CUMHURİYET'İN 75. YILI ARMAĞANI

Atatürk'ün Bütün Eserleri

Cilt: 8

(1920)

KAYNAK YAYINLARI

Atatürk'ün Bütün Eserleri

Cilt: 8

(1920)

KAYNAK YAYINLARI

Atatürk'ün
Bütün Eserleri

Analiz Basım Yayın Tasarım Uygulama Ltd. Şti. Adına Sahibi
İsmet Öğütücü

Genel Yönetmen
Şule Perinçek

Yönetmen
Fikret Ulusoydan

Redaksiyon
Prof. Dr. Nejat Kaymaz, Derya Çağlar, Em. Tnk. Kd. Alb. Ercan Güner, Kurtuluş Güran, Feyza Perinçek

Ankara Temsilciliği
Kemal Şenoğlu (1. Basım: Sarper Yiğit)

Arşiv-Araştırma
Ercan Dolapçı, Hüseyin Eşki, Hüseyin Gültekin, Musa Sarıkaya, Hâdiye Yılmaz

Çevrimyazı
Ercüment Hüsnü Baki, Muazzez İlmiye Çığ, Ahmet Hezarfen, Dr. Derviş Kılınçkaya, Necdet Kurdakul, Sadık Perinçek, Memet Türkkan

Sayfa Düzeni ve Dizgi
Aslı Yazıcıoğlu

Kapak Tasarımı
Emre Şenoğlu, Sistem Ofset

Montaj
Analiz

Baskı
Analiz Basım Yayın

Cilt
Cansın Mücellit

Satış ve Pazarlama
Şinasi Gökçe, Sevgi Sivaslı

Dağıtım
Mesut Barış, Fetih Kişioğlu, Mesut Yılmaz

Abone
Gülsün Kaygısız Gökçe

Muhasebe
Saniye Yalçın
© 2002

Bu eserin yayın hakları
Analiz Basım Yayın Tasarım Uygulama Ltd. Şti.nindir
Birinci Basım: Mayıs 2002
İkinci Basım: Şubat 2004

Kaynak Yayınları: 350

ISBN: 975-343-235-6 (Tk. No)
975-343-349-2 (8. Cilt)

KAYNAK YAYINLARI

ANALİZ BASIM YAYIN TASARIM UYGULAMA LTD. ŞTİ.
İstiklal Caddesi 184/4 80070 Beyoğlu İstanbul
Telefon: (0212) 252 21 56 - 252 21 99 - 292 21 08 Faks: 249 28 92
Ankara: (0312) 430 42 19 Web: www.kaynakyayinlari.com
E. Posta: kaynak@kaynakyayinlari.com
suleperincek@ataturkuneserleri.com

Atatürk'ün Bütün Eserleri Danışma Kurulu

(Alfabetik soyadı sırasına göre)

M. Türker Acaroğlu

Prof. Dr. Feroz Ahmad

Prof. Dr. Sina Akşin

Talip Apaydın

Prof. Dr. Zeki Arıkan

Prof. Dr. İlhan Arsel

Ercüment Hüsnü Baki*

Nejat Birdoğan*

Muazzez İlmiye Çığ

Ali Dündar

Yrd. Doç. Dr. İsmet Görgülü

Prof. Dr. Tahir Hatipoğlu

Prof. Dr. Alpaslan Işıklı

Suphi Karaman

Prof. Dr. Nejat Kaymaz

Necdet Kurdakul

Em. Tümg. Turhan Olcaytu

Emin Özdemir

Sadık Perinçek*

Dr. Doğu Perinçek

Prof. Dr. Tülin Sağlamtunç

Zeki Sarıhan

Prof. Dr. Taner Timur

Prof. Dr. Şerafettin Turan

Gürbüz Tüfekçi

Memet Türkkan

* Sadık Perinçek'i 13 Eylül 2000, Nejat Birdoğan'ı 4 Mayıs 2001, Ercüment Hüsnü Baki'yi 23 Aralık 2001 tarihinde kaybettik.

Bu Cilde Katkıda Bulunanlar

(Alfabetik soyadı sırasına göre)

Av. Müslüm Akalın, Murat Bardakçı, Servet Bayoğlu, Recep Bozkurt, Ali Rıza Cihan, Oktay Çağlar, Yrd. Doç. Dr. Mehmet Çanlı, Ahmet Cevdet Geçkili, Rasih Nuri İleri, Zafer Kars, Orhan Koloğlu, Prof. Dr. Mehmet Konar, Sara Striner, Mustafa Onar, Ünal Türkeş, Sadık Üstün, Çetin Remzi Yüregir, Yalçın Remzi Yüregir.

Adana İl Halk Kütüphanesi, Adana İl Kültür Müdürlüğü, Alman Arkeoloji Enstitüsü Kütüphanesi, Amasya İl Halk Kütüphanesi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kütüphanesi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Kütüphane ve Arşivi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi Uzmanları, Antalya İl Kültür Müdürlüğü, Antalya İl Halk Kütüphanesi, Arma Yayınları, Aziz Berker Kütüphanesi, Basın Müzesi, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Bostancı Kırtasiye çalışanları, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Çukurova Üniversitesi Kütüphane Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi, Galatasaray Lisesi Kütüphanesi, Gaziantep İl Halk Kütüphanesi, Harp Akademileri Komutanlığı Kütüphanesi, İş Bankası Yayınları, Hatay İl Halk Kütüphanesi, Havza Kaymakamlığı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Atatürk Kitaplığı, İstanbul İl Halk Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Konya İl Halk Kütüphanesi, Konya İl Kültür Müdürlüğü, Milli Kütüphane, Mülkiyeliler Birliği, Osmaniye, Marakırobası Köyü Muhtarı, Samsun İl Halk Kütüphanesi, Selçuk Üniversitesi Rektörlüğü Kütüphane ve Dokümantasyon Dairesi, Serial and Government Publications Division Library of USA Congress, TBMM Kütüphanesi, TBMM Kütüphanesi Mikrofilm Arşivi, TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Kütüphanesi, TC Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Arşiv Hizmetleri Şube Müdürlüğü, TC Dışişleri Bakanlığı Arşiv ve Ulaştırma Daire Başkanlığı, Tokat İl Halk Kütüphanesi, Türk Dil Kurumu Arşivi, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi ve Arşivi, Yeni Adana Gazetesi.

Atatürk'ün Bütün Eserleri

Cilt: 8

(23 Nisan - 7/8 Temmuz 1920)

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ 23

Mustafa Kemal Tarafından Kaleme Alınan
Büyük Millet Meclisi'ni Açış Konuşması (23 Nisan 1920) 25
Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma
Meclis'in Hangi Üyelerden Meydana Geleceği Hakkında (23 Nisan 1920) 26
1. Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Beyefendi'ye (23 Nisan 1920) 27
Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma
Mazbatalar Hakkında (24 Nisan 1920) 28
Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma
Mütareke'den Meclis'in Açılmasına Kadar Geçen Zaman
Zarfında Cereyan Eden Siyasi Olaylar Hakkında (24 Nisan 1920) 31
Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma
Hükümet Teşkilatı Hakkında Teklif (24 Nisan 1920) 72
Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma
Teşekkür Önerileri Hakkında (24 Nisan 1920) 76
Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma
Mesuliyet ve Salahiyetin Heyeti Temsiliye'den
Alınması Hakkında (24 Nisan 1920) 77
Büyük Millet Meclisi Gizli Oturumunda Konuşma
Dahili Ahval Hakkında (24 Nisan 1920) 78
Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma
Reis Seçilmesi Hakkında (24 Nisan 1920) 93
Hacim Beyefendi'ye (24 Nisan 1920) 95
20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa'ya (24 Nisan 1920) 96
15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa'ya (24/25 Nisan 1920) 97
Halil İbrahim Efendi'ye Görev Mektubu (25 Nisan 1920) 98
Sivas Valisi Reşit Paşa'ya (25 Nisan 1920) 99
Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma
Beypazarı Hadisesi Hakkında (25 Nisan 1920) 100

Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma
Bir Hükümet Kurulması Hakkında (25 Nisan 1920) 103
Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma
İsmet Bey'in de İcra Heyetinde Yer Alması Hakkında (25 Nisan 1920) 104
Beyanname (25 Nisan 1920) 105
Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma
İngilizlerin Şile'ye Asker Çıkarması Hakkında (25 Nisan 1920) 106
Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma
Beypazarı Asileri Hakkında (25 Nisan 1920) 107
Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma
Yabanabad Hakkında (25 Nisan 1920) 108
Fevzi Paşa'ya (25/26 Nisan 1920) 109
3. Kolordu Kumandanlığı'na (25/27 Nisan 1920) 110
12. Kolordu Kumandanı Fahrettin Bey'e (26 Nisan 1920) 111
Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma
Umuru Şer'iye Encümeni Teşkili Hakkında (26 Nisan 1920) 112
15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa'ya (26 Nisan 1920) 113
Lenin'e Mektup/ Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin
Moskova Sovyet Hükümeti'ne Birinci Teklifnamesi (26 Nisan 1920) 114
Chicago Daily Tribune'de Yayımlanan Mülakat (26 Nisan 1920) 115
Büyük Millet Meclisi Üyelerinden Burdur Müftüsü
Mustafa Halil Haremi Hanımefendi'ye (26 Nisan 1920) 119
Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma
Fevzi Paşa'nın Ankara'ya Gelişi ve Meclis'te Yaptığı Konuşma Üzerine
Geri Çekilen Önerge Hakkında (27 Nisan 1920) 120
Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma
Meclis'in Açılmasıyla İlgili Tebrik Telgrafları Hakkında (27 Nisan 1920) 122
Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma
Propaganda Heyeti Kurulması Hakkında (27 Nisan 1920) 123
Kayseri Mutasarrıflığı'na (27 Nisan 1920) 124
Sivas Kadınlar Cemiyeti Riyaseti'ne (27 Nisan 1920) 125
Padişah'a (27 Nisan 1920) 126
Bütün Kolordulara (27 Nisan 1920) 129
Büyük Millet Meclisi Riyaseti'ne (27 Nisan 1920) 130
Bursa'da 56. Fırka Kumandanlığı'na (28 Nisan 1920) 131
Erzurum Vilayeti'ne (28 Nisan 1920) 132
Erzurum Vilayeti'ne (28 Nisan 1920) 133

Erzurum Vilayeti'ne (28 Nisan 1920) 134
15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa'ya (28 Nisan 1920) 135
Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma
Padişah'a Arz Edilecek Telgraf Hakkında (28 Nisan 1920) 136
15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa'ya (28/29 Nisan 1920) 137
20. Kolordu Kumandanlığı'na (29 Nisan 1920) 138
Sivas Anadolu Kadınları
Müdafaayı Vatan Cemiyeti'ne (29 Nisan 1920) 140
15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa'ya (29 Nisan 1920) 141
15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa'ya (29 Nisan 1920) 142
Konya'da 12. Kolordu Kumandanı
Fahrettin Beyefendi'ye (29 Nisan 1920) 143
İtilaf Devletleri, Amerika, Tarafsız Hükümetler
Hariciye Nezaretlerine Verilen Nota (30 Nisan 1920) 144
15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa'ya (30 Nisan 1920) 146
Ali Fuat Paşa'ya (30 Nisan 1920) 147
Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma
Mazbatalar, Milletvekillerinin Memuriyeti, Müdafaai Milliye Cemiyetleri,
Trabzon Mebusu Hamid Bey Hakkında (1 Mayıs 1920) 148
İcra Vekilleri Seçim Şekline Dair Kanun Tasarısı (1 Mayıs 1920) 150
Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma
İcra Vekillerinin Seçim Şekline Dair
Kanun Tasarısı Hakkında (1 Mayıs 1920) 152
Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma
Harbiye Nezareti ve
Erkânıharbiyei Umumiye Riyaseti Hakkında (1 Mayıs 1920) 155
Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma
Milleti Meydana Getiren Unsurlar Hakkında (1 Mayıs 1920) 157
Büyük Millet Meclisi Gizli Oturumunda Konuşma
Bolu ve Havalisindeki İsyan Hadiseleriyle İzmir Cephesi, Anzavur Harekâtı,
Adana Cephesi ve Siyasi Ahvali Hakkında (1 Mayıs 1920) 158
56. Fırka Kumandanlığı'na (1 Mayıs 1920) 169
Geyve'de 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa'ya (2 Mayıs 1920) 170
15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa'ya (3 Mayıs 1920) 171
Trabzon Valisi Hamit Bey'e (3 Mayıs 1920) 172
Tamim (4 Mayıs 1920) 173

Bütün Reislere, Kumandanlara, Subaylara, Memurlara,
Ahali Efradına ve Milli Kahramanlara
Büyük Millet Meclisi'nin Teşekkürü (5 Mayıs 1920) 175
15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa'ya (6 Mayıs 1920) 176
Heyeti İcraiye Kararı
Yahya Galip Bey'in Ankara Valiliği'ne Tayini (6 Mayıs 1920) 177
Heyeti İcraiye Kararı
İstanbul'la Haberleşme Yasağı (6 Mayıs 1920) 179
Heyeti İcraiye Kararı
Tehcirden Tutuklu Bulunanların Tahliyesi (8 Mayıs 1920) 181
Ruslarla Olacak Karşılıklı Münasebetler Hakkında
Moskova'ya Gidecek Heyete Talimatname (8 Mayıs 1920) 182
Geyve'de Ali Fuat Paşa'ya (8 Mayıs 1920) 184
Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma
Mebus Mazbataları Hakkında (9 Mayıs 1920) 185
Büyük Millet Meclisi Gizli Oturumunda Konuşma
Meclis'e Katılmayan Bazı Mebuslar Hakkında (9 Mayıs 1920) 188
Mebus Tahsisatları Hakkında Teklif (9 Mayıs 1920) 189
Büyük Millet Meclisi Gizli Oturumunda Konuşma
Siyasi ve Askeri Vaziyet Hakkında (9 Mayıs 1920) 190
Büyük Millet Meclisi Şer'iye Encümeni'nce Hazırlanan
Memleket Dahiline Beyanname (9 Mayıs 1920) 198
Büyük Millet Meclisi'nin
Bütün İslâm Âlemine Beyannamesi (9 Mayıs 1920) 202
Umuru Maliye Vekâleti'ne (9 Mayıs 1920) 206
15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa'ya (9 Mayıs 1920) 207
Heyeti İcraiye Kararı
Mamûretülaziz Valiliği'ne Mazhar Müfit Bey'in Tayini (9 Mayıs 1920) 208
15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa'ya (10 Mayıs 1920) 209
Heyeti İcraiye Kararı
İhracat Serbestisine Heyeti İcraiye'nin
Müdahale Salahiyeti (10 Mayıs 1920) 210
Heyeti İcraiye Kararı
Moskova'ya Gidecek Heyete Harcırah (10 Mayıs 1920) 211
Antep Heyeti Merkeziyesi'ne (11 Mayıs 1920) 212
Bursa Mebusları Mustafa Fehmi Bey İle Osman Nuri Bey'in
Mazur Görüldükleri Hakkında Karar (12 Mayıs 1920) 213

15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa'ya (12 Mayıs 1920) 214
Kâzım Karabekir Paşa'ya (12 Mayıs 1920) 215
56. Fırka Kumandanı Bekir Sami Beyefendi'ye (12 Mayıs 1920) 216
1. Kolordu Kumandanlığı'na
Trakya Müdafaai Hukuk Heyeti Merkeziyesi Riyaseti'ne (14 Mayıs 1920) 217
1. Kolordu Kumandanlığı'na (14/15 Mayıs 1920) 218
15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa'ya (15 Mayıs 1920) 219
Heyeti İcraiye Kararı
Ankara ve Sivas'ta Onar Bin Kişilik
Birer Fırka Teşkili (16 Mayıs 1920) 220
Heyeti İcrayi Kararı
Kuvayi Milliye'nin Müdafaai Milliye Teşkilatına Bağlanması ve
İaşesinin Kamu Mallarından Temini (16 Mayıs 1920) 221
Heyeti İcraiye Kararı
Hüdavendigâr Valiliği'ne Hâcim Bey'in Tayini (16 Mayıs 1920) 222
Heyeti İcraiye Kararı
Sivas'ta Bir Temyiz Mahkemesi Teşkiline Dair
Kanun Tasarısının Kabulü (16 Mayıs 1920) 223
Heyeti İcraiye Kararı
İstanbul Hükümeti'nin 16 Mart 1920'den Sonra Yaptığı Antlaşma, Sözleşme
Vesairenin Feshedilmiş Sayılması Hakkındaki Kanun Tasarısının
Bazı Değişikliklerle Kabulü (16 Mayıs 1920) 224
Konya'da 12. Kolordu Kumandanı
Fahrettin Beyefendi'ye (16 Mayıs 1920) 225
Nazilli'de Umum Kumandan Demirci Mehmet Efe'ye (17 Mayıs 1920) 226
Büyük Millet Meclisi Gizli Oturumunda Konuşma
Anavatana İltihak Eden Elviyei Selâse'de
Teşkilat Yapılması İçin Hükümete Salahiyet Verilmesine Dair
Önergeler ve Genel Vaziyet Hakkında (17 Mayıs 1920) 227
Erzurum Vilayeti'ne (20 Mayıs 1920) 234
Hazro'da Mehmet Bey'e (23 Mayıs 1920) 235
Heyeti İcraiye Kararı
Konya Valisi Subhi Bey'in Azledilmesi (23/24 Mayıs 1920) 236
Heyeti İcraiye Kararı
Şüphelilerin ve Milli Emellere Muhalefetle Meşhur ve
Meşgul Kimselerin Sınırdışı Edilmesi (23/24 Mayıs 1920) 237

Heyeti İcraiye Kararı
Konya'ya Halkı Aydınlatmakla Görevli
Büyük Millet Meclisi Heyeti Gönderilmesi (23/24 Mayıs 1920) 238
Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma
Geyve Civarındaki Asilerin Dağıtılması Hakkında (24 Mayıs 1920) 239
Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma
Malatya Mebusu Hacı Karib Ağa'nın Mazbatası Hakkında (24 Mayıs 1920) 241
Heyeti İcraiye Kararı
Resmi Evrakın Kabulü Hakkındaki Yasağın Devamı (26 Mayıs 1920) 242
Heyeti İcraiye Kararı
Hıyaneti Vataniye Kanunu'na Göre
Takibat Yapılacaklar (26 Mayıs 1920) 243
Heyeti İcraiye Kararı
İnebolu Kaymakam Vekili'nin Maaşı (26 Mayıs 1920) 244
Heyeti İcraiye Kararı
Sıhhiye Konusunda Münferit
Kanun Maddeleri Tasarısı (26 Mayıs 1920) 245
Heyeti İcraiye Kararı
Seyyar Jandarma Müfrezelerinin
Teşkili Hakkında Kanun Tasarısı (26 Mayıs 1920) 246
Afyonkarahisar Mebusu Şükrü Bey'in
Önergesi Hakkında (28 Mayıs 1920) 248
Sivas'ta 3. Kolordu Erkânıharbiye Riyaseti Vasıtasıyla
Milli Müfreze Kumandanı Cafer Bey'e (28/29 Mayıs 1920) 249
Feke Kuvayi Milliye Kumandanı Ruhi Bey'e (28/29 Mayıs 1920) 250
Antep Ahzı Asker Reisi Kaymakam İrfan Bey'e (28/29 Mayıs 1920) 252
Umuru Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekili Tarafından Teklif Edilen
Münferit Kanun Maddeleri Tasarısı Hakkında (29 Mayıs 1920) 253
Büyük Millet Meclisi Gizli Oturumunda Konuşma
Fransızlarla Yapılan Mütareke Hakkında (29 Mayıs 1920) 254
Büyük Millet Meclisi Gizli Oturumunda Konuşma
Rusya İle İttifak Hakkında (29 Mayıs 1920) 257
Büyük Millet Meclisi Gizli Oturumunda Konuşma
"Kuvayi Milliye'nin Tedip Olunacağı"ndan
Söz Eden Telgraf Hakkında (29 Mayıs 1920) 259
Adliye Vekâleti'ne (29 Mayıs 1920) 260
Tekelioğlu Sinan Bey'e (29 Mayıs 1920) 262

Trabzon Vilayeti'ne
Samsun Müdafaai Hukuk Heyeti Merkeziyesi'ne (29 Mayıs 1920) 263
Heyeti Temsiliye İle Olan İrtibatın Büyük Millet Meclisi Riyaseti'yle
Devam Ettirilmesi Hakkında Tamim (29 Mayıs 1920) 264
Ayıntap Ahzı Asker Kalemi Riyaseti'ne (30 Mayıs 1920) 265
Heyeti İcraiye Kararı
Gelen Adliye Dosyaları ve Evrakı (31 Mayıs 1920) 266
Heyeti İcraiye Kararı
Tokad, Amasya, Malatya ve Denizli'nin
Bağımsız Liva Haline Getirilmesi (31 Mayıs 1920) 267
İrfan Bey'e (31 Mayıs/1 Haziran 1920) 268
General Goro'ya (31 Mayıs/1 Haziran 1920) 269
Erkânıharp Binbaşı Şemsettin'e (Mayıs 1920) 270
15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa'ya (1 Haziran 1920) 271
Giresun'da Müdafaai Hukuk Heyeti Merkeziyesi Reisi
Osman Ağa'ya (1 Haziran 1920) 274
Kâzım Karabekir Paşa'ya (1 Haziran 1920) 275
Heyeti İcraiye Kararı
Bazı Memurların Tayinleri ve Maaşları (2 Haziran 1920) 276
Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma
Şubelerin Kaç Üyeden Oluşacağı Hakkında (2 Haziran 1920) 277
Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma
Temyiz Mahkemesi Reisleri, Başsavcıları ve Üyelerinin
Memuriyetlerinin Onayı Hakkında (2 Haziran 1920) 278
Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma
Temyiz Reisi ve Başsavcının Maaşları Hakkında (2 Haziran 1920) 280
Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma
İstanbul'a Giriş Çıkışların Yasaklanmasını İsteyen
Önerge Hakkında (3 Haziran 1920) 281
Heyeti İcraiye Kararı
Cephedeki Bazı Kaza, Nahiye ve Köylerin Geçici Olarak
Başka İdari Merkezlere Bağlanmaları (3 Haziran 1920) 282
Bursa'da 56. Fırka Kumandanı
Miralay Bekır Sami Beyefendi'ye (5 Haziran 1920) 284
Galip Kemalî Beyefendi'ye (5 Haziran 1920) 285

Heyeti İcraiye Kararı
Dink Nahiyesinin Doğrudan
Konya Vilayetine Bağlanması (6 Haziran 1920) 286
15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa'ya (6 Haziran 1920) 287
Ali Fuat Paşa'ya (6/7 Haziran 1920) 288
Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma
Dahili ve Harici Siyaset Hakkında (7 Haziran 1920) 289
Heyeti İcraiye Kararı
İzmit Livası Merkezinin Geyve'ye Nakli (7 Haziran 1920) 291
Heyeti İcraiye Kararı
1914'te İlan Edilen Seferberliğin Devam Ettiği (8 Haziran 1920) 292
Heyeti İcraiye Kararı
Ahmed Recâi Efendi'ye 80 Lira
Sefer Masrafı Verilmesi (8 Haziran 1920) 293
Heyeti İcraiye Kararı
İhracatın Serbestisi Kararının Yürürlüğünün Muhafazası (8 Haziran 1920) 294
Heyeti İcraiye Kararı
İstanbul'la Haberleşmesi Kesilmiş Mahallerdeki
Nüfus Cüzdanı Talepleri (8 Haziran 1920) 295
Heyeti İcraiye Kararı
Hıyaneti Vataniye Kanunu Gereği
Haklarında Takibat Yapılacak Şahıslar (8 Haziran 1920) 296
Ereğli Müdafaai Hukuk Heyeti'ne (8 Haziran 1920) 297
Konya'da Müdafaai Milliye Vekili Fevzi Paşa'ya (8 Haziran 1920) 298
Bekir Sami Beyefendi'ye (8 Haziran 1920) 300
Bursa'da 56. Fırka Kumandanı
Bekir Sami Beyefendi'ye (8 Haziran 1920) 301
General Gouraud'ya Cevap (9 Haziran 1920) 302
5. Fırka Kumandanı Cemil Cahit Beyefendi'ye (9 Haziran 1920) 303
Bolu Mebusu Tunalı Hilmi Bey'e (10 Haziran 1920) 304
General Gouraud'ya Cevap (10 Haziran 1920) 305
Demirci Mehmet Efe'ye (11 Haziran 1920) 306
Şemsettin Bey'e (11 Haziran 1920) 307
Kâzım Karabekir'e (11 Haziran 1920) 308
Fırka Kumandanı Bekir Sami Beyefendi'ye (11 Haziran 1920) 309

Heyeti İcraiye Kararı
Ankara Valisi Yahya Galip Bey'in Azli (12 Haziran 1920) 310
Ereğli Belediye Heyeti'ne (12 Haziran 1920) 311
General Gouraud'ya (13 Haziran 1920) 312
Kâzım Karabekir'e (13/14 Haziran 1920) 314
Heyeti İcraiye Kararı
Ayıntab Osmanlı Bankası Kasasının
Açılması ve Muhafazası (14 Haziran 1920) 315
Heyeti İcraiye Kararı
Erzurum Valisi Ahmed Reşîd Paşa'nın Azli (14 Haziran 1920) 316
Heyeti İcraiye Kararı
Mühim ve Acele Olmayan Meselelerin
Telgraf Yerine Yazıyla Bildirilmesi (14 Haziran 1920) 317
Heyeti İcraiye Kararı
Sivas Bölgesindeki Fesat (14 Haziran 1920) 318
Heyeti İcraiye Kararı
Posta Memurlarının Korunması (14 Haziran 1920) 319
Heyeti İcraiye Kararı
Mahkûmların ve Tutukluların
Vatani Hizmet Yapmalarını Temin (15 Haziran 1920) 320
Heyeti İcraiye Kararı
Zivarik Nahiyesi'nin Teşkili (15 Haziran 1920) 321
12. ve 13. Kolordu Kumandanlıklarına
Ayıntap Kuvayi Milliye Kumandanı Recep Bey'e
Kaymakam İrfan ve Binbaşı Şemsettin Beylere (16 Haziran 1920) 322
Mecidiye (Çiçekdağ) Belediye Reisi Necip ve
Müftü Hayrullah Efendilere (16/17 Haziran 1920) 324
General Gouraud'ya (17 Haziran 1920) 325
Heyeti İcraiye Kararı
Batı Karaağaç Müftü Vekili'ne
Maaş Verilmemesi (18 Haziran 1920) 326
Heyeti İcraiye Kararı
Büyük Millet Meclisi Adliye Encümeni Nizamnamesi (18 Haziran 1920) 327
Heyeti İcraiye Kararı
Adliye Zabıtası Nizamnamesi (18 Haziran 1920) 329
Heyeti İcraiye Kararı
Büyük Millet Meclisi Vekiller Heyeti İle
Temas İçin Gelecek Yabancılar (18 Haziran 1920) 331

Heyeti İcraiye Kararı
Eski Gümüşhane Mebusu
Zeki Bey'in Gümüşhane'ye Gitmesi (18 Haziran 1920) 332
Heyeti İcraiye Kararı
Ankara Büyük Millet Meclisi Postahanesi (18 Haziran 1920) 333
Heyeti İcraiye Kararı
Lazistan Sancağı İle Isparta Livasının
Bağımsız Liva Haline Getirilmesi (18 Haziran 1920) 334
Heyeti İcraiye Kararı
Zonguldak'ın Bağımsız Liva Halinde İdaresi (18 Haziran 1920) 335
Heyeti İcraiye Kararı
Mülki Haberleşmelerde Lakapların ve
Hâtimenin Kaldırılması (18 Haziran 1920) 336
Heyeti İcraiye Kararı
Erzurum ve Havalisinde 305-316 Doğumluların
Silah Altına Celbi (18 Haziran 1920) 337
Heyeti İcraiye Kararı
Samsun'a Gelen Şüpheli Şahıslardan Sivas Mebusu
Fethi Bey'in İstanbul'a İadesi (18 Haziran 1920) 338
Heyeti İcraiye Kararı
Eli Silah Tutan Ermenilerin Seyahat Serbestisinin
Münasip Görülmediği (18 Haziran 1920) 339
Heyeti İcraiye Kararı
Türklerin Bolşevikler Aleyhinde İngilizlerle İttifak Edecekleri
Propagandasının Tekzibi (19 Haziran 1920) 340
Geyve'de 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa'ya (19 Haziran 1920) 341
Bursa Valisi Hacim Bey ve 56. Fırka Kumandanı
Bekir Sami Bey'e (19 Haziran 1920) 342
Ayıntap Heyeti Merkeziye Reisi Arslan Bey'e (20 Haziran 1920) 343
Rusya Sovyet Cumhuriyeti Umuru Hariciye
Ahali Komiseri Efendi'ye (20 Haziran 1920) 344
Kâzım Karabekir Paşa'ya (20 Haziran 1920) 346
Kâzım Karabekir Paşa'ya (20 Haziran 1920) 347
Sinan Bey'e (20 Haziran 1920) 348
15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa'ya (21 Haziran 1920) 349
Heyeti İcraiye Kararı
Yeni Bir Divanı Harbi Örfi Teşkili (23 Haziran 1920) 350

Heyeti İcaiye Kararı
Batı Cephesi Kumandanlığı'nın
Ali Fuat Paşa'ya Verilmesi (23 Haziran 1920) 351
Ayıntap Müdafaai Hukuk Heyeti Merkeziyesi'ne (23 Haziran 1920) 352
Heyeti İcraiye Kararı
Eskişehir Mutasarrıflığı'nın Bahsettiği
Göçmenlerin İskânları (24 Haziran 1920) 353
Tamim (24/25 Haziran 1920) 354
Heyeti İcraiye Kararı
3. ve 12. Kolordularla 56. ve 61. Fırkalar Dahilindeki
310-315 Doğumluların Silah Altına Alınması (25 Haziran 1920) 356
Mirliva Nurettin Paşa'ya (25 Haziran 1920) 357
Heyeti İcraiye Kararı
İnzibat Mülazımıevvel Tâhir Ağa'ya
Takdirname Yazılması (26 Haziran 1920) 358
Heyeti İcraiye Kararı
İdarei Örfiye Divanıharplerinin 24 Kasım 1919 Tarihli
Kararname Doğrultusunda Teşkili (26 Haziran 1920) 359
Heyeti İcraiye Kararı
Büyük Millet Meclisi Teklifnamesini Rus Sovyet Hükümeti'ne
Ulaştıran Subaylara Mükâfat Verilmesi (26 Haziran 1920) 360
Heyeti İcraiye Kararı
Osmanlı Bankası Namına Münasebet ve
Muamelelerin Tanzimi ve Yürütülmesi (26 Haziran 1920) 361
Heyeti İcraiye Kararı
Terekelerden Çıkan Altın ve Gümüşün
Ziraat Bankası'nca Saklanması (26 Haziran 1920) 362
Heyeti İcraiye Kararı
Temyiz Mahkemeleri Reis ve
Üyeliklerine Seçilenlerin Tasdiki (26 Haziran 1920) 363
Heyeti İcraiye Kararı
Nikâhtan Evvel Muayenede
Halka Kolaylık Gösterilmesi (26 Haziran 1920) 365
Hüdavendigâr Valisi Hacim Beyefendi'ye (26 Haziran 1920) 366
Tamim (27 Haziran 1920) 367
İçişleri Bakanlığı'na (27 Haziran 1920) 369
Alaca Havalisi'nde Kuvayi Tedibiye Umum Kumandanı
Ethem Beyefendi'ye (28 Haziran 1920) 370

Heyeti İcraiye Kararı
Bolu Hadisesinde Zayiata Maruz Kalanlara
Tazminat Verilemeyeceği (29 Haziran 1920) 371
Heyeti İcraiye Kararı
Malatya Şeyh Hüseyin Köyünden Muallim Müslim Efendi Hakkındaki
Kanuni Soruşturmanın Ertelenmesi ve Tahliyesi (29 Haziran 1920) 372
Heyeti İcraiye Kararı
Kuvayi Milliye Efradının İşlediği Suçların Takibi (30 Haziran 1920) 373
Heyeti İcraiye Kararı
Kuvayi Milliye İaşesinde Kullanılan İanelerin
Halka Baskı Yapmadan Toplanması (30 Haziran 1920) 374
Kuvayi Tedibiye Umum Kumandanlığı'na (Haziran 1920) 375
Kayseri Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Merkeziyesi'ne (1/2 Temmuz 1920) 376
Eskişehir Mutasarrıfı Fatin Beyefendi'ye (1/2 Temmuz 1920) 377
Antalya'da Alâiyeli Azakzâde Tevfik Bey'e (1/2 Temmuz 1920) 378
Elaziz Valisi Mazhar Müfit Beyefendi'ye (1/3 Temmuz 1920) 379
Büyük Millet Meclisi
İcra Vekilleri Heyeti Beyannamesi (2 Temmuz 1920) 380
Büyük Millet Meclisi Gizli Oturumunda Konuşma
Dahili Ahval Hakkında (3 Temmuz 1920) 384
Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma
Sansür Hakkında (4 Temmuz 1920) 394
Bursa Valisi Muhittin Bey'e (4 Temmuz 1920) 396
Doğu Cephesi Kumandanlığı'na (5 Temmuz 1920) 397
Doğu Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa'ya (5 Temmuz 1920) 398
Heyeti İcraiye Kararı
Adana Cephesi Kumandanlığı Telgrafındaki Hususların
Hariciye Vekâleti'nce Takibi (6 Temmuz 1920) 399
Heyeti İcraiye Kararı
Giresun'da Esir Edilen Motor Mürettebatının
Dahile Sevki (6 Temmuz 1920) 400
Heyeti İcraiye Kararı
Askeri ve Mülki Memurların Vatan Müdafaası İçin
Yerine Getirecekleri Vazifeler (6 Temmuz 1920) 401
Bursa Vilayeti'ne (6 Temmuz 1920) 403

Heyeti İcraiye Kararı
İlköğretim Öğretmenlerinin ve Memurlarının Maaşlarının
Tercihen Ödenmesi (7 Temmuz 1920) 404
Heyeti İcraiye Kararı
Nazilli-Eğirdir Hattı Telgraf Direklerinin Tamiri (7 Temmuz 1920) 405
20. Kolordu Kumandanı Bekir Sami Beyefendi'ye (7 Temmuz 1920) 406
Batı Cephesi Kumandanlığı'na (Temmuz 1920) 407
Saruhan Mebusu Celâl Beyefendi'ye (7 Temmuz 1920) 408
Bursa'da Hüdavendigâr Valisi Hacim Beyefendi'ye (7 Temmuz 1920) 410
Bursa'da Vali Hacim Beyefendi'ye (7 Temmuz 1920) 411
Bursa'da Vali Hacim Beyefendi'ye (7 Temmuz 1920) 412
Uşak'ta Batı Cephesi Kumandanlığı'na (7 Temmuz 1920) 413
Tokat Mebusu Nazım Beyefendi'ye (Temmuz 1920) 414
Bursa Valisi Hacim Beyefendi'ye (7/8 Temmuz 1920) 415

DİZİN 417

SUNUŞ

Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye halkının ulusal demokratik devriminin önderidir. O'nun hayatı, daha 1908 Devrimi öncesinden 1938'de hayata göz yummasına kadar toplumumuzun devrim süreçleriyle iç içedir.

Atatürk, çağımızın iki büyük devrim dinamiğinden birini oluşturan Mazlumlar Dünyası'nın başarıya ulaşan ilk devrimine önderlik etmiştir. Bu nedenle, O'nun başında bulunduğu eylem, yalnız ulusal tarihimize damgasını vurmakla kalmamış, insanlık tarihinin yaratılmasına da önemli katkıda bulunmuştur. Kurtuluş Savaşı'mızın ve Cumhuriyet Devrimi'mizin, bir bütün olarak, bütün dünyada Kemalist Devrim diye bilinmesi, başka deyişle O'nun adıyla anılması doğaldır.

Bu gerçekler ışığında, Atatürk'ü bilmek ve anlamak, 20. yüzyıl Türkiye'sini ve dünyasını inceleme ve açıklama çabasının bir gereğidir. Oysa O'nun önderliğindeki büyük devrimci eylemi ateşleyen ve yönlendiren düşünce birikiminin belgeleri, çeşitli kitap, dergi, gazete, yayın ve arşivlere dağılmıştır. Bu nedenlerle, araştırmacılar ve ilgililer, Türkiye Devrimi'ni bütün yönleri ve derinliğiyle inceleme ve açıklama olanağından yoksundur.

Atatürk'ü kaybetmemizden bu yana 60 yıl geçtiği halde, yazı ve konuşmalarını, bir arada ve asıllarına uygun olarak yayımlama görevi, ne yazık ki, bugünlere kalmıştır.

Kaynak Yayınları, tamamı 15 ciltte toplanacak olan *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'ni yayımlama görevini üstlenmekle tarifsiz bir onur duymaktadır ve yaptığı işin bilincindedir.

Kuvvet kaynağımız, Türkiye halkının devrimci pratiğini özetleyen bu büyük birikimi, önümüzdeki devrimci atılımların enerji kaynağına dönüştürme iradesidir. Biricik güvencemiz ise, Türkiye devriminin yaratıcısı ve sahibi olan Türkiye halkıdır ve onun aydın birikimidir.

Atatürk'ün Bütün Eserleri, yalnız bir derleme ve özgün metinlere göre düzeltme çalışması sınırları içinde kalmamış, bir araştırma ve keşif faaliyeti boyutlarına ulaşmıştır. Kaynak Yayınları, Atatürk'e ait ülkemiz ve yabancı ülkeler arşivlerinde gizlenen belgelere ulaşmak için hiçbir fedakârlıktan kaçınmamış ve özel bir çalışma yürütmüştür. Bu çabalarımızın ürünlerini toplamaktayız. Özellikle Türkiye ve eski Sovyetler Birliği arşivlerinde bulduğumuz, yüzlerce yeni belge, yazı, mektup, demeç, tutanak, görüşme ve konuşma, Türkiye devrim tarihinin bazı aşamalarını yeniden yazmayı gerektiren bilgileri ve kanıtları içermektedir.

Atatürk'ün Bütün Eserleri'ni yayımlama görevi, kuşkusuz ancak Türkiye devrim tarihine ve Atatürk araştırmalarına emek vermiş aydın ve uzman birikimiyle başarılabilirdi. Bu anlayışla oluşturulan Atatürk'ün Bütün Eserleri Danışma Kurulu, araştırmaların yürütülmesinde ve eserin oluşturulmasında izlenecek yöntemleri tartışmış ve anlayış birliğine varmıştır. Buna göre:

- Bu çalışmayla, Atatürk'ün yazdığı, söylediği ve imzaladığı bütün metinler ve belgeler bir araya getirilecektir.
- *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'nde, yalnız Atatürk'e ait olduğu kanıtlanmış olan metinler yer alacaktır. Hatıralardaki aktarmalar, *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'ne konmayacaktır.

• Hataların ve tahrifatların düzeltilmesi yanında, eksiklerin giderilmesi için, yayımlanmış metinler, asılları ve özgün belgelerle karşılaştırılacaktır.

• Belgenin kaynağı, konuşmanın nerede, hangi tarihte yapıldığı gibi nesnel bilgiler, yorumsuz olarak verilecektir.

• Metinler, eserde tarih sırasına göre yer alacaktır. Çünkü, Atatürk'ün görüşleri, tarihsel akış içinde anlamlıdır.

• Eser, günümüz Türkçesiyle yayımlanacaktır. Dildeki tarihi hava korunurken, artık anlaşılmayan sözcük ve deyimlerin yerine bugünkü karşılıkları konulacaktır.

Bu çerçevede binlerce kitap, gazete, dergi ve belge taranmış, incelenmiş, yayımlanmış metinlerle karşılaştırılmış; eski yazı metinler Latin harfli Türkçe yazıya yeniden aktarılmış; Rusça, İngilizce, Fransızca, Almanca ve diğer yabancı dillerden metinler, yeniden çevrilmiştir. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'nde yer alan bütün metinler ve tarihleri, belgelerin asıllarına ya da ilk kaynaklarına başvurularak teker teker incelenmiş, araştırılmış, karşılaştırılmış ve defalarca kontrol edilmiştir. Yüzlerce yanlış okuma, çeviri ve tarih hataları saptanıp giderilmiştir.

Metinler 40 yaş aydın kuşağının Türkçesi temel alınarak, tarihi dokusu bozulmadan sadeleştirildi.

Dipnotlarda, metinlerin daha önce yer aldığı kaynaklar ile belgelerin bulunduğu arşiv belirtilmiştir.

Rumi tarihlerin yanında miladi karşılıkları gösterilmiştir.

Öğle vaktini esas alan 12 saat sistemi korunmuştur. Örneğin; "saat 2 sonra'da", "saat 14'te"; "saat 6 evvel'de", "saat 06'da" anlamındadır.

Kişi ve yer adlarının yazılışına müdahale edilmemiş, farklılıklar korunmuştur. ("Saip, Sâip, Saib", "Saffet, Safvet" ya da "Kanlı sırt, Kanlısırt" gibi.)

Sonunda "Y.N." (Yayımlayanın Notu) imzası bulunan notlar Kaynak Yayınları tarafından konulmuştur.

Böylesine ağır ve yorucu olan bu çalışma sırasında, Danışma Kurulu'nun yanında çok sayıda uzman araştırmacı, arşivci, çevirmen ve redaktör görev almaktadır. Hepsinin adını burada anmamıza sayfalarımız yetmez. Değerli katkıları için kendilerine ne kadar teşekkür edilse azdır.

***

Atatürk'ün Bütün Eserleri'ni en başta O'nun önderliğinde Türkiye Devrimi'ni gerçekleştiren Türkiye halkına, Birinci Dünya Savaşı'nın, özellikle Çanakkale Direnişi'mizin, Kurtuluş Savaşı'mızın silahlı kuvvetlerine, şehit ve gazilerine, Cumhuriyet Devrimi'mizin Aydınlanma savaşçılarına, Devrim şehitlerine, Kubilay'lara, "Cumhuriyet bize emanet" diyen devrim gençliğine, ulusal demokratik devrimimizi tamamlamak için mücadele eden emekçi ve aydınlarımıza borçluyuz. Bu büyük eserin gerçek yaratıcıları, başta Atatürk, onlardır.

20. yüzyılın devrimci yükselişinde, Ezilen Dünyanın ayağa kalkışını ateşleyen ve 21. yüzyılın büyük devrimci atılımlarına olağanüstü katkılarda bulunacak olan Türkiye halkına ve aydınlarına, *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'ni, Cumhuriyet'in 75. yılı armağanı olarak, derin saygı ve bağlılıkla sunuyoruz.

Ekim, 1998
KAYNAK YAYINLARI

MUSTAFA KEMAL TARAFINDAN KALEME ALINAN BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'Nİ AÇIŞ KONUŞMASI*

(23 NİSAN 1920)

Reisi sin[1] Sinop Mebusu Şerif Bey'in Meclis'i açma nutku:

Reisi Sin Sinop Mebusu Şerif B.: Huzarı kiram![2] İstanbul'un geçici kaydıyla yabancı kuvvetler tarafından işgal olunduğu ve bütün esaslarıyla hilafet makamı ve hükümet merkezinin bağımsızlığı iptal edildiği malumunuzdur. Bu vaziyete baş eğmek, milletimizin teklif olunan yabancı esaretini kabul etmesi demekti. Ancak tam bağımsızlık ile yaşamak kati azminde olan, ezelden beri hür ve serbest milletimiz, esaret vaziyetini tam bir şiddet ve katiyetle reddetmiş ve derhal vekillerini toplamaya başlayarak Yüce Meclis'inizi vücuda getirmiştir. Bu Yüce Meclis'in Reisi Sinni sıfatıyla ve Allah'ın yardımı ile, milletimizin dahili ve harici tam bağımsızlık dahilinde mukadderatını bizzat üstlenmeye ve idare etmeye başladığını bütün cihana ilan ederek Büyük Millet Meclisi'ni açıyorum. Metbuu akdesimiz[3] olan, bütün Müslümanların halifesi ve Osmanlıların padişahı Sultan Mehmet Hanı Sadis[4] Hazretleri'nin yabancı kayıtlarından kurtarılmasına ve yüce saltanatın ebedi payitahtı olan İstanbul'umuz ile işgal altında ve türlü zulümler ve facialar içinde maddeten ve manen insafsızca imha edilmekte bulunan bütün mazlum vilayetlerimizin kurtarılmasına muvaffakiyet ihsan buyurmasını Cenabı Allah'tan niyaz eylerim. *(Alkışlar.)*

* *TBMM Zabıt Ceridesi,* Devre 1, c.1, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 3. Basım, Ankara. 1959, s.2-3. *TBMM Zabıt Ceridesi*'nin, Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, Es. No: 1930-1037, Remiz: R.Z. 100-a'da kayıtlı bulunan eski yazı basımı, Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.
Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, en yaşlı üye Sinop Milletvekili Şerif Bey'in açış konuşmasını, Mustafa Kemal Paşa'nın kaleme aldığını belirtmektedir. Velidedeoğlu, "... Atatürk tarafından kaleme alınmış olup, ilk Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışına en yaşlı üye niteliğiyle başkanlık eden Sinop Milletvekili Şerif Bey tarafından 23 Nisan 1920 Cuma günü öğleden sonra saat 13.45'te okunan (benim de o zaman ayakta dinlediğim) konuşması..." diyerek tanıklığını yazmaktadır. Bkz. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Anayasal Kuruluşu", *Dr. Recaî Seçkin'e Armağan*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1974, s.658.
Yukarıdaki konuşma, öğleden sonra saat 1.45'te açılan 1. toplantı 1. celsede yapılmıştır. (Y.N.)

1 Meclis başkanlığı yapan en yaşlı üye anlamında. (Y.N.)

2 Değerli hazır bulunanlar anlamında. (Y.N)

3 Metbuu akdes: Tabi olunan en mukaddes varlık. (Y.N.)

4 Sadis: Altıncı. Padişah 6. Sultan Mehmet Han. (Y.N.)

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE KONUŞMA
MECLİS'İN HANGİ ÜYELERDEN MEYDANA GELECEĞİ HAKKINDA*
(23 NİSAN 1920)

Mustafa Kemal Paşa'nın (Ankara) Meclis'in hangi üyelerden meydana geleceğine dair beyanatı:

Mustafa Kemal Paşa (Ankara): Yüce Meclis'iniz, yüksek malumları, fevkalade salahiyete sahip olarak yeniden seçilen değerli mebuslar[1] ile taarruza uğrayan saltanat merkezinden kendilerini kurtararak buraya gelen değerli mebuslardan meydana gelmektedir. Kendilerini kurtarıp gelebilecek olan mebuslar ile birlikte bir Yüce Meclis vücuda getirilmesi, ancak yeni seçilen seçim tarzında söz konusu olmuştur. Bu anda Meclis'imiz toplanmıştır. Evvelce seçilen mebusların dahi aynı salahiyet derecesinde vazife yapmasının, mebusların seçim tarzından daha ziyade kapsamlı olduğu için bunun uygun olacağı kanaatindeyim. Bu hususu teyit etmek isterim. *(Uygun, uygun sesleri.)*

1. Mazbataları Tetkik Encümeni seçimi

Mustafa Kemal Paşa (Ankara): *(Devamla)* Mebusların mazbatalarını incelemek üzere encümen teşkili münasip bulunursa o meseleye geçilsin.

Reisi Sin Şerif B.: Yalnız mazbatalar mı incelenecek?

2. Geçici Kâtip Seçimi

Mustafa Kemal Paşa (Ankara): Efendim, diğer bir şeyi hatırlatmak istiyorum. Encümen teşkilini arz etmiştim. Bu hususta gençlerden iki kâtip zatıâlinize yardım eylerse... *(Herkes: Uygundur, uygundur sesleri.)*

Mustafa Kemal Paşa (Ankara): *(Devamla)* Zaten bu işle meşgul olmuş olan Muhittin Baha Bey birisi olabilir zannederim. *(Diğeri de Cevdet Bey olsun sesleri.)*[2]

* *TBMM Zabıt Ceridesi,* Devre 1, c.1, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 3. Basım, Ankara, 1959, s.2-3. *TBMM Zabıt Ceridesi*'nin, Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, Es. No: 1930-1037, Remiz: R.Z. 100-a'da kayıtlı bulunan eski yazı basımı, Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

1 Aslı, "mebusan-ı kiram". (Y.N.)

2 Birkaç kişinin daha konuşmasından sonra, Mustafa Kemal Paşa'nın ikinci encümene seçildiği 1. celse, öğleden sonra saat 2.30'da kapanmıştır. (Y.N.)

1. KOLORDU KUMANDANI CAFER TAYYAR BEYEFENDİ'YE*

(23 NİSAN 1920)

Ankara, 23.4.336 [1920]

1. Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Beyefendi'ye

Balıkesir'de 61. Fırka Kumandanlığı'ndan alınan şifre sureti aşağıdadır.

Kablonun hakikaten kesilmesi vaki olursa, haberleşmelerimiz kesilmiş olacaktır. Bu takdirde, Edirne vilayeti ve Çata livasından[1] meydana gelen Trakya'mızın hareket tarzı genel hatlarıyla şöyle olmalıdır: Trakya da kati surette Anadolu ile beraber Osmanlı memleketleri parçalarındandır. Hiçbir şekil ve mahiyette Osmanlı camiasından ayrılık kabul etmez. Mülki ve askeri ve idari, diplomasi, bütün tedbirleriniz mutlak esasımıza göre dayanmalıdır. Trakya vaziyeti hakkında bize malumat yetiştirmek çaresi de temin buyurulmalıdır. Hak'tan muvaffakiyet temenni eyleriz.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: *Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri (1911-1921 Tarihleri Arasına Ait 106 Belge)*, T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın No: 1, Ankara, 1982, s.79 ve s.191, Belge 82. Eski yazı belge Ercüment Hüsnü Baki ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

1 Çatalca livası olmalı. (Y.N.)

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE KONUŞMA

MAZBATALAR HAKKINDA*

(24 NİSAN 1920)

Reisi Sin B.: Evrakı varide var, mazbatalar da var, evvela mazbataları tetkik edelim.

İsmail Fazıl Paşa (Yozgad): Sesinizi çıkarın!

Kâtibi Muvakkat Cevdet B.: Mazbata Tetkik Encümeni'nce mazbataları tetkik olunan değerli mebuslar şunlardır:

Âtıf B. (Kayseri), Remzi Ef. (Kayseri), Sabit Ef. (Kayseri), Haşim B. (Çorum), Sıddık B. (Çorum), Hulûsi B. (Karahisarı Sahib), İsmail Şükrü Ef. (Karahisarı Sahib), Mehmet Şükrü B. (Karahisarı Sahib)[1], Mustafa Fehmi Ef. (Bursa), Emin B. (Bursa), Şeyh Servet Ef. (Bursa), Mustafa Kemal Paşa (Ankara), Ali Fuad Paşa (Ankara), Şakir B. (Ankara), Hacı Mustafa Ef. (Ankara), Şemseddin Ef. (Ankara), Halil İbrahim Ef. (İzmit).

Celâleddin Arif B. (Erzurum): Reis Beyefendi, müzakere usulü hakkında bir şey arz edeceğim. Bu zevatın isimleri okunduğu anda zannederim encümence eleştirilecek bir hal görülmüş ise onlar da incelensin!

Kâtip Cevdet B.: Eleştirilecek bir hal yoktur.

Celâleddin Arif B. (Erzurum): Pek güzel!

Kâtibi Muvakkat Cevdet B. (Devamla): Müfid Ef. (Kırşehir), Şeyh Seyfi Ef. (Kütahya), Haydar B. (Kütahya), Cevdet B. (Kütahya), Cemil B. (Kütahya), Besim Atalay B. (Kütahya), Abdülhalim Çelebi Ef. (Konya), Refik B. (Konya), Rifat B. (Konya), Halil Hulûsi Ef. (Burdur), Said B. (Kângırı)[2], Tahir Ef. (Kângırı), Neşet B. (Kângırı), Sabri B. (Kastamonu), Nebil Ef. (Karahisarı Sahib), Abdülkadir Kemali B. (Kastamonu), Rıza Ef. (Yozgad), Süleyman Sırrı B. (Yozgad), Hulûsi Ef. (Yozgad), Ahmed Ef. (Yozgad), Halil B. (Ertuğrul), Murad B. (Kastamonu), Rüşdü B. (Kastamonu), İsmail Hakkı B. (Burdur), Hacı Mehmed Ef. (Maraş), İbrahim B. (Maraş), Paşo Yakub

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.1, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 3. Basım, Ankara, 1959, s.6-7. *TBMM Zabıt Ceridesi*'nin, Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, Es. No: 1930-1037, Remiz: R.Z. 100-a'da kayıtlı bulunan eski yazı basımı, Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.
Yukarıdaki konuşma, Reisi Sin Şerif Beyefendi'nin riyasetinde, öğleden önce saat 10'da açılan 2. toplantı 1. celsede yapılmıştır. (Y.N.)

1 Afyonkarahisar. (Y.N.)

2 Çankırı. (Y.N.)

Ağa (Maraş), Hafız İbrahim B. (Isparta), Remzi B. (Isparta), Nadir B. (Isparta), Hüseyin Hüsnü Ef. (Isparta), Hacı Tahir Ef. (Isparta), İsmet B. (Edirne).

Reisi Sin B.: Teklif kabul ediliyor mu?

Bir Mebus B.: Mazbatasını da okuyunuz.

(Kâtibi Muvakkat Cevdet B. aşağıdaki kararı okudu):

Yukarıda isimleri yazılı mebusların seçilmeleri keyfiyeti usulüne uygun olmakla tasdiklerine karar verildi.

23 Nisan 1336 [1920]

Reis Müfid	Üye Cevdet	Üye Şemseddin	Üye Halil İbrahim
Üye Eyüb Sabri	Üye Şevket	Üye Haydar	Üye Cemil Halil
Üye Sırrı	Üye Süreyya	Üye Mustafa Kemal	

Hamdullah Subhi B. (Antalya): Reis Bey, müsaade buyurulur mu? Bu gibi teklifleri muhterem üyelerin kabul edip etmedikleri anlaşılmak için el kaldırmak suretiyle oya müracaat edilsin; işari bir oy verilsin.

Bir Mebus B.: Tamam okunmadı, müsaade buyurunuz da okusun efendim.

Hamdullah Subhi B.: O da olabilir efendim!

Diğer bir mebus: Encümenden başka başka kâğıtla yapılmıştır.

Reisi Sin B.: Kabul olundu mu?

Herkes: Kabul, kabul...

Muhiddin Baha B. (Bursa): Diğer encümenin incelemeleri de okunsun. (İsimler okundu.)[1]

Rıza B. (Kırşehir): Sadık Bey'in kabul edilmemesi hakkındaki sebepler ne imiş? Yalnız arkadaşlardan birisinin kabul etmediğini beyan ediyorlar.

Mehmed Şükrü B. (Karahisarı Sahib): (Kürsüye gelerek) Encümen namına izahat vereceğim. Encümene verilen evrak arasında kabul edilmemesi ve istifasına dair bir kayıt yoktu. Onun yerine altıncı derecede çoğunluğa sahip olan Bekir Ağa'nın gönderildiği söyleniyor. Halbuki Bekir Ağa derecesinde oy alan diğer bir efendi daha

1 Burada okunan isimler şunlardır:
Bursa: Muhiddin Baha B., Necati B., Çorum: Ferid B., Fuad B., Eskişehir: Emin B., Eyüb Sabri B., Halil İbrahim Ef., Hüsrev Sâmi B., Mehmed Ef., Kırşehir: Cemaleddin Çelebi, Cevdet B., Hakkı Behiç B., Sadık B. (*Zabıt Ceridesi*'nin notu.)

vardır: Eski Avanos Tabibi Sârim Bey. Bunlar arasında kura çekilip çekilmediği anlaşılmıyor. Esasen o konudaki talimata göre çoğunluğa sahip olan zatın gelmesi uygun değildir. Yeniden seçimler icrası lazım gelirdi. Bu cihet yapılmadığından ve Sadık Bey'in kabul edilmemesi hakkında kayıt olmadığından, Encümen, Genel Kurul'a sevk ediyor ve Bekir Ağa'nın gönderilmesini uygun bulmuyor.

Müfid Ef. (Kırşehir): Reis Beyefendi! Bu konuda izahat vermek bu talimatı yapan zevata aittir. Dolayısıyla, burada o talimatı yapan zevattan üye olarak Kemal Paşa Hazretleri bulunuyor. Bu hususta izahat versinler.

Mustafa Kemal Paşa (Ankara): İlk yapılan seçimler... *(Kürsüye, kürsüye sesleri.)*

Mustafa Kemal Paşa: *(Kürsüde)* Milletçe ilk yapılan seçimler neticesinde seçilen bazı zevat istifa etti veyahut mazeret beyan ederek, buraya gelemeyecek şartlarda olduğunu beyan etti. Bunun üzerine muhtelif mevkilerden vuku bulan sorularda iki şey soruluyordu. Yeniden seçmek, yahut müteakiben rey kazanmış olan zevatı buraya göndermek! Biz vaziyetin sürati icap ettirdiğini tasavvur ederek, bazı yerlerde seçim yapılmasını ve bazı yerlerde şartlar müsait olmadığından ve zaman geçirmek de memleket ve millet menfaatlarına uygun olmadığından, o gibi zevatın istifa edenlerin yerine gönderilmesini uygun görmüş idik. Dolayısıyla söz konusu olan zat da böyle olacaktır, zannederim.

Rıza B. (Kırşehir): Fakat istifanamie mevcut mu?

Mustafa Kemal Paşa: *(Devamla)* İstifa edenlerin yerine fazla rey kazanmış olanların gelmeleri...

Rıza B. (Kırşehir): İstifanamenin mevcut olması lazım.

Mustafa Kemal Paşa: *(Devamla)* İstifaname seçim mahallinde mülki memur reislerine verilmiştir ve bu malumat salahiyet sahibi olan memur reisleri tarafından gönderilmiştir. Esasen seçimlerin iyi cereyanını temin etmekten mesul edilebilecek olan, mülki memur reisleri idi. Eğer bu hususta Yüksek Heyetinizce şüphe ve tereddüt hasıl olacak olursa doğrudan doğruya mahallinden bilgi istenebilir. *(Kabul, kabul sesleri.)*

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE KONUŞMA

MÜTAREKE'DEN MECLİS'İN AÇILMASINA KADAR GEÇEN ZAMAN ZARFINDA CEREYAN EDEN SİYASİ OLAYLAR HAKKINDA*

(24 NİSAN 1920)

Mustafa Kemal Paşa (Ankara): Muhterem milletvekilleri! Bugün içinde bulunduğumuz vaziyeti, Yüce Meclis'inizin nazarında tamamıyla tecelli ettirebilmek için bazı beyanatta bulunmak istiyorum. Vuku bulacak maruzatım birkaç devreye ayrılabilir. Birincisi; Mütareke'den Erzurum Kongresi'ne kadar geçen zaman zarfındaki ahvale dairdir.

İkincisi; Erzurum Kongresi'nden 16 Mart tarihine kadar, yani İstanbul'un düşmanlar tarafından işgal edildiği güne kadar; üçüncü safhası da 16 Mart'tan bu dakikaya kadar olan ahvale dair olacaktır. Maruzatım birtakım belgelere dayanmaktadır ki, müsaade buyurulursa o belgeleri icap ettikçe burada okuyacağım. Yalnız birinci safhaya ait olacak maruzatım belki biraz şahsi olacaktır. Fakat vaziyeti tamamıyla aydınlatabilmek için ondan bahsetmeye lüzum görüyorum.

Yüksek malumlarıdır ki, Ahmet İzzet Paşa hükümeti milliyetler esasına dayanan adilane bir barışa nail olmak emeliyle Mütareke'ye talip oldu. Bağımsızlık uğrunda namus ve cesaretle dövüşen milletimiz 30 Teşrinievvel 1334 [30 Ekim 1918] tarihinde imza olunan Mütarekename ile silahını elinden bıraktı.

İtilaf donanmaları İstanbul'a girdikten sonra Mütarekename hükümleri bir tarafa bırakıldı. Gün geçtikçe artan bir şiddetle, saltanat hukuku, hükümet haysiyeti. milli izzetinefsimiz saldırılara uğradı. İtilaf heyetlerinden gördükleri teşvik ve fiili himaye sayesinde, Osmanlı tebaasından olan Müslüman olmayan unsurlar, her yerde küstahane tecavüze başladılar.

Meclisi Mebusan'ın feshi, kuvvetini milletten almayan merkezi hükümetin sık sık değişmesi ve halkın vicdanından doğan milli birlik uğrundaki teşebbüslerin maalesef siyasi ihtiraslara kurban edilmesi yüzünden âleme karşı milli mevcudiyetimiz hissettirilemedi.

Yabancı kuvvetlerinin işgali altında inleyen payitahtımızda kan ağlayan bütün hamiyet erbabı. millet aydınları ve din ve devlete hizmetleri geçmiş yüksek zevat, hilafet ve saltanat makamının, milli bağımsızlığın bu tehlikeli vaziyetten kurtarılması an-

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.1, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 3. Basım. Ankara. 1959, s.8-30; *Türk Parlamento Tarihi/ Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923*, Hazırlayan: Fahri Çoker/ Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu, c.1, s.43-73; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayımları, İstanbul, 1945, s.11-57. *TBMM Zabıt Ceridesi*'nin. Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, Es. No: 1930-1037, Remiz: R.Z. 100-a'da kayıtlı bulunan eski yazı basımı, Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

cak milli vicdandan doğan birliğin azim ve iradesine muhtaç bulunduğuna iman getirdiler. Fakat İstanbul'un baskı ve kuşatma altında bulunan muhitinde hamiyetin icaplarını yapmaya maddeten imkân kalmamıştır.

İşte bu sırada idi ki, Anadolu'ya mülki ve askeri hususlarla vazifeli olmak üzere Ordu Müfettişliği'ne tayin edildim; bu teveccühü, din ve millete hizmet etmek için en büyük bir ilahi mazhariyet saydım.

Milli vicdanın yüksek iradesine tabi olarak, milleti bağımsız, vatanımızı masun görünceye kadar çalışmak ahdiyle 16 Mayıs 1335 [1919] günü Dersaadet'i[1] terk eyledim. Samsun'da işe başladım. İlk düşündüğüm, memleketimizde asayişin istikrarına kendi vasıtalarımız ile muktedir bulunduğumuzu görmek[2] oldu. Esasen Canik livasının hususi vaziyeti de bu konuda en seri davranmayı lüzum ettirmekte idi.

Hakikaten Rumların hâkimiyetini ve İslam unsurunun esaretini hedefleyen ve Atina ve Dersaadet komiteleri[3] tarafından idare olunan Pontus[4] Hükümeti emelleri, Karadeniz sahiliyle kısmen Amasya ve Tokat'ın kuzey kazalarında ikamet eden Osmanlı Rumlarının hayalhanelerini çılgınca bürümüştü. Alınan tedbirler sayesinde muvaffakiyetli neticeler elde edildi. Fakat alınan tedbirler ve muvaffakiyet yalnız Pontus havalisine ait ve mevzii idi. Halbuki, her gün haksızlıklarını artıran İtilaf devletlerine, milli mevcudiyetimizi siyaseten ispat etmek ve fiili tecavüzler karşısında milletin namus ve bağımsızlığını bilfiil müdafaa etmek pek mühim idi. Esasen doğuda ve batıda, hemen memleketimizin her tarafında, millet ve memleketin haklarını müdafaa ve muhafaza için cemiyetler teşkil edilmişti. Bu cemiyetler, düşmanların esaret boyunduruğuna girmemek kastıyla milli vicdanın azim ve iradesinden doğmuş yegâne teşkilat idi.

Bu sıralarda idi ki, bütün belediye riyasetlerine Dersaadet'te İngiliz Muhipleri Cemiyeti teşekkül ettiği ve her tarafta bu cemiyete iştirak ile İngiltere yardımının[5] talep edilmesi lüzumu hakkında "Sait Molla" imzasıyla bir telgraf geldi. Bu meselede hükümetin alakasının derecesini anlamak için, sadrazam olan Ferit Paşa'dan keyfiyeti sordum, hiçbir cevap alamadım.

Kendisinin meçhul şahıslar tarafından böyle düzensiz ve muhtelif siyasi maceralara teveccühündeki teşebbüslerin büyük felaketlere sebep olacağını takdir eden millet, Sait Molla'nın tebliğine kulak verip itibar etmedi.

Binlerce tecavüz ve haksızlıklar altında inleyen ve İzmir feci vakası karşısında kan ağlayan millet, merkezi hükümet ve İtilaf devletleri temsilcilerinden ağlayarak medet umup hak isterken, birçok belediye riyasetleri ve birçok Müdafaai Hukuku Milliye cemiyetleri marifetiyle aldığım telgrafnamelerde hakkımda itimat beyan olunarak benden de bu hususta hizmet ve fedakârlık talep ediliyordu.

Hayat ve şahsiyetim kendi malı olan asil ve mazlum milletimizin bu haklı talebi üzerine, artık benim için en mukaddes vazife, milli iradeye itaat etmeyi her şeyin üzerinde görmekti. *(Sürekli alkışlar.)*

1 İstanbul. (Y.N.)
2 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*'nde "göstermek". (Y.N.)
3 *Zabıt Ceridesi*'nin eski yazı basımında ve sonraki basımlarında "komiteleri"; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*'nde "komitaları". (Y.N.)
4 *Zabıt Ceridesi*'nin 1959 basımında "Pontos", *Türk Parlamento Tarihi*'nde "Pontüs", *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*'nde "Pontus". (Y.N.)
5 Metinde "müzaheretinin". (Y.N.)

Bunun üzerine yaptığım bir tamimle millete kati sözümü verdim. İşbu tamimin son cümleleri şu idi:

"Geçirdiğimiz şu hayat ve memat günlerinde bütün milletçe her taraftaki emeller ve tezahürat ile temine azmedilen milli bağımsızlığımız uğrunda bütün mevcudiyetimle çalıştığımı temin eylerim.

"Bu mukaddes emel uğrunda milletle beraber nihayete kadar çalışacağıma da mukaddesatım namına söz veririm."

27 Mayıs sene 1335 [1919] "Türkiye Havas-Royter" namında İtilaf devletlerinin tesis ettikleri ajans, malum olduğu üzere, toplanan Saltanat Şûrası hakkındaki tafsilatta "ortak fikir, Türkiye'nin büyük devletlerden birinin yardımını[1] temin merkezindedir" kaydını yayımlamış ve tamim eylemişti. Bu tamimin sağlamlık derecesi hakkında bütün millette büyük bir şüphe ve tereddüt uyandı. Ajans haberlerinin tamamen bir uydurma olduğu ve Saltanat Şûrası'nın hiçbir şeye karar vermediği ve çoğunluğun hükümete itimatsızlığı ve mukadderat meselesinin milli bir şûraya bırakılmasını içeren ifadelerde bulunduğu ve dolayısıyla herkesin milli bağımsızlık taraftarı olduğu anlaşıldı. Bunun üzerine sadaret makamına aşağıdaki maruzatta bulundum ve keyfiyetten herkesi haberdar eyledim:

"Sadaret Yüksek Makamına:

27 Mayıs, sene 1335 [1919] tarihli 'Türkiye-Havas-Royter' ajansı, Saltanat Şûrası'nda ortak fikrin, Türkiye'nin toprak bütünlüğünü korumak şartıyla büyük devletlerden birinin yardımını sağlamak merkezinde olduğunu kaydediyor ve haber veriyordu. Saltanat Şûrası görüşmelerini aynen yayımlayan 27 Mayıs, sene 1335 [1919] tarihli İstanbul gazetelerinin açıklamalarına göre, yalnız Sadık Bey'in yazılı bildirisinde İngiltere himayesinin teklif edildiği ve bunda ortak fikrin bulunmadığı anlaşılıyor. Ajans ile gazetelerin yayını arasındaki karşıtlık bazı taraflarca dikkat çekici ve ajansın hakikati tahrif etme yetkisine cüret etmesi sorulmaya değer görülmüştür. İçinde bulunduğumuz bu hassas devirde artık her hakikati çok iyi kavrayan ve bütün uğursuz sonuçlara karşı en son fedakârlığı göze aldırarak milli bağımsızlığın korunmasına kararlı olan milletin sükûnete ulaşmasının ve teselli bulmasının, hilafet ve saltanat merkezinden gelecek açık ve samimi açıklamalara bağlı olduğu kanaatindeyim. Milli vicdanı temsil etmeyen haberlerin endişe verici yankılar doğurabileceği göz önüne alınarak, bu konuda aydınlatılmamı ve yol gösterilmesini hassaten istirham ederim.[2]

Üçüncü Ordu Müfettişi
Fahri Yaveri Hazreti Şehriyari
M. Kemal"

1 Metinde "müzaheretini". (Y.N.)
2 Belge, *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Eylül 1978, sayı 77, Belge No: 1683'te küçük farklarla yayımlanmış ve bu dergi kaynak gösterilerek, *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.2, s.345'te yer almıştır. (Y.N.)

Bu sıralarda, İzmir ve Aydın'daki üzücü faciaların tesiriyle de milletin uyanıklığı ve heyecanı nazarı dikkati çeken bir dereceye varmıştı. Milletin fikirlerini geçici olarak uyuşturmak emeliyle olacak, Sadrazam Paşa Paris'e davet olundu. Ferit Paşa'nın riyaseti altında giden heyete milletin itimadı yoktu, ben de şahsen milletin bu isabetli şüphesine iştirak ettim. Millet, giden heyetin programını sordu. Bu pek nazik zamanda idi ki, Harbiye Nazırı'ndan aşağıdaki telgrafı aldım:

"Yüksek maiyetinizdeki istimbotlardan biriyle hemen buraya teşrifiniz rica olunur.

8 Haziran, sene 35 [1919]
Harbiye Nazırı
Şevket Turgud"

Bu davetin mana ve mahiyetini anlayamadım. Sordum: Bir taraftan Erkânıharbiyei Umumiye Reisi olan Cevat Paşa'dan da sordum. Adı geçenden 11 Haziran 1335'te [1919'da] aldığım cevapta "kıymetli bir generalin Anadolu'da seyahati kamuoyuna iyi bir tesir yapmayacağı için İngilizlerin beni talep eylediği" bildiriliyordu. Bu hakikate vâkıf olunca doğrudan doğruya zatı akdesi hazreti padişahiye şu maruzatta[1] bulundum:

"Mabeyni Hümayun Cenabı Mülûkâne Başkitabeti Vasıtasıyla
Atebei Hümayunu Cenabı Padişahiye

"Büyük milletin ve kutsal hilafetin sağlam tek direği bulunan saltanatınızı cenabı hak afetlerden korusun. Şevketpenahım! Memleketin bugün uğradığı felaketlerin baskısı ve parçalanma tehlikesi karşısında ancak yüce şahsınız başta olmak üzere milli ve mukaddes bir kudretin var olma haykırışı vatanı ve devlet bağımsızlığını ve milleti ve şanlı hanedanınızın altı buçuk asırlık yüce tarihini kurtarabilir. Her tarafça, bu görüş ve kanaat tektir. Yüksek huzurlarınıza son defa kabul edildiğimde, İzmir acı olayından pek hüzünlü olan kalbinizin, bu kurtuluş noktasına ait ilhamları bu anda bile hafızamda bütün canlılığıyla yaşamaktadır."

Bu ilhamları izah etmek isterim. İstanbul'dan en son ayrılacağım gün huzura kabul edilmiştim. Bu esnada zatı hazreti padişahi Boğaziçi'nde bulunan İngiliz zırhlılarının saraya yönelmiş olan toplarını göstererek, "Görüyorsun" dedi, "ben artık memleket ve milleti nasıl kurtarmak lazım geleceğini tasavvurda tereddüde düşüyorum" ve ellerini kaldırarak, "İnşallah millet uyanık ve tetikte olur, bu acı vaziyetten gerek beni ve gerekse kendisini kurtarır" buyurmuşlardı. Dolayısıyla: Maruzatımda arz etmek istediğim, bu ifadei hümayunlarıdır.

"İlhamını sizin samimi dileklerinizden alan azim ve imanla âcizane vazifemi sürdürüyorum. Emretmiş olduğunuz üzere, Sadrazam Paşa kulunuzu önemli işlerde daima aydınlatıyor, gerekli olanları arz ediyor ve uyguluyorum. Şu bir ay içinde hemen bütün Anadolu'nun vilayetlerine, sancaklarına, kazalarına ve sı-

1 Belge, *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Eylül 1978, sayı 77, Belge No: 1685'te küçük farklarla yayımlanmış ve bu dergi kaynak gösterilerek, *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.2, s.375-376'da yer almıştır. (Y.N.)

nır boylarına kadar milletin fikir ve emellerine, bütün kumandanların ve memur tabakalarının duygularına ve uygulamalarına vâkıf oldum ve nüfuz ettim. Netice olarak açık bir şekilde ortaya çıkıyor ki, millet baştan aşağı uyanık olup devlet ve millet bağımsızlığını, saltanat ve hilafetin yüksek haklarını sağlamlaştırmak için sağlam bir azim ve iman ile donanmış bulunuyor. İstanbul'da iken milletin bu kadar kuvvetli ve az zamanda felaketlere karşı bu kadar uyanmış olabileceğini düşünemezdim.

"Şevketpenahım; bu nitelik ve durumda olan ve sizin kutsal kişiliğinize sarsılmaz bağlarla bağlı yüce milletinize tamamıyla dayanılır ve karşılık olarak bütün manasıyla bu milli ve vicdani kuvvete yardımcı olunur. Son hattı hümayunları[1] bütün milletin azmini ve mücadele gücünü artırmıştır.

"Yalnız dikkate ve üzüntüye değerdir ki, bu temiz Anadolu halkı bugünkü hassas devirde bile İstanbul'daki fikri ayrılık ve düşmanlıklardan, fitneci ihtiraslardan çok azap duymaktadır. Hakikaten İstanbul muhitinin çürümüş ahlakı ve bundan faydalanmayı bilen yabancılar, devlet ve milletin imhası ve devlete, millete ve padişahına sadakat ve fedakârlıkla hizmet kabiliyetinde olanların ortadan kaldırılması için çok ileri gitmek cüretini gösteriyorlar.

"Şevketmeâbım! Hatırlayacaksınız; bana verilen görevlerin yapılması sırasında yabancıların ve bazı bozguncuların mutlaka yalan dolana başvurup engeller çıkarması ihtimaline daha İstanbul'da iken hükmetmiş, bunu maruzatım arasında hissettirmeye çalışmış ve bilhassa Sadrazam Paşa ile devletin bazı önemli kişilerine açıkça anlatmış ve böyle vaziyetler karşısında Ali İhsan ve Yakup Şevki Paşaların akıbetine giremeyeceğimi ilave etmiştim. İşte, milli vicdanın ciddi şekilde uyanışını ve yeniden ortaya çıkışını istilacı menfaatlarına aykırı gören İngilizler ve vatanın zararına da olsa İngilizlere yaltaklanmayı meslek edinen zayıf karakterliler, bu kez beni aldatarak İstanbul'a getirtmeye çalışıyorlar. Şanlı hakanına, milletine, vatanına sadık ve bu uğurda ölümleri hiçe saymaya alışmış kulunuz gibi bir kumandandan, elbette saltanatınızın, milletin beka ve mevcudiyetinin düşmanı olanlara uysallık göstermesi beklenemezdi. Dolayısıyla ben kulunuz, tabii ki Malta'ya gitmek veyahut en hafif olarak atalet haline mahkûm edilmek gibi ihtimaller karşısında bırakıldım ve tabii ki buna muvafakatte mazurum ve eğer zorlanırsam görevimden istifa ederek evvelce olduğu gibi Anadolu'da ve milletin sinesinde kalacağım. Ve vatani vazifeme bu kez daha açık adımlarla devam edeceğim. Ta ki millet bağımsızlığına kavuşsun ve muazzam saltanat ve hilafetiniz yok olup gitmekten kurtulsun. Sonsuz bağlılığımın daima artmakta olduğuna itimadı şahanelerini arz ve istirhama cesaret eylerim.

Üçüncü Ordu Müfettişi
Fahri Yaveri Hazreti Şehriyari
M. Kemal"

1 Padişahın tuğrasını, imzasını taşıyan yazı. (Y.N.)

Tekmil milletin vaziyetini idrak ile mukadderatına bizzat hâkim olmaya azmettiğini anlamıştım. Millet ve memleketin hal ve vaziyetini göz önünde tutmak ve haklarını muhafaza ve müdafaa eylemek üzere her türlü tesir ve denetimden uzak bir milli heyetin vücudunu elzem gördüm. Bunun için icap edenlerle görüşerek ve haberleşerek Sivas'ta genel bir millet kongresi yapılmasını kararlaştırdık. Büyük ve kanlı tehlikelere karşı daha ziyade temasta bulunan Doğu Vilayetlerimiz zaten Erzurum'da söz konusu vilayetler namına aynı maksat altında bir kongre yapılmasına teşebbüs eylemişti. Sivas Kongresi için gizli bir beyanname ve mektubu tamim ettim.

Bu mektup ve beyanname yüksek malumlarıdır. Bu esnada Müdafaai Hukuku Milliye cemiyetlerine ait telgrafnamelerin çekilmemesi hakkında Posta ve Telgraf Müdüriyeti Umumiyesi tarafından posta ve telgraf müdürlerine bir emir verildiği haber alındı. Vatanın esarette bulunduğu bu tarihi anlarda milletin sesini duyurmaya yegâne vasıta olan tarafsız ve sırf milli teşkilatın haberleşmesini yasaklamaya kalkışmanın millete karşı büyük bir cinayet ve hıyanet ve İslamiyete karşı en büyük bir günah olduğu açıktı. Bu hainane teşebbüsün derhal önüne geçmeyi vicdani bir vazife saydım ve tamimen her tarafa icap eden emirleri verdim. Keyfiyeti zatı hazreti padişahiye arz ettim ve sadaret makamına ve Harbiye Nezareti'ne ve aynen Posta Telgraf Müdüriyeti Umumiyesi'ne de yazdım.

24 Haziran 1335 [1919] tarihinde Dahiliye Nazırı Ali Kemal Bey'in de bir tamiminden haberdar edildim. Bu tamimde:

> *"Haksız ve gaspçı ve gaddarca işgallerden ne derece üzülürse üzülsün, hükümet, ne Yunanistan ve ne de kimse ile bu esnasında harb ve darbe tutuşamaz. Paris'teki konferansa giden delegelerimizin şimdiye kadar vatanın asıl parçalarını kurtaracaklarına ümidimiz günden güne artmaktadır. Müdafaa vasıtaları hazırlayanları engelleyiniz. Haklarında insafsızca davranınız! Bunlar eski düşmanlarımızdır. İşleri bozulmak üzere iken yeniden düzelmesine meydan vermeyin!" (Mırıltılar ve alçak sesleri.)*

denilmekte idi.

Ali Kemal Bey'in de bu teşebbüsünün önüne geçtim; bu münasebetle atebei ulyayı cenabı padişahiye şu maruzatta bulundum:

> "Dahiliye Nazırı Bey'in 18 Haziran 1335 [1919] tarihli vilayetlere yayınladığı şifreli bir tamimde Müdafaai Hukuku Milliye hazırlıklarını şiddetle yasaklıyor. Pek hazin ve üzücüdür ki, aynı tarihte Posta ve Telgraf Genel Müdürü de milletin sesini boğmaya yönelik gafilane ve derhal akamet ve nedamete mahkûm bir telgraf yayınlamıştı.
>
> "Şevketpenahım; fiilen vaki bugünkü parçalanma tehlikesi karşısında başında[1] makamı akdesi saltanatı hümayunları olmak üzere mukaddesatını kurtarmaya ve muhafazaya azmetmiş olan milleti necibelerinin[2] böyle hasis ve tehlikeli bir zihniyetle inkâr kudretine[3] tevessül etmek tarihin ve milli vicdanın hiçbir za-

1 *Atatürk Özel Arşivinden Seçmeler*'de, "karşısında başında" yerine, "karşısında istiklâlini ve başta". (Y.N.)
2 Milleti necibelerinin: Asil milletlerinin. (Y.N.)
3 *Atatürk Özel Arşivinden Seçmeler*'de "inkisar kudretine". (Y.N.)

man affedemeyeceği hadiselerdendir. Gerçi böyle bir zihniyetin hiçbir yerde kabul ve tatbik alanı bulmadığını şükranla arz eylerim. Fakat milleti necibelerine ve vatan ve devletin tarihine karşı reva görülen bu muameleler mukadderat ile pek zalimane bir alay oluyor. Bu hadiseler heyecanlı olan milletin görüşlerine ve fikirlerine yayıldıkça merkezi hükümete itimatsızlık göstermek gibi pek fena neticeleri hazırlayacağında şüphe yoktur. Keyfiyeti arza cesaret ederken tazimatı ubudiyetkâranemi de teyit eylediğim muhatı ilmi âlî buyurulduk-ta ferman.[1]

Üçüncü Ordu Müfettişi
Fahri Yaveri Hazreti Şehriyari
M. Kemal"

27 Haziran 1335'te [1919'da] Sivas'a varmıştım. Azledildiğimden bahseden Ali Kemal Bey'in bir tamiminin daha varit olduğunu öğrendim. 23 Haziran 1335 [1919] tarihli olan bu şifreli tamimde:

"İngiliz fevkalade temsilcisinin talep ve ısrarıyla azledildi. Adı geçenin İstanbul'a getirtilmesi Harbiye Nezareti'ne ait bir vazifedir. Lakin Dahiliye Nezareti'nin size kati emri: Artık o zatın azledilmiş olduğunu bilmek ve kendisiyle hiçbir resmi muameleye girişmemek ve hükümet işleriyle alakalı hiçbir talebini kabul ettirmemektedir."

deniliyordu.

Bu muameleye dair Sadaret'e ve Harbiye Nezareti'ne 28 Haziran 1335'te [1919'da] şu telgrafı[2] çektim:

"Müdafaai Hukuku Milliye ve Reddi İlhak cemiyetlerine yardımımdan ve İngilizler tarafından talep edildiğinden[3] bahisle azlolunduğumu daha bazı münasebetsiz sözler ilavesiyle Dahiliye Nazırı Ali Kemal Bey'in mülkiye makamlarına tamim eylediğini[4] öğrendim. Acizlerini bu memuriyete veren ve tayin buyuran zatı hazreti padişahinin bu konuda herhangi bir iradei seniyyelerine şeref telakki eylemediğim gibi ne makamı celili sadaretten ve ne de Harbiye Nezareti celilesinden azlime dair hiçbir emir[5] almadım. Dolayısıyla Ali Kemal Bey'in bu gizli yayın ve tamiminin ne gibi hastalıklı düşünceler altında cereyan ettiğini ve devlet yöneticileri arasında nifak ve memlekette kanunsuzluk, disiplinsizlik ve netice olarak millet arasında anarşi doğurmaya sevk eden bu zihniyetin ne kadar tehlikeli olduğunu arz etmeyi gereksiz görüyorum. Ali Kemal Bey'in görevinden ayrıldığını bildiren telgraf haberleri adı geçenin hareket çizgisinin hü-

1 Belge, *Atatürk Özel Arşivinden Seçmeler*, Hazırlayan: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981, s.57-58'de bazı farklarla yayımlanmış ve bu kitap kaynak gösterilerek, *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.3, s.121'de yer almıştır. (Y.N.)

2 Belgenin el yazısı fotokopisi, *Harb Tarihi Vesikaları Dergisi*, Aralık 1952, Sayı 2, Vesika No: 27'de yayımlanmış ve *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.3, s.133'te yer almıştır. (Y.N.)

3 *Harb Tarihi Vesikaları Dergisi*'nde "edildiğimden". (Y.N.)

4 *Harb Tarihi Vesikaları Dergisi*'ndeki el yazısı belgede "mahremane tamim eylediğini". (Y.N.)

5 *Harb Tarihi Vesikaları Dergisi*'ndeki el yazısı belgede "azlime dair bu ana kadar hiçbir emir". (Y.N.)

kümeti seniyece tasvip edilmediğini tamamen göstermiş ve memlekette sebep olduğu kötü tesir ve yanlış anlamalar her ne kadar kısmen bu suretle ortadan kalkmış ise de Vekiller Meclisi'nin bütününün karar ve kanaati dışında yapıldığına katiyen kani bulunduğum bu tehlikeli ve sorumluluğu cidden ağır düşüncelerin millet ve memleketin gelecekteki selameti için ne büyük zararlar doğurabileceğini tekrar arza[1] mecburum. Adı geçen hakkında yapılacak muameleyi yüksek takdirlerinize arz ederim.

Üçüncü Ordu Müfettişi
Fahri Yaveri Hazreti Şehriyari
Mirliva
Mustafa Kemal"

Bütün vilayetlere, bağımsız ve mülhak mutasarrıflara ve kolordulara ve İkinci Ordu Müfettişliği'ne de şu telgrafı[2] yazdım:

27 Haziran 1335 [1919]

"Müdafaai Hukuku Milliye ve Reddi İlhak gibi yalnızca vatanı ve milli bağımsızlığı kurtarmaya dayanan bir mukaddes gayeye yardımımdan ve İngilizler tarafından talep edildiğinden bahisle azil olunduğumu Dahiliye Nazırı Ali Kemal Bey'in mülki makamlara gizlice tamim eylediğini öğrendim.[3]

"1. Acizlerini bu memuriyete veren ve tayin buyuran zati hazreti padişahinin bu konuda herhangi bir iradei seniyelerini şeref telakki eylemediğim gibi ne makamı celili sadaretten ve ne de Harbiye Nezareti celilesinden azlime dair bu ana kadar hiçbir emir almadım. Dolayısıyla Ali Kemal Bey'in bu gizli yayın ve tamiminin ne gibi hastalıklı düşünceler altında cereyan ettiğini zaman ve hadiseler yakında herkesin gözünde ispat edecektir. Devlet yöneticileri arasında nifak ve memlekette kanunsuzluk ve disiplinsizlik ve netice olarak anarşi doğurmaya sevk eden bu tehlikeli zihniyetin tarih ve millet gözünde vahamet ve sorumluluğu noktasına nazarı dikkati çekmeyi gerekli sayarım. Ali Kemal Bey'in yetkisi üstünde olarak milli mevcudiyetimiz aleyhindeki bu gizli ve gayri kanuni hareketten geri döndürüleceği tabiidir.

"2. Memuriyetimin bitişi hakkında bir iradei seniyei hazreti padişahi şeref telakki ettiğim takdirde bittabi resmi sıfat ve vazifemden ayrılacağım ve bunu başkalarından evvel bizzat benim tamim edeceğim aşikârdır. Böyle bir halde vatanı kurtarmaya dayanan dini ve milli içtihadımı[4] sinei millette bir millet ferdi olarak dahi takip etmek benim için en yüce bir vazife ve en kati bir emeldir. Dolayısıyla devletçe ve sonradan padişahın iradei seniyesi ile Üçüncü Orduyu

1 *Harb Tarihi Vesikaları Dergisi*'ndeki el yazısı belgede, "tekraren arza müsaraata". (Y.N.)
2 Telgraf, *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.3, s.130'da yer almıştır. (Y.N.)
3 Zabıtların eski yazı basımındaki aslı "mahremane tamim eylediğine muttali oldum". Zabıtların sonraki bütün basımlarında yanlışlıkla "mahremane tamim edildiğine muttali oldum" diye okunmuş. (Y.N.)
4 Zabıtların eski yazı basımındaki "içtihadımı" sözcüğü, sonraki bütün basımlarda yanlışlıkla "itihadımı" şeklinde yer almış. (Y.N.)

Humayun Müfettişliği ve bunun devlet ve millete karşı olan sorumluluğu üzerimde bulundukça Babıâli'nin talimatında yer alan resmi vazifelerden dolayı tekmil valiler ile bağımsız sancakların tebligatımı icraya tamamıyla mecbur ve bugünkü hakikati öğrendikten sonra her vakit ve tarih karşısında da sorumlu bulunduklarını süratle tebliğ ederim. Bundan başka, ordu müfettişliği, devletin resmi bir makamı olup hiçbir zaman şahıs ile kaim ve alakadar bulunmadığından makamın kendisine mahsus haberleşmesini ve ilişkilerini iyi bir şekilde muhafaza etmenin ve sürdürmenin bir kanuni zaruret olduğunu ve bu tebligatımın Ali Kemal Bey'in tebligatının tamim olunduğu makamlara da ulaştırılması lüzumunu ilaveten arz ederim.

"3. İşbu telgrafımın ulaştığının yazıyla bildirilmesini rica ederim.

Üçüncü Ordu Müfettişi
Fahri Yaveri Hazreti Şehriyari
M. Kemal"

Dahiliye Nazırı Ali Kemal Bey'le Harbiye Nazırı Şevket Turgud Paşa'nın kabineden istifa eyledikleri ajanslardan anlaşıldı. On saat kadar sonra 28 Haziran 1335 [1919] tarihli ve Şevket Turgud imzasıyla aldığım şifrede:

"Dakika gecikmesi mesuliyeti icap ettirir.

"Birçok temenniler, niyazlar ile bizden bir heyetin Paris'e gitmesine Dörtler Meclisi müsaade etti. Ne olacağımız henüz değil bizce, hatta mukadderatımızla hâlâ oynayanların hedefi gayri malumdur. Yalnız bir teselli noktası buraca mevcut ise, o da düşmanlarımızın hakkımızdaki fikirlerinin az çok lehimize değişikliğe uğramış gibi görünmesidir. Mesela eski aylarda barbar ve idaresiz diye vasfedilirken, şimdi de mazlum fakat yardıma muhtaç yollu tavsif olunmaklığımız gibi şimdiki vaziyetimizden seri haberdar olacak olan düşmanlarımız zatıâlinizi pek kolaylıkla elde edecekleri muhakkak görülmekle beraber zaten hayatı belirsiz yaşayan bizleri de ortadan kaldırmaya savaşacaklardır. Sevgimin ifadesi olan şu izahımla zatıâlilerine karşı kardeşlik vazifemi ve vatani hizmetimi yerine getirmiş olduğumu zannederek hadisesiz hemen Dersaadet'e teşrifinizi rica ederim."

deniliyordu. Buna cevap dahi vermeye lüzum görmedim.

Sivas'ta milli teşkilatın hazırlanması ve tamamlanması, Erzurum'dan sonra Sivas'ta Osmanlı memleketleri namına genel bir kongrenin toplanması ve delegelerin çağrılması için icap eden bazı tedbirler ve tertibat alındıktan sonra Erzurum'a doğru hareket olundu.

2 Temmuz 1335 [1919] günü Erzincan'da Mabeyni Hümayun Başkitabeti'nden aldığım telgrafın başlıca noktaları şu idi:

"Eskiden beri çekilen telgrafnamelerinizi görmüş olarak şevketmeap efendimiz hazretleri hakkınızda besledikleri âsarı teveccüh ve iyilikseverlik belirtileri ica-

bı özel olarak aşağıdaki tavsiyelerin tebliğine âcizlerini memur buyurmuşlardır. Kendisince malum olan vatanperverane hissiyatınızın yönlendirmesiyle o havalide bazı tertibat ve teşebbüslere girişmeniz İngilizlerin nazarı dikkatlerini çekmekle hükümete baskıya kalkışmışlardır.

"Devletimizin şimdiki vaziyeti, taşraca zan ve tahmin edildiği derecede endişe ve telaş sebebi değildir. Bimennihilkerim devletin mevcudiyet ve bağımsızlığının teminine muvaffakiyet hasıl olunca saltanat merkezinden taşranın kurtarılması kolay olur. Şu sırada zatıâlilerinin istifa ederek Dersaadet'e dönmeleri belki yabancıların hükümete baskıyla hakkınızda haysiyet kırıcı bir muamele vukua getirilmek düşüncesiyle tavsiye buyurulmamakta olduğu gibi, Harbiye Dairesi'nce azledilmeniz yoluna gidilmesi de kendisince doğru görülmediğinden, Harbiye Nezareti'nden iki ay müddetle hava değişimi istenilerek ahval aydınlanıncaya ve barış yerleşinceye kadar ihtiyar buyurulacak bir şehir veya kasabada istirahat eylemeniz en uygun şekil olarak hatıra gelmektedir."

2/3 Temmuz sene 1335'te [1919'da] Mamahatun'da Harbiye Nezareti'ne gelen Ferit Paşa'nın 30 Haziran sene 1335 [1919] tarihli şu şifresini aldım:

"Kalpten sevginizin cazibe kuvveti, senakâr[1] duacınızı yine Harbiye Nezaretine getirdi. Hükümeti epeyce müşkül bir mevkide buldum. Harici münasebetlerin dehşet şamil olan müşkülat[2] arasında, bir de bunu büsbütün şiddetlendirmeye sebebiyet verecek bir dahili buhran karşısında kalınca elimde olmadan titredim. Zatıâlileri gibi bendeniz de, takdir kuvvetlerime[3] itimat ettiğimden, iddia edebilirim ki, benim kadar sizi ruhunuzun en derin köşelerine kadar anlayabilmiş bir fert yoktur. Şimdilik tamamıyla bilemiyorum ki, nasıl bir sebep hükümetle zatıâlileri arasında bir anlaşmamazlık meydana çıkarmıştır. Şüphesiz garezler körlüğü ile malûl olanların sebep olduğu şeylerden olacaktır. İngilizler tarafından bazı kumandanlarımız hakkında yapılmış muamelenin zatıâlilerine tatbiki hiç de beklenmemekle beraber, her ihtimale göre bu işin iyi şekilde halli çaresini düşündüm. Yüksek kudret ve vatani hamiyetinizden korkarak, haksızlıkları inkâr olunamayacak düşmanlarımız, zatıâlilerinin böyle mühim bir askeri memuriyette bulunmalarından titremeleri yüzündendir ki, sizi bu vazifeden ayırmak teşebbüsünde bulunmuşlardır. Mağlûbiyet devasız bir illettir. Bunların arzularına iltifat etmemek birtakım yalanlar uydurmak suretiyle vatani menfaatların imhasına çalışacakları korkusudur ki, ne yazık ki bir müddet güzide hizmetlerinizden mahrumiyete hükümeti mecbur ediyor. Hakkı âlilerinde pek ziyade tevecc ühkâr bulunan zatı hazreti padişahi çakerlerini[4] bilhassa kabul ile bu işin iyi bir şekle sokulmasını tenezzülen müzakere buyurdular. Biz vücut rahatsızlığından bahis ile gerek Dersaadet ve gerekse arzu buyurulacak herhangi bir mahalde hava değişimine tarafı âlilerinden müsaade talep olunmak ve mucibince ica-

1 Senakâr: Övücü, methedici. (Y.N.)
2 Eski yazı zabıttaki "işkâl-i dehşet iştimali" sözcükleri, sonraki basımlarda yanlışlıkla "eşkâli dehşet iştimali" diye okunmuş. (Y.N.)
3 Aslı "Kuvâyı takdiriyeme". Takdir, değerlendirme kuvvetlerime; kabiliyetlerime anlamına geliyor. (Y.N.)
4 Çaker: Kul, köle, bende. Ferit Paşa, kendisini kastediyor. (Y.N.)

bı yapılmak millet ve hükümet nezdinde sahip oldukları mevkiin korunmasını temin etmiş olmakla beraber düşmanlarımızın vuku bulan taleplerine de bu şekilde nihayet verilmiş olacağı görüşü karini tasvibi âlii şehriyari ve hatta bizzat tarafı zişerefi hümayunlarından dahi ayrıca tarafı saadetlerine yazılacağı irade ve ferman buyurulmuştur.

"Elimden gelecek her arzularının elde edilmesine çalışılacağı nezdi âlilerinde de bilinmesi lazım gelen âcizleri işbu temennileri hem resmi ve hem de özel yapıyorum. Ve işte o özelliğe dayanarak da söyleyeceğim ki, vereceğiniz acil olur cevabı yalnız hakkımdaki itimat ve muhabbetinize delil değil aynı zamanda nezaret makamında ümit ettiğim muvaffakiyetlere de başlangıç olacaktır. Ellerinizden öperim."

Zatı şahaneye, hareket şeklim hakkında Harbiye Nezareti'ne yazdığımı arz ettim. Ferit Paşa'ya da ahvalin cereyanını izah ettikten sonra hava değişimi suretiyle de Anadolu'da kalmakta bir beis görmediğimi yazdım.

Harbiye Nazırı Ferit Paşa'nın Erzurum'da aldığım bir telgrafnamesinde: *"Dersaadet'e hareketlerinin süratlendirilmesini rica ederim"* denilmekte idi.

Telgraf başında da Ferit Paşa şunları söyledi:

"Paşam! İtilaf temsilcilerinin pek kati müracaatları bugünkü telgrafnamemi yazmaya mecbur etti. Zatıâlilerini benim kadar kimse bilemez. Vatani hamiyetlerinizin yüce gayelerine vâkıfım.

"Bendeniz İstanbul'a teşrif buyrulacağını gerek Şevketmeap Efendimize ve gerek temsilcilere karşı taahhüt eyledim. Mahcup olmayacağıma eminim.

"Hakkınızda, İtilaf temsilcilerinden de burayı teşriflerinizde hürmetten başka bir şey beklenmemektedir. Bunlar temin edilmiştir. (Gülüşmeler.) Ancak ve ancak zatıâlilerinin hemen o havaliyi terk ile buraya gelmeniz lazımdır." (Beklesinler sesleri ve gülüşmeler.)

Ferit Paşa'ya verdiğim cevapta şunları söylemiştim:

"1. Acizlerinin vatan ve milletin selametine hizmet etmekten başka bir gaye ve maksadım olmadığı ve halen dahi devletin şimdiki sınırları dahilindeki çalışmam ve faaliyetim buna yönelmiş ve harcanmış olduğu halde İtilaf devletleri temsilcilerinin şahsiyetimden bu derece vehme kapılmış bulunmalarının birtakım niyetlerden ve yalan dolanlardan ileri geldiğini ve bunların da acizlerini bütün hissiyat ve fikirleriyle tanıyan ve yüce padişahın işleriyle hükümet emirleri dairesinde çalışacağıma itimat buyuran zatı devletleri tarafından verilecek izahat ve teminatla düzeltilip giderilebileceğinin mümkün olduğuna şüphem yoktur.

"2. Dört gün evvel padişahın arzu ve iradesine kavuşmuş olmakla İtilaf temsilcilerince de itiraza şayan olmadığı anlaşılan teklifiniz, cevabı alınıp mütalaa edilmeden Dersaadet'e hareketim hakkında taahhütte bulunulmamalıydı.

"3. Hiçbir makul sebebi yok iken İzmir'in ve Antalya'nın hükümetimizin bilgisi dahi olmadan düşmanca işgali ve silahsız biçare halkın Rum eşkıyasına doğratılması ve binlerce ırz ve namusun ayaklar altına alınması ve halen de Aydın vilayetinin her tarafında bu facianın sürmesi ve uzayıp gitmesi bir müddet evvel oradan Nurettin Paşa'nın alınmasının ve vahim bir kumanda değişikliğinin şükranı neticesi mi idi? Bu havali için dahi böyle kanlı bir akıbet hazırlanmış ve buna mani görülen kumanda heyetlerinin değiştirilmesi lüzumu hissedilmiş ise temsilcilerin vatanın imhasını gerektiren teklifleri karşısında hükümet yetkililerimizin ikinci bir hıyanete vasıta olmaktan ise millet fertleri arasına fert olarak karışması örnek alınacak bir vatanperverlik olur. *(Alkışlar.)*

"Doğudan Şevki ve İhsan Paşaların alınması vatanımızın batı kısımlarının gaddarca işgali programının tatbikini önleme derecesi ne olabilmiştir?"

Ferit Paşa'nın verdiği cevap şudur:

"Yüksek beyanatınız doğrudur. Ancak bir milli hareket olacağına iman eden İngilizleri kudretiniz ve bilinen hamiyetiniz endişelendirmiş ve düşmanlarımız tarafından her gün bir şekilde yayılan yalanlar bu endişeyi artırmış olacak ki, bugün hemen zatıâlilerinin ordunun başından İstanbul'a getirilmesini Babıâli'den talep etmişlerdir. Bu taleplerini tehditkârane bir lisanla söylemişlerdir. Dört gün evvelki halin şekline göre hazreti padişahın olurunu alan acizane teklifim olmuştu. Fakat bugünkü hal böyle bir ani ve acil bir davete mecbur ediyor.

"Babıâli'de makine başında geç vakte kadar sizi rahatsız etmekliğim takdir buyrulur ki bir mecburiyet ve vatanın menfaatı hissi icabıdır. Aynı zamanda hakkınız olan hürmetin İngilizler tarafından gösterileceği Hariciye Nazır Vekili marifetiyle temin olunmuştur. İlk acizane telgrafımda da ima ettiğim gibi Paris Konferansı kararlarına boyun eğmekten başka yapılacak bir şey görülememektedir. Şimdilik iyi geçinme şıkkını seçmek uygun gibi görülüyor. Ve işte bu sebeptendir ki acilen Dersaadet'e hareketiniz bekleniyor.

"Elbette ki yüz yüze görüşmemiz bizi de aydınlatacaktır. Temsilcilere o şekilde bildirilmek üzere hareket edeceğiniz yakın zamanın tayinini ricaen beklemekteyim."

Verdiğim cevapta şu maddeler vardı:

"1. Dünkü telgrafınızda Paris Konferansı kararlarına boyun eğmekten başka yapılacak bir şey görülemediği beyan buyuruluyordu. Bu kararlar nelerdir? Ajansların en son tebligatı milli bağımsızlığımızı ve mukadderatımızı pek ümitsiz bir halde gösteriyor. Mesela Paris Konferansı Trakya, Pontus, İzmir, Kilikya meselelerini devletin aleyhine olarak tayin etmiş ve Doğu Vilayetleri'nde de Ermenistan hâkimiyetini kabul ve teyid eylemiş ise, bu kararlara boyun eğmek için vekâlet ve yetkiyi alan ve takdir eden kimlerdir? Sadrazam Paşa Hazretleri vatan ve milletin mukaddes hukukunu imha eden bu fena vaziyetleri önlemek ve gidermek için ne gibi olumlu ve maddi teminatla ve ümitle dönüyorlar?

"2. Zatı şahaneyi tekmil devlet ve millet hakikatinden ve hilafet hukukunun inceliklerinden samimane bir sadakat lisanıyla aydınlatmak ve sorumsuz olan padişa-

hın isteklerini ve iradei seniyelerini daima din ve devletin hakiki isteklerine yönlendirmek lazımdır. Dersaadet'teki bazı kişiler ve bilhassa maalesef bir iki ay bile payidar olamayan değişmiş kabineler, kendilerinde görülen görme bozukluğu, kalp zayıflığı, milletin genel isteklerine ters düşen ve meşru olmayan fikirlerle vekâlet etmek ve yetki kullanmak gibi tarihin en feci sorumluluklarından katiyen uzak kalmalıdır.

"3. Acizane şahsiyetime gelince: Pek yanlış ve hatalı anlayışlar olduğunu görüyorum. Bugün vatanımızda milli bir kudret varsa, o cereyan, felaketlerden ders çıkaran milletin kalbinden ve bilincinden doğmuştur. Acizleri de ancak ona tabi bulunmuş oluyorum. Acizlerinin buradan çekilmesi vesaire gibi tertibat pek yanlış ve bilakis pek tehlikelidir. Acizlerinin dokunulmazlığı hakkında Hariciye Nazırı Vekili B. Efendi tarafından İngilizlerden teminat alındığı beyan buyruluyor; buna pek hayret ettim. Çünkü devletleri ve milletleri adına ve şerefine olarak resmi bir tarzda imzaladıkları Mütareke hükümlerini korumaya bile asla riayet etmeksizin alabildiğine tecavüzlerde bulunan ve türlü türlü haysiyet kırıcı misaller ortaya koyan İngilizlerin bu teminatına itimat etmek pek saflık olur. Yalnız tamamıyla itimat buyrulsun ki, eğer memleketin kurtuluşu ve selameti şahsımın çekilmesine bağlı olsaydı, kayıtsız şartsız ve insan cinsine hiçbir ümit ve emel bağlamaya tenezzül etmeyerek nefsimi kurban etmek kadar vicdani ve basit bir şey olamazdı. Dolayısıyla aradaki büyük fark, hakiki vaziyetin henüz oraca takdir olunamamasındadır.

"4. Seçildiği tasvir buyrulan iyi geçinme yolunu esef verici buluyorum. Çünkü iyi geçinme, zaafı kabul etme ve devam ettirme değildir.

"Mütareke'nin imzalanmasından bugüne kadar merkezi hükümetin maalesef birbirini takliden aciz ve zayıf vaziyetler alması ve milli kuvvetten zerre kadar kuvvet almaması nihayet İtilaf devletlerinin memleketimizi engelsiz istila emellerini kolaylaştırmıştır.

"General Allenby ile bugün zatı hazreti padişahinin başmabeyincisi olan eski Harbiye Nazırı Yaver Paşa'nın bizzat vaki olan konuşmasına ve adı geçenin maruz kaldığı yürek parçalayan muameleye ve ayrıca bir yabancı generalle eski Harbiye Nazırı Abdullah Paşa'nın görüşmesinde generalin kullandığı bağımsızlığı zedeleyici lisana bu münasebetle dikkat çekerim.

"Şimdiye kadar evvelki kabineler tarafından takip olunan bu yol iyi geçinme yoludur ki, Anadolu'nun batı kısımlarında ve saltanat ve hilafetin payitahtında şanlı hükümdarımızın saraylarına kadar feci bir şekilde işgal ve milli kuvvetleri ayırmaya ve imhaya giriştirmiş ve Doğu Anadolu için de aynı türden muameleyi hazırlamaya başlamıştır. Dolayısıyla zatıâlilerinin ve dahil bulundukları kabinenin buna alet ve vasıta olmaması vatanperverliği temenni olunur. İlave ederim ki: Acizane görüş ve kanaatimde mutlak isabet olduğundan hiç şüphem yoktur. Çünkü bu görüş ve kanaat her taraftaki vukuf ve hamiyet sahibi ve nüfuzlu görüş erbabının ortak ve genel kanaatine ve özellikle milli vicdanın izlenimlerine dayanmaktadır.

"Anadolu'daki büyük kumanda makamlarının bir müddetten beri sarsılması ve o boşlukların yerine ancak zaaf ve bilgisizliğin konması gibi Batı Anadolu'yu kurban edercesine kaptıran seleflerinizin siyasetine bir kere daha dikkat çekerim.

"Ali İhsan Paşa ile Nurettin Paşa ve onun yerine getirilen Ali Nadir Paşa hadisesini milli tarih teşhir edecektir. Mademki bugün zatı devletlerinin sahip oldukları makam, vatan ve milletin selametini sağlamayı üzerine alan bir kudret kaynağı olamıyor; o halde seleflerin açtığı yaraları bu kere de vatan ve milletin doğu kısımlarında genişletmek için zatı devletleri gibi sermayesi ancak hamiyet olması lazım gelen kıymetli ve tecrübeli bir vücudun başını eğmesine hiç de lüzum ve zorlayıcı sebep yoktur. Bağımsızlığını kaybeden makamınızın terki suretiyle tarihin açık ve amansız bir sayfasından övülecek bir şerefle sıyrılmak herhalde bütün namus ve hamiyet erbabı tarafından bekleniyordu." *(Bravo sesleri.)*

Ferit Paşa'ya en son verdiğim cevap şudur:

"Harbiye Nazırı Ferit Paşa Hazretleri'ne

Erzurum, 6.7.1335[1] [1919]

"Ermenistan'a vaat edilmiş olduğunu bilmekle heyecan ve galeyanda bulunan Doğu Vilayetleri ahalisi arasından çıkıp gelmek hususundaki teklifi devletlerinizi yerine getirmede şahsi irademi kullanmaktan manen ve maddeten yasaklanmış bulunuyorum. Vaziyetin takdirini bilinen kavrayışınıza ve yüksek etkin görüşünüze arz ederim efendim.

Üçüncü Ordu Müfettişi
Fahri Yaveri Hazreti Şehriyari
Mustafa Kemal"

Bunu müteakip Mabeyni Hümayun Başkitabeti Celilesi vasıtasıyla aldığım telgrafnamede, *"oraca vaki olan teşebbüsler her nasılsa İngilizlerce vatan müdafaası şeklinde değil, başka şekilde kabul edilmektedir. İngilizler şahsınıza karşı haysiyet kırıcı hiçbir muamelede bulunmayacaklarını kati surette taahhüt eylediler"* denilmekte idi.

Buna cevap beklemeden şu telgrafı verdiler:

"Yüksek memuriyetinize vaziyet icabı son verilmiş olduğundan hemen gecikmeden Dersaadet'e dönmeniz hazreti padişahın iradesi lüzumundandır, Efendim.

Serkâtibi Şehriyari
Ali Fuat"

1 Zabıtlarda yanlış olarak "1336" (1920) diye kaydedilmiş. Doğrusu "1335" (1919) olmalıdır. (Y.N.)

Son cevabım bu idi:[1]

8/9.7.1335 [1919] Erzurum

"Mabeyni Hümayun Cenabı Mülûkâne Başkitabeti Celilesi Vasıtasıyla
Atebei Ulyayı Hazreti Padişahiye:

"Şimdiye kadar gerek zatı akdesi hümayunlarına ve gerek Harbiye Nezareti'ne yaptığım başvurularda vatan ve milletin ve yüce hilafet makamının uğradığı ve düştüğü acıklı neticelere ve buna karşı meydana gelen acıları ve milli vaziyetleri tekmil safahat ve hakikatiyle arz ettim. Bunu yapmakla mukaddesatımın acizane nefsime yüklediği en yüksek ve en vicdani vazifelerden birini yapmış oldum. İşlerimin ve abidâne teşebbüslerimin İngilizlerce vatan müdafaası şeklinde değil; başka şekilde anlaşılmasından dolayı hükümeti seniyelerinin zor bir baskı vaziyeti altında kaldığı irade buyrulup bildiriliyor. Hükümeti seniyelerinin ve payitahtı saltanatı hümayunlarının zaten ne gibi baskı ve acı kısıtlama şartları altında bulunduğu gerek çakerlerince ve gerek bütün soylu milletinizce tamamen ve açıkça bilinmekte olduğu için bu baskı ve kısıtlamanın daha fazla yayılmasına ve özellikle pek büyük tertemiz ve kölece bağlarla bağlı bulunduğum şefkatli kalbinizin ve emellerinizin yorgunluğa uğramasına hiçbir şekilde razı olamayacağım cihetle yalnız acizane memuriyetime değil, bütün övüncünü vatan ve milletimin ve kutsal makamınızın bereket ve kurtuluş ışığından alan pek çok sevdiğim mübarek askerlik hayatıma da veda suretiyle arzı fedakâri eylerim. *(Alkışlar.)* Yüce saltanat ve hilafet makamının ve soylu milletinizin hayatımın son noktasına kadar daima koruyucusu ve sadık bir ferdi gibi kalacağımı tam bir bağlılıkla arz ve temin eylerim. Yüce askerlik mesleğinden istifa ettiğimi Harbiye Nezareti'ne arz ettim. Sıhhat ve afiyeti cenabı mülûkâneye dua ve her türlü afetten korumasını cenabı kibriyadan niyaz eylediğim muhatı ilmi âli buyuruldukta ferman.

Kulları
Mustafa Kemal"

Fuat Bey (Çorum): Fedakârlığın en mühim noktası bu değil mi arkadaşlar?

Mustafa Kemal Paşa: *(Devamla)* Birinci safhaya ait olan maruzatım son bulmuştur. Arkadaşlar! Fakat zannediyorum fazla yoracak, ufak bir teneffüsten sonra devam etmek istiyorum.

1 Bu telgrafın el yazısı belgesi, *Atatürk İle İlgili Arşiv Belgeleri,* Ankara, 1982, s.51, 52 ve s.160'ta yayımlanmıştır. Belge, bu kaynak esas alınarak, zabıtlarla ve diğer bazı kaynaklarla karşılaştırılarak, *Atatürk'ün Bütün Eserleri,* c.3, s.159'da yer almıştır.
Zabıtlarda, telgrafın tarihi "9/7.VII.35" olarak kaydedilmiştir. *Atatürk İle İlgili Arşiv Belgeleri*'ndeki belge "8 Temmuz 335" tarihlidir. Mustafa Kemal, *Nutuk*'ta, bu telgrafı 8/9 Temmuz 1919 gecesi saat 23'te çektiğini belirtmektedir. Bkz. Kemal Atatürk, *Nutuk,* c.1, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1961, s.47. (Y.N.)

İsmail Fazıl Paşa (Yozgat): Siz yoruluyorsunuz. Fakat biz dinlemekle mütelezziz oluyoruz.

Reisi Sin B.:[1] *Beş dakika istirahat.*

Kapanma Saati: Öğleden evvel 11.30

İkinci Celse (Açılma Saati: Öğleden Evvel 11.45)

Reisi Sin B.: Çoğunluk hasıl oldu. Meclisi açıyorum, buyurun Paşa Hazretleri.

Mustafa Kemal Paşa (Ankara): Efendiler;

Hepinizce malumdur ki, 10 Temmuz rumi ve 23 Temmuz efrenci [23 Temmuz 1919] tarihinde Erzurum'da Doğu Anadolu vilayetlerine ait olmak üzere bir milli kongre toplanmıştı. Bu milli kongrenin koyduğu esaslar her halde malumunuz idi. Fakat şimdiye kadar hareket hattımızı bu esaslar teşkil ettiği için, hatırlatmak üzere esas noktalarını tekrar edeceğim. Erzurum Kongresi'nin koyduğu esaslardan birincisi; Harbi Umumi'yi müteakip genel vaziyet icabı düştüğümüz mağlubiyet itibariyle vatanımızın birçok mühim kısımları düşmanlarımızın istilası altına girmişti. Millet bütün maksatlarında maddi ve hakiki düşünmek ve ancak kuvvet ve kudretiyle temin edeceği hususlar üzerinde kendisine yeni bir sınır çizmek üzere idi. İşte kongre bu sınırı çizmiştir. Bir milli sınır çizmiştir. Bu milli sınırı kolayca sürekli kılmak için demiştir ki; Mütarekename'nin imza olunduğu 30 Teşrinievvel 1334 [30 Ekim 1918] tarihinde çizdiği sınır, sınırımız olacaktır. Vatanımızın sınırı olacak bu sınırı, ihtimal teferruatıyla bilmeyen arkadaşlarımız vardır. Yeniden fazla teferruata girmek istemediğim için şu suretle izahat vereceğim: Doğu sınırına elviyei selâseyi[2] dahil ederek tasavvur buyurunuz. Batı sınırı Edirne'den bildiğimiz gibi geçiyor. En büyük değişiklik güney sınırında olmuştur. Güney sınırı İskenderun güneyinden başlar. Halep'le Katma arasından Cerablus köprüsünde biten bir hat ve doğu parçasında da Musul vilayeti, Süleymaniye ve Kerkük havalisi ve bu iki bölgeyi yekdiğerine kalbeden hat. Efendiler, bu sınır sırf askeri düşünceler ile çizilmiş bir sınır değildir, milli sınırdır. Milli sınır olmak üzere tespit edilmiştir. Fakat bu sınır dahilinde tasavvur edilmesin ki, İslami unsurlardan yalnız bir cins millet vardır. Bu sınır dahilinde Türk vardır, Çerkes vardır ve başka İslami unsurlar vardır. İşte bu sınır kaynaşmış bir halde yaşayan, bütün maksatlarını bütün manasıyla birleştirmiş olan kardeş milletlerin milli sınırıdır. *(Hepsi İslamdır, kardeştir sesleri.)* Bu sınır meselesini tespit eden maddenin içerisinde büyük bir esas vardır. Fazla olarak o da bu vatan sınırı dahilinde yaşayan İslami unsurların her birinin kendine mahsus olan muhitine, âdetlerine, ırkına mahsus olan imtiyazları bütün samimiyetle ve karşılıklı olarak kabul ve tasdik edilmiştir. Bittabi buna ait teferruat ve tafsilat yoktur. Çünkü bu tafsilat ve teferruata girmenin zamanı da değildir. İnşallah, mevcudiyetimiz kurtarıldıktan sonra *(inşallah sesle-*

1 En yaşlı üye. 1845 doğumlu Sinop Mebusu Şerif Bey'dir. (Y.N.)
2 Kars, Ardahan ve Batum'u içine alan üç liva. (Y.N.)

ri) kardeşler arasında halledilip neticelendirileceğinden bırakılmış ve teferruatına girişilmemiştir. Fakat esas olarak bu maddede yer almıştır. Yine Erzurum Kongresi'nin milliyet esasından birisi, Efendiler; işte bu milli sınır dahilindeki idarenin milli hâkimiyet esaslarına dayalı olmasıdır.

Çünkü, bizzat bulunmuş olmak itibariyle Kongre'nin o zamanki zihniyetine yakından vâkıfım. Her halde Osmanlı camiasının tamamiyeti, milli bağımsızlığın temini, bilhassa yüce saltanat makamının dokunulmazlığı mutlaka itimada değer bir kuvvete ve sağlam bir idareye bağlıdır ve bunlar ise ancak milli hâkimiyet esasına dayanan idare ve kuvvettir. Erzurum Kongresi'nde milli sınırımız dairesinde yaşayan Müslüman olmayan unsurlar dahi nazarı dikkate alınmıştır. Hepimizce malumdur, Efendiler.

Müslüman olmayan unsurlar, azınlıklar namı altında bütün dünyanın söz konusu ettiği ve bilhassa bizim memleketimizle alakalı olunca pek büyük ehemmiyetle nazarı dikkate alınan bir meseledir. Bittabi bu meselede bir esas düşünmek lazımdır ve o zaman da lazım idi. Kongre'nin koyduğu esas veçhile Müslüman olmayan unsurlara, Müslüman unsurlara verilmiş olan hakları vermekten ibaret olacaktır ve bundan daha tabii bir esas bulamam. Bununla aynı sınır dahilinde yaşayan insanlara aynı kanuni hakları bahşetmiş oluyordu. Yine en mühim esaslardan birisi, devletin, milletin dahili ve harici bağımsızlığından ibaretti. Millet bağımsızlığından vazgeçmiyor ve geçmeyecek esası kabul edilmişti. Ancak bu esas şart daima mahfuz ve muhterem tanınmak üzere memleketimizin imar derecesi, milletimizin serveti, genel fikri seviyemiz nazarı dikkate alınınca ve bütün dünyadaki gelişmeler ile bunu karşılaştırınca itiraf etmek mecburiyetindeyiz ki, biraz değil, çok geriyiz. Dolayısıyla; bunu telafi edebilmek için çok büyük kaynaklara, çok büyük vasıtalara, velhasıl her şeye ihtiyacımız vardır. İşte bu ihtiyaçları, milletin ilerlemesi ve yükselmesi için, memleketin mamuriyeti için muhtaç olduğumuz her şeyi hariçten almak hususunda bittabi tam bir sıhhatle hareket edecek, yani harici yardım ve desteğe[1] tamamen olur vereceğiz. Ancak arz eylediğim gibi bağımsız kalmak sıfat ve salahiyetini daima muhafaza etmek... Erzurum Kongresi'nin esas şartları bundan ibaretti.

Teşkilat vesairesinden bahsetmeyeceğim. İşte Erzurum Kongresi milletin böyle hayatıyla, menfaatlarıyla alakalı hususlarla meşgul olmak üzere toplanırken, İstanbul'da iktidar mevkiinde bulunan Sadrazam Ferit Paşa, hepsini suçlu, şaki sayıyor, derhal yakalanarak İstanbul'a gönderilmelerini bütün mülki ve askeri resmi makamlara tebliğ ediyor. Bunun da teferruatından bahsetmek istemiyorum. Buradan Sivas Kongresi'ne geçeceğim. Erzurum Kongresi'ni müteakip 4 Eylül'de Sivas'ta genel bir kongre oldu. Erzurum Kongresi yalnız Doğu Anadolu'yu temsil etmiş oluyordu. Sivas'ta Batı Anadolu'dan ve Rumeli'den de delegeler gelmiş olmak itibariyle artık vatanın tamamı, Anadolu ve Rumeli'de yaşayan bütün millettaşlarımızın görüşlerini teyit etmiş oluyorlardı ve Sivas Kongresi, Erzurum Kongresi'nde tespit edilen esasları aynen kabul etmiş, yalnız ismini genişletmekle kalmamıştır. Bütün Anadolu ve Rumeli'ye yayılmak üzere milli birlik ve dayanışma temin edilmişti ve bilhassa Dahiliye Nazırı bulunan Âdil Bey ve Harbiye Nazırı Şefik Paşa, Erzurum Kongresi esnasında olduğu gibi ve belki bundan daha ziyade yine milli hâkimiyetin tesisi için, yi-

1 Metinde "müzaheret ve muavenete". (Y.N.)

ne memleket ve milletin hayatını kurtarmak için çalışanlar aleyhine birtakım kararlar veriyorlar ve bu kararları pek azgınca bir suretle takip ediyorlardı. Kongre'nin tam toplandığı sıralarda ki, Ferit Paşa ve arkadaşları Malatya'da Elâziz Valisi Galip Bey'in emir ve idaresi altında masum ahaliyi aldatmak suretiyle bir kuvvet toplamaya teşebbüs eylemişlerdi. Harbiye Nazırı Şefik Paşa da bu kuvvetleri, masum milletdaşlarımızdan ve dindaşlardan askeri kuvvetleri ile takviye etmek üzere kuvvetli emirler veriyordu. Ali Galip Bey bu kuvvetlerle birdenbire gelecek, Sivas'ı basacak, orada bulunan Kuvayi Milliye'yi birer birer bir cani gibi asacak, kesecekti. Bütün bu tertibat kendisinin vilayete ve kumandanlığa tayini içindi ve orada hareket için bir iradei seniye[1] almışlar ve bu zatın bu iradei seniyeyi cebinde taşıdığı tahakkuk etti. Sivas'a varışından sonra derhal telgraf başında İstanbul ile muhabere edecek ve o zaman iradei seniyeyi de yayımlayacaktı. Diğer taraftan Ankara'da vali bulunan Muhittin Paşa Çorum'a gitmiş ve orada yine Harbiye Nazırı'nın kendi emrine vermiş olduğu askeri kuvvetlerle hareket ederek böyle iki taraftan Sivas'a baskın yapacaklardı. Tesadüfen, İstanbul ile bu zevat arasında teati edilen şifreli telgrafların çözümü elimize geçti. Bunun üzerine derhal İstanbul'a müracaat ettik ve bunun sebeplerini anlamaya teşebbüs ettik ve bittabi Ferit Paşa, Şefik Paşa, Âdil Bey emniyete değer görülemezdi ve millet namına orada toplanmış olan kongre üyeleri yine yüce hilafet makamına, saltanata, zatı şahaneye telgraflar verdiler. Bütün heyet telgrafhaneye koştu ve padişahtan hakkını talep etti.

Mehmet Şükrü B. (Karahisarı Sahip)[2]: Paşa Hazretleri bir nokta var; İngiliz amirali "Mister Növil"in iştirakini belirtmeniz lazımdır.

Mustafa Kemal Paşa: *(Devamla)* Pek doğru! İngilizlerden bahsetmek istemediğim için bu noktayı almadım, efendim. Hakikaten İngilizler daha evvel bütün Kürdistan'ı aldatmak, Türk vesair dindaşlarından ayırmak için tasavvur edebildikleri her şeyi orada tatbik ile meşgul idiler. Bu tatbikatta en büyük faaliyeti gösteren yüzbaşı ve bir rivayete göre binbaşı rütbesini taşıyan birisi idi ve buna ne yazık ki İslamlardan bir iki kişi yardım ediyorlardı. Tam bu esnada Növil dahi Malatya'ya gelmiş ve Ali Galip Bey'le işbirliği yapmıştı. Sivas istikametine hareketi tasavvur edilen kuvvetin başında bulunuyordu. Yine bıraktığım noktaya dönüyorum. Zatı şahaneye arz etmek niyetinde bulunmak istedik, tekmil telgraf haberleşmesinin Ferit Paşa, Âdil Bey ve arkadaşları tarafından kesildiğini gördük ve bizi zatı şahane ile görüşmeye müsaade etmiyorlardı.

Ferit Paşa'ya müracaat edildiğini ve sonra zatı şahaneye müracaat edildiğini arz etmiştim. Ferit Paşa'ya itimatsızlığımızı ve müracaatta kendisine itimat etmemekte olduğumuzu ve hatta vaziyeti tamamen izah ettikten sonra Ferit Paşa'kabinesinin yerine artık herhalde milletin emel ve itimadına mazhar bir kabineyi iktidar mevkiine getirmek lüzumunu arz etmiş idik. Bu maruzatımız Ferit Paşa'nın araya girmesiyle padişaha ulaşamamıştır ve bunun ardından Ferit Paşa'ya dedik ki: Bizi maruzatımızda serbest bırakmazsanız, o zaman millet harekâtında kendini hür ve serbest saymakta mazur olacaktır. Cevap vermediler. Serbestlik kendiliğinden tanınmış oldu. Kongre

1 Padişah emri. (Y.N.)
2 Afyonkarahisar. (Y.N.)

kendisini serbest saydıktan sonra, bittabi Mister Növil ve Ali Galip Bey'e ve onun aldattığı masum insanlara karşı tedbirler aldı. İlk tedbir, bittabi aldatılmış olan dindaşlarımızı aydınlatmaktı ve buna muvaffakiyet hasıl olur olmaz tekmil aldatanlar, bütün o caniler yalnız kaldılar ve oradan firar etmeye muvaffak oldular. Çorum'da bulunan Muhittin Paşa da Sivas'a davet olundu efendiler.

İstanbul'da Ferit Paşa kabinesiyle milletin, bütün mülki ileri gelenlerin ve ordunun bağları bu şekilde kesintiye uğratıldı ve bu hal tam 23 gün devam etti. 23 gün zarfında hepimizce malumdur ki, milletimiz mukaddes maksatlarını elde etmede birlik ve dayanışmasını ne dereceye kadar gösterebileceğini, o müddet zarfındaki eserleriyle, metanetiyle göstermişti. Bu millet için, hepimiz için şükredilecek ve övünülecek bir haldir. Nihayet 23 gün sonra, Ferit Paşa işlediği cinayetleri millet ve memleketin idrak eylediğine, milletin azim ve celadetten geri durmayacağına kanaat getirdiğinden dolayı istifa etmeye mecbur oldu. Bunu müteakip iktidar mevkiine Ali Rıza Paşa gelmişti. Ali Rıza Paşa'nın iktidar mevkiine gelmesi ve istediği zevattan malumunuz olan kabineyi teşkil etmesi hakkında Sivas Kongresi'nin veyahut Sivas Kongresi'nin vekil ettiği Heyeti Temsiliye'nin hiçbir alaka ve münasebeti olmadığı malumunuzdur. Dolayısıyla, Kongre Heyeti Temsiliyesi kendiliğinden karşı karşıya gelmiş oldu; ilk bakışta Ali Rıza Paşa kabinesinin erkânı Ferit Paşa kabinesinden devredilmiş göründü. Bu bakımdan, itimat etmekte biraz tereddüt hasıl oldu. İşte bundan dolayı o zaman Ali Rıza Paşa'ya karşı bulunmak lüzumu hissedilmiştir. Esas olduğu için müsaadenizle aynen okuyacağım.

İktidar mevkiine gelen Ali Rıza Paşa'ya 3 Teşrinievvel 1335 [3 Ekim 1919] günü şu telgrafla[1] maruzatta bulunduk:

"Sadrazam Fahametlû, Devletlû Ali Rıza Paşa Hazretleri'ne

"Millet şimdiye kadar işbaşına geçenlerin Kanunu Esasi'ye ve milli emellere aykırı malum harekâtından üzülerek meşru haklarını tanıtmak[2] ve mukadderatını emin ve ehil ellerde görmek kati kararını vermiş ve lazım gelen azimkârane teşebbüslere girişmiştir. Muntazam teşkilata tabi Kuvayi Milliye, milletin kati iradesini, biinayyetillahilkerim tamamen göstermek ve ispat etmek kudretini kazanmıştır.

"Millet, kuvvet ve iradesini hiçbir vakit mukaddesei şahanenin emellerine aykırı ve memleket ve milletin menfaatları ile zıt bir tarzda sarf etmek akılsızlığında değildir. Millet; zatı akdesi hilafetpenahinin[3] emniyet ve itimadına mazhar olan zatı fahametpenahileriyle[4] değerli arkadaşlarınızı müşkül vaziyette bırakmaktan katiyen sakınmakta olup, bilakis tamamen yardımcı olmaya bütün samimiyetiyle hazırdır. Ancak Vekiller Heyeti arasında Ferit Paşa ile faaliyet ortaklığı eylemiş nazırların mevcudiyeti, yüksek heyetlerinin görüşleriyle mil-

1 El yazısı belge, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi'ndedir ve *Nutuk*'ta da yayımlanmıştır. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.4, s.186. (Y.N.)

2 Zabıtlarda yanlışlıkla "tanımak" diye kaydedilmiş. TİTE Arşivi'ndeki el yazısı belgede ve *Nutuk*'ta "tanıtmak" şeklindedir. (Y.N.)

3 "Mukaddes halifenin" anlamında. (Y.N.)

4 Sadrazam için kullanılan övgü ve büyütme sıfatlarından. Ali Rıza Paşa kastediliyor. (Y.N.)

li emellerin uygunluk derecesini samimiyetle anlamak mecburiyetini hasıl eylemiştir. Milletçe tam emniyet hasıl olmadıkça atılmış olan kurtuluş adımının durdurulması ve yarım tedbirlerle yetinilmesi, milletle yüksek heyetleri arasında da yanlış anlamaları icap ettirebileceğinden, imkânsız görülmektedir. Dolayısıyla, heyetimiz,[1] kati ve açık olarak, zatı samii hazreti[2] sadaretpenahilerinden, aşağıdaki hususların yeni hükümetçe tasvip ve kabul edilip edilmeyeceğini büyük bir hürmetle anlamayı borç sayar:

"1. Yeni hükümetin, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde tayin ve tespit edilen milletin meşru teşkilat ve maksatlarına riayetkâr kalması.

"2. Milli Meclis'in toplanarak fiili denetime başlayıncaya kadar milletin mukadderatı hakkında hiçbir kati ve resmi taahhüde girilmemesi.

"3. Sulh Konferansı'nda millet ve memleketin mukadderatını tayine memur olacak delegelerin eskisi gibi ehil olmayanlardan tayin edilmeyip, milletin hakkıyla emellerini tamamen müdrik ve itimadına mazhar vukuf ve iktidar ehlinden seçilmesi.

"Bu esaslarda tamamen anlaşma hasıl olduğu takdirde milletin vicdanından doğmuş ve bütün İtilaf devletlerince meşruiyeti ve kudreti tanınmış olan milli teşkilatımızın hükümetin yardımcısı olacağı ve bu suretle hükümetin, milletin ve memleketin mukadderatını temin hususunda Sulh Konferansı'nda vuku bulacak teşebbüslerinin daha emin ve tesirli bulunacağı tabiidir.

"Bir[3] defa bu esas noktalarda bir anlaşma hasıl olduğu anlaşıldıktan sonra, son hadiseler sebebiyle hasıl olan tabii olmayan ahvalin giderilmesi maksadıyla bazı tali maruzatta bulunmaklığımıza sadaretpenahilerinin müsaadesi istirham olunacaktır.

3 Teşrinievvel 1335
[3 Ekim 1919]

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal"

İşte bu esaslar da anlaşıldıktan sonra arada yazılan yazıları yazdık. Ali Rıza Paşa Erzurum ve Sivas kongrelerinden malumatsızlık beyan etti. "Daha sonra keyfiyet icabı tetkik edilmek üzere evvela bunları bildiriniz" dediler. Hepinizin malumu olan Beyanname'yi kendilerine bildirdik. İşte bunu okuduktan sonra Vekiller Heyeti bize sadrazamın verdiği cevapta tamamen bu esasları Vekiller Heyeti'nin kabul ettiği bildiriliyor ve ondan sonra da bizim hakkımızda birtakım kayıtlarda bulunuyordu. Bu kayıtların başlıcası, fevkalade cereyandan ve hasıl olan yirmi üç günlük vaziyetin giderilmesinden sonra Meclisi Mebusan seçimlerine müdahale edilmemesi ve hükümetin işlerine ve muamelelerine karışılmaması noktalarıyla sınırlı idi. Bizim verdiğimiz cevabı[4] aynen okursam mesele daha ziyade açıklık kazanacaktır.

1 Zabıtlarda yanlışlıkla "heyeti" diye kaydedilmiş. TİTE Arşivi'nde ve *Nutuk*'ta "heyetimiz". (Y.N.)
2 Bu sözcük TİTE Arşivi'nde ve *Nutuk*'ta yok. (Y.N.)
3 Diğer kaynaklarda "Bu". (Y.N.)
4 Bu telgraf, *Nutuk*'ta da yer almıştır. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.4, s.207. (Y.N.)

"Yüce Sadaret Makamına

"4 Teşrinievvel 35 [4 Ekim 1919] tarihli cevabi sadrazamlık telgrafnamenizin muhteviyatına göre, Cemiyetimiz Heyeti Temsiliyesi'nin vuku bulmuş olan maruzat ve tekliflerinin tamamen tasvip ve kabul buyurulmuş olduğu büyük bir şükranla anlaşıldı. Ancak, acizane tarafımızdan taahhüt edilmesini talep buyurduğunuz noktalar hakkında aşağıda izahatta bulunmaklığımıza yüksek müsaadelerinizi rica ederiz:

"Hükümetin harekât rehberinde kanuni hükümlere tamamen riayet edilmesi[1] tabii olup acizane heyetimizce de bunun tecellisini temin etmek yegâne gayedir. Son zamanda ortaya çıkan tabii olmayan ve kanunsuz ahvalin etkeni ve müsebbibi olan[2] Ferit Paşa kabinesi idi. Bu husus, adı geçen kabinenin düşmesiyle yüce heyetinizce kanuni hükümler dairesinde hareket ve Ferit Paşa kabinesi tarafından yapılmış meşru olmayan fiillerin ve hareketlerin sebep ve kaynaklarının yok edilmesi için icap eden kati tedbirlere başvurulduğu takdirde kendiliğinden ortadan kalkar ve bu yüzden vukuu beklenen sakıncalara ve devamı muhtemel harekâta sebebiyet verilmemiş olur. Cemiyetimizin mevcut Vekiller Heyeti'ne kanuni hükümler dairesinde her türlü taahhüt ve yardımda bulunabilmesi için evvela hükümetin meşru ve kanuni olan milli teşkilatımızı iyi karşıladığını açık ve kati bir lisanla ifade buyurması lazımdır. Aksi takdirde, Cemiyetimizle merkezi hükümet arasında karşılıklı emniyet ve samimiyetin hasıl olduğu şüpheli kalacak ve neticede zıt harekât ve teşebbüslerin ortaya çıkması beklenecektir. Payitaht ile Anadolu'yu yekdiğerinden ayırmaya acizane heyetimiz ve temsilcileri bulunduğumuz millet fertleri sebebiyet vermiş olmayıp, bilakis eski hükümetin Paris Sulh Konferansı'nda Doğu Vilayetleri'nin tamamıyla geniş bir muhtariyete sahip Ermenistan olmak üzere kabulü ve Toros Osmanlı sınırı gösterilerek iki üç vilayetin Osmanlı camiası haricinde[3] bırakılması ve payitaht ve vilayetlerimizin çoğu yerlerinde Mütareke hükümlerinin aksine birçok işgallere ve devlet ve milletin haysiyet ve bağımsızlığını ihlal eden ahvale seyirci kalması ve milli mevcudiyetini muhafaza dindarane azmiyle mukaddes haklarını müdafaa için ayağa kalkan Kongre üyelerinin eşkıya çetesi gibi cezalandırılması maksadıyla Mamuretülâziz[4] vilayetinde birtakım eşkıya toplamaya girişerek Sivas ve Mamuretülâziz vilayetleri ahalisi arasında boğazlaşma sebeplerini hazırlama emrini veren, eski hükümetin meşru olmayan icraatı olmuştur. Osmanlı memleketinin topraklarının işgali tehlikesine gelince; milli teşkilatın mevcudiyetini gösterdiği günden beri hiçbir işgal vaki olmadığı gibi, bilakis Ferit Paşa kabinesinin hoşgörüsü ve günahları neticesi olmak üzere Mütareke hükümlerine aykırı olarak işgal edilen Merzifon ve Samsun gibi yerleri-

1 *Zabıt Ceridesi*'ndeki karşılığı olan "Hükümetin rehberi harekâtındaahkâmı kanuniyeye tamamiyle riayet edilmesi" yerine, *Nutuk*, Vesika 132'de, "Hükümetin rehberi harekâtının ahkâmı kanuniyeye tamamen riayet olması". (Y.N.)

2 *Nutuk*'ta "olan" sözcüğü yer alımıyor. (Y.N.)

3 *Nutuk*'ta "haricine". (Y.N.)

4 Elazığ. (Y.N.)

miz tahliye edilmiştir. Dolayısıyla mülki birliği acizane heyetimiz değil, eski hükümetin ihlal eylediğini arz ve beyan lüzumsuzdur. Tarafımızdan hiçbir resmi daire işgal edilmemiş olduğundan, vaki olmayan bir halin düzeltilmesi düşünülemez. Yabancılar ile vaki olan münasebetlerimiz resmi siyasi bir şekilde olmayıp Kuvayi Milliye'miz aleyhinde eski hükümetin vaki olan yayınlarının doğruluk veya yanlışlığını araştırma konusunda gelen ve payitahtta milletin itimadına mazhar ve[1] Kuvayi Milliye'ye dayanan ve[2] meşru bir hükümet görmeyen[3] İtilaf devletlerinin nezdimize gönderdikleri birtakım siyasi memurlarla vaki olan temaslardan ibaret olup, gayesi milli emelleri, milli teşkilatın genişliğini ve kudretini, milli iradenin[4] yaygınlığını ve katiyetini, kati olarak onlara göstererek, milletimiz hakkında hürmet ve itimat kazanmayı teminle sınırlı kalmıştır ki, bu[5] da Sulh Konferansı'nda mukadderat[6] hakkında zararlı değil, bilakis birçok faydalı netice elde edeceği tereddüt ve şüpheden uzaktır. Mebusan seçimleri hakkında eski hükümetin verdiği açık emirler dairesinde hareket eden mahalli[7] hükümetler henüz esas defterleri bile tanzime yeni başlamış olduklarından seçimlerde ahalinin hürriyetine tecavüz ve müdahale, şimdiye kadar maddeten mümkün olmadığı gibi, Cemiyetimiz bir siyasi parti olmadığından, siyasi ihtiraslardan tamamen arınmış bulunacağını ve seçimlerde katiyen ahalinin vicdani görüş ve hürriyetine müdahale etmeyeceğini defalarca beyannameleriyle esasen ilan eylemiştir. Hükümet muamelelerine vurulan sekte ancak resmi haberleşmelerin kesilmesidir ki, bu da, milletin eb-i müşfik ve ekremi[8] bulunan padişahına maruzat ve istirhamlarını takdime mani teşkil ederek padişah ve millet fertleri arasında bir engel seddi teşkil eden Ferit Paşa kabinesinin kanunsuz hareketlerinin zaruri neticelerindendir. Şu noktaya da büyük ehemmiyet ve ciddiyetle fahametpenahilerinin nazarı dikkatini çekmeye mecburuz ki, yüksek beyanatınızda memleketimizde meşrutiyet usulü icabınca milli hâkimiyetin geçerli olduğu belirtilmişse de, feshinden itibaren Meclisi Mebusan'ın dört ay zarfında toplanması, Kanunu Esasi'mizin açık hükümlerinden iken bugüne kadar seçimlerin esas defterleri bile tanzim edilmemiştir. İzaha muhtaç olmadığı üzere, dört ay zarfında toplanması, kanuni bir mecburiyet altında bulunan Milli Meclis'in şu ana kadar toplanmamış olması Ferit Paşa kabinesinin açıktan açığa meşrutiyete bir darbesini ve Kanunu Esasi'ye kati bir tecavüzünü teşkil eder ve Ceza Kanunu'nun özel maddesine uygun olarak bir cinayet sayılarak sebep olanları hakkında kanuni hükümlerin tam olarak tatbiki, milli hâkimiyeti kabul edecek ve kanuni hükümlerin tatbikini kendisi için kanuni bir vazife sayacak her meşru hükümetin ilk mukaddes vazifesidir."

1 *Nutuk*'ta "ve" sözcüğü yer almıyor. (Y.N.)
2 *Nutuk*'ta "ve" sözcüğü yer almıyor. (Y.N.)
3 *Nutuk*'ta "göremeyen". (Y.N.)
4 Zabıtlardaki karşılığı olan "iradei milliyenin" yerine, *Nutuk*'ta "idarei milliyenin". (Y.N.)
5 *Nutuk*'ta "bunun". (Y.N.)
6 *Nutuk*'ta "mukadderatı millet" (millet mukadderatı). (Y.N.)
7 *Nutuk*'ta "mahalli" sözcüğü yer almıyor. (YN.)
8 "Şefkatli ve büyük atası". (Y.N.)

Bundan sonra teferruata ait bazı noktalar vardır. Efendim, Ali Rıza Paşa bu cevabımızdan sonra birkaç gün sessiz kalmayı tercih etti. Nihayet üç gün sonra karşımıza muhatap olmak üzere Harbiye Nazırı Cemal Paşa çıktı. Cemal Paşa'nın verdiği telgrafta, Vekiller Heyeti'nin tamamen milli emeller dairesinde hareket için teklif olunan şartların hepsini kabul eylediği yer alıyordu ve karşılık olarak vuku bulan tekliflerde hükümetle hepimizin gayet ciddi ve samimi bir anlaşma yapmış olduğu kanaati hasıl oldu. Fakat bu anlaşmanın tahakkuku sözünden sonra Cemal Paşa yeniden bazı tekliflerde bulundu. Kabine namına teklif ettiği maddeler ehemmiyet taşıdığı için birer birer işaret edeceğim:

1. İttihatçılıkla münasebeti bulunmadığı, 2. Osmanlı Devleti'nin Harbi Umumi'ye karışması doğru olmadığı ve sebep olanlar aleyhinde isimleri belirtilmek suretiyle bazı yayınlar yapılması ve haklarında kanuni takibat ve cezaların tatbiki, 3. Her nevi cinayetlerin faillerinin cezalandırılmaktan kurtulmayacağı, 4. Seçimlerin serbest cereyan edebilmesine dair teminat istiyordu.

Buna verdiğimiz cevap,[1] ortaya koyduğumuz görüşler şöyle idi:

"Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretleri'ne

"C: 9.10.1335 [1919]

"Cevabi maruzatta bulunmadan evvel, Heyeti Temsiliye'nin, muhterem kabine erkânı hakkında hürmet hissi ve iyi niyet beslediğini ve fikir alışverişinde ve görüş teatisinde tarafların safiyet ve samimiyeti rehber aldığına kanaati olduğunu arz eylerim. Muhtelif vasıtalarla tamimi lüzumlu görüldüğü emredilen ve bildirilen dört madde hakkında Heyeti Temsiliye'nin görüşleri ve düşünceleri aşağıda arz olunur:

"1. Rum ve Ermenilerle, İngilizler başta olmak üzere İtilaf devletlerinin ve bunların günahlarına[2] alet olan düşük Ferit Paşa kabinesinin, milli birliğe ve vatanın saadetine yönelik her tür meşru milli teşebbüsleri ve harekâtı gelişigüzel İttihatçılıkla ithamı bir meslek edinmiş oldukları herkesçe malumdur. Milli teşebbüslerimizin ve teşkilatımızın İttihatçılıkla hiçbir alaka ve münasebeti olmadığı, kötü niyetlilerin dışında, gerek millet ve gerek temasta bulunan yabancılarca belirlenmiş olduğu halde, sırf buyurduğunuz yanlış anlamaları ve söylentileri bertaraf etmek maksadıyla, Sivas Genel Kongresi'nin birinci celse toplantısında görüşmelere başlanmadan evvel bütün delegeler İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin canlandırılmasına çalışılmayacağına dair alenen birer birer yemin edilmiş ve bu yemin sureti her tarafa yayımlanmış ve ilan olunmuştur. Bundan başka münasebet düştükçe ve bilhassa yabancılarla temaslarda bulunuldukça bu noktaya özel ehemmiyet atfolunarak lüzumlu beyanat ve izahatta bulunulmaktadır. Bununla beraber, tavsiye buyurulduğu üzere, bu konuda yine fırsat çıktıkça beyanat ve yayından geri kalınmayacaktır. Yalnız bu mesele, görünür-

1 Bu telgraf *Nutuk*'ta da yer almıştır. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.4, s.253-255. (Y.N.)

2 Bu sözcüğün *Zabıt Ceridesi*'ndeki karşılığı olan "seyyiatına" yerine, *Nutuk*'ta "siyasetlerine" sözcüğü vardır. (Y.N.)

deki şekli bir yana bırakılırsa, esas mahiyeti itibariyle özel ehemmiyete sahiptir. Bu bakımdan, sırf kabinenin değerli üyeleriyle fikir teatisi ve yüce heyetinizin bu noktadaki hâkim kanaatini öğrenebilmek maksadıyla bu konuda Heyeti Temsiliye'nin görüşünü arz etmeyi lüzumlu görmekteyiz. Biz Müslüman olmayan unsurlar ile İtilaf hükümetlerinin siyasi maksatlar altında körükledikleri[1] gelişigüzel İttihatçılık düşmanlığını esas itibariyle doğru görmüyoruz. İttihatçılardan idari suçları ve suiistimalleri ile memleketi harabeye sürükleyenlerden ibaret azınlık bir hizip vardır ki, işte asıl millet ve bizim nazarımızda itham edilecek olanlar bunlardır. Yoksa İttihat ve Terakki mensuplarından olup tarafsızlığını muhafaza etmiş, fenalığa alet olmamış namus sahiplerinin bu şekilde kötü zan altında kalmasını ve bilhassa her millette olduğu gibi iyiyle kötüyü lüzumu derecede ayırt edemeyen bütün avam kısmının töhmet altında kalmasını doğru görmedikten başka, memleketin dahili asayiş ve intizamı ve geleceği itibariyle de tehlikeli sayıyoruz.

"Dolayısıyla kabinenin bu maddeden esas maksadının ne olduğunu izah buyurmanızı hassaten istirham ederiz.

"2. İkinci madde muhteviyatına gelince: Bu husus üzerinde irdelenmeye değer ve muhtelif şekillerde münakaşaya kabiliyetlidir. Mesela, aşağıdaki görüşler dahi vardır: Tamir edilemez felaket ve acı veren neticelerle sonuçlandığından, bugün milletin memnuniyetsizliğini çeken Umumi Harbe katılmamak elbette son derecede arzuya değer idi. Fakat buna maddi imkân mevcut değildi. Çünkü katılmamak, silahlı bir tarafsızlığı, yani Boğazlar'ın kapalı bulundurulmasını icap ettiriyordu. Halbuki vatanımızın coğrafi mevkii, İstanbul'un stratejik vaziyeti, Rusların İtilaf hükümetleri yanında yer almış olması, bizim seyirci kalmamıza asla müsait değildi. Bundan başka, silahlı bir tarafsızlığın devam ettirilmesi için paramız, silahımız, sanayiimiz, kısacası lazım olan vasıtalarımız mevcut değildi. İtilaf devletlerinin, bilhassa İngilizlerin para vermemesinden vazgeçelim, gemilerimizi zapt ve milletin dişinden tırnağından artırarak biriktirdiği İnşaatı Bahriye'ye[2] ait yedi milyon liramızı da[3] gasp eylemeleri *(Abdülkadir Kemalî Bey: Kahrolsunlar)* ve İtilaf devletlerinin harp ilanı ile beraber bizim harbe girmemizden daha dört ay evvel tamamen Osmanlı hükümeti zararına bir Ermenistan cumhuriyeti teşkiline karar verdiklerini ilan eylemiş olmaları ve hatta Bolşeviklerin yayınladığı gizli antlaşmalardan anlaşıldığına göre, İstanbul'un Çarlık Rusyası'na vaat edilmiş olması, harbe İtilaf devletleri aleyhine girmekliğin kaçınılması imkânsız olduğunu gösterir açık delillerdendir.

"Bir de İngiltere ve Fransa'nın, kendisine İstanbul'u vaat eyledikleri Rusya dururken, uğursuz Balkan Harbi'nden sonra hiçbir askeri kıymet ve milli mevcudiyet atfeylemedikleri milletimizi, kendilerine iltihak eylemiş[4] farz etsek bile, tercih edeceğini tasavvur eylemek elbette doğru olamaz. Harbe girmekliğimizi

1 *Zabıt Ceridesi*'nde yanlışlıkla "gördükleri" diye kaydedilmiş. (Y.N.)

2 İnşaatı Bahriye: Birinci Dünya Savaşı öncesinde kurulan donanma vakfı. Vakfın parasını peşin ödediği gemiler, savaş çıkınca teslim edilmediği gibi paraları da iade edilmedi. (Y.N.)

3 *Zabıt Ceridesi*'nde "da" bağlacı yoktur. (Y.N.)

4 *Nutuk*'ta "eylemeyi". (Y.N.)

bir hıyanet[1] kabul etmek ve koca bir milleti dört beş kişinin oyuncağı olacak derecede[2] saymak, fikrimizce lehimizde bir fayda sağlamak şöyle dursun, bilakis düşük Ferit Paşa'nın Paris'te Avrupa'dan merhamet dilenmek hastalıklı fikirleriyle ortaya koyduğu alçakça beyanatına Klemanso'nun[3] vermiş olduğu hakarete bulaştırılmış cevabın maazallah bir kere daha işitilmesine sebep olabilir. Dolayısıyla merdane bir surette hakikati söylemek ve kahramanca harp eden bu koca milletin mağlubiyetinin[4] zaruri neticelerine katlanmakla beraber, hareketin[5] cinayet görülmesini ve bu yüzden ithamını ve cezalandırılmasını kabul etmemek en sağlam ve en hayırlı bir prensip kabul olunabilir. *(Bravo sesleri ve alkışlar.)*

"Harbe sebep olanlar hakkındaki noktaya gelince: Harp ilanı, mesuliyeti olmayan zatı şahanenin hakkı olduğuna ve o zamanki kabinenin harp ilanından dört ay sonra toplanan Milli Meclis'te verdiği izahat üzerine alkışlarla itimada mazhar olmuş bulunmasına göre, mesele Divanıâli'nin incelemesinden geçmeden gelişigüzel şu veya bunun aleyhinde ithamlara kalkışmakta isabet olmayabilir.[6]

"3. Harp esnasındaki kötü idarelerin meydana çıkarılıp cezalandırılması, vatanımızda mesuliyetin büyük ve küçüklere eşit olduğunu, kanun devrinin tamamen tarafsızca ve tam bir adalet ve hakkaniyetle başladığını idrak etmek, başlıca emellerimizdir. Fakat biz bunu birçok münakaşalara sebep olan[7] kâğıt üzerinde, reklam tarzında yayından ziyade, fiilen tatbikatıyla dosta düşmana gösterilmesini daha uygun ve faydalı görüyoruz.

"4. Seçimler hakkındaki bakış açımızı aşağıdaki beyanname ile yayımlamış ve ilan eylemiştik. Bu konuda varit olacak başkaca görüşler varsa emrini ve bildirilmesini istirham eyleriz.

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal"

Efendim, Ali Rıza Paşa kabinesi ile cereyan eden mühimce haberleşmeler burada son buluyor. Fakat bu son günde kabine, heyetimiz ile yakından görüşmek ve teferruat üzerinde anlaşmak için Bahriye Nazırı Salih Paşa'nın bizimle görüşmesini münasip görmüştü ve Amasya'da kendileriyle görüştük. Salih Paşa Hazretleri'yle hemen üç gün üç gece devam eden görüşmemiz esnasında demin izah ettiğim kongrelerin tespit ettiği prensipler ve teşkilat nizamnamesinin mühim maddeleri birer birer okundu ve münakaşa edildi ve tamamen birleşildi ve görüşmemiz aynen zapt olunuyordu ve netice olarak da Salih Paşa Hazretleri'yle ve Kongre namına kendileriyle görüşen heyet tarafından imza edilmiş ve muvafık kalınmıştı. Bunu aynen okumaya-

1 *Nutuk*'ta "cinayet". (Y.N.)
2 *Nutuk*'ta "derekede". (Y.N.)
3 Georges Clémenceau. Fransız Başbakanı. (Y.N.)
4 *Nutuk*'ta "milletin mağlubiyetin". (Y.N.)
5 *Nutuk*'ta "hareketinin". (Y.N.)
6 *Nutuk*'ta ikinci maddenin sonunda yer alan iki cümle *Zabıt Ceridesi*'nde bulunmuyor. (Y.N.)
7 *Nutuk*'ta "sebep olacak olan". (Y.N.)

cağım. Arz ettiğimden ibarettir. Bütün maddeler okunmuş, yalnız Milli Meclis'in tasdikine tabidir. Bu görüşmenin tafsilatından vazgeçeceğim. Yalnız Salih Paşa Hazretleri'nin imza koydukları zabıtnamede bizim esaslarımızda yer almayan bir mesele kayıtlıydı. Oraya nazarı dikkati âlilerinizi çekeceğim. O mesele, Efendiler, Milli Meclis'in toplanma mahalli ve toplanması meselesiydi. Genel vaziyetimiz, İstanbul'un özel hali görüşüldü ve münakaşa edildi. O fıkraları aynen okuyacağım.[1]

> "Bundan sonra, Sivas Kongresi'nin 4 Eylül 1335 [1919] tarihli kararlarının teşkilat kısmına ait on birinci maddesi muhteviyatı olan Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti'nin vaziyeti ve bundan sonraki şekil ve faaliyet sahası hususu söz konusu oldu. Bu maddede, milli iradeyi hâkim kılacak olan Milli Meclis'in kanun yapma ve denetleme haklarına emniyet ve serbesti ile sahip olduktan ve bu emniyet Milli Meclis'çe teyit edildikten sonra Cemiyetin şekli kongre kararı ile tayin edileceği açıklanmıştır.
>
> "Burada söz konusu olan kongrenin, şimdiye kadar vuku bulan Erzurum ve Sivas Kongreleri gibi hariçte ayrı bir kongre halinde olması şart değildir.
>
> "Cemiyetin programını kabul eden mebuslar, Cemiyetin Nizamname'sinde açıklanmış olan delegeler sayılıp kabul edilerek, yapacakları özel toplantı, kongre yerine geçmiş olabilir.
>
> "Milli Meclis'in İstanbul'da tamamen emniyet halinde serbest olarak vazife icra edebilmesi şarttır. Bunun mevcut şartlara göre ne dereceye kadar temin edilebileceği irdelendi. İstanbul'un yabancı işgali altında bulunması hasebiyle mebusların kanun yapma vazifelerini hakkıyla yapmaya pek müsait olamayacağı fikri hasıl oldu. Bin sekiz yüz yetmiş[2] seferinde Fransızların Lyon'da ve son zamanlarda Almanların Vaymar'da[3] yaptıkları gibi barışın imzalanmasına kadar geçici olarak Milli Meclis'in Anadolu-yu şahanede[4] hükümeti seniyenin münasip göreceği emin başka bir mahalde toplanması uygun görüldü. Milli Meclis'in toplanmasından sonra emniyet ve korunma derecesi ortaya çıkacağından, tam emniyet görüldüğü takdirde Cemiyet Heyeti Temsiliyesi'nin kaldırılmasıyla mevcut teşkilatının mesai hedefinin tayini, yukarda açıklandığı üzere, kongre yerine geçecek olan özel toplantıda kararlaştırılacaktır.
>
> "Mebusların seçiminde tam serbesti bulunması lüzumu, hükümeti seniyece emir buyurulmuş olması hasebiyle, seçimlerin icrasında Cemiyet Heyeti Temsiliyesi'nce en küçük bir müdahale vaki olmamaktadır."

Efendim, Salih Paşa Hazretleri bu zabıtnameye imza koyduktan sonra dediler ki, bu noktaya, Milli Meclis'in toplanma mahallinin İstanbul'dan hariç mahalde olması noktasına, diğer vekillerin rıza göstereceklerine emin değilim, gerçi ben kabine namına buraya geldim ve kabine namına sizinle görüşüyorum, onların çekingen davra-

1 Mustafa Kemal, burada, Salih Paşa heyeti ile yapılan görüşmeler neticesinde imzalanan 2. Protokol'ün son kısmına yer vermektedir. Protokol'ün tamamı için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.4. s.341-343. (Y.N.)

2 *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.4, s.343'te yayımlanan belgede, "Bin sekiz yüz yetmiş" yerine "Yetmiş". (Y.N.)

3 Weimar. (Y.N.)

4 "Padişahın Anadolu'sunda". (Y.N.)

nacaklarını zannediyorum. Ancak, ben vicdanen, aklen, kanaaten buna kaniim, dediler. Bu vicdani kanaatimi bütün vekiller heyetine, zatı şahaneye anlatmaya gayret edeceğim, şayet bunu kabul ettiremezsem bu halis hakikat karşısında tekrar hükümet, Milli Meclis'in İstanbul'da toplanmasını emrederse bu mesele benim için bir namus meselesidir, bunun için mevkii terk etmek mecburiyetindeyim, dedi. Fakat zannederim mevkiini terk etmemiştir. Salih Paşa'nın tahmin ettiği gibi, kendilerinin İstanbul'a dönmesini müteakip bu defa Harbiye Nazırı Cemal Paşa tarafından yine kabine namına gelen bir telgrafta bu mesele söz konusu oldu. Pek esaslı olduğu için telgrafı aynen okuyacağım:

"Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne takdim edilecektir.

"Bahriye Nazırı Salih Paşa Hazretleri'yle Amasya'da vaki olan görüşmenin iyi neticeye yaklaşması vekiller heyetinin memnuniyetine sebep oldu. Yalnız mebusların, hilafet ve saltanatın payitahtından başka bir mahalde toplanması, fevkalade ehemmiyet taşıdığından ve tehlikeli görüldüğünden bu konudaki görüşler aşağıda arz olunur:

"Evvela, İstanbul'da Meclisi Mebusan'ın toplanmaması için gösterilen sebep, payitahtta İtilaf devletlerinin kara ve deniz kuvvetleri bulunduğundan görüşmelerin serbestçe cereyanının hakkıyla temin olunamayacağı ve bazı mebusların reylerine bile taarruz vukuu muhtemel olduğu görüşüdür.

(Gülüşmeler.)
– ... ki bizim görüşümüzdür.–

"Halbuki İtilaf devletlerinin hepsi meşrutiyetle idare olunduğu için Milli Meclislerin her türlü taarruzdan masun olması onlarca bittabi takdir olunacağı gibi, böyle bir muamelenin medeniyet âlemi gözünde ne derece kötü tesir hasıl edeceği de kendilerince malumdur. Dolayısıyla Meclisi Mebusan'ın görüşmelerinin selametinin haleldar edilmesi varit değildir. İtilaf devletleri tarafından şahıslarına karşı bir muamele vukuu muhtemel olan zevat esasen pek sınırlı olduğundan bu zatların memleket ve millet selameti için bir fedakârlık daha göstererek mebusluktan istifa etmeleri suretiyle bu mahzur dahi kaldırılıp giderilebilir ve böyle bir büyüklük eseri hamiyetlerinden hakkıyla beklenir.

"İkincisi: Bu buhran anında devlet ve milletin vekillerinin daima yekdiğeriyle temasta bulunması ve yeknazar, yekvücut olarak içinde bulunduğumuz badireden vatanı kurtarmanın vesilelerine çalışmamız lazımdır. Meclisi Mebusan'ın taşrada toplanması halinde vekillerin kısmen ve hükümet dairelerinin dahi oraya nakli icap edeceğinden bunun zorluğu ve imkânsızlığı ile beraber hükümet merkezinin nakline bir başlangıç yolunda kabul edileceği muhakkaktır. Vekiller ile mebuslar daima yekdiğeriyle temasta bulunmak mecburiyetinde olduğundan vekillerin İstanbul'da ve mebusların taşrada bulunması mümkün değildir. Hatta İstanbul'a en yakın olan bir Bursa bile toplantı mahalli olsa nakliye vasıtalarının haline göre muntazaman ve vaktü zamanıyla gidip gelmek ve kayıtları ve belgeleri getirip götürmek hemen kabil değildir. Özellikle Sadrazam Paşa Hazretleri'yle Dahiliye ve Hariciye nazırlarının Meclis ile daima münase-

hetlerde bulunması ve İstanbul'dan da ayrılmaması lazım olduğundan, bu iki zaruretin birleştirilmesi imkânsız olur.

"Üçüncüsü: Meclisi Mebusan'ın taşrada toplanması İstanbul'dan başka bir merkezin daha meydana getirilmesi manasını taşıyacağından başka, İstanbul'un henüz mukadderatı katiyen belirlenmediği için, daima fırsat kollamakta olan düşmanlara ve özellikle Venizelos ve emsaline zararlı propagandalar yapılmak için vesile hazırlar. İstanbul başka devletlerin payitahtlarıyla kıyaslanamaz. Yalnız Osmanlıların payitahtı olmayıp yüz milyonlarca İslamın tevecchgâhı ve emellerinin kıblesi olduğu için, her ne suretle olursa olsun kendi başına hükümet merkezi olmak şerefini kaybedince asırlık Osmanlı saltanatının Avrupa'dan ayrılmasıyla bir Asya emareti haline düşececeğinden kin ve garaz erbabına yeni bir silah vermemek için bütün memleket kuvvetlerinin İstanbul'da toplanması, özellikle bu zaman mutlak elzemdir.

"Dördüncüsü: Bazı siyasi partiler ile Müslüman olmayan unsurların seçimlerin tarafsızca icra olunmayacağı zannında bulunarak seçimlere katılıp katılmamakta hâlâ tereddütlü iken Meclis'in Anadolu'da temerküz edeceği ve Meclisi Mebusan'ın milli teşkilat mensuplarıyla sınırlı kalacağı fikrini kuvvetlendirir. Bu sebeple onlar seçimlere katılsalar bile mebusların kısmen Anadolu'ya gitmekten çekinmeleri ve İstanbul'da toplanmak sesini yükseltmeleri de hatıra gelmekle, bu suretle Meclisi Mebusan'ın ikiye ayrılarak her ikisinde çoğunluk sağlanamayarak kararların açık ve geçerli olmaması acı neticesi hasıl olur ve bu suretle genel ve özel ahvalimizi daima inceleme altında bulunduran ve Türkler kendilerini idareye ve tehlikeli zamanlarda bile birleşmeye muktedir değildir davasını ispat için delil aramakta olan düşmanlara konuşma fırsatı verilmiş olur. Zaten konferans huzuruna çıkmamız ve orada hüsnü kabule mazhar olmamız millet fertlerinin el ele vermiş olmasına ve hükümetin de böyle bir birleşmiş kitleye dayanmasına bağlı bulunduğu izaha muhtaç değildir.

"Meclis'in Anadolu'da toplanması söylentisi şimdiden birtakım dedikodulara ve yabancılar tarafından çeşitli yorumlara yol açtığı için, bunun vahim neticelerini büyük bir ehemmiyetle nazarı dikkatte bulundurmak lazımdır.

Harbiye Nazırı
Cemal"

İşte Efendiler, Ali Rıza Paşa hükümetinin Milli Meclis'in İstanbul'da toplanması lüzumuna dair ortaya koyduğu sebepler ve görüşler bundan ibarettir.

İşte bu düşünce, şahıslarına bile tecavüz vuku bulduğu görüşüdür ki, bizim bütün bu görüşe karşı cevap olmak üzere bildirdiğimiz düşünceler şunlardı: Bugün payitahtı saltanatı seniyede Milli Meclis'in toplanması fikrini münasip görmeyenler de genellikle hemen hemen aynı noktalara dayanarak görüşler ortaya koymuşlardır. Bizim bütün bu görüşlere karşı cevap olmak üzere 29.10.1335 [1919] tarihli bildirdiğimiz görüşler şunlardır:[1]

1 El yazısı belgesi, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Kasım 1968, sayı 14, s.39-41'de yayımlanmış olan belge. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.5, s.28-30'da yer almıştır. (Y.N.)

"Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretleri'ne:

Sivas, 29.10.1335 [1919][1]

"C. 27/28 Teşrinievvel 35 [27/28 Ekim 1919] tarihli ve (300, 301) numaralı şifrelere:

"Bugün saltanatın payitahtı ve İslami hilafetimizin merkezi olan İstanbul düşman donanmasının[2] topları ve işgal kuvvetleri altında, düşman polis ve jandarmasının fiili müdahale ve iştiraki altında bulunuyor. Matbuat İtilafçılar tarafından denetim altında, şahsi ve toplumsal haklarımız bunların baskısı altında, muhterem kabine erkânına varıncaya kadar giren ve çıkanlar yabancı muayene ve teftişine tabi bulunmaktadır. Bütün manası ile saltanat ve hilafetimizin payitahtı[3] kuşatma altında olup hâkimiyetimiz burada manen ve fiilen geçersizdir. Buna bir de Rum ve Ermenilerin hükümeti tanımamalarını ve İtilaf devletlerine dayanarak adeta isyan halinde ve birtakım fesatçı teşkilatta bulunduklarını ilave edersek payitahtımızın içinde bulunduğu acı vaziyeti ve tehlikeyi tamamen vasıflandırmış oluruz.

"Dolayısıyla bütün bu haksız muameleleri ve halleri tafsil ve izah ile Avrupa'dan, cihan kamuoyundan hak ve adalet talep edecek ve teminine çalışacak olan Milli Meclis'in İstanbul'da vazife yapmasına bizce imkân tasavvur olunamaz.

"İtilaf devletleri meşruti birer hükümet olduğu dolayısıyla Milli Meclis'imiz aleyhinde teşebbüslerde bulunmayacakları hakkındaki görüşleri tamamen bir iyi düşünce kabul eylemeye mecburuz. *(Alkışlar.)* Ancak Avrupa devletleri milletimizi meşrutiyet ve hürriyeti müdrik, reşit bir millet olarak saymış ve kabul etmiş bulunsalardı bu görüş varit ve doğru olabilirdi. Halbuki hakikat[4] tamamen bu iyi düşüncenin aksine tecelli etmiş ve etmektedir.

"İmza koydukları Mütarekename[5] hükümlerine aykırı icraatları ve hükümetin yargı hakkına tecavüzleri bizi insan kabul eylemediklerine, verdikleri söze riayet etmemeyi bize karşı namusa muhalif bir şey saymadıklarına delildir.[6]

"Birkaç kişinin şahıslarına karşı vukuuna ihtimal verilen muamelenin sebebi bu zevatın devlet ve milletin[7] ve saltanat ve hilafet makamının bağımsızlığı ve bütünlüğü uğrundaki mücahede ve mesaileri ise bunlardan başka aynı ruh ve kanaatte bulunan başka zevatın da taarruz hedefi olmayacağını kestirmek ve temin eylemek bittabi mümkün olamaz. Dolayısıyla bu hal tekmil Milli Meclis aleyhinde vaki olabilir.

1 El yazısı belge 30 Ekim 1919 tarihlidir. (Y.N.)
2 El yazısı belgede "donanması". (Y.N.)
3 İfadenin aslı *Zabıt Ceridesi*'nde "payitahtı saltanat ve hilafetimiz", el yazısı belgede ise "payitahtı saltanat ve hilafet". (Y.N.)
4 El yazısı belgede "vaziyet". (Y.N.)
5 El yazısı belgede "Mütareke". (Y.N.)
6 Aslı, "... bize karşı muhalifi namus bir şey addeylemediklerine delildir." (Y.N.)
7 El yazısı belgede "millet ve devlete". (Y.N.)

"Esasen yukarıda arz ve tafsil eylediğimiz gibi İstanbul işgal edilmiş ve tehlike fiilen mevcuttur. Milli Meclis'in toplanmasının ise mutlak emniyet içinde bulunması şartı, evvel ve esasidir. Bu sebeple taşrada tam emniyet mevcut olan bir mahalde toplanma, kati bir zaruret halinde görülmektedir.

"Meclis'in toplanmasına ve barışa kadar geçici olarak taşrada toplanması halinde izah buyurulan sakıncalardan vekillerin kısmen ve boyuna Dersaadet'i terk etmeleri zarureti mevcut değildir. Bazı nazırların gidip gelmeleri veya komiser bırakmaları hükümet merkezinin nakli manasını hiçbir vakit[1] taşıyamaz. Bundan başka Milli Meclis'in taşrada toplanması kati bir zarurete dayalı olacağından, İstanbul'dan başka bir merkez daha meydana getirilmesi manasını da taşımaması lazım gelir. Bilhassa mukadderatı şüpheli[2] olan İstanbul'un ancak mukadderatı malum ve mutlak emniyet içinde bulunan bir mahalden kurtarılmaya[3] çalışılması maksadı temin edebilir. Venizelos'un, Atina'yı emin göremediğinden icra heyetini bile Selanik'te teşkil ve tesis eylemesi Yunan payitahtını tehlikeye koymayıp bilakis kurtardığı bazı vakalar[4] ile malumdur. Ferit Paşa'nın Sadrazam ve Hariciye Nazırı iken Avrupa'da aylarca kalması hükümet muamelelerince sakıncalı kabul edilmediğine göre fevkalade zaruret yüzünden mevcut hükümet ricalinin icap ettikçe Milli Meclis'in bulunacağı mahalle gelip gitmelerinde hiçbir sakınca olmayacağı tabiidir. Hariçte toplanılmasından[5] dolayı Venizelos ve emsali düşmanların propagandada bulunacakları pek tabii görülmektedir. Çünkü bu toplantının kendi zararlarına olacağını şimdiden kestirmekte[6] oldukları şüphesizdir. Salih Paşa Hazretleri'yle bu bapta görüşüleli iki gün olduğu halde toplanma mahallinin daha evvel yabancı mahfillerinde dahi iddialı konuşmalara sebep olmuş bulunduğu anlaşılıyor ki, aynı bakış açısından bu da pek tabiidir. Her halde yabancıların milletimizin idrak derecesini anlamak hususunda incelemelerde bulundukları muhakkaktır.

"Meşrutiyeti ve hukukunu[7] müdrik olan hiçbir milletin düşman içinde, düşman baskısı altında kendi hukukunu müdafaa etmek üzere toplanmak isteyeceğini kabul etmek doğru olamaz. Bugün İstanbul'da toplanmak istemek, bütün memleket kuvvetlerini burada toplamak, bu kuvvetleri felçli kılmak, neticede intihara kastetmek demektir. Bundan başka, Milli Meclis'in bu vaziyet altında payitahtta toplanması, milletin, İstanbul'un şimdiki işgalini tatbik mevkiine konmuş olan İtilafçıların haksızlıklarını aynen kabul eylemesi demektir. Halbuki hariçte toplanılması, aynı zamanda payitahtın şimdiki acı vaziyetinin de cihana karşı alenen ve fiilen protesto edilmiş olması yüce faydasını sağlayabilir.

"Zatı akdesi hilafetpenahinin İstanbul'da bulunmaları bakımından Milli Meclis'in taşrada bulunmasından dolayı hilafet makamı itibariyle İslam âleminin bakışla-

1 El yazısı belgede "zaman". (Y.N.)
2 El yazısı belgede "mukadderatımızın merkezi." (Y.N.)
3 İfadenin aslı *Zabıt Ceridesi*'nde "tahlise", el yazısı belgede "tahlisine". (Y.N.)
4 İfadenin aslı *Zabıt Ceridesi*'nde "bazı vakayile", el yazısı belgede "yakîn vakayi ile" (kati olan vakalar ile). (Y.N.)
5 İfadenin aslı *Zabıt Ceridesi*'nde "Bu içtimaın hariçte olmasından", el yazısı belgede "Hariçte toplanıldığından". (Y.N.)
6 El yazısı belgede "görmekte". (Y.N.)
7 El yazısı belgede "Meşrutiyet hukukunu". (Y.N.)

rında bir değişiklik ve tesir vukuu gayri varittir. Çünkü Milli Meclis, milletimizi temsil eden heyetten ibarettir. Hatta açılması için zatı hümayunun bir vekil tayin buyurmaları da mümkündür. Hem bu suretle İslam âlemi Milli Meclis'in hilafet merkezinde toplanmaya cesaret edemediğini görmekle bu mukaddes makamın düşman tehlikesi altında bulunduğunu hissedecektir ki, faydası aşikârdır.

"Müslüman olmayan unsurlara gelince, bunlar daha Tevfik Paşa kabinesi zamanında seçimlere katılmayacaklarını ilan eylemişlerdir. Bunların katılmamaları kendi zararlarından başka bir netice vermez. İnşallah vatan ve millet bağımsızlığa nail olunca, ister istemez aynı hukuk dahilinde Osmanlı vatandaşı olarak oturmaya mecburdurlar.

"Siyasi partilerimizden bazılarının Anadolu'yu istememeleri, bittabi Kuvayi Milliye tesiri altında kalmak endişesinden olacaktır. Halbuki milletin asıl ezici çoğunluğunu temsil eden milliyetperver mebuslar da İngilizlerin tesiri ve baskısı tehlikesinden dolayı İstanbul'u istemeyeceklerdir. İstanbul'un çıkaracağı sınırlı miktarda mebusların mühim bir kısmı hiç şüphesiz milletle beraber olacağına göre taşraya geleceklerdir. Hatta hiç gelmeyeceğini farzetsek ve Meclis'in ikiye ayrıldığını kabul eylesek bile, yeterli sayı hususunun İstanbul'a mı yoksa taşraya mı ait bulunacağını tabii şimdiden kestirmek mümkündür. Esasen bu gibi zan ve tereddüte düşecek mebusların memleket ve millet menfaatları uğrunda istifa suretiyle fedakârlık gösterecekleri de ümit edilmekte ve beklenmektedir. Aydın taraflarından da seçimlere dair vaki olduğu bildirilen şikâyetler[1] Yunan işgali altındaki memleket kısımlarımızdan ise, bunun Rumlar tarafından yapıldığına hiç şüphe edilmemekte ve pek tabii görülmektedir. Haksız işgal olunan bu muazzez vilayetimizin Milli Meclis'e mebus gönderebilmesi başlıca emelimizdir. Bu suretle millet fiilen işgali tanımadığını ve bu zengin topraklarından[2] ayrılmaya asla[3] razı olmadığını[4] dünyaya ispat edecektir. Buna hükümetin de resmen müdahale etmesini, İzmir Valisi'ne, keza[5] Adana, Musul vilayetleriyle Maraş, Antep, Urfa sancaklarına resmen[6] seçimler için kati emirler vermesini şimdiki siyasetin makul icaplarından sayar ve kabul eyleriz. Heyetimizin, verdiği sözü tutan zevattan teşekkül etmiş olduğuna itimat buyurulmasını hassaten istirham eyleriz. Daha anlaşma husul bulduğu gün bütün mevcudiyetimizle yardım ve desteğimizi[7] arz ve vaat etmiş, keyfiyeti bütün millete tamim eylemiştik. Aradan 25 gün geçti. Bu müddet zarfında bütün fiillerimizle ve harekâtımızla hükümet vazifelerini kolaylaştırmaya, hükümet kuvvetini artırmaya çalışıyoruz. Buna rağmen kabinenin hâlâ niyetimizin temizliğinden şüpheli bulunması, henüz icraat namına adım atmamış bulunması üzüntümüze sebep olmaktadır, bittabi milli teşkilattaki maksadın

1 Eski yazı belgede "şikâyet". (Y.N.)
2 Eski yazı belgede "toprağımızdan". (Y.N.)
3 Eski yazı belgede "asla" sözcüğü yok. (Y.N.)
4 Eski yazı belgede "olmayacağını". (Y.N.)
5 Eski yazı belgede "keza" sözcüğü yok. (Y.N.)
6 Eski yazı belgede "resmen" sözcüğü yok. (Y.N.)
7 İfadenin aslı *Zabıt Ceridesi*'nde "müzaheret ve muavenetimizi", el yazısı begede "müzaheret ve muaveneti". (Y.N.)

meşruiyetini kabul ve hükümlerine uygun olarak hükümet idaresini vaat eden ve kefil olan hükümetin teşkilatın kaldırılmasını ve Nizamname'mizde açıklanmış olan Heyeti Temsiliye'nin şimdiki faaliyetinin tadilini[1] talep edeceğini hatıra getirmiyoruz. Bu halde nasıl mukavemet ve müzaheret[2] talep buyuruluyor? Bu tarafın aydınlatılarak izahını istirham eyleriz.

"Bilakis Heyeti Temsiliye, Ferit Paşa kabinesinin yapmış olduğu haksızlıkların tamiri yoluna henüz gidilmemiş olmasını[3] görmekle üzgün bulunmaktadır. Milli Meclis hakkında Heyeti Temsiliye'mizin görüşlerini yukarda arz eyledik. Bununla beraber hareket hattımızı[4] milletin görüşleri üzerine dayandırmak bizce hareket ilkemiz olduğundan bütün vilayetlerin heyeti merkeziyesinin bu konudaki görüşleri ayrıca sorulmuştur. Neticeye göre hareketimiz tabiidir, Efendim.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal"

Bizim bütün bu görüşlere karşı cevap olmak üzere bildirdiğimiz düşünceler şunlardır: Bugün payitahtı saltanatı seniye ve Milli Meclis'in İstanbul'da toplanmaması fikrini münasip görmeyenler de genellikle hemen hemen aynı noktaya dayanarak görüşler ortaya koymuşlardır.[5]

Bundan sonra Rıza Paşa kabinesi düşüncesinde ısrar etti. Bu görüşler o zaman yalnız bizim heyetimizin düşüncesi idi. Bittabi kati karar kabulü mahiyetinde değildi. Onun için muhtelif vasıtalarla bütün milletin fikirlerini ve eğilimlerini anlamaya çalışıyordum. Burada olduğu gibi açıkladık ve sorduk; toplanma mahalli nerede olmalı? Gelen cevaplarda her tarafta genel olarak bu vaziyet idrak edilmişti. Hakikaten İstanbul'da toplanmanın bariz felaket olduğu herkes tarafından itiraf edilmişti. Ancak ortada bir mesele vardı, o da merkezi hükümetin olur vermemesi! Milli Meclis'in Milli Meclis olarak Anadolu'da daha emin bir mahalde toplanabilmesi bittabi merkezi hükümetin oluruna ve zatı şahaneye hal ve hakikati arz ile elde edilecek iradei seniyeye[6] bağlı idi. Mebuslar hariçte toplanır, âyan oraya gelir ve Milli Meclis halinde toplanır; bu olmadıkça Milli Meclis'in Milli Meclis olarak toplanmasına maddeten imkân kalmamıştır. Bu mesele bizce fevkalâde mühim olduğu için, arz ettiğim gibi eğilimleri yoklamaya girişilmekle beraber, Sivas'ta salahiyet sahibi bazı zevat ile, bilhassa bütün kumandanların hazır bulunmasıyla fevkalade bir toplantı yaptık. Aynı neticeye vardık. Bu kati neticeye göre bir şey vardı. O da mebusların tamamının, aynı kanaatle, vaziyeti tehlikeli görüp, kendiliğinden hariçte bir yerde toplanması! Bittabi bu heyet Milli Meclis olamazdı, belki bir Millet Meclisi olurdu. O mahiyette olmamakla beraber, fakat böyle olsa dahi basit bir kongre halinde toplanmış olsa idi, yapabileceği vazifeden daha büyük vazife yapmış olacaktı ve benim kanaatim, me-

1 El yazısı belgede "tatilini". (Y.N.)
2 El yazısı belgede "muavenet ve müzaheret" (yardım ve destek). (Y.N.)
3 El yazısı belgede "olduğunu". (Y.N.)
4 İfadenin aslı *Zabıt Ceridesi*'nde "hattı harekâtımızı", el yazısı belgede "hattı hareketimizi" (hareket hattımızı). (Y.N.)
5 Paragrafın başında yer alan bu kısımda bir zabıt hatası olduğu anlaşılıyor. Aynı ifadeler elinizdeki ciltte s.58'de de yer alıyor. (Y.N.)
6 Padişah emri. (Y.N.)

buslar İstanbul'a gitmeseydi, Meclisi Mebusan orada toplanmasaydı, hariçte emin bir yerde toplanıp orada bütün memleketi, bütün milletin, payitahtın mukadderatını muhafaza etmiş olsaydı, İstanbul işgal olunmazdı.

İstanbul'un işgaline yegâne sebep, hükümetin birtakım boş ve çürük görüşlere saparak zaaf göstermiş olmasından dolayıdır. Milli Meclis'in hariçte toplanması lüzum ve zaruretini anlatmaya muvaffak olamadıktan sonra artık görüş ortaya koymaktan vazgeçtik. Yalnız yine bu felaketin meydana geleceği kanaati baki olduğundan bazı tedbirler yapmakla vatani vazifemizi yerine getirmeye kavuştuk. O tedbirler hepimizce malumdur. Hiç olmazsa mebuslar İstanbul'un o zehirleyici muhitine, havasına girmeden evvel haricinde birbiriyle görüşsünler, tanışsınlar ve birbiriyle fikir alışverişi ederek aydınlansınlar. İşte bu maksatla Erzurum'da, Trabzon'da, Samsun'da, kısaca muhtelif merkezlerde, biliyorsunuz, mebusların toplanması, bölge bölge İstanbul'a girecek mebuslardan –ve bundan fazla olarak da rica ettik– Ankara'ya mümkün olabilenler gelsin de fikir alışverişinde bulunalım. Bu tedbirlerin birincisi ve gerek ikincisi kısmen oldu, buraya gelen değerli mebuslarla fikir alışverişinde bulunuldu, bütün bu acı ihtimaller söz konusu oldu ve geleceğe ait bazı tedbirler de düşünüldü. Hatırladığıma göre, her şeyden evvel Meclisi Mebusan'da bir grup meydana getirmek şart kabul edildi. Çünkü mebusların hepsi dayanışma halinde[1] bulunmazsa hiçbir maksadın müdafaa ve muhafazasının imkânı kalmazdı ve yine burada görüşülmüştü ki, teşekkül edecek grup bütün manasıyla, açıklığıyla ve görünüşüyle Kuvayi Milliye'ye dayanmış olacaktır, bütün dünya bilecektir; bu mebuslar, milletin kuvvetine dayanmaktan korkan mebuslar, hiçbir kimsenin gözünde, itibarlı olamaz. *(Sürekli alkışlar.)*

Burada görüşmelere katılan arkadaşlarımız bu hakikati tamamen teslim etmişler ve o suretle İstanbul'a gitmişlerdir. Fakat hariçte görüldüğüne göre, bu kararda katiyetle sebat edilmemiştir. Ve sebat edilemeyişinin sebebi de, arz ettiğim gibi görünüşte Kuvayi Milliye'ye mensup kabul edilmesidir. Her iki tarafa dönük bir cephe gibidir, o zaman nasıl oldu? Efendiler! Haricen hükmolundu ki, bu millet vekilleri milli teşkilat denilen şeyle o kadar alakadar değil, o halde ya milli teşkilat yoktur veya zayıftır, korkmaya değer bir şey değildir; veyahut varsa bile bu mebuslar ile onun alakası yoktur; dolayısıyla her iki taraf için zayıf bir kuvvet hükmolundu. hem de Kuvayi Milliye'nin ehemmiyeti düşürülmüş oldu, işte düşmanlarımız bundan fevkalade cesaret aldılar, artık Kuvayi Milliye'den korkmadılar, artık Meclisi Mebusan'ı teşkil eden muhterem heyetten de korkmadılar.

Efendim, son bir parça vardır, müsaade buyurur musunuz? *(Yemekten sonra sesleri... Bunu müteakip, saat kaçta toplantı sesleri.)*

Reisi Sin: Saat üçte.

Üçüncü Celse (Açılma Saati: Öğleden Sonra 3)

Reisi Sin Şerif B.: Meclis'imizi tekrar açtım.

Mustafa Kemal Paşa: *(Hitabet mevkiine gelerek)* Muhterem arkadaşlarımız, İngilizlerin mevcudiyetimizi imha etmek için tatbikine giriştikleri gizli ve kirli sonsuz

1 Zabıtta "mütesanit bir halde". (Y.N.)

tedbirler aldığını hepiniz bilirsiniz. İşte bu cümleden olmak üzere, İngilizler İstanbul'da kanun yapma heyetimize taarruz hazırlığı olmak üzere, daha evvelce heyeti icraiyeye taarruz etmeyi tasarlamışlardı. Bu taarruzun en bariz şekli, Harbiye Nazırı olan Cemal Paşa ile Erkânıharbiyei Umumiye Reisi olan Cevat Paşa'ya karşı yaptıkları taarruz idi. Hepinizce malumdur ki, İngilizler, bu iki zatın milletin hakiki menfaatlerine mutabık olan fiillerinin ve harekâtının kendi menfaatlerine zararlı olduğunu gördüklerinden, bir defa bunları düşürmek istediler. Fakat aynı talepte yüce Osmanlı Devleti'nin icrai kuvvetine de bir darbe vurmak istediler ve Ali Rıza Paşa kabinesine bu teklifi yaptılar. Ali Rıza Paşa kabinesi bu teklif karşısında birçok tereddütten sonra nihayet İngilizlerin talebini kabule meyletti ve neticede Cemal Paşa, Cevat Paşa mevkilerini terk etti. O zamanlar, hatırlarsınız ki, Ali Rıza Paşa Hazretleri vuku bulan bu yabancı tecavüzüne karşı bütün heyetiyle belki bir kabine meselesi, bir tecavüz, bir taarruz meselesi yapardı. Fakat ekseriya olduğu gibi kabinelerimiz bazı kuruntulara ve idarei maslahat politikasına daha çok ehemmiyet verdi ve düşman arzusunu kabul ederek meseleyi kapattı. Bundan sonra idi ki, İngilizler görünüşte tatlı, bütün fikirleri memnun edecek bir tebliğde bulundular: İngiliz siyasi temsilcisi Londra'daki Hariciye Nezareti tarafından hükümetimize bir tebliğde bulundu ve dedi ki: Yunanlılar da dahil olmak üzere İtilaf kuvvetlerine karşı başlamış olan harekâtı tatil ediniz, ikincisi Türkiye'de Ermenilere karşı icra edilmekte bulunan katliamdan vazgeçiniz! İşte bu iki şeyi yaptığınız halde İstanbul size terk olunacaktır. Fakat bu iki harekette bulunmadığınız takdirde barış şartları fevkalade fena olacaktır.

Efendiler! Bu teklif bittabi pek hainane ve samimi olmayan bir teklif idi. Çünkü her iki teklif de hakikatte gayri varit idi. Birincisi, Yunanlıların da dahil olduğu İtilaf hükümetlerine karşı hareket etmemek; taarruz etmemek, tecavüz etmemek, zaten böyle bir şey vaki değildi. Gerçi Yunan cephesinde, İzmir cephesinde, silahıyla mevki almış birtakım kuvvetler, millet kuvvetleri vardı. Fakat bu, devlet kuvveti, hükümet kuvveti, ordu kuvveti değildi. Belki Yunanlıların Mütarekename hükümlerine aykırı, insaniyete, bütün faziletlere aykırı olarak vuku bulmuş olan facialara karşı devlet vasıtalarıyla korunmaktan mahrum olan milletimiz, kendiliğinden namusunu, şerefini muhafaza ve müdafaa edebilmek için silaha sarılmak mecburiyetinde kalmış idi. İtilaf devletleri bu masum İslam ahalinin vücutlarının korunmasından bahsetmemişlerdi. Belki onların mevcudiyetlerine taarruz eden kuvvetin önüne set çekmemek lüzumundan bahsedilmişti. Diğer taraflarda dahi İtilaf devletlerinden hiçbirine taarruz vuku bulmakta değil idi. Dolayısıyla bu teklif asıl mahiyeti itibariyle hakikatten uzaktı. Hükümet mevkiinde olan bir hükümet bittabi bu teklifi yapabilecek kuvvete, kudrete, salahiyete sahip bulunmuyordu. Bu meselenin yegâne ve en kati hal şekli, İtilaf devletleri tarafından Yunanlılara, İslamiyet hayatına ve milletin şeref ve namusuna taarruz edilmemeyi temin ettirmekten ibaretti. İkinci teklif ki, memleket dahilinde katliam yapılmaması. Ermenilere karşı bu, gayri varit idi. Memleketimiz hepimizce malumdur. Hangi kıtasında Ermenilere karşı katliam yapılmıştır veya yapılmaktadır? Harbi Umumi'nin başlangıç safhalarından bahsetmek istemem ve zaten İtilaf devletlerinin de bahsettikleri, bittabi maziye ait fazahat[1] değildir. Bugün memleketimizde bu gibi facialarn icra edildiğini iddia ederek bundan vazgeçmenizi talep

1 Fazahat: Utanç verici işler, alçaklık. (Y.N.)

ediyorlardı. Şüphe yok, Ali Rıza Paşa kabinesinin bu teklifler karşısında cevap vermiş olacağını kabul ediyoruz. Ancak yine Ali Rıza Paşa kabinesine mensup olan nazırlar kendi mensuplarına, kendi memurlarına, kendi astlarına İngilizlerin latif olan vaadini başa alarak iki teklifini tamim etmiş ve netice olarak bunlardan vazgeçilmesini tamim etmiş idi. Bu muamele hiç şüphesiz ki, kötü niyetli değildir; fakat muamelenin yapılma tarzını bilememekten ileri gelmiştir. Elbette hükümet ricalinin yaptığı bu tamimler ise düşmanlarca malum olmuştur. Bunu tamim etmiş olmak, bittabi teklifin hakikatini kabul etmek değildi. Bu kadar uysal harekâta göre İngilizler memnun edilmemiştir. Biraz sonra Ali Rıza Paşa kabinesine Yunanlılar karşısında bulunan kuvvetlerin geriye çekilmesi talebi vuku bulmuştur. Hepinizce malum (Milen) hattına çekilmek meselesi... Artık Ali Rıza Paşa böyle bir teklifi uygulanamaz gördüğünden ve belki başka sebeplerden dolayı bu tecavüzü lüzumu gibi ortaya çıkararak mevkiini terk etti. İstifa etti.

Ali Rıza Paşa kabinesi 3 Mart[1] 1336 [1920] günü istifanamesini verdi.

Mahiyetinin, kabineye ittifaka yakın bir çoğunlukla itimat etmiş olan Meclisi Mebusan'ın çalışma hürriyetini ve kanun yapma kudretini iptal ve milli emellerin tecelligâhı olan Milli Meclis'i herhangi bir şekilde barışla ilgili kararlarımız üzerinde tesir sahibi olamayacak bir şekle dönüştürmek olduğu açıkça anlaşılıyordu. Dolayısıyla bütün millet bu tecavüz karşısında, vekillerinin itimadına sahip olan Ali Rıza Paşa kabinesinin istifasını büyük bir şiddetle ve memleketimizde pek nadir görülen bir birlik ve galeyan ile protesto etti. Rikâbı şahaneye[2] ve Meclisi Mebusan'a, Anadolu'nun en ücra köşelerinden protesto telgrafları çekildi. Düşmanların bütün mesaisi, barışla ilgili esaslarımız kararlaştırılacağı esnada memleketimizi haricen ve dahilen mutlak bir zaaf içinde bırakarak istedikleri her şeyi bize kabul ettirmek gayesini hedefliyordu.

Şöyle ki:

İzmir meselesini mahallinde inceleyen ve Anadolu'nun muhtelif bölgelerinde inceleme ve tahlil için seyahatlar yapan bütün Amerikalı ve Avrupalı zevat ve heyet daima lehimizde fikirler ile dolu olarak memleketlerine dönmüşlerdir. Bu zevat ve heyetler, Avrupa ve Amerika kamuoyunu milletimiz aleyhine sayısız vasıtalar ile zehirleyen ve tahrik eyleyen propagandalara tamamen galebe çalamamışlarsa da, kati barış kararlarımızın tespitini üstlenen Sulh Konferansı mahfilleri için az çok bir ehemmiyetle nazarı dikkate alınmaya değer bir cereyan doğmasına muvaffak olmuşlardı. İşte menfaatlarını, türlü türlü baskılar ile bütün harici âlemi aleyhimizde tahrik eylemekte gören bazı mahfiller ve unsurlar lehimize gelişmeye başlayan bu cereyanı temelinden yıkmak ve bütün harici âlemin milletimiz lehine fikrini düzeltmesine meydan vermemek için, külliyen yalandan ibaret olan en son Ermeni katliamı uydurmasını tertip ve ilan eylediler. Ve zaten pek sınırlı ve basit olan tekzip vasıtalarımızı, gazetelerimizi de katilane bir sansüre tabi tutarak hiçbir vasıta ile cihan medeniyetine karşı haklarımızı müdafaa etmemize müsaade eylemediler ve bu suretle insanlık hukukunun mukaddes esaslarından bulunan "nefsi müdafaa" hakkından da milletimizi külliyen mahrum ederek cihanın fikir ve eğilimlerini, harap memleketimiz ve mazlum milletimiz aleyhinde yeniden pek müthiş ithamlar ile zehirlediler.

1 *Zabıt Ceridesi*'nin eski yazı basımında "23 Mart" yazılıp 2'nin üstü çizilmiş. *Zabıt Ceridesi*'nin diğer basımlarında "23 Mart" olarak yer almış. Doğrusu 3 Mart'tır. (Y.N.)

2 Padişaha hitap biçimlerinden. (Y.N.)

Milletimizin hariçteki şeref ve hukuk mevkiini çürütecek vasıtalarla cihan kamuoyu gölgelendikten sonra, iş, dahildeki idare makinemizi, Meclisi Mebusan'ımızı küçük düşürerek ve iptal ederek memleketimizi emsali görülmemiş müstebitçe bir salahiyet ile, bütün cihan meselelerini kendi keyiflerine göre halletmek isteyen Sulh Konferansı'nın zalimane kararlarını kabule mecbur eylemeye kaldı. İşte Ali Rıza Paşa kabinesi bu manevra neticesinde yabancıların eliyle düşürülmüş oldu.

Düşük kabinenin geçici olarak vazife yaptığı buhran günlerinde Ferit Paşa'nın huzuru şahaneye[1] kabul edilerek saatlerce görüşmeler icra eylemiş olmasına göre, milli emelleri yıkacak muhalif bir kabinenin işbaşına gelmesi söz konusu olduğunu zannetmek yanlış bir şey olmayacaktı. Böyle bir kabinenin iktidar mevkiine gelmesi neticesinde ortaya çıkacak vaziyeti anlamak güç değildir.

Milli emellerin yegâne meşru tecelligâhı bulunan Meclisi Mebusan'ımızın kanun yapma kudretini sağlamlaştırma teşebbüsünde sinei milletten fışkıran infial ve protesto coşkuları meyvesini vermiş ve yeni kabinenin milli emellere muhalif zevattan teşkilini önlemek için Meclis Riyaset Divanı'nın padişah nezdinde icrasına giriştiği teşebbüsleri kolaylaştırmıştır.

İşte Salih Paşa kabinesi bu şartlar altında teşekkül ederek vazife yapmaya başlamıştı.

İngilizler bir taraftan harici mevkimizi yeni katliam iftiraları ile sarsmaya, diğer taraftan da kabineyi, Meclisi Mebusan'ımızı faaliyet mevkiinden düşürmek suretiyle dahili vaziyetimizde vahim buhranlar meydana getirilmesine çalışarak, tasarladıkları İstanbul işgalini kolayca tatbik edecek bir zemin hazırlıyorlardı. Bunun bizim elimize geçebilen ilk delili, daha Ali Rıza Paşa kabinesinin düşürülmesini tasarladıkları sıralarda bir taraftan da İstanbul işgaline hazırlık olmak üzere Anadolu telgraf haberleşme şebekesi hakkında etüt yapmaları ve Posta ve Telgraf Müdürü Umumisi'ni ziyaret ederek Anadolu telgraf merkezleri hakkında incelemelerde bulunmaları, resmi telgraf haritalarını Müdiriyeti Umumiye'den talep etmeleri ve almalarıdır.

İngilizler 12 Mart'ta telgraf hatlarımız hakkında tekrar incelemelerde bulunmuşlardır. Telgraf haberleşmesinin kesilmesi için İstanbul'dan vuku bulacak teşebbüslere karşı lüzumlu tedbirlerin alınması Heyeti Temsiliye'ce nazarı dikkate alınmıştır. Dersaadet'ten alınan 11 Mart tarihli şifrede, sağlam bir kaynaktan alınan malumata atfen Dersaadet'teki arkadaşlarımızın tutuklanacağı belirtiliyordu. Aynı gün "Ankara'daki İngiliz temsilcisi Vitel'in Dersaadet'e hareket edeceği ve ondan sonra şimendiferlerin işlemeyeceği" ihbar edilmiş ve hakikaten Vitel ertesi gün Ankara'yı terk eylemişti.

Fransız temsilcisi Duvazo dahi hareket etmiş ve Konya civarındaki İtalyanların da Dersaadet'e hareketi haber alınmış olduğundan İstanbul hakkındaki suikastın işaretleri bariz bir şekilde hissedilmeye başlamış idi. Vaziyet tarafımızdan şu şekilde değerlendirilmiştir: "İtilaf devletleri bir yandan telgraf hatlarımızı incelerken bir yandan da Anadolu'daki müteferrik subaylarını ve kuvvetlerini İstanbul'a çağırıyorlar, aynı zamanda Anadolu'nun şimendifer ulaşımını da kesmeye hazırlanıyorlar ve Meclisi Mebusan'da milli haklarımızı müdafaa eden arkadaşlarımızı tutuklamayı tasarlıyorlar. Bu vaziyete göre yakında fevkalade vakalar beklemek lazım geliyor. Tahminimize göre İstanbul'da yeni bir vaziyet ortaya çıkararak Anadolu telgraf haberleşmesine el koyacaklar, Meclis'teki milli erkânı tutuklayacaklar. Kara ve denizden Anado-

1 "Padişah huzuruna" anlamında. (Y.N.)

lu bağlantısını keserek genel bir mahiyette bir (Blocus) abluka ilan ve milletin şiddetli galeyanı karşısında sadaret mevkiine getirmeye muvaffak olamadıkları Ferit Paşa kabinesini bu suretle iktidar mevkiine çıkararak emellerini ve maksatlarını tatbik ve belki de olumsuz bir şekilde hazırlanmakta bulunan barış şartlarını da hükümete tebliğ edecekler ve bu şiddetli baskı altında ya Anadolu'nun dağılmasını bekleyerek bu feci vaziyeti devam ettirmek veyahut İstanbul'da ve civarında yoğunlaştırdıkları İngiliz, Fransız, Yunan kıtalarıyla kuzeyden ve İzmir cephesindeki Yunan ordusuyla batıdan, Adana'daki Fransız kuvvetiyle de güneyden kuzeye taarruz ederek ve belki de bir kısım kuvvetlerle Karadeniz sahillerinden güneye tesir icra ederek maksada nail olmak isteyecekler."

İşte bu görüşlere dayanarak her türlü tedbirlere girişildi ve İstanbul'daki arkadaşlar Anadolu'ya harekete teşvik edildi.

16 Mart sene 1336 [1920] saat 10 evvel'de İstanbul telgrafçılarından (ismini şimdi söylemeyeceğim)[1] hamiyet sahibi bir zatın Ankara'da Ziraat Mektebi'ndeki merkeze verdiği bir servis, İstanbul işgalinin kanlı bir şekilde başladığını ihbar eyledi. Yekdiğerini takiben İstanbul merkezinden, Harbiye telgrafhanesinden ve makine başındaki çok sayıda hamiyetli memurlardan muhtelif telgraflar alıyorduk. Saat 11 evvel'e kadar toplanan malumatı derhal tamim ettik.

Bu saatten sonra artık İstanbul'la haberleşme kesilmiş ve fikri hazırlıklarımıza göre payitahtın muhtemel vaziyeti ve Anadolu'nun vaziyeti nazarı dikkate alınarak lüzumlu tedbirlere girişmenin sırası gelmişti. Alınan başlıca mühim tedbirler aşağıdadır:

a) İzmir cephesinin arkasını tehdit eden Biga havalisindeki Anzavur harekâtına kuvvetli bir dayanak teşkil eyleyen ve ihtimal ki İstanbul'dan Anadolu'ya vuku bulacak İtilaf kuvvetleri sevkıyatını temin ve himaye eyleyecek olan Eskişehir ve Afyon Karahisarı'ndaki İngiliz kıtalarının silahtan tecridi.

b) İstanbul'da yabancı baskısı karşısında feveran edecek Anadolu fikirlerini bastırmak ve tehdit eylemek üzere İstanbul'dan ve Kilikya'dan vukuu muhtemel düşman askeri sevkıyatına imkân bırakmamak ve Anadolu'nun mühim noktalarını kuvvetli bir işgal ve istila tehlikesine düşmekten kurtarmak üzere Geyve ve Ulukışla civarlarında şimendifer hatlarının tahribi.

c) Telgraf merkezleri İngilizlerin eline geçtiği için İstanbul'dan vuku bulacak herhangi bir tebliğin meşru bir makamdan verilmesi imkânı olamayacağından, İngiliz tebligatıyla ahalinin zihnini karışıklıktan korumak için İstanbul ile telgraf haberleşmesinin kesilmesi için mülki ve askeri makamlara lüzumlu tebligat icrası. İlk tedbirlerimiz arasında mali meselelerle alakalı olan başlıca noktaları da ihmal etmedik. Bu arada Anadolu'da mevcut resmi, gayri resmi bütün mali müesseselerin ihtiva eylediği nakit veya nakit karşılığı kıymetli eşya miktarlarını vilayetlerden sorduk ve hiçbir müesseseden Dersaadet'e para gönderilmemesi lüzumunu tamim eyledik. Diğer taraftan telgraf haberleşmesinin kontrolü, sahil iskelelerinden ve dahilden gelecek şahısların incelenmesi ve şüphelilerin takibi, postanelerde şüpheli mektupların açılması gibi lüzumlu tedbirler alındı ve icap edenlere tebligat icra olundu.

1 Mustafa Kemal, *Nutuk*'ta açıklar: Manastırlı Hamdi Efendi. (Y.N.)

Bu suretle muhtelif haberleşme vasıtalarının veyahut tezvir ve ifsat[1] maksadı ile Anadolu'ya sevkleri muhtemel zararlı şahısların milli ahengi ihlal edebilecek faaliyetlerine imkân bırakılmamaya çalışıldı.

Dersaadet'te vuku bulan tutuklamalara karşılık rehine makamında olmak üzere Anadolu'daki İtilaf devletleri subaylarının tutuklanması da icap eyliyordu. Elde bulunanların tutuklanmasını icap edenlere tebliğ eyledik.

İstanbul haberleşmesi hakkında alınan tedbirlerin isabetini ispat eden İngiliz teşebbüslerinin vukuu gecikmedi. 16 Mart 1336 [1920] saat 11 sonra'da İstanbul telgrafhanesi Ankara merkezine resmi bir tebliğ vermek istiyordu. İstanbul merkezinde telgraf başında bir İngiliz subayı bulunuyor ve bütün Anadolu'ya bu tebliği yayımlamaya çalışıyordu.

Bu beyanname, milli teşkilat müteşebbislerini halk nazarında İttihatçılıkla itham ederek Anadolu'da bir nifak ve ayrılıkçılık meydana getirmek ve İstanbul fiili işgalini geçici göstererek hilafet ve saltanat hukukuna indirilen darbenin feci mahiyetini çarpıtmak ve neticede bütün tecavüzleri milletimize tabii kabul ettirmek maksadıyla tertip olunduğu anlaşılıyordu. Bu tebliğin imzası "Düveli İtilafiye Mümessilleri" olarak verildi. Memleketimizde ahenk ve birliği ihlal için zayıf kalpli bazı insanları aldatacak ve tehdit edecek mahiyette bulunan bu resmi tebliğin Anadolu merkezlerince alınmaması için mümkün olan tedbirler alındı. Bunu müteakip İngilizlerin baskısıyla yazdırıldığında şüphe olmayan, hükümetin, "İstanbul işgalindeki geçici mahiyetin devamına sebebiyet vermemek üzere memleket dahilinde sükûnetin muhafazası lüzumunu" söyleyen resmi bir tebliği İstanbul'dan Anadolu'ya verilmeye teşebbüs olunmuşsa da, aynı mahzurdan dolayı tamimine müsaade olunmadı. İngilizler, Anadolu kamuoyunu avutmak üzere teşebbüs ettikleri işbu resmi tebliğ oyununda muvaffak olamadıklarını görünce, Anadolu'nun İstanbul faciası karşısındaki vakar ve temkinini, azim ve celadetini ihlal için zehirli fesatkârane fikirlerinin yayımlanması için şimendifer, telgraf hatlarını vasıta etme çaresine başvurdular. Ankara İstasyonu'ndaki telgraf merkezinde şimendifer müstahdemlerinden bir İtalyanın İngiliz resmi tebliğinin Fransızca bir suretini aldığı istihbar edilerek ele geçirildi ve elindeki telgrafname iptal olundu.

Anadolu'da oturan Ermenilerin ve Rumların hükümet emirlerine ve milli emellere muhalefetleri vuku bulmadıkça her türlü tecavüzden korunmuş ve tamamen mesut ve müreffeh bir hayata mazhariyetleri öteden beri kabul edilmiş bir esas idi. Kilikya ve havalisinde ve doğu sınırımız haricindeki resmi ve gayri resmi Ermeni kuvvetlerinin dindaş ve ırkdaşlarımıza karşı vuku bulan cinayetkârane tecavüzleri karşısında dahi memleketimizde yaşayan sakin Ermenilerin her türlü taarruzdan korunmalarını temin eylemeyi pek mühim bir medeni vazife kabul eyledik ve Anadolu'nun harici âlem ile temasının kesik olduğu bu günlerde yüksek vatani menfaatları hedefleyen tedbirler arasında Ermeni ahalinin selametini muhafaza lüzumunu bütün makamlara bildirdik.

İşte İstanbul'un yabancı işgalinden bugüne kadar geçen ıstıraplı günlerimiz esnasında hiçbir yabancı devletin fiili himayesine mazhar olmayan Anadolu Ermenilerinden hiçbir ferdin, hatta en basit bir surette tecavüze uğramaması, bize her vesile ile cinayet isnat eden ve medeni özellikleri tekeli altına alan entrikacı Avrupa'nın

1 Tezvir ve ifsat: Yalan dolan ve fesatçılık. (Y.N.)

yüzlerini kızartacak ve milletimizin yaratılıştan donanmış olduğu insani şiarların yücelik derecesini ispat edecek pek mühim bir noktadır.

İstanbul işgalinin bugün memlekette doğurduğu vaziyet, aldığımız geçici tedbirler ile devam edebilir bir mahiyette olmayıp bu vaziyetin devamı takdirinde memleketteki idare makinesini sağlam bir esasa bağlamak icap eyliyordu. Karşımızda hiçbir anlaşma ve kanun tanımayan ve bütün harekâtı kendi özel menfaatlarından başka hiçbir insani ve hukuki kayıt ile bağlı görmeyen bir İtilaf heyeti, başımızda vatan haklarını müdafaa, yaptığımız Mütareke hükümlerini tatbik, yabancı tecavüzlerini sınırlamak için her türlü vasıtalardan tamamen mahrum, esir bir hükümettir. Bunlardan birincisinin sayısız baskıları, ikincisinin de esareti karşısında mercisiz, hayrete düşmüş ve ıstırap çeken bir millet!...

İstanbul faciasıyla Anadolu'da görülen vaziyet bu idi ve bu vaziyetin devamı takdirinde vatanımızda müthiş ve feci bir anarşinin hükümran olması tabii idi. İşte bu düşünceler neticesinde kati bir karar vermek icap etti. Derhal icap eden mülki ve askeri makamlar ile görüşerek memleketin idaresini anarşiden kurtarmak üzere adı geçen reislerin bizimle harekât birliği etmesi teklif edildi. Bu teklif büyük bir samimiyetle her tarafça hüsnü kabule mazhar oldu.

İşgal neticesinde hasıl olan fevkalade vaziyetin acil icaplarını düşünmek ve tatbike çalışmakla beraber İstanbul işgalinden doğan üzüntülerimiz ve ıstıraplarımız bütün cihanın aydın insanlığına ve bütün İslam âlemine özel bir beyanname ile duyuruldu. İtilaf devletleri temsilcileri ve tarafsız hükümetler nezdinde protesto edildi. Bütün millet de protestoya iştirak eyledi.

İstanbul vaziyetine dair malumat alacak itimat edilir kaynaklardan mahrum idik.

18-19 Mart 1336 [1920] gecesi ilk defa temas edildi ve herkesçe malum olmuş bulunan hususlarda bilgi edinildi. Bu arada, Meclisi Mebusan'ın işbu tecavüz karşısında görüşmeleri tatil eylediği anlaşıldı.

Bunun üzerine 19 Mart 1336 [1920] tarihinde:

Hilafet ve saltanat makamının bağımsızlığının dokunulmazlığını, milli bağımsızlığımız ve milli sınırlarımız dahilinde hayat imkânı bahşedecek bir barışı temin edecek tedbirleri düşünmek ve tatbik etmek üzere millet tarafından fevkalade salahiyete sahip bir Meclis'in Ankara'da toplanması lüzumuna milletin nazarı dikkatini çekmek hususundaki milli ve vatani vazifemizi de yerine getirdik.

İstanbul işgali,[1] şekil ve mahiyeti itibariyle Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetini esasından yok etmek ve milletin esareti ve düşkünlüğü[2] bir emrivaki olarak kabul etmesine yol açmak hedeflerine yönelmiş bir harekettir. Çünkü İstanbul'da doğrudan doğruya devlet kuvvetlerine el konulmuştur. Şöyle ki:

Evvela: Meclisi Mebusan zorla düşürülmüştür. Şu halde kanun yapma kuvveti mevcut değildir.

İkincisi: İcra kuvveti siyasi esaret altına konulmuştur. Çünkü, her kim olursa olsun, yabancı kanununa göre muhakeme olunabileceği ilan olunmuş, bütün haberleşme ve ulaşım denetim altına alınmış, nefsi müdafaaya ait teşkilatı doğrudan doğruya iptal edilmiş ve mütecavizlerin tamamen tabiiyeti altına sokulmuştur. Dolayısıyla bu

1 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, c.1, s.58'de yanlış olarak "İstanbul'un işgali". (Y.N.)
2 Aslı "zilleti". (Y.N.)

alçaltıcı vaziyeti desteklemiş ve kabul etmiş olan Ferit Paşa hükümeti, bağımsızlığına pek şiddetli ve pek samimane bağlı olan milletle arasındaki her türlü bağları ve münasebetleri bittabi kaybetmiş ve millet aleyhinde düşmanla ittifak halinde hareket etmekte bulunmuştur.

Üçüncüsü: Devlet halinde teşekkül etmiş bir insan cemiyetinin teşkilatı esasiyesinde, adli kuvvetin bağımsızlığının ehemmiyetini izah lüzumsuzdur. Milletlerin yargılama hakkı, bağımsızlığının birinci şartıdır. Adli kuvveti bağımsız olmayan bir milletin devlet halinde mevcudiyeti kabul olunamaz. Halbuki İstanbul'da ahali fertleri arasında hiçbir kanuni suç ile zanlı veya itham edilmiş olmadıkları halde, yüzlerce şahsın tutuklanmasına devam olunması, İtilaf devletlerinin görüşlerine muhalif söz söylemek bile suç kabul olunarak, ortaçağın harp âdetleri şeklinde tecavüzlerde bulunulması, adli kuvvetin hükmen düşük olduğunu göstermiştir.

Şu halde millet bugün yedi yüz seneden beri büyük bir şan ve şevketle muhafaza ve müdafaa ettiği bağımsızlığının ve mevcudiyetinin bekası için, İstanbul hadisesinin vücuda getirdiği hukuki vaziyeti tamir etmek mecburiyetindedir ve bunda o kadar acele edilmelidir ki, uzatılacak bir hâkimiyet boşluğunun maazallah tam dağılmaya sebep olması suretiyle düşmanlarımızın tasavvurlarını fiilen tesis etmesine imkân kalmasın. Dolayısıyla her şeyden evvel hukuk ve mevcudiyetin müdafaasına kabiliyetli bir millet halinde milletlerarası hukuk ve vazifelerine hürmet olunmasını talep edebilecek medeni teşkilat ve teşkilatı esasiye ile henüz yaşamakta olduğumuzun bütün cihana bu defa daha büyük bir kuvvet ve metanetle ilanı ihtiyacındayız. Bunun için de dağılan teşkilatı esasiyemizin bıraktığı boşluğu derhal doldurmak zaruretindeyiz.

İşte; esas ve hukuki vaziyetimizin doğurduğu bu lüzum ve zaruret üzerinedir ki, milli hâkimiyetin her şeyden evvel tecellisi maksadıyla yüce Meclis'iniz fevkalade salahiyet ile toplanmıştır. Seçimlerin büyük bir acele ve hararetle icrası, hukuki vaziyetimizin bütün milletçe de aynı kanaatler dairesinde idrak olunup kavrandığını ve yüce Meclis'inizin şekil ve mahiyetinin, milli iradeye samimiyetle, kuvvetle dayalı bulunduğunu göstermiştir.

Meclis'inizde şekillenen ve tecelli eden milli kudretimiz hilafet ve saltanat makamını yabancı baskılarından kurtaracak ve Osmanlı Devleti'ni dağılma ve esaretten kurtaracak tedbirleri alacaktır ve tam bağımsızlığı şart olan hilafet makamına vicdani bağlılıklarıyla[1] iftihar eden ve teselli bulan İslamiyet âlemi ile yaşamak[2] kabiliyetini nefsinde gören bir milletin esir olamayacağına kanaatle harekâtımızı adım adım takip eden bütün medeniyet ve insanlık âlemi sizlere yardımcı olacaktır. *(Hararetli alkışlar.)*[3] İstanbul faciasını takip eden günlerden şimdiye kadar, Heyeti Temsiliye'miz, millet arasındaki birlik ve dayanışma bağlarını muhafaza etti. Osmanlı kanunlarının yürürlüğünü temin eyledi. Faaliyetten düşmüş olan devletin genel kuvvetlerinin yok-

1 Zabıttaki aslı "merbutiyeti vicdaniyeleriyle". *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, c.1, s.59'da yanlışlıkla "mecburiyeti vicdaniyeleriyle" şeklinde okunmuş. (Y.N.)

2 *Zabıt Ceridesi*'nin eski yazı basımında "âlemi islâmiyet, saniyen yaşamak" şeklinde. Diğer basımlarda "âlemi islâmiyet ile yaşamak" şeklinde düzeltilmiş. (Y.N.)

3 *Zabıt Ceridesi*'nin eski yazı basımında "âlemi medeniyet ve insaniyet [Hararetli alkışlar]" şeklinde. Sonraki basımlarda "âlemi medeniyet ve insaniyet sizlere zahir olacaktır. (Hararetli alkışlar)" şeklinde düzeltilmiş. (Y.N.)

luğunu hissettirmemeye çalıştı. Dolayısıyla genel emniyeti korumuş ve müdafaa eylemiş olmakla vazifesini hakkıyla yaptığına inanmıştır. Bu dakikadan itibaren yedi yüz senelik bir azamet ve şevket hayatından sonra yok olma uçurumunun kenarında henüz ayakta durabilen Osmanlı milletinin akıbetinden mesuliyet, muhterem heyetinizin faaliyet saiki olacaktır.

Davamızın meşruiyeti ve bütün milletlerin ve kavimlerin insanlık ve adaletten nasibini almış olduğuna inanmış olduğumuz yüreklerinin bizimle ortak ve bize daima yardımcı ve destek olduğuna tam emniyetimiz, muvaffakiyet ümitlerimizin kalplerimizde bir tereddüt anına bile düşmemesini temin edecek nihayetsiz kuvvetlerdir, özellikle Cenabı Hak daima bizimledir. *(Âmin, âmin sesleri.)*

Vermek istediğim tafsilat bundan ibarettir.

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE KONUŞMA
HÜKÜMET TEŞKİLATI HAKKINDA TEKLİF*
(24 NİSAN 1920)

Mustafa Kemal Paşa (Ankara): Şimdi müsaade buyurursanız bu dakikadan itibaren takip olunması lazım gelen bazı görüşleri arz edeceğim ve yazıya geçmiş olan bu görüşleri müsaade buyurulursa aynen okuyacağım:

"Bugünkü müşkül vaziyet içinde, vatanı dağılma ve yok olma tehlikesinden kurtarmak için alınması lazım gelen tedbirler, bittabi muhterem heyetlerine ait olacaktır. Ancak bu hususta da kendi incelemelerimize ve malumatımıza dayanan kanaatlerimizi Yüce Meclis'inize arz etmeyi faydalı saymaktayız. Gerek hukuku esasiye[1] kaidelerine gerek tarihteki birçok emsale ve gerek zamanımızda aynı acı şartlar içinde yıkıma maruz kalmış olan milletlerin teşkil ettiği ibreti müessireye[2] göre, memleketi parçalanma ve dağılmadan kurtarmak için derhal bütün milli kuvvetleri esaslı teşkilat ile birleştirmekten başka çare yoktur. Bunun şekli ne olmak lazım gelir? İşte mesele buradadır.

"Meşru olmayan ve mesul olmayan kuvvetlerin[3] tahakkümüyle devlet[4] kuvvetlerini birleştirmeye imkân bulunsa dahi, bunun devam etmesinin mümkün olmadığını bilirsiniz. Esasen Yüce Meclis'inizin mevcudiyeti de, evvelemirde, meşruiyet ve mesuliyet esaslarının milletçe riayet edilmesi lüzumlu görüldüğüne en büyük delildir. Dolayısıyla, Yüce Meclis'inizde toplanan yüksek milli iradeye dayanmak suretiyle meşruiyet ve kanuniyetini ve yine muhterem heyetinizde tecelli eyleyen millet vicdanının muhakemesine bağlı bulunmak bakımından da mesuliyetini takdir ve tespit edecek bir kuvvetin işleri idare etmesi zaruridir. Bu kuvvetin tabii şekli ise, bir hükümettir.

"Hükümet teşkilatının esas şekli, mesul olmayan bir hükümet reisinde tespit edilen denge noktasına[5] dayanarak, kanun yapma kuvveti vazifesiyle mükellef

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.1, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 3. Basım, Ankara, 1959, s.30-32; *Türk Parlamento Tarihi/ Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923*, Hazırlayan: Fahri Çoker/ Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu, c.1, s.73-75; *Hâkimiyeti Milliye*, 28 Nisan 1920, no: 25, s.2-3. Mustafa Kemal Paşa'nın bu teklifinin "Anadolu Ajansı" tarafından aktarılan örneği için bkz. Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960, s.657-658. *Hâkimiyeti Milliye* ve *İstiklâl Harbimiz*'deki metinde bazı bölümlerin yeri değiştirilmiştir. *Hâkimiyeti Milliye*'deki eski yazı belge Kemal Şenoğlu tarafından okunmuştur. (Y.N.)

1 Anayasa hukuku. (Y.N.)

2 *İstiklâl Harbimiz*'de "tecrübei müessireye" (tesirli tecrübeye). (Y.N.)

3 *İstiklâl Harbimiz*'de "gayri meşru kuvvetlerin". (Y.N.)

4 *İstiklâl Harbimiz*'de ve *Hâkimiyeti Milliye*'de "millet ve devlet". (Y.N.)

5 Zabıtta "noktai tevazüne". (Y.N.)

bir denetim heyeti ile vazifede devamı bu heyetin itimadının katılmasına bağlı bir icra kuvvetinden ve bu icra kuvvetinin milli vazifelere göre taksim ve tensikinden ibarettir. Bu şekilde icra kuvvetleri, hükümet reisi tarafından seçilen ve kanun yapma kuvvetinin itimat ve rızasına dayanan bir kuvvettir ki, hilafet ve saltanat makamının kurtarılmasına muvaffakiyet hasıl olduktan sonra, Padişahımız ve Müslümanların Halifesi Efendimiz, her tür cebir ve zorlamadan uzak ve tamamıyla hür ve bağımsız olarak kendini milletin sadakat kucağında[1] gördüğü gün, Yüce Meclis'inizin tanzim edeceği kanuni esaslar dairesinde muhterem ve yüce vaziyetini[2] alır.

"Yüce Meclis'iniz, denetçi ve araştırmacı mahiyetinde bir Meclisi Mebusan değildir. Dolayısıyla yalnız kanun yapma ve kanun koyma[3] ile vazifedar olarak mesul[4] bir mevkiden milli mukadderatı nezaret altında bulunduracak değil, bilfiil onunla meşgul olacaktır. Nitekim, fevkalade ahval içinde bütün milletler bu prensipleri terk ederek ya kanun yapma kuvvetini tatil edip icra heyetlerine[5] fazla salahiyetler bahşederler veyahut bütün milletin genel oyuna[6] müracaatla kararlar alırlar. Biz ittifakı cumhura[7] her kuvvetten ziyade salahiyet bahşeden İslamiyet esaslarını nazarı dikkate alarak, Yüce Meclis'inizi, millet işlerinin tamamına doğrudan doğruya el koymuş tanımak taraftarıyız.

"Bu esas ilke kabul edildikten sonra, daima Yüce Meclis'inizin heyeti umumiyesi, işlerin teferruatına kadar fiilen inceleme ve görüşme imkânını bulamayacağından, muhterem heyetinizden seçilecek ve vekil edilecek üyelerin mevcut hükümet teşkilatına göre, icap eden mesai taksimi esasına göre memur edilmesi ve her birinin ayrı ayrı ve hepsinin birlikte heyeti umumiye huzurunda mesul olması, maksadı temine kâfidir. Bu halde, Yüce Meclis'inize riyaset edecek zatın, Yüce Meclis'inizi temsil etmesi itibariyle, vazifelendirilen muhterem üyelerden meydana gelen heyete de riyaset etmesi ve Yüce Meclis'iniz namına imza koymaya ve kararları tasdike salahiyettar olması ve icraya ait meselelerde diğer muhterem üyeler gibi, heyeti umumiye nezdinde tamamen mesul olması zaruridir. Bu şekilde, Heyeti İcraiye, Yüce Meclis'in tasvibiyle vekil edilecek ve heyeti umumiyeye karşı mesul olacak muhterem üyelerden ibaret olacak ve hatta isimleri de 'vekil' olarak adlandırılacaktır. Reis olacak zat, gerçi ağır bir mesuliyet altında bulunacaktır. Çünkü Heyeti İcraiye ve vekiller ile[8] muhterem heyetiniz arasında bütün mesuliyet evvelemirde kendisine ait ve bu mesuliyet hem Yüce Meclis'inizdeki, hem Vekiller Heyeti'ndeki riyaset makamının ikisine birden sâridir.[9]

1 Aslı, "ağuşu sadakatinde". (Y.N.)
2 İfadenin zabıttaki aslı olan "vazı muhterem ve mübeccelini" yerine *İstiklâl Harbimiz*'de "vazı muhterem ve mahbubiyetini". (Y.N.)
3 "Kanun koyma" sözcüklerinin aslı olan "taknin" sözcüğü yerine *Hâkimiyeti Milliye*'de "teftiş". (Y.N.)
4 *Hâkimiyeti Milliye* ve *İstiklâl Harbimiz*'de "mesul olmayan". (Y.N.)
5 *İstiklâl Harbimiz*'de "tatil edip icra heyetlerine" yerine "taahhüt edip ümera heyetlerine". (Y.N.)
6 İfadenin zabıttaki aslı olan "ârâyi umumiyesine" yerine *İstiklâl Harbimiz*'de "iradei umumiyesine". (Y.N.)
7 İttifakı cumhur: Toplumsal ittifak. (Y.N.)
8 *Hâkimiyeti Milliye*'de "heyeti icraiye ve vekile ile"; *İstiklâl Harbimiz*'de "hey'eti icraiye vekilleri ile". (Y.N.)
9 Geçer, yayılır anlamında. (Y.N.)

"Milletin seçtiği kanun yapma heyeti ile dengesini hükümet riyaseti makamının teşkil ettiği[1] birlik noktasında bulur. Hükümet teşkilatının bu esas kayıtlarına göre, içinde bulunduğumuz buhrana ve memleketimizin özel ahvaline göre, bizim için tatbik edilebilir olup olmadığını[2] düşünmek mecburiyetindeyiz.

"Bizim bu zemindeki incelemeler neticesinde hasıl ettiğimiz kanaate göre, idarenin bu şeklini sakıncadan salim görmemekteyiz. Çünkü Osmanlı Devleti, diğer herhangi bir devlet gibi hükümdarının cismani nüfuzu etrafında şekillenmiş değildir. Saltanat makamı, aynı zamanda hilafet makamı olmak itibariyle, Padişahımız, cumhuru İslamın[3] da reisidir. Mücahedelerimizin birinci gayesi ise, saltanat ve hilafet makamlarının ayrılmasını hedefleyen[4] düşmanlarımıza, milli iradenin buna müsait olmadığını göstermek ve bu mukaddes makamları yabancı esaretinden kurtararak, ulülemrin[5] salahiyetini düşmanın tehdit ve zorlamasından uzak kılmaktır. Bu esasa göre, Anadolu'da geçici kaydıyla dahi olsa bir hükümet reisi tanımaya veya bir[6] padişah kaymakamı ortaya çıkarmaya hiçbir suretle izin verilemez.

"Şu halde reissiz bir hükümet vücuda getirmek zarureti içindeyiz. Halbuki bir[7] birlik noktasında dengelenmeyen devlet kuvvetlerinin mesai ahengini devam ettirmeye dahi imkân yoktur. Diğer taraftan herhangi bir makama, devlet ve millet kuvvetlerini birleştirme ve dengeleme salahiyeti bahşederek o makamı mesuliyetsiz tanımak, felakete sebep olur. Halifenin bile mesuliyetini esas olarak kabul etmiş olan İslamiyetin, böyle hal çarelerine müsait olamayacağı aşikârdır.

"Bu müşkül ve yekdiğeriyle birleştirilmesi imkânsız esaslar içinde uzun uzun incelemeler icra ederek, nihayet İslamiyetin esas şartlarına müracaatla, Yüce Meclis'inizde toplanmış olan ve bütün cumhuru İslamın da yardımına ve rızasına mazhar bulunan milli iradeyi, bilfiil vatanın mukadderatına el koymuş tanımak esas ilkesini kabul ediyoruz. Muhterem üyelerin,[8] bu görüşler özetle tamim olunarak[9] seçilmelerinin sağlanması ve fevkalade salahiyet kaydıyla seçilmiş bulunmaları ve seçmenlerin de çoğaltılması ve genişletilmesi, esas itibariyle bu ilkenin milletçe de tamamen kabul edilmiş olduğuna delildir. Dolayısıyla, Yüce Meclis'iniz, sahip olduğu fevkalade salahiyete dayanarak, karşısına çıkacak bir icra kuvvetini yalnız denetlemek ve milletin hayati meseleleri üzerinde böyle bir heyetle mücadeleye mecbur kalmak gibi mevcut vaziyetin tahammül edemeyeceği[10] sınırlı bir kanun yapma vazifesi ile değil, bütün milletin ge-

1 *İstiklâl Harbimiz*'de "seçtiği". (Y.N.)
2 *İstiklâl Harbimiz*'de "tatbik edilebilir olmadığını". (Y.N.)
3 Cumhuru İslam: Bütün dünyadaki İslam toplulukları kastediliyor. (Y.N.)
4 "Hedefleyen" sözcüğünün aslı olan "istihdaf eden" sözcükleri yerine, *Hâkimiyeti Milliye*'de "istihdaf etmek değil" (hedeflemek değil). (Y.N.)
5 Ulülemr, İslam'da önemli bir makamda bulunup "emir veren" anlamına geliyor. Tanrı tarafından görevlendirildiği varsayılan ve Tanrı adına, onun buyruklarını veren ve yerine getiren İslam hükümdarı (padişah) da "ulülemr" sayılıyor. Burada padişah kastediliyor. (Y.N.)
6 *Hâkimiyeti Milliye*'de "veya bir" yerine "ve". (Y.N.)
7 *İstiklâl Harbimiz*'de "bu". (Y.N.)
8 Zabıttaki aslı olan "azayı muhterem" yerine, *İstiklâl Harbimiz*'de "Âzâlarımızca da". (Y.N.)
9 *İstiklâl Harbimiz*'de "tasmim olunarak" (kararlaştırılarak). (Y.N.)
10 Zabıttaki aslı olan "mütehammil olamıyacağı" yerine, *İstiklâl Harbimiz*'de "mütemmim olacağı" (tamamlayacağı). (Y.N.)

nel idaresini[1] fiilen üstlenmek ve memleket ve hilafetin selametini bizzat temin ve müdafaa vazife ve salahiyetiyle teşekkül etmiştir ve artık Yüce Meclis'inizin üstünde bir kuvvet mevcut değildir.

"İşte memleketimizin şimdiye kadar geçirdiği buhrandan, felaketlerden, kâh Avrupa'yı taklit etmek, kâh devlet işlerinin idaresini şahsi görüşlere göre tanzim ve tensike çalışmak, kâh kanunu esasiyi bile şahsi ihtiraslara oyuncak eylemek gibi pek acı neticelerini gördüğü basiretsizliklerden hasıl olan genel uyanışa tercüman olduğumuz inancıyla, şu müşkül ve buhranlı tarihi devrin mücahedelerini bu yolda tensik etmek taraftarıyız. Bittabi hüküm, muhterem heyetlerinindir. Yalnız maruz olduğumuz dağılma tehlikesine ve devlet ve millet işlerinin uzun müddetten beri mercisiz kaldığına tekrar nazarı dikkati çekerek, lüzumsuz teoriler arasında devam edecek münakaşaların en fena idarelerden daha ziyade kötü tesirler[2] doğuracağını arz etmeyi de hamiyet vazifesi icabı görüyorum. Cenabı Hak muvaffakiyet ihsan etsin, âmin." *(Sürekli alkışlar üç dakika devam etmiştir.)*

Bu önergeyi oya konulmak üzere burada bırakıyorum.[3]

1 *İstiklâl Harbimiz*'de "iradesini". (Y.N.)

2 Zabıttaki aslı olan "sui tesirat" yerine, *İstiklâl Harbimiz*'de "sui tefehhüm" (yanlış anlama). (Y.N.)

3 Mustafa Kemal Paşa'nın önergesi, tartışmalardan sonra, aynı gün oyçokluğuyla kabul edilir ve ardından gizli oturuma geçilir.
TBMM Zabıt Ceridesi'nde, bu önergenin aslının "3 numaralı kanun dosyasında bulunamadığı" bir dipnotla belirtilmiş. Mustafa Kemal, *Nutuk*'ta, "Milli hâkimiyet esasına dayanan Halk Hükümeti: Cumhuriyet" başlığı altında, bu önerge üzerinde durmakta ve şöyle demektedir:

"Arz etmek istiyorum ki, hükümet teşkili hakkında teklif ortaya koymadan önce, hissiyat ve anlayışları göz önünde bulundurmak zarureti vardı. Bu zarurete tabi olmakla beraber, maksadı mahfuz bulunduran teklifimi bir önerge halinde takdim ettim. Kısa bir münakaşa ile ve bazı itirazlara rağmen kabul olundu.

"Bu önergeyi, bugün gözden geçirecek olursak, orada esaslı ilkelerin tespit ve ifade edilmiş olduğunu görürüz.

"Bu ilkeleri, müsaade buyurursanız, burada belirginleştirerek sayacağım:

"1. Hükümet teşkili zaruridir.

"2. Geçici kaydıyla bir hükümet reisi tanımaya veya bir padişah kaymakamı ortaya çıkarmaya izin verilemez.

"3. Meclis'te toplanan milli iradeyi bilfiil vatanın mukadderatına el koymuş tanımak, esas ilkedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin üstünde bir kuvvet mevcut değildir.

"4. Türkiye Büyük Millet Meclisi, kanun yapma ve icra salahiyetlerini toplamıştır.

"Meclis'ten ayrılacak ve vekil edilecek bir heyet hükümet işlerine bakar. Meclis reisi, bu heyetin de reisidir.

"Hatıra: Padişah ve halife, cebir ve ikrahtan azade olduğu zaman, Meclis'in tanzim edeceği kanuni esaslar dairesinde vaziyetini alır.

"Efendiler, bu esaslara dayanmış olan bir hükümetin mahiyeti, kolayca anlaşılabilir. Böyle bir hükümet, **milli hâkimiyet esasına dayanan halk hükümetidir. Cumhuriyettir.**"

"Böyle bir hükümetin teşekkülünde, esas, kuvvetler birliği teorisidir. Zaman geçtikçe, bu esasların kapsadığı manalar anlaşılmaya başladı. İşte o zaman münakaşalar ve vakıalar birbirini takip etti."

Bkz. Gazi Mustafa Kemal Tarafından, *Nutuk*, c.2, Devlet Matbaası, İstanbul, 1934, s.4-5. (Y.N.)

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE KONUŞMA
TEŞEKKÜR ÖNERİLERİ HAKKINDA*
(24 NİSAN 1920)

Mustafa Kemal Paşa (Ankara): Muhterem milletvekilleri, arkadaşlarımın hakkımda gösterdikleri teveccüh ve itimattan dolayı bütün samimiyetimle teşekkür arz ederim. Benim için dünyada en büyük mükâfat, milletin en ufak bir takdir ve iltifatıdır. Yüce Meclis'inizi teşkil eden değerli üyeler bütün milletin temsilcisi olmak itibariyle teveccühlerini bütün milletin teveccühleri gibi kabul ederim. *(Alkışlar.)*

Dolayısıyla, bu dakikada hissettiğim saadetin, azametini tarif edemem. Yalnız, hayatımda en zevkli bir an yaşadığımı arz etmekle övünç duyarım. *(Alkışlar.)* Teşekkürlerimi tamamlamak için şunu eklemeliyim ki, ben diğer millettaşlarımdan fazla bu vatana ve bu millete borçlu olduğum vazifeden daha fazla bir şey yapmış değilim. Eğer ortaya çıkan bir muhassala[1] varsa, bunu yine milletin bana müteveccih olan enzarı itimadına borçluyum ve millet esas olduktan sonra her ferdinin azami muhassalasından[2] istifade edilmek pek tabiidir. Tekrar teşekkür ederim, Efendim. *(Şiddetli alkışlar.)*

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.1, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 3. Basım. Ankara, 1959, s.33.
Mustafa Kemal Paşa'nın 24 Nisan 1920'de Meclis'te yaptığı konuşmalardan sonra, birçok mebus tarafından, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarına teşekkür edilmesi konusunda çeşitli önergeler verilir. Mustafa Kemal Paşa, yukardaki konuşmayı bu önergeler üzerine yapar. (Y.N.)

1 Ürün, sonuç anlamında. (Y.N.)

2 Burada ürün vermesinden, veriminden, birikiminden anlamında. (Y.N.)

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE KONUŞMA

MESULİYET VE SALAHİYETİN HEYETİ TEMSİLİYE'DEN ALINMASI HAKKINDA*

(24 NİSAN 1920)

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Ankara): Efendiler! Bütün maddi, manevi mesuliyeti Heyeti Temsiliye namı altında bulunan heyet üzerine almış ve 16 Mart 1336 [1920] tarihinden bu dakikaya kadar bütün acı safhalara, manzaralara karşı vazife yapmayı fevkalade bir vazife bilmiştir, bu mesuliyet çok ağırdır. O heyeti artık bu ağır yükün altında bırakmayınız, bu dakikadan itibaren teklif ediyorum, derhal memleket mukadderatını üstleniniz.

Bundan çekinmeye[1] lüzum yoktur. Bu vazife o kadar mühim, içinde bulunduğumuz zaman o kadar tarihidir ki, bu koca mesuliyeti içinizde üç beş kişiye yüklemekle yetinemeyiz. Bütün bu Meclis, bütün manasıyla mesul olmak lazım gelir. Millet bizi ancak bunun için gönderdi, bizi buraya beş kişinin eline milleti terk edelim diye göndermemiştir. *(Hay hay sesleri.)*

Dolayısıyla maruzatım[2] anlaşılmamış ise bir daha ve bir daha okunsun, olumlu veya olumsuz bir karara bağlansın. Gizli bir celsenin yapılmasıyla dahili ahval hakkında maruzatta bulunacağım. *(Uygun sesleri.)*

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.1, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 3. Basım, Ankara, 1959 s.36-37. Mustafa Kemal Paşa'nın "Hükümet Teşkilatı Hakkında Teklif"i tekrar okunur. Çorum Mebusu Fuad ve Kastamonu Mebusu Abdülkadir Kemali Bey, önergenin oya konulmasını teklif ederler. Sivas Mebusu Mustafa Taki Efendi, Heyeti Temsiliye'nin birkaç gün daha görevini sürdürmesini ister. Tartışmalardan sonra, Mustafa Kemal Paşa'nın teklifi çoğunlukla kabul edilir. Öğleden sonra saat 4'te celseye son verilir. Beş dakika sonra, saat 4.05'te gizli celseye geçilir. (Y.N.)

1 Zabıttaki aslı "ictinab etmeye". (Y.N.)

2 24 Nisan 1920 tarihli "Hükümet Teşkilatı Hakkında Teklif" kastediliyor. (Y.N.)

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ GİZLİ OTURUMUNDA KONUŞMA DAHİLİ AHVAL HAKKINDA*

(24 NİSAN 1920)

Reis: Gizli celseyi açıyorum.

1. Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin dahili ahval hakkında beyanatı.

Reis: Söz Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nindir.

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Ankara): Efendim, tafsilatlı maruzatım arasında, mesaimize saha olan bölgenin sınırını işaret etmiştim. O sınır, milli sınırımızdır. Başlangıçtan şimdiye kadar harice ve dahile karşı gösterdiğimiz cephede yalnız bu sınır dahilinde çalışmakta[1] olduğumuzu ifade etmiş idim. Hakikatte bütün gayemiz bu milli sınır dahilindeki milletimizin istirahatını, refahını ve bu milli sınır ile belirlenmiş vatanımızın tamamiyetini masun bulundurmaktan ibarettir.

Turanizm politikasını kendi arzumuzla takip etmek istemedik. Çünkü maddi manevi bütün kuvvet ve kudretimizi, belirlenmiş olan vatanımız dahilinde tecelli ettirmeyi arzu ettik. Bu sınırın haricinde dağınık bir surette zaafa uğramaktan kaçındık.[2]

Yabancıların en çok korktukları, fevkalade ürktükleri İslamiyet siyasetinin dahi alenen ifadesinden mümkün olduğu kadar kaçınmaya kendimizi mecbur gördük. Fakat maddi ve manevi kuvvetler karşısında bütün cihan ve Hıristiyan siyasetinin en şiddetli hırslarla[3] Haçlı muharebesi yapmasına karşı sınır haricinde bize yardımcı olacak, birer dayanak noktası teşkil edecek kuvvetleri düşünmek mecburiyeti de pek tabii idi.

* *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, c.1, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985, s.2-10; *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*, Hazırlayan: Sadi Borak, Çağdaş Yayınları, İstanbul, Eylül 1977, s.9-35. Atatürk'ün gizli oturumlarda yaptığı konuşmalar hazırlanırken *TBMM Gizli Celse Zabıtları* esas alınmış, Sadi Borak'ın hazırladığı *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'ndan da yararlanılmıştır. Sadi Borak'tan yararlanılan yerler dipnotlarda belirtilmiştir.
TBMM Gizli Celse Zabıtları'nda Mustafa Ünver, *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda ise Sadi Borak tarafından, zabıtların bazı yerlerine parantez içinde kimi sözcükler eklenmiştir. Bunlar da dipnotlarda belirtilmiştir.
Bu çalışmada, Sadi Borak'ın kendi el yazısıyla üzerinde düzeltmeler yaptığı ve sağlığında Kaynak Yayınları'na verdiği, halen Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'nde bulunan *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları* kitabından yararlanılmıştır. Bu kitabın yeni basımı için bkz. *Atatürk/ Gizli Oturumlardaki Konuşmalar*, Derleyen: Sadi Borak, Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 1997.
Yukardaki konuşma, Reisi Sin Şerif Beyefendi'nin riyasetinde, 24 Nisan 1920 Cumartesi günü öğleden sonra saat 4.05'te açılan 2. toplantı 4. celsede yapılmıştır. (Y.N.)

1 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda "çalışmak". (Y.N.)

2 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda "Hududun haricinde dağınık bir surette zâfa düçar etmekten içtinap ettik". (Y.N.)

3 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda "hırslarla" sözcüğü parantez içinde yazılmış. (Y.N.)

İşte haricen ifade etmemekle beraber, hakikatte bu dayanak noktasını aramaktan geri durmadık. Bittabi selamet ve kurtuluş için yegâne kaynak,[1] İslam âleminin kuvvetleri olmuştu.[2] İslamiyet âlemi, birçok bakımdan milletimizle, devletimizin bağımsızlığıyla yakından ve fevkalade bir surette alaka ve dini bağlılığı olmakla ve bu veçhile bütün İslam âleminin manen bize yardımcı ve destek olduğunu zaten kabul ediyoruz.[3]

Düşmanların maddi kuvvetleri karşısında biz de bu manevi kuvvetlerin maddi tecelliyatına gelmek zaruretinde idik.[4] Dolayısıyla evvela sınırımızla temasta bulunan bölgedeki dindaşlarımızla temasa gelmek lazım geldi. Ondan sonra Doğu'da Kafkasya İslam milletleri ve Batı'da Batı Trakya; bunların hepsiyle muhtelif surette münasebetlere girişmiş bulunuyoruz.

Suriye halkı ve Irak halkı, yani Arabistan, 1914 tarihinden evvel aynı sınır dahilinde bulunduğumuz zamanlarda, hepimizce malumdur, Osmanlı Devleti'nin bir uzvu, bir rüknü[5] olmaktan fevkalade şikâyetçiydiler ve bağımsız olmak gayesini takip ediyorlardı. Buna göre[6] çalıştılar, fakat neticeyi elde edebilmek için kendi kuvvetlerine dayanmanın[7] kâfi olmadığını gördüler ve maalesef hepimizi birden imhaya girişen düşmanlarla işbirliği yaptılar. İngilizler, Fransızlar kendilerinin hayali olan gayelerini fiil mevkiine çıkaracak diye onların eteklerine sarıldılar. Lakin Harbi Umumi'nin neticesini gördükten sonra Suriye'de İngilizler, Fransızların idare tarzına, aşağılayıcı olan idaresine hedef olduktan sonra, bu kısımlardaki İslamlar pek büyük bir hataya düştüklerini takdir ettiler ve onu müteakip bir kısmı kendi dahillerinde bağımsız olmak, fakat yine bir suret ve şekilde Osmanlı camiası dahilinde bulunmak yönünü düşündüler.

Bittabi yüce hilafet makamına karşı olan bağlılıkları hepimiz gibi bütün inananlar için de mukaddes bir vazife idi.[8] Diğer bir kısmı daha ileriye gittiler.

"Bize hiçbir şekil ve surette bağımsızlığın lüzumu yoktur; biz halifemize ve padişahımıza bağlı olarak Osmanlı camiası dahilinde bulunacağız" dediler.

Suriye'de böyle cereyanlar mevcut idi ve halen de mevcuttur.[9] Biz bittabi bir resmi ve ilmi salahiyete sahip bulunmadığımız için, millet fertlerinden bir milli heyet olduğumuz için[10] bu cereyanın hakiki kaynağı olan yine milletler vasıtasıyla temas etmiş oluruz. Fakat bizim Suriye'de İslami gaye ile bağlarımız ve münasebetlerimiz şekillenmeye başladıkça, orada bir saltanat tesisiyle meşgul olan Emir Faysal'ın ve[11] Emir Faysal'ı idare eden Fransızların nazarı dikkatini çekti ve neticede Emir Faysal dahi özel

1 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda, "kaynak" sözcüğünün aslı olan "memba" yerine, "(müracaat ettiğimiz memba)" sözcükleri parantez içinde eklenmiş. (Y.N.)

2 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "olmuştur". (Y.N.)

3 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda, "devletimizin istiklâliyle yakından fevkalade bir surette alakadardır. Bu merbutiyeti diniyeleri dolayısiyle de bütün âlemi İslamın manen bize muavin ve müzahir olduğunu zaten kabul ediyoruz. (Y.N.)

4 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "... tecelliyatiyle (temasa) gelmek mecburiyetindeyiz". (Y.N.)

5 Rükn: Bir şeyin en sağlam tarafı, temel direği. (Y.N.)

6 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda "Buna karşı". (Y.N.)

7 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda, "dayanmanın" sözcüğünün aslı olan "istinadın" sözcüğü parantez içinde eklenmiş. (Y.N.)

8 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda "bütün inananlar için" sözcüklerinden sonra, parantez içinde "(bir vazifei mukaddese idi)" sözcükleri eklenmiş. (Y.N.)

9 Cümle, *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda "Suriye'de böyle muhtelif cereyanlar mevcut idi" şeklindedir. (Y.N.)

10 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "millet fertlerinden bir milli heyet olduğumuz için" sözcükleri yok. (Y.N.)

11 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "Emir Faysal'ın ve" sözcükleri yok. (Y.N.)

delegelerini bizimle temasa getirdi. Resmi temaslarla bu müracaatın bizce telakki edilen noktalarını izah etmek isterim. Her halde Suriyeliler, herhangi bir yabancı devlet ile münasebetinin kendileri için neticede esaret olacağına kani oldular. Bundan [...][1] Bizim bilmukabele gösterdiğimiz şekil şundan ibaret idi.[2] Dedik ki:

> "Artık milli sınırımız dahilinde bulunan insani kaynakları ve genel menfaatları sınırımızın haricinde israf etmek istemeyiz. Fakat birlik, kuvvet teşkil edeceğinden, bütün İslam âleminin manen olduğu gibi maddeten de müttefik ve birleşmiş olmasını, şüphe yok ki, büyük memnuniyetle karşılarız ve bunun içindir ki, bizim kendi sınırımız dahilinde bağımsız olduğumuz gibi, Suriyeliler de sınırı dahilinde ve milli hâkimiyet esasına dayanmış olmak üzere serbest ve bağımsız olabilirler. Bizimle anlaşmanın veya ittifakın üstünde bir şekil, ki federatif yahut konfederatif denilen şekillerden birisiyle irtibat peyda edebiliriz."

Ahali bunu arzuları ötesinde [...][3] Emir Faysal milletin bu arzusu karşısında kendi emellerinin sarsılmakta olduğuna vâkıf oldu ve müracaatları bunun üzerine oldu. Ahalinin bu arzusu fiile de dönüştü.

Suriye dahilinde bazı fiilleri ve harekâtı bittabi işitmişsinizdir. İşte bu fiiliyat başladıktan sonra ...[4] Emir Faysal, kolaylıkla hâkimiyet tesis edemeyeceğini ve Fransızlar da bağımsız bir [...][5] halinde orasını kolaylıkla kullanamayacaklarını zannettiler ki, büyük ihtimalle müştereken ahaliye demek istediler ki:

"Biz de sizin fikrinizdeyiz. Ancak bizim yaşamak için paramız yok. Ve haricin baskılarına mukavemet edecek vasıtalarımız yoktur. Türkiye bunu temin ederse, biz Fransızları memleketlerimizden kovabiliriz."

Bunu biz samimi görmedik. Onun için, vuku bulan siyasi müracaata biz de siyasi cevap vermiş bulunduk. Ancak hakiki irtibat, hükümet şeklinde değil, fakat Suriye milleti ile, Suriyelilerle olmuş oldu. Ve oradaki [...][6] hakikaten bize manevi kuvvetle beraber maddi kuvvet katmıştır.

Milli sınırımızın güney cephesindeki harekâtı nazarı dikkatten geçirecek olursak, bu fiiliyatın maddi semerelerini görebiliriz.

Irak'a gelince: Irak'ta İngilizlerin muameleleri İslam ahaliyi fevkalade gücendirmiş oldu. Biz kendileriyle temas aramadan evvel onlar bizimle temas aradı; ne olursa olsun, eskisi gibi Osmanlı memleketinin bir parçası olmayı kabul ettiler. Fakat biz onlara karşı, Suriyelilere söylediğimiz görüşü söylemekten başka bir şey yapmadık. Ettiğimiz kendi dahilinizde, kendi kuvvetlerinizle, kendi mevcudiyetinizle [...][7] şey-

1 Buraya, *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda, "(dolayı bize teveccüh ettiler.)" sözcükleri eklenmiş. Bu kısım, *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda şöyle: "Herhalde Suriyeliler (Fransızlarla) veyahut herhangi bir devleti ecnebiye ile münasebetin kendileri için binnetice esaret olacağına kani oldular ve bundan bizim bilmukabele gösterdiğimiz şekil şundan ibaretti." (Y.N.)

2 Bu cümle, *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda, "Her halde Suriyeliler herhangi bir devleti ecnebiye ile münasebetinin kendileri için binnetice esaret olacağına kani oldular. Bundan (dolayı bize teveccüh ettiler.) Bizim bilmukabele gösterdiğimiz şekil şundan ibaret idi" şeklindedir. (Y.N.)

3 Sadi Borak'ın boş bıraktığı parantez içine, Mustafa Ünver tarafından "(lehlerine telakki etmiş olacaklar ki)" sözcükleri eklenmiş. (Y.N.)

4 İki kaynakta da bu şekilde. (Y.N.)

5 Burada, Mustafa Ünver tarafından "(devlet)" sözcüğü eklenmiş. (Y.N.)

6 Burada, Mustafa Ünver tarafından "(bu hareket)" sözcükleri eklenmiş. (Y.N.)

7 Burada Mustafa Ünver tarafından, "(müstakil bir Devlet olunuz. Biz,)", Sadi Borak tarafından ise "(istiklâlinizi temine çalışınız. Biz de)" sözcükleri eklenmiş. (Y.N.)

den evvel bağımsızlığımızın teminine çalışıyoruz. Ondan sonra birleşmemiz için hiçbir mani kalmaz ve Musul havalisinde, Bağdat'ta vesair birçok yerlerde [...][1] vaka olarak birçok hadiseler ortaya çıkacaktı. Ve bugün dahi, dış görünüşü ne olursa olsun, bizim imhamıza çalışan düşmanlar, Suriye ve Irak'taki [...][2] milli faaliyetlerle bize yönelttikleri kuvvetleri azaltmaya mecbur olmuşlardı[3] ve bugün dahi dış görünüşü ne olursa olsun, gerek Iraklıların ve gerek Suriyelilerin, bu iki bölgedeki dindaşlarımızın kalpleri bizimle beraberdir. Eğer bundan sonra gereği yapılırsa bunlardan azami istifade etmek mümkündür.

Kafkasya'ya gelince: Malumunuz Kafkasya; Kuzey Kafkasya, Çerkezistan, Gürcistan ve Ermenistan parçalarından meydana gelmektedir. Çerkesler başından beri fevkalade hassas bulundular, her halde eskiden beri kendi vatanları olan Kuzey Kafkasya'da bağımsız yaşamak arzusunu, zevkini duymuşlar ve bunun için çalışmakta bulunmuşlardır. Rusya malum ahvali, Kuzey Kafkasya'daki bu emellerin bir an evvel tecelli mevkiine geçmesi için Çerkesleri teşvik etmişlerdir. O civarda harekât icra eden Denikin kuvvetlerinin adeta bütün Kuzey Kafkasya ve Dağıstan'ı fiilen işgal etmesi ve birçok baskılar[4] yapması ve bölgede milliyetperverane çalışan heyetleri dağıtması ve birçok tecavüzleri karşısında, bütün bunlara rağmen, yine Çerkesler maksatlarına çalışmışlardır. Ve bizimle dahi samimi münasebetlerde bulunmuşlardır. O derecede ki, kendi hayatlarını, kendi mevcudiyetlerini Türkiye'nin kurtuluşu, mevcudiyeti ve bağımsızlığıyla yakından alakadar görmüşler ve buraya gönülden bağlanmışlardır.

Oradaki dindaşlarımıza tavsiyemiz dahi yine kendi dahillerinde ve kendi kuvvetleriyle mevcudiyetlerini göstermek ve ispat etmek ve ondan sonra İslami bölgeler[...][5] yapabilecekleri surette birleşmek noktası olmuştur. Ve diyebiliriz ki, Kafkasya; milli faaliyet ve emellerin tecellisi ve memleket ve milletimizin bağımsızlığı, kurtuluşu bakımından memleketimizden uzak değil, tamamen [...] asli kısımlarının bir parçası[6] gibi kabul edilebilir. Bütün bu bölgedeki cereyandan resen malumattar bulunuyoruz.

Azerbaycan hepinizce malum olduğu gibi, bağımsızlığını tasdik ettirmiş bir vaziyettedir. Onların dahi bize karşı samimiyetleri vardır. Fakat kendisi zaten bağımsızlığını elde etmiş bulunduğu için, bizimle olan münasebetleri bittabi resmi bir şekilde değildir. Fakat bizim maksadımız için bütün manasıyla çalışabilecek unsurlarla doludur.

Ermenilere gelince; Ermeniler, bütün dünyanın fevkalade sahip çıkmasına mazhar olmuş bir vaziyette bulunuyorlar. Siyasi emellerinin tecellisi için nasıl çalıştıkları malumdur. Fakat bugünkü vaziyetler, bizimle temaslarına dair arz edebileceğim noktalar şunlardır:

1 İki kaynakta da boş bırakılmış. (Y.N.)

2 Mustafa Ünver tarafından buraya "(vakayi muvacehesinde)" sözcükleri eklenmiş. (Y.N.)

3 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda bu kısım şöyle: "Ve Musul havalisinde, Bağdat'ta vesair birçok yerlerde (...). Vaka olarak birçok hadisat zuhura geldi. Ve bugün dahi eşkali hariciyesi ne olursa olsun bizim imhamıza çalişan düşmanlar Suriye ve Irak'taki (...). Milli faaliyetlerle bize teveccüh ettikleri kuvvetleri tenkise mecbur olmuşlardı." (Y.N.)

4 Sözcüğün aslı olan "tazyikat" yerine, *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "takibat". (Y.N.)

5 İfadenin aslı, *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda "manatıkı islâmiye", *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "menatık-ı İslâmiye (de)" şeklinde. (Y.N.)

6 Aslı, *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda "tamamen aksamı asliyei (vataniyemizin) bir parçası"; *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda ise "tamamen aksam-ı asliye-i vatanımızda bir parça" şeklinde. (Y.N.)

Ermeniler, Erivan Ermeni hükümeti bölgesi dahilinde İslam ahaliyi imha etmekle meşguldür. Biz, İngilizleri, Amerikalıları aleyhimizde tahrik etmemek ve her nasılsa Harbi Umumi'de yapılmış olan vakanın tekrarlanmasına ve devamına dair hiçbir zan ve şüphe vermemek için bu malum bölge dahilinde bulunan İslam ahalinin sınırımızı geçmek suretiyle alenen yardımlarına dahi koşmakta tereddüt ettik. Fakat oradaki İslam ahali her taraftan hamisiz kalınca bittabi kendi hayat ve namuslarını yine kendiliklerinden muhafaza ve müdafaada tereddüt etmediler. Bu bakımdan, başlangıçtan bugüne kadar Erivan Ermeni hükümeti bölgesi dahilinde muharebe ve çarpışma devam edegelmektedir ve bütün çarpışmalar neticesinde bittabi dindaşlarımız fevkalade zarar görmekle beraber namus ve haysiyetlerini de muhafaza etmekten geri durmuyorlar.

Gürcistan hükümeti, bize karşı samimi bir vaziyet göstermiştir.

Bilhassa Azerbaycanlılar hayırlı meselelerde ittifak etmiştir. Bittabi Ermeniler bu ittifaktan hariç [...][1] Azerbaycanlılarla Ermeniler arasında çarpışmalar olduğu vakit Gürcüler, Azerbaycan tarafını tutmuştur. Ve bugün dahi aynı vaziyette bulunmaktadır. Bizim eski sınırımızla Gürcistan'ın alakası, malum olduğu üzere, elviyei selasedir; Batum, Kars, Ardahan. Biz burasını memleketlerimizin parçalarından sayıyoruz ve oradaki İslam ahali dahi bu anlayışta bulunmaktadırlar. Fakat resmen bunu şimdiye kadar ifade etmiş değiliz. Ahali, tamamen aynı fikre iştirak ettiği için [...].[2] Hatta bu Meclis'te bulunmak üzere dahi mebuslarını yola çıkarmışlardır.

Kafkasya üzerinde bulunduğumuz için, Kafkasya'dan, Rusya'dan bahsedebiliriz. Yani Bolşeviklerden bahsedebiliriz.[3] Yüksek malumunuz, Bolşeviklerin kendilerine mahsus birtakım esasları, görüşleri vardır. Ben şahsen bütün açıklığıyla ve teferruatıyla bunlara vâkıf değilim ve yakın zamanlara kadar Bolşevikler nereye temas ederse, nereye gelirse, daima kendi görüşlerini kabul ettirmek azminde idiler. Her ne olursa olsun bu görüşler, bizim milletimizin de kendine mahsus birtakım görüşleri vardır. Bu görüşlerin siyasi esaslarını, ihtimal ki maruzatımda belirttiğim ve hepimizce malum olan noktaları göstermedim. Milletimizin âdetleri, dini gerekleri ve memleketimizin icapları vardır ki, biz her ne yaparsak kendimizi, kendi âdetimizi, dini gereklerimizi nazarı dikkatte tutmak, ona göre kendimize mahsus esaslar koymak mecburiyetindeyiz. İşte bu itibarla genel olarak bizimle Bolşeviklik arasındaki münasebetler incelenmeye ve düşünülmeye değer olur. Bir zamanlar oldu ki, Bolşevikler, görüşlerini daha genelleştirdiler. Hiçbir kimsenin, hiçbir milletin özel âdetlerine ve ahlakına ve milliyet esaslarına karşı değiliz. Yalnız istibdada karşı, emperyalistlere karşı düşmanız. Biz Avrupalıların Bolşevizmden korktuklarını ve bizim Boşleviklerle fikir ve harekât birliği edeceğimizden daima kuşkulanmakta olduklarını nazarı dikkate alıyor ve daima düşünüyorduk ki, böyle bir şeye mecbur olmaksızın milli emellerimiz dahilinde belli bir sınırda bizim hayati şartlarımız, bağımsızlık şartlarımız temin olunursa [...][4] Böyle büyük bir maksat için,

1 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "Bittabi Ermeniler bu ittifak hariç (...)." şeklinde. (Y.N.)
2 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda buraya "(bizimle daimi irtibat halindedir)" sözcükleri eklenmiş; aynı yer *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda boş bırakılmış. (Y.N.)
3 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda "Yani Bolşeviklerden bahsedebiliriz" cümlesi yoktur. (Y.N.)
4 İki kaynakta da boş bırakılmış. (Y.N.)

böyle uzak bir daiye[1] için herhangi bir yabancı devlet ile ihtilaflı münasebetlere aniden girmek belki bizi pişmanlığa mecbur edebilir ve zaten hepimizde de, kendimizde de böyle bir salahiyet mevcut değil. Hakikaten bu milli sınırımız dahilinde arz ettiğim şartlarla mevcudiyeti muhafaza edebildiğimiz takdirde, başka bir şey istemek bendenizce doğru değildir. Yalnız her ihtimale karşı hayat ve mevcudiyeti muhafaza için hariçten kuvvet, bir kuvvet kaynağı aramak lazım gelirse, yine daima kendi görüşlerimiz baki kalmak şartıyla her kaynaktan istifade etmeyi de uygun gördük.

İşte sırf bu nokta, daima Bolşeviklerin ahvalini, harekâtını ve kendilerinden icabında ne dereceye kadar yardım görebileceğimizi anlamaya teşebbüs ettim. Bu teşebbüsler neticesinde, şüphe yok bazı temaslar hasıl olmuştur. Fakat bu temaslarımız şimdiye kadar, yani[2] Bolşevikler bizimle demin izah ettiğim [...][3] manen ve maddeten beraber olan Dağıstan'a kadar temas ettiği halde hiçbir katı maddeler üzerine dayanan bir şey yapılmamıştır. Fakat böyle bir şey yapmak imkânı mevcuttur. Eğer zaruri lüzum ve ihtiyaç görülürse, yüksek heyetiniz, Yüce Meclis'iniz bu hususta daha esaslı tedbirlere girişir. Hıristiyanlık âleminin mevcudiyetimize [...][4] bilmekle beraber onlara karşı da daima cihangirane bir vaziyet almak istemedim. Belki azami derecede onların da bize menfaat temin edebilmesine çalıştık.[5] Ve bu itibarla Fransızlarla, İngilizlerle, İtalyanlarla mükerreren temaslarda ve münasebetlerde bulunduk. İngilizlerle vuku bulan ilk temasımızda İngilizler, milletimizin kendileri[6] aleyhinde olduğunu ifade ettiler ve bu aleyhtarlığın giderilmesine çalışmamızı tavsiye ettiler. Buna karşılık verdiğimiz cevap: Milletimiz İngilizlere karşı aleyhtar değildir. Bilakis milletimiz İngiliz kavmini dünyanın en büyük bir milleti, en adil, en medeni, en insani bir milleti kabul ve ona hürmet ederdi.

Fakat Mütareke'yi müteakip İngiliz kuvvetleri payitahtımıza girdiler. Yakından milletimizle temas ettikten sonra gösterdikleri tavır ve hareket ve bilhassa Aydın vilayetimizin İngilizlerin nezaretiyle himayesi altında Yunanlılara işgal ettirdiğini milletimiz anladıktan sonra İngilizler hakkındaki görüşünü değiştirdi. Dedik ki;[7] milletimizin, hakikaten bugün milletimizin bu zan ve anlayışının [...][8] en son kabul ettiği mahiyetiniz değilse bunu düzeltmek için bir hareket gösteriniz. Yine millet size müteveccih olur. O zaman denildi ki:

Size mevcudiyet verebiliriz. Yalnız İstanbul'un vaziyeti çok tuhaf tesadüf etmiştir. Boğazlar'dan vazgeçemez misiniz? Adalar denizi sahilinde Yunanlılara bazı imtiyazlar ve Fransızlara bazı imtiyazlar vermek sizi sarsmaz zannederiz ve diğer taraflarda bazı kontroller yapılırsa bundan size bir zarar gelir mi?

1 Dâiye: Sözlükteki karşılığı, içten gelen bir duyguyu teşvik edici hal. Burada, hedef, maksat, arzu anlamında. (Y.N.)

2 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "bazı". (Y.N.)

3 Mustafa Ünver'in boş bıraktığı parantez içine, Sadi Borak tarafından "(gibi)" sözcüğü eklenmiş. (Y.N.)

4 Mustafa Ünver tarafından buraya "(hâteme çekmek istediklerini)" (son vermek istediklerini) sözcükleri eklenmiş; Sadi Borak'ta ise boş bırakılmış. (Y.N.)

5 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda hatalı olarak "alıştık". (Y.N.)

6 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda hatalı olarak "kendi". (Y.N.)

7 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "dedi ki". (Y.N.)

8 Mustafa Ünver tarafından buraya "yanlış olduğu kanaatinde iseniz, bu" sözcükleri eklenmiş. Bu kısım Sadi Borak'ta, "Filhakika bugün milletimizin zan ve telakkisi (İngilizler) –en son kabul ettiği mahiyetiniz değilse– bunu tashih etmek için bir hareket gösterirlerse, yine millet..." şeklinde devam etmektedir. (Y.N.)

Efendiler; bu sözleri bana sarf eden ve Erzurum'da ve[1] bütün Kafkasya'da temsilci olan ve Londra'da salahiyet sahibi olan Revlenson[2] namında bir kaymakamdır[3] ve kendisiyle münasebetlerimiz birbirini takip etmiştir. Hem dost olmak istiyor, hem de bu dostluktan istihsali [...][4] Bittabi biz kendisine bu tasavvurların icra edilemez, milletimizce kabul edilemez olduğunu söyledik. Revlenson'a[5] payitahtımızda bulunan İngilizlerin memleketimizi ve milletimizi iyi tanımamış[6] olduklarından dolayı Ferit Paşa hükümetinin kendilerini yanlış tanıtmak suretiyle, aldatmak suretiyle yanlış raporlar yazıldığını ve yanlış raporlara dayanarak yanlış kararlar verildiğini ve bütün bunları düzelteceği ümidiyle[7] [...][8] Londra'ya gittikten sonra bunları değiştireceğiz diye söyledi ve hakikaten o tarihte [...][9] siyasi memurlar ve diğer İngiliz memurları yerlerine başkaları gelmiştir ve onu müteakip İstanbul'a döner dönmez bizimle temas istedi.[10] Pek sağlam malumata dayanarak arz ederim ki, İstanbul'a gelir gelmez [...][11] edildi. Bizimle temas arzusu bu suretle neticesiz kaldı.[12] Ve bir müddet sonra tekrar Trabzon'a, Erzurum'a geldi. Bu temasta bizim görüşümüzü, malum olan esasların dahilindeki [...][13] Bizim ortaya koyduğumuz görüş, malum olan, yani devletin bağımsızlığı ve vatanımızın belli olan sınır dahilinde tamamiyetini temin idi. Revlenson,[14] bunun kati olduğunu anladıktan sonra, iki konuşma[15] ile geçirdi. Yani görülüyor ki, İngilizler, bize karşı dostluk temini talep ettikleri zaman, bu dostluğu yalnız kendi menfaatları ve ihtiraslarını temin için [...].[16] Yoksa bizim menfaatımıza ait hiçbir teşebbüsleri olmamıştır.

Diğer taraftan Fransızlarla da münasebetler olmuştur. Bilhassa Suriye'de fevkalade temsilci bulunan Picot namında bir zat Sivas'a kadar geldi ve kendisinin Paris'te Sulh Konferansı ile temas etmek üzere hareket ettiği bir sıralarda idi ki, bu zatla görüştüğümüz esas noktalar, hatırımda kaldığına göre, şunlar idi: Bir defa kendisi Fransa hükümetinin bize karşı yapmakta olduğu muameleleri doğru bulmuyordu, Fransa

1 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "Erzurum'da ve" sözcükleri yer almıyor. (Y.N.)
2 Rawlinson. (Y.N.)
3 Yarbay.
4 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda buraya "(menafii yolunu takipten geri kalmak istemiyorlardı.)" eklemesi yapılmış. Bu kısım *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda şöyle: "... istihsale (aykırı isteklerde bulunmuyorlar)." (Y.N.)
5 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda bu sözcük yer almıyor. (Y.N.)
6 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda "tanımış". (Y.N.)
7 Sözcüğün aslı olan "ümniyesiyle" yerine *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda hatalı olarak "emniyesile" şeklinde okunmuş. (Y.N.)
8 Mustafa Ünver tarafından buraya "(kendisiyle teması kabul ettiğimizi ifade ettim. Revlenson)" eklemesi yapılmış. Aynı yer, Sadi Borak'ta boş bırakılmış. (Y.N.)
9 Mustafa Ünver tarafından buraya "(İstanbul'da bulunan)" eklemesi yapılmış. (Y.N.)
10 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "temas etmek istedi". (Y.N.)
11 Sadi Borak'ın boş bıraktığı yere Mustafa Ünver tarafından "(hainler tarafından ihata)" sözcükleri eklenmiş. (Y.N.)
12 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "Bizimle temas arzusu bu suretle hâsıl oldu". (Y.N.)
13 Sadi Borak'ın boş bıraktığı yere Mustafa Ünver tarafından "(noktai nazarımızı tekrar ettik.)" eklemesi yapılmış. (Y.N.)
14 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "Revlenson" sözcüğü yok. (Y.N.)
15 Aslı, "mükâleme". (Y.N.)
16 Buraya Mustafa Ünver tarafından "(talep etmektedirler)", Sadi Borak tarafından "(istemişlerdir)" eklemesi yapılmış. (Y.N.)

hakiki menfaatlarına aykırı buluyordu. Açık söylediği şey, Suriye'yi sömürge yapmak istiyorlardı[1] ve fakat Kilikya da dahil olmak üzere [...][2] ve bizim mevcudiyetimiz genel olan mevcudiyetimizin kurtarılması için [...][3] Kilikya meselesi için anlaşmaktan ibaretti.[4] Bu imkân derecesini de şu tarzda tespit etti: En nihayet Kilikya'yı tahliye edeceğiz, yalnız, orada bize iktisadi [...][5] emniyetini verecek bir vaziyet kabul ediniz.[6] Biz kendisiyle görüştüğümüz zaman, bizim için bir Kilikya bir de Türkiye meselesi gibi iki mesele yoktur. Bir mesele vardır. O da Türkiye meselesidir. Dolayısıyla, bizim halline çalıştığımız mesele budur. Bütün vatanımızın tamamiyeti ve bu vatanda yaşayan milletimizin bağımsızlığıdır. Bu bakımdan anlaşmak lazım gelir. Fransızlar için yalnız Kilikya meselesi vardır. Bunun halli esnasında sizin için birinci olan meselede bazı hususları görüşebiliriz. Ve neticede Kilikya dahi arz ettiğim şekilde kalmış ve heyeti umumiye de her suretle bize yardım vaat etmiş idi. Yalnız bütün bu vaatlerini tatbik ettirebilmek için ancak Paris'e varışında çalışmaya mecbur olduğunu ve barış yapılıncaya kadar Kilikya dahilinde hiçbir hareket[7] olmamasını rica etti.

Biz de netice itibariyle dedik ki: Şimdi Fransız işgali altında bulunan bölgelere bizim tarafımızdan kuvvet sevkiyle hiçbir harekette bulunmayacağız. Ancak sizin işgaliniz altında bulunan ve asayişinden, emniyetinden sizin mesul olduğunuz bölgeler vardır ki, Kilikya, Maraş, Urfa hepsi dahil ve Fransızlar tarafından silahlandırılan Ermenilerin İslam ahaliye tecavüz etmesi, onları katletmesi neticesi olarak vuku bulacak mukabelelerden, mukavemetlerden de hiçbir mesuliyet kabul etmeyiz. Ve bu gibi vakaların önüne geçebilmek için siz derhal [...].[8] O zaman, yüksek malumunuz, valimizi kovmuşlardı. Siz valimizi iade edeceksiniz, diğer Osmanlı Devleti memurlarını yerinde bırakacak ve İslam ahaliye tasallut eden Ermenileri oradan uzaklaştıracak ve bilhassa bundan sonra teşvik etmeyecek ve silahlandırmayacaksınız.

Bunlara kati olarak söz verdi ve hatta Sivas'ta icap edenlere tebligatta bulundu. Hakikaten valimiz oraya gitti. Vaziyet iyi hale girer gibi oldu. [...][9] diplomat bir Fransız diplomatı oraya gitti, bunu bizimle görüştü.[10] Fakat buradaki kuvvetlere [...][11] eden Fransızlar da başka adamlardır. Bunlar bilhassa Kilikya dahilinde bir miralay vardı ki, o da Reymon.[12] Bu, İslam düşmanı ve Ermeni hamisi bir adamdır.

1 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "... Suriye'yi müstemleke yapmak için istemiyorlardı". (Y.N.)
2 İki kaynakta da boş bırakılmış. (Y.N.)
3 İki kaynakta da boş bırakılmış. (Y.N.)
4 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda "ibaretti" sözcüğü yok; bunun yerine üç nokta konulmuş. (Y.N.)
5 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda buraya "menafi temin ve bunun temadisini" (menfaatlar temin ve bunun devamı) sözcükleri eklenmiş.
6 Cümle, *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda şöyle: "En nihayet Kilikya'yı tahliye edeceğini, yalnız, orada bize iktisadi (sahada) emniyet bahşolacak bir vaziyet kabul edersiniz." (Y.N.)
7 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "hiçbir hareket-i millîye" (hiçbir milli hareket). (Y.N.)
8 Buraya Mustafa Ünver tarafından "(tedabiri lâzimeye tevessül ediniz)", Sadi Borak tarafından ise "(icap eden tedbirleri almalısınız)" eklemesi yapılmış. (Y.N.)
9 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda buraya "(Pico)" sözcüğü eklenmiş. (Y.N.)
10 Cümle, *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda şöyle: "Bir Fransız diplomatı (Picot) oraya gitti. Bunu bizimle görüştü." (Y.N.)
11 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda buraya "(kumanda)" sözcüğü eklenmiş. *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "(kumanda eden) Fransızlar" şeklinde. (Y.N.)
12 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda "o da Reymon" yerine "Odeyremon". (Y.N.)

Baskıdan bir an bile çekinmedi ve bunun neticesi olarak Maraş'ta İslam ahaliye tecavüzlerde [...][1] tutukladılar. İslam ahali kendilerini muhafaza etti. Neticesi itibariyle vaka büyüdü. Çarpışma oldu ve oradan Fransızlar çekildi. Bittabi bu çarpışma esnasında Fransız kisvesi altında İslam ahaliye tecavüz eden [...][2] kendi nefsi hayatını muhafaza eden İslam ahali de[3] ateş esnasında öldüler.

[...][4] Bütün Avrupa'da ve bütün Amerika'da da fevkalade dalgalandırdılar. Halbuki milletimiz tarafından tecavüz vaki olmuş değildir. Vuku bulan tecavüze karşılık verilmiştir. Hatta Fransızlar çekildikten sonra, daha ileriye gidilmekten vazgeçilerek o kadarla yetinildi. Urfa'da aynı vaziyet olmuştur. Yine Fransızlar tarafından, daha doğrusu Fransızların teşvik ve himayesiyle Ermenilerin, İslam ahaliye tecavüz eden Ermenilerin sebebiyet vermesi yüzünden yine muharebe ve çarpışma olmuş, neticede Fransızlar orasını da terk etmeye mecbur olmuşlardır.[5]

Yalnız, genel olarak bir şey vardır ki, Fransızlar Maraş'tan çıktıktan sonra tekrar Maraş'a geldiler; tekrar Urfa'ya geldiler. Gerek Maraş, gerek Urfa'da bittabi muvaffakiyet kazanılmıştır. Bunu izzetinefis meselesi yaparak daha büyük harekâta geçmek istemediler.

Diğer taraftan asıl Kilikya taraflarında [...][6] yine bu devamlı tecavüzler karşısında mukabelelere kalkıştı. Bütün bu mukabeleler Fransızların çekilmesi ile nihayet buldu ve son zamanlarda denilebilir ki, Adana'da, Tarsus'ta, Mersin'de, yalnız buralarda Fransız kuvveti bulunuyor. Diğer taraflarda İslam ahali bir dereceye kadar [...][7]

İtalyanlar genel olarak mülayim bir vaziyet almışlardır. Kendileriyle hiçbir vaka meydana gelmedi ve bu görüşlerinde de [...][8] ve bütün onların talep ettikleri şey iktisadi menfaatlar teminidir.[9]

Gerek İtalyanlar, gerek Fransızlar memleketimizde azami iktisadi menfaatlar temin etmek için devletimizin bağımsız kalmasını, diğer bir yabancı devletin esareti altında bulunmamasını temin etmek yönünü kendi menfaatları icaplarından kabul etmekte ve her ikisi de bunu bize birçok münasebetlerle söylediler ve halen söylemektedir.

Yunanlılar doğrudan doğruya İngilizler tarafından himaye edilmek suretiyle mevkilerini muhafaza ediyorlar ve çıkmak[10] niyetinde olmadıkları anlaşılıyor.

1 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda buraya "(bulundular ve bir çok memurini)" sözcükleri eklenmiş. Bu kısım Sadi Borak'ta "(bulundular), (onları) tevkif ettiler" şeklinde. (Y.N.)

2 Buraya Mustafa Ünver tarafından "(bir kısım yabancı anasır)"; Sadi Borak tarafından ise "(Ermeniler)" eklemesi yapılmış. (Y.N.)

3 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda "de" yerine "ile". (Y.N.)

4 Buraya Sadi Borak tarafından parantez içinde "(Bu hadiseyi)" sözcükleri eklenmiş. Ayrıca, "da fevkalade" sözcükleri Sadi Borak'ta bulunmuyor. (Y.N.)

5 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "tahliye etmeye mecbur edilmiştir." (Y.N.)

6 Sadi Borak'ın boş bıraktığı parantez içine, Mustafa Ünver tarafından "(ahalii islâmiye)" sözcükleri eklenmiş. (Y.N.)

7 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda buraya, "(hâkimiyeti tesis ettiler)" sözcükleri eklenmiş. *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda, cümle, "Diğer cihetlerde ahal-i İslâmiye bir dereceye kadar üstündür" şeklinde. (Y.N.)

8 Mustafa Ünver tarafından buraya, "(sabit kaldılar)" eklemesi yapılmış. (Y.N.)

9 Cümle, *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda şöyle: "Bu noktai nazarlariyle de onların talep ettikleri şey menafi-i iktisadiye teminidir." (Y.N.)

10 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "(Anadolu'dan) çıkmak". (Y.N.)

Trakya son hadiseler itibariyle bizimle alaka ve münasebette müşkül şartlar içinde bulunmakla beraber daima irtibatı muhafaza etmektedir. Ve Trakya da aynı görüşleri muhafaza etmektedir. Ancak Fransızlar Trakya'nın böyle yalnız kaldığını gördükleri için onları mevcudiyetlerini muhafaza etmekten âciz göstererek, kendilerinin himayesi altında bir şey olabileceklerini ima etmektedirler. Bizim de Trakyalı vatandaşlarımıza tevcih ettiğimiz, bu küçük Trakya parçasının kurtulmasına bağlıdır. Bu görüşte sebat etmektedirler.

Efendiler! Mevcudiyeti muhafaza için; geleceğimizi, bağımsızlığımızı temin için, mevcut olan düşmanları görüyoruz ve bu düşmanların emellerini yakından biliyoruz ve düşmanların bu emellerini elde etmek için tatbik edecekleri kuvvetlere de vâkıfız. Fakat düşmanlarımız kendi ihtiraslarını bizim imhamızla temin etmek için sahip oldukları kuvvetlerden hiçbirini kullanmıyorlar. Bilakis, gayelerine ulaşabilmek için en kuvvetli keşfettikleri vasıta, yine bizi birbirimize çarptırmaktan ibaret olmuştur.

Ne yazık ki, İstanbul muhitinde düşmanlarımıza, düşmanlarımızdan daha çok hizmet edenler, maksatlarını kolaylaştıranlar bulunuyor. İşte asıl onların yardımıyla, ne yazık ki, vatanımızın bazı noktalarında milletin birliğini, dayanışmasını harice karşı vuku bulmamış gösterecek ve memleketimizin içerisinde asayişizliğe delalet edecek ahval vardır.

Mesela, hepimizce malum olan Anzavur vaziyetini hatırlayabilirsiniz. Anzavur epeyce zamandan beri İngilizlerin parasıyla, silahıyla, teşvikiyle ve bittabi İstanbul'da mahiyet ve ahlaklarını arz etmeye çalıştığım kimselerle birlikte faaliyet icra ediyordu. Millet tarafından birkaçı cezalandırıldı ve fakat büsbütün imhakâr tedbir alınmak istenilmedi. Kendisinin cehaletine atfedilerek, fazla bir şey yapılması lüzumsuz gibi tasavvur edildi. Fakat son vaka esnasında Anzavur yine en büyük düşmanların öncüsü olmak üzere, yüksek malumunuz olduğu gibi, Biga'da göründü. Toplayabildiği eşkıya ile Gönen'i zapt etti. Bandırma'yı zapt etti.[1] Doğuya doğru yürüdü, Balıkesir'i zapt etti. Bursa'yı tehlikeye düşürdü. Düşman ve Yunan karşısında bulunan kuvvetlerimizin arkasını tehdit etti ve sağ kanadı ile Yunanlılarla harekât birliği yaptı. Özetle bütün bu fiilleri ve harekâtıyla kamuoyumuzu tabii rencide etti ve düşmanlarımızı güldürdü. Bütün bu harekât 16 Mayıs 1336'dan[2] [1920'den] beri devam eden harekâttır. Biz artık bu zehrin ve zehirli hareketin daha ziyade genişlemesine müsaade etmenin fena akıbetlerle neticeleneceğini düşünerek tedbirler almak mecburiyetinde kaldık. Bu sıralarda idi ki, gönderilen, muhtelif yerlerden muhtelif istikametlerden gönderilen kuvvetler, yüksek malumunuz olduğu üzere, kendisiyle çarpıştı. Nihayet etrafındakiler dağıtıldı. Bugünkü safhasından sonrasını da bittabi Yüce Meclis'iniz takip edecektir.

Diğer taraftan Düzce, Hendek,[3] Bolu, Adapazarı, İzmit havalisine de yüksek nazarı dikkatinizi çekerim. Oralarda da yine bu olumsuz, memleket ve milletin menfaatları için zararlı fikirler sarfle[4] faaliyet sahası bulmuş oluyor. Bir aralık Adapaza-

1 "Bandırma'yı zapt etti" cümlesi *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda yok. (Y.N.)

2 Mustafa Kemal Paşa'nın bu konuşması 24 Nisan 1920'de yapıldığına göre, iki kaynakta da "16 Mayıs 1920" olarak verilen bu tarih yanlıştır. Doğrusu, İkinci Anzavur İsyanı'nın başladığı 16 Şubat 1920 tarihi olabilir. (Y.N.)

3 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda "Hendek" yerine hatalı olarak "Pendik". (Y.N.)

4 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "hızla". (Y.N.)

rı'nda bir isyan yapıldı. Bazı zevatı gönderdik. Nasihat ettirdik. Neticede, aldatılmış olanlar aydınlatılmak ve uyarılmak suretiyle sükûnet temin[1] edildi. Fakat İzmit'i doğrudan doğruya işgal etmiş olan İngilizler yakından para ile daima aynı ateşi körüklemekte devam ediyorlar. Onun için Adapazarı vakasını müteakip Hendek'te orada bir ufak müfrezemiz bulunuyordu. Ona hücum etmişler ve silahlarını almışlardı. Bunu da alınan tedbirlerle bertaraf etmek kolay oldu.

Onu müteakip Düzce'de aynı tezahürat oldu. Birtakım insanlar toplanıyor, hükümeti basıyor, telgrafhaneyi basıyorlar. Ne istediklerini anlamıyoruz. Tabii böyle asice hareketler yapıyorlar ve bununla İngilizler Avrupa'ya, bu Osmanlı milletlerinde birlik ve dayanışma mevcut değildir. Bunlar birbiriyle çarpışmaktadır. Bunlar kendi kendilerini idare edemezler, bir müdir lazımdır ki, bunları sevk ve idare edebilsin.

Bu Düzce vakası, bugünün vakasıdır. İçinde bulunduğumuz günün vakasıdır. Bolu Mutasarrıfı bulunan Haydar, Düzce'de toplanan bu asilerin Bolu'ya tecavüz ve taarruz aleyhinde olduklarını bildirdi.

Bolu'da biraz jandarma kuvvetimiz vardı. Bilhassa Zonguldak ve güneyinde üç taburlu bir piyade alayı vardı. Bir taburunu orada bıraktık, diğer taburunu Bolu üzerinden batıya doğru, bu isyan hareketinin genişlemesine mani olmak için sevk ettik. Buradan Bolu Mutasarrıfı Haydar Bey'e [...].[2] Bittabi bu anda henüz kati hükümle hüküm vermekten kaçınırım. Ama bütün görünüş, kendisinin bizzat asilerin emellerine taraftar gibi hareket ettiğine delil olacak hususlar bulundu. Çünkü tedbirler almakta bizi aldatmış bulunuyor, asileri durdurmaya memur edilen kuvvetleri işgal ediyor, aldatıyor, asıl hedefinden çeviriyor; bittabi sureti haktan görünen bir mutasarrıfın verebileceği emirleri astları iyi karşılar ve tatbik eder. Jandarma kumandanına derse, ki sizin kuvvetinizi ne bilsin, Jandarma kumandanı ki buradan düşman gelecek için kezalik alay kumandanı bir emir tebliğ ederse, derse ki, asker silahını bıraksın ve dağılsın. Bittabi gayet memnuniyetle asker bunu yapar.

İşte böyle olumsuz ve hainane tedbirlerle Bolu'da aldatılmış olduk ve neticede Bolu Mutasarrıfı Haydar Bey de, bir gün Düzce'ye, oradaki asilerin yanına gitti ve oradan emirlerini vermeye başladı. Bittabi beri ile irtibat ve münasebetimiz kalmamıştı. Oradan verdikleri emirlerle de merkezleri tecrit etti. Gönderdiğimiz kuvvetlerden haberdar olamadık. Nihayet oradaki vaziyeti görmek, anlamak ve icap edenlere nasihat icra etmek ve düşmanların, İngilizlerin, vatanımızı yok olmaya götüren İngilizleri bu tedbirlere en kıymetli arkadaşlarımızdan birkaç zatı memur ettik. Onlar da malumunuzdur: Trabzon Mebusu Hüsrev B., Lâzistan Mebusu Hüseyin B.,[3] Bolu Mebusu Fuat B. ve Şükrü Beylerdir. Fuat B. Bolulu olduğu için oraları biliyor. Onun için bu arkadaşları gönderdik ve yanlarına ufak bir müfreze verdik. On sekiz yirmi kişilik bir süvariyle yolda kendilerini muhafaza etsinler diye. Gerede'de, Bolu'nun doğusunda bir alayımız olduğunu biliyorlardı. Sonra aldığımız malumata göre, inşal-

1 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda "icra". (Y.N.)

2 Sadi Borak'ın boş bıraktığı parantez içine, Mustafa Ünver tarafından "(her şeye rağmen tedabiri lazimeyi ittihaz etmesini tebliğ ettik. Bununla beraber kendisine mutlak emniyetimiz mevcut değildi)" sözcükleri eklenmiş. (Y.N.)

3 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "Lâzistan Mebusu Hasan Bey". Doğrusu, Osman Nuri (Özgen). (Y.N.)

lah doğru çıkmaz, bu kıymetli arkadaşlarımız asiler tarafından tutuklanmış. Diğer taraftan da Düzce'de ortaya çıkan bu fenalığı yok etmek için, pek kıymetli kumandanlarımızdan 24. Fırka Kumandanı Kaymakam Mahmut Bey'i memur ettik. Mahmut Bey, kuvvetleriyle Geyve Boğazı'nda bulunuyordu. Geyve Boğazı'ndan kâfi kuvvet alıp Düzce'ye gidecekti. Mahmut Bey, Adapazarı'na gittikten sonra Düzce'ye gitmek üzere aynı yol üzerinde bulunan Hendek'e yöneldi. Oraya vardığından haberimiz vardır. Fakat evvelsi gün öğleden sonra saat ikiden beri Düzce'de Mahmut Bey kuvvetleri ve şahsı hakkında bir malumat alamıyoruz.[1] Çünkü telgraf hatları gerek Bolu üzerinden, gerek Adapazarı üzerinden kesiktir. Haberleşemiyorduk.[2] Son safhada kesilmiş olduğundan bittabi böyle bir iki gün haberdar olamamak endişe verici görülmektedir. Bittabi en müstesna hali kabul ve tasavvur ederek yeniden tedbirler alınmıştır. Tevcihi ve neticelendirilmesi yine yüksek heyetinize aittir. *(Bugünden sonra sesleri.)* Bazı propagandalar, manasız zararlı propagandalar neticesinde halk hakikaten yoldan çıkarılabilir. Mesela, üç gün evvel Beypazarı'nda halk toplanmış, içerisinden iki üç bozguncunun fesatçılığıyla telgrafhaneyi basmışlardır. Bittabi adam göndermek ve kuvvet göndermek lazım geldi. İçlerinde iki üç kişi varmış, onların aldatmaları neticesiymiş. Aynı hale benzer bir mesele daha, kuzeyde Nallıhan'da ortaya çıktı. Buna karşı tedbirler alınmıştır.

Özetle bugünün arzu edilmeyen ve rahatsızlık veren bu ahvalini arz ediyorum. Çünkü vaziyet başka türlü tespit edilmiş olmaz. Bunlar vakadır. Başka yerlerde belki ufak tefek hassasiyetler de vardır. Gerek bu vakalar, gerek diğer yerlerdeki ufak tefek hassasiyet, demin de izaha çalıştığım gibi, düşmanların kendileri hariç imiş gibi düşünerek, fakat yine bizim vasıtalarımızı tatbik ettikleri şeytanca tedbirler neticesidir. Bittabi halk vaziyete vâkıf değildir. Pek güzel bilirsiniz ki, İstanbul'un işgalinden[3] ihtimal haberdar değildir. Ve böyle bir işgal keyfiyetini işitmese[4] bile mazurdur. Sonra saltanat makamının, hilafet makamının vaziyetini idrak edemezler.

İşte bu kadar gaflet içerisinde bulunan halkımıza her şey kolayca serpilebilir. Bununla beraber, pek nazik bulunduğu için her şeye karşı en büyük ehemmiyeti atfetmek ve her şeye karşı en kati ve ciddi tedbirleri tatbik etmek lazımdır. Çünkü Allah muhafaza etsin, bir defa dağılma vaki olursa, tekrar birleştirmek ve harice karşı bir kuvvet ve kudret halinde mevcudiyet arz etmek imkânı kaçırılmış olur.

Vaziyet bu suretle aydınlandıktan sonra hareket için iki şeyden birine karar vermek lazımdır: Birincisi; İstanbul muhitinin, Ferit Paşa kabinesinin kabul ettiği şeyi kabul etmek, şerefimizi, hayatımızı, her şeyimizi bırakmak, yani İngilizlere esir olmaktır. O zaman yapılacak mesele yoktur. Yok, bu milleti millet olarak, insan olarak namus ve şerefiyle yaşatmak istiyorsak, kabul edeceğimiz nokta ve esas, mevcut bütün kuvvet ve vasıtalarımızı icabına göre kullanarak, bizi imhaya çalışan düşmanla-

1 24. Fırka Kumandanı ve 20. Kolordu Kumandan Vekili Kaymakam (Yarbay) Mahmut Bey (Mahmut Nedim Hendek), 22 Nisan 1920'de Hendek civarında asiler tarafından pusuya düşürülerek şehit edilmiştir. Bkz. İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.302. (Y.N.)

2 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda hatalı olarak "Muhabere ediyorduk" (Haberleşiyorduk). (Y.N.)

3 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "işgalinden (bile)". (Y.N.)

4 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda, hatalı olarak "işitmişse". (Y.N.)

rın düşmanca olan emellerini kırmaktır. Ve ben şahsen katiyen şüphe etmem ki, bütün arkadaşlarımız ancak böyle ulvi his ile buraya gelmişler ve yerine getirecekleri tarihi vazifenin azamet ve nezaket ve ehemmiyet derecesini bütün açıklığıyla idrak etmiş bulunuyorlar. Merkezle anlaşmak meselesi hakkında; merkez demek, yani saltanat ve hilafet merkezi olan İstanbul demektir. İstanbul, düşmanın resmen ve fiilen işgali altındadır. Bugün İstanbul demekle Londra demek arasında hiçbir fark yoktur. İşte Londra mahiyetinde bulunan İstanbul'da ne yazık ki, bütün İslam âleminin taparcasına bağlı olduğu halifemiz ve büyük ecdadımızın bize en kıymetli yadigârı olan padişahımız kalmış bulunuyor. İrtibat arasak arasak bu yüce makamın aracılığı olabilir.[1] Bu temas ve irtibat için iki şey hatıra gelebilir: Birisi, mesela bir heyet seçelim, gönderelim. Bu heyet, Londra mahiyetinde bulunan İstanbul'a girmek için bittabi İngilizler tarafından görülecektir. İngilizlerin malumatı, belgesi olmadan İstanbul'a girilemez ve çıkılamaz. Bu heyet zatı şahaneye[2] vasıl olur ve bir şart ile, İngiliz emelleri dairesinde milleti sevk ve idare etmek imkânından bahsederse; bu heyet zatı şahaneye, "İşte millet birliğini muhafaza ediyor; bağımsızlığı katiyen feda etmez. Yüce saltanat makamının bu ulvi maksatların elde edilmesi için çalışmasına karar vermiştir"[3] derse, böyle mukaddes bir vazifenin yerine getirilmesine memur olacak heyetin yeri, böyle mukaddes bir vazifenin yerine getirilmesine memur olacak heyetin yeri, böyle mukaddes bir vazifeyi yerine getirecek saltanat makamı değil, Malta olur. Zatı şahane ile özel temas hasıl etmek dahi hatıra gelmektedir ve o her suretle araştırılmaktadır. Ancak yüksek nazarı dikkatinizi çekerim ki, Mukaddes Halifemiz Efendimiz Hazretleri namaz kılmak için camiye gittikleri zaman kendilerini muhafaza eden askeri kıta, İslam askeri değildir. İngiliz askeridir. Bu acı şartlara düşmüş olan padişahımızla özel temas dahi mümkün olamaz. Genel olarak bir şey arz edeyim: Farz edelim ki, resmi ve özel her türlü temas mümkündür. Ne anlamak istiyoruz bu temastan? Millet; bağımsızlığını, memleketinin tamamiyetini, hilafet ve saltanat makamının bağımsız ve dokunulmaz olmasını vicdani bir emel kabul etmiştir. Bunun için burada çalışıyoruz ve çalışacağız. Müslümanların halifesinin bundan başka bir şey düşünmesine imkân tasavvur ediyor musunuz? Ben şahsen hiçbir şey düşünmem. Zatı şahanenin ağzından aksini işitsem[4] mutlaka bunun zor ve baskı altında olduğuna hükmederim. O halde ne işitmek istiyoruz? Daha dün okuduğumuz, uydurmadan ibaret olan fetva hepinizin malumudur. Hürriyetine, serbestisine sahip olan böyle bir halife verdirir mi? Herkesin malumu olan hükümetin emirleri yorumlanmaya muhtaçtır. Bu kabineden evvel Harbiye Nazırı Fevzi Paşa Hazretleri, namus, haysiyet ve şerefi itibariyle kendisini yakından tanıyan arkadaşlarımızın tasdiki altında olduğu üzere şüphe ve tereddüt edilmeyecek güzide vasıflara sahiptir. Bir emirde, "İngilizlere hürmet edeceksiniz, İngilizlerin emrini dinleyeceksiniz, böyle hareket et-

1 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'ndaki aslı "İrtibat arasak arasak bu makamı muallânın tavassutu olabilir" şeklinde olan cümle, *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda şöyle: "İrtibat arasak, bu makamı muallânın tavassutu olabiliyor." (Y.N.)

2 Padişaha. (Y.N.)

3 Bu kısım *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda şöyle: "İşte millet vahdetini muhafaza ediyor; istiklâlini katiyen feda etmez. Makam-ı muallây-i saltanatın (kurtarılması gibi) makasıd-ı ulviyenin istihsali için çalışmaya karar vermiştir." (Y.N.)

4 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda hatalı olarak "ağzından işitsem". (Y.N.)

mediğiniz takdirde mahvolacağız, bu hareket tarzını vatani hamiyetinizden rica ederim" diyor ve bazı zayıf muhakemeli insanlar İhtimal ki vaziyet başka türlüdür, bu kadar muhterem bir arkadaş böyle desin. Fakat biz böyle bir teenniye[1] lüzum görmedik ve bunun düşman tarafından not edildiğine hükmettik. Kaçırdığı yaveri Salih Bey buraya geldi ve aman dedi. Harbiye Nazırı süngü altındadır, zorla yazdırıyor ve imza ettiriyorlar, o emre ehemmiyet vermemesi lüzumunu bildirmek için beni gönderdi, dedi ve bugün o şerefli zat yakayı kurtarıyor, Geyve'de bulunuyor. Bir saat evvel kendisiyle [...][2] Dahiliye Nazırı olan Hazım Bey de aynı tebliği ediyor.[3] Üst seviyedeki mülki memurlara rica ediyor. Bütün vatani hissiyatına müracaat ederek, "Aman İngilizlere bir şey yapmayınız" diyor.

Beyefendiler; şimdi İstanbul muhitine nasıl emniyet edeceğiz? Ve İstanbul'un o acı baskı karşısında biz dahi olsak insanız, bizim karşımıza gelen sözün düşmanlarımız tarafından işitilmeyecek ve işitildiği takdirde tehlikeye düşmeyeceğimize emniyet ederek nasıl söyleyebiliriz? Dolayısıyla, böyle bir temastan ne fayda hasıl olur? Bendeniz takdir edemiyorum. Ancak mühim anda bulunuyorum. Her türlü tedbirleri ciddiyetle almak lazımdır.

Müsaade buyurursanız, bir meseleden daha bahsetmek istiyorum. Efendiler, dahili vaziyeti açıklamak için daha fazla tafsilata girişmek lüzumsuz olacak. Bununla beraber, teferruat hakkında yine beraber çalışacağız, itimat gösteriyorlar ve yine işitiyorum ki, bu teveccüh ve itimadın sevkiyle mesela riyaset meselesi söz konusu olduğu zaman büyük şükran ve minnetle görüyorum ki, tekmil arkadaşlarım, hakkı âcizanemde büyük teveccühler ve muhabbetler gösteriyorlar. Mesela riyaset meselesi söz konusu olduğu zaman, seni reis seçelim dediler. Ben bu meselede kati ve samimi olmak isterim. Bunun için, şahsıma ait olmakla beraber, bunu yine şahsımın haricinde bir mesele olarak kabul etmek daha doğru dedim. Benim maddi mevcudiyetimi bırakalım, bir isim üzerine konuşalım.

Daima milletin müdrik olduğunu, milletin kuvvetli olduğunu biliyorsunuz ki, maksadımızı kurtarmak için harice karşı, yabancılara karşı, düşmanlarımıza karşı millètin müdrik ve kuvvetli olduğunu, milletin hakiki etken olduğunu ispat etmek lazımdır. Bu, hakikatin tecelli etmiş ve maddi bir delilidir. Milletin hakiki etken olduğunu ispat etmek lazımdır. Bunu ispat etmek lüzumundan bahsettiğim bir hakikattir ve yüce huzurunuz bu hakikatin hiç şüphesiz delilidir. Bu, yalnız milletimizce değil, yabancılarca da malumdur.

Fakat düşmanlarımız daima bu hakikati gizlemek, medeniyet âlemine karşı milletimizi böyle dayanışma halinde, birlik yapabilecek, kendi kendini idare edecek vasıflardan mahrum göstermek suretiyle kıymet ve ehemmiyetini azaltıyorlar.

Daima bu birlikleri,[4] bu mevcudiyetleri şu veya bu şahsın üzerinde merkezileştirmek, hatta İngilizlerin yeni günlerde, yani İstanbul'u işgal sırasında İngilizlerin hükümete verdikleri notada benim ismim belirtilmiştir. Bu adamı reddediniz, bu adamı telin ediniz denilmiştir. Bu adam ret ve telin olunursa milli mevcudiyet esasen yok-

1 Teenni: Dikkatli davranma, yavaş hareket etme, çekingen hareket. (Y.N.)
2 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "kendisiyle (görüştüm)." (Y.N.)
3 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "tebliği (tamim) ediyor." (Y.N.)
4 Sözcüğün aslı, "vahdetleri". (Y.N.)

tur. İkincisi; memleket dahilinde bütün millete karşı olumsuz propagandalarda bulunuluyormuş. Esası yoktur. Bu, hakikat olmamakla beraber düşmanların elinde bir silahtır. Dolayısıyla, bu sakıncayı yüksek nazarı dikkatinize arz ediyorum. Millete yapılan olumsuz propagandalardan anlaşılıyor ki, yine mesele şahsi olarak gösterilmektedir. Bu da bittabi fevkalade tesir yapar. Bu itibarla maksadımızın, ulvi maksatlarımızın elde edilmesi için düşmanlara silah verecek her türlü hususlardan sakınmanız lazım gelir. Yalnız ve yalnız bir şey düşünmeye mecburuz; o da, memleketin kurtuluşudur. Burada söz konusu olacak, şahıs meselesi, hatır meselesi değildir. *(Alkışlar.)* Dolayısıyla, bütün hakikatlere açıklıkla vâkıf olarak isabetli kararlarınızı vermenizi, geçen maruzatımda işaret ettiğim gibi, memleketin menfaatları namına temenni ederim. Millete bağımsızlık temin edileceği güne kadar bir fert olarak bütün mevcudiyetimle çalışmaya mukaddesatım namına söz vermişimdir. Bu sözü burada tekrar etmekle şeref duyarım. *(Alkışlar.)*

Hamdullah Suphi B. (Antalya): Reisin seçilmesi gündemimize ait maddeler arasındadır. Fakat Paşa Hazretleri'nin verdiği izahattan anlaşılıyor ki, yavaş yavaş büyüyen tehlikeye karşı emir verecek zatı veya zevatı aramızdan seçmek ve ona salahiyet vermektir.[1]

1 Not: Zabıt ve Kavanin Kalemi celsei hafiye defterinin 1 S. No. sında mevcut açıklama aynen aşağıya aktarılmıştır:

"Pek cüzi yerleri zabıt esnasında atlanmış olduğundan tevhidinde bazı yerleri noksan kalmıştır. Heyeti umumiyesi iyidir. Nihayetinde celsenin tatil edildiğine dair Reisin tebligatı yok ise de şekli müzakereden celsenin hitam bulduğu anlaşılmaktadır." (*TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nın notu.)

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE KONUŞMA
REİS SEÇİLMESİ HAKKINDA*
(24 NİSAN 1920)

Mustafa Kemal Paşa'nın Meclis Reisi seçildikten sonraki nutukları:
(Reis Mustafa Kemal Paşa Hazretleri sürekli ve artan alkışlar arasında makamını teşrif buyurdular.)[1]

Reis Mustafa Kemal Paşa (Ankara): Muhterem Efendiler! Milletin genel mukadderatına fiilen ve tamamen el koyacak, hilafet ve saltanat makamını düştüğü esaretten kurtarmak ve memleketin tamamiyet ve selameti uğrunda her fedakârlığı büyük bir azim[2] ile iktihama[3] karar vermiş olan Yüce Meclis'inizin riyasetine seçilmek suretiyle hakkımda esirgenmeyen[4] itimat ve teveccühün müteşekkiri ve minnettarıyım. *(Sesler: Estağfurullah.)* Hayatımın bütün safhalarında olduğu gibi, son zamanların buhranları ve felaketleri arasında da bir dakika geçmemiştir ki, her türlü huzur ve istirahatimi, her tür şahsi duygularımı[5] milletin selametine ve saadeti namına feda etmekten zevk duymayayım. *(Yaşa sesleri ve alkışlar.)* Gerek askeri hayatımın ve gerek siyasi hayatımın bütün devirlerini ve safhalarını işgal eden mücadelelerimde daima hareket düsturum, milli iradeye dayanarak, milletin ve vatanın[6] muhtaç olduğu gayelere yürümek olmuştur. Bugün, muhterem heyetinizin genel oylarında[7] tecelli etmiş olan milli itimadı liyakatimin çok üstünde görmekle beraber, şahsım için bir gaye olarak değil, birlikte giriştiğimiz mukaddes mücahedenin yöneldiği gayeleri elde etmek için milletin bahşettiği bir dayanak noktası olarak kabul ediyorum. Bu milli birliğin bana yüklediği mesuliyet, biliyorum ve hepiniz de bilirsiniz ki, pek ağırdır. İçinde yaşadığımız emsali nadir dakikaların vahametine rağmen, bu ağır milli mesuliyetin altında ancak muhterem heyetinizin

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.1, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 3. Basım, Ankara, 1959, s.39. Ayrıca bkz. *Hâkimiyeti Milliye*, 28 Nisan 1920. *Hâkimiyeti Milliye*'deki eski yazı belge Kemal Şenoğlu tarafından okunmuştur.

1 Büyük Millet Meclisi'nin 2. toplantı, 1. celsesi 24 Nisan 1920 öğleden sonra 5.30'da, Reisi Sin Şerif Bey efendi'nin riyasetinde açılır. Mustafa Kemal, toplantıda hazır bulunan 120 üyeden 110'unun oyunu alarak reis seçilir. (Y.N.)

2 *Hâkimiyeti Milliye*'de "azim ve iman ile". (Y.N.)

3 İktiham: Göğüs germe, güçlüğü yenme. (Y.N.)

4 "esirgenmeyen" sözcüğünün aslı olan "ibzal buyurulan" sözcükleri yerine, *Hâkimiyeti Milliye*'de "ibraz buyurulan" (gösterilen). (Y.N.)

5 *Zabıt Ceridesi*'nde "duygularımı"; *Hâkimiyeti Milliye*'de "nokta-i nazarlarımı" (görüşlerimi). (Y.N.)

6 *Hâkimiyeti Milliye*'de "milletin ve vatanın" yerine, "vatanımın". (Y.N.)

7 Zabıtta "ârayi umumiyesinde". (Y.N.)

yardım ve desteğinin daima ve daima hak yolundaki mücahedelere rağmen[1] avn ve inayeti sübhaniyeden[2] ümitvar olarak çalışacağım. İnşallah Padişahı Âlempenah Efendimiz Hazretleri'nin sıhhat ve afiyetle ve her türlü yabancı kayıtlarından uzak olarak tahtı hümayunlarında daim kalmasını eltafı ilahiyeden[3] tazarru eylerim. *(Şiddetli alkışlar.)*

1 *Hâkimiyeti Milliye*'de "rağmen" yerine "refik olan" (ortak olan). (Y.N.)
2 Allah'ın yardımından ve inayetinden. (Y.N.)
3 Allah'ın lütuflarından. (Y.N.)

HACİM BEYEFENDİ'YE*

(24 NİSAN 1920)

Ankara, 24.4.36 [1920]

Hacim Beyefendi'ye

Atufetli[1] Efendim Hazretleri

Fevkalade salahiyetle Bursa Valiliği'ne tayin olunduğunuzdan, hemen hareketiniz arz olunur. Ol bapta.[2]

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Millîye Hatıraları (1919-1920)*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1967, s.257.

1 Şefkatli. (Y.N.)

2 Yukarıdaki kaynağa göre, Hacim Bey Bursa Valiliği'ne tayinini, 26 Ekim 1965 tarihli bir mektubunda şöyle anlatmaktadır:

> "Bursa tayinim şöyle oldu. Ankara'da Muallim Mektebi'nde kalıyordum, o gün 24.4.1336 [1920] Mustafa Kemal Paşa gelip beni mektepten aldı. Ve istasyona geldik ve bana fevkalade salahiyetli olmak üzere Bursa'yı teklif etti. Ve sordu.
> – Hacim! Benim yanımda kalmak mı istersin, yoksa Bursa'ya gitmek mi? Ben de 'Paşam, sen nasıl istersen öyle yaparım. Yalnız Bursa'da olursam ve aramız kesilirse, ben öte tarafı muhafaza edebilirim' diye cevap verdim. O da uygun buldu ve bana fevkalade salahiyet veren emirnameyi verdi. Bu arada şayet aramız kesilirse haberleşme için yeni isimler aldık. Mustafa Kemal 'Nadir', ben de 'Nadi' ismini almıştım.
> Ben artık Bursa Valisi olmuştum ve yolumuz kesilmedi." Bkz. *aynı eser*, s.257. (Y.N.)

20. KOLORDU KUMANDANI ALİ FUAT PAŞA'YA*

(24 NİSAN 1920)

Ayaklanma meselesi Safranbolu'ya ve Çerkeş'e sirayet eylemiştir. Karışıklığın Ankara'ya doğru ve seri bir cereyan takip eylediği görülmektedir. Ankara'da istifade edilebilecek 700 kadar kuvvet vardır. Zatı devletlerinin oradan alacağınız azami kuvvetle Ankara'yı teşrifinize acil lüzum vardır. Yüksek cevabınızı makine başında acele beklemekteyiz.

* *Türk İstiklâl Harbi VI ıncı Cilt, İç Ayaklanmalar (1919-1921)*, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayınları, Seri No: 1, Ankara, 1964, s.52.
Kaynakta başlık, imza ve tarih yoktur. Kitapta, metne yer verilirken şu açıklama yapılmıştır: "Düzce ve Bolu ayaklanmalarının kısa zamanda Beypazarı-Gerede-Safranbolu'ya kadar sirayeti ve bu yerlerin Ankara'ya pek yakın olmalarından dolayı, Mustafa Kemal Paşa da endişe duymaya başladı. Nitekim 24 Nisan 1920'de o günlerde Bursa'da bulunan 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'ya aşağıdaki mesajı gönderdi:" (Y.N.)

15. KOLORDU KUMANDANI KÂZIM KARABEKİR PAŞA'YA*

(24/25 NİSAN 1920)

Ankara: 24/25.4.1336 [1920]

15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri'ne

Gayet aceledir:

Meclis'e bugün, şahsımı tariz hedefi olarak alan[1] propagandacıların mesaileri neticesinden vatani menfaatları müteessir etmemek için şahsıma hiçbir mevki verilmemesini samimi surette rica eylediğim, saydığım sakıncalara rağmen, Meclis, 120 mevcuttan 110 oy ile âcizlerini riyaset makamına seçti. Mevcut vaziyetin müşkül icapları karşısında, bu vazifeyi kabul etmemekte ısrar ettiğim takdirde, belki bir dağılma vuku olabilirdi. Bu sebeple riyaset vazifesini kabul ettiğimi arz eylerim.

Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

* Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960, s.659.
1 Aslı. "şahsımı hedefi ta'riz ittihaz eden". (Y.N.)

HALİL İBRAHİM EFENDİ'YE GÖREV MEKTUBU*

(25 NİSAN 1920)

Büyük Millet Meclisi üyelerinden Halil İbrahim Efendi özel vazife ile İznik'e gönderilmiştir. Mülki ve askeri memurlar tarafından adı geçene lüzumlu yardım ve kolaylıklarda bulunulması talep olunur.

25 Nisan 1336 [1920]

Reis
Mustafa Kemal

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: Recep Bozkurt, *Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda İznik 30 Ekim 1918 - 11 Ekim 1922 (İki Mütareke Arası)*, İznik Eğitim ve Öğretim Vakfı Yayınları, İstanbul. 2000. s.37. Eski yazı belge Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.
Yukardaki kaynakta, Mustafa Kemal Paşa tarafından Halil İbrahim Efendi'ye (Gürsoy) verilen bu mektubun aslının, Halil İbrahim Efendi'nin torunu Avukat Nesrin Kapancı'da olduğu belirtilmektedir. (Y.N.)

SİVAS VALİSİ REŞİT PAŞA'YA*

(25 NİSAN 1920)[1]

Sivas Valisi Reşit Paşa Hazretleri'ne

Ankara'dan

Merhum Hakan Sultan Abdülhamit'in kayınbiraderi, Çerkes ileri gelenlerinden[2] Rauf Bey namında bir zatın Düzce'den Zonguldak'a geldiği ve kendisi hakkında zatı devletlerine malumat verilmesini rica eylediği ve ailesini İstanbul'a götürdükten sonra Ankara'ya dönerek sözlü olarak malumat arz ve hizmet eylemek istediği Zonguldak Kaymakamlığı'ndan bildirildi. İsyan halinde bulunan Düzce'den gelmiş olmasına bakarak, adı geçen Rauf Bey hakkındaki kanaati devletlerinin bildirilmesini rica ederim.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

Cevap yazıldı. 26 Nisan 336 [1920]

* Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi, 10/2746'dan aktaran: *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964. s.303.

1 Belge. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te 25 Nisan 1920 tarihiyle yayımlanmıştır. (Y.N.)

2 Kaynakta "ümerayı Çerakeşeden". (Y.N.)

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE KONUŞMA
BEYPAZARI HADİSESİ HAKKINDA*

(25 NİSAN 1920)

Mustafa Kemal Paşa (Ankara): Müsaade buyurursanız bu okunan telgrafnamenin geldiği Beypazarı ahvali hakkında bazı malumat arz edeyim. Bundan yaklaşık dört beş gün evvel, bazı fesat erbabının masum ahaliyi aldatması neticesi olarak halk toplanmış ve orada bulunan depoyu basarak silahları almışlar ve dağıtmışlar; bundan fazla olarak telgrafhaneyi basmışlardı ve adeta bir isyan vaziyetine geçmişlerdi. Vilayetçe oradaki değerli ulema ve kaymakam vesaire telgraf başına çağırılarak, kendilerine lüzumlu nasihatler icra edilmişti. Bu nasihatler neticesi de, silahların iadesi ve fesatçıların Ankara'ya gönderilmesi ve toplanmış olan halkın dağılmasından ibaret idi. Buna cevaben silahların iade edileceği bildirilmekle beraber, diğer hususlara cevap verilmemişti. Bir iki gün böyle geçti. Nihayet oradaki memurlar, buraya bir kuvvet gönderilmedikçe vaziyetin mahiyet değiştirmesine imkân yoktur demişlerdi. Bu talep üzerine Ankara'dan oraya bir müfreze gönderildi. Bu müfrezeye verilen talimat, vilayetten zaten tebliğ edilmiş olan hususların temininden ibaretti; yani fesat erbabını alıp buraya getirmek, silahları iade etmek ve diğer masum olan halkı aydınlatıp mahallerine iade eylemektir. Askeri müfreze, verilen talimat dairesinde oraya gider, fakat onlar daima talep olunan hususları kabul edecekler gibi davranmakla beraber, ne silahlarını iade etmişlerdi ve ne de fesatçıları hükümete teslim etmişlerdi ve hatta öyle bir an oldu ki, oradaki askeri müfrezenin dahi içine girerek, onları dahi fesada uğratmak ve onların bile silahlarını almak teşebbüsünde bulunabilecekleri hissedildi. Bunun üzerine askeri müfreze, şehirden hariç bir yerde mevzi almak mecburiyetinde kaldı ve bu vaziyet karşısında yine vilayet makamı taleplerini tekrar etti ve oradaki zevat da, neticesi olmayan birtakım cevaplarla vakit geçirmekte devam ettiler. En nihayet giden müfreze kumandanı ve daha evvel nasihat icrası için gönderilmiş olan birtakım zevat dediler ki, buraya daha fazla kuvvet gelmedikçe fesat erbabının fesat icra etmesine mani olunamayacaktır. İşte bu sebeple, oraya yeniden bir kuvvet göndermek mecburiyeti hasıl oldu. Evvelisi gün kâfi miktarda kuvvet sevk olundu. İşte bu kuvvet Ayaş'a dün ulaşmıştı. Bugün, Yüce Meclis'inize bu telgraf geliyor. Bu telgrafın maddelerine göre, bir, iki, üç kişiden ibaret olan fesatçılar firar etmiştir. Silahlar da iade edilmiştir ve başka bir şey yoktur mealindedir. Hakikaten, bir miktar silahı iade ettiklerini doğrulayacak başka bir vasıtamız da yoktur. Her halde Beypazar ahalisinin lüzumsuz yere zarara uğratılması hiçbir vakit arzu edilir olmadığından,

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.1, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 3. Basını, Ankara, 1959, s.47-51.

Yüce Meclis'inizce öğrenildikten, bizce de malum olduktan sonra, derhal Ayaş'tan hareket etmiş olan yeni kuvvete yeniden Ayaş'a dönmesini ve orada beklemesini emrettik ve oradaki müfreze kumandanına da, Beypazarlıların vermiş olduğu bu teminat hakikat ise, buna emniyet hasıl olmuşsa, derhal geri dönünüz, emrini verdik. Fesat cereyanı yukarıdan geliyor, denildi. İlk bakışta mahalli bir vaka gibi görülüyor efendim, fakat esasen cereyan yukarıdan geliyor.

Bir mebus: Ayrıca belgeli midir?..

Haşim B. (Çorum): Müsaade buyurur musunuz, bu fesat yoluna yegâne sebep ne imiş? Hakiki mahiyeti nedir? İzah buyurursanız aydınlanmış oluruz.

Mustafa Kemal Paşa (Devamla): Dünkü maruzatımda fesat erbabının temin etmek istedikleri menfaatları bir dereceye kadar işaret etmiştim. Bu cereyan esasen Kuzeybatı'dan geliyor, dolayısıyla, yukarıdan aşağıya, mesela Düzce, Nallıhan, ondan sonra Beypazarı'na gelmiştir. Evvela fenalık birinci mevkide oldu. Sonra ikinciye, sonra Beypazarı'na intikal etti ve aşağıdan kâfi miktarda tedip[1] kuvvetleri görününce bu şekil hasıl olmuş bulunuyordu. Hakiki sebep doğrudan doğruya icat edilmiş, uydurulmuş yalanlardan ibarettir.

Haşim B. (Çorum): Kahrolsun.

Mustafa Kemal Paşa (Devamla): Mesela: Hilafet makamına karşı hiçbirimizin hatırına gelemeyecek yalanlar, icat ve ihtira[2] ediliyor. Mesela, Bolşevikler geliyor. Köyümüzü, kasabamızı harap edecek, hepimizi idam edecek, çabuk silah başına; tabii köylü cahil, bilmez; silahlarını alıyor ve geliyor. Ne olduğunu anlamadan. karşı karşıya geldiği kimselerle çarpışma olduktan ve bir defa kan döküldükten sonra, tabiatıyla bir husumet ve anlaşamamazlık vücuda geliyor. Her halde fikirlerin zehirlenmelerden korunacağına hiç şüphemiz yoktur.

Ve bu sebebledir ki, Beypazarı'na karşı yine Yüce Meclis'inizin lütufkâr muamele etmesini pek uygun görüyorum. Ancak şunu teklif etmek isterim ki, şimdi değerli üyelerden, değerli ulemadan üç beş zat seçilsin, bunlar telgraf başına gitsinler. oradaki ulema ve eşrafı da çağırsınlar. Bu telgrafnamelerinin Meclis huzurunda okunduğunu ve gösterdikleri iyi halden memnuniyet hasıl olduğunu bildirsinler ve bittabi yalnız suçlu olup firar edenler söz konusu olabilip diğerlerinin aldatılarak aynı harekete iştirak etmiş bulunduklarından dolayı, kendilerini, tensip buyurursanız affetmek de uygun olabilir.

[...]

Mustafa Kemal Paşa (Ankara): İcraatta şiddet, katiyet göstermek hususunda ortaya konulan görüşe tamamıyla iştirak ederim. Ancak söz konusu olan vaziyet bu derece –bu an için– şiddeti lüzumlu kıldığı kanaatinde değilim. Bilhassa telgrafname muhteviyatına göre, esasen fesat çıkaranların ve teşvikçilerin firar etmiş oldukları ve bunların elde edilmesi için oradaki ahaliye baskı netice vermeyeceği için, onlar hakkında yapılacak muameleyi şimdilik söz konusu etmeyebiliriz. Ancak, o fesat erba-

1 Tedip: Cezalandırma, bastırma. (Y.N.)
2 Benzeri görülmemiş bir şey icat etme, meydana getirme (Y.N.)

bının fesatlıklarına kapılmış olmakla da, Beypazarı ahalisi hakkında bir ceza yapmak hatıra gelmektedir. Bu lazım gelir. İçlerinde fesat erbabı yaşatmak, onların fesatlıklarına zemin hazırlamak; bu da bir kabahattir. Bunu da cezasız bırakmamak lazımdır. İhtimal ki, biraz daha inat etseler ve direnselerdi, ceza tatbik olunurdu. Fakat Yüce Meclis'inizin açılışı üzerine Meclis'e müracaat etmiş ve sığınmış olmalarından, bendeniz, halkın tamamının zarar görmeyerek affa mazhar olmasını tercih ederim. *(Teşekkür ederiz pek uygundur sesleri.) (Alkışlar.)* Orada daimi bir tehdit hissi için bir kuvvet bulundurmak meselesine gelince, gerçi bu da imkânsız değildir. Lakin, yüksek malumunuz, askerlikte esas olan kaide, kuvveti daima toplu olarak elde bulundurmak ve bir yer tedip edilmek istenildiği vakit, lüzumu kadar ve belki biraz fazla göndermek suretiyle orayı tedip etmek, yine kuvveti daima kullanılabilir bir halde bulundurmaktır. İhtimal, Nallıhan, Beypazarı gibi yarın şurada burada, daha üç beş yerde birtakım tezahürat olabilir. Her birinde ayrı ayrı birer tedip ve tehdit kuvveti bırakmak prensibini, kaidesini lüzumlu görecek olursak, o zaman elimizde bulunan ve icabında bütün şiddetimizi tatbike vasıta olacak kuvveti bölünmeye uğratmış oluruz. Onun için tensip buyurursanız oradaki halkın artık bir şey yapmayacağından, buradan seçeceğiniz muhterem heyet tamamen emin olduktan sonra, o kuvvetin orada kalmasındansa belki başka bir yerde faydalı bir şekilde kullanılması, ümit ederim ki, Yüce Meclis'inizce de tensip olunacaktır. *(Görüşme kâfi sesleri.)*

[...]

Mustafa Kemal Paşa (Ankara): Müsaade buyurur musunuz? Bendenizin ilk vuku bulan bir teklifim vardı. Beypazarı isyan halindedir. Orada bulunan müfreze muharebe vaziyetindedir. Bunun üzerine bu telgrafı çekmişler. Dolayısıyla ilk yapılacak iş, telgrafhaneden derhal ulema ile görüştükten ve onlardan teminat aldıktan sonra, ayrıca heyetler gitmek meselesi söz konusu olur. *(Uygun, kabul sesleri.)*

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE KONUŞMA
BİR HÜKÜMET KURULMASI HAKKINDA*
(25 NİSAN 1920)

Mustafa Kemal Paşa (Ankara): Şimdi beyanatta bulunan arkadaşımızın teklifi[1] hakikaten hatıra gelmektedir. Fakat kısa ve pratik olarak ifade etmek isterim ki, bunun icra kabiliyeti yoktur. Çünkü bu dakikada birikmiş sayısız telgraflar vesaire var. Bunları şimdi ayrılıp başka bir odada gözden geçirmek, bütün icaplarını yapmak lazımdır. Halbuki, seçilen Muhterem Riyaset Divanı Heyeti, işte görüyoruz, burada meşguldürler ve ayrılamazlar, aynı zamanda her iki bakımdan buna imkân yoktur. Dolayısıyla, acilen, basit ve geçici encümen deyiniz, heyeti idare deyiniz, her ne derseniz deyiniz, içinizden birkaç kişi ayrılsın ve bütün vatanın her bir köşesinden vuku bulmakta olan müracaatlara verilecek cevaplar bekleme halindedir, bunları çıkarsın ve icap edenleri Genel Kurul'a arz etsin, asıl ve esas kararları buradan elde etsin ve teferruata ait olan şeyleri de yapıversin ve bu suretle makine durmuş olmasın ve sonra Vekiller Heyeti, İcra Heyeti, buna verilecek şekil, bendeniz de Celâlettin Arif Bey'in fikrindeyim,[2] daha derin bir şekilde incelenmeli ve oraya seçilecek zevat, temasla kendileri anlaşabilirler. Bunun için zaman bırakılabilir. Fakat beklemeye müsait olmayan bir şey varsa, derhal, birikmiş olan maddeleri inceleyecek geçici bir heyetin seçilmesidir.

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.1, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 3. Basım, Ankara, 1959, s.57.

1 Tokat Mebusu Nâzım ve arkadaşları tarafından verilen önerge kastediliyor. Önergede, memleket işlerini idare etmek için geçici bir hükümet veya geçici bir hükümeti andırır başka bir şeklin sakıncası dile getirilmekte ve işlerin encümenler vasıtasıyla yürütülmesi önerilmektedir. (Y.N.)

2 Erzurum Mebusu Celâlettin Arif Bey, Tokat Mebusu Nâzım ve arkadaşlarının önerisi üzerine ilk sözü alır. İstanbul'un 16 Mart'ta işgalinden sonra memleketin büyük kısmının başıboş olduğunu, birçok yerde uygunsuzluklar ortaya çıktığını söyler. "Hükümet kurulsun mu, kurulmasın mı?" tartışması devam eder. Celâlettin Arif Bey daha sonra yazılı bir önerge sunarak, hükümet kuruluncaya kadar beş altı kişilik bir İcra Encümeni seçilmesini önerir. Tartışmalar sürer. Celâlettin Arif Bey'in önerisi, dördüncü celsenin sonunda kabul edilir. (Y.N.)

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE KONUŞMA
İSMET BEY'İN DE İCRA HEYETİNDE YER ALMASI HAKKINDA*
(25 NİSAN 1920)

Mustafa Kemal Paşa (Ankara): İsmet Bey'in hakikaten fiilen yaptığı vazife, bütün askeri harekâtı takipten ibarettir. Bu bakımdan vazifesi, Erkânıharbiyei Umumiye Riyaseti'dir. Ancak Yüce Meclis'inizce bu husus malum olmamış ve yüksek tasvibinize kavuşmamıştır. Bunun için bugünkü vazifesi hususiyet dairesinde kalır. Eğer yüksek heyetiniz münasip görür de kendisini bu vazifeden dolayı mesul tanırsanız, o zaman bu zevat arasında bulunur ve beraber onlarla çalışabilir. *(Kabul, kabul sesleri.)* O halde İsmet Bey'in Erkânıharbiyei Umumiye Riyaseti vazifesini yapmak üzere bu icra heyeti arasında çalışmasını münasip görürseniz oya koyunuz. *(Kabul, kabul sesleri.)*[1]

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.1, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 3. Basım, Ankara, 1959, s.59.

1 Celâlettin Arif Bey'in kabul edilen önerisi üzerine, "İcra Encümeni"ni oluşturacak 6 kişi için seçimler yapılır. İlk turda Celâlettin Arif Bey, Câmi Bey ve Bekir Sami Bey seçilir. Mustafa Kemal Paşa'nın yukardaki konuşması üzerine, İsmet Bey, zaten heyette yer alacağı için seçim listesinden çıkarılır. İkinci turda Fevzi Paşa, üçüncü turda ise Hamdullah Suphi ve Hakkı Behiç Beyler seçilirler. Reis Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Bey'le birlikte 8 kişi olan, Mustafa Kemal'in yukardaki konuşmasında "icra heyeti" dediği bu "İcra Encümeni", Büyük Millet Meclisi'nin seçtiği ilk hükümettir.
Fevzi Paşa'nın henüz Ankara'ya gelmeden, Büyük Millet Meclisi toplantısına katılmadan ve Büyük Millet Meclisi üyeliği mazbatası gelmeden İcra Heyeti'ne seçildiği görülüyor. Fevzi Paşa'nın Anadolu'ya geçişi, Ankara'ya gelişi üzerine, Mustafa Kemal Paşa'nın çektiği telgraflar ve yazı için bkz. elinizdeki ciltte s.109, 129, 138. (Y.N.)

BEYANNAME*

(25 NİSAN 1920)

Büyük Millet Meclisi'nin Memleketine Beyannamesi

Anadolu'nun her köşesinden gelen vekillerinizin teşkil ettiği Büyük Millet Meclisi, olanı biteni dinleyip anladıktan sonra millete hakikati söylemeye lüzum gördü. İngilizler tarafından satın alınan ve milleti birbirine düşürmek maksadını güden bazı hainler, sizi aldatmak için türlü türlü yalanlar söylüyorlar. İzmir vilayetinin, Antalya'nın, Adana'nın, Ayıntap ve Maraş ve Urfa havalisinin düşmanlar tarafından işgali üzerine silahına sarılan millettaş ve dindaşlarınızı, yine size mahvettirmek için padişah ve halifeye isyan sözünü ortaya atıyorlar. Millet Meclisi, halife ve padişahımızı düşman baskısından kurtarmak, Anadolu'nun parça parça şunun bunun elinde kalmasına mani olmak, payitahtımızı yine anavatana bağlamak için çalışıyor. Biz vekilleriniz, Cenabı Hak ve Resulü Ekremi namına yemin ederiz ki, padişaha ve halifeye isyan sözü bir yalandan ibarettir. Ve bundan maksat, vatanı müdafaa eden kuvvetleri, aldatılan Müslümanların elleriyle mahvetmek ve memleketi sahipsiz ve müdafaasız bırakarak elde etmektir. Hint'in, Mısır'ın başına gelen halden mübarek vatanımızı kurtarmak için İngiliz casuslarının sizi aldatmak üzere uydurdukları yalana inanmayın. İzmir'ini, Adana'sını, Urfa ve Maraş'ını, kısacası vatanın düşman istilasına uğramış kısımlarını müdafaa edenleri, din ve milletlerinin şerefi için kan döken kardeşlerinizi arkadan size vurdurmak isteyen alçakları dinlemeyin ve onları Millet Meclisi'nin kararı üzerine cezalandıracak olanlara yardım edin. Ta ki din son yurdunu kaybetmesin, ta ki milletimiz köle olmasın. Biz birlik oldukça, düşman üzerimize gelemeyeceğini resmen ilan etti. Onun candan özlediği, aramızda nifak ve şikaktır.[1] Allah'ın laneti düşmana yardım eden hainlerin üzerine olsun. Ve rahmet ve tevfiki, halife ve padişahımızı, millet ve vatanı kurtarmak için çalışanların üzerinden eksik olmasın.

Büyük Millet Meclisi emriyle
Reis
Mustafa Kemal

* *Hâkimiyeti Milliye*, 28 Nisan 1920, No: 25, s.1; *İzmir'e Doğru*, 2 Mayıs 1920. Ayrıca bkz. aslı Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nde A: 1-105, D: 76, F: 4'te kayıtlı olan, bir örneği Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndeki belge; 26 Nisan 1920 tarihli ve "15. Kolordu Kumandanlığı'na" başlıklı örneği için bkz. Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960, s.662-663.
Beyanname, 25 Nisan 1920'de, Büyük Millet Meclisi'nde, Hamdullah Suphi Bey tarafından, okunmuştur. Bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.1, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 3. Basım, Ankara, 1959, s.60.
Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndeki eski yazı belge Ahmet Hezarfen ve Necdet Kurdakul, *Hâkimiyeti Milliye* ve *İzmir'e Doğru*'daki ise Kemal Şenoğlu tarafından okunmuştur. (Y.N.)

1 Nifak ve şikak: İkilik ve bozuşma. (Y.N.)

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE KONUŞMA
İNGİLİZLERİN ŞİLE'YE ASKER ÇIKARMASI HAKKINDA*
(25 NİSAN 1920)

Mustafa Kemal Paşa (Ankara): Müsaadenizle efendim, bu malumatı[1] iyice aydınlatmak için bazı izahat vereyim:

Yüksek malumları, bizim Düzce'de, Hendek'te ve Adapazarı'nda ufak tefek bazı kıtalarımız vardı. O havali denilebilir ki, öteden beri birçok fesatlara maruz kaldığı için, daima olumsuz hareketi tutmuşlar idi. Son günlerde, İngilizlerin bütün vasıtalarla bunları takviye ve teşvik ederek harekete geçirdikleri malumunuz oldu. Bittabi, bu harekete geçenlerin kendileri bile, İngilizler tarafından tahrik edildiklerinin farkında değildiler. Çünkü arada vasıta olanlar yine bizim askeri kıyafetimizdeki insanlardı. Bir karışıklık çıkardılar, Adapazarı ahalisi ilk gafleti müteakip bizimle vuku bulan temaslarında hakikati idrak ettiler ve derhal sükûnete geçtiler. Fakat bu dalga, Hendek ve Düzce'de devam etti. Bu defa Adapazarı ahalisi, eşrafı bir nasihat heyeti göndermek istediler. İleri gelenlerden üç zat maiyetlerine birkaç arkadaş alarak hareket etmişler, asilere yaklaştıkları zaman, asiler, kendilerinden maiyetlerini bırakarak tek tek gelip görüşmelerini temenni ettiler. Giden nasihat heyeti, bu talebi iyi karşıladı ve maiyetlerini terk ederek gittiler. İlk temas eder etmez, asiler bunları şehit etti. İşte bunun üzerine şehitlere mensup olanlarla, yani Adapazarlılarla Hendek ve Düzceliler arasında çarpışmalar başlamıştır. Çünkü asiler, aynı zamanda Adapazarı'na da girmek istiyorlardı. Diğer taraftan İngilizler, az çok teşviklerin semere verir gibi olduğunu görmüş olacaklardır ki, bunları yakından takviye etmek için Şile'ye bir miktar asker çıkarmış oluyorlar. Bizim de orada mevcudiyetinden bahsettiğim askerlerimiz hakkında telgraf hatlarının kesik olması sebebiyle henüz sağlam malumat alamadık.

Sırrı Bey (İzmit): Hendek hangi taraftandır Paşa Hazretleri?

Mustafa Kemal Paşa: Adapazarı tarafında Düzce'ye eğilimlidir. Ve bu asiler Hendek'i yağma etmişlerdi ve ettikten sonra gitmişlerdi. Asiler, doğrudan doğruya Düzce'den giden asilerdir.

Haşim Bey (Çorum): Bunlar Türk veya İngiliz askeri midir?

Mustafa Kemal Paşa (Ankara): Yalnız İngiliz askeridir. Bunların iki gemisi varmış, birisini oraya koymuşlar, diğerini de o sahillerde, belki daha doğuda bir noktaya çıkaracaklardır.

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.1, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 3. Basım, Ankara, 1959, s.60-61.

1 Büyük Millet Meclisi'nde okunan bir telgrafta, iki nakliye gemisinin Şile civarına geldiği, birinin karaya İngiliz askeri çıkararak işgal ettiği, diğerinin ise torpidoların muhafazasında olarak Kefken adası civarında bulunduğu, Kandere'den Kefki köyüne gönderilen bir müfreze ile geminin gözetlendiği bildirilmektedir. Mustafa Kemal Paşa bu telgraf üzerine söz alır. (Y.N.)

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE KONUŞMA
BEYPAZARI ASİLERİ HAKKINDA*
(25 NİSAN 1920)

Mustafa Kemal Paşa (Ankara): Beypazarı'ndan bahsedeceğim efendim, bir heyet telgraf başında Beypazarı'yla görüşmek istemişti. Haberleşme kesik olduğundan maalesef görüşmek mümkün olmadı. Daha evvel vuku bulmuş olan maruzatımda, Beypazarı'nda ufak bir askeri kıtamız bulunduğunu, fakat Beypazarı'ndaki asilerin bu müfrezenin mevcudiyetine rağmen, adeta aldatıcı bir tarzda hareket ettiği anlaşıldığını ima etmiştim. Ve bunun üzerine idi ki, buradan lüzumu kadar kuvvet sevk edilmiş idi. Fakat Yüce Meclis'inizce muhteviyatı bilinen telgrafname üzerine, yeni giden kuvveti durdurmayı ve orada bulunan kuvvetimizi de çekmeyi ve bu suretle talep eyledikleri affı Yüce Meclis'inizden rica etmeyi uygun görmüştüm. Şimdi okuyacağım telgrafname ile, evvelki bildirimlerin hakikate yakın olmadığı anlaşılacaktır. Yalnız şunu ekleyeyim ki, giden müfrezemiz verilen bekleme emrini almıştır. Müfreze Kumandanı emri kabul ettiği zaman yakından elde etmiş olduğu malumatta, orada başka türlü mütecavizane tedbirlerde bulunulduğunu anlamış ve yürüyüşüne devam etmişti. Şimdi Beypazarı'ndan şu telgrafı veriyor. Giden kumandan, Arif Bey'dir.

Telgraf

Bugün Beypazarı'ndaki askeri müfrezeye taarruzda bulunmuş olan ve lüzumlu nasihatlere boyun eğmeyen Beypazarı ve havalisi asileri, Karahisar alayı ile yapılan çarpışmada bir saatten ziyade mukavemet edemeyerek ve birçok maktul vererek kahredici surette hezimete uğrayıp firar etmişlerdir. Ulema ve eşraf ve belde ahalisi mücahit müfrezemizi bayraklarla karşılayarak kendilerini, birtakım münafık ve fesatçıların teşviklerine kapılarak silahlı isyan ve şekavete sarılan cahillerin ve azılıların zulüm ve taarruzlarından kurtardığımızdan dolayı sevinçlerini şükran ile beyan ettiler, şehir asilerden tamamen temizlenmiş ve işgal edilmiştir. Cenabı Hak, İslam ümmetini nifak ve sapkınlıktan muhafaza ve maksat ve gayesi vatan ve milletin selametine bağlı bulunan milli mücahedeleri daima muvaffakiyete ulaştırsın, âmin.

25 Nisan 1336 [1920]
Kuvayi Tedibiye Kumandanı
Kaymakam Arif

Mustafa Kemal Paşa (Devamla): Teşekküre değerdir. Bundan sonra Arif Bey'e verilecek talimat, fesatçıları ve hamilerini lüzumu gibi tedip etmek olacaktır.

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.1, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 3. Basım. Ankara. 1959, s.61-62.

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE KONUŞMA
YABANABAD HAKKINDA*
(25 NİSAN 1920)

Reis [Celâlettin Arif Bey]: Paşa Hazretleri bir telgrafname verdiler. Yabanabad'dan[1] *geliyor efendim, Kaymakam Hakkı imzasıyla:*

"Şimdi alınan sağlam malumat aşağıda arz olunur: Koç Bey bugün Bükeler köyüne gelmiş ve padişahın iradesini tebliğ edeceğinden, önümüzdeki çarşamba günü bütün ahalinin kaza merkezinde bulunmasını ve padişahtan ne suretle ayrılmış olduklarını ahaliden soracağını imzası altında yazdığı kâğıtlarla köy ahalisine tebliğ eylemiştir. Yapılan araştırmaya göre bu tebliğe bütün ahalinin icabet edeceğine şüphem yoktur, bu halde vaziyetimizin şimdiden tayin buyurulmasını istirham ederim, çünkü artık telgraf haberleşmesinin kesileceği şüphesizdir."

Fuat Bey (Çorum): Vatani hıyanettir.

Mustafa Kemal Paşa (Ankara): Müsaade buyurursanız bu telgrafa yazılan cevabı okuyayım:

Yabanabad Kaymakamlığı'na

Koç Bey'in ahaliye vaki olan tebligatı İngilizlerin emellerini destekleyen kötü niyetlilerin ve millet hainlerinin tertibi eseridir. Halifei Zişanımız Efendimiz Hazretleri İstanbul'da İngilizlerin baskı ve esareti altında kalmıştır, bütün gayemiz halifemizi kurtarmak ve milletimizin bağımsızlığını, hayatını muhafaza etmektir. İngilizler ahalimizi bu gibi vasıtalarla aldatarak İslam ehlini birbirine kırdırmak ve ondan sonra memleketimizi istedikleri gibi esaret altına almak istiyorlar. Bu hakikatleri ahaliye ilan ediniz. Ahaliden şüphesi olanlar İngilize hizmet eden insanlara değil, Millet Meclisi'ne müracaat etsinler. Buna rağmen fesatçıların ve İngiliz taraftarlarının aldatmalarına kapılır, ayaklanır ve toplanırlarsa Büyük Millet Meclisi, bunların büyük bir şiddetle cezalandırılmasına karar vermiş ve cezalandırma kuvvetleri hazırlanmıştır. Dökülecek kanların bütün vebali de fesatçılara ve onlara uyanlara ait olacaktır, şayet Yabanabad'ı terke mecbur olursanız bize emin vasıta ile haber gönderiniz, şimdi yapacağınız icraat neticelerinden de hemen malumat veririz.

(Uygun sesleri, kabul edildi.)

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.1, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 3. Basım, Ankara, 1959, s.63-64.

1 Kızılcahamam. (Y.N.)

FEVZİ PAŞA'YA*

(25/26 NİSAN 1920)[1]

Saffet Bey vasıtasıyla Fevzi Paşa'ya

Anadolu'ya geçtiğinize memnun olduk. Hoş geldiniz. Ankara'ya teşrifinizi bekliyoruz. Hürmetlerimiz.

Mustafa Kemal

* Ali Fuat Cebesoy, *Millî Mücadele Hâtıraları*, Vatan Neşriyatı, İstanbul, 1953, s.371. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Özel Mektupları*, Derleyen: Sadi Borak, Kaynak Yayınları, 4. Basım, İstanbul. Mart 1998. s.128.

1 *Millî Mücadele Hâtıraları*'nda belge tarihsizdir. Aynı belge, *Atatürk'ün Özel Mektupları*'nda "25/26 Nisan 1920" tarihi ile yer almaktadır. Telgraf "Saffet Bey vasıtasıyla" (Ali Fuat Paşa'nın Erkânıharp Reisi Binbaşı Saffet Bey) gönderilmektedir. Ali Fuat Cebesoy, kitabında, Fevzi Paşa ile 25/26 Nisan gecesi görüştüklerini ve aynı gece Saffet Bey aracılığıyla Mustafa Kemal'le haberleştiklerini belirtmektedir. (Y.N.)

3. KOLORDU KUMANDANLIĞI'NA*

(25/27 NİSAN 1920)

26/27.4.36 [1920]

3. Kolordu Kumandanlığı'na

Ankara
Numarasız

Büyük Millet Meclisi'nin 25.4.36 [1920] günkü celsesinde, Edirne Mebusu Miralay İsmet Beyefendi'nin oybirliği ile Erkânıharbiyei Umumiye Riyaseti'ne seçildiği ve adı geçenin vazife yapmaya başladığı tamim edilir.

25/27.4.36 [1920]

Büyük Millet Meclisi emriyle
Reis
Mustafa Kemal

* Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi, Dolap 10, Göz 1, Dosya 58'den fotokopisiyle birlikte aktaran: *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Genelkurmay Basımevi, Eylül 1965, sayı 53, Vesika 1211. Aynı belgenin "15. Kolordu Kumandanlığı'na" başlıklı ve 26 Nisan 1920 tarihli örneği için bkz. Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi. 1960, s.666. *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*'ndeki eski yazı belge Ercüment Hüsnü Baki tarafından okunmuştur.

12. KOLORDU KUMANDANI FAHRETTİN BEY'E*

(26 NİSAN 1920)

İtalyanların İstanbul'dan ilticaen gelmekte olan zevata kolaylık göstermesine nazaran, bu nakliyatı men etmek yerinde olmakla beraber, bu yoldan istifade etmesi ihtimali bulunan kötü niyetlilerin Anadolu'ya girmesinin engellenmesi ve bu hususta dikkatli davranılması rica olunur.

* Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Arşivi, Kl. 809, D.38-24-70, Fh.141-1'den aktaran: Dr. Mevlüt Çelebi, *Millî Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*, Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara, 1999, s.205. Ayrıca bkz. Yrd. Doç. Dr. Nuri Köstüklü, *Millî Mücâdele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s.43.
Millî Mücâdele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları'nda ATASE Arşivi belgelerinden hareketle şu açıklama yer almaktadır: "... halkla teması sağlayan İtalyanlar, bundan sonra ise kendilerini kabul ettirmeye yönelik siyaset takip ettiler. Bu siyasette önce, hemen hemen her gün yaptıkları açıklamalar ve vaatlerle hükümet, belediye ve halk üzerinde nüfuzlu olan kişileri kazanmayı hedef aldılar. Kendilerine çektikleri, kalplerini kazandıkları bu kişiler vasıtasıyla da kamu ihtiyaç ve arzusu tatmin edilerek, halkın kendilerine (İtalyanlara) eğilimi sağlanmak istenmiştir. Bu cümleden olmak üzere, Antalya ve Burdur'a doktorlar getirerek, halkın sağlık ihtiyaçlarını temine çalıştılar. Yine 1919 Temmuz'unun ikinci haftasından itibaren İtalyanlar, Antalya-Burdur ve Burdur-Korkuteli arasında haftada iki defa otolarla yolcu taşımaya başladılar. Hatta bu hizmetten faydalanmak isteyen bazı kimseler Burdur belediye meydanında, Belediye Kâtibi Ömer Efendi'ye isimlerini yazdırıyorlardı. Adı geçen bu şahıs, bu gibi işlere karışmaması için Belediye Reisi tarafından uyarıldı. İtalyanların bu tür faaliyetleri hakkında 'emir ve iradeleri için' durum 2. Ordu Müfettişliği'ne arz edildi. İtalyanlar, bir yolcuyu yirmi kilo eşyasıyla beraber 4 lira karşılığında Burdur-Antalya arasında taşıyorlardı. Tabiidir ki, Türk nakliyecileri bundan etkilendiler ve bazı köprülere çivi dikerek, İtalyan kamyonlarının lastiklerini patlatmak suretiyle, tepkilerini gösterdiler. TBMM Reisi Mustafa Kemal, daha Meclis'in açılmasından üç gün sonra 26.4.1920'de 12. Kolordu Kumandanı Fahreddin Bey'e çektiği telgrafta, İtalyanların bu faaliyetlerinin kesinlikle önlenmesini istedi." (Y.N.)

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE KONUŞMA
UMURU ŞER'İYE ENCÜMENİ TEŞKİLİ HAKKINDA*
(26 NİSAN 1920)

Çorum Mebusu Fuad Bey'le arkadaşlarının, Umuru Şer'iye Encümeni[1] *teşkiline ve adı geçen encümen reisinin Heyeti İcraiye'ye dahil bulunmasına dair önergesi.*

[...]

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Efendim, dün seçilen heyetin geçici olması itibariyle ihtimal ki, Genel Kurul'ca gevşek davranılmıştır. Fakat bugün encümenin vereceği esasta şer'iye işi de mutlaka dahil bulunacaktır. Eğer bugün de gecikeceği varit ise Heyeti Şer'iye'nin seçilmesi uygun olabilir. Esas seçileceğine göre yeniden bir Heyeti Şer'iye seçimini münasip görüyor musunuz?

(Hacet yok, sesleri.)

Hacet görmeyenler ellerini kaldırsın. *(Eller kalkar.)* Hacet görülmedi.

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.1, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 3. Basım, Ankara, 1959, s.71.

1 Şer'î İşler Komisyonu. (Y.N.)

15. KOLORDU KUMANDANI KÂZIM KARABEKİR PAŞA'YA*

(26 NİSAN 1920)

Ankara: 26.4.1336 [1920]

15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri'ne

Gayet mühim ve aceledir.
Zata mahsustur.

Bakû'ya gönderilecek askeri heyete verilecek yüksek talimatlarında[1] değiştirilen maddeler aşağıda arz olunur:

1. Emperyalist hükümeti[2] aleyhine harekâtı ve bunların tahakküm ve esareti altında bulunan mazlum insanların kurtuluşu gayesini hedefleyen Bolşevik Ruslarla mesai ve harekât birliğini kabul ediyoruz.

2. Bolşevik kuvvetleri, Gürcistan üzerine askeri harekât yapar veyahut takip edeceği siyaset ve göstereceği tesir ve nüfuzla, Gürcistan'ın da Bolşevik ittifakına dahil olmasını ve içlerindeki İngiliz kuvvetlerini çıkarmak üzere bunlar aleyhine harekâta başlamasını temin ederse, Türkiye hükümeti de emperyalist Ermeni hükümeti üzerine askeri harekât icrasını ve Azerbaycan hükümetini Bolşevik devletler zümresine dahil etmeyi taahhüt eyler.

3. Evvela, milli topraklarımızı işgali altında bulunduran emperyalist kuvvetleri kovmak ve gelecekte emperyalizm aleyhine vuku bulacak ortak mücadelelerimiz için dahili kuvvetlerimizi şekillendirmek üzere, şimdiden ilk taksit olarak beş milyon altının ve kararlaştırılacak miktarda cephane ve diğer fenni harp vasıtaları ve sıhhi malzemenin ve yalnız Doğu'da harekât icra edecek olan kuvvetler için erzakın. Rus Sovyet Cumhuriyeti'nce temini lazımdır.

Mali sıkıntımız yüksek malumları olduğundan, İstanbul ile alakanın kesilmesinden dolayı Dersaadet'ten para getirtilmesi de mümkün olmadığından, vilayetlerin mahalli gelirleriyle idarelerinin temini müstahayyeldir. Gönderilecek heyet, Azerbaycan hükümeti nezdinde lüzumlu teşebbüslerde bulunarak, mühim olan yardımın, hatta borçlanmanın icrasına da mesai sarf eylemesi münasiptir, Efendim.[3]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

* Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960, s.667.

1 Kâzım Karabekir'in "Heyeti Temsiliyeye" başlıklı ve 18 Nisan 1920 tarihli teklifi kastedilmektedir. Bkz. Kâzım Karabekir, *aynı eser*, s.633-634. (Y.N.)

2 "Emperyalist hükümetler" olmalı. Bkz. elinizdeki ciltte s.114. (Y.N.)

3 *İstiklâl Harbimiz*'de, 3. madde tek paragraf halindedir. Bir sonraki sayfada yer alan belgeden de anlaşılacağı gibi, yukarda 3. maddenin ikinci paragrafı olarak ayırdığımız kısımda, Mustafa Kemal, Kâzım Karabekir'e hitap etmektedir. (Y.N.)

LENİN'E MEKTUP

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN MOSKOVA SOVYET HÜKÜMETİ'NE BİRİNCİ TEKLİFNAMESİ*

(26 NİSAN 1920)

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Moskova Sovyet Hükümeti'ne[1]
Birinci Teklifnamesidir

1. Emperyalist hükümetler aleyhine harekâtı ve bunların tahakküm ve esareti altında bulunan mazlum insanların kurtuluşu gayesini hedefleyen Bolşevik Ruslarla mesai ve harekât birliğini kabul ediyoruz.

2. Bolşevik kuvvetleri, Gürcistan üzerine askeri harekât yapar veyahut takip edeceği siyaset ve göstereceği tesir ve nüfuzla, Gürcistan'ın da Bolşevik ittifakına dahil olmasını ve içlerindeki İngiliz kuvvetlerini çıkarmak üzere bunlar aleyhine harekâta başlamasını temin ederse, Türkiye hükümeti de emperyalist Ermeni hükümeti üzerine askeri harekât icrasını ve Azerbaycan hükümetini de Bolşevik devletler zümresine dahil etmeyi taahhüt eyler.

3. Evvela, milli topraklarımızı işgal altında bulunduran emperyalist kuvvetleri kovmak ve gelecekte emperyalizm aleyhine vuku bulacak ortak mücadelelerimiz için dahili kuvvetlerimizi şekillendirmek üzere, şimdilik ilk taksit olarak beş milyon altının ve kararlaştırılacak miktarda cephane ve diğer fenni harp vasıtaları ve sıhhi malzemenin ve yalnız Doğu'da harekât icra edecek olan kuvvetler için erzakın, Rus Sovyetler Cumhuriyeti'nce temini rica olunur. Üstün ihtiramlarımızın ve samimi hissiyatımızın kabulünü rica eyleriz.[2]

Ankara, 26 Nisan 1336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi, Kutu 96, Belge 36'daki eski yazı belge Sadık Perinçek tarafından okunmuştur. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.304-305. Belgenin Rusya kaynaklarındaki örneği için bkz. Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı Arşivi (Archiv MİD RF), f.132, on., 3, n.2, d.1, L.11. Ayrıca bkz. *Mejdunarodnaya Jizn* dergisi, 1963, sayı 11, s.147-148.

1 *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "Moskova Hükümeti'ne" şeklinde eksik okunmuştur. (Y.N.)

2 Kâzım Karabekir, Mustafa Kemal'e gönderdiği 28 Nisan 1920 tarihli cevabi telgrafta, belgedeki "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Moskova Sovyet Hükümeti'ne Birinci Teklifnamesidir" başlığı ile sonundaki "temini rica olunur. Üstün ihtiramlarımızın ve samimi hissiyatımızın kabulünü rica eyleriz" bölümünü kendisinin eklediğini belirtmektedir. Bkz. Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960, s.668. (Y.N.)

CHICAGO DAILY TRIBUNE'DE YAYIMLANAN MÜLAKAT*

(26 NİSAN 1920)

Wilson'un 14 Prensibi ya da Savaş - Kemal Paşa

Floyd Gibbons
Chicago Tribune Dış Haberler Servisi
(Özel telgraf vasıtasıyla)

Paris, 3 Mayıs – "Bu görevle tepemi attırdınız, ama yine de yola çıkıyorum". Paul Williams üç hafta önce, Türkiye'nin iç kısımlarına giderek, müttefikler tarafından memleketinin parçalanmasına karşı savaşmak için Küçük Asya'da milyonlarca Müslümanı örgütleyen Türk milliyetçi lider Mustafa Kemal Paşa ile görüşme talimatı alması üzerine, İstanbul'dan bu telgrafı göndermişti.

Bütün Hıristiyanlara şiddetle düşman olan bir memleketin çorak bozkırlarında ve eşkıya dolu dağlarında sekiz günlük bir yolculuktan sonra, Mr. Williams, Kemal'in gizli karargâhını buldu ve Müslüman dünyasının militan lideriyle ilk mülakatı yapmayı başardı. Daha sonra Mr. Williams'ın görüşmesi ilkönce telsiz telgrafla Paris'e ve oradan da telgraf ile Şikago'ya ulaştırılmak üzere, atla, deveyle ve yaya olarak, yerli kuryelerce İstanbul'a getirildi.

Mr. Williams'ın yola çıkarken tepesinin attığına dair mesajı, telgrafının teslim tarihi okunduğunda anlaşılacaktır.

Paul Williams
Chicago Tribune Dış Haberler Servisi
(Özel telgraf hattıyla)

Ankara, 26 Nisan - "Bizim, İngiltere ve müttefiklerinin, önerilen barış şartlarının gülünç ve icra edilemez olduğunun farkına varacakları hakkında hâlâ ümidimiz var-

* *Chicago Daily Tribune*, 4 Mayıs 1920, s.3.
Chicago Daily Tribune muhabiri Paul Williams, Mustafa Kemal Paşa ile 26 Nisan 1920'de Ankara'da görüşmüştür. Yukarıdaki mülakat, 4 Mayıs 1920 tarihli *Chicago Daily Tribune* gazetesinin 3. sayfasında "Wilson'un 14 Prensibi ya da Savaş - Kemal Paşa" başlığıyla yayımlanmıştır. Yukarıda, mülakatın tamamına ve aynen yer verilmiştir. Arabaşlıklar da *Chicago Daily Tribune*'den alınmıştır.
Hâkimiyeti Milliye'nin 7 Haziran 1920 tarihli 36. sayısında özetine yer verilen bu mülakat, Amerikan Kongre Kütüphanesi'nden temin edilen *Chicago Daily Tribune* gazetesinden, Şule Perinçek tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Mülakat için ayrıca bkz. Naşit H. Uluğ, *Siyasi Yönleriyle Kurtuluş Savaşı*, Milliyet Yayınları. İstanbul, 1973, s.243-250. (Y.N.)

dır. Fakat, bu ümidimizi kaybedersek ve harici hiçbir yardım olmazsa, bunları kendi gönül rızamızla olmasa da kabul edeceğiz."

Bu, bana, bugün Mustafa Kemal Paşa'nın, lideri olduğu Türk milliyetçi hareketinin Rusya Bolşevikleriyle ittifakının mümkün olup olmadığı konusundaki soruma verdiği cevaptı. Sözleri hiçbir tehdit taşımıyordu.

Türkiye Tehlikede

Siyasi geçmişleri bakımından muhafazakâr olan diğer Türk vatanperverlerle yaptığım mülakatlarda, bunların, müttefiklerin Türk meselesinde almış oldukları kararlarda tamamen vicdansız olduklarına ve milliyetçilerin, müttefiklerin planlarına müdahale etmelerinde yardımcı olabilecek herhangi bir yakınlaşmaya başvurmakta haklı olduklarına samimi olarak inandıklarına ikna oldum.

Anadolu'nun, hâkim oldukları daha büyük bölümü için burada bir hükümet kurmakta olan bu Milliyetçiler, bir millet olarak Türkiye'nin imha siyaseti karşısında bulunduğuna kesinlikle kanidirler. Türk sınırlarının nasıl hızla doğuya doğru geriledi-ğini ve şimdi de San Remo Anlaşması'yla Küçük Asya'ya nasıl tecavüz edildiğini ayrıntılarıyla gösteriyorlar. İstanbul'daki sultan ve halifelerine mahpus gözüyle bakıyorlar. Türkiye, Hıristiyan hâkimiyeti altında olmayan son Müslüman ülkedir. Bunu, halifeyi kurtararak sürdürmeye çalışacaklar. İslam dinine inanmış 350 milyon kişinin her birinden şu ya da bu şekilde yardım bekliyorlar.

Müttefiklere İtimat

"Şunu zannetmiştik" *diye devam etti Kemal Paşa,* "İngiltere ve müttefikler, bizce bir millet olarak yaşamamızı sağlayacak sınırların ve şartların kabul edilmesi lüzumunu anlayacaklardır ve bu kanaatimiz devam ettiği sürece Milliyetçiler harici yardımı bilerek kabul etmeyeceklerdir. Biz bu tavrımızı ısrarla muhafaza ettik; aksi takdirde Bolşeviklerden yardım almak kolay olurdu."

Avrupa'nın tecavüzü olarak kabul ettiği bu duruma mukavemet etmekte kararlı bu kısa boylu ve tıknaz adam; keskin, mavi gözlerini karargâhında bulunan bir haritaya çevirerek, doğduğu yer olan Selanik'in üzerine kalemini koydu ve doğuya doğru, Türklerin konumunu yönlendirdiği Ankara'ya kadar uzun bir hat çizdi.

Kızılların İlerleyişini Gösteriyor

Bu harita üzerinde Kafkasya'daki çok sayıda kızıl bayrak Bolşeviklerin ilerleyişini gösteriyordu. Bazıları Bolşevikliği şimdiden kabul etmiş, bazıları da belki kabul etmek üzere olan Kafkasyalı Müslüman kavimlerden kendisine heyetler gelmişti. Kemal Paşa, getirdikleri mesajların cesaret verici olduğunu söyledi. Türk barışı resmi olarak ilan edildiği zaman, petrolün kral olduğu Bakû da kızıl bayrağı çekebilirdi ve

eğer, Azerbaycan da kızıl olursa, Gürcistan ve Ermenistan'ın direnip direnemeyeceği şüpheliydi. Direnmezlerse, Türkiye yolu Bolşeviklere açılacaktı.

(Azerbaycan 27 Nisan'da bir Sovyet hükümetini kabul etti. Bolşevikler yeni hükümeti tanıdı ve ertesi gün orduları Bakû'ya girdi.)

Kemal pek fazla askeri yardım beklemiyordu. Esas yardım altın olabilirdi.

Amerikan Mandasına Gelince

Bütün Türkiye için Amerikan mandası hakkında Milliyetçilerin ne düşündükleri sorulduğu zaman, Kemal şöyle dedi:

"Bir süre önce talep ettik. İleride şartlar öyle olabilir ki, Amerika mandayı üstlenemez.

"Buradaki milliyetçilerin amaçları", *diye devam etti Paşa,* "Mütareke imzalandığı zamanki Türkiye'nin bütünlüğünü koruyarak, Türk topraklarını Türkler için muhafaza etmektir. Milliyetçiler, fikirlerimizle çatışan noktalarda anlaşma hususlarının yerine getirilmesine mukavemet etmek suretiyle hareket ediyorlar. Bu bir halk hareketidir; onun desteği olmazsa bu hareket ölür. Biz aynı zamanda bütün İslam dünyasının yardımına dayanıyoruz. Müslüman ırklardan en son hür kalan, Türklerdir ve İslam dünyası da onların hür kalması için gayret edecektir. Düşmana karşı koymak için üzerlerine düşeni yapacaklarına dair, diğer memleketlerdeki Müslümanlardan birçok teminatlar almaktayız. Bunların çoğunluğu Britanya tarafından fethedilen ülkelerde yaşamaktadırlar ve şimdi bizi ezmek isteyen de Britanya'dır. İslama karşı açtıkları Haçlı seferlerinin en sonuncusuna geldik ve bugün İslam, tehlikeye karşı müteyakkızdır."

İngilizler Düşmanımızdır

"Milliyetçiler İstanbul'daki Türk hükümetini nasıl görüyorlar?"

"İngilizlerin hâkimiyeti altındadır ve biz bu hükümeti tanımıyoruz."

"Ya padişah?"

"İngilizlerin bir esiri. Çıkardığı her emir, burada bir İngiliz emri olarak değerlendirilmektedir ve Büyük Britanya bizim düşmanımızdır. Hür bir hükümdar olmadığı sürece, halife salahiyetlerini icra edemez. Fetvaları, İslam tarafından, İngilizlerden geldiği şeklinde sayılmaktadır. Sultan bu durumu tahmin ediyor. Çünkü, bugün bulunduğu duruma düştüğü takdirde artık dini lider olarak kabul edilmeyeceği, bütün dünyadaki İslam liderleri tarafından kendisine bildirilmişti. Şimdi halifenin halefini tartışmanın zamanı değildir. Onu, Avrupa'nın etkisinden kurtarmak için mücadele etmeliyiz."

Paşa, İngilizlerin milli harekâtın başlamasına yardım ettiği yolundaki raporları tekzip etti. Ancak, Mütareke'den sonra Türklerin teslim ettiği silahların bir deponun arka kapısından nasıl yeniden dağıtıldığı hakkında bir misal verdi.

İngiliz Hilesinin Delili

"Fakat Anadolu'da karışıklık çıkarmak amacıyla ihtilafları tahrik etmek için İngiliz altın ve malzemelerinin hesapsızca kullanıldığı hakkında elimizde delil var. Buradaki şartları ne kadar kötüleştirebilirlerse, onlar için İngiliz kamuoyunu Türkler aleyhine etkilemek o kadar kolay olacak ve böylelikle Londra'nın dayatmakta olduğu emperyalist barış itirazsız kabul edilecektir.

"Müttefikler, memleketlerinin kamuoyunu yönlendirmek için Küçük Asya'da kasten bir kampanya yürüttüler. Yunanlıların uydurma ithamlarla İzmir'e çıkarak Türkleri katletmeye başladıklarını kendi komisyonları doğruladı. Maraş'ta vuku bulan üzücü hadiselerin soğukkanlılıkla tertiplenmiş olduğu hususunda şüphenin üstünde bir kanaate sahibiz. Fransızların yerli Ermenileri silahlandırma ve Türk karargâhlarının üzerine salma politikası başka nasıl açıklanır? Fransızlar Maraş'a gelmeden önce burada hiçbir mesele yoktu; Maraş'ı terk etmeye mecbur kaldıklarından sonra da hiç olmadı. Şimdi Fransızlar Maraş'ta yaptıklarını Ayıntap'ta[1] da tekrar ediyorlar.

On Dört Prensip Nerede?

"Başkan Wilson'un on dört prensibi yaşayabildi mi?" *diye sordu Paşa ve cevabın ne olduğunu bilerek devam etti.* "Madem öyle ise, neden Türkiye'de barışı yapmak için tatbik edilmedi bu prensipler? Kendi kaderini tayin etme prensibi neden Türkiye'deki Ermenilere ve Yunanlılara tatbik edildi de Türklere tatbik edilmedi? Türk'ü mahkûm eden medeni Avrupa'nın tarafsızlığı nerede? Barış şartları, adalet prensipleri dikkate alınmaksızın, emperyalistler tarafından tasarlanmıştır."

Paşa, Mr. Wilson'un Türk barış şartları üzerine notunu, "aldatmak için kasıtlı bir maksat veya durum hakkında cehaletin acıklı bir nişanesi" *olarak tasvir etti.*

Paşa, kendisinin Almanya'dan herhangi bir para ya da başka türlü bir yardım aldığı iddialarını reddetti. Ordularının içinde, zaten Bolşevik olan yarım düzine kadar Macar bulunmasına rağmen, hiçbir Alman subay bulunmadığını söyledi. Paşa, harp sırasında ordunun kumandanı olan Enver Paşa'nın da müttefiklere zorluk çıkardığını kabul etti, ancak ikisinin hiçbir zaman birlikte çalışamayacağını Türkiye'deki herkesin bildiğini iddia etti.

İstanbul'dan buraya seyahat sekiz gün sürmüştü. Bunun iki gününü, külüstür bir arabayla engebeli, ıssız araziyi sadece bir şoför eşliğinde geçmek aldı. Ancak, her ne kadar bir kez bile rahatsız ve taciz edilmediysem de, yüz hatları ve ten rengi bir İngilize benzeyen yabancıya gösterilen alaka benim kendimi yapayalnız hissetmemi engelledi. Burada mükemmel bir nizam ve aynı zamanda yasak korkusu var.

1 Antep. (Y.N.)

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ ÜYELERİNDEN BURDUR MÜFTÜSÜ MUSTAFA HALİL HAREMİ HANIMEFENDİ'YE*

(26 NİSAN 1920)[1]

Büyük Millet Meclisi Üyelerinden
Burdur Müftüsü Mustafa Halil Haremi Hanımefendi'ye

Eşinizin vefatı bütün Meclis üyelerini fevkalade üzdü. Pek az zamanda arkadaşlarının hürmet ve muhabbetini kazanan merhumun ta'ziz ruhu için Meclis bir çaryek[2] saat tatil olundu. Müslümanların gasp edilen haklarını geri almak ve Peygamber'in ruhunu şad etmek için atıldığı mücahede faaliyetinin başlamasını[3] Büyük Millet Meclisi'nde gördükten sonra rahmeti rahmana kavuşan merhum için mağfiret talep eder, size ve aile fertlerinize Büyük Millet Meclisi namına taziyet beyan eylerim.

Büyük Millet Meclisi emriyle
Reis
Mustafa Kemal

* *Öğüd*, 27 Nisan 1920, No: 342, s.2'deki eski yazı belge Kemal Şenoğlu tarafından okunmuştur. (Y.N.)

1 *Öğüd*'de yayımlanan belgede tarih bulunmamaktadır. 27 Nisan 1920 tarihli *Öğüd*'de Mustafa Halil Efendi'nin "dün" öldüğü belirtildiğinden, telgraf 26 Nisan 1920'de yazılmış olmalıdır. (Y.N.)

2 Çaryek: Çeyrek, dörtte bir. (Y.N.)

3 Belgede "mücahedenin fâtiha-i faaliyetini". (Y.N.)

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE KONUŞMA

FEVZİ PAŞA'NIN ANKARA'YA GELİŞİ VE MECLİS'TE YAPTIĞI KONUŞMA ÜZERİNE GERİ ÇEKİLEN ÖNERGE HAKKINDA*

(27 NİSAN 1920)

Birinci Celse

Reis [Mustafa Kemal] Paşa:[1] Efendim, müzakere gündemine geçmezden evvel müsaadenizle bir şey arz etmek istiyorum. Eski Harbiye Nazırı Fevzi Paşa Hazretleri üyelerimizden ve Heyeti İcraiye üyelerindendir. Şimdi buraya dahil olmak üzeredirler. Eğer tensip buyurursanız, hem arkadaşımız bulunmalarından, hem de bin türlü zahmet ve meşakkatler içinde yolculuk ettiğinden dolayı, yüksek heyetiniz tarafından bazı arkadaşlar kendisini karşılamaya gitsinler. *(Herkes: Uygun sesleri.)* Hepimiz gidelim, karşılayalım ve belki kendisinden de bazı izahat alırız. O halde şimdi müzakereyi bir saat tatil ediyorum.[2]

İkinci Celse

Reis [Mustafa Kemal] Paşa:[3] Meclis'i açıyorum. Evvela müsaade buyurursanız Çelebi Efendi Hazretleri'nin bir önergesi var, okunsun.

Konya Mebusu Abdülhalim Çelebi Efendi'nin, İstanbul'a bir heyet gönderilmesine dair önergesi. (Okundu.)[4]

Celâleddin Arif B. (Erzurum): Müsaade buyurulur mu? Fevzi Paşa Hazretleri, vakaları kendi gözleriyle görmüşlerdir. Görüp hissettiklerini tamamıyla bize bildirmeleri için kendilerinden istirham edelim. Ondan sonra bu önergeyi müzakereye koyalım.

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.1, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 3. Basım, Ankara, 1959, s.90-93.

1 Mustafa Kemal Paşa bu konuşmayı, Büyük Millet Meclisi'nin 27 Nisan 1920 günü öğleden sonra saat 2.30'da açılan ve riyasetini Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı 5. toplantı 1. celsede yapmıştır. (Y.N.)

2 Celse, trenle gelecek olan Fevzi (Çakmak) Paşa'yı hep birlikte karşılamak ve bir saat sonra toplanmak üzere, öğleden sonra saat 3'te kapanır.

3 Mustafa Kemal Paşa bu konuşmayı, Büyük Millet Meclisi'nin 27 Nisan 1920 günü öğleden sonra 4'te açılan ve riyasetini Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı 5. toplantı 2. celsede yapmıştır.

4 Çelebi Efendi önergesinde, üç dört mebustan meydana gelen bir heyet seçilerek, hilafet ve saltanat merkezine [İstanbul'a] gönderilmesi vasıtalarının tamamlanmasını ve bu heyet marifetiyle Padişah'a millet namına lüzumlu maruzatta bulunulmasını istemektedir. Bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.1, s.112, Zaptı Sabık Hulâsası. (Y.N.)

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Fevzi Paşa Hazretleri'ni beş on dakika evvel karşıladık. Yeni gelmişlerdir. İstanbul ahvalinden, zatı şahanenin[1] zatından, muhitinden, yakınlarından malumattar bulunuyorlar. Tensip buyurursanız, muhterem heyetinize lazım gelen izahat ve malumatı versinler. *(Hay hay, rica ederiz sesleri.)*

(Fevzi Paşa alkışlar arasında hitabet kürsüsüne geldi.)

Fevzi Paşa: [...][2]

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Paşa Hazretleri'nin verdiği bu izahatı basıp yayımlasak. *(Hay hay sesleri.)* ...

Çelebi Efendi Hazretleri, İstanbul'a bir heyet gönderilmesi hakkında verdikleri önergeyi, bu izahattan sonra geri alıyorlar. *(Alkışlar.)*

1 Padişah. (Y.N.)
2 Fevzi Paşa konuşur. Soruları cevaplar. (Y.N.)

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE KONUŞMA
MECLİS'İN AÇILMASIYLA İLGİLİ TEBRİK TELGRAFLARI HAKKINDA*
(27 NİSAN 1920)

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Efendim, Büyük Millet Meclisi'nin açılması münasebetiyle birçok yerlerden tebrik telgrafları gelmiştir. Yalnız nerelerden geldiğine vâkıf olalım. Müteakiben yapılacak muameleyi tensip buyurunuz.

[...][1]

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Efendim, tensip buyurursanız, bunlara cevap yazılsın. *(Hay hay sesleri.)*

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.1, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 3. Basım, Ankara, 1959, s.93.
Mustafa Kemal Paşa bu konuşmayı, Büyük Millet Meclisi'nin 27 Nisan 1920 günü öğleden sonra 4'te açılan ve riyasetini Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı 5. toplantı 2. celsede, Fevzi Paşa'nın konuşmasından sonra yapmıştır. (Y.N.)

1 Önce "Eddai Hacıbektaşı Veli Dergâhı Şerifi Postnişini ve Türbedarı Salih Niyazi Baba" imzalı tebrik telgrafı okunur. Ardından, tebrik telgraflarının listesi okunur. Liste bittikten sonra, "Konya Müdafaai Hukuk Kadınlar Cemiyeti", üçüncü olarak da "Irak Şeyhülmeşayihi Acimi" imzalı telgraflar okunur. (Y.N.)

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE KONUŞMA
PROPAGANDA HEYETİ KURULMASI HAKKINDA*
(27 NİSAN 1920)

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Efendim, Bursa Mebusu Şeyh Servet Efendi tarafından verilmiş bir önerge var:

[...][1]

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Müsaade buyurursanız iki teklif karşısında kalmış bulunuyoruz. Birisi Şeyh Servet Efendi Hazretleri'nin önergesi muhteviyatı ki, bu önerge, İrşat Encümeni namıyla ayrıca bir encümen –zannediyorum ki, Batı lisanında Propaganda Heyeti'dir– bir heyet vücuda getirmek. Buna tabii değerli ulema ve diğer zevat da dahil olabilir. Bu teklifi uygun görenler ellerini kaldırsınlar. *(Uygundur sesleri.)*

Çoğunluk vardır. Kabul edildi. On beş dakika istirahat.

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.I, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 3. Basım, Ankara, 1959, s.94.
Mustafa Kemal Paşa bu konuşmayı, Büyük Millet Meclisi'nin 27 Nisan 1920 günü öğleden sonra 4'te açılan ve riyasetini Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı 5. toplantı 2. celsede, Meclis'in açılmasıyla ilgili kutlama telgrafları okunduktan sonra yapmıştır. (Y.N.)

1 Önerge okunur. Şeyh Servet Efendi, önergesinde, düşmanlarımızın, "propaganda" namı altında yaptıkları teşkilatla, büyük harcamalar yaparak insanlık âlemini aldattıklarını, bugün pek ziyade üzücü olan hadiselerin dahi düşmanlarımızca işte bu vasıta ile çıkarılmakta olduğunu ifade eder. Şeyh Servet Efendi, aleyhimizdeki silah ile mukabele edilmesi lüzumunu belirterek, makul ve meşru bir şekilde hakikatleri yaymak, ruhları ve fikirleri aydınlatmak için, bir İrşat Encümeni kurulmasını ister. Tartışmalar olur. Kırşehir Mebusu Müfid Efendi, bu vazifeyi Şer'iye Encümeni'nin yapmasını ister. (Y.N.)

KAYSERİ MUTASARRIFLIĞI'NA*

(27 NİSAN 1920)

27.4.36 [1920]

Kayseri Mutasarrıflığı'na - Şifre

Adana-Asayiş

Kayseri'de, Kuvayi Milliye aleyhine cereyanın arttığı ve liva dahilinde milli emellere aykırı birçok duyurular yapıldığı ve bu arada Posta Telgraf Müdürü Tayyar, Muhasebeci Âbidin, Jandarma Kumandanı Fahri ve Serkomiser Âsım Efendilerin iyi niyet göstermedikleri ihbar edildi.

Millet Meclisi açılmazdan evvel, memleketin her tarafında milli emellere karşı gösterilen bağlılık, hamiyet ve vatanperverlik icaplarından idi. Şimdi, Millet Meclisi açılmış ve milli emelleri hareket düsturu eylemiş olduğundan, buna itaat ve her şekilde yardım etmek, aynı zamanda memuriyet vazifesi icaplarından olmuştur. Bunda gösterilecek gevşeklik ve kayıtsızlığın, Milli Meclis'çe ne şekilde karşılanacağını takdir buyurursunuz. Livadaki bu cereyana dair, acilen malumat verilmesini ve kimler hakkında ne yapılmak lazım geleceği hakkındaki görüşlerinin bildirilmesi rica olunur.

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, E.U. Basımevi, Ankara, Aralık 1955, sayı 14. Vesika No: 366. Eski yazı belge Ercüment Hüsnü Baki ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

SİVAS KADINLAR CEMİYETİ RİYASETİ'NE*

(27 NİSAN 1920)

Sivas Kadınlar Cemiyeti Riyaseti'ne

Büyük Millet Meclisi'nin açılışı münasebetiyle vaki olan samimane tebriklere ve gösterilen vatanperverane hissiyata teşekkür ve milli mücahedelerimizde tevfikatı ilahiyeye[1] mazhar buyurulmaklığımız temennileri tekrar olunur. 27.4.36 [1920]

Büyük Millet Meclisi emriyle
Reis
Mustafa Kemal

* Aslı Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nde bulunan eski yazı belgenin fotokopisi için bkz. Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi, Film 9, Sayfa 11. Ayrıca bkz. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi, Kutu 28, Belge 61; *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.305; Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal, *Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Atatürk ve Atatürkçülük Dizisi: 2, s.18-19. Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndeki eski yazı belge Ercüment Hüsnü Baki, TİTE Arşivi'ndeki ise Dr. Derviş Kılınçkaya tarafından okunmuştur.

1 Allah'ın yardımlarına. (Y.N.)

PADİŞAH'A*

(27 NİSAN 1920)

Çıkış yeri: Ankara

Kadınlar Cemiyeti'ne

Ajans

Halife ve Hakanı Akdesimiz Efendimiz;[1] İstanbul'un işgali ve bunu takip eden facialar üzerine vaziyeti incelemek ve yüce saltanatları hukukunu ve milli bağımsızlığımızı müdafaa ve temin etmek maksadıyla bu defa da Ankara'da Büyük Millet Meclisi halinde toplandık. Anadolu'nun düşman istilası altında olmayan her köşesinden gelen ve millet tarafından fevkalade salahiyet verilen[2] mebuslar oybirliğiyle aldıkları bir karar ile süddei seniyelerine[3] bazı hakikatleri arz etmeyi kendilerine bir sadakat ve kulluk vecibesi bildiler: Padişahımız, yüksek malumlarıdır ki, hanedanı saltanatı hümayunlarının mübarek ve yüce ceddi olan Sultan Osman, milli tarihimizin mesut ve uğurlu bir gecesinde hatırası nesillerden nesillere intikal eden bir rüya görmüştü. O rüyanın üç kıta üzerine gölgesini sallayan ve altında yüz milyonluk bir âlem barındıran kutsi ağacından artık bütün dallar kesilmiş ve ortada yalnız muazzam bir gövde kalmıştır. O gövde Anadolu, onun kökleri çok derine gitmek üzere bizim kalplerimizin içindedir. Büyük ecdadınız Rumeli'de kendi başına bir cihan olan kıtaları fetih ve istila ederken ordularını bu Anadolu topraklarından davet eder ve uzak memleketlerin büyük ana hatlarını, askeri yollarını muhafaza ettirmek üzere yine Anadolu'dan davet eder ve getirtir ve en mühim noktalarda iskân ederlerdi. Bu halk kütleleri Bosna Hersek ve Mora içlerine kadar yayıldı. Basra Körfezi'ne kadar indirildi. Suriye ve Filistin yollarında taraf taraf yerleştirildi.

* Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi, Kutu 31, Belge 119; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.1, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, Ankara, 1959, 3. Basım, s.123-124. Belgenin "Büyük Millet Meclisi'nden Atebe-i Seniyeye Takdim Kılınan Ariza" başlıklı örneği için bkz. *Hâkimiyeti Milliye*, 1 Mayıs 1920, no: 26, s.1; "Zişan-ı Halifemiz Efendimize Milletin Sadakati/Büyük Millet Meclisi'nden Atebe-i Seniyeye Takdim" başlıklı örneği için bkz. *Öğüd*, 8 Mayıs 1920, sayı 351, s.1; "Büyük Millet Meclisi tarafından Zat-ı Akdes-i Hilafetpenahiye Takdim Kılınan Arizadır" başlıklı örneği için bkz. *İzmir'e Doğru*, 19 Mayıs 1920, no: 63, s. 1. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*. Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.305-307. TİTE Arşivi'ndeki eski yazı belge Dr. Derviş Kılınçkaya, *Hâkimiyeti Milliye*, *Öğüd* ve *İzmir'e Doğru*'dakiler Kemal Şenoğlu tarafından okunmuştur.

1 "Kutsal halifemiz ve hakanımız efendimiz" anlamında; padişah kastediliyor. (Y.N.)

2 "Verilen" sözcüğünün aslı olan "terhis edilen" sözcükleri yerine *İzmir'e Doğru*'da "intihab edilen" (seçilen). (Y.N.)

3 Yüce kapılarına. (Y.N.)

Padişahımız; yüce saltanatlarının tahtgâhının şeref ve devamlılığı için, Anadolu halkı asırlardan beri baba ocaklarından çok uzak harp yerlerinde ömrünü tüketmeyi kendisine en kutsi bir borç bilmiştir. Anadolu boşaldı. Anadolu viran oldu. Fakat iklimlerden iklimlere uzayan hakanlığınızın şevket ve kudreti için her mihneti, her felaketi cana minnet bildi. O bir topraktır ki; Macaristan içlerinden Yemen çöllerine kadar, Kafkas eteklerinden Basra'ya kadar kuşak kuşak uzayıp giden sonsuz şehitliklerle kuşatılmıştır. O şehitlikleri her yerden fazla şimdi hürriyet ve bağımsızlığı için yeni bir harp mücahedesi yapan bu eski Anadolu verdi.

Şevketlû Padişahımız; İslamın her tarafta hezimete uğrayan bayrakları gelip onun ufuklarında toplandı, onun ufuklarında kendine en son sığınağı ve kurtuluşu aradı. İzmir istilası üzerine memaliki şahanelerinin en mamur ve en mesut bir kısmı nasıl ateşle yağma ve kıtal ile baştan başa harap oldu, bilirsiniz. Hiçbir hakka dayanmayan ve milletinizi son yurdunda esarete düşürmeyi emel eden bu vahşi akın üzerine kalbi hümayunlarının duyduğu acı üzüntüleri cihan matbuatına bizzat açıklamıştınız. İzmir işgali, Adana faciaları ve bu faciaları Maraş, Ayıntap kıtalleri ve onu da felaketlerimizin en büyüğü olmak üzere İstanbul işgali takip etti. Soyundan yetiştiğiniz millet binlerce seneden beri cihanın en muhteşem tahtlarına sultanlar yetiştirmiş ve hür yaşamış olan bir millet sıfatıyla bu hal karşısında ne yapabilirdi? Padişahını elim bir harp neticesinde ordularını kullanmaktan yasaklanmış ve mahrum gördüğü için kendi kendine silaha sarıldı ve nerede anavatanı tecavüze uğramışsa oraya dini ve milli namusunu kurtarmak için koştu.

Padişahımız; Kafkasya'nın İslam kahramanları babalarının ocaklarını, kendilerinden yüz kere kuvvetli bir düşmana karşı otuz senedir kadın erkek müdafaa ettiler. Cezayir, yirmi seneden beri cesaret devri[1] yaşıyor, zavallı Fas, on senedir ki Fransız işgalini tanımıyor ve silahını teslim etmiyor. Trablus bir avuç kahramanıyla[2] aynı mücadele içindedir. Bugün İslam âleminin her köşesi silahtan tamamıyla mahrum bir halde iken zulüm ve hıyanet boyunduruğunu atmak için ve isyan ederken, Abbasi ve Fatımi hilafetlerinden, Selçuk Türklerinden beri hemen bin yüz seneyi aşan bir zamandır, bağımsızlık ve hürriyet ve din için gaza eden büyük milletiniz, Asya'nın ve İslamın âlemdarı[3] diye cihan şümul[4] bir şöhreti olan milletiniz, kurtuluşunu, canına susamış düşmanlarının merhametinden bekler mi?

Şevketlû Efendimiz: Milli müdafaamızı mübarek makamı hümayunlarına[5] karşı bir isyan suretinde göstermek ve halkı aldatmak için devamlı çalışan hainler var. Onlar, milleti birbirine kırdırmak ve düşman fetihlerine yolu açık bırakmak istiyorlar. Halbuki vuran da vurulan da hep sizindir. Hepsi aynı derecede sadık evlatlarınızdır. Milli müdafaamızı düşmanların bayrakları, babalarımızın ocakları üstünden çekilinceye kadar terk edemeyiz. Her yeri bir büyük hakanımızın dini ve ilahi aşkına parlak ve heybetli bir delil olan İstanbul mabetleri etrafında düşman askerleri gezdikçe, öz

1 Özgün metinde "devr-i şehamet". "Cezayir, yirmi seneden beri cesaret devri yaşıyor" sözcükleri *TBMM Zabıt Ceridesi*'nde, *Hâkimiyeti Milliye*'de, *Öğüd*'de ve *Izmir'e Doğru*'da yer almamaktadır. (Y.N.)
2 *TBMM Zabıt Ceridesi*'nde "bir avuç toprağıyla, kahramanıyla". (Y.N.)
3 Bayraktarı. (Y.N.)
4 Dünya çapında. (Y.N.)
5 Padişahlık makamı kastediliyor. (Y.N.)

vatan toprakları üstünden yâd[1] adamların ayakları çekilmedikçe mücahedemizde devam etmeye mecburuz. Cenabı Hak, atalarının yurdunu koruyan, halife ve hakanının şeref ve bağımsızlığı için uğraşan evlatlarınızla beraberdir. Kendi hükümetimizin idaresi altında bedbaht ve fakir yaşamak, yabancı esareti pahasına nail olacağımız huzur ve saadete bin kere tercih edilir.

Padişahımız! Kalbimiz sadakat ve kulluk hissiyle dolu, tahtınızın etrafında her zamandan daha sıkı bir bağ ile toplanmış bulunuyoruz. Toplantısının ilk sözü halife ve padişahına sadakat olan Büyük Millet Meclisi, son sözünün yine bundan ibaret olacağını süddei seniyelerine[2] en büyük tazim ve huşu ile arz eder. 28 Nisan 36 [1920][3]

Büyük Millet Meclisi emriyle
Mustafa Kemal

1 Yâd: Yabancı. (Y.N.)
2 Yüce kapılarına. (Y.N.)
3 Belge, *TBMM Zabıt Ceridesi* ve diğer kaynaklarda 27 Nisan 1920 tarihlidir. Belgenin Kadınlar Cemiyeti'ne 28 Nisan 1920 tarihiyle gönderildiği anlaşılmaktadır. (Y.N.)

BÜTÜN KOLORDULARA*

(27 NİSAN 1920)

Bütün Kolordulara

Telgraf

İstanbul'un elim vaziyeti karşısında, orada herhangi suretle vatan ve millete hizmet ihtimalinin kalmadığını gören eski Harbiye Nazırı Ferik Fevzi Paşa Hazretleri'nin milletin mevcudiyetinin kurtarılması emrindeki mücahedelerine bundan böyle Anadolu'da iştirak eylemek üzere büyük[1] zahmetlere ve tehlikelere katlanıp, Dersaadet'ten kılık değiştirerek ayrılıp salimen Ankara'ya vardıkları tamimen müjdelenir. 27.4.36 [1920][2]

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1960, s.675. Ayrıca bkz. *İzmir'e Doğru*, 2 Mayıs 1920; *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.308. *İzmir'e Doğru*'daki eski yazı belge Kemal Şenoğlu tarafından okunmuştur.

1 *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te yanlışlıkla "bütün". (Y.N.)

2 Belge, *İstiklâl Harbimiz*'de 28.4.1336 [1920], *İzmir'e Doğru* ve *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te 27 Nisan tarihlidir. Fevzi Paşa Ankara'ya 27 Nisan günü gelmiştir. (Y.N.)

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ RİYASETİ'NE*

(27 NİSAN 1920)

Ankara
27.4.1336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Riyaseti'ne

Eski Harbiye Nazırı Kavaklı Ferik Fevzi Paşa Hazretleri'nin Gekboza[1] kazasınca Büyük Millet Meclisi üyeliğine seçildiği ve havalideki mevcut hadiseler dolayısıyla mazbatanın tanzimi ve gönderilmesi mümkün olmadığı arz olunur.

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal[2]

* Harp Tarihi Başkanlığı Atatürk Arşivi, Klasör 21. Dosya 1336/3-8, Fihrist 1-69'dan aktaran: *Atatürk Haftası Armağanı 10 Kasım 1977*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1977, s.143.

1 Gebze. (Y.N.)

2 İmza, yukardaki kaynakta bu şekildedir. (Y.N.)

BURSA'DA 56. FIRKA KUMANDANLIĞI'NA*

(28 NİSAN 1920)

Ankara
28.4.36 [1920]

Bursa'da 56. Fırka Kumandanlığı'na

Bugün hareket eden kurye Remzi Efendi Bursa'ya vardığında birkaç gün evvel buradan tamim edilmiş ve şimdiye kadar elbet oraya da ulaşmış bulunacak olan karşı ve hakiki tedbirler dahi kâfi nüsha verilerek İstanbul'a sevki rica olunur.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Türk Tarih Kurumu Arşivi'nde bulunan Bekir Sami Arşivi, 7. Defter. Eski yazı belge Dr. Derviş Kılınçkaya tarafından okunmuştur.

1 Yazının Bekir Sami Arşivi'ndeki aslı şöyle: "Bugün hareket eden kurye Remzi Efendi Bursa'ya vusülünde birkaç gün evvel buradan tamim edilmiş ve şimdiye kadar elbet oraya da vasıl olmuş bulunacak olan mukabil ve hakiki tedbirat dahi nüshayı kafiye verilerek İstanbul'a sevki mercudur." (Y.N.)

ERZURUM VİLAYETİ'NE*

(28 NİSAN 1920)

Çıkış yeri: Ankara
Numarası: 4317

Erzurum Vilayeti'ne

Milli birliği ihlal ve memleketi parçalanmaya sevk maksadıyla, düşman maksatlarına alet olan, İstanbul'da yayımlanan Kürtçe Zeyn gazetesinin girişinin yasaklanması. 28 Nisan 36 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi, Kutu 21, Belge 57. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.308. TİTE Arşivi'ndeki eski yazı belge Dr. Derviş Kılınçkaya tarafından okunmuştur.

ERZURUM VİLAYETİ'NE*

(28 NİSAN 1920)

Çıkış yeri: Ankara
Numarası: 4317
6021

Adet: 7

Erzurum Vilayeti'ne

İncelemeye tabi olan kararların incelenmesi meselesi düşünülmekte olup, Büyük Millet Meclisi'nde bu hususta alınacak kararın yakında tebliğ olunacağı, taraflardan vuku bulan sorular dolayısıyla tamim olunur. 28.4.36 [1920]

Meclis Reisi
Mustafa Kemal

* Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi, Kutu 21, Belge 54. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV,* Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.309. TİTE Arşivi'ndeki eski yazı belge Dr. Derviş Kılınçkaya tarafından okunmuştur.

ERZURUM VİLAYETİ'NE*

(28 NİSAN 1920)

Çıkış yeri: Ankara
Numarası: 4323

Erzurum Vilayeti'ne

Büyük Millet Meclisi'nin açılmasından sonra her tarafta cereyan edecek muamelelerin kanun dairesinde olması katiyen lüzumlu olup herhangi bir surette gadre uğrayanların ait olan merciine dilekçeyle müracaat herhangi bir semere vermediği takdirde hangi dairenin gadrine maruz olmuş ise o dairenin en büyük amirine ikinci derecede şikâyette bulunduktan sonra semeresini görmezse son şikâyet mercii Büyük Millet Meclisi olduğundan ilk mercilere müracaat etmeden ve pul yapıştırılmadan Büyük Millet Meclisi'ne vuku bulacak müracaatların nazarı dikkate alınmaması düşünülmüş olmakla bütün memurlara ve ahaliye tamim olunur. 28.4.36 [1920]

Mustafa Kemal

* Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi, Kutu 21, Belge 56. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.309-310. TİTE Arşivi'ndeki eski yazı belge Dr. Derviş Kılınçkaya tarafından okunmuştur.

15. KOLORDU KUMANDANI KÂZIM KARABEKİR PAŞA'YA*

(28 NİSAN 1920)[1]

Ankara: 28.4.1336 [1920]

15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri'ne

26.4.1336 [1920] tarihli şifre ulaşmıştır. Teklif buyurduğunuz talimat sureti değişiklik yapıldıktan sonra 26.4.1336 [1920] tarihinde takdim kılındı. Hazırlıklara devam buyurulması arz olunur. Sınırı tecavüz hususundaki kararın mutlaka buradan tebliğ kılınacağı tabiidir, Efendim.

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

* Kâzım Karabekir. *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960, s.668.

1 Aynı belge, Kâzım Karabekir, *Nutuk ve Karabekir'den Cevaplar*, c.4, Hazırlayan: Faruk Özerengin, Emre Yayınları, İstanbul, 1997, s.1020'de ve Kâzım Karabekir, *Paşaların Hesaplaşması*, Emre Yayınları, İstanbul, 1992, s.77'de 27 Nisan 1920 tarihiyle yayımlanmıştır. (Y.N.)

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE KONUŞMA
PADİŞAH'A ARZ EDİLECEK TELGRAF HAKKINDA*
(28 NİSAN 1920)

Reis: Müsaadenizle dördüncü madde okunmadan evvel Yüce Meclis'inizin bir kararı var idi. Hakipayi Şahane'ye arz edilmek üzere bir ariza[1] *takdimi emredilmişti. Riyaset Divanı yazdı. Müsaadenizle Hamdullah Suphi Bey tarafından okunacak.*

Mustafa Kemal Paşa (Ankara): Yüce Meclis bu telgrafnamenin yazılıp hakipayi hümayuna arzı için Riyaset Divanı'na salahiyet vermişti. Belirtilen telgraf yazıldı. Yüce Meclis'çe malumat husulü için okunacaktır.

Hamdullah Suphi Bey (Antalya): [...][2]

* *TBMM Zabıt Ceridesi,* Devre 1, c.1, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, Ankara, 1959, 3. Basım, s.123-124.
Yukarıdaki konuşma, Büyük Millet Meclisi'nin, Celâleddin Arif Beyefendi riyasetinde 28 Nisan 1920 günü öğleden sonra saat 5'te açılan altıncı toplantı ikinci celsesinde yapılmıştır. (Y.N.)

1 Ariza: Küçükten büyüğe yazılan yazı. (Y.N.)

2 Hamdullah Suphi Bey burada Padişah'a yazılan 27 Nisan 1920 tarihli yazıyı okur. Bkz. elinizdeki ciltte s.126. (Y.N.)

15. KOLORDU KUMANDANI KÂZIM KARABEKİR PAŞA'YA*

(28/29 NİSAN 1920)

Ankara, 28/29.4.1336 [1920]

15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri'ne

İstanbul'dan seçim dairelerine dönmekte olan bazı mebusların, Kuvayi Milliye aleyhinde gizli tahrikler icrası için Ferit Paşa ile işbirliği ettikleri istihbar kılınmıştır. Bu meyanda, Gümüşhane Mebusu Zeki Bey, Trabzon dahilinde faaliyet icra etmek üzere, İstanbul'dan hareket etmiştir. Tecavüze uğramış olan milletvekilleri, Meclisi Mebusan Reisi tarafından Ankara'da toplantıya davet edilmiş ve düşman esaretinden kendilerini kurtaranlar da peyderpey Millet Meclisi'ne iltihak etmekte bulunmuş olduklarından, Zeki Bey'in de buraya gelmesi icap edeceğinin adı geçene anlatılması ve gelmekten geri durması halinde tavır ve hareketinin sıkı gözetim altına alınarak, halkı fesada uğratmaya teşebbüsü halinde hemen tutuklanması ile hakkında, tebliğ edilmek üzere olan[1] hıyaneti vataniye kanununun tatbiki vasıtalarının tamamlanması rica olunur.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960, s.678-679.

1 Asıl metinde "derdesti tebliğ olan". 2 No.lu kanun olan Hıyaneti Vataniye Kanunu, Büyük Millet Meclisi'nin 27, 28, 29 Nisan 1920 günlü birleşimlerinde görüşülerek, 29 Nisan günü kabul edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa tarafından 28/29 Nisan 1920 günü çekilen bu telgrafta, kanunun kabul edileceği düşüncesinden hareket edildiği anlaşılıyor. (Y.N.)

20. KOLORDU KUMANDANLIĞI'NA*

(29 NİSAN 1920)

Numara: 2

Ankara
29.4.336 [1920]

20. Kolordu Kumandanlığı'na

Nisan'ın yirmi yedinci Salı günü Ankara'ya teşrif buyurarak doğruca Büyük Millet Meclisi'ne dahil olan eski Harbiye Nazırı Fevzi Paşa Hazretleri tafsilatlı bir nutuk irat buyurmuşlardır. Anılan nutkun aslı, Meclis zabıtnamesinde yayımlanacaktır. Özeti aşağıdadır:

Esaret mevkiinden kurtularak milletin serbest sinesine sığınmaya muvaffak olduğumdan dolayı, Cenabı Hakka hamt eylerim. İstanbul işgali pek feci bir şekilde icra edilmiş. 10. Fırka Mızıka efradı uyku esnasında basılarak bazı neferler şehit edilmiştir. Harbiye Nezareti Nazır Odası süngülü askerlerle açılmış ve Babıâli'ye hareketim esnasında etrafı süngülü İngiliz askerleri kuşatmıştı. Cuma Selamlığında rikâbı şahanede[1] saltanat kudretinin timsali olarak bulunması alışılmış olan silahlı Osmanlı askerinin varlığına müsaade edilmemiştir.

Selamlıktan sonra huzura kabul buyurulan adı geçene, tarafı şahaneden[2] büyük bir hüzün ve elemle aşağıdaki beyanat şerefteblığ buyurulmuştur.

"Ben bugün böyle elim azap içinde camiye gelmek istemiyordum. Fakat bu bir dini vazifedir. Cenabı Hakka bir ibadet olan bu vazifeyi geri bırakmayı münasip görmedim. Ancak elli senelik kötü niyetlerin gerek benim ve gerekse sizin kabinenizin üzerine yıkıldığını görmekle fevkalade içim kan ağlamaktadır. Enkazın altında ezildik....."

İngilizlerin pek kötü olan baskıları karşısında teessüratı şahaneyi[3] söyleten bu cümleler dikkatle okunmalı ve hükümleri ahaliye anlatılmalıdır. İşgalden itibaren na-

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, E.U. Basımevi, Ankara, Aralık 1955, sayı 14, Vesika No: 368. Aynı belgenin "15. Kolordu Kumandanlığı'na" başlıklı örneği için bkz. Kâzım Karabekir. *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi. İstanbul, 1960, s.689-690. Eski yazı belge Ercüment Hüsnü Baki ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.
Yukarıdaki yazı, "20. Kolordu Kumandan Vekili Miralay İsmet" imzasıyla, 2 Mayıs 336 [1920] tarihiyle tamim edilmiştir. Bkz. *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, aynı sayı, Vesika: 367. (Y.N.)

1 Padişahın önünde. (Y.N.)

2 Padişah tarafından. Padişah, italik dizilen konuşmayı Fevzi Paşa'ya hitaben yapmıştır. Fevzi Paşa'nın Büyük Millet Meclisi'nde 27 Nisan 1920 günü yaptığı konuşma için bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.1, s.90-93.(Y.N.)

3 Padişahın üzüntülerini. (Y.N.)

zırların her telgrafı kontrol edilmiş ve birer suretinin Fransızca yazılması mecburiyet altına alınmıştır. İngilizler, kendi arzuları dahilinde bir barışı kabul edecek bir kabineyi iktidar mevkiine getireceklerini açıkça söylemişler ve Salih Paşa kabinesini süngü ile Babıâli'den atacaklarını hissettirmişlerdir. Kabinenin barışçı tedbirlerini İngilizlere kabul ettirmek mümkün olamamış ve İslam ahaliyi birbirine kırdırarak emeline nail olmak esasından ibaret olan İngiliz maksatlarının tatbikatına başlanmıştır. Millet hissi hak-bîniyle[1] elbette bundaki faciaları görecek ve anlayacaktır.

Büyük Millet Meclisi kararıyla
Reis
Mustafa Kemal

1 "Millet hakkı teslim etme duygusuyla" anlamında. El yazısı belgedeki "Millet hissi hak-bîniyle" yerine, Fevzi Paşa'nın *Zabıt Ceridesi*'ndeki konuşmasında "Milletin hissi hakikat-bîni" (Milletin hakikati gören duygusu). (Y.N.)

SİVAS ANADOLU KADINLARI MÜDAFAAYI VATAN CEMİYETİ'NE*

(29 NİSAN 1920)

Sivas Anadolu Kadınları Müdafaai Vatan Cemiyeti
Riyaseti Âliyesi'ne

C. Yüksek tebriklerine ve hissiyatına şükran arz ile hürmet takdim eylerim. 29.4.36 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Aslı Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nde bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Ayrıca bkz. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi, Kutu 27, Belge 181; Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal, *Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986, s.19. Aynı telgrafın "Niğde'de Kilikya Müdafaai Hukuk Reisi Ahmet Remzi Bey'e" gönderilen örneği için bkz. Ahmet Remzi Yüregir, "Millî Mücadelede Çukurova", *Yeni Adana* gazetesi, 4 Mart 1953, s.2. Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndeki eski yazı belge Ercüment Hüsnü Baki ve Ahmet Hezarfen, TİTE Arşivi'ndeki ise Dr. Derviş Kılınçkaya tarafından okunmuştur.

15. KOLORDU KUMANDANI KÂZIM KARABEKİR PAŞA'YA*

(29 NİSAN 1920)

15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri'ne

Aşağıdaki telgrafnamenin mahalline ulaştırılarak haber verilmesini rica eylerim. 29.4.1336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

Orenburg İslam Hükümeti'ne

Ankara'da teşekkül etmiş olan Büyük Millet Meclisi, yeni bir dindaş ve kardeş hükümet olarak Orenburg Hükümeti'nin teşkili haberini sevinç ile öğrenmiştir. Meclis'in oybirliğiyle verdiği karar uyarınca yeni hükümetinizi tam bir samimiyetle tebrik eder ve bütün harekâtınızda muvaffakiyeti sübhaniyenin refik olmasını[1] niyaz eylerim.

Ankara'da Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960, s.682.
1 Allah'ın muvaffakiyetinin yanınızda olmasını. (Y.N.)

15. KOLORDU KUMANDANI KÂZIM KARABEKİR PAŞA'YA*

(29 NİSAN 1920)

Ankara: 29.4.1336 [1920]

Aceledir:

15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri'ne

C. 19 Nisan 1336 [1920] şifreye. Kabine aşağıda arz olunur. Sadrazam ve Hariciye Nazırı ve Harbiye Nazır Vekili Ferit Paşa, Meşihat Dürrüzade Aptullah Efendi, Bahriye Kara Sait Paşa. Maliye Vekili Reşat Bey (müsteşardır). Maarif Rum Bey oğlu Fahrettin Bey, Adliye Ali Rüştü Efendi, Müsteşar Sait Molla Bey, Dahiliye Şûrayı Devlet Reisi Vekili Reşit Bey, Evkaf emekli Erkânıharp Feriki Osman Rıfat Paşa, Ticaret ve Ziraat emekli Erkânıharp Feriki Hüseyin Remzi Paşa (Nigehban Cemiyeti Reisi), Nafıa Operatör Cemil Paşa.

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

* Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960, s.685-686.

KONYA'DA 12. KOLORDU KUMANDANI FAHRETTİN BEYEFENDİ'YE*

(29 NİSAN 1920)

Şifre

Ankara
29.4.1336 [1920]

Konya'da 12. Kolordu Kumandanı Fahrettin Beyefendi'ye

İstifasında ısrarlı bulunan Burdur livası Büyük Millet Meclisi Üyesi ve Ahzı Asker[1] Reisi Miralay İsmail Beyefendi'nin yerine, bahsi geçen liva Büyük Millet Meclisi üyeliğine, Ankara'da bulunan şair Mehmet Akif Beyefendi'nin seçilmesinin teminini ve neticenin bildirilmesini rica ederim.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Harp Tarihi Başkanlığı Atatürk Arşivi. Klasör 21, Dosya 1336/3-8, Fihrist 1-70'ten aktaran: *Atatürk Haftası Armağanı 10 Kasım 1977*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1977, s.145.

1 Askerlik Şubesi. (Y.N.)

İTİLAF DEVLETLERİ, AMERİKA, TARAFSIZ HÜKÜMETLER HARİCİYE NEZARETLERİNE VERİLEN NOTA*

(30 NİSAN 1920)

Nazır Efendi,

İstanbul şehrinin[1] İtilaf kuvvetleri[2] tarafından sebepsiz haksız işgali üzerine, Osmanlı milletinin Halife ve hükümetini esir kabul ederek Büyük Millet Meclisi toplanmasına[3] girişmiş ve geniş ölçüde seçim icra etmiş olduğunu zatıâlilerine arz etmekle şeref duyarım. Büyük Millet Meclisi, 23 Nisan 1920 tarihinde vuku bulan resmi açılışında Halife ve Sultan'ı ve ebedi payitahtı yabancı işgal ve hâkimiyetinde kaldıkça vatanın şimdi ve gelecekte mukadderatını eline almış olduğunu alkışlarla karar altına almıştır. Büyük Millet Meclisi, mütarekename hükümlerine aykırı olan ve Sulh Konferansı neticeleri hakkında Osmanlı milletinin kötümserliğini kuvvetlendirmiş bulunan bu keyfi hareketin bütün üyeleri tarafından şiddetle protesto edildiğini zatıâlilerine arz ve tebliğe bendenizi memur etti. Bütün medeni milletler[4] tarafından mukaddes sayılan Parlamento toplantı halinde iken tecavüze uğramış, mebusların şiddetli protestosuna rağmen milletvekilleri Meclis'in içinde İngiliz polisi tarafından suçlular gibi[5] tutuklanmış, Ayân ve Mebusan üyeleri, askeri kumandanlar, yazarlar

* Aslı Fransızca olan belgenin Fransız Dışişleri Bakanı'na gönderilen ve Fransız Dışişleri Bakanlığı Gizli Belgeleri, Seri E-Levant La Turquie, c.92, s.236-239'da yer alan Fransızca örneğinin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Notanın Bulgaristan-Sofya'ya gönderilen örneği için bkz. Stefan Velikov, *Kemalist İhtilal ve Bulgaristan (1918-1922)*, Kitaş Yayınları, İstanbul, 1966. Belgenin Kadınlar Cemiyeti'ne 6 Mayıs 1920'de gönderilen ve girişinde "İtilaf devletleri hükümetleri hariciye nezaretleriyle, Amerika hükümetleri, taraf'sız hükümetler hariciye nezaretlerine Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa tarafından verilen nota suretidir" açıklaması bulunan örneği için bkz. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi, Kutu 27, Belge 166. Ayrıca bkz. *Öğüd*, 8 Mayıs 1920, sayı 351, s.2; *İzmir'e Doğru*, 19 Mayıs 1920; *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.314-315.
Notanın hazırlanışı ve Türkçeye çevirisi hakkında bkz. Yunus Nadi, *Birinci Büyük Millet Meclisi*, Sel Yayınları, İstanbul, 1955, s.61-62.
Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivi'nde bulunan özgün belgenin fotokopisi araştırmacı Hasan Yıldız tarafından Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ne gönderilmiş ve Ercüment Hüsnü Baki ve Ercan Güner tarafından Fransızcadan Türkçeye çevrilmiştir. TİTE Arşivi'ndeki eski yazı belge Dr. Derviş Kılınçkaya, *Öğüd* ve *İzmir'e Doğru*'dakiler ise Kemal Şenoğlu tarafından okunmuştur. (Y.N.)

1 "İstanbul şehrinin" sözcükleri *Öğüd*'de yoktur. (Y.N.)

2 *Öğüd*'de "devletleri". (Y.N.)

3 "Meclisi toplanmasına" sözcüklerinin aslı olan "Meclisi cemine" sözcükleri yerine *Öğüd*'de "Meclisi'ni cum'a" (Meclisi'ni toplamaya); *İzmir'e Doğru*'da "Meclisinin cemine". (Y.N.)

4 "Medeni milletler" sözcüklerinin aslı olan "mileli mütemeddine" yerine, *İzmir'e Doğru*'da "mileli müttehide" (birleşmiş milletler). (Y.N.)

5 "Suçlular gibi" sözcüklerinin aslı olan "mücrimler gibi" yerine *İzmir'e Doğru*'da "mahbuslar gibi". (Y.N.)

hanelerinde tutuklanarak ellerine kelepçe vurulmuş ve eziyet edilmişler,[1] velhasıl, resmi ve özel müesseselerimiz ancak cebir ve tahakküm hakkına dayanılarak süngü kuvvetiyle işgal edilmiştir. Bütün hukukuna vaki olan tecavüz ve hâkimiyetine indirilen darbe dolayısıyla Osmanlı milleti vekillerinin emriyle Meclis'ten seçtiği bir icra heyeti, memleketin idaresini ele almıştır. Zatıâlilerine yukarıdaki maddeleri arz ve millet tarafından 29 Nisan sene 920 celsesinde[2] kabul ve beyan olunan görüşlerini tebliğ etmekle övünç duyarım.

Hilafet ve saltanat merkezi olan İstanbul ile İstanbul Hükümeti, Osmanlı milleti tarafından müttefiklerin esiri ve dolayısıyla İstanbul'dan çıkacak emirler, fetvalar yok hükmünde sayılmaktadır. Soğukkanlılık ve itidali muhafaza ederek ve bağımsız ve hür bir devlet[3] halinde mukaddes hukukunu müdafaaya azmetmiş olan Osmanlı milleti, haklı ve şerefli bir barış yapılması arzusunu beyan eder ve kendi namına taahhütlerde bulunma hakkını ancak kendi temsilcilerine[4] bahşeder.

Osmanlı Hıristiyan unsurlarıyla, memleket dahilinde ikâmet eden yabancı unsurlar, milletin himayesi altındadır. Bununla beraber, bunlar, vatanın emniyet ve asayişi aleyhinde hiçbir harekette bulunmamalıdırlar. Osmanlı milletinin haklı taleplerinin iyi kabul buyurulacağı ümidiyle ihtiramlarımı teyit eylerim.

Osmanlı Büyük Millet Meclisi namına ve emriyle
Meclis Reisi
Mustafa Kemal[5]

1 "Eziyet edilmişler" sözcüklerinin aslı olan "ta'zip edilmişler" yerine *İzmir'e Doğru*'da "tevkif edilmişler" (tutuklanmışlar). (Y.N.)

2 *İzmir'e Doğru*'da "29 Nisan sene 920 celsesinde" yerine "29 Nisan 920 senesinde". (Y.N.)

3 *İzmir'e Doğru*'da "millet". (Y.N.)

4 "Temsilcilerine" sözcüğünün aslı olan "mümessillerine" yerine *İzmir'e Doğru*'da hatalı olarak "milletlerine". (Y.N.)

5 Aslı Fransızca olan belgede imza şöyledir: "Au nom de l'Assemblée Suprême Nationale Ottomane et par son ordre Le Président de l'Assemblée Moustapha Kémal". (Y.N.)

15. KOLORDU KUMANDANI KÂZIM KARABEKİR PAŞA'YA*

(30 NİSAN 1920)

Ankara: 30.4.1336 [1920]

15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri'ne

Zata mahsus:

C. 29.4.1336 [1920] Şifreye.

İsmail Hakkı Efendi meselesi pek eskiden Halit Bey'le vuku bulmuş özel bir haberleşmeden doğmuştu. Bu haberleşme hükmünü düşürecek safhaların birbiri ardınca geçmesinden sonra adı geçen, İstanbul'un işgali üzerine çıkagelmiş ve maaşı söz konusu olmuştur. En büyük emniyet ve itimat zatıâlii biraderilerine olduğu o kadar tabiidir ki, bu mesele bir an bile söz konusu olamaz. Haberleşme ve münasebet hususu da zatıâlinizin daha önce vuku bulmuş bildiriminizden sonra tekerrür etmemiştir. İhtimal, bazı tebrike benzer telgraflar teati kılınmıştır. Emir buyurursanız, İsmail Hakkı Efendi dahi iade olunabilir. Kalbinizin kırılmamasını samimiyet ve hürmetlerimle arz ve rica eder, gözlerinizden öperim kardeşim.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960, s.681.

ALİ FUAT PAŞA'YA*

(30 NİSAN 1920)

Şifre-Tel

Ankara, 30 Nisan 1336 [1920]

Geyve'de 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa Hazretleri'ne

Zatı devletlerinin Milli Müdafaa Vekâleti'ne tayininizi uygun görüyoruz. Keyfiyetin zatıâlilerince de uygun görüldüğü takdirde kumandayı münasip göreceğiniz zata vererek Ankara'ya hareketinizi rica ederim.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Ali Fuat Cebesoy. *Millî Mücadele Hâtıraları*. Vatan Neşriyatı, İstanbul, 1955, s.379-380.

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE KONUŞMA

MAZBATALAR, MİLLETVEKİLLERİNİN MEMURİYETİ, MÜDAFAAİ MİLLİYE CEMİYETLERİ. TRABZON MEBUSU HAMİD BEY HAKKINDA*

(1 MAYIS 1920)

Elâziz Defterdarı iken mebusluğa seçilmiş olan zatın seçim mazbatası ve mebuslukla memurluğun bağdaşıp bağdaşmayacağı hakkında Mazbataları Tetkik Encümeni mazbatası.

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Tetkikı Mazabıt Encümeni'nden bir mazbata var.

(Kâtip Haydar Bey mazbatayı okur):

[...]

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Bu mazbatayı nazarı itibara alıyor musunuz?

Sesler: Bir kere daha okunsun.

[...]

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Burada söz konusu olan mesele ikidir. Biri Elâziz Defterdarı hakkında vali tarafından şikâyet edildiği için mebusluğunun kabul edilip edilmemesi, diğeri de genel olarak mebus olarak buraya gelmiş arkadaşlarımız memleket dahilinde herhangi bir vazifeyi kabul ederse mebusluğun üzerinde kalıp kalmayacağı meselesidir. Evvela birinci kısmı oya koyacağım. Elâziz Defterdarı'nın mebusluğunun kabul edilip edilmeyeceğini oya koyacağım. Kabul edenler ellerini kaldırsınlar. *(Eller kalkar.)* Çoğunluk var, kabul olundu.

Diğer mesele, efendim, genel olarak mebus olan arkadaşlarımızın memuriyetten tecrit edilmesi veya mebus iken hangi fevkalade bir memuriyete gitmesi lazım gelir. Gidenler de var. Onların mebuslukla alakalarının kesilmesi lazım gelir mi, gelmez mi?

[...]

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: O halde bu meselenin görüşülmesini ertcliyorsunuz. Ertelenmesini kabul edenler ellerini kaldırsınlar. Oylamaya koyuyorum. *(Eller kalkar.)* Çoğunluk var, ertelendi.

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.1, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 3. Basım, Ankara, 1959, s.154-156.
Yukarıdaki konuşma, Büyük Millet Meclisi'nin 1 Mayıs 1920 günü öğleden sonra saat 2'de açılan ve riyasetini Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı sekizinci toplantı birinci celsede yapılmıştır. (Y.N.)

Takrirler

Tokad Mebusu Nâzım Bey'le arkadaşının:[1] *Müdafaai Hukuk cemiyetlerinin mahalli hükümetlere bırakılmasına dair önergesi*

(Kâtip Haydar Bey: Tokad Mebusu Nâzım ve Erzincan Mebusu Emin Beyler tarafından verilen önergeyi okudu.)

[...]

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Bunun Müdafaai Milliye Encümeni'ne havalesini uygun görenler ellerini kaldırsınlar. *(Eller kalkar.)*

Encümen'e havale olundu.

[...]

Trabzon Valisi iken mebus seçilmiş olan Hâmid Bey'in mezuniyeti

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Efendim, Trabzon Valisi Hamid Bey yüksek malumunuz mebus seçilmiştir. Fakat orada vaziyetin mühim olması itibariyle şimdilik vaziyet tamamıyla inkişaf edinceye kadar izinli sayılması mahallinden bildiriliyor. *(Uygun sesleri.)* Hamid Bey'in vaziyet inkişaf edinceye kadar izinli sayılmasını tensip buyurursanız lütfen ellerinizi kaldırınız. *(Eller kalkar.)* Kabul olundu.

Görüşülen Maddeler

Ankara Mebusu Mustafa Kemal Paşa ile Afyon Karahisar Mebusu Mehmet Şükrü Beylerin hükümet teşkilatı hakkındaki teklifleriyle Bolu Mebusu Nuri Bey'in vekillerin Meclis'ten seçilmesine ve her vekilin mensup olduğu encümene dayanmasına ve encümenin aynı zamanda reisi olmasına ve encümenlerle vekillerin Meclis'in denetimi altında bulunmasına, Çorum Mebusu Dursun Bey ve arkadaşlarının bir an evvel bir idari merci teşkiline, Çorum Mebusu Ferid Bey'le arkadaşlarının Umuru Şer'iye Encümeni teşkiline ve adı geçen encümen reisinin Heyeti İcraiye'ye dahil bulunmasına, Erzurum Mebusu Celâleddin Arif Bey'in, bir geçici İcra Heyeti teşkiline dair önergeleri ve Layiha Encümeni'nce düzenlenen kanun tasarısı.

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Efendim, Heyeti İcraiye'nin teşekkül sureti hakkında Layiha Encümeni'nin hazırladığı ve gelmesini beklediğimiz kanun vardır. Zannederim ki, Celâleddin Arif Beyefendi bu hususta izahat vereceklerdir.[2]

1 Tokad Mebusu Nâzım Bey'le birlikte imzası olan, Erzincan Mebusu Emin Bey'dir. (Y.N.)

2 Celâleddin Arif Beyefendi, konuşmasının sonunda "İcra vekillerinin seçim şekline dair tespit edilen kanun maddeleri tasarısı"nı okur. (Y.N.)

İCRA VEKİLLERİ SEÇİM ŞEKLİNE DAİR KANUN TASARISI*

(1 MAYIS 1920)

İcra vekillerinin seçim şekline dair tespit edilen kanun maddeleri tasarısı:

Madde 1: Şer'iye ve evkaf, sıhhiye ve muaveneti içtimaiye,[1] iktisat (ticaret, ziraat, orman ve maadin[2]), maarif, adliye ve mezahib,[3] maliye ve rüsumat,[4] nafıa,[5] dahiliye (emniyeti umumiye, posta ve telgraf), müdafaai milliye, hariciye, erkânıharbiyei umumiye işlerini görmek üzere Büyük Millet Meclisi'nin on bir zattan meydana gelen bir İcra Vekilleri Heyeti vardır.

Madde 2: İcra vekilleri, Büyük Millet Meclisi'nin mutlak çoğunluğu ile seçilir.

Madde 3: Her vekil, üstlendiği işlerin yapılmasında, mensup olduğu encümenin istişari oyunu alabilir.

Madde 4: İcra vekilleri arasında çıkacak anlaşmazlığı Büyük Millet Meclisi halleder.

Madde 5: Meclis'in toplanmadığı zamanda vekiller arasında istifa eden olursa, daha sonra Meclis'in tasdikine kavuşmak üzere, anılan işleri, Büyük Millet Meclisi Reisi, Meclis üyelerinin münasip bulacağı zata kendi mesuliyeti altında geçici olarak verir.

Kastamonu Abdülkadir Kemali	Konya Refik	Kütahya Besim Atalay
Erzurum Celâleddin Arif	İzmir Yunus Nadi	Sinob Rıza Nur
Bursa Şeyh Servet		M. Kemal

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.1, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 3. Basım, Ankara, 1959, s.158.
Yukarıdaki konuşma, Büyük Millet Meclisi'nin 1 Mayıs 1920 günü öğleden sonra saat 2'de açılan ve riyasetini Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı 8. toplantı 1. celsede yapılmıştır.
Tasarı, aynı gün Meclis'te görüşülmüş ve üzerinde bazı değişiklikler yapılarak 2 Mayıs 1920'de kanun haline gelmiştir (bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.1, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 3. Basım, Ankara, 1959, s.185). Kanun metni ve açıklama için bkz. elinizdeki ciltte s.174. (Y.N.)

1 Sağlık ve sosyal yardım. (Y.N.)
2 Maadin: Madenler. (Y.N.)
3 Mezahip: Mezhepler. (Y.N.)
4 Rüsumat: Vergiler, gümrük, gümrük idaresi. Yukarıdaki anlamı "Gümrük"tür. (Y.N.)
5 Nafıa: Bayındırlık. (Y.N.)

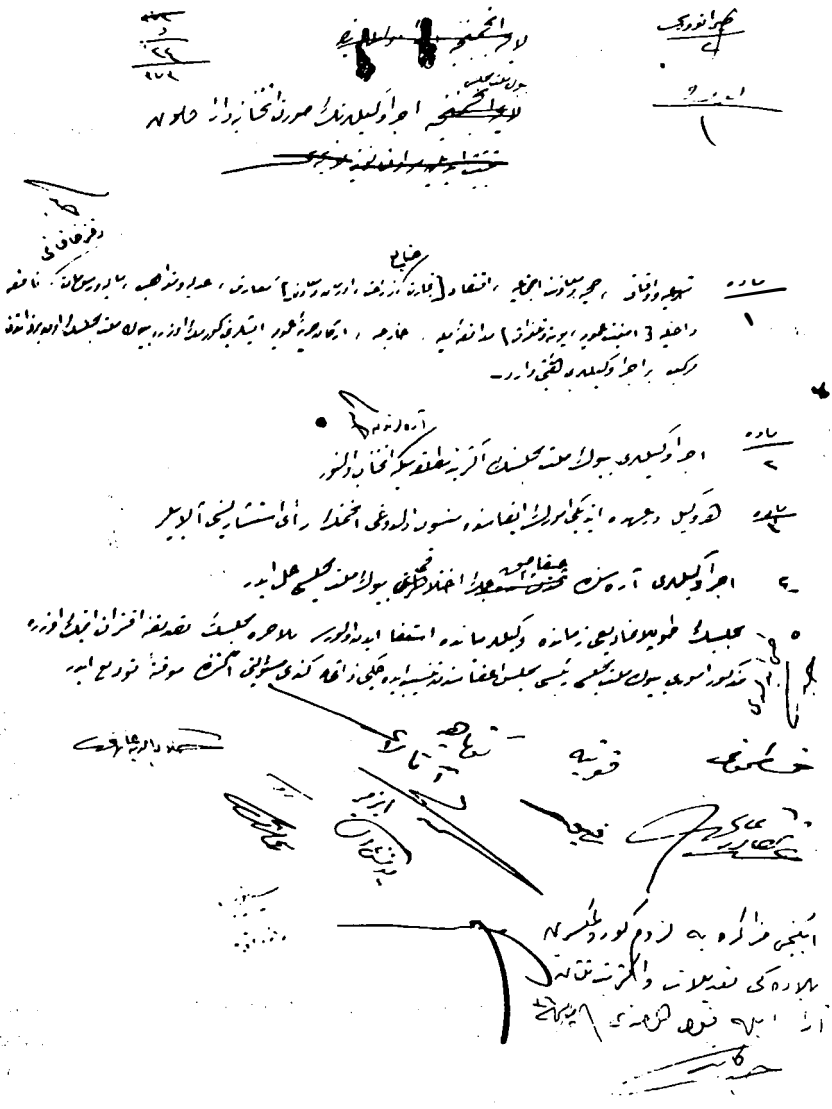

İcra Vekilleri'nin seçim şekline dair olan 3 nuramalı kanunun
Büyük Millet Meclisi Layiha Encümeni'nce teklif edilen ve
Büyük Millet Meclisi'nce değiştirilerek kabul edilen asıl nüshasının fotokopisi.

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE KONUŞMA

İCRA VEKİLLERİNİN SEÇİM ŞEKLİNE DAİR KANUN TASARISI HAKKINDA*

(1 MAYIS 1920)

Celaleddin Arif B. (Erzurum): Efendim, Ali Şükrü Beyefendi'nin sormuş oldukları soruya cevap vermek, zannederim ki, güç bir esas teşkil etmez. Çünkü mademki Yüce Meclis'imiz hem icra ve hem kanun yapma mahiyetine sahiptir, bunun mantıki olan neticesi, yine icra heyetini kendisinin seçmesi lazım gelir. İcra ve kanun yapma mahiyetine sahip olan Meclis, kendisi tamamıyla işlerin tamamını icra edemeyeceği için bazı arkadaşlara vekâlet verir ve o vekâlet dairesinde seçilecek zevat da işleri yürütürler. Bu, icra ile teşriin[1] *birleşmesinden hasıl olan mantıki bir neticeden başka hiçbir şey değildir. Bu hususta vereceğim cevap bundan ibarettir.*

Ali Şükrü B. (Trabzon): Efendim, bendenizin de arz ettiğim şey budur. İcra ile teşriin birleşmesi uygun mudur? Bakınız buyuruluyor ki, bu esas kabul edildiği için, bu esasın mantıki neticesini ihtiva etmek üzere yapılacak teşkilatı esasiye budur, deniliyor ki, doğrudur.

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Zatıâliniz Genel Kurul'ca kabul edilmiş bir esastan bahsediyorsunuz, buna[2] olurunuz var mı? *(Yoktur sesleri.)*

Ali Şükrü B. (Devamla): O halde müsaade ediniz de söz konusu olan mesele hakkında bir şey söyleyeyim. Refik Şevket Beyefendi burada buyurdular ki, bundan sonra yapılacak esaslar, bu itibarla her şey büyük bir cüretle ortaya konsun, açıklıkla meydana konsun ve anlaşılsın. Bendenizin sorum bu idi. Bu yapılan teşkilat bizim ihtiyacımıza uygun ve kefil olan en iyi bir teşkilat mıdır, yoksa bu, kabul edilen bir esasa dayanarak yapılacak bir teşkilat mıdır? Verilen cevapta bendenizce mesele aydınlandı. Genel Kurul neye karar verirse, yine eski görüşte sebat buyuruldu ve denildi ki; o vakitki verilen karar üzerine yapılabilecek mantıki en iyi teşkilat budur.

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Efendim, çoğunlukla oya konması teklifinde bulunmuşlardı. Refik Şevket Beyefendi bu tasarının müzakeresinde oy meselesini söz konusu etmişti, gayet mühim bir tasarı olduğu için çoğunlukla ve isimler okunarak[3] oya konul-

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.1, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 3. Basım, Ankara, 1959, s.160-161.
Yukarıdaki konuşma, Büyük Millet Meclisi'nin 1 Mayıs 1920 günü öğleden sonra saat 2'de açılan ve riyasetini Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı 8. toplantı 1. celsede yapılmıştır. (Y.N.)

1 Teşri: Kanun yapma, yasama. (Y.N.)

2 *Zabıt Ceridesi*'nin eski yazı basımında "buna". (Y.N.)

3 *Zabıt Ceridesi*'ndeki aslı "tâyini esamiyle". (Y.N.)

ması teklifinde bulundular, diğer bazı arkadaşların da beyan ettikleri görüşlerde, diğer kanunların oya konulmasında olduğu gibi olsun, deniliyordu. Müsaade buyurulursa evvela bunu oya koyalım, ondan sonra bunun müzakeresine başlayalım.

[...]

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Efendim, bu kanun tasarısının müzakereye konması uygun görülür mü? Uygun görenler lütfen ellerini kaldırsınlar... Anlaşılmadı efendim, lütfen bir daha kaldırınız.

Sesler: Müzakere kâfidir.

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Şimdi okuduğumuz kanunun müzakeresini kâfi görüp ve madde madde müzakeresini uygun görenler ellerini kaldırsın. *(Eller kalkar.)* Çoğunluk var.

Şimdi bu kanunun müzakeresinde oy meselesini, Refik Şevket Bey'in teklifini oya koyuyorum, isimler okunarak mı, üçte iki çoğunlukla mı? Bunda iki husus teklif edilmiştir. Biri, her madde ve her noktanın oya konulması esnasında isimlerin okunması ve üçte iki çoğunluk aranması, diğeri, tamamının kabulünde bu esasın nazarı dikkate alınmasıdır. Dolayısıyla, bunu oya koyuyorum: Tamamının oya konulmasında isimlerin okunması suretiyle üçte iki çoğunluğun münasip olacağını uygun görenler ellerini kaldırsın.

Bir mebus: Hangi yönü oya koyuyorsunuz?

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Tekrar ediyorum, iki nokta vardır, birisi kanun maddelerinin müzakeresi esnasında her maddesinin ve her noktasının oya konulmasında isimlerin okunması suretiyle üçte iki çoğunluğun nazarı dikkate alınması; bir de, çeşitli maddeleri müzakere edilirken diğer hususların müzakeresi gibi muamele edilmek. Fakat tamamının kabulü isimlerin okunması suretiyle ve üçte iki çoğunluk ile olmak.

Celâleddin Arif B. (Erzurum): Müsaade buyurulur mu Paşa Hazretleri! Bendeniz zannediyorum ki, mesele ikiye ayrılacaktır. Evvela üçte iki çoğunluğu oya koymalı. Üçte iki çoğunluk meselesi kabul edildikten sonra isimlerin okunması meselesini oya koymalı.

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Uygun mu efendim? *(Sesler: Hay hay, uygun.)*

Ragıb B. (Amasya): Üçte iki çoğunluk meselesi var. Birisi her maddenin ayrı ayrı... (Sonra, sonra sesleri.)

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Onu da nazarı dikkate alacağız. Tamamının oya konulmasında üçte iki çoğunluğu münasip görenler ellerini kaldırsın. *(Eller kalkar.)* Kabul. Aynı zamanda isimlerin okunması suretiyle oya konulmasını münasip görenler ellerini kaldırsın. *(Eller kalkar.)* Çoğunluk var. Bu halde tamamı oya konulduğunda isimlerin okunması ve üçte iki çoğunlukla oya konulacak.

Müfid Efendi (Kırşehir): Paşam bir nokta kalıyor; her maddenin ayrı ayrı oya konmasında isimlerin okunması teklif buyurulmuştu. Bu yönü nazarı itibara alacağım, buyurdunuz.

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Arzu ederseniz onu da oya koyayım.

Refik Şevket B. (Saruhan): Her maddenin ayrı ayrı isimler okunması suretiyle oya konulması hususundan feragat ediyorum.

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Pekâlâ, on beş dakika istirahat.

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE KONUŞMA

HARBİYE NEZARETİ VE ERKÂNIHARBİYEİ UMUMİYE RİYASETİ HAKKINDA*

(1 MAYIS 1920)

Mustafa Kemal Paşa: Erkânıharbiyei Umumiye Riyaseti[1] makamıyla Müdafaai Milliye Vekâleti hakkında birkaç söz söyleyeceğim efendim: Burada müdafaai milliye, doğrudan doğruya harbiye nezareti karşılığı kullanılmış bir tabirdir. Yüksek malumunuz, Harbiye Nezareti'nin meşgul olduğu vazifeler: ordunun iaşesi, giyimi ve teçhizi gibi hususlardır. Vazifelerinde emir ve kumanda dahil değildir. Bizim memleketimizde öteden beri harbiye nazırları, harp harekâtını ve kumandayı dahi üzerlerinde bulundurmaktan zevk alırlardı. Onun için memleketimizde bağımsız erkânıharbiye riyaseti yoktur. Doğrudan doğruya harbiye nazırının arzusu dahilinde hareket eder bir erkânıharbiye reisi vardı. Tabii Harbiye Nezareti'ne, Harbiye Nazırı'na bağlı olan bir Erkânıharbiyei Umumiye reisinin mesuliyeti de, Harbiye Nazırı olan zatla sınırlıdır. Bazen bu iki makam bir şahısta birleşmiştir, Enver Paşa'da olduğu gibi. Fakat kaideten, hiçbir vakit, harbiye işleriyle erkânıharbiyei umumiyeyi birleştirmek uygun değildir ve Batı memleketlerinde ve her yerde, daima, erkânıharbiyei umumiye riyaseti bağımsız bırakılmıştır. Çünkü, erkânıharbiyei umumiye riyasetinin vazifesi; ordunun teşkilini, düzenlemesini fenni olarak düşünmek ve memleketin müdafaa vasıtalarını nazarı dikkate almak ve bunlarla meşgul olmaktır. Harbiye nezareti işleriyle kendi vazifeleri arasında gayet büyük bir fark vardır. Harbiye nezareti, erkânıharbiyei umumiye riyasetinin münasip gördüğü, yahut onun planına göre teşkil edilen ve düzenlenen bir orduyu iaşe eder, giydirir vesaire. Fakat erkânıharbiyei umumiye reisi, nasıl harp edecek, vatanı nasıl müdafaa edecek ve nasıl hazırlanmak lazım geldiğini düşünür ve onunla meşgul olur ve böyle bir erkânıharbiyei umumiye reisi doğrudan doğruya imparatora, padişaha bağlı olur. Bizim ise, bugün memleket idaresi için koyduğumuz ve hepinizce kabul edilmiş esaslarda bu gibi şeyler yoktur. Yalnız, Büyük Millet Meclisi vardır. Bu itibarla, Erkânıharbiyei Umumiye Riyaseti bağımsızdır ve bütün fiillerinden ve harekâtından Millet Meclisi'ne karşı mesuldür. Zaten mesul bir Erkânıharp Reisi yüksek heyetiniz tarafından seçilmiş idi. Yalnız bir nokta hatıra

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.1, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 3. Basım, Ankara, 1959, s.163-164.
Yukarıdaki konuşma, Büyük Millet Meclisi'nin 1 Mayıs 1920 günü öğleden sonra saat 3.30'da açılan ve riyasetini Reisisani Celâleddin Arif Beyefendi'nin yaptığı 8. toplantı 2. celsede yapılmıştır. (Y.N.)

1 Genelkurmay Başkanlığı. (Y.N.)

gelmektedir ki, daha demin kanun maddeleri okunurken fikir beyan eden bey biraderimizin görüşü vardır.[1] Erkânıharbiyei Umumiye Reisi, sırf askeri hususlar ile meşgul olur ve böyle bir zatın siyaset meselelerine karışmış olması, kendisinin kabine ile beraber icabında düşmesini icap eder. Onun için Erkânıharbiyei Umumiye Reisi daima tarafsız kalmalı, sırf düzenlemeler ile, askeri teşkilat ile ve memleketi müdafaa vasıtaları ile meşgul bulunmalıdır. Bu, gayet kuvvetli bir görüştür. Fakat her halde askeri teşkilat, vatanımızın müdafaa vasıtaları ve muhtelif cephelerde icra edilecek askeri harekât ve dahili ve harici siyaset ile yakından alakadar bulunuyor ve bu meselelerde Erkânıharbiyei Umumiye Reisi'nin görüşü bulunmak ve diğer mesuliyet sahibi olan zevatın görüşlerine yakından vâkıf olmak için onlarla bir arada çalışmak ve bir mesele hakkında Erkânıharbiyei Umumiye Reisi'nin oy ve görüşü de bulunmak üzere, diğer mesuliyet sahibi olan zevat gibi, İcra Vekilleri arasında hizmet yapması arz ve teklif edilmişti. Şu görüşümle şunu düzeltmek istiyorum ki, milli müdafaayı üstlenecek zevat emir ve kumandayı üstlenmeyeceği içindir ki, Erkânıharbiyei Umumiye Reisi'nin diğerleri arasında bulunarak, bu suretle emir ve kumandanın yine yüksek heyetiniz üzerinde kalması daha uygundur. Yani, şu Büyük Millet Meclisi'nin elinde durması daha uygundur. İşte emir ve kumanda Büyük Millet Meclisi'nin elinde bulununca, bununla alakalı olan vazifeleri yerine getirmek için, emir ve kumandayı üstlenmesi lazım gelir. Emir ve kumanda Büyük Millet Meclisi'nin elinde bulunmak suretiyle vazifesini yapar. Dolayısıyla, ikisini bir zatın üzerinde toplamak doğru değildir. Vazifeleri başka başkadır ve bu zat da bağımsızdır ve yüksek heyetinize karşı mesuldür. Büyük Millet Meclisi'ne karşı mesul bir Erkânıharbiyei Umumiye Reisi vazifesini yerine getirir ve siyaseten düşmesi meselesi de ehemmiyetli değildir. Çünkü diğer vekillerin ayrı ayrı yüksek heyetiniz tarafından seçilmesi teklif edilmiştir. Diğer icra vekillerinin vazifeleri ile vazifesinin yakından alakadar olması ve diğer vekiller gibi Genel Kurul tarafından tayin edilmiş bulunması dolayısıyla, diğerlerinin düşmeleri için nazarı dikkate alınacak sebeplerin bunun üzerinde dahi bulunmasında hiçbir beis yoktur. Bilakis daha kuvvetli olur.

1 Saruhan Mebusu Refik Şevket Bey'in "Erkânıharbiyei Umumiye işinin Heyeti İcraiye'ye dahil bir zatın bağımsız olarak üzerinde bulunması her halde mevcut teamüle ve bilhassa Müdafaai Milliye için bir vekil var iken aynı hedefe, aynı maksada hizmet edecek diğer bir zatın heyet arasına ithali Teşkilatı Esasiye'ye uygun değildir" şeklindeki konuşması kastediliyor. (Y.N.)

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE KONUŞMA
MİLLETİ MEYDANA GETİREN UNSURLAR HAKKINDA*
(1 MAYIS 1920)

Mustafa Kemal Paşa: Efendiler, meselenin bir daha tekerrür etmemesi ricasıyla bir iki nokta arz etmek isterim: Burada kastolunan ve Yüce Meclis'inizi teşkil eden zevat, yalnız Türk değildir, yalnız Çerkes değildir, yalnız Kürd değildir, yalnız Lâz değildir. Fakat hepsinden meydana gelen İslami unsurlardır, samimi bir topluluktur. Dolayısıyla, bu yüksek heyetin temsil ettiği; hukukunu, hayatını, şeref ve şanını kurtarmak için azmettiğimiz emeller, yalnız bir İslam unsuruna mahsus değildir. İslami unsurlardan meydana gelen bir kitleye aittir. Bunun böyle olduğunu hepimiz biliriz. Hep kabul ettiğimiz esaslardan birisi ve belki birincisi olan sınır meselesi tayin ve tespit edilirken, milli sınırımız İskenderun'un güneyinden geçer, doğuya doğru uzanarak Musul'u, Süleymaniye'yi, Kerkük'ü ihtiva eder. İşte milli sınırımız budur dedik! Halbuki Kerkük kuzeyinde, Türk olduğu gibi Kürd de vardır. Biz, onları ayırmadık. Dolayısıyla, muhafaza ve müdafaasıyla meşgul olduğumuz millet, bittabi bir unsurdan ibaret değildir. Muhtelif İslami unsurlardan meydana gelmektedir. Bu topluluğu teşkil eden her bir İslam unsuru, bizim kardeşimiz ve menfaatları tamamıyla ortak olan vatandaşımızdır ve yine kabul ettiğimiz esasların ilk satırlarında bu muhtelif İslami unsurlar ki: Vatandaştırlar, yekdiğerine karşılıklı hürmet ile riayetkârdırlar ve yekdiğerinin her türlü hukukuna; ırki, toplumsal, coğrafi hukukuna daima riayetkâr olduğunu tekrar ve teyit ettik ve hepimiz bugün samimiyetle kabul ettik. Dolayısıyla menfaatlarımız ortaktır. Kurtarılmasına azmettiğimiz birlik, yalnız Türk, yalnız Çerkes değil, hepsinin karışımı[1] bir İslam unsurudur. Bunun böyle kabul edilmesini ve yanlış anlamaya meydan verilmemesini rica ediyorum.

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.1, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü. 3. Basım, Ankara, 1959, s.165.
Yukarıdaki konuşma, Büyük Millet Meclisi'nin 1 Mayıs 1920 günü öğleden sonra saat 3.30'da açılan ve riyasetini Reisisani Celâleddin Arif Beyefendi'nin yaptığı 8. toplantı 2. celsede yapılmıştır.
Kastamonu Mebusu Yusuf Kemal Bey, "Sıhhiye Nezareti" hakkında konuşurken, "Türk", "Türkler", "Türklük" diye özel olarak vurgular. Sivas Mebusu Emir Paşa, bu yaklaşıma itiraz eder ve bir İslam âlemi söz konusu olduğunu ve bunlar arasında Türklerden başka, Çerkes, Laz, Çeçen, Kürt gibi vatandaşların da bulunduğunu belirtir. Mustafa Kemal, bu tartışma üzerine yukarıdaki konuşmayı yapar. (Y.N.)

1 Zabıtta "hepsinden mümzuç". (Y.N.)

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ GİZLİ OTURUMUNDA KONUŞMA

BOLU VE HAVALİSİNDEKİ İSYAN HADİSELERİYLE İZMİR CEPHESİ, ANZAVUR HAREKÂTI, ADANA CEPHESİ VE SİYASİ AHVALİ HAKKINDA*

(1 MAYIS 1920)

Mustafa Kemal Paşa (Ankara): Efendim, dahili vaziyetimiz hakkında malumat arz etmemi emir buyurmuşsunuz. Genel olarak malumunuz olan ve içinde bulunduğumuz vaziyeti anlatacağım. Müsaade buyurursanız, kısaca bildiğiniz hususları tafsilatıyla anlatayım.

Evvela, Bolu ve havalisinden bahsedeceğim. Yüksek malumunuz, Nisan'ın 13. günü Düzce'de bir isyan ortaya çıkmıştır. Orada bulunan askeri müfrezeye ve jandarmaya tecavüz edildi. Zaten az olan bu efradın silahları ellerinden alındı. Üç mitralyözümüz vardı, bir subay şehit edildi, birkaç kişi yaralandı.

Bu isyanın sebeplerini aradığımız sırada, aldığımız malumata göre, bunun tahrikçileri; Düzceli Safer Bey, Vehap Bey, Kâmil B. ve Rifat Bey[1] namındaki kimseler olduğu tahakkuk etti.

Fakat bunlar da, esasen İstanbul'dan özel olarak, çok para ile memuren gönderilmiş olan birtakım kimselerin teşvikleriyle ortaya atılmış bulunuyorlardı.

Bilhassa İzmit'te Suat Bey namında bir mutasarrıf vardı. İngiliz İbrahim namıyla bir başka mutasarrıf vardır. Bu zat İngilizlerle beraber İzmit'ten doğuya doğru birtakım fesatlık kanalları açtı ve ayın 15'inde Düzce Kaymakamı –isteyerek veya istemeyerek, buna dair kati malumat elde edemedik– Bolu Mutasarrıfı Haydar Bey'le telgraf başında[2] görüştü. Bu karşılıklı konuşmanın bir sureti bize aynen verilmiştir. Ne Düzce Kaymakamı ne de Mutasarrıf bize bu haberleşmeyi[3] vermiş değildir. Doğru-

* *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, c.1, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985, s.2-8; *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*, Hazırlayan: Sadi Borak, Çağdaş Yayınları, İstanbul, Eylül 1977, s.35-54. Atatürk'ün gizli oturumlarda yaptığı konuşmalar hazırlanırken *TBMM Gizli Celse Zabıtları* esas alınmış, Sadi Borak'ın hazırladığı *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'ndan da yararlanılmıştır. Sadi Borak'tan yararlanılan yerler dipnotlarda belirtilmiştir.
TBMM Gizli Celse Zabıtları'nda Mustafa Ünver, *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda ise Sadi Borak tarafından, zabıtların bazı yerlerine parantez içinde kimi sözcükler eklenmiştir. Bunlar da dipnotlarda belirtilmiştir.
Bu çalışmada, Sadi Borak'ın kendi el yazısıyla üzerinde düzeltmeler yaptığı ve sağlığında Kaynak Yayınları'na verdiği, halen Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'nde bulunan *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları* kitabından yararlanılmıştır. Bu kitabın yeni basımı için bkz. *Atatürk/ Gizli Oturumlardaki Konuşmalar*, Derleyen: Sadi Borak, Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 1997.
Yukardaki konuşma, Reisisani Celâlettin Arif Bey riyasetinde, 1 Mayıs 1920 Cumartesi günü öğleden sonra saat 7.15'te açılan 8. toplantı 4. celsede yapılmıştır. (Y.N.)

1 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "Düzceli Hızır Bey, Kâmil ve Rifat Bey". (Y.N.)

2 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "makine başında". (Y.N.)

3 "Haberleşmeyi" sözcüğünün aslı olan "muhabereyi" yerine, *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "muhavereyi". (Y.N.)

dan doğruya bir zat tarafından verilmiştir. Bu karşılıklı konuşmada, Bolu Mutasarrıfı Haydar Bey Düzce Kaymakamı'na diyordu ki:

"Orada cereyan eden hal nedir? Bir fenalık olduğu anlaşılıyor, bu hal bütün Doğu'ya ve Anadolu'ya sirayet eder mi?"

Kaymakam da:

"Endişe verici fevkalade hiçbir hal yoktur. Bir yanlış anlama neticesi halk ile asker arasında bazı şeyler olmuş ise de ehemmiyetsizdir. Yalnız bir subay kazara vuruldu, efrattan ve halktan [...][1] rahat bir haldeyiz; memurlar[2] vazife yapmaktayız."

diyor.

Yalnız o haberleşmede deniyordu ki:

"Şifre ile bildirdiğim gibi, bura ahalisinin taleplerini kabul ediniz."

Bolu Mutasarrıfı buna cevaben:

"Oraya geleceğim, beni karşılayınız."

diyor.

Bu suretle ayın 16. günü Bolu Mutasarrıfı Düzce'ye hareket etti. Fakat Düzce'ye giremedi. Düzce ile Bolu arasında bir yerde asiler bunu yakalamış, alıkoymak istemiş. Kendisi:

"Yarın mutlaka gelirim, benim Bolu'ya dönmem sizin menfaatlarınıza daha uygundur."

diye Bolu'ya dönmüştür.

Bu suretle Bolu'ya döner dönmez:

"Düzce'de asiler vardır, adetleri çoktur.[3] Hatta ben orada kendileriyle görüştüğümzaman etrafım derhal sarılmıştı, bunların tedibi mutlaka lazımdır.[4] Ben kendilerini aldatarak buraya geldim."

dedi.

Bunun üzerine kendisine dedik ki:

"Bolu'da mevcut olan jandarma kuvvetinden ve bu kuvveti takviye edecek olan diğer kuvvetlerden istifade ediniz –çünkü orada Ahzı Asker Reisi'nin emri altında ufak bir kuvvet bulunuyordu–. Bununla jandarma kuvvetini takviye ediniz ve Bolu'nun batısındaki boğazı tutunuz; asilerin doğuya hareketini engelleyiniz."

1 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda, burada Mustafa Ünver tarafından parantez içinde "(bir iki, üç kişi yaralandı. Fakat cümlemiz)" sözcükleri eklenmiş. (Y.N.)
2 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "memuriyetle". (Y.N.)
3 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda hatalı olarak "yoktur". (Y.N.)
4 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "tedibi mutlaka lazımdır" yerine "tedibi lazımdır" Tedip: Cezalandırma, haddini bildirme, bastırma. (Y.N.)

Hakikaten bundan daha evvel Zonguldak ve Devrek'te bulunan bir alayımıza, Zonguldak'ta bir müfreze bırakarak geri kalan kuvvetlerle süratle Bolu'ya hareket etmesini emrettik. Bu alay, arz ettiğim jandarma kuvvetini takviye edecekti. Alay aldığı emri yerine getirmiş ve harekete geçmiştir. Bundan başka her ihtimale karşı Ankara'da daima kuvvetli bulunmak lüzumunu nazarı dikkate almıştık.

Kastamonu'dan, Çorum'dan lüzumu kadar kuvvetlere hareket emri verildi.

Bundan başka Afyonkarahisar doğusundaki Aziziye'de ufak bir mesele meydana gelmişti. Bu meseleyi iyi şekilde halle muvaffak olan kıtalara: "Emredilecek istikamete harekete hazır olmak üzere Afyonkarahisarı'nda toplanmalarını" emrettik. Akşehir'de bir alayın harekete hazır olması, icap edenlere bildirildi. Geyve'de de Şehit Mahmut Bey'in emrinde bulunan kuvvetlerimizden lüzumu kadar kuvvetin kuzeye hareket etmesini emrettik.

Biz bu tedbirleri almakla meşgul iken, bir gün sonra, yani 17 Nisan'da Mutasarrıf dedi ki:

"Düzce'den buraya bir heyet geldi. Benim Düzce'ye gitmemi istiyor, hareket hattını tayin ediniz."

Fikir olarak ilave ediyordu ki:

"İkna ile, uyarı ile asileri[1] *beş on gün kadar sakin bulundurabilirim. Eğer bunu desteklemezseniz bunları vurmaktan başka çare yoktur. Ona göre tedbir alınız."*

Halbuki biz pek kati olarak anlıyoruz ki, Mutasarrıf'ı aldatıp Düzce'ye götürmek istiyorlar. Sevk ettiğimiz kuvvet henüz oraya varmamıştı. Mutasarrıf'a dedik ki:

"Sizi aldatıyorlar. Elinizde Bolu'nun batısındaki boğazı işgal edecek kadar kuvvet vardır. Devrek'ten de bir alay gelmektedir. Bunu da kullanınız ve gitmeyiniz. Ancak sizce mutlaka gitmekte, uyarı, ikna ile bir fayda husul bulacağına tam kanaat varsa, zaten livanın asayişinden mesul olmak itibariyle gidebilirsiniz."

Fakat şahsen teklifinde jandarmayı beraber götürmek söz konusu olduğu için, jandarma kumandanının kati surette Bolu'da kalmasını ve vekâleten mutasarrıflığı üstlenmesini de bildirdik. Tedbirler almaktan geri durmamasını da ilave ettik. Fakat bu sırada Bolu Mutasarrıfı, Devrek'ten gelmekte olan alaya beklemesini ve Bolu'ya gelmemesini emretmişti. Bunu bize bildirdi ve sebep olarak dedi ki:

"Asiler çoktur, bu kuvvet yalnız başına belki bir felakete uğrar. Onun için bekleme emri verdim."

Bittabi bu doğru değildi. Bizim gördüğümüze ve kanaatimize göre Bolu'da esasen kuvvet yoktu ve oradaki ufak bir kuvvet, boğazı müdafaa edecek bir haldeyken alayın o kuvveti takviye etmesi, bittabi bizim için bir fayda[2] idi.

1 "Asileri" sözcüğünün aslı olan "usatı" yerine, *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda hatalı olarak "hayatı". (Y.N.)

2 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda, "bir fayda" sözcüklerinin aslı olan "bir faide" yerine "bi faide" (faydasız). (Y.N.)

Bu alayın hareketinin durdurulmasını ve ertelenmesini iyi niyete hamletmedik. Onun için derhal kendisine emir verdik:

"Alay Bolu'ya varmalıdır." Ve alaya da, beklemeksizin, süratli bir şekilde Bolu'ya hareket emri verdik.

Bu emrin Bolu'ya ulaştırılıp ulaştırılmadığını da araştırdık. Fakat tebliğ vasıtası yine Mutasarrıf olduğu için, aldığımız cevapta:

"Emriniz tebliğ olunmuştur" dendi. Gerçi alay yürümüş. Fakat bizim istediğimiz istikamette değil. Bolu'nun bir saat doğusunda bir köye kadar bunları götürmüşler, orada durdurmuşlar. Demişler ki;

"Siz burada duracaksınız."

Ne alayın başındaki kumandanın ne de efradın malumatı olmadığından ve kendilerine emir veren mutasarrıf resmi bir memur olduğu için onun emrine uyarak orada kalmışlar ve atıl bir hale getirilmişler.

Aynı zamanda Mutasarrıf,[1] giden[2] heyetle Düzce'ye gidiyor ve bittabi asiler tarafından tutuklanıyor. yahut işbirliği yapıyor. Bunu da tabii zaman ispat edecek. Bolu Mutasarrıfı Düzce'den bütün kazalara ve diğer bağlı yerlere, asilerin arzularına göre emirler veriyor. Düzce'den Bolu'ya vermiş olduğu emirlerde güya bir asi kuvvet tarafından işgal edilmiş vaziyetini veriyordu. İşte bu, 18 Nisan'da oluyor.

Böylece başsız kalan ve karanlık birtakım cereyanlara sahne olarak terk edilen Bolu için, yalnız kuvvet sevk etmek kâfi olmadığı, sevk ve idareye muktedir bir arkadaşın gönderilmesine lüzum hasıl olduğu anlaşıldı. Bu maksatla muhterem arkadaşlardan Hüsrev[3] Bey'i, diğer bildiğiniz arkadaşları memur ettik. Diğer taraftan daima Ankara'daki kuvvetleri artırma tedbirini takip ettik. Buraya her taraftan lüzumu kadar kuvvet gelmiş bulunuyordu.

Geyve'den de sevki mümkün olacak kuvvetleri kuzeye hareket ettirdik. Bu kuvvetler ayın 18'inde Adapazarı'na vardı. Bir gün sonra, 19 Nisan'da. Beypazarı hemen hemen aynı mahiyette isyan etti. Orada da halk toplanmış, köylerden bazı insanları aldatarak oraya getirtmişler. İlk yaptıkları şey, haberleşmeyi kesmek oldu.

Orada bulunan silahları ahaliye dağıttılar. Bu tarihte bizzat Mahmut Bey kendisi ve diğer birtakım kuvvetle[4] Adapazarı'na hareket etti ve oraya vardı. Afyon Karahisar'da ihtiyaten topladığımız kuvvetlerden de Arif Bey müfrezesi ve Salihli cephesinden bir tabur, doğrudan doğruya Ankara'ya celp edildi.[5] Beypazarı'nda ayrı bir kuvvet yoktu.

Ahali kendiliğinden bazı tezahüratta bulunuyordu. Belki nasihatle bertaraf edilir diye oraya ufak bir müfreze gönderilmişti.

Ayın 20'sinde Hüsrev Bey ve arkadaşları Gerede'ye varmak üzere bulunuyorlardı. Hüsrev Bey ve arkadaşlarına, uğradıkları merkezlerde genel vaziyet hakkında malumat veriliyordu. Gerede'ye de ihtiyatlı bir şekilde girilmek lüzumu bildirilmişti.

1 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "Mutasarrıf (Haydar Bey)". (Y.N.)
2 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda "giderken". (Y.N.)
3 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "Hüsrev (Gerede)". (Y.N.)
4 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda "kendisi bir takım kuvvetle". (Y.N.)
5 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda bu cümle yok; sonraki cümle de "Beypazarı'nda" yerine "Adapazarı'nda" sözcüğüyle başlıyor. (Y.N.)

Aldığımız malumata göre, Gerede'de bu heyet fevkalade bir karşılamaya mazhar olmuş, fakat içeri alındıktan sonra hepsi tutuklanmış ve bu suretle Gerede de isyan etmiş oluyordu.

Ayın 21'inde, yani bir gün sonra, Düzce'nin güneyinde Düzce ile Nallıhan arasında bulunan Mudurnu, aynı suretle isyan etti. 22 ve 23'ünde Nallıhan isyan etti. Ayaş'ta da isyan eğilimleri görüldü.

Aynı günlerde Ankara'nın 10-12 saat kuzeyinde bulunan Yabanabat[1] isyan etti. Oraya da Düzce beylerinden biri gelmiş ve bir arkadaşıyla gizli çalıştıktan sonra halkı muhtelif suretlerle aldatarak toplamış, hükümete hücum etmiş, kaymakam ve jandarma kumandanını almışlar. Kısaca orası da isyan etti.

Ayın 25. günü Mihalıççık'ta da hariçten gelen kuvvetlerin tesiriyle, isyan alametleri[2] görülüyor.

Aynı günde Geyve'nin batısında bulunan Taraklı'yı telgrafla isyana teşvik ediyorlar. Doğuya doğru Safranbolu'da bir hassasiyet görülüyor. Gerede'nin doğusunda Mecidiye de isyan ediyor.[3]

Özetle, ayın 13'ünden bugüne kadar, 19 gün zarfında, Düzce'den patlayan bir isyan[4] doğuya, güneye yayılıyor ve genel olarak icap eden yerlerden idare edildiği anlaşılıyor. Tabii tedbirlerimiz tatbik mevkiine konmuş ve konmakta devam etmektedir. Alınan tedbirler neticesinde Kastamonu'dan Safranbolu istikametine bir kuvvet hareket ettirdik. Bu kuvvet Safranbolu'ya hâkim ve cereyanın Safranbolu'nun doğusuna geçmesine mani oldu.

Kastamonu'dan Çankırı'ya celp ettiğimiz kuvvet Çankırı'nın hizasında bulunduğu sırada, Gerede ve Mecidiye isyanı vaki olmuş ve Çerkeş'e gürültülü bir surette girilmek üzere bulunulmuştu. Derhal Çankırı'dan bir kuvvet ayırdık,[5] batıya yönelttik, tam Çerkeş istikametine gönderdik. Bu kuvvet Çerkeş'e girdi ve varmasıyla beraber cereyan durdu.[6] Orada birkaç yüz atlıdan meydana gelen asiler vardı. Ahali asilerden korktuğu[7] için tabii tarafsız bulunuyordu. Yalnız memleketin içinde üç beş fesatçı bu asileri memlekete davet ediyordu. Bizim kuvvetlerimiz oraya ulaştığı zaman ahali hangi tarafın kazanacağını kestiremediğinden, tarafsız duruyordu. Bir an için bu tereddüt ve tarafsızlık devam etti. Fakat bizim kuvvetlerimiz Çerkeş'in batısına geçti, Mecidiye'de asiler ile yaptığı[8] çarpışmada asileri mağlup etti ve dağıttı.

Sıra ile takip ediyorum:[9] Bugün kuvvetlerimiz Çerkeş'in batısında ve Gerede istikametinde gidiyor. İlk olarak karşımıza Yabanabat gelir. Yabanabat'ta esasen mühim bir isyan yoktu. Üç beş kişinin fesatçılığı vardı. Bunu bertaraf etmek için bir müfreze gönderdik. Bu müfrezenin hareketi oraca haber alınır alınmaz fesatçılık ile

1 Kızılcahamam. (Y.N.)
2 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda, "alametleri" sözcüğünün aslı olan "alâimi" yerine "hali". (Y.N.)
3 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda "Mecidiye isyan ediyor." (Y.N.)
4 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda "bir ateş". (Y.N.)
5 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "çağırdık". (Y.N.)
6 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda cümle şöyle: "Bu kuvvet Çerkeş'e muvasalatla beraber cereyan durdu." (Y.N.)
7 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda hatalı olarak "kurtulduğu". (Y.N.)
8 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda, "Mecidiye'de asiler ile yaptığı" yerine. "Mecidiye'de yaptığı". (Y.N.)
9 "Sıra ile takip ediyorum:" cümlesi *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda yok. (Y.N.)

meşgul olanlar derhal Yabanabat'ı terk ettiler. Fakat orada epeyce tahribat yapmışlar; hükümet konağını, telgrafhaneyi, telgraf direklerini bozmuşlar ve bazı evleri de yıkmışlardı. Onun için henüz telgraf haberleşmelerini temin edemedik. Fakat bittabi yalnız Yabanabat için değil.

Müfrezeyi mütekabiben de daha başka kuvvet gönderilmesi ve daha ciddi tedbirlerin alınması nazarı dikkate alınmıştır. Bu suretle bu istikametten gelen cereyan dahi durdurulmuştur. Onun batısında bulunan Ayaş, esasen Beypazarı vakası üzerine, Ankara'dan sevk edilen ikinci kuvvetin hareketini ve sonra sevk ettiğimiz kuvvetlerin yola çıktığını haber alır almaz ve bilhassa bu kuvvetlerin oraya varışında, tamamen kendilerinin fesada uğratıldığını beyan etmişler. Bu, bizce de tahakkuk etti. Artık Ayaş'la fazla meşgul olmadık. Beypazarı'na ilk gönderilen kuvvet şehrin haricinde mevzi almak mecburiyetinde kalmıştı, onu müteakip giden kuvvetli bir süvari müfrezemiz, mitralyözleriyle buradaki asiler ile çarpışmışlar ve firara mecbur etmişlerdir.

Bir taraftan da idari tedbirler alınıyordu. Beypazarı Kaymakamı'nı zayıf gördüğümüz için çağırdık, yeniden başka bir kaymakam gönderdik. Asilerin tedibini müteakip mahalli mülki ve inzibati tedbirler alındı ve asker oradan geri geldi.[1]

Mihalıççık'ta, 25 Nisan günü hariçten gelen[2] asilerin tecavüzüne uğrayan namuslu ve hamiyetli insanlar silaha sarılarak, bu gelen serserileri tutuklamışlardır. *(Bravo sesleri.)* Kuvvetlerimizden bir miktarını doğuya, Sarıköy istasyonuna indirdik. Mihalıççık'a gönderdik. Değerli bir subayın kumandasındaki bir kuvvet, arz ettiğim kahraman insanları takviye etti. Beypazarı'ndaki askerin geri kalanı asileri tamamen dağıttı. Beypazarı'ndaki[3] kuvvetlerimizle asiler arasında çarpışma oldu ve asiler perişan bir şekilde kaçtı ve ortada yalnız itaat eden ahali kaldı. Asker, şehri sükûnetle işgal etti. Bu müfrezemiz gönderilen diğer kuvvetlerle takviye edildi ve Mudurnu istikametine hareket emrini aldı.

İlk olarak Göynük ve Taraklı vardır. Geyve'de bulunan kuvvet, Binbaşı İbrahim Bey'in kumandası altında doğuya doğru hareket etti, asilerle uzunca bir çarpışma yaptı. O kuvveti biraz takviye etmek mecburiyetinde kaldık. Neticede asiler perişan oldu ve dağıldı.

Genel vaziyet gösteriyor ki, isyan bir plan dahilindedir. Nallıhan'da Arif Bey müfrezesinin elde ettiği birtakım belgeler var. Bu belgelere göre; "Kuvayi Hilâfet" teşkilatı namı altında bir şebeke vardır ve zavallı halkı da; işte halife kuvveti oluyorsunuz ve hilafet makamı uğrunda çalışacaksınız diye aldatıyorlar.

Belli bir plan dahilindeki bu harekete karşı aldığımız karşı tedbirlerle bu cereyanı Çerkeş, Yabanabat, Mudurnu, Taraklı ve Geyve hattı üzerinde durdurduk ve bu hattın doğusuna ve güneyine sirayet etmesine mani olduk. Fakat efendiler bittabi bu durdurma, hastalığı esasından iyileştirmez. Asıl, ocağı söndürmek lazımdır. Müsaade ederseniz o tedbirleri şimdi tafsilatıyla anlatmayayım. *(Hacet yok sesleri.)* İnşallah şimdiye kadarki asilerin neticesi ne olduysa, bunların da neticesi aynı olacaktır. Hepinizin emin olmanızı rica ederim. *(Allah muvaffak etsin sesleri.)*

Şimdi müsaade buyurursanız İzmir cephesini belirteyim:

1 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "geri çekildi". (Y.N.)
2 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "Bunun üzerine 25 Nisan günü üstün gelen". (Y.N.)
3 "Beypazarı'ndaki" sözcüğü *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda yok. (Y.N.)

Ayvalık, Bergama, Kasaba, Ödemiş, Aydın hattı işgal altındadır. Bizim mili kuvvetlerimiz bu hattın kuzeyindedir. İstanbul'un işgalinden bugüne kadar hattın tamamı üzerinde anılmaya değer hiçbir vaka olmamıştır. Olan vakalar, iki tarafın ufak tefek çarpışmaları ve ara sıra birbirlerine yaptıkları akınlardır. Her halde Yunanlılar da sakin duruyorlar.

Yunan kuvvetleri hakkında öteden beri elde ettiğimiz malumata dayanarak, bu kuvvet daima 110 000 tahmin edilmektedir. Bu kuvvetin vaziyeti bozuktur. En yeni aldığımız malumata ve pek yakında bir merasim münasebetiyle bu kuvvetleri gören arkadaşımızın beyanatına göre, bu kuvvetler anarşi içindedirler. Fazla olarak aldığımız malumata göre, bu kuvvetlerin bir kısmı, Arnavutların Yunanistan'a karşı gösterdikleri hassasiyet üzerine Makedonya'ya nakledilmiştir. Buna karşılık bizim cephemizi biliyorsunuz. Tabii olarak üçe ayrılmıştır. Birine kuzey cephesi diyoruz. Birine doğu cephesi diyoruz. Kuzey cephesi deyince, Balıkesir cephesi demektir. Güney cephesi de Nazilli'dir. Başlangıçta bütün cephelerdeki kuvvetler, yalnız ahali kuvvetlerinden ibaretti. Kumanda meselesi de öyle idi. Lakin son zamanlarda kuzey cephesinde ve daha evvel güney cephesinde ve onu müteakip bütün cephede kuvvetler askeri bir şekle sokulmaya başlandı. Kumanda hususu da öyledir.[1] Genel kumandayı ifade etmek lazım gelirse, kuzey cephesi mıntıkasıyla beraber bir kumandaya sahiptir. Buranın kumandanı çok kıymetli bir arkadaşımızdır. Salihli cephesinde, yakın zamanda, yine yüksek kıymete sahip ve Anzavur harekâtıyla bütün millet ve memleketi kendisine minnettar bırakmış olan Etem Bey'dir. Nazilli cephesinde de Demir Efe[2] ve diğer kahraman arkadaşlarımız bulunmakla beraber, genel kumanda da yine kıymetli kumandanlarımızdan Refet Bey idaresindedir. Genel kuvvetimiz, düşman kuvveti karşısında sarsılacak gibi değildir. Fevkalade ahval tabii hesap dahilinde değildir.[3] Düşmanın hareketine kolaylıkla müsaade edecek vaziyette değiliz.

Yalnız burada bir noktayı yeri gelmişken arza mecburum: Arkadaşların da tabii nazarı dikkatini çekmiştir, fikirlerini işgal ediyordur, o da şudur: Yüksek malumunuz, İstanbul'da merkezi hükümet vardı. Ve bütün kuvvetler oraya bağlı idi. Merkezi hükümet düşmanların şiddetli çemberi içindeydi; siyasi, askeri, sıkı bir çember vardı. İşte böyle bir çember içinde, vatanı müdafaa edecek, milletin ve devletin bağımsızlığını muhafaza edecek milletin bütün kuvvetlerine emrediyorlardı. Bu tarzda yapılan emirlerle millet ve devlet vasıtaları asli vazifelerini yerine getiremiyordu ve getiremezdi. Bu müdafaa vasıtalarının birincisi olan ordu da, ordu namını muhafaza etmek ve bu namı göstermekle beraber, bittabi asli vazifesini yerine getirmekten mahrumdu. İşte bunun içindir ki, vatanı müdafaa ve muhafazadan ibaret olan asli vazife, doğrudan doğruya milletin kendisine teveccüh etmiş bulunuyordu. Millet orduya; kendi içinden teslim ettiği efradını, düşman tecavüzüne maruz kalan bölgelerin müdafaasına, düşman tasallutuna uğrayan kardeşlerinin hayatının muhafazasına memur etmeye mecbur olmuştu. İşte buna Kuvayi Milliye diyoruz ve bütün kâinat böyle diyor.

1 "Kumanda hususu da öyledir" cümlesi *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda yok. (Y.N.)
2 "Demirci Efe" olmalı. (Y.N.)
3 Cümlenin aslı *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda "Fevkalâde ahval tabiî dahili hesap değildir", *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda ise "Fevkalâde ahval-i tabiîye dahil-i hesap değildir" şeklinde. (Y.N.)

Asıl milletin birliğini vücuda getiren ve İstanbul'un içinde bulunduğu şartlara rağmen, bu birliği dahile ve harice göstermeye yönelik bir maksat için yapılan teşkilat ise, yalnız Kuvayi Milliye efradından, belirttiğimiz silahlı efrattan ibaret değildi. Bilakis bütün memlekette ve memleketin en ücra köşelerinde bile vücuda gelmiş, doğrudan doğruya kanuni ve medeni bir teşkilattır ki, ona "Müdafaai Hukuk" teşkilatı diyoruz.

Onda silah söz konusu değildir. Belki medeni, toplumsal ve genel bakımdan siyasi bir cemiyet demektir ve bu cemiyetin her vilayet ve bağımsız livalarda –biliyorsunuz– heyeti merkeziyeleri vardır, heyeti idareleri vardır. İşte merkezi hükümette merci bulamayan ordu da, bittabi bir taraftan himaye edilmek, devamlı kılınmak, sevk ve idare edilmek lüzumunu duyuyordu ve bu suretle Müdafaai Hukuk Teşkilatı, silahlı kuvvetleri içine almış oluyordu.

Bunu bir manzara olarak tasavvur edersek, demek ki; İstanbul'da bir hükümet vardı ve onun görünüşte bir ordusu vardı, fakat bir şey yapmıyordu. Diğer taraftan millet var ve milletin dayanışma ve birliğini temin eden bir şebeke var. Sonra yine bir kuvvet var ki, bu teşkilata tabi ve bunun ismi de Kuvayi Milliye... Bittabi ordu görünüşteki haliyle böyleydi. Halbuki hakikatte hepinizce malumdur ki, başlarında bulunan en büyük kumandanlarından en son neferine kadar, vatani olan mukaddes maksadın etrafında toplanmış ve söz konusu kadrosunun içine kendi kendine girmişti. Ancak faaliyetini resmi, açık bir tarzda yapamıyordu.

Böyle olmakla beraber, ordu bir taraftan teşkilatı elinde tutan insanlardan, diğer taraftan İstanbul'daki merkezi hükümetten emir aldığı için, açık ve kati olarak her emrin her noktasına göre hareket etmediği zamanlar da görülmüştür. Bu noktada diğer mühim bir meseleden bahsetmek lazımdır: O da orduya bakan, iaşe eden ve giydiren, merkezi hükümet idi. Kuvayi Milliye'yi iaşe eden, doğrudan doğruya milletin kendisiydi ve millet tabii ancak taarruza uğrayan yerdeki kısmı üstlenmiş bulunuyordu.

İlk tehlikeye maruz kalan bu civar halkı; bittabi kendi mevcudiyetlerini ve menfaatlarını muhafaza için lazım gelen kuvvetin iaşesine ve giydirilmesine sarf edilecek parayı kendi aralarında toplamışlardır. Fakat böyle nazik meselelerde icabı gibi teşkilat ve tertibat olmazsa, hiç şüphe edilmemek lazım gelir ki, birçok yanlışlıklar olur. Bunun önüne geçebilmek için girişilecek yegâne çare, muntazam ve resmi olmayan usul ve şekilleri bertaraf etmektir.

Merkezi hükümet etken ve hâkim oldukça, memleket dahilinde yabancıların tesir ve müdahalesi bulundukça, buna bittabi imkân bulunamaz.

Halbuki vaziyet değişmiştir. Millet, mukadderatını bizzat üstlenmiştir. Kuvvetlerin iyi kullanılması lazımdır.

Kuvayi Milliye, ordu, her şey, her vasıta artık doğrudan doğruya milletin emri altındadır.

Fakat iş memleketin müdafaası olduğuna ve bu işin ordunun da asli ve hakiki vazifesi bulunduğuna görc, bütün vasıtaların aynı emir ve kumandaya tabi olması lazımdır. Bittabi bu kumanda da şunun veya bunun elinde olmayacak, kuvvetlerin tamamının idaresi Yüce Meclis'inize teveccüh edecektir.

İnşallah yarın öbür gün İcra Vekilleri Heyeti seçilince, "Müdafai Milliye" namı altında teşekkül edecek vekâlette, yukarıda arz ettiğim, bazı arkadaşların zihinlerini işgal eden, iaşe, giyim ve idare meseleleri enine boyuna düşünülecektir. Para meselesi bittabi bütün ordu ve idare için hallolunacaktır. Bu hususta rahat olunuz.

Şimdi müsaade buyurursanız başlangıcı malumunuz olan Anzavur meselesinin sonundan bahsedeyim:

Meselenin başlangıcını tekrar etmek lazım gelirse; Anzavur, başına topladığı birtakım serserilerle Kirmasti'ye kadar ilerlemiş ve alınan karşı tedbirler neticesinde ilk çarpışmayı Susığırlık'ta[1] kabul etmiştir. Anzavur,[2] bu çarpışmada mağlup oldu, Biga'ya gitti, takip olundu ve orada da mağlup oldu, yanındaki serseriler dağıldı, tek başına Günan'a[3] gittiği anlaşıldı. Günan'da oraya giden kuvvetlerimiz tarafından yaralandı ve yaralı olarak İstanbul'a gittiğini en son aldığımız malumattan anladık.

Bugün artık Anzavur meselesi kalmamıştır. Anzavur'u şüphesiz ki hempaları takip edecek ve onların da yapmak istediği hareketler kendileriyle beraber yok olacaktır.

Müsaade buyurursanız biraz da Kilikya cephesinden bahsedeyim: Buradan bahsederken elviyei selâse[4] diyebileceğimiz Ayıntap, Maraş, Urfa'yı gözden geçirebiliriz.

Efendiler; her yerde olduğu gibi, buraya da Mütarekename hükümlerine aykırı olarak İtilaf kuvvetleri girdiler. Daha sonra aralarında bir anlaşma yapıldı ve İngilizler çekildi. Kilikya'yı ve Antep, Maraş, Urfa'yı bütün Suriye ile beraber Fransızlara bıraktı ve Fransızlar burayı işgal ettiler.

Bu tecavüze karşı hükümet merkezi hiçbir tedbir almadı, hatta protesto bile etmedi. Bu hepinizce malumdur.

Fakat bizim kabul ettiğimiz esas programda, çizdiğimiz sınırın dahiline buraları da girer. Buraların da düşmandan temizlenmesi lazımdır.

Fakat aynı zamanda muhtelif cephelerde, düşmanlarımızı harbe mecbur etmemek için çarpışmalara sebebiyet vermekten daima sakındık. Fakat Fransızlar burayı haksız olarak işgal ettikten sonra çok küstah davrandılar ve İslam ahaliye karşı çok fena hareketlerde bulundular ve bu hareketleri Fransız üniforması altında Ermenilere bıraktılar.[5] Denebilir ki, her ne vesileyle olursa olsun[6] bu memlekette Ermenilerle milletimiz arasında birtakım kanlı vakalar cereyan etmiştir. Bu iki milletin birbirine ve bilhassa Ermenilerin milletimize karşı kuvvetli nefret ve düşmanlıkları vardır. Dolayısıyla Ermenileri bize musallat etmek, İslam ahaliye musallat etmek, bittabi yanlış hareketti. Çünkü Ermenilerin gayesi –bilhassa himaye ve koruma görüldükten sonra– Kilikya'da, Antep'te, Maraş'ta, Urfa'da, her nerede bulurlarsa İslam ahaliyi imha etmektir. Oralarda bulunan zavallı kardaşlarımız pek acı muamelelere maruz kalmışlardır. Her türlü mukaddesatı muhafaza için hariçten, bütün milletten yardım istiyorlar. Bu yardım talepleri sonsuzdur. Fakat daima işitilmemiş bir halde kalıyorlar. Ne

1 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "Susurluk'ta". (Y.N.)
2 *TBMM Gizli Celse Zabıtları'nda* "Anzavur" sözcüğü yok. (Y.N.)
3 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "Gönen'e". (Y.N.)
4 Bu terim genellikle Kars, Ardahan, Batum livalarını belirtmek için kullanılıyordu. Ancak burada farklı. (Y.N.)
5 Sözcüğün aslı "tevdi ettiler". (Y.N.)
6 *TBMM Gizli Celse Zabıtları'nda* "her ne sebeple olursa". (Y.N.)

yazık ki, merkezi hükümet hiçbir yardım yapmamıştır. Birçok sebep ve düşüncelerden dolayı, aleni ve kati tedbirlere girişemiyordu.

İşte böyle artık her taraftan ümidi kesen ve idama mahkûm olduklarına şüphesi kalmayan, Kilikya ve diğer mevkiler ahalisi, kendiliğinden, mevcudiyeti muhafaza için ortaya atılmak mecburiyetinde kaldılar. Buralar halkına, hiç olmazsa komşu olan İslam ahalinin seyirci kalmaları doğru olamazdı.

Hakikaten memleket dahilinden, bilhassa Sivas'tan büyük vicdanlı vatanperverler kalktılar, koştular; bu işgal edilmiş bölgelerin sınırları içine girdiler ve oradaki kardaşlarıyla birleşerek, onların namus, mukaddesat ve mevcudiyet mücadelelerinde onlarla aynı safta yer aldılar.

Mücadele devam etmektedir. İlk çarpışma Maraş'ta oldu. Ve netice haklının lehine eğilimlidir.

Bunu müteakip Urfa ve Silifke havalisinde çarpışmalar oldu. Buralarda da biz kazandık. Düşman bugün Arappınarı istikametinde takip olunuyor. Antep'te yine Ermenilerin tasallutu ve tezahüratı neticesinde vukua gelen çarpışmalar devam etmektedir. Düşman kuvvetlerini takviye için muhtelif taraflardan kıtalar gelmiştir. Fakat bunlar milli kuvvetler tarafından felç olmuş bir hale sokulmuştur. Adana ve Islahiye şimendifer hattına kadar olan bölge Kuvayi Milliye tarafından işgal edilmiştir. Yalnız Misis'te ve diğer bazı noktalarda düşman kuvvetleri kalmıştır.

Daha batıya gidecek olursak, Bozantı[1] yakınında düşman kuvvetleri kuşatılmıştır. Ve o bölge de Kuvayi Milliye'nin hâkimiyeti altındadır.

Silifke hamiyetli ahalisi de Kilikya meselesinde pek büyük cesaret ve hamiyet eserleri göstermiştir. Silifke kuvvetleri diyebileceğimiz bir kısım kuvvetimiz, Mersin noktası müstesna olmak üzere, Mersin'e kadar olan bölgeyi geri almıştır. *(Var olsunlar sesleri.)*

Mersin'de de düşmana hâkim bir noktada bulunuyorlar. Daha birkaç gün evvel Mersin'den gelen arkadaşlarımız vardır. Onlar ifade ediyorlar ki, Mersin'de Fransız kuvveti azdır ve telaş içindedir. Kilikya cephesindeki harekâtın son safhasını arz ettim.

Eğer İstanbul işgali olmasaydı ve Yüce Meclis'inizin yakın bir zamanda toplanması vaki bulunmasaydı, ihtimal ki, yalnız bu cephede değil, diğer cephelerde, bütün cephede birbirine irtibatı olmadan bu mücadele devam edecekti. Fakat her şeyden evvel bir merkez lazımdır.

Hep beraber kabul edeceğimiz iş siyasetini tespit edinceye kadar beklemek daha uygun bir tedbir gibi düşünüldü ve son yapılan tebligatta daha ileri gidilmemesi emredildi ve onun için Mersin şehri işgal edilmemiştir. Fakat oraya hâkimiz ve istediğimiz zaman zapt edebiliriz.

İşte efendiler, Fransızlar bu baskılar neticesinde bunu yapan insanlarla temasa gelmek mecburiyetini hissetmişlerdir. *(Elhamdülillah, bravo sesleri, alkışlar.)*

Fransa tarafından bizimle görüşmek üzere Müsyü Alber Saro[2] namında bir zat bugün buraya varmıştır.

1 Pozantı. (Y.N.)
2 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "Albert Sarrou". (Y.N.)

Buraya gelmeden evvel bazı arkadaşlarımız Beyrut'a gitmişlerdir.[1] Orada Suriye ve Irak'ın tamamını idare eden General Desperey[2] ile görüşmüşlerdir. Bugün müzakerede bulunduk. Yarın devam edeceğiz. Müzakerenin tamamını size arz etmeyi uygun buluyorum. Genel olarak olurunuzu almak doğru olacaktır. Görüştüğümüzü özetleyeceğim. Kararlar müteakip müzakerelerde kararlaştırılacaktır. Bu zat bir anlaşma zemini hazırlamakla vazifelidir. Asıl anlaşma için bir Fransız delege heyeti gelmeye hazırlanıyor.[3] Eğer zemin hazırlanırsa gelecektir.

Bu zat da bütün Fransız diplomatları gibi diyor ki:

"İşgalde biz haklıyız. Fakat sizinle de anlaşmak istiyoruz. Anlaşalım."

Biz de diyoruz ki:

"Fransızlar buraya haksız olarak girmişlerdir. Fakat bizim için yalnız bir Kilikya meselesi yoktur. Mevcudiyetimizin tamamının muhafazası meselesi vardır."

Şimdi kendilerinin tekliflerini arz edeceğim.

(Fransız memurunun teklifi okundu.)

Bu ilk ve en ağır teklifleridir. Tabii dikkat buyurulursa anlaşılır ki, bu maddeleri teklif etmekle kati bir şey kabul etmiş olmayız. Yalnız elde edeceğimiz neticeler hakkında görüşümüzü tespit etmeliyiz. Ve bunun neticesinde bir program meydana getirmeliyiz.

Gerçi şimdiye kadar billurlaşmış maksatlarımız ve esaslarımız vardır. Bir defa da Yüce Meclis'inizce tasvip edilmesi lazımdır. Veyahut daha güzel esaslar gösterilir.

Bu esaslar. Erzurum ve Sivas kongrelerinin kararlarıdır. Bir de Felâhı Vatan Grubu'nun programı var. Aynı programı mı takip edeceğiz, yoksa daha güzel bir programı mı yapacağız?[4] Bu bir meseledir efendim. İcra Vekilleri Heyeti'ni seçtikten sonra o heyet bir program vücuda getirir.

Yalnız bendeniz şimdiden arz etmek istiyorum ki: Vatanımızın hiçbir parçasını kimseye hediye etmek niyetinde değiliz. *(Alkışlar.)*

[...][5]

Şeyh Servet Efendi (Bursa): Fransızların müracaatı İngilizlerin malumatı altında mıdır?

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Ankara): Katiyen gizlidir.[6]

1 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda cümle şöyle: "Sarrou buraya gelmeden evvel bazı rüfekamızla Beyrut'a gitmişlerdir." (Y.N.)

2 d'Esperey. (Y.N.)

3 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda cümle "Asıl anlaşma için bir Fransız heyeti gelmeye hazır bulunuyor" şeklinde. (Y.N.)

4 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda bu kısım şöyle: "Bir de Felâhı Vatan Grubu'nun bir programı vardır. Aynen bu programı mı takip edeceğiz, yoksa başka bir program mı yapacağız?" (Y.N.)

5 Mustafa Kemal Paşa'nın konuşmasından sonra, Çerkeş ve Nallıhan'dan (58. Alay Kumandanı Vasfi Bey ve Kuvayi Tedibiye Kumandanı Arif Bey'den) gelen iki telgraf okunur. (Y.N.)

6 Zabıtta geçen Fransızların teklifi, 58. Alay Kumandanı Vasfi Bey'le Kuvayi Tedibiye Kumandanı Arif Bey'in telgrafları maalesef zapta girmemiştir. (*TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nın notu.)

56. FIRKA KUMANDANLIĞI'NA*

(1 MAYIS 1920)

Ankara
1.5.36 [1920]

56. Fırka Kumandanlığı'na

Büyük Millet Meclisi'nin bugünkü celsesinde 16 Mart tarihinden itibaren İstanbul hükümetinin yaptığı veya yapacağı siyasi, mali, ticari antlaşmaların ve sözleşmelerin yok hükmünde sayıldığı ve tekâfülü milli altında olmadığının[1] bir kanun maddesi ile tespiti hakkında bir teklif vaki olmuştur. Meclis bu kanunu kabul ederek bu malumatın oraya hareket etmiş olan Amerikalı muhabir Mösyö Vilyams'a[2] münasip surette ve kabul olunmuş gibi hissettirerek gazetelere yansımasına yol gösterilmesini rica ederim.[3]

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Türk Tarih Kurumu Arşivi'nde bulunan Bekir Sami Arşivi, 7. Defter. Eski yazı belge Dr. Derviş Kılınçkaya tarafından okunmuştur.

1 *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.1, s.145 ve 357'de (S. Sayısı: 1) "tekâfili millî". Milleti bağlamayacağı, milleti bir yükümlülük altına sokmayacağı anlamında. (Y.N.)

2 *Chicago Daily Tribune* gazetesi muhabiri Paul Williams. Mustafa Kemal Paşa, Paul Williams'ı 26 Nisan 1920 günü Ankara'da kabul etmiştir. Görüşme, *Chicago Daily Tribune*'ün 4 Mayıs 1920 tarihli sayısında yayımlanmıştır. Bkz. elinizdeki ciltte s.115-118. (Y.N.)

3 Kanun teklifi Meclis'e 29 Nisan 1920 günü veriliyor. Görüşme 4 Mayıs'ta başlıyor ve kanun 7 Haziran 1920 günü kabul edildikten sonra 14 Şubat 1921 günkü *Ceridei Resmiye*'de (Resmi Gazete) yayımlanıyor. Bkz. *Türk Parlamento Tarihi 1919-1923*, c.1, s.124 vd. (Y.N.)

GEYVE'DE 20. KOLORDU KUMANDANI ALİ FUAT PAŞA'YA*

(2 MAYIS 1920)

Şifre:

Ankara, 2 Mayıs 1336 | 1920]

Geyve'de 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa Hazretleri'ne

Büyük Millet Meclisi'nin muhtelif icra salahiyetlerini Meclis namına takip edebilmek için her hizmete bakmak üzere Meclis tarafından birer icra vekilinin seçilmesi kararlaştırılmıştır. Bu çerçevede Müdafaai Milliye ve Erkânıharbiye Vekâleti'ne, sizlerin bilfiil cephede askeri harekât başında bulunmanız hasebiyle, Ankara'ya gelmiş olan Fevzi Paşa'nın Müdafaai Milliye Vekâleti'ne ve Miralay İsmet Bey'in de Erkânıharbiye Vekâleti'ne tayinleri buraca münasip görülmektedir. Fikir ve görüşlerinizin süratle bildirilmesini rica ederim.[1]

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Ali Fuat Cebesoy, *Millî Mücadele Hâtıraları*, Vatan Neşriyatı, İstanbul, 1953. s.380-381.

1 Ali Fuat Paşa, Geyve'den 2 Mayıs 1920'de Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği cevabi şifrede şöyle demektedir:

"Ankara'da Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

"C. 2 Mayıs tarihli tele:

"Fevzi Paşa'nın Müdafaai Milliye Vekaleti'ne ve Miralay İsmet Bey'in de Erkânıharbiye Vekâleti'ne tayinleri hakkındaki işarı devletlerine tamamıyla iştirak eder ve hürmetlerimi arz ederim.

20. Kolordu Kumandanı
Ali Fuat"

15. KOLORDU KUMANDANI KÂZIM KARABEKİR PAŞA'YA*

(3 MAYIS 1920)

Ankara: 3.5.1336 [1920]

15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri'ne

Elde beş para bulunmadığı devletlilerinin malumudur. Şimdilik dahilde bir kaynak da bulunmuyor. Başka taraftan temin edilinceye kadar Azerbaycan hükümetinden azami miktarda istikraz akdi[1] imkânının düşünülmesini ve temin edilmesini rica ederim.

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

* Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*. Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960, s.702.
1 İstikraz akdi: Ödünç akti. (Y.N.)

TRABZON VALİSİ HAMİT BEY'E*

(3 MAYIS 1920)

Durumun gelişmesine kadar Büyük Millet Meclisi üyesi sıfatına sahip olmak üzere vilayet işlerini görmeye devam buyurmaları ve bu süre zarfında izinli sayılacakları Meclis'in kararıyla arz olunur. Diğer üyelerin çabuklukla gönderilme yollarının sağlanması rica olunur.

* Kâmil Erdeha, *Millî Mücadelede Vilâyetler ve Valiler*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975, s.194. Metin, kaynakta, yukarıdaki şekliyle ve "Mustafa Kemal, 3 Mayıs 1920 tarihinde, Büyük Millet Meclisi Reisi imzasıyla Hamit Bey'e aşağıdaki tel yazısını yolladı:" açıklamasıyla yayımlanmıştır. (Y.N.)

TAMİM*

(4 MAYIS 1920)

Büyük Millet Meclisi'nin esas mahiyetini tespit eden ve ikinci toplantıda ittifakla kabul olunan hususların mühim noktaları birinci suret, icra vekillerinin seçilmesi hakkında yine Meclis'çe değiştirilerek kabul olunan kanun ikinci suret ve anılan kanuna göre Meclis genel kurulunda icra olunan seçimler neticesinde belirlenen İcra Vekilleri Heyeti listesi de üçüncü suret olarak aşağıda arz olunmuştur.

Emir ve kumanda salahiyeti ise Meclis'in manevi şahsiyetinde olup bu işleri Meclis'çe seçilmiş İcra Vekilleri Heyeti arasında bulunan Erkânıharbiyei Umumiye Reisi yürütür. Her idare şubesinin bundan sonra kendi mercileri olan vekâletlere müracaat eylemesi tamimen tebliğ olunur.[1]

4 Mayıs 1336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

Birinci Suret

1. Milli iradenin bilfiil vatanın mukadderatına el koymuş tanınması esas ilke olarak kabul olunmuştur.

2. Büyük Millet Meclisi kanun yapma ve icra kuvvetini nefsinde toplamış ve bütün milletin idaresini fiilen üzerine almıştır.

3. Büyük Millet Meclisi ayıracağı ve vekil edeceği üyelerini icrai vazifelere memur eder. Vekillerin her biri ayrı ayrı ve hepsi birlikte Genel Kurul'a karşı mesuldür.

4. Büyük Millet Meclisi Reisi aynı zamanda İcra Vekilleri Heyeti'nin de reisidir. Meclis Reisi sıfatıyla Meclis namına imza koymaya ve kararları tasdike salahiyettar olmakla beraber icraya ait meselelerde de Genel Kurul nezdinde tamamen mesuldür.

* Faik Reşit Unat, "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'nin Kuruluşuna Ait Bazı Vesikalar", *Tarih Vesikaları* dergisi, c.1, sayı 6, Nisan 1942, s.404-405. Ayrıca bkz. A. VRK. HRM. 1338.8.25'ten fotokopisiyle birlikte aktaran: *Atatürk İle İlgili Arşiv Belgeleri (1911-1921 Tarihleri Arasına Ait 106 Belge)*, TC Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara, 1982, s.80-81, 192-193. *Atatürk İle İlgili Arşiv Belgeleri*'ndeki eski yazı belge Ercüment Hüsnü Baki ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

1 Faik Reşit Unat, bu tamimin hangi makamlara tebliğ olunduğu hakkında açık bir kayda rastlanmadığını belirtmektedir. (Y.N.)

İkinci Suret

Büyük Millet Meclisi İcra Vekillerinin Seçim Şekline Dair Kanun

(2 Mayıs 1920 tarihli ve 3 numaralı olan bu kanunun metni, Büyük Millet Meclisi Kanunlar Mecmuası'nın birinci cildinin 4. sayfasında ve üçüncü tertip düsturun birinci cildinin 6. sayfasında yayımlanmıştır.)[1]

Üçüncü Suret

Umuru Şeriye Vekili	: Mustafa Fehmi Efendi Hazretleri
Müdafaai Milliye	: Ferik Fevzi Paşa Hazretleri
Dahiliye Vekili	: Cami Beyefendi
Hariciye Vekili	: Bekir Sami Beyefendi
Maliye Vekili	: Hakkı Behiç Beyefendi
Maarif Vekili	: Rıza Nur Beyefendi
Umuru İktisadiye	: Yusuf Kemal Bey
Nafıa Vekili	: İsmail Fazıl Paşa Hazretleri
Adliye Vekili	: Celâleddin Ârif Beyefendi
Erkânıharbiyei Umumiye	: Miralay İsmet Beyefendi
Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye	: Dr. Adnan Beyefendi

1 Kanun şöyledir:

"Büyük Millet Meclisi'nin İcra Vekillerinin Seçim Şekline Dair Kanun

"Madde 1: Şeriye ve evkaf, sıhhiye ve muaveneti içtimaiye, iktisat (ticaret, sanayi, ziraat, orman ve maadin), maarif, adliye ve mezahib, maliye ve rüsumat ve defteri hakani, nafıa, dahiliye (emniyeti umumiye, posta ve telgraf), müdafaai milliye, hariciye, erkânıharbiyei umumiye işlerini görmek üzere Büyük Millet Meclisi'nin on bir zattan meydana gelen bir İcra Vekilleri Heyeti vardır.

"Madde 2: İcra vekilleri, Büyük Millet Meclisi'nin mutlak çoğunluğu ile aralarından seçilir.

"Madde 3: Her vekil, üstlendiği işlerin yapılmasında, mensup olduğu encümenin istişari oyunu alabilir.

"Madde 4: İcra vekilleri arasında çıkacak anlaşmazlığı Büyük Millet Meclisi halleder."

Bkz. Faik Reşit Unat, "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'nin Kuruluşuna Ait Bazı Vesikalar". *Tarih Vesikaları* dergisi, c.1, sayı 6, Nisan 1942, s.404-405. Ayrıca bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.1, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 3. Basım, Ankara, 1959, s.185. (Y.N.)

BÜTÜN REİSLERE, KUMANDANLARA, SUBAYLARA, MEMURLARA, AHALİ EFRADINA VE MİLLİ KAHRAMANLARA BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN TEŞEKKÜRÜ*

(5 MAYIS 1920)[1]

Antep Halkına

Mütareke'yi takip eden günlerde haksız yere yabancı işgaline maruz kalan memleketimizin bütün kısımlarında vatanın ve ırzın muhafazası için hizmetleri geçen bütün reisler, kumandanlar, subaylar ve memurlar ve ahali efradı ile milli kahramanlarına Büyük Millet Meclisi'nin özel teşekkürlerini arz etmeye Meclis tarafından memur edildim. Bu vazifeyi yaparken yüksek bir ruh hazzı ile mütehassis olduğumu ilaveten arz eylerim, Efendim.

Mustafa Kemal

* Sahir Üzel, *Gaziantep Savaşının İç Yüzü*, Doğuş Ltd. O. Matbaası, Ankara, 1952, s.50. Aynı telgrafın "Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa'dan gelen telgrafnamedir" başlığıyla yayımlanan örneği için bkz. *İzmir'e Doğru*, 9 Mayıs 1920. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.317. Telgrafın Denizli'ye gönderilen örneği için bkz. Ahmet Akif Tütenk, *Milli Mücadelede Denizli*, Denizli Öğretmenler Yardımlaşma Derneği Yayınları, İzmir, 1949, s.81. *İzmir'e Doğru*'daki eski yazı metin Kemal Şenoğlu tarafından okunmuştur.

1 *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te belge 6 Mayıs 1920 tarihli olarak yayımlanmıştır. (Y.N.)

15. KOLORDU KUMANDANI KÂZIM KARABEKİR PAŞA'YA*

(6 MAYIS 1920)

Ankara: 6.5.36 [1920]

15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri'ne

Zata mahsus ve aceledir.

Genel siyasi vaziyetimiz ve Bolşeviklerle ittifak kurmak için aradan emperyalizm siyasetine alet olan Ermeni hükümetinin kaldırılması ve imhası meselesi bugün Vekiller Meclisi'nde görüşülerek zatı samilerine aşağıdaki görüşme neticelerinin tebliğine karar verilmiştir. Şöyle ki:

1. Sulh Konferansı'nın hakkımızda alacağı kararlar kati surette aydınlanıncaya kadar İtilaf devletlerini bizimle anlaşma hazırlamak imkânından mahrum etmeye dahili ve harici mevcut vaziyetimiz şimdilik müsait değildir.

2. Dolayısıyla Bolşeviklerle ortak şartlarımız az çok billurlaşmadan ve esas hatlarımız tespit ve bize temin edecekleri maddi yardım tayin edilmeden evvel fiilen bunlarla işbirliği sakıncalı görüldü.

3. Ermeni vukuatı bütün Hıristiyan âlemini aleyhimize sevk eden sebeplerin en mühimlerinden olduğuna göre, mevcudiyeti ilk evvel tarafımızdan tasdik olunan Ermeni hükümetini ordumuzun kuvvetiyle mahvetmek ve bittabi yeniden bir Ermeni kıtali demek olan bu harekete bizim tarafımızdan sebebiyet verilmek, az çok lehimize bir cereyan getiren tahriki de geçici olarak fesih ve bilhassa Amerika kamuoyunu aleyhimize kıyama sevk ettirir ve İngiltere'nin hakkımızda tatbikini istediği hareket tarzına hepsinin yardımcı olmasını temin gibi zararlı ve tehlikeli bir netice doğurur. Arz olunan sebeplerden dolayı ordumuzun şimdilik Ermeni hükümetine karşı resmen ve alenen taarruz ve düşmanlık icrasından sakınması, mümkün olduğu kadar gizli şekilde Elviyei Selâse'de[1] teşekkül eden küçük hükümetlerin milis kıtaları takviye olunarak bunlarla Gence'ye kadar ilerledikleri haber alınan İslam Bolşevikleri vasıtasıyla bu taarruzun icra edilmesi daha ziyade muvafıkı maslahat[2] görülmüş ve bu konudaki devletlilerinin görüşünün süratle bildirilmesi bilhassa rica olunur.

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

* Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960, s.707-708. Ayrıca bkz. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi 132/19543, s.14'ten aktaran: *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.318-319; *Türk İstiklâl Harbi, III ncü Cilt, Doğu Cephesi (1919-1921)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1995, s.89.

1 Elviyei Selâse: Üç liva; Kars, Ardahan, Batum. (Y.N.)

2 "İşe, vaziyete uygun". (Y.N.)

HEYETİ İCRAİYE KARARI

YAHYA GALİP BEY'İN ANKARA VALİLİĞİ'NE TAYİNİ*

(6 MAYIS 1920)

Karar
Numara 1

Muamelesi tamamlanmıştır.

Ankara Vilayeti Valiliği'ne vekâletinde bulunan Defderdar Yahya Galib Bey tayin edilmiştir. Bu kararın icrasına Dahiliye Vekâleti memurdur.

17 Şaban 338 [1920]-6 Mayıs 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

Müdafaai Milliye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Dahiliye Vekili	Hariciye Vekili
Fevzi	İsmet	Cami	Bekir Sami

Umuru Şer'iye Vekili	Nafıa Vekili	Sıhhiye Vekili	Maarif Vekili
Mustafa Fehmi	İsmail Fazıl	Dr. Adnan	Dr. Rıza Nur

Maliye Vekili	Adliye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Hakkı Behiç	Celâleddin Arif	Hakkı Behiç

* Aslı TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 06.05.1920, 030.18.01 - 01.1.1'de bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 1, Karar No: 1" kaşesi basılıdır. Eski yazı belge Dr. Derviş Kılınçkaya ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

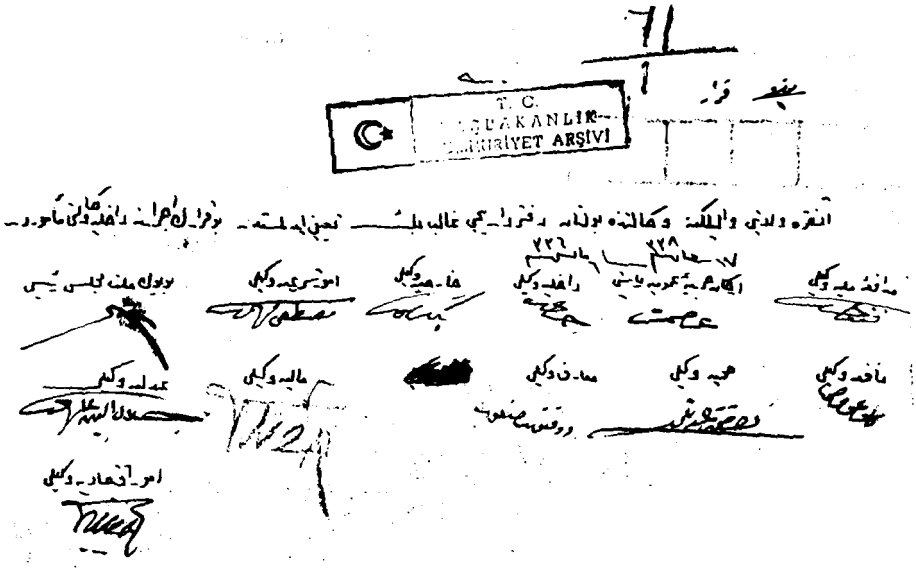

6 Mayıs 1920 tarihli 1 No.lu Heyeti İcraiye kararı.

HEYETİ İCRAİYE KARARI
İSTANBUL'LA HABERLEŞME YASAĞI*
(6 MAYIS 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

1. İstanbul'la her tür haberleşme yasaktır. Dersaadet'ten gelecek resmi evrak ve

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 06.05.1920, 030.18.01 - 01.1.2. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 1, Karar No: 2" kaşesi basılıdır. Ayrıca bkz. Server İskit, *Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları*. Başvekâlet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayınları, 1943, s.215.
Server İskit, bu kararnamenin bir de talimatnamesi olduğunu belirtmekte, talimatnamenin bazı maddelerini özetleyerek, bazılarını ise aynen aktarmaktadır. İskit'in yayımladığı talimatname şöyledir:

"Madde 1: İstanbul ile her tür resmi haberleşme yasaktır. Sahildeki ilk sansür merkezlerinde İstanbul'dan gelen resmi yazılar alıkonulacak ve mahalline iade kılınacaktır.

Madde 2: İstanbul gazetelerinin girişi yasaktır. Bütün İstanbul gazeteleri sahil sansür merkezlerinden mahallerine iade olunacaktır. Gelen işbu resmi evrak ve gazeteleri kabul eden veya iade etmeyen memurlar hıyaneti vataniye kanunu icabınca ittiham olunacaktır.

Madde 3: Posta ve telgraf haberleşmelerinin özel ve ticari olan kısmı belli merkezlerde sansüre tabi olmak şartıyla serbesttir. Postahanelere verilecek adi ve taahhütlü ve sadece dahile mahsus kıymetli mektuplar ve posta paketleri açık olarak verilecek ve Türkçeden gayri olan mektuplar ancak Fransız lisanıyla yazılacaktır.

Madde 4: (Bu madde askeri mektupların kumandanlarınca sansür edilmesi hakkındadır.)

Madde 5: Anadolu'nun dahil kısmında sansür merkezi aşağıdadır: Ankara, Sivas, Diyarbekir, Konya, Kastamonu, Afyonkarahisar, Eskişehir, Bursa, Erzurum, Van, Salihli, Akhisar, Milâs, Muğla.
Sahil sansür merkezleri aşağıdadır: Antalya, Fethiye, Marmaris, Bodrum, Kuşadası, İnebolu, Sinop, Samsun, Trabzon, Giresun, Bandırma, Biga.

Madde 6: (Bu madde Fransızca mektupların sansür merkezi hakkındadır.)

Madde 7: (Bu madde merkezlerde kaç memur bulunacağı hakkındadır.)

Madde 8: (Bu madde sansür memurlarının mektupların içindekileri açıklama yasağı hakkındadır.)

Madde 9: (Bu madde, telgrafların sansür şekli hakkındadır.)

Madde 10: (Bu madde, sansürce alıkonulmuş mektupların ücretlerinin geri alınması mümkün olamayacağına dairdir.)

Madde 11: Anadolu kıtası Trabzon, Sivas, Ankara, Antalya, Bursa olmak üzere beş sansür müfettişliği dairesine taksim edilmiştir. Bu müfettişliklerin sınır ve vazifeleri ayrıca tayin edilecektir. Sansür merkezleri memurları müfettişliklerle haberleşip lüzumlu talimatı oradan alacaklardır. Sansür müfettişlerinin mercii olmak üzere Ankara'da ayrıca bir genel müfettiş bulunacaktır. Müfettişlerin tayinine kadar sansür memurları mahallin en büyük askeri, olmadığı halde mülki memuruna tabi olacaklardır.

Madde 12: Resmi yazışmalar sansüre tabi değildir.

İstanbul matbuatı derhal iade olunacaktır. Gelen evrakı ve matbuatı kabul eden veya iade etmeyen memurlar hıyaneti vataniye icabınca[1] itham edileceklerdir.

2. Posta ve telgraf haberleşmelerinin hususi ve ticari olan kısmı belli merkezlerde sansüre tabi olmak şartıyla serbesttir. Ancak mektuplar açık olarak teati edilecektir.

3. Haberleşmeler Türkçe olacaktır. Fransızca haberleşmeler için lüzumu kadar mahreç[2] tayin edilecektir.

Bu kararın icrasına Dahiliye Vekâleti memurdur.[3]

17 Şaban 338 [1920]-6 Mayıs 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Müdafaai Milliye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Dahiliye Vekili	Hariciye Vekili
Fevzi	İsmet	Cami	Bekir Sami

Umuru Şer'iye Vekili	Maarif Vekili	Umuru İktisadiye Vekili	Sıhhiye Vekili
Fehmi	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç	Dr. Adnan

Nafıa Vekili	Maliye Vekili	Adliye Vekili
İsmail Fazıl	Hakkı Behiç	Celâleddin Arif

Madde 13: (Bu madde kıymeti takdir edilenlerin sansürü hakkındadır.)

Madde 14: (Bu madde, sansür merkezi bulunabilen mahallerde postahanelerce en yakın sansür merkezine mal edilmesi hakkındadır.)

Madde 15: (Bu madde, postaların açılışında sansür memurlarının bulunması hakkındadır.)

Madde 16: (Bu madde, sansür edilmemiş mektupları dağıtanlar hakkındadır.)

Madde 17: (Bu madde, posta paketleri içine zararlı, zararsız evrak konması yasak olduğuna dairdir.)

Madde 18: (Bu da bankaların nakitlerini çekmek hususunda İstanbul'daki şube veya merkezlerinden gelecek emirler hakkındadır.)

Madde 19: İşbu talimatname Büyük Millet Meclisi Heyeti İcraiyesi'nin kabul ettiği 17 Şaban 1338-6 Mayıs 1336 [6 Mayıs 1920] sansür kararnamesi tarihinden itibaren yürürlüktedir. Talimatın icrasına 4. ve 11. maddelerde belirtilen mülki ve askeri memurlar memurdur."

Bkz. Server İskit, *aynı eser*, s.215-217. (Y.N.)

1 "Hıyaneti Vataniye Kanunu icabınca" olmalı. (Y.N.)

2 Çıkış yeri. (Y.N.)

3 Kararın birinci maddesinin ilk cümlesi, *Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları*'nda "İstanbulla her nevi resmî muhaberat memnudur" şeklindedir. (Y.N.)

HEYETİ İCRAİYE KARARI

TEHCİRDEN TUTUKLU BULUNANLARIN TAHLİYESİ*

(8 MAYIS 1920)

Karar
Adet
5

Ankara, 336 [1920]

Suret

Harp esnasında yapılan tehcir dolayısıyla adalete ve hakkaniyete aykırı bazı cürümlerin vukuu Mütareke ilanını müteakip iddia olunmuş ve birçok kimseler uzun zamandan beri tutuklanmış olup gayri meşru hareketlerde bulunanların cezalandırılmaları nasıl lazım ise, milli veya siyasi hislerine kapılan birçok şahısların tehcir keyfiyetini şahsi maksatlarına alet etmekte oldukları da inkâr edilemez bir hakikat halinde vukuat ile anlaşılmış bulunduğundan, hakiki faillerin cezalandırılmaları yoluna yine gidilmek ve fakat birtakım masumların mağduriyetine de mahal bırakılmamak üzere, tehcir dolayısıyla vukuu iddia olunan cürümlerden şu anda tutuklu bulunanların tahliyeleri ve tutuksuz oldukları halde muhakemelerinin icrası görüşülmekle işbu mazbata Heyeti İcraiye'ce tanzim edilerek imza altına alındı.

19 Şaban 338 [1920]-8 Mayıs 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
Rıza Nur	Cami	Celâleddin Arif	Fevzi

Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	İktisat Vekili
Fehmi	İsmet	Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Rıza Nur	Hakkı Behiç

Aslına uygundur.
8.11.36 [1920]
Hayati

* Aslı TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 08.05.2001, 030.18.1 - 01.1.6'da bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 3, Karar No: 5" kaşesi basılıdır. Eski yazı belge Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

RUSLARLA OLACAK KARŞILIKLI MÜNASEBETLER HAKKINDA MOSKOVA'YA GİDECEK HEYETE TALİMATNAME*

(8 MAYIS 1920)

Ruslarla Olacak Karşılıklı Münasebetler

1. Türkiye'nin Batı devletlerinin esaretine düşmesini. Rusya kendi esas menfaatlarını katiyen ihlal eder sayıyorsa, bize yardım ve bizimle ittifak etmeleri için esaslı bir dayanak noktasına sahibiz demektir.

2. Türkiye'nin emeli, şimdiki milli sınırı içinde dahili ve harici tam bağımsızlık dahilinde yaşamak ve bu esas temin edilmek şartıyla, Rusya ile mukadderatını ve geleceğini birleştirmektir.

3. Türkiye Batı devletlerinin istilasından kurtulmak ve ikinci maddedeki emelini elde etmek için bütün hayati kuvvetlerini kendi toprakları dahilinde kullanmaya mecbur olduğu gibi, kendisine hariçten yardım da lazımdır.

4. Boğazlar'dan istifade bütün Karadeniz milletlerile[1] serbest olacaktır. Bunu temin etmek için Karadeniz Boğazı'nda tahkimat yapılmamak, İstanbul'a Rus donanması gelmesi bizim takdir ve tertibimize tabi olmak üzere, Akdeniz Boğazı tahkimatını Ruslar ile ortaklaşa müdafaa etmemizdir. Bu şartlardan daha fazlası Rusların[2] Akdeniz tahkimatına bağımsız olarak sahip olmaları veya İstanbul'a donanmalarını getirmekte serbest bulunmalarıdır ki, her iki şekil[3] İstanbul'un tasarrufunu ihlal eyler. Ruslar için, Boğazlar'ın mutlak serbestisini yalnız antlaşma şartları ile temin etmek veyahut Boğaz'ın müdafaa ve denetim işini bütün Karadeniz devletlerinin ortak bir meselesi saydırmak, bittabi daha müsait ve daha ehven hal suretleridir.

* Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960, s.755-756; Feridun Kandemir, *Atatürk'ün Kurduğu Türkiye Komünist Partisi ve Sonrası*, Yakın Tarihimiz Yayınları, İstanbul, 1965, s.44-45. Kâzım Karabekir, "Rusya'ya gidecek heyete verilen 8 Mayıs 1336 [1920] tarihli talimatnameyi de okudum ve suretini aldım. Bu hususta iki vekil bey ile de görüştüm" dedikten sonra, başlığı "Ruslarla Olacak Münasebatı Mütekabile" olan belgeye yer vermektedir.
Feridun Kandemir, belgeye yer verdikten sonra, "Moskova'ya gitmekte olan heyete direktif mahiyetinde verilen bu talimatı, Ankara'da Mustafa Kemal Paşa ile Yusuf Kemal Bey (Tengirşenk) baş başa vererek, uzun uzadıya müzakereler sonunda tespit etmişlerdi" demektedir. Kandemir'in yayımladığı metin altı maddedir; üçüncü maddenin içeriği Kandemir'in kitabında yer almamıştır.
Talimatname için ayrıca bkz. Hikmet Bayur, "Birinci Genel Savaştan Sonra Yapılan Barış Antlaşmalarımız", *Belleten*, c.XXX, Ocak 1966, sayı 117, s.137-139. Talimatname'nin özeti için bkz. Salâhi R. Sonyel, *Kurtuluş Savaşı Günlerinde Doğu Siyasamız (Nisan 1920-Mart 1921)*, *Belleten*, c.XLI, sayı 64'ten ayrıbasım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1977, s.665-666. (Y.N.)

1 *Atatürk'ün Kurduğu Türkiye Komünist Partisi ve Sonrası*'nda "milletlerine". (Y.N.)

2 *Atatürk'ün Kurduğu Türkiye Komünist Partisi ve Sonrası*'nda "Rusların" sözcüğü yoktur. (Y.N.)

3 *Atatürk'ün Kurduğu Türkiye Komünist Partisi ve Sonrası*'nda "her iki şekil de". (Y.N.)

5. Ortak mücadelede muvaffakiyet uğrunda Türkiye dindaş ve ırktaş unsurlar arasındaki bütün manevi nüfuzunu istifade mevkiine koyacaktır.

6. Hariçten yapılacak yardım: Para, harp vasıtaları, fenni vasıtalar, lüzumunda askeri kıtalar.[1]

7. Ruslarla kader birliği etmekten ve onların yardımından istifade etmek kaydından hakiki bir fayda elde edebilmekliğimiz, bizimle onlar arasında ulaşımın manisiz ve katiyen emin olmasına bağlıdır: 8 Mayıs 1336 [1920]

1 *Atatürk'ün Kurduğu Türkiye Komünist Partisi ve Sonrası*'nda bu madde şöyle: "Hariçten yapılacak yardım, para, harp vasıtaları, fenni vasıtalar ve lüzumunda askeri kıtalardır." (Y.N.)

GEYVE'DE ALİ FUAT PAŞA'YA*

(8 MAYIS 1920)

İsyan vaziyetinin ehemmiyetini fazlasıyla tahmin edeceğinize eminim. Kızılcahamam ve Çerkeş istikametlerinde sonradan yeni bir şiddetle genişleyen isyan, Ankara'yı haricen de tehdit edecek bir vaziyet almış olduğu gibi, Ankara, Keskin ve Haymana gibi, civar bölgelerde maddi baskı altında kendisini gösteremeyen bir fesat yuvası bulunduğu muhakkak olduğundan, bugün Ankara, yani bütün milli varlık tehlike altında sayılmak lazımdır. Konya isyanı da bütün tafsilatıyla malumları olmuştur. Bu bakımdan her şeyden evvel Ankara'da tam manasıyla emniyet sağlamak için bu fesat sahasını tehdit eyleyen Safranbolu, Çerkeş, Kızılcahamam, Beypazarı, Mudurnu, Geyve hattında savunma vaziyetinin muhafazasına çalışmak gereklidir. Bir kez bu vaziyet tespit edildikten sonra, isyanın imhası için tertipler düşünülebilir. Bu bakımdan Adapazarı'na taarruzdan vazgeçilebilir.

Zatı devletlerinin Geyve'den ayrılmalarında bir mahzur görülmüyorsa, bütün bu işleri idare etmek üzere Ankara'ya teşrif buyurmaları da münasip olur.

* Kenan Esengin, *Milli Mücadelede İç Ayaklanmalar*, Ağrı Yayınları, İstanbul, 1975, s.93. Ayrıca bkz. Harp Tarihi Arşivi, No 9/1585, Dolap 46, Göz 5, Klasör 2489, Dosya 116, Fihrist 82'den sadeleştirerek aktaran: *Türk İstiklâl Harbi VI ıncı Cilt (İç Ayaklanmalar)*, TC Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayınları, Ankara, 1964, s.104-105.

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE KONUŞMA

MEBUS MAZBATALARI HAKKINDA*

(9 MAYIS 1920)

Kavaklı Fevzi Paşa'nın Kozan mebusluğuna seçildiğine dair Kilikya Kuvayi Milliye Kumandanlığı'ndan gelen telgraf.

Kâtip Haydar B.: Kilikya Kuvayi Milliye Kumandanlığı'ndan bir telgraf var. Okuyacağım:

"Ankara'da Heyeti Temsiliye Namına Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne/ Eski Harbiye Nazırı Kavaklı Fevzi Paşa Hazretleri'nin Kozan sancağına tabi Feke kazası namına Büyük Millet Meclisi üyeliğine seçilmiş olup mazbatasının posta ile gönderilmekte olduğu arz olunur. Kilikya Kuvayi Milliye Kumandanı Kozanoğlu Doğan."

Müfid Efendi (Kırşehir): Hangisi tercih buyuracaklar acaba?

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Yüksek malumunuz Paşa Hazretleri evvelce Gebze'den de seçilmişti. Telgrafla bildirmişler. Yalnız mazbatası gelmemiş idi. Buradan mazbatasının gönderildiği bildiriliyor.

Refik B. (Konya): Evvelkini kabul etmişlerdi.

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: O halde kendilerine sorarız. Hangilerini tercih buyururlarsa.

Kâzım Karabekir Paşa'nın, Edirne mebusluğunu tercih ettiğine ve Menteşe mebusluğundan istifa ettiğine dair telgrafı.

[...]

Müfid Efendi (Kırşehir): Menteşe'ye yeniden seçim yapılması için tebligat icra edilsin.

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Pekâlâ efendim.

Karesi mebusluklarına Kâzım Karabekir Paşa ile Miralay Kâzım ve Vehbi, Basri Beylerle Abdülgafur Efendi'nin seçildiğine dair Karesi Mutasarrıflığı'ndan gelen telgraf.

[...]

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.1, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 3. Basım, Ankara, 1959, s.238-241.

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Kâzım Karabekir Paşa Edirne'den seçilmiş ve orayı kabul etmişlerdi. Bunu kendilerine tekrar soralım.

Müfid Efendi (Kırşehir): Edirne'yi kabul ettikten sonra sormaya hacet kalmaz.

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: O halde yeniden seçim için mahalline yazalım.

[...]

Antep mebusluğuna Kılıç Ali, Ragıb ve Yasin Beylerle Şahin ve Abdurrahman Efendilerin seçildiklerine ve Kılıç Ali Bey'in izinli sayılmasına dair Antep Heyeti Merkeziyesi'nden gelen telgraf.

[...]

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Bu Kılıç Ali Bey gayet muktedir, kıymetli kumandanlarımızdandır. Bu vazifesi gayet mühimdir. Müsaade ederseniz, izinli sayalım. *(Uygun, uygun sesleri.)*

Müfid Efendi (Kırşehir): Süresiz izinli olsun.

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Uygun mu? *(Uygundur sesleri.)*

Erzincan Mebusu Osman Fevzi Efendi'nin mezuniyet talebine dair telgrafı.

[...]

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Bir ay izinli sayalım mı? *(Uygun, uygun sesleri.)*

Bitlis Mebusu Yusuf Ziya Bey'in, Meclis'e iştirakinin gecikmesinden dolayı özür telgrafı.

[...]

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Efendim, Bitlis mebuslarının hemen hiçbirisi gelemiyor. Bunun da sebebi harcırah tedariki hususunda bazı müşkülata maruz kalmalarıdır. Vilayet makamından da böyle bir yazı var. Ümit ederim ki, bu müşkül bertaraf edilince bu arkadaşlarımız hemen hareket ederler.

Arif B. (Konya): Vilayetten oraya harcırah gönderilse daha iyi olmaz mı efendim? Burada Ziraat Bankası'na verilse, oraya yazılsa, onlar temin etse.

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Müsaade buyurursanız, Maliye Vekili ile görüşelim. Bu hususu temine çalışalım. *(Uygundur, sesleri.)*

[...]

Kütahya Mebusu Ragıb Bey'in izin talebine dair önergesi.

[...]

Süleyman Sırrı B. (Yozgad): Bu gibi hususlarda izinler uzayıp gidiyor, Paşa Hazretleri. (Olmaz, olmaz sesleri.)

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Önerge sahibi arkadaşlarımızla, bu izni talep etmezden evvel, orada yapacağı vazife hakkında görüşülmüştü. Dolayısıyla, bu seyahatleri uygun olabilir, efendim. Sırf bir izin değil, aynı zamanda bir vazife yapacağı için. *(Pekâlâ, münasip sesleri.)*

O halde on beş gün izinlidir.

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ GİZLİ OTURUMUNDA KONUŞMA MECLİS'E KATILMAYAN BAZI MEBUSLAR HAKKINDA*

(9 MAYIS 1920)

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Ankara): Efendim, bendenizden evvel görüş beyan eden tekmil arkadaşların[1] gayet kıymetli olan görüşlerini takdir ederim. Bendeniz meseleyi daha basit görüyorum. Hiçbir vakitte millet tarafından mebus seçilen zevatın kadir ve kıymetlerini eksiltmek, azaltmak taraftarı değiliz. Yalnız hallolunması lazım gelen ufak bir mesele var. İtiraf etmek lazımdır ki, bugüne kadar henüz Yüce Meclis'e dahil olmamış ve fakat mebus sıfatını taşıyan birtakım adamlar, İngilizlerin parasıyla milletin içerisine girip fesatçılığa memur edilmişlerdir ve bunlardan birçokları Milli Meclis'e değil, Büyük Millet Meclisi'ne gelmek için değil, vatanın şurasına burasına gidip masum milletimizi fesada uğratmaya memur edilmişlerdir. Dolayısıyla bunlar, sellemehüsselâm[2] gelip burada oturabilecekler mi? İçimize gelip oturduktan sonra mahpushaneye götürmek ister miyiz? *(İstemeyiz sesleri.)* Mebus sıfatına sahip olarak gelen zat buraya dahil olur. Buraya dahil olduktan sonra millet ve memleket mukadderatını eline alacaktır.

* *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, c.1, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985, s.15-16; *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*, Hazırlayan: Sadi Borak, Çağdaş Yayınları, İstanbul, Eylül 1977, s.55-56. Atatürk'ün gizli oturumlarda yaptığı konuşmalar hazırlanırken *TBMM Gizli Celse Zabıtları* esas alınmış, Sadi Borak'ın hazırladığı *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'ndan da yararlanılmıştır. Sadi Borak'tan yararlanılan yerler dipnotlarda belirtilmiştir.
TBMM Gizli Celse Zabıtları'nda Mustafa Ünver, *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda ise Sadi Borak tarafından, zabıtların bazı yerlerine parantez içinde kimi sözcükler eklenmiştir. Bunlar da dipnotlarda belirtilmiştir.
Bu çalışmada, Sadi Borak'ın kendi el yazısıyla üzerinde düzeltmeler yaptığı ve sağlığında Kaynak Yayınları'na verdiği, halen Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'nde bulunan *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları* kitabından yararlanılmıştır. Bu kitabın yeni basımı için bkz. *Atatürk/ Gizli Oturumlardaki Konuşmalar*, Derleyen: Sadi Borak, Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 1997.
Yukardaki konuşma, Reisi Sani Celâlettin Arif B.nin riyasetinde, 9 Mayıs 1920 Salı günü öğleden sonra saat 3.30'da açılan 13. toplantı 2. celsede yapılmıştır. (Y.N.)

1 Sözcüğün aslı olan "rüfekanın" yerine, *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "rüfekamın". (Y.N.)

2 Hiçbir şey olmamış gibi, aldırış etmeden, çekinmeden, uluorta, düstursuz. (Y.N.)

MEBUS TAHSİSATLARI HAKKINDA TEKLİF*

(9 MAYIS 1920)

Büyük Millet Meclisi Yüksek Riyaseti'ne

Büyük Millet Meclisi Reisi ile Heyeti İcraiye'ye dahil olan vekillerin tahsisatının diğer mebusların aldıkları tahsisatın aynı miktarında olmalarını teklif ederim.

Ankara, 9 Mayıs 1336 [1920]

Mustafa Kemal

* *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, c.1, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. Ankara, 1985, s.20.

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ GİZLİ OTURUMUNDA KONUŞMA
SİYASİ VE ASKERİ VAZİYET HAKKINDA*
(9 MAYIS 1920)

Reis [Celâleddin Arif B.]: Efendim, celseyi açıyorum. Söz, Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nindir.

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Ankara): Efendim, birkaç gündür vaziyet hakkında malumat arz etmeye vakit bulamamıştım. Bütün muhterem arkadaşların, içinde bulunduğumuz vakalara ait bazı malumat ile aydınlatılmasını pek faydalı gördüğüm için, şimdi kısaca malumat arz edeceğim. Maruzatım hakikatlere dayanmaktadır.

Geçenlerde vaziyeti izah ederken demiştim ki; Nisan'ın ikinci[1] günü Arif B. müfrezesi, Çarşamba civarındaki asileri tedip ettikten[2] sonra Mudurnu'ya gitmek emrini almıştı. Bu hususta icap eden tertibat daha evvel yapılmış ve kendisine tebliğ edilmiş idi. Fakat bu sırada Düzce'de bir isyan çıktı ve Arif B. Çarşamba asilerini tedip ettikten sonra, kendiliğinden verdiği bir kararla doğrudan doğruya bir gece yürüyüşüyle kuzeye doğru hareket etti ve 2 Mayıs günü Bolu civarına ulaştı. İcra edilen çarpışmada Arif Bey muvaffak oldu; asilerin elinde bir cebel topu[3] vardı onu aldı; iki mitralyöz vardı, onu da aldı. Bolu'yu işgal etmişti. Bu gece harekâtı esnasında tabii ve muhtemel olan hususlara karşı da tedbirler alınmıştı. Çerkeş'te, Yabanabat'ta[4] gayet tedbirlice hareket ettiği için, Arif Bey Bolu'nun içinde kalmadı.

Bolu'ya üç saat kadar bir mesafede ve güney tarafında arkasını dağlara vererek seçtiği bir mevzide bulundu. Bizim İzmit havalisinde bulunan müfrezelerimiz ancak ayın beşinci günü hareket etmişlerdi. Arif Bey'in Bolu'ya dahil olması üzerine bu müfrezelerin bir an evvel Gerede istikametinde yürüyerek birleşmeleri lazımdı. Bu

* ***TBMM** Gizli Celse Zabıtları*, c.1, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985, s.20-24; *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*, Hazırlayan: Sadi Borak, Çağdaş Yayınları, İstanbul, Eylül 1977, s.56-70. Atatürk'ün gizli oturumlarda yaptığı konuşmalar hazırlanırken *TBMM Gizli Celse Zabıtları* esas alınmış, Sadi Borak'ın hazırladığı *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'ndan da yararlanılmıştır. Sadi Borak'tan yararlanılan yerler dipnotlarda belirtilmiştir.
TBMM Gizli Celse Zabıtları'nda Mustafa Ünver, *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda ise Sadi Borak tarafından, zabıtların bazı yerlerine parantez içinde kimi sözcükler eklenmiştir. Bunlar da dipnotlarda belirtilmiştir.
Bu çalışmada, Sadi Borak'ın kendi el yazısıyla üzerinde düzeltmeler yaptığı ve sağlığında Kaynak Yayınları'na verdiği, halen Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'nde bulunan *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları* kitabından yararlanılmıştır. Bu kitabın yeni basımı için bkz. *Atatürk/ Gizli Oturumlardaki Konuşmalar*, Derleyen: Sadi Borak, Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 1997.

Yukardaki konuşma, Reisi Sani Celâleddin Arif B.nin riyasetinde, 9 Mayıs 1920 Salı günü yapılan 13. toplantı 3. celsede yapılmıştır. (Y.N.)

1 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "üçüncü". (Y.N.)

2 Tedip etmek: Cezalandırmak, haddini bildirmek, bastırmak. (Y.N.)

3 Dağ topu. (Y.N.)

4 Kızılcahamam. (Y.N.)

esnada da Arif Bey müfrezesine taarruz vaki oldu. Muharebe 4 Mayıs günü sabahtan akşama kadar devam etti. Bu müddet zarfında Arif Bey, mevziinin sağlam olması sayesinde mukavemet ve mukabeleyle asileri mevziine yanaştırmadı. hücumlarını def etti ve püskürttü. Ancak Arif Bey'e yardım edecek kuvvetlerin varması daha iki üç güne bağlı idi ve bunun için 4/5 Mayıs akşamı güneşin batmasıyla, Arif B., mevziinden güneydoğuya doğru çekildi. Çekildiği mahal, Karadoğan denilen bir mevkidir. Buraya çekildiği zaman tamamen taarruz kabiliyetini ve kuvvetini muhafaza etmiş bir halde bulunuyordu. Arif Bey'in bu hareketten maksadı, Yabanabat ve Çerkeş'ten Gerede istikametine yürüyen Vasfi Bey isminde bir müfrezemiz vardı. O müfreze kumandanına, Gerede'nin daha evvelce fesada uğratılmış olduğunu ve oraya yaklaşmaktan, temastan kaçınılması lüzumunu anlatmak idi. Geredeliler böyle doğudan ve güneyden kuvvetlerin gelmekte olduğunu görünce, derhal telgraf haberleşmelerine başladılar ve kendilerinin aldatılmış olduklarını beyan eylediler ve bu kuvvetleri kurtarıcı gibi gördüklerini söylediler. Vasfi Bey müfrezesi, Gerede istikametinde hareket ve Gerede'ye iki üç saat bir mesafeye geldiği zaman, ki tabii emniyet tertibatıyla yürüyor, biraz daha mesafe alarak ve kat ederek Gerede'ye yüz metre kadar yaklaşınca her taraftan tüfenkler atılmaya başlıyor. Bu sırada, Memduh Efendi isminde, subay rolü yapan biri geliyor ve asilerin elinden kurtulmuş yirmi kadar nefer ve iki mitralyözle geldiğini ve birtakım nümayişlere karşı aldanmamalarını ve orada beklemede bir müfreze olduğunu söylüyor. Biri geliyor ve hakikaten Vasfi Efendi'yi ikna ediyor ve yanındakiler kaçıyor. Halbuki güneyden de o istikamette bir müfreze gidiyordu, Yabanabat'tan... İkisi de Gerede'de birleşeceklerdi. Bu tarzda bir ricat olunca diğer müfreze yolda bulunuyordu.

Yolda bulunan bu müfreze, Yabanabat müfrezesi,[1] Rüştü Bey kumandasında idi, 7 Mayıs günü Gerede'ye yaklaştığı zaman buna karşı da birtakım karşılama merasimi yaparlar ve sağından solundan ve arkasından kuşatarak bir aldatma hareketine uğratırlar... Halbuki, Arif B. müfrezesi Karadoğan'a gelmişti. Oradan kuzeydoğuya hareket ederek, Gerede civarında bu kuvvetle birleşecekti. Arif B., vaziyeti anlayınca Gerede'ye giriyor. Kendisini de ikna etmek istemişlerse de aldanmamış. Arif Bey'in Gerede'ye varışı anında diğer müfrezeler de ricata mecbur edilmiş bulunuyor. Arif B., bu vaziyette ve yalnız başına orada kalmamayı münasip görüyor ve bugün Yabanabat'a gelmiştir. Gerede'yi de isyana teşvik edenler yine Düzce ve Bolu'dan geliyorlar, halkı zehirliyorlar ve halk işin hakikatinin ne olduğunu anlamadan hemen silaha davranıyor ve ateş ediyor.

Bizim Mudurnu'da da birtakım kuvvetlerimiz vardı. Mudurnu'nun kuzeydoğusundaki Abat silsilesinde asilerin yeniden toplanmakta olduğuna dair de, Mudurnu Müfreze Kumandanlığı'ndan telgraf geliyordu. Müfrezemizin kumandanı, o istikamete keşif kolları göndermiş. Şimdiye kadar toplanan asilerin miktarı iki yüz kadar olmakla beraber, gene de, vaziyetim müdafaaya müsaittir, diyor.

Yüksek malumunuz, bizim Geyve'de de kuvvetlerimiz vardır. Yalnız, Geyve Boğazı kuzeyinde Sabanca[2] Boğazı açık kalıyordu. Keşif yapmak üzere o havaliye giden ufak tefek bazı müfrezeler asilerle çarpışmış ve asiler üstün olduğu için, Sabanca'yı el-

1 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda "Bu yolda bulunan müfreze, Yabanabat müfrezesini". (Y.N.)
2 Sapanca. (Y.N.)

de bulundurmak mümkün olamayarak orayı terk etmiştir. Demek oluyor ki, bizim kuvvetlerimiz, Safranbolu, Çerkeş, Yabanabat, Mudurnu ve Geyve'de bulunmuş oluyor. Asilerin ahaliyi zehirlemek hususunda yegâne silahı, arz ettiğim gibi olumsuz propagandadır. Bir de çok vaatlerde bulundukları için ufak tefek asi kuvvetler meydana getirebiliyorlar. Mesela bir at, yüz elli lira maaş, bir tüfenk gibi vaatlerde bulunuyorlar. Fakat bütün bu vaatlere rağmen ortaya koydukları şey, azim bir şey değildir.

Halbuki bizim görüşlerimiz gayet sabit bulunuyor. Her halde Düzce ve Bolu'yu lüzumu derecede tedip edilebilmek için tedbirler almaya devam ediliyor.

Arif Bey müfrezesi Yabanabat'ta vazife yapmaya hazırlanıyor. Yeni ve kâfi kuvvetlerimiz gelmiş ve icap eden noktalara yerleştirilmiştir.

Konya hakkında da bazı maruzatta bulunacağım. Tabii, bilen arkadaşlarımızca hatırlanır ki, Konya'da öteden beri ufak tefek hassasiyetler anlaşılıyordu. Nihayet 5 Mayıs günü Konya'da dahili bir fesat cemiyetinin mevcudiyeti keşfolundu. Bunun üzerine, bu fesat cemiyetine mensup olanların ileri gelenleri tutuklanmaya başlanıldı. Nihayet ertesi gün, 6 Mayıs 1336'da [1920'de] bu ileri gelenler kendilerini kurtarmak ve masum olan halkı da fesada uğratmak üzere ve silahlı olarak Konya'da toplanmaya teşebbüs ettiler. Bir kısmı da Konya muhitine geldi ve Konya'da dahi isyan oldu. Bittabi biz derhal o civarda bulunan kuvvetlerimizden kâfi miktarını, şiddetli bir tenkil[1] yapmak üzere Konya'ya hareket ettirmek için emir verdik. Fakat orada bulunan kumandan, zaten Konya'da bulunan ufak bir kuvvetiyle cüret gösteren asileri silahla def ettikten sonra dahilde bulunanların hepsini de, ileri gelenlerini de tenkil edebilecek bir vaziyet gösterebildi. Dolayısıyla, orada bulunan isyan tamamen giderilmiş ve müsebbipleri, önayak olanları da takip olunuyor ve tutuklanıyor ve bittabi Yüce Meclis'inizin çıkardığı kanunun tatbikatı yapılacaktır.

Kilikya cephesindeki vaziyette de ufak bir değişiklik olabildi. Pozantı kuşatması devam ediyor. Epeyce bir Fransız kuvveti orasını kuşatma altında bulunduruyor. 3 Mayıs günü bu Fransız kuvvetinin kuşatması def edildi. Oradaki kuvvetlerimizin yaptığı muharebe neticesinde, Fransızlar kuşatmayı kaldırmaya ve hatta Cerablus istikametinde çekilmeye mecbur olmuşlardı.

Bugün Antep'le doğrudan doğruya telgraf haberleşmesi yaptık. Demin ismi okunan Kılıç Ali Bey de orada idi. Çekilen Fransızlar, Ceraplus'ta zaten mevcut olan kuvvetlerinin yanlarına çekildiler ve oradan Urfa'ya doğru hareket eseri göstermişlerse de Sürüç'te[2] bulunan kuvvetlerimizin çarpışmasına tesadüf ederek orada kalmışlardır. Kilikya cephesinde başka fevkalade bir hal yoktur. Bütün yeni vaziyet bundan ibarettir. Vuku bulacak değişiklikleri de ilk fırsatta arz ederim. Her halde vaziyetimiz gayet sağlamdır ve aydınlatma[3] ile karşılık veriliyor. Fakat her halde bu fesat erbabını esaslı bir surette tedip etmek için de kati teşebbüslerde bulunuyoruz.

Hamdullah Suphi B. (Antalya): Paşa Hazretleri, Kafkasya'dan alınan son malumata dair de izahat lütuf buyurur musunuz?

1 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda "tehdit". Tenkil: Cezalandırma, tepeleme. (Y.N.)
2 Suruç. (Y.N.)
3 Sözcüğün aslı "irşad". (Y.N.)

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Devamla): Kafkasya'dan alınan son malumat, ajanslarla bir dereceye kadar aynen yayımlanmaktadır. Kafkasya'nın son vaziyeti, yüksek malumunuz, Kızıl Ordu namı altında hizmet eden İslam Bolşevik ordusu Bakû'ya girdikten sonra Ermenistan sınırına kadar gelmiş ve Ermenistan'a taarruz etmek üzere Karabağ civarında ve Gence havalisinde toplanmaktadır. Gürcistan, bir kısmı muhalif olduğundan, kendileriyle temas eden Rus kuvvetlerine karşı ufak tefek seferberlik yapmaya kıyam etmişler. Burada yine kuzeybatıdan gelen kuvvetler toplanmaktadır. En esaslı olarak en son safahat budur.

Tunalı Hilmi B. (Bolu): Trakya hakkında malumatınız var mı?

Mustafa Kemal Paşa (Devamla): Doğu Trakya mı, Batı Trakya mı?

Tunalı Hilmi B. (Bolu): Her ikisi hakkında.

Mustafa Kemal Paşa (Devamla): Efendim, Doğu Trakya'da en son vaziyet, orada bir heyeti merkeziye vardır: Trakya Paşaeli Heyeti Merkeziyesi... Onlar bir kongre yaptılar ve kongre neticesinde, o Heyeti Merkeziye'ye Trakya'nın idaresini verdiler. Bu Heyeti Merkeziye, bütünü itibariyle buraya olan bağlılığını muhafaza etmekle beraber, kendi mukadderatını tabii İstanbul'a müracaat etmeksizin deruhte [...].[1] Orada bulunan kolordu kumandanı, tamamen bu heyete dahil ve Meclis'imizde de yine oranın üyesi olarak seçilmiştir.

Dolayısıyla, bütün askeri kuvvetlerini oradaki heyeti merkeziye ile beraber mukadderat temini için ayırmış bulunuyor. Takip ettikleri program tamamen bizim takip ettiğimiz programdır. Zaten öteden beri Fransızların Trakya'yı kazanmak için bazı teşebbüslerde bulundukları anlaşılıyor. Hatta son zamanlarda Cafer Tayyar Bey'i Franchet d'Esperey ile görüşmek üzere teminat verdikten sonra davet ettiler. Cafer Tayyar B. de, İstanbul'a gidip döndüğünde tafsilatlı bir malumat verdi. O da, orada görüşmüşler. Her halde onların manevi kuvvetini düşürecek tarzda bazı telkinlerde bulundukları anlaşılıyor. "Siz, yalnız başlarında mevcudiyeti muhafaza edersiniz, belki Batı Trakya ile beraber olmak üzere harici bir idare altında yaşayabilirsiniz"[2] gibi bazı telkinlerde bulundukları hissolunuyor. Fakat bunlara karşılık oradaki heyeti merkeziyenin ve kumandanının daima kararı, son zamana kadar mukavemet etmektir. Bizim de kendilerine vermiş olduğumuz talimat, size üstün kuvvetlerle taarruz edilse ve Trakya bütün zapt edilse, yine onların kararlarını kabul etmeye mezun değilsiniz şeklindedir. Büyük Millet Meclisi'nin vereceği kararlar dahilinde bütün memleketin mukadderat ve talihi halledileceğini ve her halde bütün memleketin mukadderatının kurtarılacağını veyahut kendilerinin yalnız başına bir şey yapamayacaklarını söyledik. Bu suretle de hareket ediyorlardı.

Batı Trakya'da yine bir İslam meclisi, kongresi toplandı. Onlar da bir heyeti icraiye vücuda getirdiler. Bir şekilde, Batı Trakya'da bir İslam idaresi mevcuttur. Fransızlar da daima bunu sahiplenmeye çalışmaktadırlar.

1 Burada, Mustafa Ünver tarafından "etmiş bulunmaktadır"; Sadi Borak tarafından "ve ifa etmektedir" şeklinde eklemeler yapılmış. (Y.N.)

2 Tırnak içindeki cümle, *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "Siz, yalnız başınıza muhafazai mevcudiyet ederseniz belki Garbi Trakya ile beraber olmak üzere harici bir idareyi başarabilirsiniz" şeklinde. (Y.N.)

(Aydın hakkında malumat sesleri.)

Mustafa Kemal Paşa: Refet Beyefendi, Aydın cephesi hakkında genel olarak malumat verirler. *(Yeni bir hadise var mıdır sesleri.)* Yeni bir hadise yoktur. Yalnız İngilizler fena fena haberler çıkarıyorlar. İşittiğiniz zaman rica ederim bize sorunuz. Mesela: Bizim Biga havalisinde muvaffak olduğumuz gün derhal bir havadis çıkardılar ki; Yunanlılar taarruz etti... Bunu gayet kati vasıtalarla bize ulaştırdılar. Hatta o kadar kati malumat vermişlerdi ki, inanmak lazımdı. Fakat sonra hadiseler gösterdi ki, bu, İngilizlerin planıdır ve bizim kuvvetlerimizi cepheye bağlı ve mensup bırakmak içindir. Yunanlıların bugün taarruz etmeleri lazımdı. Fakat böyle bir taarruz vaki olmadı. İngilizler bizi birbirimize kırdırmak için, bunu istedikleri için, kendileri uzak duruyor.[1] Çünkü biz o zaman anlayacağız ki, hakiki düşmanlar Yunanlılardır ve İngilizlerdir. Bu hakikati millet gözünde, bilhassa gafil olanların gözünde canlandırmak lazımdır. Bugün için başka fevkalade bir şey yok.

Müfit Efendi (Kırşehri): Hariçten başka malumatınız var mı?

Mustafa Kemal Paşa (Devamla): Geçen gün arz etmiştim. [...][2] madde üzerinde kendisiyle görüştük. Esasen o teklif ettiği hususu pek de menfaatlarımıza uygun görmedik. Yalnız kendisine karşı dedik ki: Teferruatı hakkında şimdiden görüşmeye lüzum görmüyoruz. Çünkü kendisi o kadar salahiyet sahibi değildir. Her halde biz herkesle anlaşmaya taraftar olan insanlarız. Biz hiç kimse ile durup dururken mücadele, münakaşa etmek istemiyoruz, barış taraftarıyız. Dolayısıyla, mutlaka söz veririz ki, yalnız Fransızlarla ve Kilikya meselesi hakkında değil, bütün mukadderatımız hakkında görüştükten sonra kararları icra etmek üzere bir heyet buraya gelsin dedik. O, bunu kabul etti, buradan bir telgraf verdi. Eğer olur verirlerse anlaşmayı teklif etti. Salahiyet sahibi ve Doke[3] namında diğer bir zat buraya gelmek üzeredir. Bunların İstanbul'a çektikleri telgraf alındı. Antalya'ya varmışlar ve beraber buraya geleceklerdir. Bu suretle Fransızlarla daha kati müzakereler yapabiliriz ve belki de anlaşırız. *(İnşallah inşallah sesleri.)*

Fuat B. (Çorum): [...] Birkaç günden beri güya İstanbul, bizim ile anlaşmak istiyormuş. Bu hususta malumat verir misiniz?

Mustafa Kemal Paşa (Devamla): Efendim, bundan dört beş gün evvel idi. Leon isminde birisi, Çanakkale üzerinden bizi aramıştı. Bizi gündüz aradılar ve buldular. Biz de cevap verdik. Bizi bulduktan ve burada olduğumuzu anladıktan sonra dediler ki: Söyleyeceğimiz şeyler gayet mühimdir. Onun için haberleşmeyi geceye bırakalım, ordu merkezleri çekilsin. O gece görüşmediler. Fakat bir iki gece sonra idi, tek-

1 İfadenin aslı olan "kendileri müçtenip bulunuyor" yerine *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda yanlışlıkla "kendileri müstenib bulunuyorlar". (Y.N.)

2 Burada Mustafa Ünver tarafından "Fransızlar tarafından ileri sürülen o", Sadi Borak tarafından ise "Kilikya meselesi" şeklinde eklemeler yapılmış. (Y.N.)

3 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "Döke". Mustafa Kemal *Nutuk*'ta, "... Mayıs nihayetlerine doğru, Suriye Fevkalade Komiseri namına hareket eden Müsyü Düke namında bir zatın riyasetinde bir Fransız heyeti Ankara'ya geldi. Bu heyetle yirmi günlük bir mütareke yaptık" demektedir. Bkz. Gazi Mustafa Kemal Tarafından, *Nutuk*, c.2, Devlet Matbaası, İstanbul, 1934, s.16. *Nutuk*'un 1969 ve 1973 (Türk Devrim Tarihi Enstitüsü) basımlarında, "Müsyü Düke", "Mösyö Duquest" şeklinde yazılmıştır. (Y.N.)

rar aradılar. Bu defa eski İzmir Valisi Nurettin Paşa imzasıyla bir telgraf geldi. Bu telgrafnamede deniliyordu ki, ben iki arkadaşımla beraber, İstanbul'un sizinle anlaşmasına aracılık etmeyi vatani menfaatlardan sayarım. Buradaki hükümet ve İngilizler buna olur verdiler; sizin de olur cevabınızı bekleriz, diyorlardı.

Buna cevaben, hatta Fevzi Paşa Hazretleri'nin imzasıyla karşılık verildi. Çünkü onlar Heyeti Temsiliye Reisi filan diye yazmışlar. Buradaki vaziyeti henüz bilmiyorlardı. Paşa Hazretleri dediler ki: Heyeti Temsiliye Riyaseti'ne çekilen telgrafı tesadüfen ben gördüm. Bu adrese hitap etmeklikle anlaşılıyor ki, henüz siz memleket dahilindeki hakiki vaziyeti öğrenememişsiniz. Onun için evvela vaziyeti izah edeyim; ondan sonra görüşürüz.

Bu münasebetle de memleket dahilinde şu suretle seçim yapıldığını ve Büyük Millet Meclisi teşekkül eylediğini ve şöyle bir heyeti icraiye bulunduğunu ve Hıyaneti Vataniye Kanunu'nun esas maddesi bu olduğu, yani, bütün icraatımız hakkında ne söylemek lazımsa İstanbul'a hepsi söylendi ve anlatıldı. Bu münasebetle hepsini söyledikten sonra dedik ki, şimdi hangi makam, hangi makamla görüşmek istiyorsa hazırız. Buna cevaben yazdılar ki, bu telgrafnameyi yazan zevat şimdi burada değildir. Bunu bıraktılar gittiler, yarın saat onda size malumat veririz, dediler. Bu ilk müracaattan sonra tekrar müracaat ettiler. İkinci müracaatlarında yine Nurettin Paşa diyor ki; bu işe teşebbüs eden bir ben, bir de Yakup Şevki ve Erkânıharbiye Reisi Sanisi Kâzım Paşalardır. Fakat telgraf haberleşmeleriyle anlaşmak imkânı olmadığından, tarafınızdan salahiyet sahibi bir heyeti İstanbul'a gönderin, görüşelim ve anlaşalım diyor.

Biz de cevaben dedik ki: Pek doğrudur. Hakikaten telgrafla anlaşmak mümkün değildir. Fakat Mudanya'ya geliniz ve ne vakit gelebileceğinizi bize bildiriniz. Bizim tarafımızdan da salahiyet sahibi zevat orada hazır bulunur. Onun için Bursa'ya da icap eden talimat verildi. Lakin ondan sonra bir daha müracaat etmediler.

Müfit Efendi (Kırşehir): Acaba hakikaten Nurettin Paşa mı idi?

Mustafa Kemal Paşa (Devamla): Evet hakikaten Nureddin Paşa...

İstanbul'dan yeni çıkmış olan arkadaşlarımızdan birisinin verdiği malumata göre; [...][1] çıkmadan evvel Nureddin Paşa ile görüşmüşler; o arkadaşlar ihtimal İngilizleri anlamak ve Ferit Paşa'nın mukavemet derecesini anlamak için o arkadaşa ima etmişler. Onun için pek ziyade muhtemeldir ki, doğrudan doğruya bu arkadaşlardır. Bizim için dikkat çekici olan taraf, Ferit Paşa derhal anlaşmaya yaklaşıyor, teklifimizi memnuniyetle kabul ediyor... Fakat bütün bu eğilimler, daima bizim kuvvetli olmamıza bağlıdır ve incelenirse, bu müracaat, Biga hadisesi kati neticeye ulaştırıldığı ve Arif Bey Bolu'ya girdiği gün vaki olmuştur. *(Evet sesleri.)* Biz ne kadar kuvvetli olursak, bu müracaat o kadar sürecektir.

Sonra İngilizlerin bir de müracaatı var. İngilizler daha evvel Balıkesir'e bir heyet göndermişler, orada yüksek malumunuz, Kuzey Cephesi Kumandanı Miralay Kâzım B. vardır. İki üç kişilik bir İngiliz heyeti, oradaki Kuvayi Milliye temsilcileriyle görüşmek istemişler ve Kuvayi Milliye temsilcilerinden bir iki zat gitmiş, bunlarla görüşmüş. Sordukları sorular: Arzunuz nedir? Talepleriniz nedir? Bunlar, bizim bildiği-

1 Burada Mustafa Ünver tarafından "kendisi İstanbul'dan" sözcüğü eklenmiş.

miz cevapları vermişler. Bağımsızlığımızı, vatanımızın muhafazasını isteriz demişler; böyle kati şeyler söylemişlerdir. Sonra hangi hükümete emniyet ve itimadınız vardır diye sormuşlar... Ankara'daki Büyük Millet Meclisi hükümeti hangi hükümete itimat ederse, bütün[1] milletin ve bizim itimat edeceğimiz hükümet odur cevabını vermişler. Sonra bizlerle görüşmek imkânını sormuşlar, onlar da soralım demişler. Netice olarak, biz İstanbul'a gidelim orada görüşüldükten sonra tekrar buraya geliriz. Ondan sonra Ankara ile görüşmemize siz aracılık ediniz demişler. Fakat henüz o heyet gelmedi. Tabii biz verdiğimiz talimatta dedik ki, böyle Kuvayi Milliye temsilcisi falan yoktur. Bunlar bir daha geldiği zaman orada hükümet reisi veyahut salahiyet sahibi bir zat olduğu takdirde bizzat görüşür. Daha esaslı anlaşmak isterlerse bizim ile görüşünüz, dedik.

Mazhar Müfit B. (Hakkâri): Süleyman Şefik Paşa hakkında malumat?..

Mustafa Kemal Paşa (Devamla): Süleyman Şefik Paşa daha birkaç gün evvel, biliyorsunuz; iki batarya top, iki büyük mitralyöz ve üç bölük piyade olmak üzere böyle bir teşkilat ve kıymetli kuvvetlerle kuvvetlerle İzmit'e geldi. Haberini almıştık. İkinci bir malumat verildi: Bunda deniliyor ki, Süleyman Şefik Paşa özel bir trenle karadan İzmit'e gelmiştir. Maiyetindeki Erkânıharbiye de sayılıyordu. Bundan bir malumat almak, yalnız Bolu ve Düzce asileri ... bunu yayıyorlar ve daima ...[2] Süleyman Şefik Paşa'nın büyük kuvvetlerle İzmit'e gelip gelmediği tahakkuk etmemiştir. Dün akşam üzeri bir malumat aldık. Bu gelen kuvvetler hakikaten, topçu, mitralyöz ve piyadeden meydana geliyormuş ve İzmit etrafında yapılan tel örgü haricinde bir ordugâh kurmuşlar. Fakat diğer taraftan bize malumat verilmişti ki, askerleri ilk fırsatta bizim tarafa geçecekler. Biz tabii ihtiyaten yine tedbirli bulunmak mecburiyetindeyiz. İngilizler bu kuvvetlerden şüphe etmiş, tüfenk ve toplarının kamalarını almışlar. Sonra yüksek malumunuz, tekmil Mektebi Tıbbiye talebeleri, Harbiye talebeleri hepsi hocalarıyla beraber buraya firar ediyorlar. Mektebi Tıbbiye'liler bayağı bir müfreze halinde Kandra'ya varmışlardır. Lakin zannediyorum ki, diğer zavallı Harbiye'liler, henüz Çamlıca'dan uzaklaşamadıkları sırada belki de kısmen tutulmuşlardır. Çünkü jandarmalar tarafından takibata uğramışlardır.

Gelmiş olan jandarmalar, efrat ile beraber bir müfreze teşkil etmişler. Birisi İzmit'in kuzeydoğusunda, birisi de Adapazarı'nın güneyine karşı birer mevzi işgal etmişler. Sonra Rüştü Bey namında bir zat, ki eskiden Bursa'dan firar etmiş bir zattır, jandarma binbaşısı... Ereğli'den Kastamonu'ya verilen bir telgrafta bu Rüştü Bey'in beş yüz kişilik bir kuvvetle Sakarya Nehri civarında Melen denilen bir yerde emre amade bulunduğunu ve talimat beklediğini bildiriyordu. Fakat biz daima şüpheli gözle baktığımız için birdenbire emir ve talimat vermedik. Daha ziyade araştırmayı derinleştiriyoruz.

Emin B. (Bursa): İtimat edilir Paşa Hazretleri!..

Ferit B. (İstanbul): Diyarbekir'de bulunmuştur.

1 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda "bugün". (Y.N.)
2 Üç nokta olan iki yer, iki kaynakta da boş bırakılmış. (Y.N.)

Mustafa Kemal Paşa (Devamla): Efendim, başka daha ne hatırınıza geliyorsa söyleyiniz. Yeni vaziyeti ilk fırsatta arz ederim. *(Teşekkür ederiz sesleri.)*

Bir Mebus: Paşa Hazretleri, Arabistan hakkında bir şey söylenmedi.

Mustafa Kemal Paşa (Devamla): Arabistan hakkında verilmiş olan tafsilatı tamamlayacak şeylerden vazgeçeceğim. Yalnız hakikaten mühim bir nokta var. Onu arz edebilirim. Suriyelilerin muhtelif merkezlerden, bizimle öteden beri anlaşmak istediklerini ve bazılarının anlaştıkları [...][1] Bunlar arasında Emir Faysal da vardı. Bizzat, yani hükümet namına bizimle anlaşmak isteyen Emir Faysal, bizimle daha evvel, temasa gelmeden evvel merkezi hükümet ile de Suriye Sultanı olan zatın o zaman gönderdikleri bir delege vardı. O delegeyle görüşmüştük. Emir Faysal ve hükümeti ve kendisi tarafından tasdik edildikten sonra tekrar buraya, salahiyet sahibi zevatla gelmesini söyledik. [...][2] imza konmamış; bir bakıma bir müsvedde yapılmıştı. Evvelki gün Mardin'den verilen bir telgrafta o zat, Iraklı Sıtkı Bey namında bir zat. buraya gelmek üzere dün Mardin'den hareket etmiştir. *(Çok iyi sesleri.)* Efendim, başka bir soracağınız var mı? *(Teşekkür ederiz sesleri.)*

1 Burada Mustafa Ünver tarafından "daha evvelki konuşmamda arz etmiştim", Sadi Borak tarafından ise "söyleyebilirim" şeklinde eklemeler yapılmış. (Y.N.)

2 Burada Mustafa Ünver tarafından "anlaşma esasları kaleme alınmış fakat" sözcükleri eklenmiş. (Y.N.)

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ ŞER'İYE ENCÜMENİ'NCE HAZIRLANAN MEMLEKET DAHİLİNE BEYANNAME*

(9 MAYIS 1920)

Bütün ilim ve irfan erbabının ve hakikatlerin yapısına aşinalık zevki olanların malumları olduğu üzere bütün âlemler; hâkimi lâyezâl ve âlimi zülcclâl Hazretleri'nin[1] ilahi isimlerinin tezahürlerinden ve kusursuz ve yüce sıfatlarından ibarettir. İnsan türü ise, bu tezahürlerin ve eserlerin özü ve parçasıdır. İnsanda dünyanın mamuriyeti ve toplum siyaseti gibi hilafet sırrının tecellisinin tamamı ve bu suretle nizamı âlemin mükemmel çehresi üzere bekası insanın sahip olduğu on iki tür kuvvetin dengesine ve adaletine ve bunun ortaya çıkması ise yaratıcısına ibadet, her hususta adalete riayet, kanun koyucu sayılan ulemanın şer'i hükümlerine ve İslam siyasetine uygun olarak beyan ve tebliğ edeceği emre itaat gibi iyi ahlak sahibi olmasına ve Hakkın diyanetine sımsıkı sarılmalarına bağlıdır. Dolayısıyla, şarii taalâ ve takaddes Hazretleri'nin;[2] ümmeti, hikmetle ve güzel öğütlerle ve beğenilen münazara ile irşadı emreden "Ud'u ilâ sebîli Rabbike bi'l-hikmeti ve'l-mev'izeti'l-hasene" yüce ayeti[3] yüksek hükümlerine uygun olarak; düşmanlarımızdan İngilizlerin sırf İslamiyeti yeryüzünden kaldırmak hainane maksadıyla hilafet ve saltanat merkezimiz olan sevgili İstanbul'umuzu işgal ve şanlı halifemizi esaret altına almak suretiyle milli bağımsızlığımızı ihlal ettiklerine karşı biz İslamların dini mübinimizin emrettiği dairede ne suretle hareket etmesi lazım geldiğini ilan ve beyana mecburiyet hasıl olmuştur.

Ey ehli İslam! Din ve vatanınıza taarruz eden ve sizi vatanlarınızdan çıkaran düşmanlarınızı nerede bulursanız, onları sizi çıkardıkları yerden çıkarınız ki, onların si-

* *Hâkimiyeti Milliye*, 17 Mayıs 1920, No: 30, s.1-2; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.1, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 3. Basım, Ankara, 1959, s.246-248. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.319-322. *Hâkimiyeti Milliye*'deki eski yazı metin Kemal Şenoğlu tarafından okunmuştur.
Büyük Millet Meclisi Şer'iye Encümeni'nce hazırlanan yukardaki beyanname, 9 Mayıs 1920 günü öğleden sonra saat 6'da açılan ve riyasetini Reisisani Celâleddin Arif Beyefendi'nin yaptığı 13. toplantı 4. celsede Kırşehir Mebusu Müfid Efendi tarafından okunmuştur.
Daha sonra söz alan Antalya Mebusu Hamdullah Suphi Bey, bu beyannamenin "memleket dahiline bir hitap gibi" olduğunu söyler; kendisi ayrıca bir beyanname okur. Hamdullah Suphi Bey, Meclis tasvip ederse, Şer'iye Encümeni'nce hazırlanan beyannamenin memleket dahiline, kendisinin okuduğu beyannamenin de İslam âlemine yayımlanmasını önerir. İki beyanname de Meclis'te bu şekilde tasvip edilir.
Yukardaki beyannamede geçen ayetlerin anlamı, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanmış olan *Kur'an-ı Kerim ve Meâli*'nden yararlanılarak, dipnotlarda belirtilmiştir.
Hamdullah Suphi Bey'in okuduğu "Büyük Millet Meclisi'nin Bütün İslam Âlemine Beyannamesi" için bkz. elinizdeki ciltte s.202. (Y.N.)

1 Allah'ın sıfatlarından. (Y.N.)

2 Şeriat koyucu, Allah. (Y.N.)

3 Nahl Suresi, 125. Ayet. Anlamı, "Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütle çağır..." (Y.N.)

zi vatanınızdan çıkartmış olmaları bir fitne olup fitne ise katilden eşeddir, mealinde olan "F'aktulûhum haysu sakiftumuhûm ve ahricûhum minhaysu ahracûkum ve'l-fitnetu eşeddu mine'l-katl" nazmı celili sübhanisi[1] dairesinde Mütareke'den sonra düşmanın istilası altına girmiş olan vatanı geri almak ve düşmanın pisliğinden temizlemek için kuvvetli bir azim ve iman ile çalışma ve gayretten daha makul ve daha meşru hiçbir hareket tasavvur edilemeyeceğine göre, İstanbul ve İzmir ile diğer işgal altında bulunan vatanın ve bilhassa şanlı halifemiz ve sevgili hakanımızın kurtarılması, milli bağımsızlığımızın iade ve idamesi, düşman fitne ve fesadının kaldırılması ve giderilmesi şiddetli şer'i lüzumuna dayanarak, milletin uyanış sinesinden doğmuş olan Kuvayi Milliye'nin hareketi her yönden şer'i şerife uygun olmakla beraber düşman âlemi gözünde hayat hakkına sahip olduğumuzu ispata kâfi bir meseledir. Çünkü Halifei Müslimin Hazretleri'nin hilafet ve saltanat makamı olan İstanbul, Emirülmümin'inin[2] rızası hilafına olarak düşman devletler tarafından fiilen işgal edildi; İslam askerleri silahlarından tecrit ve bazıları haksız yere katil ve hilafet merkezinin muhafazasını üstüne alan bütün istihkâmlar ve kaleler ve diğer harp vasıtaları zapt ve İstanbul'da örfi idare ilanıyla divanıharpler teşkil ve İngiliz kanunlarıyla İslam milletini muhakeme etmek ve cezalandırmak suretiyle halifenin yargı hakkına müdahale ve işgal altına alınan yerlerdeki Müslüman olmayan tebaa ile birlikte İslamları katl ve İslam kız ve kadınlarının ırz ve namusunu hetk[3] ve Müslümanların mukaddesatı tahkir ve kitabullâh[4] tezyif edildiği tevatür haddine varmış ve ister istemez bunlara ait bildiklerimiz yenilenmiş ve nezdimizde bu ahval sabit ve İslamiyetin can düşmanı ve bütün İslam ehlinin amansız celladı olan İngilizler İslam hilafetimizi dahi ortadan kaldırarak bütün cihana hakim olmayı ve Müslümanları da bilkülliye mahvetmeyi karar altına almış iken, bunlar ile mücadele etmemek Müslümanlıkla birleştirilemez. Milletimiz yüce İslam hakikatlerinden ve yüksek Osmanlı meziyetlerinden hayli servete sahip ve bahşayışı fıtratı sübhaniyeden[5] pek kıymettar bir istidat nimetine sahip olduğu halde acil deva şifasını birleşmekte arayan evliyayı umur[6] ile aylardan beri muhitlerini sarmış olan söz konusu hadiselerin acı baskıları altında kan ağlayageldiklerinden dolayı vatan ve hilafetin kurtarılması ve memleket ve milletin bağımsızlığı emrindeki vatani harekâtı hüdapesendane bir arzu ile kucaklamış ve her tarafta silahlanmış olarak harekete hazır bir hale gelmiştir. Dini mübini İslamın bu hususlaki hikmetli hükümlerini neşr ve tamim edip bağımsızlığın muhafazası ve halkın aydınlatılması[7] zımnında kötülüğe sevk etmeye yönelen mühim vazifeleri takip ve her ihtimale karşı vuku bulacak taarruzu neticesiz bırakmak için "Va'tasimû"[8] yüce emri icabınca ümmeti birlik ve beraberliğe sevk ederek dost ve düşman gözünde din ve devleti her türlü tehlike ve kötü niyetten korumak ve millet binasını hayati felsefemi-

1 Bakara Suresi, 191. Ayet. Anlamı, "Onları bulduğunuz yerde öldürün; sizi çıkardıkları yerden siz de onları çıkarın; çünkü fitne insan öldürmekten daha kötüdür..." (Y.N.)
2 Emîr-ül-mü'minîn: Müminlerin emiri. Halife kastediliyor. (Y.N.)
3 Hetk: Yırtma, yarma. (Y.N.)
4 Kur'an. (Y.N.)
5 Allah'ın bağışlayıcılığı. (Y.N.)
6 İş başında olanlar. (Y.N.)
7 Aslı "irşadı avam". (Y.N.)
8 Âl-i İmran Suresi, 103. Ayet'in ilk kelimesi. Anlamı, "(Allah'ın ipine) sarılın". (Y.N.)

zin istidadı nispetinde tesis eylemek mecburiyeti kendini gösteriyordu. Bu ise gerek şer'i icaplar ve gerekse milli toplumsal istidadımız itibariyle halen ve gelecekte vatan ve milletin istikrarı için ümmetin hislerine teveccüh ediyordu. Bu sırada millet bütünüyle bu yüce hizmet için çalışma hissiyatıyla dolmuş, Ankara'da Büyük bir Millet Meclisi açılmasını hakikate uygun görmüş ve Allah'ın yardımıyla Nisan'ın yirmi üçüncü Cuma günü de müzakerelere başlamış ve bu ana kadar da toplumsal heyetimizin ruhi ahvaline uygun düşecek hizmetlerde bulunmuştur. Böyle mühim bir anda İstanbul muhitinde hayvani hevesleri insani melekelerine galip olan bazı bedtıynetlerin[1] İngiliz üstünlüğünden ve tahakkümünden istifade ederek yüksek makamları ele geçirmeye heveskâr olmalarından dolayı, bu tam birlik ve beraberliği adeta bir isyan şeklinde göstererek bir kısım yağmakâr halkı yabancı parasıyla kışkırttıkları ve Anadolu'nun bazı noktalarına sevk ve İslamların arasını açmaya tahrik eyledikleri, bin türlü lanetlemeyle anmaya değer üzücü hadiselerdendir. İnsanların yaratılıştan menfaatperest olması itibariyle şahsi menfaatlar daima her şeye tercih edilmekte ve bu da tabii bir hal olmak üzere telakki olunmaktadır. İnsanların yaratılıştan böyle olduğundan şu esası muhafaza hikmetine binaen Cenabı Hak Kur'anı Kerim'inde "Teavün"ü[2] emrediyor ve buyuruyor ki "Teavenu", Ey Müslümanlar, birbirinize iyilik hususunda yardım ediniz. Bu ayeti kerimenin hikmeti ve dünyevi menfaatı, İslamlararası kardeşlik esasını temin ve teyit içindir. İslamlar, bu yüce emre uymakta berdevam kaldıkça kardeşliklerinin sona ermesine imkân tasavvur edilemez. Her an ve zamanda İslamlar için uyulması vacip olan bu dini esasların böyle tehlikeli bir anda ihlaline çalışan ve netice olarak İslam arasına anlaşmazlık ve nifak tohumu saçarak İslamı birbirine boğazlatmak melanetkâri fikriyle ortaya çıkan sapıklar milletin ulvi gayesini başka bir şekil ve tarzda göstermekte ve emellerine bu utanılacak şekilde varmayı tahayyül etmektedirler. Fakat emin olmak lazım gelir ki; bu gibi melunane telkinlerin milletin dimağında yer bulamayacağını takdir ve tayinden âciz olan satılmışlar pekâlâ bilmelidir ki, gaflet ve cinayetlerinin derecelerini neticenin ortaya çıkmasıyla anlayacaklardır.

Cenabı Hak "İn câ'eküm fasikun bi-nebe'en" buyuruyor ki; yüce manası: "Size bir fâsık gelir de fena bir haber verirse o haberi iyi tetkik ediniz; tetkik etmeden bir şey yapacak olursanız siz musibete uğrar ve sonra nâdim ve pişman olursunuz".[3] Bu münasebetle zamanı saadette[4] cereyan eden bir vakanın tafsiline lüzum görüyoruz. Beni Mustalık[5] kabilesinden zekâtı şeriyeyi tahsil için sahibi Risalet Efendimiz Hazretleri bir zatı memuren göndermişti. Kabile halkı bu zatı karşılamaya çıkmışlardı. Karşılayanları görünce kendisini öldürmeye geliyorlar zannıyla korktu ve derhal geri dönerek koşa koşa Medine'ye geldi ve kabile zekât vermemek için silahlanmış, az kaldı beni öldüreceklerdi, dedi ve bu haber Müslümanlar arasında fevkalade galeyanı mucip olarak boğazlaşma vukuuna ramak kalmıştı. Sonradan meselenin açıklığa kavuşması üzerine "İncaeküm" ayeti kerimesi inmiştir. Bir meselenin aslına ve hakika-

1 Bedtıynet: Yaratılışı, tabiatı kötü olan; soysuz, bayağı. (Y.N.)
2 Teavün: Yardımlaşma, birbirine yardım etme. (Y.N.)
3 Hucurât Suresi, 6. Ayet. (Y.N.)
4 Hz. Muhammed zamanı. (Y.N.)
5 Türkiye Diyanet Vakfı'nın yayımladığı *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*'nde "Benî Mustalik". (Y.N.)

tine nüfuz edemeyen bir adam haddi zatında doğru konuşmakla tanınmış bir zat olmuş olsa bile yanlış haberler vererek İslam kardeşliğini haleldar edebilmesinin ihtimali vardır, bunun için her işitilen sözlerin tetkik edilmeden sıhhatine kanaat getirmek ve hele fesatçılık kabilinden yalan şayiaları olduğu gibi kabul etmek şu ince dakikada pek muzır olsa gerek. Yirmi otuz sene zarfında sadrı İslamda[1] yüz milyonu aşan nüfus İslam havzasına dahil olmuş iken Müslümanlar arasında fitne, nifak ve anlaşmazlık fesadı ortaya çıkmasından dolayı insanlar daima bir halde bulunmadığından ve ahlak gittikçe bozulmaya başladığından, milyonlarca nüfusla teşekkül eden hükümetimiz küçülmeye başladı ve neticede yabancıların istilasına maruz kaldı.

İşte bunlar bizim için ibret dersi olmalı, bütün yerkürede mevcut 300 milyonu aşan Müslümanların bir sığınağı kalmış ise, o da burasıdır; buranın, Halifei Mukaddesimiz, Padişahımız Efendimiz Hazretleri'nin ve hilafet makamının ve milletin bağımsızlığının muhafazası hususunda milletimiz sağlam bina gibi birleşmiş bulunup Allah'ın yardımına mazhariyeti temenni etmelidirler. Ve minallahüttevfik vesselâmü alâ menittebealhüda.

Büyük Millet Meclisi emriyle
Reis
Mustafa Kemal

5 İslamın sinesinde, İslamın bağrında. (Y.N.)

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN BÜTÜN İSLAM ÂLEMİNE BEYANNAMESİ*

(9 MAYIS 1920)

Güney çöllerinin bir köşesinde arzın seslerini dinleye dinleye yatan Peygamberi zişanın[1] ruhlarını ruhlarımızla birleştirdiği İslam kardeşlerimiz, dini mübinin[2] son askeri, kuşatılmış bir kale içinden size hitap ediyor. Her taraftan üstümüze hücum ederek, yüksele yüksele Osmanlı vatanını büsbütün boğmak isteyen ölüm kuvvetleri ortasında tehlikelerle kuşatılmış bir ada içinde kalmış gibiyiz. Size nidalarını yetiştirmek isteyenler, öfke ve kin ufuklarından kopup gelen tehdit[3] ve küfürler, yalan ve riya gürültüleri arasında hakikatin sesini duyurmaya muvaffak olabilecekler mi? Sınırlarında muharebelerin yangını hiçbir zaman sönmeyen, etrafında düşmanlık dalgalarının yükselişi nihayet bulmayan Anadolu'dan, bu ezeli gaza ve cihat topraklarından yükselen hitabımız acaba aldatma ve desisenin[4] bin maniası arasından geçip sizi bulabilecek mi?

Şam'ın, Kurtaba'nın, Kahire'nin, Bağdat'ın düşüşünden sonra İslamın son hilafet merkezi İstanbul da düşman silahlarının gölgesi altına düştü. Afrika'nın sahilleri üstünden Akdeniz'i baştan başa kuşatan hatıra engiz[5] diyarlarımıza, Tuna yalılarından Ural'ın kuzeyine, İç Asya'nın ucu bucağı olmayan bozkırlarına, Ganj'ın, Pencap'ın gürültülü akışı hâlâ susmayan mamurelerine[6] varıncaya kadar birer birer yâd ellerin kahır ve cebri altına giren aziz kardeş yurtlarına ağlarken, nihayet İslam kıblegâhını, Ravzai Nebeviyi[7] taşıyan Hicaz ve Yemen memleketleri, Filistin ve Irak, Hindistan nihayetlerine kadar Asya da İngiliz saltanatının engin, nihayetsiz bir anayolu oldu.

Ortaçağ muharebelerinde vahşi ve hain bir idrak ile içinden tehlike gelebilecek komşu memleketleri boşluk haline çevirmek siyaseti şimdi aynı maksatla Anadolu'ya

* *Hâkimiyeti Milliye*, 13 Mayıs 1920. Belgenin eksik bir örneği için bkz. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi, Kutu 31, Belge 121; tarihsiz bir özeti için bkz. *Albayrak*, 17 Mayıs 1920, sayı 92, s.2; ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.323-326. Beyannamenin Büyük Millet Meclisi'nin 9 Mayıs 1920 tarihli on üçüncü toplantı dördüncü celsede Hamdullah Subhi Bey tarafından okunan metni için bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.1. Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 3. Basım, Ankara, 1959, s.248-249. *Hâkimiyeti Milliye* ve *Albayrak*'taki eski yazı belge Kemal Şenoğlu, TİTE Arşivi'ndeki ise Dr. Derviş Kılınçkaya tarafından okunmuştur. (Y.N.)

1 Peygamberi zişan: Şanlı Peygamber. (Y.N.)

2 Dini mübin: Açık, meydanda olan din: İslam dini. (Y.N.)

3 *TBMM Zabıt Ceridesi*'nde "tahdit" (sınırlama). (Y.N.)

4 Desise: Hile. (Y.N.)

5 Hatıra engiz: Hatıraları canlandıran. (Y.N.)

6 Mamure: Bayındır yer. (Y.N.)

7 Ravzai Nebevi: Muhammed'in mezarı. (Y.N.)

karşı tatbik ediliyor. Ta ki mahkûm Hindistan'ı mahkûm Mısır'a bağlayarak yeni esir memleketler, yeni İngiliz sömürgeleri Anadolu içinden gelecek bir tehdide maruz olmasın... Bunun için Selçukî Türklerinden, dokuz buçuk on asırlık bir zamandan beri İslam yurdu olan Anadolu'ya taraf taraf istila orduları çıkardılar. Bunun için Yunan ordusu ismini taşıyan eşkıya sürülerinin ezici bir Türk çoğunluğuyla meskûn olan mamur ve mesut bir vilayetimizi vurgunla, yangınla, kesimle ıssız ve viran etmesine karşı ses çıkarmadılar. Bunun için milletlerarası bir heyetin tantanalı bir duyurusu Yunan ordusunu suçüstü halinde kana bulanmış bir katil gibi yakalamış ve cihana karşı teşhir etmiş iken, "işine devam et, sana itimat beyan ediyoruz" dediler. Bunun için amel defterinde bütün Mora ve Tesalya Müslümanlarının, Güney Arnavutluk, Makedonya ve Girit Müslümanlarının kıtali yazılı olan bu sefil orduyu daha fazla itaat ettirmek için başına bir İngiliz generalini kumandan tayin ettiler. Ve o, yangını söndürecek, ürpere ürpere kaçıp giden göçleri durduracak yerde "cephelerinizi geri alın, yüzlerce köyü Yunan işgaline terk ediniz" dedi. Bunun için Adana, Maraş, Ayıntap, Urfa gibi en eski İslam memleketleri Fransız subaylarının idaresinde Ermeni kin ve öfkesine, Ermeni ruhunun galiz yırtıcılığına ve düşmanlığına yenecek, parçalanacak bir av gibi terk edildi. Hükümeti acı bir mütareke ile silahlarından tecrit edilmiş, orduları dağıtılmış bir millet, ana yurduna musallat olan başıboş bırakılmış bu yangıncı, yağmacı istilacılara karşı müdafaadan başka ne yapabilirdi. Biz bu sebeple aile ocaklarımızda eski gazalardan yadigâr kalmış silahlarımızla analarımız ve kız kardeşlerimizle, çocuklarımız ve ihtiyarlarımızla her tarafta düşmanı karşılayarak geri iten bir halk mücadelesine başladık.

İstilaya yardım etmeyen, Yunan yağma ve kıtaline yeni sahalar terk etmeyen, halkın vücuda getirdiği cepheleri geri almaya razı olmayan hükümetlerimiz İngiliz cebri altında birer birer mevkilerini terk ettiler. Her ikisi namus ve hamiyetiyle tanınmış iki asker olan Rıza ve Salih Paşaların hükümetlerini, haklarında Halife ve milletin emniyeti tamamıyla tezahür etmiş iken istifa ettirmek suretiyle düşürdüler. Halbuki Anadolu'nun istilaya uğrayan kısımları evvelce istila edilmiş memleketlerimizden göç eden meskensiz maişetsiz yüz binlerce göçmenle dolu olan topraklardı. Balkan Muharebesi'nde yakılan köylerin, şehirlerin uğursuz aleviyle ve mazlum bir halkın kanıyla boyanmış kızıl, korkunç bir salip[1] önünde fevc fevc[2] yurtlarından dışarı uğrayan göçler henüz Anadolu topraklarında hastalıktan, açlıktan perişan bir halde sürünürken, arkalarından eski katilleri yetiştirdiler. Başlarına tekrar musallat ettiler. Birliğini, bağımsızlığını müdafaa ettiğimiz Anadolu, öz vatanından kovulmuş kaç bedbaht Müslüman millete sığınak olan bir topraktır. Kırım'dan, Bosna Hersek'ten, Kafkasya'dan düşman akınları önünde diyarlarını terk edenler, gelip onda kendilerine bir vatan buldular. İşte parçalamak, dağıtmak istedikleri memleket, İslamiyetin birçok bedbaht evladına bağrında yeniden hürriyet hakkı, hayat hakkı veren bu memlekettir. İçeride her gün biraz daha büyüyen, tesir ve nüfuzunu her an biraz daha artıran halk mukavemetini kırmak için İngiliz siyaseti her çareye başvurmaya karar verdi. Bu fikri en evvel cihan matbuatına "Türklere barışı kabul ettirmek için zorla-

1 Salip: Haç. (Y.N)
2 Fevc fevc: Bölük bölük. (Y.N.)

yıcı vasıtalar kullanılacak" suretinde ilan ettiler. Siyasi tarihin hiçbir devrinden hükümet adamları maksatlarını riya ile örtmekte, şimdi görüldüğü kadar kötü ve küstah olmamışlardır. Türk payitahtının Türklere terk edileceğini, Halife ve Sultan'ın İstanbul'da bırakılacağını Hindistan'a resmen tebliğ eden İngiltere, aradan on gün geçmeden bu açık taahhüdünü bilfiil bozmakta hiçbir beis görmedi, İstanbul askeri işgal altına alındı. Askerlerimiz gece uykusu arasında yataklarında bastırılmak suretiyle şehit edildi. En tanınmış mülki ve askeri ricalimiz, kalem erbabımız, birçok mebuslar ve âyan, evlerinde haydut yakalanır gibi tutuklandılar ve sürüldüler. İstanbul da İngiliz örfi idaresi altına alındı. Ve bunun üzerine Millet Meclisi yabancı tahakküm ve baskısından hür olan bir memleket kısmına çekilmeye mecbur oldu. Barışı hazırlamak için payitaht işgal edildi. Barışı hazırlamak için meşru hükümetlerimiz indirildi. Barışı hazırlamak için İngiliz himayesi altına imzasını koymuş, her şeyi Batı'nın adalet ve merhametinden bekleyecek kadar anlayışsız, idaresiz bir adam yeniden sadarete getirildi. Anadolu mukavemetini kırmak için kendi hükümetimizi, kendi milletimiz aleyhine musallat etmek, makamı iftayı,[1] İslamın şerefi için kanını akıtan mücahitlerin aleyhine kullanmak gibi şeytanca bir fikri tatbik sahasına koydular. İdraksizlik ve cehalet ve öfkeyle gözleri kapanmış olan birkaç adamı Anadolu kuvvetlerini arkadan vurmak üzere harekete getirdiler. Orduyu terhis etmek, köylülere Kuvayi Milliye'yi asi tanıtmak, milleti kendine şeref veren en asil ve civanmert evladına karşı şüphe ve tereddüde düşürmek, barışı hazırlamak için İngiliz emri altında çalışan vatansızların ilk işi oldu.

İşte biz, bir taraftan istilacıları geldikleri yerlere sürmek, diğer taraftan aldatılanları ve fesada uğratılanları yola getirmekle meşgul olduğumuz bir zamanda sizi hakikatten haberdar etmek istedik. Zira öğrendik ki, Mısır'da ve Hint'te olduğu gibi, İslamın başını İslamın eliyle ezenler, bizi Halife'ye asi ve günahkâr bir zümre olarak tanıtmak istiyorlar. En eski zamanlarda olduğu gibi, bugün de İslam dinine ve İslam âlemine karşı üstlendiği muazzam vazifeye gevşemez, sarsılmaz bir iman ile sadık olan milletimiz, düşmanların yalan ve aldatmasına kapılmaktan sizi men eder. Güneyin kızgın çöllerinden kuzeyin buzlu iklimlerine ve doğudan batıya kadar asırlar arasında gazadan gazaya koşan milletimiz din yolunda kurban ettiği milyonlarca şehitlerinin mübarek emaneti olan maksada bağlı kalmakta devam ediyor. İslamın son yurdunda son kurtuluş cihadını yapan kardeşlerinize karşı en büyük zulmü yalnız aşağılama ve hor görmeden ibaret olmayan düşmanların zor altında yayımladıkları fetvalara cevap olarak Anadolu'nun her tarafından dini mübinin hakiki sesi yükseldi. Yüzlerce müftü ve müderrisin ortak imzalarıyla çıkardıkları fetvalar doğru yolu milletimize ve İslam cihanına işaret etti:

"Müslümanların düşmanı olan düşman devletler tarafından fiilen işgal edilen hilafet makamında Müslüman askerler silahlarından tecrit edildikten, hükümet dairelerine el koyulduktan ve örfi idare ilan ve hilafet hukuku gasp edildikten sonra Müslümanların halifesinin kurtarılması hususunda mümkün olan kudretlerini sarf etmek bütün Müslümanlara farz olduğunu" din ulemamız tebliğ ve tamim ettiler. Bu şer'i sesi siz de işitin.

1 Makamı ifta: Fetva makamı, şeyhülislamlık. (Y.N.)

İslam birliği fikrinin sonradan en büyük temsilcisi olan Yavuz Sultan Selim'in dediği gibi "İslam gönüllülerinin[1] toplu olması için kendisini perişan eden" milletimize onun bağımsızlık davasına, manevi teyit ve yardımlarınızı bir saniye eksik etmeyin, ta ki İslamın tam bir tutulmaya giden güneşi büsbütün kararmasın, tekrar âlemimiz üstünde ışıldamaya başlasın.

Selam ve hidayet her zaman din kardeşlerimizin üzerine olsun.

Büyük Millet Meclisi emriyle
Reis
Mustafa Kemal

1 *TBMM Zabıt Ceridesi*'nde "gönüllerinin". (Y.N.)

UMURU MALİYE VEKÂLETİ'NE*

(9 MAYIS 1920)

Resmi yazı

Ankara, 9.5.1336 [1920]

Umuru Maliye Vekâleti Celilesi'ne

Vazife için Ankara'dan Doğu'ya hareket edecek olan Büyük Millet Meclisi Umuru Hariciye Vekili Bekir Sami ve Umuru İktisadiye Vekili Yusuf Kemal Efendiler emrine on bin liranın ayrılması ve verilmesi rica olunur.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: *Atatürk'ün Milli Dış Politikası (Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1919-1923*, c.1, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, s.155-156. Eski yazı belge Ercüment Hüsnü Baki tarafından okunmuştur.

15. KOLORDU KUMANDANI KÂZIM KARABEKİR PAŞA'YA*

(9 MAYIS 1920)

15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri'ne

Leylei beratın[1] tebrikini ihtiva eden telgrafnameleri üzerine genel kurulun samimi teşekkürlerini arz etmeye memur edildim. Bu vazifeyi yaparken büyük bir vicdani haz duymaktayım, Efendim. 9.5.1336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*. Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960, s.719.
1 Leylei berat: Berat Gecesi. (Y.N.)

HEYETİ İCRAİYE KARARI
MAMÛRETÜLAZİZ VALİLİĞİ'NE MAZHAR MÜFİT BEY'İN TAYİNİ*
(9 MAYIS 1920)

Adet
3
Karar

Ankara, 336 [1920]

Suret

Mamûretülaziz[1] Valiliği'ne eski Bitlis Valisi ve Hakkâri Mebusu Mazhar Müfid Bey birinci sınıf maaşla tayin olunmuştur. Bu kararın icrasına Dahiliye Vekili memurdur.

19 Şaban 338 [1920]-9 Mayıs 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

Hariciye Vekili	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
Rıza Nur	Cami	Celâleddin Arif	Fevzi

Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	İktisat Vekili
Fehmi	İsmet	Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Rıza Nur	Hakkı Behiç

Aslına uygundur.
8.11.36 [1920]

* Aslı TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 09.05.1920, 030.18.1 - 01.1.3'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 2, Karar No: 3" kaşesi basılıdır. Eski yazı belge Dr. Derviş Kılınçkaya ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

1 Elazığ. (Y.N.)

15. KOLORDU KUMANDANI KÂZIM KARABEKİR PAŞA'YA*

(10 MAYIS 1920)

Ankara: 10.5.1336 [1920]

15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri ile
5/6 ve 6/7 şifreye

1. Milli Meclis'in görüşü, esas Bolşeviklerle teması ve maddi ve fiili bir ortak antlaşma temininden evvel tarafımızdan sınır haricinde askeri harekâta başlanmaması merkezindedir. Bundan dolayı daha önce de arz edildiği ve bildirildiği üzere ileri harekâtın bir anlaşmaya bırakılması zaruridir.

2. Bekir Sami ve Yusuf Kemâl Beyefendiler yarın Erzurum'a doğru Ankara'dan hareket ediyorlar. Oraca kendilerine ilhak edilecek olan askeri üyelerin hazır edilmelerini rica ederim.

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

* Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960, s.727-728.

HEYETİ İCRAİYE KARARI

İHRACAT SERBESTİSİNE HEYETİ İCRAİYE'NİN MÜDAHALE SALAHİYETİ*

(10 MAYIS 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

1. İhracatın kayıtsız şartsız serbestisi ve Heyeti İcraiye'den başka hiçbir makamın bu serbestiyi ihlal etmeye ve kayıt altına almaya salahiyettar olamayacağı kararlaştırılmıştır.

2. Bu kararın icrasına Dahiliye Vekâleti memurdur.

20 Şaban 338 [1920]-10 Mayıs 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Müdafaai Milliye Vekili Fevzi	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi İsmet	Dahiliye Vekili Cami	Hariciye Vekili Dr. Rıza Nur
Umuru Şer'iye Vekili Fehmi	Maarif Vekili Dr. Rıza Nur	Umuru İktisadiye Vekili Hakkı Behiç	Sıhhiye Vekili Dr. Adnan
	Nafıa Vekili İsmail Fazıl	Maliye Vekili Hakkı Behiç	Adliye Vekili Celâleddin Arif

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 10.05.1920, 030.18.1 - 01.1.4. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 2, Karar No: 4" kaşesi basılıdır.
TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan bazı el yazısı belgelerin fotokopisi, eski olduğu ve yıprandığı gerekçesiyle araştırmacılara verilmemektedir. Ancak, bu belgelerin Arşiv tarafından yaptırılan çevrimyazılarından yararlanılmaktadır. (Y.N.)

HEYETİ İCRAİYE KARARI

MOSKOVA'YA GİDECEK HEYETE HARCIRAH*

(10 MAYIS 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Mühim siyasi müzakerede bulunmak üzere Moskova'ya gitmeleri kararlaştırılan Hariciye Vekili Bekir Sâmi ve İktisat Vekili Kemâl Beylere harcırah ve zaruri masraflarına karşılık Hariciye bütçesinin özel faslından altı bin lira verilmesi kararlaştırılmıştır.

10 Mayıs 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
Dr. Rıza Nur	Câmi	Celâleddin Ârif	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Sıhhiye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	Dr. Adnan	İsmet	Hakkı Behiç

Maarif Vekili	Nafıa Vekili	Maliye Vekili
Dr. Rıza Nur	İsmâil Fazıl	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 10.05.1920, 030.18.1 - 01.1.5. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 2, Karar No: 4" kaşesi basılıdır.

ANTEP HEYETİ MERKEZİYESİ'NE*

(11 MAYIS 1920)

Ankara

Çok aceledir.

Antep Heyeti Merkeziyesi

Pek kıymettar olsa bile, vatanın müdafaasını bir tek şahsa bağlı bulundurmak doğru değildir. Orada Kılıç Ali Bey'le beraber yetişmiş büyük vatanperverler vardır. Ve sizlerin her birinizden Kılıç Ali Bey'i aşacak hizmetler bekleriz. Metin olunuz, telaş etmeyiniz; kıtalarınızı emniyetle muhafaza ediniz. Kılıç Ali Bey'le Maraş'ta telgraf merkezinde görüşürüz, Efendim. 11 Mayıs 1336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Sahir Üzel, *Gaziantep Savaşının İç Yüzü*, Doğuş Ltd. O. Matbaası, Ankara, 1952, s.58.

BURSA MEBUSLARI HASAN FEHMİ BEY İLE OSMAN NURİ BEY'İN MAZUR GÖRÜLDÜKLERİ HAKKINDA KARAR*

(12 MAYIS 1920)

Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesi'ne

Bursa mebuslarından Hasan Fehmi Bey'in[1] İstanbul'dan yaya olarak firar ile on beş gün çarıkla yürümüş olmasından sağ ayağının tırnakları düşerek uzun müddet tedaviye muhtaç bulunduğundan; ve yine Bursa mebuslarından Osman Nuri Bey'in ikametgâhında dizanteriye tutulmuş olup İstanbul'dan firarı mümkün olamadığından bahsederek adı geçenlerin mazur görülmeleri hakkında Erzurum Mebusu Salih Bey'in Büyük Millet Meclisi tarafından Heyeti İcraiye'ye havale buyurulan önergesi Heyeti İcraiye'ce de uygun görülerek, adı geçenler mazur kabul edilmişlerdir. Olbapta emir ve ferman hazreti menlehülemrindir.

12 Mayıs 1336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.1, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 3. Basım, Ankara, 1959, s.315.

1 Zabıtta "Mustafa Fehmi Bey" yazılı. Doğrusu "Hasan Fehmi Bey" olmalı. *Zabıt Ceridesi*'nin eski yazı basımında da "Hasan Fehmi Bey"dir. (Y.N.)

15. KOLORDU KUMANDANI KÂZIM KARABEKİR PAŞA'YA*

(12 MAYIS 1920)

15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri'ne

Sınırın tecavüzüyle Doğu'dan gelen harekâta iştirak hususundaki devletlilerinin yazıları Vekiller Heyeti'nce ehemmiyetle nazarı dikkate alındı. Vekiller Heyeti kati karar vermek için aşağıdaki noktalar hakkında yüksek görüşlerine tekrar müracaatı münasip gördü:

1. Kızılordu; Ermenistan ve Gürcistan sınırlarına geldikleri halde bizim yardım teminimiz için henüz bir müracaatta bulunmamışlardır. Halbuki buna imkân bulabilecekleri tahmin edilmektedir.

2. Ermenistan'a taarruz hareketimizi İtilaf devletleri ve Amerika harp ilanı kabul edecek ve ihtimal ki memleketin batı kısımlarından ve büyük ihtimalle Trabzon'dan taarruza geçeceklerdir. Bu genel işgale[1] karşı Doğu harekâtına iştirak eden kuvvetlerimiz Batı'yı korumak için ne kadar zamanda serbest kalabileceklerdir?

Bolşeviklerin bu takdirde maddi seri yardımları ne olabilecektir? Bolşeviklerle aramızda henüz bir mukavelename yapılmamış olduğundan yardımlarından emin olabilir miyiz?

3. Trabzon'a terk olunacak kuvvetin bir İngiliz ihracına karşılık vermeye ve müdafaaya kâfi gelememesi halinde bütün memleket dahilindeki tereddüdün aleyhimize gelişmesi akla geliyor. Ermeni ve Gürcistan sınırlarına temas eden Kızıl kuvvetlerin miktarı ne kadar tahmin edilmektedir?

4. Vekiller Heyeti'nin ve hatta bir dereceye kadar Büyük Millet Meclisi kararını almadan harekete geçmek mesuliyetini sakıncalı[2] görüyorum. Bu kararın alınmasında mukabil[3] temin edilecek menfaatların bir ittifakname ile tespit edilmiş olduğunu ifade etmek lüzumu anlaşılmaktadır.[4] Milli mevcudiyetimizi tehlikeye atacak bir mahiyette olacağı besbelli olan San Remo kararlarının da yakınlarda tebliği beklenmekte ve dolayısıyla Meclis'çe karar alınması yakındır, Efendim.

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

* Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960, s.728-729; Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi, Kutu 96, Belge 36'daki eski yazı belge. Ayrıca bkz. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi: 132/19543, s.19'dan aktaran: *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*. Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.327-328. TİTE Arşivi'ndeki eski yazı belge Sadık Perinçek tarafından okunmuştur.

1 *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "taarruza". (Y.N.)

2 *İstiklâl Harbimiz*'deki "mes'uliyetini mahzurlu" yerine, *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "mesuliyeti mahzurunu". (Y.N.)

3 *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "harekete mukabil". (Y.N.)

4 *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "anlaşılmaktadır" sözcüğü yerine "anlaşılmalıdır". (Y.N.)

KÂZIM KARABEKİR PAŞA'YA*

(12 MAYIS 1920)

Ankara: 12.5.1336 [1920]

Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri'ne

Trabzon Valisi Hamit Bey'in tavır ve muamelesi kendisinin işten çektirilmesini zaruri kılmaktadır. Dahiliye Vekâleti'nce münasip bir zat bulununcaya kadar şimdilik vilayet işlerinin vekâleten Üçüncü Fırka Kumandanı Rüştü Bey tarafından üstlenilmesi münasip görülmektedir. Zatı samilerince de tensip buyurulduğu takdirde resmi tebligatta bulunulmak üzere keyfiyetin bildirilmesi rica olunur.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960, s.733.

56. FIRKA KUMANDANI BEKİR SAMİ BEYEFENDİ'YE*

(12 MAYIS 1920)

Ankara
12.5.36 [1920]

56. Fırka Kumandanı Bekir Sami Beyefendi'ye

Kumandan Lobon'un Antalya'dan gelecek olan heyete iltihak etmek üzere Eskişehir'e gelmesi uygundur. Eskişehir ve Antalya'ya tebligat yapılmıştır.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Türk Tarih Kurumu Arşivi'nde bulunan Bekir Sami Arşivi, 7. Defter. Eski yazı belge Dr. Derviş Kılınçkaya tarafından okunmuştur.

1. KOLORDU KUMANDANLIĞI'NA TRAKYA MÜDAFAAİ HUKUK HEYETİ MERKEZİYE RİYASETİ'NE*

(14 MAYIS 1920)

Şifre çözümü

Ankara, 14.5.336 [1920]

1. Kolordu Kumandanlığı'na
Trakya Müdafaai Hukuk Heyeti Merkeziye Riyaseti'ne

C. 12 Mayıs 336 [1920] şifreye:

1. Edirne Fevkalade Meclisi'nin Yunan işgali ihtimaline karşı Trakya'nın müdafaa esası dahilinde verdiği karar uygundur.

2. Paris'teki Osmanlı delege heyeti milletin hiçbir suretle vekâletine sahip değildir. Bunların memleketimizin hiçbir parçası hakkında Konferans'ın vereceği kararı tasvibe, redde salahiyetleri yoktur. Dolayısıyla bunlar tarafından kabul ve imza edilecek bir antlaşma hükümleri yok hükmündedir. Sulh Konferansı kararları malum olunca buna karşı yapılacak hareket Büyük Millet Meclisi'nce tayin edilecek ve size de lüzumlu tebligat yapılacaktır. Bununla beraber, son malumat Edirne vilayetinin Yunanlılara verilmesinin Konferans'ça kararlaştırılmış olduğu merkezindedir. Bu kararı bozduracak siyasi değişiklikler ancak tarafımızdan barış yoluyla ve tam bir metanetle müdafaa edildikten sonra mümkün olabilecektir, Efendim.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* TC Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, A. VRK. 1338.8.25'ten fotokopisiyle birlikte aktaran: *Atatürk İle İlgili Arşiv Belgeleri (1911-1921 Tarihleri Arasına Ait 106 Belge)*, TC Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara, 1982, s.81, 194. Ayrıca bkz. Tevfik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele*, c.1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987, s.290. Eski yazı belge Ercüment Hüsnü Baki ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

1. KOLORDU KUMANDANLIĞI'NA*

(14/15 MAYIS 1920)

Ankara, 14/15 Mayıs 1920

1. Kolordu Kumandanlığı'na

12 Mayıs 1920 tarihli şifre cevabıdır:

Yunan işgaline karşı, Trakya'nın müdafaası hususunda, 1. Kolordu'ca verilen karar Büyük Millet Meclisi'nin görüşüne tamamıyla uygundur. Bu hususta Bulgarlarla yapılmakta olduğu bildirilen anlaşma teşebbüsü isabetlidir. Yunan işgal teşebbüsü tahakkuk ederse, Aydın cephesinde tarafımızdan mümkün olan teşebbüslerde bulunulması ve aydınlatılabilir ve istifade edilebilir olan her unsurdan Yunanlılar aleyhine istifade hususu ehemmiyetle nazarı dikkatte tutulmaktadır, Efendim.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* "60. Tümen Kumandanı Yb. Cemil Bey'in Genelkurmay Başkanlığı'na takdim ettiği muharebe raporu", s.5'ten aktaran: Tevfik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele*, c.1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987, s.289.

15. KOLORDU KUMANDANI KÂZIM KARABEKİR PAŞA'YA*
(15 MAYIS 1920)

Ankara: 15.5.1336 [1920]

15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri'ne

Gayet aceledir.

1. Mudurnu civarında iki günden beri devam eden çarpışma, sevk olunan müfrezenin kolbaşısı dün akşam varmış olmasına rağmen bugün yeniden ve şiddetli başlamış ve 10 evvel'den beri telgraf hattının kesilmesinden asilerin Mudurnu'yu işgal ettikleri anlaşılmıştır. Muharebenin cereyanına ve neticesine dair başka malumat yoktur.

2. Sivas'ın Yenihan civarında yedi-sekiz yüz kişi toplanarak Padişah'la Kuvayi Milliye arasında muharebe ve çarpışmaya mahal vermemek ve padişahımızla barışçı şekilde meseleyi halletmek ve neticelendirmek istediklerini vesaireyi havi, Sivas Vilayeti'ne dün bir talepname vermişler ve taarruz edilirse karşılık verileceğini ve müdafaa edileceğini ve Samsun'da kuvvayi tenkiliyeye[1] hürmet arz edeceklerini ve bütün gruplarını yardıma davet eyleyeceklerini ve kıtaların silahla köylerine firarlarını temin eylediklerini bildirmişlerdir. Bu hadise, bütün memleketi kapsayan İngiliz irticai teşkilatının mühim bir safhası olup hadiseyi süratle halledecek kâfi kuvvet Sivas ve Tokat'ta mevcut olmadığından, ne yazık ki süratle genişlemeye pek müsaittir. Az zamanda bütün Orta Anadolu'nun bu taşkınlığa kapılarak sınırların yabancılara mukavemetsiz açık kalması ihtimal dahilindedir. Trabzon-Erzurum istikametinin de böyle bir fesada yatak olması eğilimi olduğu malumdur. Son alınan haberlere göre Aziziye civarında da bir hareket bulunduğu Kayseri'den bildirilmiştir.

3. Bu vaziyete göre yüksek görüş ve tedbirlerinin bildirilmesini rica ederim. Biz her şeyden evvel bütün kuvvetimizle memleketimizin dahili dayanışmasını muhafazaya muvaffak olursak sınırlarımızı kurtarmaya muvaffak olacağımız kanaatindeyiz. Dolayısıyla kolordumuz kıtaları ile dahi her şeyden evvel irticayı imha edecek surette batıya doğru harekât ve tertibat düşünmek mecburiyetindeyiz. Bundan başka bütün dahili fesatlıkların, kuvvetlerimizi dahilde atalet halinde bırakarak sınırlarımızı yabancılara teslim için tertip edilmiş olduğuna eğer Erzurum halkı hakikaten kani iseler, bunlar civardaki, hatta uzaktaki halk ve ulemaya devamlı mektuplar ve telgraflar yazarak mühim aydınlatma vazifesi yapabilirler. Cevabını bekliyorum, Efendim.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960, s.732-733.

1 Kuvvayi tenkiliye: Cezalandırma, bastırma kuvvetleri. (Y.N.)

HEYETİ İCRAİYE KARARI
ANKARA VE SİVAS'TA ONAR BİN KİŞİLİK BİRER FIRKA TEŞKİLİ*
(16 MAYIS 1920)

Karar
Adet
6

Ankara, 336 [1920]

Suret

Ankara ve Sivas'ta onar bin kişilik birer fırka teşkili kararlaştırılmıştır.
Bu kararın icrasına Müdafaai Milliye Vekili memurdur.

27 Şaban 338 [1920]-16 Mayıs 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

Hariciye Vekili	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
Rıza Nur	Cami	Celâleddin Arif	Fevzi

Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	İktisat Vekili namına
Fehmi	İsmet	Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmâil Fazıl	Rıza Nur	Hakkı Behiç

Aslına uygundur.
8.11.36 [1920]

* Aslı TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 16.05.1920, 030.18.1 - 01.1.7'de bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 3, Karar No: 6" kaşesi basılıdır. Eski yazı belge Dr. Derviş Kılınçkaya ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

HEYETİ İCRAİYE KARARI

KUVAYİ MİLLİYE'NİN MÜDAFAAİ MİLLİYE TEŞKİLATINA BAĞLANMASI VE İAŞESİNİN KAMU MALLARINDAN TEMİNİ*

(16 MAYIS 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Kuvayi Milliye'nin genel olarak Müdafaai Milliye Teşkilatı'na bağlanması suretiyle birleştirilmesi ve buna göre tanzim edilecek bütçe tertip edilmekte olduğundan, bunun neticesinde iaşe ve infakın[1] tamamen kamu mallarından temin edilmesine karar verilmiştir.

Bu kararın icrasına Müdafaai Milliye ve Maliye Vekilleri memurdur.

27 Şaban 338 [1920]-16 Mayıs 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
Dr. Rıza Nur	Cami	Celâleddin Arif	Fevzi

Umuru İktisadiye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru Şer'iye Vekili
Hakkı Behiç	İsmet	Dr. Adnan	Fehmi

Nafıa Vekili	Maliye Vekili
İsmâil Fadıl[2]	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 16.05.1920, 030.18.1 - 01.1.8. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 4, Karar No: 7" kaşesi basılıdır. Aynı belgenin eski yazı sureti için bkz. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Arşivi, Dolap 10, Göz 2, Dosya 74/A'dan fotokopisiyle birlikte aktaran: *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1965, sayı 54, Vesika No: 1235. *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*'ndeki eski yazı belge Ercüment Hüsnü Baki ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

1 İnfak: Nafaka verip geçindirme, besleme. (Y.N.)

2 "İsmail Fazıl" olmalı. (Y.N.)

HEYETİ İCRAİYE KARARI
HÜDAVENDİGÂR VALİLİĞİ'NE HÂCİM BEY'İN TAYİNİ
(16 MAYIS 1920)

Adet
8 karar

Suret

Ankara/336 [1920]

Hüdavendigâr Valiliği'ne asaleten Karesi Mebusu Hâcim Bey birinci sınıf maaşla tayin edilmiştir.

Bu kararın icrasına Dahiliye Vekili memurdur.

27 Şaban 338 [1920]-16 Mayıs 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

Hariciye Vekili	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
Rıza Nur	Cami	Celâleddin Arif	Fevzi

Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	İktisat Vekili
Fehmi	İsmet	Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Rıza Nur	Hakkı Behiç

* Aslı TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. 23/24.05.1920. 030.18.1.1 - 1.1.9'da bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter. C. No. 1. S. No. 4. Karar No: 8" kaşesi basılıdır. Eski yazı belge Dr. Derviş Kılınçkaya ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

HEYETİ İCRAİYE KARARI

SİVAS'TA BİR TEMYİZ MAHKEMESİ TEŞKİLİNE DAİR KANUN TASARISININ KABULÜ

(16 MAYIS 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Umuru Adliye Vekâleti tarafından Sivas'ta bir temyiz mahkemesi teşkiline dair tanzim edilen kanun tasarısı kabul edildi ve Büyük Millet Meclisi'ne teklifi karara bağlandı.

27 Şaban 338 [1920]-16 Mayıs 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
Dr. Rıza Nur	Cami	Celâlettin Arif	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru Iktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 16.05.1920.030.18.1.1 - 1.1.10. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 5, Karar No: 9" kaşesi basılıdır.

HEYETİ İCRAİYE KARARI

İSTANBUL HÜKÜMETİ'NİN 16 MART 1920'DEN SONRA YAPTIĞI ANTLAŞMA, SÖZLEŞME VESAİRENİN FESHEDİLMİŞ SAYILMASI HAKKINDAKİ KANUN TASARISININ BAZI DEĞİŞİKLİKLERLE KABULÜ*

(16 MAYIS 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Büyük Millet Meclisi'nden Heyeti İcraiye'ye havale olunan ve İstanbul hükümetince 16 Mart 1336 tarihinden itibaren yapılmış ve yapılacak olan antlaşmalar, sözleşmeler vesairenin feshedilmiş sayılması hakkındaki kanun tasarısı bazı değişikliklerle kabul edilmiş ve Meclis'te Umuru Adliye Vekili tarafından müdafaa edilmesi karara bağlanmıştır.

27 Şaban 338 [1920]-16 Mayıs 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
Dr. Rıza Nur	Cami	Celâlettin Arif	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 16.05.1920, 030.18.1.1 - 1.1.11. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 5, Karar No: 10" kaşesi basılıdır.

KONYA'DA 12. KOLORDU KUMANDANI FAHRETTİN BEYEFENDİ'YE*

(16 MAYIS 1920)

Konya'da 12. Kolordu Kumandanı Fahrettin Beyefendi'ye

Konya'da yeni ortaya çıkan vakanın izalesi ve tekerrürünün önlenmesi hususunda alınan tedbirlerin pek isabetli olduğunu arz ederim. 16.5.1920

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Fahrettin Altay, "Millî Mücadele Hâtıralarım", *Hayat* mecmuası, c.I, sayı 13, 1959, s.13.

NAZİLLİ'DE UMUM KUMANDAN DEMİRCİ MEHMET EFE'YE*

(17 MAYIS 1920)

17 Mayıs 336 [1920]

Nazilli'de Umum Kumandan Demirci Mehmet Efe Kardeşime

C. 15 Mayıs 336 [1920] şifre. Asiler ile şimdiki halde Mudurnu ve Geyve Boğazı havalisinde şiddetli çarpışmalar yapıyoruz ve Hakkın inayetiyle ve Aydın'ın kahraman efe süvarilerinin aslan gibi hücumlarıyla asileri tepelemekteyiz. Bu çarpışmalar için cephaneye şiddetle ihtiyacımız olduğundan, eldeki bütün cephaneyi bu işi bitirinceye kadar ihtiyat gibi saklamaya mecbur olduk. Yakında ve inşallah cephane hakkındaki biraderane arzularını da yerine getireceğiz. Gözlerinden öperim kardeşim. Diğer paşalar ve mebus biraderleriniz ve Refet Beyefendi hürmetlerini takdim eylerler, Efendim.

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, E.U. Basımevi, Ankara, Haziran 1955, Sayı 12, Vesika No: 326. Eski yazı belge Ercüment Hüsnü Baki ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ GİZLİ OTURUMUNDA KONUŞMA

ANAVATANA İLTİHAK EDEN ELVİYEİ SELÂSE'DE TEŞKİLAT YAPILMASI İÇİN HÜKÜMETE SALAHİYET VERİLMESİNE DAİR ÖNERGELER VE GENEL VAZİYET HAKKINDA*

(17 MAYIS 1920)

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Ankara): Efendim, beş altı günden beri devam eden dahili ahvali sıra ile arz edeceğim.

Son verdiğim malumatta, Arif Bey kumandasında bir müfrezemizin Yabanabat'a[1] geldiğini ve oradaki diğer kuvvetlerle birleştiğini arz etmiştim. Bundan dört beş gün evvel, Arif Bey bir kazaya uğradı. İhtimal ki, işitmişsinizdir. Kendisi Yabanabat'ta çadırında yatarken öldürülmüştür. Şimdiye kadar yaptığımız soruşturma neticesinde açık noktaya kavuşamadı. Bunun ya dahilden veya hariçten vukuuna dair kati bir emare elde edemedik. Bazıları diyorlar ki, kendisinin sert tabiatlı olması ve harekât esnasında maiyetine biraz baskılarda bulunmuş olması gibi sebeplerle, doğrudan doğruya, kendi etrafında bulunanlardan bu kazanın çıkmış olabileceğine ihtimal veriyorlar. Fakat yine bazı malumat vardır ki, bunun yakınına sokulan kimseler zehirlemiş ve bu suretle vaka husule gelmiştir. Her halde açık ve kati bir malumat yoktur. Bununla beraber soruşturma derinleştiriliyor, efendim.

Arif Bey'in bu kaybıyla oradaki vaziyetimizde hiçbir değişiklik hasıl olmamıştır. Zaten kuvvetler vardır. Yine oradadır. Yalnız Arif Bey'in doğrudan doğruya kendi şahsına bağlı olan ve şuradan buradan aldığı efradın kimi memleketine gitmek istemiş ve kimi üzüntüsünden dolayı artık orada kalamayacağını beyan etmiştir. Biz de bunlara ayrı ayrı muamele yaptık. Bazılarını terhis ettik. Bazılarını başka yerlere gönderdik.

* *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, c.1, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985, s.31-35; *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*, Hazırlayan: Sadi Borak, Çağdaş Yayınları, İstanbul, Eylül 1977, s.71-83.

Atatürk'ün gizli oturumlarda yaptığı konuşmalar hazırlanırken *TBMM Gizli Celse Zabıtları* esas alınmış, Sadi Borak'ın hazırladığı *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'ndan da yararlanılmıştır. Sadi Borak'tan yararlanılan yerler dipnotlarda belirtilmiştir.

TBMM Gizli Celse Zabıtları'nda Mustafa Ünver, *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda ise Sadi Borak tarafından, zabıtların bazı yerlerine parantez içinde kimi sözcükler eklenmiştir. Bunlar da dipnotlarda belirtilmiştir.

Bu çalışmada, Sadi Borak'ın kendi el yazısıyla üzerinde düzeltmeler yaptığı ve sağlığında Kaynak Yayınları'na verdiği, halen Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'nde bulunan *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları* kitabından yararlanılmıştır. Bu kitabın yeni basımı için bkz. *Atatürk'ün Gizli Oturumlardaki Konuşmaları*, Derleyen: Sadi Borak, Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 1997.

Yukardaki konuşma, Reisisani Celâlettin Arif Bey'in riyasetinde, 17 Mayıs 1920 Pazartesi günü öğleden sonra saat 3.10'da açılan 17. toplantı 2. celsede yapılmıştır. (Y.N.)

1 Kızılcahamam. (Y.N.)

Yine biliyorsunuz ki, Mudurnu'da, Düzce güneyinde, Bolu güneybatısında bizim müfrezemiz vardı. Yalnız o kadarını arz etmiştim. Fakat genel olarak Bolu ve Düzce'ye karşı almakta olduğumuz daha geniş askeri tedbirleri tafsilatıyla anlatmamıştım. Bu tafsilattan arz edeceğim şudur ki, Mudurnu'ya biz kâfi miktarda kuvvetler yığmakla meşguldük. Orada yalnız ufak bir müfrezemiz vardır. Anlaşılan Düzce asileri[1] ve onların teşvikçileri orada bazı yığınaklar yapılmakta olduğunu hissetmiş olacaklar ki, bunun üzerine 13 Mayıs'ta öğleden sonra Mudurnu müfrezesine kuzeyden gelen birtakım asiler, o civarda bulunan köylüleri dahi baskı ve tehdit ile beraberlerinde almak suretiyle müfrezeye taarruz ettiler. Muharebe o gün akşama kadar devam etti. Gece devam etti. Henüz güneyden geçmekte olan kuvvetler iltihak etmemiştir. On dördüncü günde bu müfreze orada yalnız kaldı ve yalnız başına müdafaa etti. O günü de kazandık. Yapılan bir karşı taarruz neticesinde mağlup oldular, perişan bir şekilde dağıldılar. Ricat eylediler. Bu ricat eden asileri gündüz süvari ile bir yere kadar takip ettik. Gece dahi takibe devam olundu. Gece takip icra eden piyade müfrezeleri –Abat silsilesi vardır Mudurnu civarında– Abat silsilesinin güney yamaçlarında tekrar çarpışma şiddetli ve ciddi olarak başladı. Bunu müteakip Mudurnu'dan gelen takviye kıtalarının yaptığı baskı ve taarruz neticesinde asiler tekrar mağlup oldular ve perişan bir şekilde bir kısmı kuzeye, bir kısmı batıya ricat etti. Dolayısıyla, muhaberelerin neticesi bugün bu şekilde son bulmuştur. Tabii oradaki kuvvetlerimiz yalnız Abat silsilesine hâkim olmakla yetinmediler.[2] Geride gelmekte olan kuvvetlerimiz vardı.

Aynı tarihte 13 Mayıs'ta Geyve Boğazı kuzeyinde bir vukuat oldu efendim. Son alınan malumata göre, Anzavur bu tarafa geçmişti. Adapazarı, Hamidiye, Kemaliye Kumbaşı namındaki köylerde beraberinde bulundurduğu 400-500 kadar asi ve bir top ile Geyve Boğazı'nın kuzeydoğusunda bulunan sırtlara –bizim kuvvetlerimiz vardı– Boğazköy civarında 10-16 gecesinde bir baskın yapmış ve oradaki sırtları işgal etmiştir. Dün 16 Mayıs'ta tarafımızdan yapılan karşı taarruzda Anzavur'un burada bulunan kuvvetleri mağlup oldu ve bütünüyle tekrar kuzeye ve eski yerlerine ricat etti. Dolayısıyla, asilerin gerek Geyve Boğazı ve gerek Mudurnu istikametinde yapmak istedikleri hareket bu suretle neticesiz bırakılmıştır ve bizim daha tesirli harekâtımız için yapmış olduğumuz planı bozmaya muvaffak olamadılar. Biz yine tertibatımızı tamamlamakta devam ediyoruz.

Bunlarla meşgul olduğumuz sırada Yenihan'da da bir vaka oldu. Yenihan biliyorsunuz ki, Sivas'ın kuzeyindedir. Eski müteahhitlerden Nazım namında birisi, meşhur eşkıyadan Kara Mustafa ve bir de katil Saim namıyla meşhur bir adam, bunlar, Yenihan, Zile ve o civardaki ahaliyi ifsat ile meşgul olmaya başlamışlar. Bunun neticesi olarak aynı tarihte yine Kaman civarında birtakım halkı toplamışlar –ki 400-500 kişi kadar miktarları vardır– Yenihan merkezinde toplanmışlar. Sivas vilayetine bir ültimatom vermişler. Bu ültimatomda diyorlar ki: Siz Padişah'la muharebe ediyorsunuz. Bundan vazgeçiniz ve bizden çok vergi alacaksınız, asker alacaksınız gibi sözler söylemişler ve birçok tehditlerde bulunmuşlardır. Anlaşılıyor ki, halkın bir kısmı anlamadan bu işe iştirak ediyor. Bir kısmı da cebir ve baskı ile iştirak ediyor.

1 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda, "Düzce asileri" sözcüklerinin aslı olan "Düzce usatı" yerine "Düzce isyanı". (Y.N.)

2 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda, "yetinmediler" sözcüğünün aslı olan "iktifa etmediler" yerine "iktifa ettiler" (yetindiler). (Y.N.)

Askeri tedbirler neticesi olmak üzere, zaten anlamayarak toplanmış olan halk, bu tedbirler neticesinde dağılmışlar ve Nazım ile Kara Mustafa'nın çapulculuk yaptığını kendileri de görmüşlerdir. Bu suretle Yenihan'da ortaya çıkan vaka bugün için bertaraf edilmiş bulunuyor. Fakat sebeplerini vesairesini takip ile meşgul oluyoruz. Bu Yenihan vakası haber verildiği gün Aziziye'de de bir toplanma olduğunu haber aldık. Fakat bunun mahiyeti anlaşıldı. Herhangi bir hareketle alakası olmayan şahsi birtakım soğukluktan dolayı birkaç kişinin bir araya geldiği bildirilmiştir. Hakiki olarak bir vaka yoktur.

Efendim; biliyorsunuz ki, Konya'da da ufak tefek bazı vakalar olmuştu. Orada bulunan kumandan takibat yaptırdı. İcap edenleri tutukladı. Bütün icraatı henüz araştırma mahiyetinde idi. Evvelki gün yeni bir hadise olmuş. O da şehir dahilinde silah sesi duyulmuş ve mahpushanede bulunan tutuklular birbirine silah kullanmış ve asker de bunlara karşı silah kullanmaya mecbur olmuş. Bütün bu gürültü neticesinde ciddi bir vaka yok. Her halde henüz gerek merkezi Konya'da ve gerek muhitlerinde teşvikan vaki olan bir vakadan sonra orada vali ve kumandan olan zat örfi idare ilan etmeye mecbur olmuş ve 15 Mayıs tarihinden beri Konya'da örfi idare ilan edilmiştir.

Antep'te yeni ve mühim bir vaka yoktur. Biliyorsunuz ki, orada da muharebeler olmaktadır ve son bir muvaffakiyetimiz vardır. Ondan sonra yeni bir malumat olmadı. Dün, on altıda, bir Fransız tayyaresi Antep ufuklarında uçtuktan sonra Ceraplus istikametine gitmiştir.

Fransızlarla alakası olduğu için diğer bir ufak vakadan bahsedeyim. İstanbul'ca Zonguldak bağımsız liva haline sokulmak istenilmiş ve daha evvelce tarafımızdan idareten bağımsız liva yapılmış ve kaymakam da mutasarrıflık vekâletine tayin edilmişti ve kendisine emir verilmişti ki, İstanbul'dan bir mutasarrıf gelirse mani olunuz. Son aldığımız malumatta İstanbul'dan Kadri Bey isminde bir adam gelmiş ve doğrudan doğruya Fransız karargâhına gitmiş ve mutasarrıflık vazifesini orada üstlenmiş. Bittabi biz henüz Zonguldak'ın üzerinde tesirli olmak için meşgul olmuyoruz. Fakat Zonguldak'ın dahil ve harice karşı işgalini tanzim etmek istiyoruz. Zonguldak'ın kaza veya mutasarrıf merkezini dahile naklini yazdık. Geçenlerde vuku bulan maruzatımda, Fransızlarla münasebetimizi arz etmiştim. Buraya bir heyet, salahiyet sahibi bir heyet gelecekti. Şimdiye kadar cereyan eden haberleşmelerde İstanbul'dan Binbaşı Labor isminde bir zat buraya gelecekti. Bursa'ya geldi. Oradan verdiği telgrafta diyor ki; Antalya'ya çıkacak bir heyetle Eskişehir'de birleşmek üzere iltihak emrini aldım. Müsaade ediniz seyahatime... Bittabi müsaade edilmişti. İkinci bir telgrafta diyor ki: Hareket edeceğim sırada yeni talimat almak üzere İstanbul'a dönmem bildirildi. On ikide bu heyet Antalya'ya çıkmamıştır. Yalnız bu esnada General Goro'dan[1] –Suriye temsilcisi olan bir zattır– vasıta ile bir telgraf geldi, özür beyan ediyordu. General Doke'den[2] bugün aldığımız telgrafta heyetin Antalya'ya ulaşmasını beklediğini yazıyor.

Trakya'dan da geçenlerde bahsetmiştik ve en son yüksek heyetinize arz ettiğim vaziyet şu idi zannederim: Evvela Doğu Trakya'nın coğrafi vaziyeti itibariyle müş-

1 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "General Gouraud'dan". (Y.N.)
2 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "Döke". (Y.N.)

külatla hareket etmek düşünceleri ortaya konuyordu ve bütün bu düşüncelerde bir de Fransız aldatmaları vardı. Her halde yalnız başlarına mevcudiyet muhafaza edilemeyecektir. "Fransız mandası talep edelim, uygun olur mu" diye düşünülüyordu. Fransız mandasına girmek, yine neticesi Yunanlılara verilmek olacağından, o haberleşmeden sonra Edirne'de iki yüz kırk kişiden ibaret olmak üzere bir kongre yapıldı. Bu kongrenin verdiği en son kararlar da kati surette mevcudiyeti muhafaza etmek ve Yunanlılara karşı müdafaayı kabul etmekten ibaretti. Gerek bu heyetten gerek kumandanlarından aldığımız en son telgrafta, bu kararın pek kati olduğunu ve bütün Trakya'da bulunan kolorduca da müdafaa vasıtalarına girişildiğini yazıyordu.

Sonra San Remo müzakerelerinin son bulduğu tabii yüksek tarafınızca duyulmuştur.

Türkiye barışı hakkındaki şartnamesinde İstanbul'dan gönderilen heyete tebliğ edildiğini ve bir aya kadar cevap verilmek üzere izin verildiğini işitmiş olacaksınız. Bizim de malumatımız vardır. Kararlar henüz yayımlanmadı. Yalnız bize özel olarak gelen malumatta bir defa Trakya'nın Çatalca hattına kadar Yunanlılara verilmesi vardı. İzmir'in Yunanlılara verilmesi, doğudan bir kısım arazinin, Trabzon'un doğusuna kadar olan arazinin Ermenilere terki vardır. İstanbul Boğazları hakkında Londra kararlarının tatbikinin kararlaştırıldığı bildiriliyordu ve zannederim ki, esas metinde de bunlar vardır. Bizim gördüğümüz suretlerle...

Mustafa Taki Efendi (Sivas): Doğu sınırı nerelere kadardır?

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Devamla): Doğu sınırında deniliyor ki, Trabzon'un doğusuna kadar Ermenistan'a...

Efendim; Doğu hakkında en son aldığım malumatta, eski malumatımızı değiştirecek kadar büyük bir şey yoktur. Gürcistan malum, vuku bulan taarruza karşı seferberliğini yapmakla meşgul ve sınır üzerinde bulunan bir köprüye doğudan gelmiş olan kuvvetler hücum ediyor, taarruz ediyor. Gürcüler de bu köprüyü tahribe mecbur oluyorlardı. Karabağ'da kuvvetler toplanıyordu. Bu kuvvetlerin Ermenistan'a taarruzu ihtimali vardır. Kati malumatımız yoktur. Bunun da sebebi biz doğrudan doğruya malumat alabiliyorduk. Son günlerde anlaşılıyor ki, İngilizler buna biraz mani oluyorlar. Onun için ancak Odesa'dan ve Sivastopol'dan malumat alabiliyoruz ve bu malumat da bir hafta gecikiyor.

Nebil Efendi (Karahisar Sahip): Aydın hakkında bir şey var mı, Sulh Konferansı'nca?

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Devamla): İzmir Yunanlılara terk olunacaktır, demişler. Yunanlılar İzmir kuzey cephesinde birkaç gün evvel bir taarruz yaptılar –ki 10 Mayıs 1336 [1920] zannederim– muvaffak olamadılar. Biliyorsunuz zannederim.

Doğu hakkında yeni bir malumat yoktur. Yalnız Batum'daki İslam Cemiyeti üyelerinden Mehmet Edip, Ahmet Akif, Mahmut Celâl[1] Efendiler mensup oldukları cemiyetler namına Büyük Millet Meclis'iyle temas etmek üzere 13 Mayıs'ta Samsun'a geldiler. 15 Mart 336'da [1920'de] verdikleri malumat çok bir şey değil.

1 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "Mehmet Celâl". (Y.N.)

Yalnız Batum'daki tezahürata karşı İngilizlerin hiçbir harekette bulunamadığını bildiriyorlar. Yalnız burada dikkate değer bir iki şey var.

Gürcülerle Ermenilerin çoğunluk itibariyle Bolşeviklere eğilimli iken İngilizlerden bazı menfaatlar elde etmek için şimdilik karşı vaziyet gösterdiklerine dairdir. Gerçi Gürcülerin Bolşeviklere eğilimli olduğuna dair, hatta bir ittifakname yaptıklarına dair malumat vardır. Fakat bunu sağlam görmüyoruz. Bunu daha çok haber olarak görüyoruz. Ondan dolayı uzun uzadıya bundan bahsetmek istemem. Yalnız fikir itibariyle şunu arz etmek isterim ki, Gürcülerin yaptığı söylenen ittifak bittabi azami derecede Gürcistan menfaatlarına aittir. Mesela bizim Elviyei Selâse'mizi[1] dahi memleketimizden ayırmak tasavvurundadırlar. İngilizler böyle yayıyorlar. Gürcülerin bizden evvel Bolşeviklerle ittifak yapmaları bizim aleyhimizde olabilir. Başka bir arzunuz var mı efendim?

Bir Mebus B.: Suriye'den birisi geliyor demiştiniz.

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Devamla): Suriye'den birisi geliyor, yoldadır.

Hamdi Namık[2] Bey (İzmit): Azerbaycan tarafından bize bir müracaat var mı?

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Devamla): Efendim, bizim başından beri Kafkasya dahilinde birtakım adamlarımız vardır ve oraya gitmiş olan zevata verilen salahiyetlere göre Azerbaycanlıların bizim görüşümüz dahilinde bizimle işbirliği yapmalarının temini kendilerine havale edilmişti. Son aldığımız bir malumat vardır ki, [...][3] bu malumatta, Azerbaycan-Türkiye ittifakı tasdik edilmiştir, ibaresi vardır. Fakat bittabi nasıl şartlar söz konusu olmuştur, ona dair tafsilat olmadığı için arz etmiyorum. Azerbaycan hükümetinin işbirliğini tevhit etmek lehimizedir.

Bir Mebus B.: Bozantı henüz düşmedi mi?

Müfit Efendi (Kırşehri): Mudanya'da bir toplantı olacaktı, ondan bir şey çıkmadı mı?

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri: Hayır çıkmadı efendim.

Haşim B. (Çorum): Paşa Hazretleri. Ermenilerin Bolşeviklerle ittifakı bizim aleyhimizde olur. Biz, onlardan evvel anlaşsak acaba mümkün değil mi? Bolşeviklerle ittifak etsek olmaz mı?

Paşa Hazretleri: Efendim, ben yetişemedim. Fakat Yüce Meclis'iniz burada okunmuş olan bir önergeyle Heyeti İcraiye'ye bir dereceye kadar salahiyet verdi. *(Elviyei Selâse'ye dair sesleri.) (Salahiyeti her hususta genişletiriz sesleri.)*

[...]

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri: Her halde Doğu'da yapacağımız icraatı ve harekâtı bir defa kendimiz vicdanımıza ve aklımıza karşı kati vasıtalara kavuşturabildiği-

1 Elviyei Selâse: Üç liva (Kars, Ardahan, Batum). (Y.N.)
2 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "Hamdi Bey". (Y.N.)
3 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda, burada Mustafa Ünver tarafından "belki 15 günlük bir malumattır" sözcükleri eklenmiş. (Y.N.)

mizi görmeliyiz. Bunu gördükten sonra Genel Kurul'unuza arz eder ve ondan sonra [...].[1] Kendimizde hiçbir şeye kanaat hasıl olmadıkça bir işe başlayamayız ve zaten bundan evvel milli maksatlarımızın temin ve elde edilmesi için her türlü teşebbüslere girişmemiz için salahiyeti, Heyeti İcraiye'ye bahş buyurmuştunuz. Biz o salahiyete dayanarak tabii her tarafta teşebbüslerde bulunmaktayız. Ancak bu teşebbüslerin fiil haline sokulması için tarihe karşı, millete karşı çok düşünmek mecburiyetindeyiz ve bu düşünceler son icraatın yaklaştığını anlattığı zaman, zannediyorum ki, yüksek heyetinizde icap eden kanaat ve itimat hasıl olacaktır.

Mustafa Efendi (Ankara[2]): Mudurnu'dan bahsettiniz. Gerede ve Çerkeş'te vaziyet nasıldır, ahalinin harekâtı nasıldır?

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri: Yüksek malumunuz, Gerede'de bir kısım halk tamamıyla Düzce'den gelenlerle işbirliği yapmıştı ve çok fenalığı da dokundu. Gerede'nin geçen arz etmiştim, Çerkeş üzerinden gelen bir müfrezemiz, güneyden Yabanabat'a gelen bir müfrezemiz aldatılmıştı ve tekrar yerlerine dönmeye mecbur oldular. Bundan sonra biz Gerede'yi yakmak, yıkmak, vurmak istemedik. Çünkü her halde aldatıldığına kani idik. Dolayısıyla, Gerede üzerine yürümekten vazgeçtik. Yalnız, Çerkeş'te ve Yabanabat'ta harekete hazır olmak üzere kuvvetlerimiz vardır. Asıl tedibi[3] icap eden Düzce olduğuna kani bulunuyoruz. Dolayısıyla, oraya karşı harekette bulunacağız. Ondan sonra tekrar Geredeliler, biz asi vaziyette bulunmak istiyoruz, derlerse bittabi onun da icabına bakarız.

Nazım B. (Tokat): Konya'daki icraat nedir?

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Devamla): Efendim, bu, kanuni icaplarına göre yapılmıştır. Yüksek malumunuz vali orada gördüğü lüzum üzerine Dahiliye Nezareti'ne müracaat etmiş, kanuni icaplar ne ise buna girişmiştir.

Dr. Mazhar B. (Aydın): Arif Bey'in öldürüldüğü havadisinden sonra birçok fena söylentiler Meclis'in içine yayılıyor.

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Devamla): Arif Bey öldükten sonra buyurduğunuz gibi bazı yerlerde asilerin bazı köyleri yaktığı ve bazı yerlerde tedibat yaptığı doğrudur. Bu tedibat ve tenkilatta[4] aşırı hareket ettiğine dair malumat vardır. Yalnız halk tarafından bize vuku bulmuş bir şikâyet yoktur. Bu malumatı kendi adamlarımız marifetiyle alıyoruz. Buna karşı yaptığımız tedbir, kumandanları ve askeri kati surette böyle şiddetli baskılardan men ediyoruz. Buna katiyen muhalif bulunuyoruz. Tehdit ile vaziyet alıyoruz. Beri taraftan [...][5] isek, bu halkı şaşalatmaktan başka bir şe-

1 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda, burada Mustafa Ünver tarafından "bir karara varırız" sözcükleri eklenmiş. (Y.N.)
2 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda "Antalya". "Mustafa Efendi" ve "Mustafa Hilmi Efendi" adlı Ankara mebusları var. Antalya Mebusu ise "Mustafa Bey". (Y.N.)
3 Tedip: Cezalandırma, haddini bildirme, bastırma. (Y.N.)
4 Tedibat ve tenkilat: Cezalandırmalar ve tepelemeler. (Y.N.)
5 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda, burada "asiler, bir taraftan da biz vurur" eklemesi yapılmış. (Y.N.)

ye yaramaz. Yalnız sebep olanları bulup kanuna göre hareket etmek doğru olabilir. Ne olursa olsun halkı zarara uğratmamak lazımdır. Kumandanların bu hususa nazarı dikkatlerini çekiyoruz. Bu gibi harekâtın tekrarına mani olmak lüzumu şüphesizdir.

Mustafa Bey (Doğu Karahisar): Bendeniz memleketten gelirken birçok kaza ve sancaklara uğradım. Şimdi temas ettiğim bazı zevatın arzularına göre İstanbul ile uyuşmanın bir çaresi bulunmadıkça bu çatal kazık yere batmaz. [...]

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Devamla): Zannederim ki, bu zihniyete göre bizim İstanbul'da tanıdığımız bir makam, bir hükümet yoktur. İstanbul'da bulunan hükümet, bütün mukaddesat ve bütün makamlar düşmanın istilası altına düşmüştür. Dolayısıyla, İstanbul'la anlaşmak demek İstanbul'dan düşmanları kovmak demektir. Anlaşacak, anlaşmayacak bir şey yoktur.

ERZURUM VİLAYETİ'NE*

(20 MAYIS 1920)

4001

Adet: 2

Çıkış yeri: Ankara
Numarası: 6517

Erzurum Vilayeti'ne

Büyük Millet Meclisi'nde riyaset makamına verilen önergeler üzerine Adliye Encümeni tarafından tanzim ve Meclis Genel Kurulu'nca da kabul edilen mazbata sureti aşağıda arz ve tamim / 20 Mayıs 36 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

Suret

İslamları yekdiğeri aleyhine tahrik ve teşvik ile İslamlar arasında kan dökülmesine sebebiyet veren ve şu suretle vatani hıyanetleri sabit olan Ferit Paşa kabinesiyle destekçi ve yardımcılarının Hıyaneti Vataniye Kanunu'nda yer alan hükümlere göre gıyaplarında muhakeme edilmeleri için bir karar alınması hakkındaki İzmit Mebusu Hamdi Bey tarafından verilen ve Genel Kurul'dan havale olunan 13 Mayıs 36 [1920] tarihli Ferit Paşa'nın Sulh Konferansı'nda "Toros'un güneyindeki dört milyona yakın Türk'ü göçebe[1] ve yabancı sayarak Fransızlara peşkeş çekmesi ve Anadolu'nun muhtelif mahallerinde kargaşa ve fesat çıkarmaya kalkışması büyük bir hıyanet olduğundan, kendisinin vatandaşlık hukukundan tecridine ve milletimiz arasından kovulmasına karar verilmesine" dair bulunan, Mersin Mebusu İsmail Safa ve Bursa Mebusu Emin Beyler tarafından verilen önergeler üzerine müzakere olundu. Damat Ferit Paşa'nın vatandaşlık hukukundan tecridine ve milletimiz arasından kovulmasına karar verilmesi hakkındaki teklif encümenimizce de uygun ve münasip görülmekle keyfiyetin o doğrultuda karar verilmesi için Genel Kurul'a bırakılmasına, Ferit Paşa ile vatani hıyanette bulunan arkadaşları ve destekçi ve yardımcıları haklarında lüzumlu kanuni takibat ve soruşturmanın icra ettirilmesinin de Heyeti İcraiye'ye havalesi için yüce riyaset makamına takdimine karar verildi.

* Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi: 24/3063'ten aktaran: *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*. Hazırlayan: Nimet Arsan. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.332-333.

1 Özgün metinde hayvenişin: Çadırda oturan, göçebe. (Y.N.)

HAZRO'DA MEHMET BEY'E*

(23 MAYIS 1920)

Ankara
7108-200

Hazro'da Mehmet Bey'e

Karasi livasında uğradığı hezimetten sonra İstanbul'a firar ve orada İngilizler tarafından top ve silahlarla teçhiz ve inzibat teşkilatı namı altında ve İngiliz parası ile vatan ve milletine hıyanete rıza gösteren alçaklardan meydana gelen kuvvetlerle takviye edilerek Adapazarı havalisine gelen ve o havalideki masum ahaliyi katl ve idam tehdidiyle ateş hatlarına sürükleyen Anzavur, Geyve Boğazı'ndaki kıtalarımıza taarruza cüret etmiş idi. Kahraman, din ve vatanına sadık olan askerlerimiz bu taarruzu düşmana büyük zayiat verdirilerek püskürttükten sonra Ethem Bey müfrezelerinin de iştirakiyle icra eyledikleri karşı taarruz neticesinde 23 Mayıs 336 [1920] günü Adapazarı ve Sapanca havalisinde asiler tam bir hezimete uğratılarak bu mevkiler işgal edilmiş ve İngilizler tarafından Anzavur'a verilmiş olan silahlardan dört top ve ve dört makineli tüfenk ganimet alınmış, henüz sayılması son bulmayan külliyetli tüfenk ve cephane, bomba depoları ele geçirilmiştir. Tedibat[1] tam bir şiddetle devam etmektedir. Kozca havalisinde şimdiye kadar her nasılsa Ferit Paşa hükümetinin ve vatan hainlerinin aldatmalarına kapılmış olan ve hata ettiklerini veka-i emre bilhassa asilerin zulüm ve yağma gibi suçlarıyla açıkça anlayan ahali feve feve[2] sığınmakta ve vatandaşlarına karşı hareket için hizmet arz eylemektedirler. Yabancıların vatanımızı içinden yıkmak için ümit besleyen alçaklardan yakında memleketimizin tamamen temizlenmesine muvaffakiyet husulü Allah'ın lütfundan beklenmektedir.

23 Mayıs 336 [1920]
Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* *Kara-Amid* dergisi, Atatürk Yılında Diyarbakır sayısı, 1981, s.60-61.
1 Tedibat: Cezalandırmalar, haddini bildirmeler, bastırmalar. (Y.N.)
2 Feve feve: Bölük bölük. (Y.N.)

HEYETİ İCRAİYE KARARI

KONYA VALİSİ SUBHİ BEY'İN AZLEDİLMESİ*

(23/24 MAYIS 1920)

Karar numara 11

1. Konya Valisi Subhi Bey'in vilayet idaresinde görülen yetersizliğinden dolayı azledilmesi ve değiştirilmesi kararlaştırılmıştır.

2. İşbu karamamenin icrasına Dahiliye Vekili memurdur.

3/4 Ramazan 338 [1920]-23/24 Mayıs 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
Dr. Rıza Nur	Cami	Celâlettin Arif	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* Aslı TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 23/24.05.1920, 030.18.1.1 - 1.1.12'de bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 6, Karar No: 11" kaşesi basılıdır. Eski yazı belge Dr. Derviş Kılınçkaya ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.
İmzalar, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nce hazırlanan çevrimyazıda bulunmaktadır. El yazısı belgede ise, yalnızca 2 maddelik karar yer almaktadır. (Y.N.)

HEYETİ İCRAİYE KARARI

ŞÜPHELİLERİN VE MİLLİ EMELLERE MUHALEFETLE MEŞHUR VE MEŞGUL KİMSELERİN SINIRDIŞI EDİLMESİ*

(23/24 MAYIS 1920)

Numara 12
Karar

Muamelesi tamamlanmıştır.

1. İstanbul'dan Anadolu'ya geçmek üzere gelip ahvali şüphe uyandırıcı görülen ve makul seyahat sebepleri gösteremeyen şahıslar ile Anadolu dahilinde milli emellere muhalefetle meşhur ve meşgul olan kimselerin sınırdışı edilmesi kararlaştırılmıştır.

2. İşbu karamamenin icrasına Dahiliye ve Müdafaai Milliye Vekilleri memurdur.

23/24 Mayıs 336 [1920]-3/4 Ramazan 338 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
Dr. Rıza Nur	Cami	Celâlettin Arif	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* Aslı TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 23/24.05.1920, 030.18.1.1 - 1.1.13'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 6, Karar No: 12" kaşesi basılıdır. Eski yazı belge Dr. Derviş Kılınçkaya ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.
İmzalar, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nce hazırlanan çevrimyazıda bulunmaktadır. El yazısı belgede ise, yalnızca 2 maddelik karar yer almaktadır. (Y.N.)

HEYETİ İCRAİYE KARARI

KONYA'YA HALKI AYDINLATMAKLA GÖREVLİ BÜYÜK MİLLET MECLİSİ HEYETİ GÖNDERİLMESİ

(23/24 MAYIS 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

1. Konya vilayeti dahilinde mahalli hükümetin lüzum göstereceği bölgelerde halkı aydınlatmak ve uyarmak vazifesiyle Büyük Millet Meclisi'nin kararı üzerine isimleri aşağıda yazılı beş zatın gönderilmesine karar verilmiştir.

2. İşbu kararnamenin icrasına Dahiliye Vekili memurdur.

23/24 Mayıs 336 [1920]-3/4 Ramazan 338 [1920]

Hamdullah Suphi Bey (Antalya)
Mehmet Akif Bey
Hoca Rasih Efendi (Antalya)
Abdulgafur Efendi (Balıkesir)
Ali Şükrü Bey (Trabzon)

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
Dr. Rıza Nur	Cami	Celâlettin Arif	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. 23/24.05.1920. 030.18.1.1 - 1.1.14. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter. C. No. 1. S. No. 7. Karar No: 13" kaşesi basılıdır.

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE KONUŞMA
GEYVE CİVARINDAKİ ASİLERİN DAĞITILMASI HAKKINDA*
(24 MAYIS 1920)

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Efendim yüksek malumlarınız, geçen gün vermiş olduğum izahatta asilerin Geyve Boğazı'nın doğusundaki taarruzlarının def olunduğundan bahsolunmuş idi. Fakat burada maruzatta bulunduktan sonra Fuad Paşa'dan tekrar aldığım yeni malumatta, asiler, Geyve'nin batısında da taarruza geçmişler. Hatta oradan bir çevirme yaparak, Geyve İstasyonu'na kadar yaklaşmışlardır. Geyve'ye tahsis olunan kuvvetlerimizin gelmesinden evvel, orada bulunan kuvvetlerimiz, asileri püskürtmüşlerdir. Oraya tahsis olunan kuvvetler geldi ve ertesi gün taarruza geçti. Bu telgraf, 23'te akşama kadar elde edilmiş muvaffakiyetlerin neticesini göstermektedir. Tafsilat, bu gece alınabilecek. Aynı zamanda biliyorsunuz ki, Düzce istikametinde harekâtımız vardı. Ona dair bazı malumat vardır. Birçok telgrafların özetini gösterebilir iki telgraf vardır. Yüksek malumunuz, mebus arkadaşlarımız vardı. Hüsrev Bey ve Osman Bey; onları esir etmişlerdi. Bu grupta muvaffakiyetler görülmüş olacak ki, bunları bize elçi olarak gönderiyorlar ve Hüsrev Bey'in böyle bir telgrafı vardır. Mudurnu'ya gelmiştir.

[Trabzon Mebusu Hüsrev Bey'in telgrafı okunur:]

Mudurnu
23.5.1336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Riyaseti'ne

Adapazarı, Düzce ve Bolu karşı harekâtını idare eden Çerkes reisleri Osmanlı Müslümanlığının esaret ve felaketini, bugünkü barış karşısında ikinci derecede bazı şahısların yanlış hareketleri ve diğer sebepler yüzünden hasıl olan son esef verici vakayı memleket ve milletin selametine tamamen zararlı görüyorlar ve milli tarihimizin kaydetmediği bu elim zamanda İslamlar arasında kavgaları ve çarpışmaları terk ederek sevgili vatanımız için yekvücut bir halde harici tehlike ve taarruzlara göğüs vermeye hazırlanmayı her Müslüman için farzı ayn[1] *görüyorlar. Böyle pek mukaddes ve yüce bir aracılığa âcizleri ile arkadaşım Lâzistan Mebusu Osman Bey'i tayin eyledikleri arz olunur.*

Trabzon Mebusu
Hüsrev

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.2, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 2. Basım, Ankara, 1940, s.24.
Mustafa Kemal Paşa, yukarıdaki konuşmayı, 24 Mayıs 1920 Pazartesi günü yapılan 20. toplantı 1. celsede yapmıştır. (Y.N.)

1 Farzı ayn: Allah emri. (Y.N.)

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Efendim, bu müracaat öyle bir zamanda vaki oluyor ki, Mudurnu'ya Düzce ve Bolu havalisinden, toplanabilen tekmil asiler toplanmış ve taarruz etmiş ve bu taarruz bertaraf edildikten sonra, orada toplanması tamamlanan kuvvetlerimiz, kuzeye taarruz harekâtına geçmişlerdir ve bu hareketlerinde Ayaz silsilesini alıp tam bir süratle ilerliyorlardı. Öyle bir zamanda, tam Adapazarı'na, Sabanca'ya[1] Geyve kuvvetlerimizin muvaffakiyetle taarruzlarının ilerlediği bir zamanda vuku buluyor. Bununla beraber, bu müracaat yine iyi karşılanmıştır efendim. Mudurnu'da bütün kumandayı idare eden Miralay Refet Beyefendi, bizzat ileri giderek, orada "Safer" Bey ve diğer reisleri yanına çağırttı. Onlar da geldiler. Onlara ilk verdiği emir, derhal asiler dağılacaktır ve bittabi kuvvetlerimiz, asayişi iade etmek için planı dairesinde harekâta devam edecek ve onlar da her şeyi kabul edeceklerini söylediler. Bu harekât devam ediyor ve bittabi Hüsrev Bey, Osman Bey ve şimdiye kadar aldatarak tutukladıkları subaylar ve bazı erlerimiz gelmektedirler ve bazı ufak müfrezelerimizden aldıkları mitralyöz ve diğer silahları iade ediyorlar. Yani bütün manasıyla aman diliyorlar. Adapazarı'nda mağlup asileri doğrudan doğruya Anzavur idare ediyormuş. Demek ki, bu "Safer" Bey, daha akıllı hareket etmiştir. Son dakikayı beklemeksizin bu suretle müracaat etti. Bu harekât hakkında alacağımız tafsilatlı malumatı da ayrıca yine daha bazı görüşler ile bundan sonraki celsede arz ederim, Efendim.

2 Sapanca. (Y.N.)

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE KONUŞMA

MALATYA MEBUSU HACI KARİB AĞA'NIN MAZBATASI HAKKINDA*

(24 MAYIS 1920)

Reis [Mustafa Kemal] Paşa Hazretleri: Bu hususta ortaya konulan görüşleri iki noktadan incelemek isterim. Birinci nokta: Malatya livasından daha çok oy ile seçilmiş zevat buraya gelmek istememişler. Her ne sebeple ise onlar istifa etmiş ve buraya gelmeden istifa eden zevattan sonra daha az oy alan zevat gelmişlerdir. Dolayısıyla, buraya gelmekle hamiyet göstermiş ve fakat diğerlerine nispetle daha az oy almış olduğu için, bu zatın kabul edilmemesinden ve bu hususun incelenmesi için encümene havale edilmekten bahsediliyor. Diğer bir nokta da, bu zevatın kabul edilmesinden bahsediliyor. Dolayısıyla ayrı ayrı oya koyacağım. Bu mazbata icabınca kabule taraftar olanlar lütfen ellerini kaldırsınlar. *(Kabul kabul sesleri.)*

O halde kabul olundu efendim.

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre I, c.2, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 2. Basım, Ankara, 1940, s.27.

HEYETİ İCRAİYE KARARI

RESMİ EVRAKIN KABULÜ HAKKINDAKİ YASAĞIN DEVAMI*

(26 MAYIS 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

1. Divanı Temyiz'den gönderilecek davaların evrakının kabulü sakıncalı görüldüğünden genel olarak resmi evrakın kabulü hakkındaki yasağın mutlak surette devamı karara bağlanmıştır.

2. Bu kararın icrasına Dahiliye Vekili memurdur.

6 Ramazan 338 [1920]-26 Mayıs 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
Dr. Rıza Nur	Cami	Celâlettin Arif	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 26.05.1920, 030.18.1.1 - 1.1.15. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 7, Karar No: 14" kaşesi basılıdır.

HEYETİ İCRAİYE KARARI

HIYANETİ VATANİYE KANUNU'NA GÖRE TAKİBAT YAPILACAKLAR*

(26 MAYIS 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

1. Vatandaşlık haklarından tecridi ve milletimiz arasından atılması ile Hıyaneti Vataniye Kanunu'na göre arkadaşlarıyla birlikte haklarında kanuni takibat yapılması hususunda Büyük Millet Meclisi'nin oybirliğiyle vermiş olduğu karar üzerine aşağıda isimleri yazılı olanlar hakkında Vekiller Heyeti'nce de kanuni takibat yapılması ve icrası oybirliğiyle karar altına alınmıştır.

2. İşbu kararın icrasına Adliye Vekili memurdur.[1]

26 Mayıs 336 [1920]-6 Ramazan 338 [1920]

Damad Ferid, Dahiliye Nazırı Reşit, Şeyhülislam Dürrî-Zâde, Adliye Nazırı Rüşdi, Müsteşarı Sa'îd Molla, Harbiye Nazırı Kara Sa'îd, Kiraz denmekle maruf Hamdi Paşa, Nafıa Nazırı Dr. Cemil Paşa, Ticaret Nazırı Remzi Paşa, Divanı Harp Reisi Mustafa Paşa, Mustafa Nâtık Paşa, Süleyman Şefik Paşa, Ahmed Anzavur, Maliye Nazırı Reşad Bey, Maarif Nazırı Fahreddin Bey, Ali Kemâl Bey, Refî Cevad, Pehlivan denmekle maruf Kadri, Refik Hâlid, Mustafa Sabri, Molan-Zâde Rifat[2] Efendiler, Konyalı Zeynel Abidin, eski Dahiliye Nazırı Mehmed Ali Efendilerle, yeni Polis Müdiri Umumisi Hasan Tahsin Efendi, Ali Nadir Paşa, Yahya Paşa.

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
Dr. Rıza Nur	Cami	Celâlettin Arif	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Nafıa Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	İsmail Fazıl

Umuru İktisadiye Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
Hakkı Behiç	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 26.05.1920, 030.18.1.1 - 1.1.16. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 8, Karar No: 15" kaşesi basılıdır.

1 Kararın Mustafa Kemal tarafından, uygulanmak üzere 29 Mayıs 1920'de Adliye Vekâleti'ne gönderilen örneği için bkz. elinizdeki ciltte s.260. (Y.N.)

2 Mevlanzade Rıfat. (Y.N.)

HEYETİ İCRAİYE KARARI

İNEBOLU KAYMAKAM VEKİLİ'NİN MAAŞI*

(26 MAYIS 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

İnebolu Kaymakam Vekili Binbaşı İsmail Hakkı Bey'in üzerinde mevki kumandanlığı vazifesi de bulunduğundan, almakta olduğu üçte bir maaşın yarıya çıkarılması, Umûru Dahiliye Vekâleti'nden tezkereyle bildirilmiş ise de Vekiller Heyeti'nce eskisi gibi maaşın üçte bir olarak verilmesine karar verilmiştir.

26 Mayıs 336 [1920]-6 Ramazan 338 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
Dr. Rıza Nur	Cami	Celâlettin Arif	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Nafıa Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	İsmail Fazıl

Umuru İktisadiye Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
Hakkı Behiç	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. 26.05.1920. 030.18.1.1 - 1.1.17. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter. C. No. 1. S. No. 8, Karar No: 16" kaşesi basılıdır.

HEYETİ İCRAİYE KARARI

SIHHİYE KONUSUNDA MÜNFERİT KANUN MADDELERİ TASARISI*

(26 MAYIS 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Umuru Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâleti'nin 22 Mayıs 336 [1920] tarih ve 82 numaralı tezkeresi okunarak aşağıdaki münferit kanun maddeleri tasarısı aynen kabul edilerek müzakere ve tasdik için Büyük Millet Meclisi Riyaseti'ne takdimi kararlaştırılmıştır.

Münferit Kanun Maddeleri Tasarısı

Madde 1. Muhâcirîn Müdiriyeti Umumiyesi'nin Dahiliye Vekâleti'nden irtibatı kesilmiş ve Sıhhiye Muaveneti İçtimaiye Vekâleti'ne bağlanmıştır.

2. Bu kanunun icrasına Dahiliye ve Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekilleri memurdur.

26 Mayıs 336 [1920]-6 Ramazan 338 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
Dr. Rıza Nur	Cami	Celâlettin Arif	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 26.05.1920, 030.18.1.1 - 1.1.18. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 9, Karar No: 17" kaşesi basılıdır.

HEYETİ İCRAİYE KARARI

SEYYAR JANDARMA MÜFREZELERİNİN TEŞKİLİ HAKKINDA KANUN TASARISI*

(26 MAYIS 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Seyyar jandarma müfrezelerinin teşkili hakkında Müdafaai Milliye Vekâleti'nce tanzim edilerek Vekiller Heyeti'nce oybirliğiyle kabul edilen kanun tasarısıdır.

1. Memleket müdafaasının temin ve genel asayişin layıkıyla tesisi için Müdafaai Milliye İcra Vekâleti'ne bağlı olmak üzere seyyar müfrezeleri teşkil edilecektir.

2. Süvari ve piyadeden meydana gelecek işbu müfrezelerin iaşe, giyim ve teçhiz ve silahlandırılması hükümet tarafından temin edilecek, süvariler hayvanlarını kendileri tedarik etmeye mecburdurlar. Maaşları aşağıdaki gibi olacaktır.

a) Piyade efradına aylık sekiz yüz kuruş, b) süvari efradına aylık bin kuruş verilecektir.

c) Aylık alacakları maaştan başka firari yakalanması ve eşkıya takibatındaki fevkalade hizmetleri görülenlere gayretinin derecesine göre ayrıca nakdi mükâfat dahi verilecektir.

3. Teşekkül edecek işbu müfrezeler muvazzaf hizmet askeri .....[1] haricinde bulunan esnan erbabından[2] bir sene müddetle gönüllü olarak kaydolunurlar. Ve bir seneden evvel vazifeyi terk edemeyip yeni sene için yenilenmek hakkına sahip olacaklardır.

4. Süvari efradı hayvanlarını kendileri tedarik edeceklerinden askeri çarpışma veya harekât esnasında telef veya sakat olursa devlet hazinesinden eşdeğerinde bir hayvan veyahut bedeli verilecektir.

5. İşbu efradın yetim ve dulları o konudaki kanundan istifade edecektir.

6. Bir senelik hizmetleri askeri hizmet mükellefiyetinden iki sene olarak hesaplanacaktır.

7. Onbaşılara efradın maaşından fazla olarak yüz, çavuşlara iki yüz, başçavuşlara üç yüz kuruş verilecektir.

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 26.05.1920, 030.18.1.1 - 1.1.19. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 9, Karar No: 18" kaşesi basılıdır.

1 Belgede burada 16 nokta vardır. (Y.N.)

2 Esnan erbabı: Silah altına alınacak durumda olanlar. (Y.N.)

8. Müfreze subayları jandarma subayları gibi tahsisat alacaklardır. Merkezlerinden uzakta ve seyyar bulundukları müddetçe iaşelerine medar olmak üzere ayrıca kırk kuruş yevmiye verilecektir.

9. Yayımlandığı tarihten itibaren geçerli olan işbu kanunun icrasına Müdafaai Milliye ve Maliye Vekâletleri memurdur.

26 Mayıs 336 [1920]-6 Ramazan 338 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
Dr. Rıza Nur	Cami	Celâlettin Arif	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

AFYONKARAHİSAR MEBUSU ŞÜKRÜ BEY'İN ÖNERGESİ HAKKINDA*

(28 MAYIS 1920)

Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesi'ne

İtilaf devletleri tarafından vaki olan işgal ve tecavüzlerin tespiti ile protesto edilmesi hakkında Karahisarı Sahib Mebusu Şükrü Bey'in Adliye Encümeni tarafından ilâmen İcra Heyeti'ne havale olunan önergesi okundu. Teklif edilen protestonun evvelce yapılmış olması hasebiyle söz konusu önerge iadeten takdim kılındı. Olbapta emir ve ferman hazreti menlehülemrindir.

28 Mayıs 1336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.2, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 2. Basım, Ankara, 1940, s.61.

SİVAS'TA 3. KOLORDU ERKÂNIHARBİYE RİYASETİ VASITASIYLA MİLLİ MÜFREZE KUMANDANI CAFER BEY'E*

(28/29 MAYIS 1920)

Şifre
Aceledir.

Sivas'ta 3. Kolordu Kumandanlığı Erkânıharbiye Riyaseti Vasıtasıyla
Milli Müfreze Kumandanı Cafer Bey'e

Sivas'ın Yenihan havalisinde düşmanların teşvikleri eseri olarak bir isyan zuhur etmiştir. Erzurum'un maiyetinizdeki nezih ve imanlı evlatları, düşmana satılmış olan ve vatanı mahvetmek için çalışan hainlere layık oldukları cezayı vereceklerine şüphem yoktur. Kolordu Erkânıharbiye Reisi Zeki Bey'le Müdafaai Hukuk Heyeti K. Halis Turgut Bey'le görüşerek genel tertibat anında tedibatına[1] yardım etmenizi ve hareketinizden Sivas'a malumat vermekle beraber doğrudan doğruya Ankara'ya da malumat verilmesini rica ederim. 28/29.5.36 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Hasene Ilgaz, "Kurtuluş Savaşına Ait Bazı Belgeler", Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Arşivi, Yazma Eserler Y/643. Eski yazı belge Dr. Derviş Kılınçkaya tarafından okunmuştur.

1 Tedibat: Cezalandırmalar, bastırmalar, haddini bildirmeler. (Y.N.)

FEKE KUVAYİ MİLLİYE KUMANDANI RUHİ BEY'E*

(28/29 MAYIS 1920)

Dakika geciktirilmesi mesuliyet sebebidir.

Feke Kuvayi Milliye Kumandanı Ruhi Bey'e

Çıkış yeri: Haçin cephesi

Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nden 30/31.5.36 [1920] gecesi alınan telgraf sureti aşağıdadır.

Fransızlarla icra edilen müzakereler neticesinde iki taraf arasında aşağıdaki hususlar kabul edilmiştir.

1. Mayıs'ın 29/30'uncu gece yarısından itibaren bütün Fransız cephesinde Fransızlarla ateşkes yapılacaktır. Ateşkes müddeti yirmi günden ibarettir.

2. Pozantı ve Sis'te[1] bulunan Fransız kıtaları silahları ve bütün eşya ve malzemeleriyle Adana-Mersin şimendifer hattına kadar çekilecekler, Ayıntap[2] şehri Fransızlar tarafından tahliye edilecek ve şehir dahilinde bulunan Fransız kuvveti kasaba haricindeki Fransız ordugâhına çekilecektir. Ateşkesin ilk on günü zarfında Pozantı, Sis ve Ayıntap tahliyesi son bulacaktır.

3. Ateşkesin ilk günü[3] zarfında elimizde bulunan Fransız esirlerinin kendilerine iadesine başlanılacak ve Fransızlar tarafından gerek siyaseten tutuklanan Müslümanlar. gerek esir edilen [...][4] bize iade edilecektir.

4. Adana Valisi ile Osmanlı hükümet memurları arasında serbestçe açık haberleşme icra edilecektir. Pozantı, Sis ve Ayıntap'ın tahliye şartları ve esirler mübadelesi hakkında ayrıca tebligat yapılacağından, şimdilik yalnız Mayıs'ın otuzuncu günü sabahından itibaren ateşkes yapılması temin edilmelidir. Bu emir 30 Mayıs 336 [1920]

* Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi, Kutu 100, Belge 44'teki eski yazı belge Dr. Derviş Kılınçkaya tarafından okunmuştur. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*. Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.333-334. Aynı telgrafın "Doğu Kilikya Kuvayi Milliye Kumandanı Aydınoğlu Tufan Bey'e" başlıklı ve 28 Mayıs 1920 tarihli örneği için bkz. Kemal Çelik, *Milli Mücadelede Adana ve Havalisi (1918-1922)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, Ek-12d.

1 Kozan. (Y.N.)

2 Antep. (Y.N.)

3 "İlk on günü" olmalı. Bkz. *Milli Mücadelede Adana ve Havalisi (1918-1922)*. (Y.N.)

4 El yazısı belgede yırtık olduğu için okunamayan sözcük, *Milli Mücadelede Adana ve Havalisi (1918-1922)*'de "efradımız"dır. (Y.N.)

sabahına kadar en ileri hattaki kıtalara tebliğ edilmiş bulunacaktır. Kararlaştırılan maddelere tam bir ciddiyet ve dürüstlükle tamamen riayet olunması ve riayet ettirilmesini katiyen talep ederim. Emrin alındığı ve bütün cephenin kararlardan haberdar edildiği gün ve saat buraya bildirilecektir. 29/31 Mayıs 336 [1920][1]

30/31 Mayıs 336 [1920]

Kilikya Kuvayi Milliye Kumandanı
Kozanoğlu Doğan

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

1 *Milli Mücadelede Adana ve Havalisi (1918-1922)*'de 4. maddeden sonra şu madde de yer almaktadır: "5. İşbu emir Konya'da 12. Kolordu, Sivas'ta 13. Kolordu, Niğde 11. Fırka Kumandanlıklarına, Kilikya Kuvayi Milliye Kumandanlığı'na ve Ayıntap Kuvayi Milliye Kumandanlığı'na tebliğ edilmiştir. 28 Mayıs 336 [1920]" (Y.N.)

ANTEP AHZI ASKER REİSİ KAYMAKAM İRFAN BEY'E*

(28/29 MAYIS 1920)[1]

1. Evvela Antep şehrinin tahliyesi ile şehir dahilinde Fransız postalarının şehir haricindeki Fransız ordugâhına çekilmeleri. Keyfiyeti mahallinde inceleyeceksiniz. Tahliyeden sonra şehir tamamen serbest bulunacaktır.

2. Maraş, Antep ve Urfa civarlarında Fransızlar tarafından tevkif edilmiş[2] olan adamlarımızın miktarını ve isimlerini ve isnat olunan suçları tespit edeceksiniz. Fransızların Siverek'te, Diyarbakır'da ve Maraş'ta esirleri vardır. Bu esirlerin emniyetli bir Fransız garnizonuna gönderilmeleri için düşünülen tedbirleri görüşeceksiniz.

3. Antep'te incelemelerinizi, tutuklu adedini ve Fransız esirlerinin adet ve yerlerini tespit edecek, Antep ve civar Fransız kumandanı ile temasınız neticesiyle hareket edeceksiniz. Tamamı[3] buraya telgrafla bildirecek ve Kilis'e hareketten evvel Antep'ten burasını telgrafla bularak malumat verecek ve talimat isteyeceksiniz.

4. Durum dolayısıyla Fırat'ın doğusundaki mevziler üzerine de söz geçirebilir, onun için o taraflardaki vaziyetlerini teferruatıyla bilmek lazımdır. Ateşkes esnasında ileri hatların takviyeli olunmayacağını, tahrip ettiğiniz köprülerin tamir edilmeyeceğini Fransızlara anlatacaksınız.

* Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi 1-3, Dosya (222) - 164-A, Klasör 42, Fihrist 1/13, 2-2'den yukarıdaki şekliyle aktaran: Ayhan Öztürk, *Millî Mücadele'de Gaziantep*, Geçit Yayınları, Kayseri, 1994, s.109.

1 Yukarıdaki kaynakta belgenin başlığı ve tarihi yoktur. Kaynakta, "Mustafa Kemal Paşa 28/29 Mayıs 1920 tarihli telgrafla İrfan Bey'e şu vazifeleri veriyordu" açıklaması yapıldıktan sonra yukardaki metne yer verilmiştir. (Y.N.)

2 Kaynakta yanlışlıkla "teklif edilmiş" diye yazılmış. Doğrusu "tevfik edilmiş" (tutuklanmış) olmalı. (Y.N.)

3 "Tamamını" olmalı. (Y.N.)

UMURU SIHHİYE VE MUAVENETİ İÇTİMAİYE VEKİLİ TARAFINDAN TEKLİF EDİLEN MÜNFERİT KANUN MADDELERİ TASARISI HAKKINDA*

(29 MAYIS 1920)

Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesi'ne

Numara: 3

Umuru Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaye Vekili tarafından teklif edilerek Heyeti İcraiye'ce kabul edilen münferit kanun maddeleri tasarısı Büyük Millet Meclisi'nce müzakere ve tasdik buyurulmak üzere riyaseti celilerine takdim kılındı. Olbapta emir ve ferman hazreti menlehülemrindir.

29 Mayıs 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre I, c.2, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 2. Basım, Ankara, 1940, s.61.

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ GİZLİ OTURUMUNDA KONUŞMA
FRANSIZLARLA YAPILAN MÜTAREKE HAKKINDA*
(29 MAYIS 1920)

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Ankara): İsmet Beyefendi'nin vermiş olduğu izahat arasında Fransızlarla yapılan bir mütarekeden bahsolunmuştur. Bazı fikirlerde bu yapılan mütarekename hakkında tereddüt hasıl olduğunu hissettiğim için, yalnız bu noktayı izah etmek isterim.

Biz mütarekede bilmukabele ne fedakârlık yaptık sorusunu şu tarza çevirmek istiyorum: Yapmış olduğumuz bu geçici anlaşma ile biz ne kazandık? Askeri, siyasi kazandıklarımızı arz edeceğim: Fransız cephesinden gelen mebus arkadaşlarımız bilirler ki, orada bulunan kuvvetlerimizi bugünkü zihniyetimize göre takviye, teşkil etmek ve düzene sokmak için az çok zamana ihtiyacımız vardır. Şimdi izahat veren Fevzi Paşa Hazretleri'nin de bahsettiği ve daima mebus arkadaşlarımızın da birçok defalar bahseylediği bir şey var, o da Kuvayi Milliye'nin düzene sokulması ve iyi halli meselesidir.

Takdir buyurulur ki, hareket halinde, muharebe halinde bulunan kuvvetlerin böyle teorik şekillerde tatbikine imkân yoktur. Arzu edilen bir şekilde tatbik edebilmek için, az çok zamana ihtiyaç vardır. Bu zamanı kazanmak için bu fırsattan istifade etmek istiyoruz. Mütareke için emir verdik, yirmi gün bir zaman kazandık. Derhal noksanlarını, teşkilat ve hazırlıklarını tamamlamalarını ve bu zamanda hiçbir taraftan taarruz olunmayacağını kendilerine yazdık. İşte askerlik açısından kazandığımız budur. Bununla beraber, hatıra gelen bir sakınca var ki, bu daima varittir ve bütün müzakerelerimizde daima bu noktayı esas olarak tutmuşuzdur; o da, yirmi günlük bir ateşkeste. orada bulunan kuvvetlerimiz milis ve halk kuvveti olduğu için, bir defa

* *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, c.1, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985, s.46-47; *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*, Hazırlayan: Sadi Borak, Çağdaş Yayınları, İstanbul, Eylül 1977, s.83-87.

Atatürk'ün gizli oturumlarda yaptığı konuşmalar hazırlanırken *TBMM Gizli Celse Zabıtları* esas alınmış, Sadi Borak'ın hazırladığı *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'ndan da yararlanılmıştır. Sadi Borak'tan yararlanılan yerler dipnotlarda belirtilmiştir.

TBMM Gizli Celse Zabıtları'nda Mustafa Ünver, *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda ise Sadi Borak tarafından, zabıtların bazı yerlerine parantez içinde kimi sözcükler eklenmiştir. Bunlar da dipnotlarda belirtilmiştir.

Bu çalışmada, Sadi Borak'ın kendi el yazısıyla üzerinde düzeltmeler yaptığı ve sağlığında Kaynak Yayınları'na verdiği, halen Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'nde bulunan *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları* kitabından yararlanılmıştır. Bu kitabın yeni basımı için bkz. *Atatürk/ Gizli Oturumlardaki Konuşmalar*, Derleyen: Sadi Borak, Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 1997.

Yukardaki konuşma, Abdülhalim Çelebi Efendi'nin riyasetinde, 29 Mayıs 1920 Cumartesi günü yapılan 21. toplantı 3. celsede yapılmıştır. (Y.N.)

bunlar dağılırsa, kendi köylerine[1] giderse tekrar bunları toplamak ve bugün mevcut olan askeri ciddiyet ve sağlamlığı iade etmek müşküldür. Bu, cidden arz ettiğim gibi hatıra gelmektedir. Fakat biz düşmanlığın terki tebliğini açık olarak yaptığımız gibi, şifre olarak ikinci şıkta arz ettiğim gibi tebliğ ettik ve lazım gelen tedbiri aldık. İşte askerlik bakımından temin ettiğimiz faydalar budur.

Şimdi siyasi bakımdan temin ettiğimiz faydaları da arz edeyim: Şüphe yok ki, gerek yüce heyetleri ve yüce heyetlerinin vekil ettiği ve bilfiil Türkiye'nin mukadderatını idare eden Heyeti İcraiye'miz İtilaf devletlerince henüz tanınmamıştır. Memleketimiz ve milletimizin mukadderatını hal ve fasletmek[2] için düşmanlarımız Ferit Paşa'ya müracaat ederek onunla hal ve faslı davaya çalışıyorlar. Dolayısıyla Avrupalıları bu çürük ve meşru olmayan müracaatgâhtan vazgeçip doğrudan doğruya milletimize ve milletimizin temsilcilerine müracaat ettirmek, elde edilecek muvaffakiyetlerin en parlağıdır. İşte bu siyasi faydayı temin edebilmek için imzaları altında siyasi bir müzakereye girişmeyi faydalı saymak lazımdır. Gerçi buraya gelmiş olan heyet, bütün Avrupa'ya ilan edilmiş bir heyet değildir. Fakat kendilerini gönderenler tarafından tamamen salahiyet sahibi olarak gelmişlerdir. Bu heyet gerek sözlü beyanatında ve gerek yazılı olarak çekmiş oldukları telgraflarda daima Türkiye Büyük Millet Meclisi ibaresini yazmış ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti'ne hitap etmiştir ve bu kâğıda da o suretle imza koymuşlardır. Bu genel faydadan başka maddi olarak siyasi faydalar da vardır. Yüksek malumunuz, barış şartları arasında Kilikya'yla alakalı noktalar incelenirse görülür ki, Kilikya'yı Suriye'den ve Suriye'yi Kilikya'dan ayıran bir sınır vardır ve bu sınır Ceyhan'dan geçer, Kilis, Antep, Urfa ve Mardin'i ihtiva eder. Bu isimlerini saydığımız mevkiler Suriye'den sayıldığı halde, imzalanan mütarekenamede böyle bir ifade yoktur. Nitekim, "Kilikya tahliye olunacaktır" diyerek, tarafımızdan resmen ifade olunmuştur.

Dolayısıyla, biz şimdi böyle bir barış antlaşmasını tanımıyoruz ve tanımayacağız. Fakat bizim tanımamamız kâfi değildir. Avrupalılara da, barışı yapanlara da tanıtmamak lazımdır. İşte Fransızlarla giriştiğimiz münasebetlerde bu noktayı da temin etmiş bulunuyoruz.

Efendiler, bizimle karşı karşıya gelen Fransızlar arz ettiğim sınırın batısından, Kilikya'ya ait bazı kısımlardan, Sis'in[3] tahliyesinden ve en nihayet bütün Kilikya'nın tahliyesinden bahsetmişlerdir. Fakat Antep'in ve o civardaki arazinin tahliyesinden bahsetmemişlerdir ve daima ondan kaçmışlardır. İşte biz onlara böyle bir sınırın olmadığını ve bizim için yalnız bir Kilikya meselesi değil, bir güney sınırı olduğunu ve bu milli sınırın kuzeyinde kalan bir toprak zerresini bile düşmanların elinde bırakmayacağımızı ispat için Antep şehrinin de tahliyesini esas şart olarak ortaya koyduk ve efendiler bunu temin ettik.

Dolayısıyla, Fransız delegeleri aldıkları salahiyeti de belki tecavüz ederek bizimle yapmış oldukları anlaşmada, yalnız Kilikya değil, genel olarak Fransızlarla temas halinde ve harp halinde bulunduğumuz yerlerden bizim talep ettiğimiz noktaları tah-

1 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda "köylerine" yerine "kendilerine". (Y.N.)
2 "Halletmek", tahttan indirmek anlamına geliyor. "Hal ve fasletmek", bitirmek, yok etmek anlamında deyim. (Y.N.)
3 Kozan. (Y.N.)

liyeye razı olmuşlardır. Maksat yalnız Sis'in, Pozantı'nın ve Antep'in tahliyesi değildir, kendileriyle vuku bulan müzakerelerimizde bunu gayet açık olarak söyledik ki, bizim bir teklifimiz vardır, o da toprağımızı tamamen tahliye etmenizdir. Bu asıl maksadın husulünü teklif eyledik. Bunu böyle kabul etmişlerdir ve bizimle anlaşmak yolunun ancak bu noktadan geçtiğine kani olmuş ve iman getirmişlerdir. Dolayısıyla, bu yirmi gün, daha esaslı bir anlaşma yapmak için delegelerin salahiyet almak üzere Paris'e gidip gelmesine yardım edecek bir zaman gibi kabul ediliyor.

Efendiler, bizim hesabımız şudur ki, Fransızlar cidden anlaşmak istiyorlar. Çünkü maddeten bizimle uğraşmak menfaatlarına aykırıdır ve belki buna karşılık Suriye'deki menfaatlarını azami derecede temin etmek isterler. İşte onları bizimle anlaşmaya yanaştıran sebep budur. Suriye'deki menfaatlarının ihlal edilmesine belki biz de maddeten muhalefet etmekten vazgeçeceğiz.[1] Fakat böyle bir fedakârlık ancak menfaatlarımızın temin edileceği kanaati hasıl olduktan sonra olabilecektir. Dolayısıyla. Kilikya ve güney havalisinden gelmiş olan arkadaşlarımız rahat olmalıdırlar ki, bu yapılan geçici anlaşmada da maddeten askerlik bakımından pek çok şeyler kazandık, zarar etmiş değiliz. İnşallah yakında neticeyi görecegiz.

Silah meselesi hakkında bir soru varit oldu ve bendenizden evvel izahat veren zat ve Müdafaai Milliye Vekili Paşa Hazretleri, mevcut olan silahlarımızın müdafaa için kifayetini izah ve muhtaç olduğumuz silahların tedarik yollarını da ima buyurdular efendim. Bendeniz bir noktayı daha ilave etmek isterim ki: Hem müdafaa ve hem de taarruz için silahımız vardır. Ondan sonra muhtaç olduğumuz silahları da düşmanların elinden alacağız efendim.

1 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda, "vazgeçeceğiz" sözcüğünün aslı olan "sarfı nazar edeceğiz" yerine "sarfı nazar etmeyeceğiz" (vazgeçmeyeceğiz). (Y.N.)

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ GİZLİ OTURUMUNDA KONUŞMA
RUSYA İLE İTTİFAK HAKKINDA*
(29 MAYIS 1920)

Mustafa Kemal Paşa (Ankara): Efendiler, Mebus Sırrı Beyefendi'nin vuku bulan beyanatında Bolşevikliğe atfedilmesi lazım gelen ehemmiyet ve bu ehemmiyete göre Heyeti İcraiye'nin ne gibi teşebbüslerde bulunduğu veya bulunmadığı sorusu mevzudur. Şüphe yok ki, Bolşeviklik cereyan ve istilası ve muvaffakiyetleri herkesçe malumdur. Bunun hakkında söz söylemeyeceğim. Fakat yine söylemek isterim ki, Bolşevikliği lüzumu kadar ehemmiyetle herkes gibi Heyeti İcraiye de, biz de mütalaa etmiş ve layık olduğu ehemmiyeti vermişizdir ve zannediyorum Müdafaai Milliye Vekili Paşa Hazretleri'nin izahlarında Doğu'dan bahsolundu ve Doğu'dan bir güneşin doğmasının beklendiği belirtildi. Evet, demek oluyor ki, biz Bolşevikliğe ve harekâtına ve Bolşeviklerden edebileceğimiz istifadeye kayıtsız değiliz. Dolayısıyla, tam bir emniyet ve itimatla arz ederim ki, Bolşeviklerle ittifak ve anlaşma[1] için, harekât temini ve ortaklığı için, maddeten, Heyeti İcraiye, vasıtalarına girişmiştir. Yalnız Heyeti İcraiye, bu konudaki teşebbüsünde gayet tedbirli olmak lüzumunu kabul etmiştir. Şöyle ki; bir defa mevcudiyetimizin muhafazası ve milli emellerimizin temini için hakiki dayanak noktasını hariçte değil, dahilde, kendi vicdanımızda bulmak prensibini Heyeti İcraiye kabul etmiştir. Çünkü kendi kuvvetimizi nazarı dikkate almaksızın hariçten, şuradan buradan gelecek kuvvetlere dayanarak emel takip edersek ve o kuvvetten ve o imdattan yardım da gelmezse hayal kırıklığına uğrarız.

* *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, c.1, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985, s.47-48; *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*, Hazırlayan: Sadi Borak, Çağdaş Yayınları, İstanbul, Eylül 1977, s.88-91.

Atatürk'ün gizli oturumlarda yaptığı konuşmalar hazırlanırken *TBMM Gizli Celse Zabıtları* esas alınmış, Sadi Borak'ın hazırladığı *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'ndan da yararlanılmıştır. Sadi Borak'tan yararlanılan yerler dipnotlarda belirtilmiştir.

TBMM Gizli Celse Zabıtları'nda Mustafa Ünver, *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda ise Sadi Borak tarafından, zabıtların bazı yerlerine parantez içinde kimi sözcükler eklenmiştir. Bunlar da dipnotlarda belirtilmiştir.

Bu çalışmada, Sadi Borak'ın kendi el yazısıyla üzerinde düzeltmeler yaptığı ve sağlığında Kaynak Yayınları'na verdiği, halen Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'nde bulunan *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları* kitabından yararlanılmıştır. Bu kitabın yeni basımı için bkz. *Atatürk/ Gizli Oturumlardaki Konuşmalar*. Derleyen: Sadi Borak, Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 1997.

Yukardaki konuşma, Abdülhalim Çelebi Efendi'nin riyasetinde, 29 Mayıs 1920 Cumartesi günü yapılan yirmi birinci toplantı üçüncü celsede yapılmıştır. (Y.N.)

1 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda "anlaşma" sözcüğünün aslı olan "itilaf" yerine, hatalı olarak "ihtilat" (karışma, katışma; karşılaşıp görüşme). (Y.N.)

Bunun için, önce kendi kuvvetimize ehemmiyet veriyoruz. Fakat kendi kuvvetimize, düşmanlarımızın adedinin çokluğunu nazarı dikkate alarak kuvvet ilave etmek bir farzdır. Bu suretle bittabi Doğu'dan gelmesi muhtemel olan olumlu kuvvetlere iltifat edeceğiz. Ancak bu noktada iki yönü birbirinden ayırmak lazımdır. Biri Bolşevik olmak, diğeri Bolşeviklik Rusya'sıyla ittifak etmek. Biz Heyeti İcraiye, Bolşevik Rusya'sıyla ittifak etmekten bahsediyoruz. Yoksa Bolşevik olmaktan bahsetmiyoruz. Bolşevik olmak büsbütün başka bir meseledir. Böyle bir mesele ile meşgul olmaya bizim ihtiyacımız yoktur. Fakat ittifak meselesi tam bir ciddiyet ve ehemmiyetle takip edilmektedir ve muvaffak olacağımıza ümidimiz tamdır.

Ancak bu noktanın açık, net ve aleni müzakeresini Batı'ya karşı fiilen harp ilan edeceğimiz güne bırakmak istiyoruz. İşte böyle bir harp ilanı yapıldı mı, korkumuz olmasın. Artık Batı'dan korkmuş olmayalım, korkuya lüzum görmeyelim. O günü görünceye kadar ve Doğu'dan gelen kuvvetin, maddeten bize yardımının husulüne kadar, bittabi Batı ile her türlü siyasi münasebetlere girişmekten geri durmayacağız. Çünkü Batılılarla, Amerikalılarla siyasi münasebetlere girişmek, Doğu'dan herhangi bir devletle siyasi münasebetlere girişmekten bizi alıkoyamaz.

Bolşeviklerle ittihat ve ittifak edildikten sonra dahi siyasi münasebetlere girişilebilir. Onun için bu noktada azami kanaat buyurulmasını rica ederim. *(Alkışlar.) (Mehmet Şükrü Bey'e cevaben)* Hakikaten Bolşevikler ilk ortaya çıkışlarında yalnız kendi prensiplerini takip etmişler ve yalnız kendi prensiplerine riayet eden ve bütün manasıyla Bolşevikliği kabul edenlerle anlaşmışlar ve fakat bütün milletleri birden bu toplumsal esaslara uydurmaya imkân olmadığına ve emperyalizme galebe çalmak için İslam âlemi ile ittifak lazım geldiğine kani olmuşlar ve bir milletin milli ve dini esaslarına riayet etmeye karar vermişlerdir.

O halde bir çare kalıyor ki, bütün milletleri silah kuvvetiyle ezerek, öldürerek, mağlup ederek kendi prensiplerini kabul ettirmektir. Halbuki bütün bu prensipleri tatbik etmekten gayelerinde emperyalizme karşı koymak, mücadele etmek için bittabi yalnız kendi kuvvetleri kâfi değildir. Onlar dahi kuvvetini artırmak mecburiyetindedirler. Evet kendilerine hakiki kuvvet olarak katılacak bir kuvvet, yegâne zümre olarak İslam âlemini görmüşlerdir. Dolayısıyla, İslamiyet âlemini oldukları gibi kendilerine müttefik yapabilirlerse, o zaman Batı'da emperyalizme karşı galebe çalacaklarına kanidirler. İslam âlemine dini esaslarından vazgeçirterek, Rusya'da yetişmiş, Rus ırkından vücuda gelmiş hiçbir zihniyeti, bir âdeti tatbik etmenin imkânı olmadığını onlar da elbette anlamışlardır ve karar vermişlerdir ki, Bolşevikler bir milletin milli ve dini esaslarına hücum etmeyecekler, yalnız emperyalizme karşı ortaklaşa mücahedeleri, ortaklaşa mücahede kabul eden milletlerle ittifak edeceklerdir ve teorik olarak ve tahmin üzerine arz etmiyorum, şimdiye kadar vuku bulmuş olan araştırmalar[1] neticesinde bu hakikatler ortaya çıkmıştır. İşte mesela Azerbaycan'da, mesela Türkistan'da, mesela Kuzey Kafkasya'da. Bunlar bütün manasıyla Bolşevik olmuşlar zannetmeyiniz. Dolayısıyla, Bolşevik prensiplerini kabul etmek, toplumsal bir meseledir. Bugünün işi değildir.

1 Sözcüğün aslı "istimzaçlar". *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda yanlışlıkla "imtizaçlar" (uyuşmalar). (Y.N.)

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ GİZLİ OTURUMUNDA KONUŞMA

"KUVAYİ MİLLİYE'NİN TEDİP OLUNACAĞI"NDAN SÖZ EDEN TELGRAF HAKKINDA*

(29 MAYIS 1920)

Mustafa Kemal Paşa (Ankara): Efendim, bundan evvel okunan bir telgrafname münasebetiyle birkaç kelime arz etmek fırsatına sahip bulunuyorum. "Kuvayi Milliye tedip[1] olunacaktır." Bittabi bu gülünç bir meseledir, hiçbir kıymete sahip değildir. Çünkü İstanbul, Kuvayi Milliye'yi tedip edemez. Riyaset makamına çeken zat başka bir maksat ve hakikati bize anlatmış olacak ki, o da, İstanbul'un İngilizlere aracılık edenleri dahi, yani Ali Kemal Bey derekesinde bulunan bir insan dahi artık Kuvayi Milliye ile beraber olmaktan başka çare olmadığına kanaat etmiş olduğunu anlatmak istiyordur. Ali Kemal Bey'in[2] en koyu milliyetperverlerden daha koyu milliyetperverlik iddiasına kalkıştığını söylüyorlar. Dolayısıyla, o telgrafname onların zihinlerinde ve fikirlerinde değişikliğe işaret ettiği için buraya yazılmıştır. Başka bir kıymeti yoktur. Sorulan hususlar hakkında vekiller tarafından verilen izahat kâfi ise, onu ortaya koyunuz veyahut hangi noktalarda aydınlatmayı arzu buyuruyorsanız onu beyan buyurunuz. *(Kâfi sesleri.)*

* *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, c.1, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985, s.49-50; *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*, Hazırlayan: Sadi Borak, Çağdaş Yayınları, İstanbul, Eylül 1977, s.93. Atatürk'ün gizli oturumlarda yaptığı konuşmalar hazırlanırken *TBMM Gizli Celse Zabıtları* esas alınmış, Sadi Borak'ın hazırladığı *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'ndan da yararlanılmıştır. Sadi Borak'tan yararlanılan yerler dipnotlarda belirtilmiştir.
TBMM Gizli Celse Zabıtları'nda Mustafa Ünver, *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda ise Sadi Borak tarafından, zabıtların bazı yerlerine parantez içinde kimi sözcükler eklenmiştir. Bunlar da dipnotlarda belirtilmiştir.
Bu çalışmada, Sadi Borak'ın kendi el yazısıyla üzerinde düzeltmeler yaptığı ve sağlığında Kaynak Yayınları'na verdiği, halen Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'nde bulunan *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları* kitabından yararlanılmıştır. Bu kitabın yeni basımı için bkz. *Atatürk/ Gizli Oturumlardaki Konuşmalar*, Derleyen: Sadi Borak, Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 1997.
Yukardaki konuşma, Abdülhalim Çelebi Efendi'nin riyasetinde, 29 Mayıs 1920 Cumartesi günü yapılan 21. toplantı 4. celsede yapılmıştır. (Y.N.)

1 Tedip: Cezalandırma, haddini bildirme, bastırma. (Y.N.)

2 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda "Ali Kemal Bey". (Y.N.)

ADLİYE VEKÂLETİ'NE

(29 MAYIS 1920)*

Müsvedde

29.5.36 [1920]

Adliye Vekâleti Celilesi'ne[1]

Ekli listede isimleri yazılı olanların vatandaşlık haklarından tecridi ve milletimiz arasından atılması ile Hıyaneti Vataniye Kanunu'na göre arkadaşlarıyla birlikte haklarında kanuni takibat yapılması hususunda Büyük Millet Meclisi'nin oybirliğiyle vermiş olduğu karar üzerine Vekiller Heyeti'nce de adı geçen şahıslar hakkında kanuni takibatta bulunulması karar altına alınmıştır, Efendim.

M. Kemal

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 26.05.1920, 030.18.1.1 - 1.1.16 içinde yer alan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Dr. Derviş Kılınçkaya ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.
El yazısı belgenin, Heyeti İcraiye'nin 26 Mayıs 1920 tarihli ve 15 No.lu kararının uygulanması için M. Kemal tarafından Adliye Vekâleti'ne gönderilen yazının müsveddesi olduğu anlaşılmaktadır. (Y.N.)

1 Merkez Bidâyet Mahkemesi Ceza Dairesi, bu konuyu 3 Temmuz 1920'de karara bağlamıştır. Karar şudur:

"Hıyaneti Vataniye suçundan sanık olan Dâmad Ferid Paşa ve arkadaşları ile yardımcıları ve destekçileri haklarında Merkez Bidâyet Mahkemesi Ceza Dairesi'nde icra kılınan muhakeme neticesinde adı geçen sanıkların kanaati hakikiyei milliyeyi tedabir alınmasında fiilen yasaklayan ve yargılama hakkına müdahale eden ve Halifei Müslimin Padişahımız Efendimiz Hazretleri'ni esaretten ve hilafı marazii âlîi Hilâfetpenahî işgal olunan ve hilafet ve saltanat merkezi olan İstanbul ile Osmanlı memleketlerinin parçalarından İzmir, Adana, Maraş, Ayıntap, Urfa ve havalisini işgalden kurtarmak ve milli bağımsızlık ve hâkimiyeti temin ve İslamların mukaddesat ve can ve malına tecavüzden korumak dini ve vatanperverane vazifelerini yapmak için mücadele eden Müslümanları ve bu yüce maksadını temine ve vaki olan taarruzları defe yönelik olarak teşekkül eden Büyük Millet Meclisi'ni zâtı Hazreti Padişahi'ye asi şeklinde göstermekle beraber, söz konusu Yüce Meclis'in meşruiyetine isyanı kapsayan her türlü muhalefet ve fesatçılıkta bulundukları ve bunlardan Ferid Paşa'nın fetva makamını şer'i şerif hilafına alet haline getirerek Şeyhülislâm Dürrîzâde Abdullah Efendi'ye yayımlattırdığı ve ilan ettirdiği fetva ile İslam kamuoyunu aldattığı ve Ahmed Anzavur gibi bir takım şahısları düşmanlardan tedarik eylediği para ve silahlarla teçhiz ve Halife Ordusu adı altında toplama ve saldırtma ve bir de bu vazifelerin temin ve yürütülmesi için fevkalade Müfettişi Umûmîlik meydana getirdikleri ve neticede Biga, Gönen, Karacabey, Düzce, Gerede, Bolu gibi Anadolu'nun birçok yerlerinde ve son olarak Yozgat ve taraflarında kan dökülmesine sebebiyet verdikleri dinlenen şâhidlerin şahadeti ve okunan mevcut evrakın içeriği gibi deliller ve emareler ile sabit olmuş olduğundan, bunlardan Dâmad Ferid, Şeyhülislâm Dürrîzâde Abdullah, Adliye Nâzırı Rüşdü, Müsteşârı Said Molla ve Kiraz Hamdi denmekle ma'ruf Hamdi Paşa, Nâfıa Nâzırı Cemil (Topuzlu), Dîvânıharb Reisi Mustafa Nâtık Paşa, Süleyman Şefik Paşa, Ahmed Anzavur Ağa, Mâliye Nâzırı Reşad Bey, Maârif Nâzırı Fahreddin (Rumbeyoğlu), Ali Kemal, Refi Cevad (Ulunay), Pehlivan Kadri, Mustafa Sabri, Konyalı Zeynelâbidin, eski Dâhiliye Nâzırı Mehmed Ali, Polis Umum Müdürü Hasan Tahsin ve Ali Nâdir Paşa, Yâver Paşa, Doktor Rıza Tevfik, eski Dâhiliye Nâzırı Ayândan Âdil, eski Konya Vâlisi Cemal, Âyândan Keçeci-zâde Izzet, Mevlânzade Rıfat, Refik Hâlid, Tayyar Paşa, Vasfi Hoca ve İ'tilâf Fırkası Reisi Sâdık Bey'le Şâban Ağa'nın hareketlerine temas eden Hıyaneti Vataniye Kanunu'nun 2. maddesi icabınca ele geçirildiklerinde tekrar muhakeme edilmek üzere idamlarına, söz konusu suçlara fer'an karışmış oldukları anlaşılan eski Dâhiliye Nâzırı Reşid Bey, Kara Said Paşa, Remzi Paşa, Defter-i Hakanî Emini Refik Bey, Hamdi Hoca, Saffet, Evranoz-zâde Sâmi Beylerın de Ceza Kanunu'nun 45. maddesi delâletiyle söz konusu 2. maddesine göre ele geçirildiklerinde tekrar muhakemeleri yapılmak üzere onar sene müddetle küreğe konulmalarına ve Usûl-ü Muhâkemat-ı Cezaiye Kanunu'nun 371. maddesi gereğince bütün mal, mülk ve eşyalarının haczine ve kendilerinin hukuku medeniyeden iskatlarına 16 Şevval 1338 ve fi Temmuz 1336 [3 Temmuz 1920] tarihinde gıyaben oybirliğiyle karar verildi."

Bkz. Bursa'da yayımlanan *Millet Yolu*'nun 5 Temmuz 1920 tarihli sayısından aktaran: Dr. Cemil Topuzlu, *80 Yıllık Hâtıralarım*, İstanbul, 1951, s.224-229; Dr. Fethî Tevetoğlu, *Millî Mücâdele Yıllarındaki Kuruluşlar*, Ankara, 1991, s.137-138. (Y.N.)

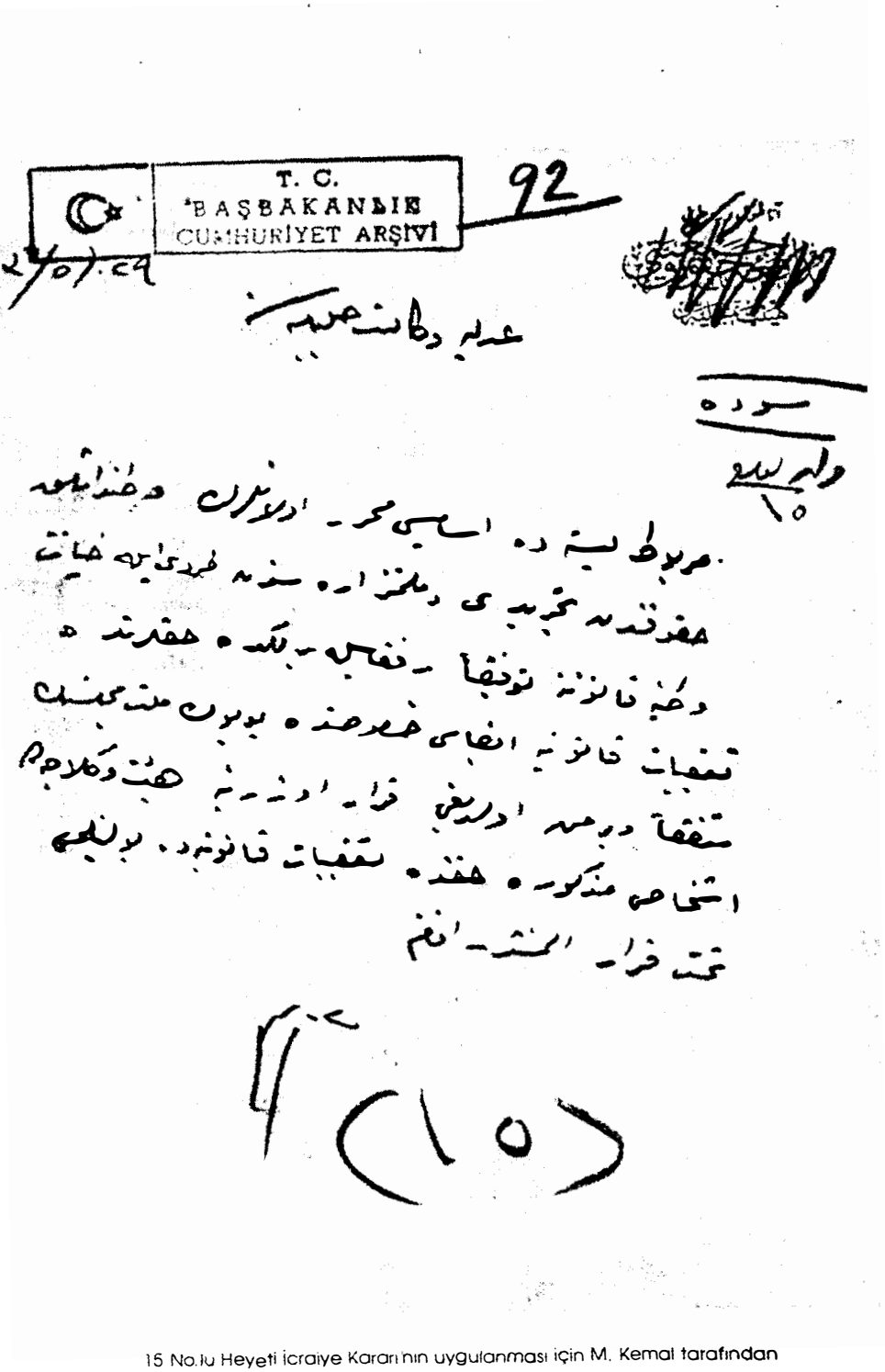

15 No.lu Heyeti İcraiye Kararının uygulanması için M. Kemal tarafından Adliye Vekâletine gönderilen yazının müsveddesi. (Y.N.)

TEKELİOĞLU SİNAN BEY'E*

(29 MAYIS 1920)

Devamlı başarılarınızı tebrik eder, size ve kahraman Kuvayi Milliye'mize selam ve teşekkür ederim.[1] Adana'nın kurtarılması için tarafımızdan gerekli teşebbüslerde bulunulmaktadır. Fransızlarla yaptığımız geçici mütareke kararnamesinden[2] maksadımız, esasen vatanımızı, öz memleketimizi[3] düşmandan temizlemek için hazırlanmaktan ibarettir. Ancak devlet namı altında taahhüt edilen[4] şartlara uymamak haysiyet ve namusa aykırı olduğunu bir an hatırdan çıkarmayarak verdiğimiz sözde durmak lazımdır. Fransızlarla müzakerelere devam ediyoruz. İsteklerimizi yerine getirmedikleri takdirde taarruza devam edilmesi için karar vereceğiz. Buradan emir almadan katiyen taarruz etmemeniz ve fedakâr maiyetinize[5] keyfiyeti anlatarak inzibatın bozulmamasının teminini öteden beri bilinen hamiyetinizden[6] beklerim.

* Yukarıdaki şekliyle aktaran: Hulki Saral-Tosun Saral, *Vatan Nasıl Kurtarıldı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1970, s.81-82. Özeti için bkz. *Türk İstiklâl Harbi IV ncü Cilt Güney Cephesi*, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Ankara, 1966, s.146; Tuğrul Baykent, "Güneydoğu Anadolu'da Fransız Harekâtı ve Atatürk", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1991, s.103.
Belge, *Vatan Nasıl Kurtarıldı*'da, "29 Mayıs 1920 tarihinde Genelkurmay Başkanı Kurmay Albay İsmet'ten (İnönü) Niğde'deki 11 nci Tümen Komutan Vekili Yb. Mümtaz'a, Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa'nın aşağıdaki telgrafını, en çabuk vasıta ile Kuvayı Milliye Komutanı Tekelioğlu Sinan Bey'e ulaştırılması emrediliyordu" açıklamasıyla yer almıştır. (Y.N.)

1 *Türk İstiklâl Harbi IV ncü Cilt Güney Cephesi* ve "Güneydoğu Anadolu'da Fransız Harekâtı ve Atatürk"te cümle şu şekildedir: "Devamlı başarılarınızı tebrik ederim." (Y.N.)

2 *Türk İstiklâl Harbi IV ncü Cilt Güney Cephesi* ve "Güneydoğu Anadolu'da Fransız Harekâtı ve Atatürk"te "anlaşmasından". (Y.N.)

3 *Türk İstiklâl Harbi IV ncü Cilt Güney Cephesi*'nde "memleketlerimizi". (Y.N.)

4 *Türk İstiklâl Harbi IV ncü Cilt Güney Cephesi* ve "Güneydoğu Anadolu'da Fransız Harekâtı ve Atatürk"te "kabul edilen". (Y.N.)

5 *Türk İstiklâl Harbi IV ncü Cilt Güney Cephesi* ve "Güneydoğu Anadolu'da Fransız Harekâtı ve Atatürk"te "arkadaşlarınıza da". (Y.N.)

6 *Türk İstiklâl Harbi IV ncü Cilt Güney Cephesi* ve "Güneydoğu Anadolu'da Fransız Harekâtı ve Atatürk"te "öteden beri bilinen hamiyetinizden" sözcükleri yer almamaktadır. (Y.N.)

TRABZON VİLAYETİNE
SAMSUN MÜDAFAAİ HUKUK HEYETİ MERKEZİYESİ'NE*

(29 MAYIS 1920)

Aceledir.
8009

Ankara

Trabzon Vilayeti'ne, Samsun Müdafaayı Hukuk Heyeti Merkeziyesi'ne

İstanbul'dan memur edilip bilfiil asilerin kumandasını yürüten Erkânıharp Binbaşısı Hüsnü,[1] Yüzbaşı Ali, Mülazımı Evvel[2] Şerefüttin,[3] Mülazımı Evvel Hayrettin, Makineli Tüfek Subayı Fethi Sabri,[4] Tabur Kâtibi Hasan Lûtfi, Cerrah İbrahim Ethem Efendilerin 28.5.1336'da [1920'de] Düzce'de kanuna uygun olarak asılarak idam edildikleri Kuvayi Tedibiye Kumandanlığı'ndan bildirilmiştir.

29 Mayıs 1336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Tüccardan Hasan Umur-Cibali Kızortaokulu Matematik Öğretmeni Âdil Pasin, *Samsun'da Müdafaai Hukuk*, Tan Matbaası, İstanbul, 1944, s.15. Belgenin 29.6.36 [1920] tarihli ve "Erzurum Müdafaai Hukuk Heyeti Merkeziyesi'ne" başlıklı örneği için bkz. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi, Kutu 28, Belge 180; *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.340. TİTE Arşivi'ndeki eski yazı belge, Dr. Derviş Kılınçkaya tarafından okunmuştur.

1 TİTE Arşivi'nde "Hayri". (Y.N.)
2 Mülazımı evvel: Üsteğmen. (Y.N.)
3 TİTE Arşivi'nde "Şerafettin". (Y.N.)
4 TİTE Arşivi'nde "Mehmet Hayri". (Y.N.)

HEYETİ TEMSİLİYE İLE OLAN İRTİBATIN BÜYÜK MİLLET MECLİSİ RİYASETİ'YLE DEVAM ETTİRİLMESİ HAKKINDA TAMİM*

(29 MAYIS 1920)

Büyük Millet Meclisi, aynı zamanda Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti Kongresi salahiyetine de sahip bulunmakla, Heyeti Temsiliye ile olan irtibatın Büyük Meclis Riyaseti'yle devam ettirilmesi tamimen tebliğ olunur.

Yalnız heyeti merkeziyelere yazılmıştır.

* Tüccardan Hasan Umur-Cibali Kızortaokulu Matematik Öğretmeni Âdil Pasin, *Samsun'da Müdafaayı Hukuk,* Tan Matbaası, 1944, s.15. Belgenin "Erzurum Müdafaai Hukuk Heyeti Merkeziyesi'ne" başlıklı, 29.6.36 [1920] tarihli ve "Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal" imzalı örneği için bkz. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi, Kutu 28, Belge 181; *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV,* Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.341. TİTE Arşivi'ndeki eski yazı belge, Dr. Derviş Kılınçkaya tarafından okunmuştur. *Samsun'da Müdafaayı Hukuk* adlı kitapta, belgenin 29 Mayıs 1336 [1920] tarihli, "Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal" imzalı olduğu ve Müdafaai Hukuk Cemiyeti Reisliği'ne geldiği belirtilmektedir. (Y.N.)

AYINTAP AHZI ASKER KALEMİ RİYASETİ'NE*

(30 MAYIS 1920)

Ayıntap Ahzı Asker[1] Kalemi Riyaseti'ne - Şifre

Zata mahsustur.

Bizim Fransızlarla ateşkesten beklediğimiz birinci fayda, Ayıntap muhitini serbest bulundurarak takviyesine imkân hazırlamaktır. Diğer taraflardan bir menfaatımız yok gibidir. Fransızların Kolej hakkında ortaya koyduğu ve ısrar eyleyeceği hissolunan maddelerin kabulü veya kabul olunmaması hakkında geçici olarak temin olunacak fayda ile bir mukayeseyi siz yapabilirsiniz. Evvelemirde bu konuda görüşünüzü gizlice mutasarrıf ve kumandan ile görüşerek derhal bize bildiriniz. Ondan sonra size yeniden talimat vereceğiz. 30 Mayıs 336 [1920]

İsmet

Büyük Millet Meclis Reisi
M.K.

Makine başında cevap alınacaktır.

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: *Askerî Tarih Belgeleri Dergisi*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara Genelkurmay Basımevi, Haziran 1997, sayı 104, s.86-87, Belge: 2921. Eski yazı belge Ercüment Hüsnü Baki ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

1 Antep Askerlik Şubesi. (Y.N.)

HEYETİ İCRAİYE KARARI
GELEN ADLİYE DOSYALARI VE EVRAKI*
(31 MAYIS 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Kastamonu Adliye Müfettişliği'nin 18 Mayıs 336 [1920] tarihli yazısına ek Adliye Vekâleti'nin derkenarı incelenerek ve konuşularak şimdiye kadar gelmiş olan postalar arasında bulunan Adliye dosyaları ve resmi Adliye damgalı haberleşme evrakı Adliye Vekâleti'ne verilerek alıkonulmuş evrakın[1] oraca tefrikine ve İstanbul'dan verilmiş hükümlerin ise yok hükmünde sayılmasına karar verildi.

Bu kararın icrasına Dahiliye ve Adliye Vekilleri memurdur.

31 Mayıs 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Celâlettin Arif	Konya'da bulunduğu

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 31.05.1920. 030.18.1.1 - 1.2.1. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 11, Karar No: 20" kaşesi basılıdır.

1 "Alıkonulmuş evrakın" sözcükleri belgede "mevkûflı evrâkın" şeklindedir. (Y.N.)

HEYETİ İCRAİYE KARARI

TOKAD, AMASYA, MALATYA VE DENİZLİ'NİN BAĞIMSIZ LİVA HALİNE GETİRİLMESİ*

(31 MAYIS 1920)

Adet
23 karar numarası

Ankara/336 [1920]

Kararname Sureti

Madde 1. Tokad sancağı Sivas vilayetinden
Amasya sancağı Sivas vilayetinden
Malatya sancağı Ma'mûretülazîz[1] vilayetinden
Denizli sancağı Aydın vilayetinden

Yukarıda isimleri yazılı Tokad, Amasya, Malatya ve Denizli sancakları mensup bulundukları vilayetlere uzak bulunduğu ve resmi muameleler vesairece müşkülata yol açtığı için muamelelerin kolaylaştırılması maksadı ile bu livaların irtibatları vilayetlerinden kesilmesiyle bağımsız hale sokulması Heyeti İcraiye'ce kararlaştırılmıştır.

İşbu kararnamenin icrasına İcra Heyeti memurdur.

13 Ramazan 338 [1920]-31 Mayıs 36 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

Hariciye Vekili	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Celâlettin Arif	Konya'da bulunduğu

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Rıza Nur	Hakkı Behiç

* Aslı TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 31.05.1920, 030.18.1.1 - 1.2.4'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 12, Karar No: 23" kaşesi basılıdır. Eski yazı belge Dr. Derviş Kılınçkaya ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur. (Y.N.)

1 Elazığ. (Y.N.)

İRFAN BEY'E*

(31 MAYIS/1 HAZİRAN 1920)

Antep'in tahliyesinde Kolej'e ve bir kısım Ermeni binalarını işgale devam edilmesi şeklini katiyen kabul etmeyiz. Bilakis Fransızların Antep şehrini tamamen tahliye etmelerini ve çekilecekleri ordugâhın Antep'in güneyinde ve top menzili dışında olmasını talep buyurunuz.

Fransızların vaziyeti, son Pozantı hadisesiyle daha ziyade fenalaşmış olduğundan, bu maddeyi kabul ettirebileceğiniz şüphesizdir.

* Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi 1-3, Dosya (222)-164-A, Klasör 42, Fihrist 23'ten aktaran: Ayhan Öztürk, *Millî Mücadele'de Gaziantep*, Geçit Yayınları, Kayseri, 1994, s.110-111.
Belge, yukarıdaki kaynakta "TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa'nın İrfan Bey'e 31 Mayıs-1 Haziran gecesi gönderdiği telgraf" açıklamasıyla yer almaktadır. (Y.N.)

GENERAL GORO'YA*

(31 MAYIS/1 HAZİRAN 1920)

Ankara
31/1.5.36 [1920]

Fırka Kumandanı Bekir Sami Beyefendi'ye

Bursa'da bulunan Fransız subayı Birisso'ya aşağıdaki telgrafnamede yer alan hususların tarafınızdan tebliğini ve bunun İstanbul vasıtasıyla General Goro'ya bildirilmesinin teminini rica ederim.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

Suret

Ayıntap'taki Fransız Kumandanı [...][1] Ermeni mahallesinin bir kısmını ve kasaba civarında ve kasabanın kısımlarından sayılan kolej binasını tahliye etmeyeceğini beyan etmiştir. Osmaniye'deki Ermeni ve Fransız kuvvetleri, tarafımızdan, belirlenen vaktinde ateşkes yapıldığı ve keyfiyet kendilerine de tebliğ olunduğu halde. Fransız başkumandanından emir almadıkça ateşkes yapmayacaklarını beyan ve Ermenilerle birlikte taarruz etmekte ve zırhlı otomobillerin ateşiyle Osmaniye şehrini yakmaktadırlar. Ayıntap'ın tamamen tahliyesiyle oradaki Fransız müfrezesinin kasaba civarında ve top menzili haricinde olmak üzere bir ordugâha çektirilmesi ve Osmaniye'deki taarruza da bir an evvel son verdirilmesinin teminini rica ederim. Bu mektuba General Goro'nun 1 Haziran öğlesinden itibaren 48 saat zarfında cevap vermesinin teminini rica ederim, Efendim.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Türk Tarih Kurumu Arşivi'nde bulunan Bekir Sami Arşivi, 7. Defter. Eski yazı belge Dr. Derviş Kılınçkaya tarafından okunmuştur.

1 Bir kelime okunamadı. (Y.N.)

ERKÂNIHARP BİNBAŞI ŞEMSETTİN'E*

(MAYIS 1920)

Ermenilere tarafımızdan hiçbir taarruz yapılmayacağı ve yabancı işgalinden kurtulan memleket parçalarında Osmanlı elemanlarının beraber ve kardeşçe yaşayacakları. Mersin-Tarsus-Adana-Osmaniye, demiryolu cephemizde ve doğrudan doğruya muharebe hattı üzerinde olduğundan, Fransızlar tarafından hiçbir suretle onarılmasına müsaade edilemeyeceği...

* Yukarıdaki şekliyle aktaran: *Türk İstiklâl Harbi IV ncü Cilt Güney Cephesi*, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Ankara, 1966, s.152.
Belge, kaynakta şu açıklamayla yer almaktadır:

"Adana'daki General Düfiö ile mütareke şartlarını görüşmeye, 12 nci Kolordu Komutanı adına Kurmay Binbaşı Şemsettin görevlendirildi. Tercüman olarak yanına mühendis Ethem Bey verildi. Fakat tarifeye göre tren birkaç gün sonra gideceğinden hem Binbaşı Şemsettin'i hem de Konya'da toplanan 200 Fransız esirini Ulukışla'ya götürmek üzere kolordudan Genelkurmay Başkanlığına yapılan teklif üzerine 29 Mayıs 1920'de özel bir tren tertip edilmişti.
Binbaşı Şemsettin Konya'dan hareketinden önce Genelkurmay Başkanlığından aşağıdaki bilgilerin de verilmesini istedi:
'Fransızların Adana'da kabul edilen son durumu nedir'?..
Antep ve Maraş dolaylarındaki işlere bakmak üzere diğer kolordulardan vazifeli olarak başkasının gelip gelmeyeceği'?..
Demiryollarının en son nereye kadar onarılacağı ve Adana'ya trenlerin işletilmesinin mümkün olup olmadığı?..
Şar ve Haçin'deki Ermenilerle mütareke yapılıp yapılmayacağı?'
Bizzat Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal tarafından verilen cevapta: ... emredildi."

Kaynakta belgenin tarihi belirtilmemekte, Mayıs ayı sonuna ait belgeler arasında yer verilmektedir. (Y.N.)

15. KOLORDU KUMANDANI KÂZIM KARABEKİR PAŞA'YA*
(1 HAZİRAN 1920)

Zata Mahsus

Ankara
1 Haziran 1336 [1920]

15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri'ne

1. Doğu harekâtı hakkındaki 30 Mayıs 1336 [1920] tarihli telgrafnameleri, Vekiller Heyeti'nde okunmuş ve gerekçesi incelenmiş ve askeri kıtalarımızla harekete geçmek suretiyle, Ermenistan seferinin açılış vakti henüz gelmemiş olduğuna karar verilmiştir. Heyeti İcraiye'mizin bu zamanla alakalı hareket hattı ve esas düşünceleri aşağıda açıklanır ve toplantı halinde bulunan Vekiller Heyeti'nin kararıyla tebliğ olunur.

Evvela: Devlet ve milletimizin kurtuluş ve selameti hakkında Batı devletlerinden hakiki bir yardım ve insaf ümidi kalmadığı müttefiki aleyhtir.[1] Memleketimizin geleceği, doğu sınırlarımızın Ruslara ve İslam âlemine komşu olmasına bağlı olduğu, heyetimizce muhakkaktır. Bu sınır ortaklığının, her halde teminine cidden mesai sarf edilecektir.

İkinci olarak: Bolşeviklerle siyaseten anlaşıp karşılıklı harekât ve münasebetleri tayin etmezden evvel, kati harekete geçmeyeceğiz. Böyle bir hareketin, Bolşeviklerce nasıl anlaşılacağı bile bugün meçhulümüzdür. Zaten Bolşeviklerin bizden bekleyebileceği en büyük menfaat, yani askeri hareket faydasını, biz kendi ihtiyarımızla onlara bahşettikten ve bu münasebetle içine düşeceğimiz vaziyetten geri dönmek imkânı kalmadığını gösterdikten sonra, Bolşeviklerden bilmukabele menfaatlar elde edilmesine imkân kalmaz. Sadece onların muti[1] ve esiri oluruz. Alman seferine de böyle girmiş olduğumuzu daima hatırlamaktayız.[2]

Üçüncü olarak: Sadece askeri bakımdan dahi, Ermenistan seferini emin ve muvaffakiyetle neticelendirmek için, diğer bir taraftan fiilen askeri yardım lazım olduğu kanaatindeyiz. Eğer, Azerbaycan veya Gürcistan taraflarından Ermenilere kuvvet ile baskı yapılmazsa, yalnız bizim üç fırkamızla ve az zamanda Ermenistan kuvvetlerini imha edecek kadar takip edebilmek muhakkak değildir. İşte yukarıda üç esas noktadan yüksek teklifleri incelenmiştir.

* Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960, s.764-766; Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi, Kutu 96, Belge 36'daki eski yazı belge. Ayrıca bkz. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi 132/19543, s.24-26'dan aktaran: *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.334-337. TİTE Arşivi'ndeki eski yazı belge Sadık Perinçek tarafından okunmuştur.

1 "Üzerinde ittifak vardır" anlamında. (Y.N.)

1 Muti: İtaat eden, boyun eğen. (Y.N.)

2 TİTE Arşivi'ndeki eski yazı belgede, burada şu dipnot yer almaktadır: "Bu mütalaaya rağmen yine meçhuliyet içinde harbe girmeye mecbur olduk. Yalnız dört ay seferberlikten sonra bir kış harekâta başladık. Çünkü Ermenilerle harp hayati bir meselemizdi. Şarkta kazanacağımız zaferler yalnız şarkı değil, bütün milletin yekpare istiklâl harbine koşmasını mucib olacaktır." (Y.N.)

Bunlardan birinci madde, zatı devletleriyle tamamen mutabık olduğumuzu gösterir. Diğer maddeler, askeri harekât zamanının henüz gelmemiş olduğunu tayin eder[1] esas sebeplerdir.

2. Kafkasya'nın siyasi ve askeri vaziyeti, heyetimizce belirsiz görülmektedir. Çünkü Bakû'ya, Bolşevik ordusunun 28.4.1336'da [1920'de] girişinden beri Karabağ'da, Azerbaycan ordusunun ve Bolşevik ordusunun toplanması ve 10.5.1336 [1920] haberlerinde[2] Ermenistan'a üç gün mühletle ültimatom verilmesi ve hatta Türkiye-Azerbaycan ittifakının ilan ve tasdiki gibi haberler alınmış ve bunlardan şimdiye kadar bir netice çıkmamıştır. Bu defa dahi Azerbaycan'ın Gürcistan ile barışması, Azerbaycan için kuvvet neticesi veya zaruret neticesi olup olmadığı meçhulümüzdür. Yüz bin kişilik ordusu Bakû civarında ve 14 bin kişinin Zengezor'da[3] bulunması havadisiyle, Ermenilerin İslam katliamına cüret etmeleri ve komşularına karşı tahakkümcü bir tavır almaları havadisi arasında mahiyeten çelişki vardır. Halil Paşa'nın kuvvetli bir ordunun kumandasını terk etmesini arzu eylemese[4] gerektir. Kısacası, Ermenistan aleyhine harekât icrasına karar için[5] Azerbaycan veya Bolşevik kuvvetlerinin mevcudiyeti henüz meçhulümüzdür. Biz, bilakis Bolşevik askeri harekâtında durulmayı ve şimdilik Bolşevik kıtalarının Kafkas muhitinden uzaklaştıklarını hissediyoruz.[6] Son zamanlarda Bolşeviklerin, Lehlilere Kiyef cephesinde mağlup oldukları ve on beş bin esir verdikleri ve hatta Kafkasya'dan da kuvvet getirtmeye mecbur oldukları belirtilmiştir. Odesa'nın tehlikede olup olmadığı da münakaşa edildi. Rusya için on beş bin esir veren mağlubiyet, mühim bir mana ifade etmez. Fakat, Kiyef ve Odesa isimleri, askeri mağlubiyet mahiyetinden ziyade, dahili bir sarsıntıyı ima eder. Lenin'in yerine Bresilof'un[7] geçmesi havadisinin manası henüz anlaşılamadı. Çıkardığımıza[8] göre, Rusya'nın Bolşevik mahiyeti bu yüzden değişmeyecektir. Daha ziyade azim ile ve kuvvet kullanımını daha iyi temin için gelmiştir. Fakat bu değişikliklerin gelişmesini iyi tahmin etmeye lüzum vardır. Kafkas milletlerinin hareket tarzları da, Rusya'daki hareketleri de[9] Rusya'daki bu kararsızlığı göstermektedir. Dolayısıyla, vaziyet henüz açıklığa kavuşmamıştır.

3. Bu şartlar altında dahili vaziyetimiz, isticalden ad buyurulmamalıdır.[10] Çünkü, malum olan barış şartlarına göre Ermenilere vaat edilmiş olan Doğu vilayetlerimizi müdafaa etmek için hazır bulunmak, o muhitin ahalisine ve askeri heyetine karşı kuvvetli bir sebeptir. Fakat Sarıkamış'a giderek orada beklemeye mahkûm kalmak, basit anlayışlara karşı hem bir şey yapmaya iktidarımız olmadığını ve hem de bela-

1 TİTE Arşivi'nde ve *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "eden". (Y.N.)
2 TİTE Arşivi'nde ve *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "sıralarında". (Y.N.)
3 TİTE Arşivi'nde ve *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "Zengisur". (Y.N.)
4 TİTE Arşivi'nde ve *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "irae eylemese" (göstermese). (Y.N.)
5 TİTE Arşivi'nde ve *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "karar için" yerine "kadar". (Y.N.)
6 Aslı, "... istişmam ediyoruz." (Y.N.)
7 TİTE Arşivi'nde ve *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "Brasilov". (Y.N.)
8 Aslı, "İstidlâlimize". (Y.N.)
9 TİTE Arşivi'nde ve *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "Rusya'daki hareketleri de" sözcükleri yoktur. (Y.N.)
10 "Aceleye getirilmemelidir" anlamında. (Y.N.)

ları kendi ihtiyarımızla[1] davet ettiğimiz şeklinde tesir eder. Ve daha ziyade sarsıntı yapar. Mali vaziyetimiz ve iaşemizin Sarıkamış'ta daha iyi olması için sebep yoktur. Bundan başka dahili vaziyetimizde meydana gelen düzelme ve değişiklik malumu devletleridir. İstanbul ile doğrudan doğruya temasta olan muhitte, kati darbeler indirilmiş ve pek mühim asi reisleri Hıyaneti Vataniye Kanunu'na göre cezalandırılmıştır. Konya'da da iki defa tezahür eden muhalefet, fiilen bir kuvvete lüzum göstermeksizin yatıştırıldı. Sivas'taki hadise, Düzce, Bolu vakalarının hararetli zamanlarında hazırlanmış bir hareket idi. Ümit bağlanan fesat kaynağının söndürülmesiyle, Sivas ayaklanması hararetini kaybetmiş olacaktır. Tezahürlerinde bunu hissediyoruz. Özetle, daha ötede ve beride ortaya çıkması muhtemel olmakla, idare reislerimizin, sırasında azim ve şiddetle hareket, devamlı olarak aydınlatmaya ve tedbire gayret etmeleri sayesinde üstesinden geleceğimizi, Hakkın inayetiyle, kuvvetle ümit ediyoruz. Bizim tecrübelerimize göre, dahili harekâtta meselenin ruhu, subayların kati kararına ve imanına kati surette itimat olunan emin bir kuvvetin mevcudiyetidir. Buralarda böyle kuvvetler tedarikine esaslı surette girişiyoruz.

4. Delegelerimizin gönderilmesi, Ermenistan seferinin açılması için başlı başına sebep olamayacağı tabii olmakla beraber, şüphesiz pek mühimdir. Hareketlerinin çabuklaştırılmasını rica ederiz. Delegelerimizin, kılık değiştirerek ve karadan Azerbaycan'a yol bulmaları zaruridir. Sarıkamış harekâtı onların şimendiferle seyahatlerini temin edemez. Çoğu yerinde İslam halk ile kuşatılmış geniş bir bölgeden bir fırsat[2] bularak gitmeye imkân bulunabilir.

5. Doğrudan doğruya Nuri Paşa yanından ve Bakû'dan geldiğini ve onun Azerbaycan'da olduğunu bildiren efendi, bir iki güne kadar buraya ulaşacaktır. Lahey Ataşemiliteri Kaymakam Nuri Bey de, Avrupa'dan yarın buraya ulaşıyor. Ümit ettiğimiz gibi vaziyeti aydınlatacak bazı malumat alırsak derhal arz edeceğiz, Efendim.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

1 İhtiyarımızla: İsteğimizle. (Y.N.)
2 TİTE Arşivi'ndeki belgede sözcüğün aslı "fürce". *İstiklâl Harbimiz*'de ve *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "ferce". (Y.N.)

GİRESUN'DA MÜDAFAAİ HUKUK HEYETİ MERKEZİYESİ REİSİ OSMAN AĞA'YA*

(1 HAZİRAN 1920)

Ankara
1.6.36 [1920]

Şifre

Giresun'da Müdafaai Hukuk Heyeti Merkeziyesi Reisi Osman Ağa'ya

Trabzon Valisi Hamit Bey ile oradaki tabur meselesinden dolayı aranızda bir anlaşmazlık olduğunu anlıyorum. Bu hususta beni aydınlatmanızı beklerim.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Aslı Cumhurbaşkanlığı Arşivi III-7, Dosya 18, Fihrist 14'te bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Ercüment Hüsnü Baki ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

KÂZIM KARABEKİR PAŞA'YA*

(1 HAZİRAN 1920)

Rüştü Bey vilayet vekâletini[1] üzerine almadı mı?

* Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz,* Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960, s.779.
Yukarıdaki kaynakta Kâzım Karabekir belgeye şu açıklamayla yer vermektedir: "Müdafaai Milliye Vekili Fevzi Paşa da 23/24 Mayıs'ta yine bu işi şifre ile bana yazmış ve vali vekâletini Fırka Kumandanı Miralay Rüştü Bey'in deruhte etmesini istemişti. 1 Haziran'da Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa: Rüştü Bey vilayet vekâletini deruhte etmedi mi? diye tekrar bana soruyordu." (Y.N.)

1 Trabzon Vilayet Vekâleti kastedilmektedir. (Y.N.)

HEYETİ İCRAİYE KARARI

BAZI MEMURLARIN TAYİNLERİ VE MAAŞLARI*

(2 HAZİRAN 1920)

1. Maliye Vekâleti Mesarifatı Umumiye ve Muamelatı Nakdiye Müdüriyeti'ne 3 Mayıs 336 [1920] tarihinden itibaren Ertuğrul Muhasebecisi Fehmi ve Varidatı Umumiye, Memurini Muvazene Müdüriyeti'ne 1 Haziran 36 [1920] tarihinden itibaren Amasya Muhasebecisi Enver Beylerin aylık altışar bin kuruş maaşla tayinleri icra kılınmıştır.

2. İşbu kararnamenin icrasına Umuru Maliye Vekâleti memurdur.

2 Haziran 36 [1920]

Umuru Maliye Vekili
Hakkı Behiç

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* *Hâkimiyeti Milliye*, 7 Haziran 1920, No: 36, s.2'deki eski yazı belge Kemal Şenoğlu tarafından okunmuştur.

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE KONUŞMA

ŞUBELERİN KAÇ ÜYEDEN OLUŞACAĞI HAKKINDA*

(2 HAZİRAN 1920)

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Müsaade buyurursanız efendim, özet yapmak istiyorum. Ortaya konan görüşlerden şu şekiller tezahür ediyor: Arkadaşlardan biri, gerek Heyeti İcraiye'nin ve gerek Adliye Encümeni'nin tekliflerine muhalif olarak eski kadronun muhafazasını teklif ediyor. Yani her şube bir reis ve altı üyeden ibaret olacak ve yalnız İstida Şubesi bir reis ve dört üyeden ibaret olacak. Eski kadronun muhafazasını teklif ediyor. Heyeti İcraiye'nin teklifi ile Adliye Encümeni'nin teklifi arasında iki noktai nazardan fark bulunuyor; birisi üye mülâzimi tabiridir. Bu noktanın bertaraf edilmesi için, iki üye ile iki üye mülâzimi denecek yerde dört üyeden meydana gelir deniyor. İkinci fark İstida Şubesi'ndedir. Heyeti İcraiye diğer şubeler gibi onun da bir reis ile dört üyeden ibaret olmasını teklif ettiği halde Encümen, bir reis ve iki üyeden meydana gelsin diyor. Müsaade ederseniz, bunları bu kısımlar dahilinde oya koyalım. Evvela, eski kadronun muhafazasını oya koyayım, sonra Heyeti İcraiye'nin teklifini ifade eden maddede üye mülâzimliğinin kaldırılması ile. Adliye Encümeni'nde ifade olunduğu gibi, genel olarak bir reis ve dört üye tabirinin kabulünü, sonra İstida Dairesi'nin bir reis ile iki üyeden, bir de yalnız bir reis dört üyeden ibaret olmasını oya koyacağım. Şimdi evvelen birinciyi oya koyuyorum. Eski kadronun muhafazası taraftarı olanlar ellerini kaldırsınlar. *(Eller kalkar.)* Çoğunluk yoktur, reddolundu. Şimdi üye mülâzimi tabirinin olduğu gibi kalması taraftarı olanlar ellerini kaldırsın. *(Eller kalkar.)* Rica ederim dikkat edelim. Üye mülâzimi tabirinin bırakılması, olduğu gibi kalması taraftarı olanlar ellerini kaldırsın. *(Eller kalkar.)* Çoğunluk yok. O halde üye mülâzimi tabiri kalkıyor.

Şimdi iki noktayı ayıralım. Birisi şubelerin bir reis ve dört üyeden ibaret olduğu her iki maddede dahi kabul edilmiş oluyor. Hariç kalan İstida Şubesi'dir. İstida Şubesi için Adliye Encümeni, bir reis ve iki üyeden meydana gelsin diyor. Heyeti İcraiye'ninkinde eşitlik vardır. Dolayısıyla, Adliye Encümeni'nin bu noktadaki fikrini oya koyuyorum. İstida Şubesi bir reis ve iki üyeden ibaret olsun. Buna taraftar olanlar lütfen ellerini kaldırsınlar. *(Eller kalkar.)* Çoğunluk yok. Dolayısıyla ikinci madde şöyle kalmış oluyor: Her şubenin bir reisi ve dört üyesi vardır. *(Önergeler var okunsun sesleri.)*

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre I, c.2, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 2. Basım, Ankara, 1940, s.51.

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE KONUŞMA

TEMYİZ MAHKEMESİ REİSLERİ, BAŞSAVCILARI VE ÜYELERİNİN MEMURİYETLERİNİN ONAYI HAKKINDA*

(2 HAZİRAN 1920)

(Kâtip Haydar Bey 5. maddeyi okudu:)

Madde 5: Rüesa ve Başmüddeiumumi[1] *ve üye ve Başmüddeiumumi muavinleri Umuru Adliye Vekâleti tarafından seçilerek, memuriyetleri Büyük Millet Meclisi Heyeti İcraiye'sinde tasdik ve icra olunur.*

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Bu, Adliye Encümeni'nindir.

(Kâtip Haydar Bey, Heyeti İcraiye'nin maddesini de okudu:)

Madde 5: Rüesa ve Başmüddeiumumi ve üye ve üye mülâzimleri ve muavinleri Umuru Adliye Vekâleti tarafından seçilerek memuriyetleri Büyük Millet Meclisi Heyeti İcraiyesi'nce tasdik ve icra olunur.

[...]

[Sinop Mebusu Mehmed Şevket Bey, 5. Madde'nin, "Memuriyetleri Büyük Millet Meclisi namına Reis tarafından tasdik ve icra olunur" şeklinde değiştirilmesini isteyen bir önerge verir. Yozgad Mebusu Süleyman Sırrı Bey, önergenin bir daha okunmasını ister.]

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: O önergenin bir daha okunmasını arzu ediyorsunuz? Görüyorum ki, bir meçhuliyet noktası kalmıştır. Dolayısıyla aydınlatma maksadıyla birkaç söz söyleyeceğim; valiler, mutasarrıflar tayin olunur. Kaymakamlar tayin olunur. Bunların şimdiye kadar nasıl tayin edildiğini hepimiz biliyoruz. İstanbul işgalinden evvel İstanbul hükümeti, meşru olarak vazife yaptığı müddetçe, nasıl yapıldığını pekâlâ biliyoruz. Büyük Millet Meclisi'nin açılışından beri bugüne kadar da yine yapılmaktadır. Bir arkadaşımızın buyurduğu gibi, yine bu memurlar tayin edilmektedir. Aradaki fark nedir? Şimdiye kadar Büyük Millet Meclisi memleketin mukadderatını üstlendiği gibi mesul olmak üzere, Genel Kurul'unuz bütün mesuliyeti üstlenmiş olmak üzere bir heyet seçtiniz ve onları, her bir fiil ve harekâtından mesul tutacağınızı söylediniz ve kanunen de bunu tespit ettiniz. İşte o mesul Heyeti İcraiye bu tayinleri yapmaktadır. Yalnız en büyük bazı makamlar vardır ki, o makamlara verilen salahiyetin bir kişiden veya ufak bir heyet tarafından verilmesi doğru değildir. O gibi salahiyetleri de, doğrudan doğruya milli hâkimiyetimizi tecelli ve temsil eden yüksek heyetinize vermektedir.

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.2, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 2. Basım, Ankara, 1940, s.55-56.

1 Rüesa: Reisler, Temyiz Mahkemesi başkanları; Başmüddeiumumi: Başsavcı, Temyiz Mahkemesi Başsavcısı. (Y.N.)

Yüksek heyetiniz, reisinize, heyeti temsil etmek ve heyet namına imza koymak ve kararları tasdik etmek salahiyetini bahşetmiştir. Dolayısıyla, bu noktanın tekrar söz konusu olmasını anlayamadım.

Süleyman Sırrı B. (Yozgad): İlk toplantı kararları okunsa, bu salahiyet zaten orada açıkça belirtilmiştir.

İzzet Efendi (Karahisarı Şarkî): Böyle bir karardan malumatımız yok.

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Birinci ve ikinci toplantılarda bunlar yapılmıştır. Siz o zaman Karahisar'da idiniz. Bir defa lütfen onları okuyunuz. Dolayısıyla bu madde böyle malum olmak lazım gelir. Yüce Meclis'iniz vermiş olduğu karardan dönmek ve aynı esaslara dair yeni kararlar vermekte serbesttir. *(Estağfurullah, hayır, hayır sesleri.)* Dolayısıyla bu nokta malum olduktan sonra önergelerin okunmasına geçiyorum.

[5. Madde ile ilgili diğer önergeler okunur.]

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Efendim, Adliye Encümeni'nin teklifindeki şekli, beşinci maddeyi oya koyacağım.

Hüseyin Avni B. (Erzurum): Evvelemirde değişiklik teklifleri oya konur, sonra Encümen'in maddesi nazarı itibare alınır.

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Doğru efendim, pek çok önerge var. Evvela maddeyi, ondan sonra değişiklik şeklini okuyalım. Vakit kazanırız. *(Daha iyi sesleri.)* Dolayısıyla Adliye Encümeni'nin teklifinde olan beşinci maddeyi oya koyuyorum. Heyeti İcraiye'nin teklifinin aynıdır. Yalnız bir kelime vardır ki, yukarıda değiştiriliyor. Mülazim meselesi değil mi efendim? Bunu kabul edenler lütfen ellerini kaldırsınlar. *(Eller kalkar.)* Rica ederim, bir defa daha. *(Tekrar eller kalkar.)* Çoğunluk var efendim. Kabul edildi.

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE KONUŞMA
TEMYİZ REİSİ VE BAŞSAVCININ MAAŞLARI HAKKINDA*
HAZİRAN 1920)

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Heyeti İcraiye'nin teklifindeki altıncı maddedeki miktarlar Adliye Encümeni'nce azaltılmıştır. Üye mülâzimleri tabiri kalktıktan sonra, Adliye Encümeni teklifi ile Heyeti İcraiye teklifi arasında şu fark kalıyor. Heyeti İcraiye'nin teklifi on bin, yedi bin beş yüz, beş bindir. Adliye Encümeni ise; sekiz bin, beş bin, üç bin beş yüz olarak azaltılmıştır.

Dolayısıyla oya koyuyorum. Adliye Encümeni'nin rakamlarını kabul edenler ellerini kaldırsın. *(Gürültüler.)* Müsaade buyurun, tekrar ediyorum: Adliye Encümeni'nin teklifinde, Heyeti İcraiye'nin göstermiş olduğu maaşların miktarı azaltılmış. Mahkemei Temyiz Rüesası ile başmüddeiumumilerinin maaşı, Heyeti İcraiye'ninkinde onar bin, diğerinde sekizer bin deniliyor. Şu halde tenkihat[1] var. Üyelerin maaşlarını Heyeti İcraiye yedişer bin beşer yüz, Adliye Encümeni beşer bin teklif ediyor. Muavinlerin beşer bin denilmiş, Encümen, üçer bin beşer yüze indirmiş. Yani Adliye Encümeni'nin teklifinde maaşlar miktarı azdır diğerinden. Dolayısıyla, bu az olan miktarı ifade eden Adliye Encümeni'nin teklifi olan maddeyi oya koyuyorum. Kabul edenler ellerini kaldırsın. *(Eller kalkar.)* Çoğunluk var efendim.

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.2, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 2. Basım, Ankara, 1940, s.57-58.

1 Azaltma, eksiltme. (Y.N.)

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE KONUŞMA

İSTANBUL'A GİRİŞ ÇIKIŞLARIN YASAKLANMASINI İSTEYEN ÖNERGE HAKKINDA*

(3 HAZİRAN 1920)

(Kâtip Haydar Bey, Tokat Mebusu Rifat Bey'in önergesi üzerine Heyeti İcraiye'den gelen cevabı okudu):

Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

Ticaret ve diğer vesilelerle İstanbul'a gidip gelenlerin bazıları tarafından İstanbul'da yayımlanmış olan fetvaların Anadolu'ya getirilerek ahaliye dağıtılmakta olmasından bahisle ahvalin gelişmesine kadar İstanbul'a kimsenin bırakılmamasına dair Mebus Rifat ve Hamdi Beylerin birlikte vererek Heyeti İcraiye'ye havale buyurulan önergesi okunmuş ise de, Heyeti İcraiye vekillerince evvelce bu husus nazarı dikkate alınarak bir karar verilmiş olduğundan, söz konusu önerge iadeten takdim kılındı, olbapta.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal[1]

Reis [Mustafa Kemal] Paşa: Ticarete ait ve İstanbul'dan gelen yolcuların getirdikleri fetvaların yasaklanması hakkında. *(Karar ne? sesleri.)* Mutlak surette gidip gelmek yasaklanmamıştır. Fakat gidip gelenler hakkında lazım gelen kısıtlamalarda bulunması icap edenlere tebliğ edilmiş ve bu hususta tedbirler alınmıştır. *(Münasip efendim sesleri.)*

Salih Efendi (Erzurum): Hatta kuşlardan bile şüphelenmek icap eder.

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.2. Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 2. Basım. Ankara, 1940, s.61.

1 İmza, *Zabıt Ceridesi*'nin eski yazı basımında bulunmakta; 1959 basımında ise imza dipnotta belirtilmiş. (Y.N.)

HEYETİ İCRAİYE KARARI

CEPHEDEKİ BAZI KAZA, NAHİYE VE KÖYLERİN GEÇİCİ OLARAK BAŞKA İDARİ MERKEZLERE BAĞLANMALARI*

(3 HAZİRAN 1920)

Adet
19 karar numarası Ankara/336 [1920]

Suret

Dahiliye Vekâleti'nden teklif edilen aşağıdaki maddeler Heyeti İcraiye'ce müzakere olunarak aynen kabul edilmiştir.

1. Kuzeyde olan ve o cephe ile münasebetli bulunan Soma, Kırkağaç, Akhisar, Gördüs[1] kazalarının Karesi livasına ve düşman işgali altındaki Bergama kazasının müdafaa cephesi gerisinde kalan nahiye ve köylerinin de Soma kazasına ve Manisa merkezine bağlı olup, cephe gerisinde kalan nahiye ve köylerin de Akhisar kazasına geçici olarak bağlanmaları.

2. Saruhan merkezinin düşman istilası altında bulunmasından dolayı geriye kalan Alaşehir, Sâlihli, Eşme, Kula, Demirci kazalarının bir liva itibariyle Alaşehir kasabasının merkez liva kabulü.

3. İzmir sancağına bağlı Ödemiş kazasının cephe gerisinde bulunan Kelas[2] nahiyesiyle köylerinin yakınlık dolayısıyla Alaşehir kazasına ve Balyanbolu'nun da doğrudan doğruya Nazilli'ye bağlanması.

* Aslı TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 03.06.1920, 030.18.1.1 - 1.1.20'de bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter. C. No. 1, S. No. 10. Karar No: 19" kaşesi basılıdır. Eski yazı belge Dr. Derviş Kılınçkaya ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

1 Gördes. (Y.N.)

2 Kilas. (Y.N.)

4. İzmir sancağına tabi olan Kuş Adası kazasının Aydın livasına bağlanması.

5. İşbu kararın icrasına Vekiller Heyeti memurdur.

3 Haziran 36 [1920]-14 Ramazan 338 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

Hariciye Vekili	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
Mustafa Kemal	Cami	Celâlettin Arif	Konya'da bulunduğu

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

BURSA'DA 56. FIRKA KUMANDANI MİRALAY BEKİR SAMİ BEYEFENDİ'YE*

(5 HAZİRAN 1920)

5 Haziran 336 [1920]

Bursa'da 56. Fırka Kumandanı Miralay Bekir Sami Beyefendi'ye

Fransızlarla yapılan ateşkes kararlarının tarafımdan imza edilen sureti eklidir.[1] Bu suretin, Binbaşı Briso'ya[2] verilerek, adı geçenden, General Guro'nun[3] da bu kararları kabul ettiğine dair olan haşiye[4] ve Döke'nin[5] el yazısıyla imzasını ihtiva eden diğer suretinin alınarak Ankara'ya gönderilmesini rica ederim.

Büyük Millet Meclisi Reisi

* Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı İstiklal Arşivi, Klasör 593, Dosya 138, Fihrist 43'ten fotokopisiyle birlikte aktaran: *Askerî Tarih Belgeleri Dergisi*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Haziran 1997, sayı 104, s.95-97, Belge No: 2924.

1 Kaynakta, sözü edilen eke yer verilmemiştir. (Y.N.)

2 Brissot. (Y.N.)

3 Gouraud. (Y.N.)

4 Haşiye: Bir sayfanın kenarına veya altına yazılan yazı, not. (Y.N.)

5 General Duquest. (Y.N.)

GALİP KEMALÎ BEYEFENDİ'YE*

(5 HAZİRAN 1920)

Assemblee Suprême
Nationale Ottomane
Cabinet Presidentiel
No:

Angora, 5.6.336/1920

Galip Kemalî Beyefendi'ye

Muhterem Beyefendi,

Roma'da, memleketimiz ve milletimiz namına mesainizi takdirle takip ettik. Yeni teşekkül eden halk hükümetinin hariciye teşkilatının gerek yeniden tanzimi, gerek yeni hükümetin hariçte temsili için lazım gelen mesai ve şahısların tayini için, aramızda bulunmanıza, yeni hükümet ve millet ülkülerini beraberce inceledikten sonra, mesaimizin yeni sahasında yardımınıza ihtiyacımız vardır. Bütün bu hususları görüşmek, fikir ve faaliyetinizden istifade etmek üzere ilk vasıta ile aramıza gelmenizi rica ile teyidi ihtiram eylerim.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: Galip Kemalî Söylemezoğlu, *Başımıza Gelenler Yakın Bir Mazinin Hatıraları Mondros'tan Mudanya'ya 1918-1922*, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1939, s.246-248. Eski yazı belge Ercüment Hüsnü Baki ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

HEYETİ İCRAİYE KARARI

DİNK NAHİYESİNİN DOĞRUDAN KONYA VİLAYETİNE BAĞLANMASI*

(6 HAZİRAN 1920)

Adet
21 karar num

Muamelesi tamamlanmıştır.
Ankara/336 [1920]

Kararname Sureti

Bozkır'a tabi Dink[1] nahiyesinin kaza merkezine uzak olması hasebiyle muamelelerin kolaylaştırılması için Bozkır'dan irtibatı kesilerek doğrudan doğruya Konya vilayetine bağlanmış ve ilhak olunmuştur.

İşbu kararnamenin icrasına Heyeti İcraiye Vekilleri memurdur.

19 Ramazan 338 [1920]-6 Haziran 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

Hariciye Vekili	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
Mustafa Kemal	Cami	Celâlettin Arif	Konya'da bulunduğu

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Rıza Nur	Hakkı Behiç

* Aslı TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 06.06.1920, 030.18.1.1 - 1.2.2'de bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 11, Karar No: 21" kaşesi basılıdır. Eski yazı belge Dr. Derviş Kılınçkaya ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

1 "Dinek" olmalı. (Y.N.)

15. KOLORDU KUMANDANI KÂZIM KARABEKİR PAŞA'YA*
(6 HAZİRAN 1920)

Ankara, 6 Haziran 1336 [1920]

Dakika geciktirilmesi doğru değildir.

15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri'ne

Hariciye ve İktisad Yüksek Vekilleri de okuyacaklardır.

Müdafaa vaziyetimizi ıslah maksadıyla, Soğanlı geçitlerini işgal etmek için askeri kıtalar ile ilerlemek hakkındaki 4 Haziran 1336 [1920] tarihli 15. Kolordu Kumandanlığı'nın teklifi, Vekiller Heyeti'nce incelenerek uygun görülmüştür. Elviyei Selâse'nin[1] işgali hakkının kullanılması[2], Büyük Millet Meclisi tarafından Heyeti İcraiye'ye verilmiş olduğundan, Vekiller Heyeti, bu salahiyete dayanarak vaki teklifin tatbikine karar vermiştir. Kararın siyasi yönünün[3] idare ve ilan şekli için lazım gelen nota ve talimat gibi kararlar, zatıâlilerine ayrıca[4] buradan bildirilecektir. O zamana kadar siyasi hiçbir teşebbüste bulunulmayarak yalnız askeri harekâtın hazırlanması ve bu harekâtın ne zaman başlayabileceğinin bildirilmesi rica olunur.

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

* Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960, s.776; Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi, Kutu 96, Belge 36'daki eski yazı belge. Ayrıca bkz. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi: 132/19543, s.30'dan aktaran: *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.337-338. TİTE Arşivi'ndeki eski yazı belge Sadık Perinçek tarafından okunmuştur.

1 Elviyei Selâse: Üç liva (Kars, Ardahan, Batum). (Y.N.)

2 *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te, kullanılması sözcüğünün aslı olan "istimali" yerine, "zamanında istimali" (zamanında kullanılması) denilmektedir. (Y.N.)

3 TİTE Arşivi'ndeki belgede "siyasi yönünün" sözcüklerinin aslı olan "ciheti siyasiyesinin" sözcükleri yerine hatalı olarak "cemiyeti siyasiyesinin" (siyasi cemiyetinin). (Y.N.)

4 *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te burada "zeylen" (ek olarak) sözcüğü yer almaktadır. (Y.N.)

ALİ FUAT PAŞA'YA*

(6/7 HAZİRAN 1920)

Ankara
6/7.6.36 [1920]

Acele

Ada'da[1] Ali Fuâd Paşa Hazretleri'ne

5.36 [1920] şifre

Çerkes Edhem'in kuvvetlerinin Eskişehir'de toplanmaları hakkında mütalaai devletlerine iştirak ederiz. Adı geçenin vatanın kurtuluşu gayesi uğrunda geçen fedakârca ve kahramanca hizmetleri, gelecek tarihimizde bülend[2] bir sayfaya sahip olacağından, gerek kendilerine ve gerek arkadaşlarına teşekkürlerimizin iletilmesine aracılık etmelerini rica ederim, Efendim.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: *Tarih Konuşuyor,* Aralık 1964, c.1, sayı 11, s.915. Ayrıca bkz. Hasan İzzettin Dinamo, *Kutsal İsyan*, c.7, İstanbul, 1967, s.78; Cemal Kutay, *Çerkez Ethem Dosyası,* c.2, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1973, s.132. Eski yazı belge Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

1 Adapazarı. (Y.N.)

2 Bülend: Yüce, yüksek. (Y.N.)

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE KONUŞMA
DAHİLİ VE HARİCİ SİYASET HAKKINDA*
(7 HAZİRAN 1920)

Mustafa Kemal Paşa (Ankara): Efendim, birkaç gün bayram münasebetiyle görüşemeyeceğiz. Bu münasebetle genel vaziyet hakkındaki malumatı gayet kısa olarak arz etmeyi münasip gördüm. Yüksek malumunuz; bir Düzce-Hendek ve havalisi vakası vardı efendim, birçok safhalar geçirdi. Şimdi arz edeceğim son safhasıdır. Hendek, Adapazarı, Düzce, Bolu, Gerede ve bunu sınırlayan bütün sahil ve sahile kadar olan bölgede malumunuz olan fesat hareketleri tamamen imha edilmiş ve söndürülmüştür. Ve düşmanlarımızın icrasına alet olan tekmil şekavet[1] reisleri, tekmil cinayet reisleri, kanun hükümleri dairesinde cezalandırılmışlardır. Cezalandırma şekli hakkında bütün belgeler ile Yüce Meclis'iniz zamanında aydınlatılacaktır. Orada bulunan kuvvetlerimiz, takibat ve tedibat[2] ile meşgul olan kuvvetlerimiz, bugün hemen tamamen serbest bir haldedirler. Artık onları istediğimiz gibi düşmanlara karşı kullanabilecek bir haldeyiz. Diğer taraftan Sivas kuzeyinde Yenihan'da ve Tokat havalisinde de bazı memnuniyet verici olmayan ahval ortaya çıkmış idi. Bu ahval, bu hadiselerin dahi bugünkü şekli, Efendim, Tokat havalisinde ifsad edilmiş olan masum halk derhal hakikati anlamış ve orada tedbirler almakla meşgul olan mülki memur reislerimize sığınmışlar ve af talep etmişlerdir. Heyeti İcraiye de, yüksek heyetiniz namına, bu masum insanları, aldatılmış olanları affetmiştir efendim. Bunlar affedildikten sonra, herkes işiyle gücüyle meşgul olmaya başlamıştır. Akdağ ve Zile arasındaki parçada, o üçgen içinde de ufak tefek şekavet yapmaya cüret gösterenler oldu efendim. Fakat, bu saydığım, yine üç noktadan bu bölgeye karşı alınan tedbirler neticesinde asiler tamamen dağılmış ve iltica vaziyetine gelmiştir. Bütün bu harekâtın içinde yalnız iki kişi ortada kalmıştır. Birisi, Şaki Mustafa demekle tanınan, diğeri de Nâzım namındaki iki şakiyi henüz affetmedik ve affetmek için de niyetimiz yoktur. *(Gülüşmeler.)* Kilikya vaziyeti efendim, yani Adana havalisi ve Ayintab[3] havalisi vaziyeti, memnuniyet vericidir. Pozantı'nın tarafımızdan işgal edildiğini ve orada beş yüz elli nefer ve dokuz kadar subay Fransız olmak üzere esir edildiğini işitmiştiniz. Efendim, bundan sonra "Sis"[4] Fransızlar tarafından doğrudan doğruya tahliye edildi. Bu

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.2, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 2. Basım, Ankara, 1940, s.132-133.

1 Şekavet: Şakilik, eşkıyalık. (Y.N.)

2 Tedibat: Cezalandırmalar, bastırmalar, haddini bildirmeler. (Y.N.)

3 Antep. (Y.N.)

4 Kozan. (Y.N.)

bölgede tamamen tahliye devam etmektedir ve Ayintab şehri de, Fransız kıtaları tarafından tahliye edilmiştir ve oraya gelmiş olan mühimce bir Fransız kuvveti, Kilis'e gitmiştir. Yalnız orada Kolj'de[1] ufak bir müfreze, yirmi-otuz kişi kadar bir kuvvetleri vardır. Fakat onların da diğer bütün Fransız kuvvetleriyle beraber bütün Kilikya'dan ve bütün milli sınırlarımızdan çekilmesi vasıtalarına girişilmiştir.

Trakya'da efendim, yüksek malumunuz, Fransızlar Trakya'yı ve İtilaf devletleri bizim Trakya'mızı ve Batı Trakya'yı Yunanlılara bahşetmişlerdir. Yunan kıtaları kısmen orada bulunuyordu. Oradaki kıtalarını takviyeye başladı. Onun üzerine Batı Trakya'da bağımsız olarak teşekkül etmiş olan İslami hükümet, derhal şehirleri terk ederek, Yunan kıtalarına karşı düşman bir vaziyet almıştır ve İslam ahali kuvvetleriyle beraber Bulgarlar da bu bölge ile fevkalade alakadar oldukları için, Yunanlılara karşı birlikte çarpışmalara, harbe başlamışlardır. *(Allah muvaffak etsin sesleri.)* Dolayısıyla, Doğu Trakya'yı yani Edirne havalisini işgale teşebbüs etmiş bulunan Yunan kıtaları, henüz sınırımız dahiline girmemiştir. Orada bulunan askeri kıtalarımızın tamamı bütün manasıyla seferberliğini yapmış ve gelecek olan düşmanı silahla karşılamaya hazır bulunmuştur.

Efendim, İzmir cephesinin bütününde fevkalade bir değişiklik yoktur. Yalnız ufak tefek keşif kuvvetleri çarpışmaları vardır.

Ancak, havadis kabilinden olmak üzere, Akhisar'a, Yunanlıların bir taarruz teşebbüsünde olduklarını bazı kaynaklardan işitiyoruz. Böyle bir taarruz için öteden beri çalıştıklarını söyleyenler var. Biz bunu ihtimal dahilinde görüyoruz ve buna karşı da kâfi tedbirler alınmıştır. Efendim, böyle bir düşman taarruzuna karşı kullanacak kuvvetlerimiz vardır ve artırılmıştır.

Efendiler; milli sınırımız dahilinde bulunan ve fakat Mütareke hükümlerine göre askeri kuvvetlerimizin tahliye etmiş bulunduğu Elviyei Selâse'nin[2] icabında tekrar işgali için, yüksek heyetiniz, Heyeti İcraiye'ye salahiyet vermişti. Fakat bu salahiyetin takdir zamanını Heyeti İcraiye'ye terk buyurmuştunuz. Belki mesmuu âlileri olmaktadır[3] efendim. Ermeniler eski sınırın ilerisinde bulunan İslam ahaliye fevkalade zulüm ve haksızlık yapmakta ve katliam icra eylemektedir ve pek çok İslamlar, pek sefil ve perişan, merhamet duyulacak bir halde bize iltica etmekte, göç etmektedirler. Dolayısıyla, Heyeti İcraiye'ye vermiş olduğunuz salahiyetin tatbikine lüzum ve mecburiyet hasıl olacağını zannetmekteyiz. Yüksek heyetinize şimdiden malumat için arz ediyorum. Genel dahili vaziyetimizde arz etmeye değer başka bir şey yoktur. Her tarafta tam bir sükûn ve asayişle ahali, işleriyle meşgul olmaktadır. Harici vaziyetimiz pek iyi bir şekildedir efendim. Memnuniyet verici bir vaziyettedir. İnşallah yakında maddi neticeler elde ederiz, efendim. *(Alkışlar.)*

1 Kolej (Amerikan Koleji). (Y.N.)
2 Elviyei Selâse: Üç liva (Kars, Ardahan, Batum). (Y.N.)
3 "Belki yüksek tarafınızca duyulmaktadır" anlamında. (Y.N.)

HEYETİ İCRAİYE KARARI

İZMİT LİVASI MERKEZİNİN GEYVE'YE NAKLİ*

(7 HAZİRAN 1920)

Adet
22 karar numarası

Ankara/336 [1920]

Kararname Sureti

Eskiden İngilizler tarafından işgal edilmiş olan İzmit livasına bağlı Adapazarı, Geyve, İznik, Kandıra, Karamürsel kazaları mülki merciden mahrum kalmış ve bu hal ile idareleri hükümet muamelelerinin karışıklığını doğurmuş olduğundan İzmit livası merkezinin Geyve'ye nakli ve Adapazarı, İznik, Karamürsel, Kandıra kazalarının belirtilen merkeze bağlanması kararlaştırılmıştır.

İşbu kararnamenin icrasına Vekiller Heyeti memurdur.

20 Ramazan 338 [1920]-7 Haziran 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

Hariciye Vekili	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
Mustafa Kemal	Cami	Celâlettin Arif	Konya'da bulunduğu

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Rıza Nur	Hakkı Behiç

* Aslı TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 07.06.1920, 030.18.1.1 - 1.2.3'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 12, Karar No: 22" kaşesi basılıdır. Eski yazı belge Dr. Derviş Kılınçkaya ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

HEYETİ İCRAİYE KARARI
1914'TE İLAN EDİLEN SEFERBERLİĞİN DEVAM ETTİĞİ*
(8 HAZİRAN 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Maliye Vekâleti'nin 31 Mayıs 36 [1920] tarihli ve 729 numaralı tezkeresi heyetçe okunduktan sonra İstanbul'un işgali ve tebliğ edilen sulhnamenin kabul edilemez şartları ihtiva etmesi gibi zaruri sebeplerden dolayı Osmanlı memleketlerinin her tarafında seferberlik fiilen devam etmekte olduğundan, 21 Temmuz 330 [3 Ağustos 1914] tarihinde ilan edilen genel seferberliğe son bulmuş gözüyle bakılamayacağı karar altına alınmıştır.

8 Haziran 336 [1920]-21 Ramazan 338 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
Mustafa Kemal	Cami	Celâlettin Arif	Konya'da bulunduğu

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 08.06.1920, 030.18.1.1 - 1.2.5. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 13, Karar No: 24" kaşesi basılıdır.

HEYETİ İCRAİYE KARARI

AHMED RECÂİ EFENDİ'YE 80 LİRA SEFER MASRAFI VERİLMESİ*

(8 HAZİRAN 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Bolu ve havalisinde aydınlatmaya[1] memur edilen ve asilerin Bolu'yu istilası üzerine buraya ilticaya mecbur olup vazifesi başına dönmesi lazım gelen Ahmed Recâi Efendi'ye sefer masraflarına karşılık Maliye'nin mesarifi gayri melhuza tertibinden[2] 80 (seksen) lira vermesi kararlaştırılmıştır.

İşbu kararın icrasına Maliye Vekili memurdur.

8 Haziran 336 [1920]-21 Ramazan 338 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Celâlettin Arif	Konya'da bulunduğu

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 08.06.1920, 030.18.1.1 - 1.2.6. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 13, Karar No: 25" kaşesi basılıdır.

1 Aslı, "irşadata". (Y.N.)

2 "Beklenmedik masraflar tertibinden" anlamında. (Y.N.)

HEYETİ İCRAİYE KARARI

İHRACATIN SERBESTİSİ KARARININ YÜRÜRLÜĞÜNÜN MUHAFAZASI*

(8 HAZİRAN 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Maliye Vekâleti'nin 30 Mayıs 336 [1920] tarihli ve 328 numaralı tezkeresi ile gönderilen Kuşadası Kuvayi Milliye Reisi Mahmud[1] imzalı telgrafname Heyeti İcraiye'ce okunduktan sonra ihracatın serbestisinden hasıl olacak mali ve iktisadi menfaatlara göre ihracatın sınırlanması hakkındaki mevzii ve mahalli sebepler kâfi görülemediğinden eski kararın yürürlüğünün muhafazası ve keyfiyetin Maliye ve Dahiliye ve Umuru İktisadiye Vekâletlerine tebliği kararlaştırılmıştır.

8 Haziran 336 [1920]-21 Ramazan 338 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Celâlettin Arif	Konya'da bulunduğu

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 08.06.1920, 030.18.1.1 - 1.2.7. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 14, Karar No: 26" kaşesi basılıdır.

1 Mahmut Esat Bozkurt. Daha sonra Adliye Vekili ve Cumhuriyet Devrimi'nin önde gelen düşünürlerinden. (Y.N.)

HEYETİ İCRAİYE KARARI

İSTANBUL'LA HABERLEŞMESİ KESİLMİŞ MAHALLERDEKİ NÜFUS CÜZDANI TALEPLERİ*

(8 HAZİRAN 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Dahiliye Vekâleti'nin 2 Haziran 336 [1920] tarih ve 536 numaralı tezkeresi heyetimizce okunduktan sonra Dersaadet vesair haberleşmeleri kesilmiş mahaller ahalisinden yenileyerek veya değiştirerek, zayi sebebiyle Tezkirei Osmaniye[1] talebinde bulunacakların ikamet ettikleri mahallerden getirecekleri ilmühaberler üzerine misafir olarak kayıtları suretiyle tezkere verilmesi ve keyfiyetin Umuru Dahiliye Vekâleti'nc tebliği kararlaştırılmıştır.

8 Haziran 336 [1920]-21 Ramazan 338 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Celâlettin Arif	Konya'da bulunduğu

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 08.06.1920, 030.18.1.1 - 1.2.8. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 14, Karar No: 27" kaşesi basılıdır.

1 Tezkirei Osmaniye: Nüfus cüzdanının o zamanki adı. (Y.N.)

HEYETİ İCRAİYE KARARI

HIYANETİ VATANİYE KANUNU GEREĞİ HAKLARINDA TAKİBAT YAPILACAK ŞAHISLAR*

(8 HAZİRAN 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Vatani hıyanetlerinden dolayı haklarında kanuni takibat icrasına 26 Mayıs 336 [1920] tarihinde karar verilen Ferid Paşa ve hempaları benzeri aşağıda isimleri yazılı şahısların dahi kanuni takibata tabi tutulması ve keyfiyetin Umuru Adliye Vekâleti'ne tebliği kararlaştırılmıştır.

8 Haziran 336 [1920]-21 Ramazan 338 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Celâlettin Arif	Konya'da bulunduğu

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

(Ankara Valisi Yahya Galip Bey'in azli hakkındaki 12 Haziran 336 [1920] tarihli karar imzalı olarak dosyasındadır.)

Rıza Tevfik, eski Dahiliye Nazırı Adil, Konya Valisi Cemâl, Keçecizade İzzet, Molanzade Rifat,[1] Refik Halit, Defterihâkani Emini Refik, Tayyar Paşa, Vasfi Hoca, Hamdi Hoca, Hürriyet ve İtilâf Reisi Sadık, Şaban, Saffet, Evrenoszade Sami Efendiler.

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 08.06.1920, 030.18.1.1 - 1.2.9. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 15, Karar No: 28" kaşesi basılıdır.

1 "Mevlanzade Rıfat" olarak bilinir. (Y.N.)

EREĞLİ MÜDAFAAİ HUKUK HEYETİ'NE*

(8 HAZİRAN 1920)

8 Haziran 336 [1920]

Ereğli[1] Müdafaai Hukuk Heyeti'ne

Fransızların, Ereğli'ye yapmaya başladıkları çıkarma hareketine karşı tarafımızdan derhal tedbirler alınacaktır.

Bu tedbirler tesirini gösterinceye kadar, kaza dahilindeki Kuvayi Milliye ile silahlı olarak mukavemet gösterilmesi lazımdır.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi, Klasör 594, D. 8, Fihrist 4-2'den aktaran: Ali Sarıkoyuncu, *Milli Mücadele Döneminde Zonguldak ve Havalisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, s.155.

1 Karadeniz Ereğli. (Y.N.)

KONYA'DA MÜDAFAAİ MİLLİYE VEKİLİ FEVZİ PAŞA'YA*
(8 HAZİRAN 1920)

(Siyasi)

Konya'da Müdafaai Milliye Vekili Fevzi Paşa Hazretleri'ne - Şifre

- İtalyan Mösyö Fago, bugün döndü. İlk görüşmede ne gibi meseleler üzerine görüşmek üzere hangi makam tarafından salahiyet sahibi olduğuna dair belge sordum. Olumsuz cevap verdi. Bu halde görüşecek bir şey olmadığını anlattım, kabul eyledi. İfadesine göre, burada muntazam bir hükümet teşekkül ettiği İtalya'da malum değildir. Dolayısıyla, resmi İtalyan ricali tarafından gönderilmiş olmakla beraber, kendisine bir salahiyetname verilmemiştir. Fakat bize, ahvalden haberdar edeceğinden, hükümetimizle temas etmek arzu eden İtalya hükümetinin icabında, müttefiklerine de nüfuzunu kullanarak ya kendisi ya diğer bir memurun salahiyet sahibi olarak hükümetimizle görüşmeye gönderileceğini ümit ettiğini kuvvetle söyledi. Buradan İtalya'ya müteveccih olduğumuza dair hariciye nazırına telgraf çekmiş. Aldığı cevapta, İtalya'nın bize yardım etmeye hazır olduğunu ve bunun için müsait anın gelmesini beklediğini ifade eylemektedir. Bu telgrafı bize gösterdi. Giderken, Çiyaloya'ya mektup verdik. Ve milletimizle barış yapılması için delegelerimizin davet ve kabulünü rica eyledik. Kanaatimize göre ciddi bir iş görmek için değil, oyalamak ve avutmakla beraber, belki havadan ticaret, özel ve resmi maksatları da temin etmek istiyordu. Salahiyet meselesi başlayınca dürüst bir tavır takınarak, fakat ümit vererek döndü.

- Fransızlar, bugün Karadeniz Ereğlisi'ne iki yüz asker çıkardılar.

- Zile ahalisinin de iltihakıyla asiler, Zile'yi basarak müfrezemizi ricata zorladılar. Zile ile haberleşme kesiktir. Cemil Cahit Bey dün Zile'ye hareket etmişti. Şimdi Zile etrafında olduğunu tahmin ediyoruz. Akdağ Madeni tarafı da çok sallanmıştır. Vaziyet yeniden ehemmiyet kazandı.

- Akhisar Cephesi'ne bir taarruz olacağı ve müdafaa tertibatımızın tamamlanması için cepheden bugünlerde daha ziyade endişe gösterilmektedir.

- Etem Bey kuvvetleri bir iki güne kadar tamamen serbest olarak Eskişehir veya Ankara'da toplanacaktır.

* Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Arşivi. Dolap 9, Göz 5, Dosya 26/4'ten fotokopisiyle birlikte aktaran: *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Mart 1965, sayı 51, Vesika No: 1175. Eski yazı belge Ercüment Hüsnü Baki ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

- Reisi Sani[1] Kâzım Paşa Bursa'ya geldi. Süratle buraya gelmek istiyor. Memuren geldiği anlaşılıyor. Nihat Paşa Mudanya'da ve Nurettin Paşa da yolda imiş.

- Zatı devletlerinin Konya'dan ne zaman dönmeyi tasarladıklarını bildirmelerini rica ederiz. Salihli ve Akhisar cephelerine dönüş esnasında, zatıâlilerinin bir defa uğramaları pek ziyade teselli ve takviye sebebi olacağını anlıyoruz. Cevabı devletlerini rica ederiz. 8 Haziran 336 [1920]

İsmet M. Kemal

1 Reisi sani: İkinci reis. (Y.N.)

BEKİR SAMİ BEYEFENDİ'YE*

(8 HAZİRAN 1920)[1]

"... Ömer Aziz Bey İngiliz Yüzbaşısı Benet tarafından bizimle temas ve görüşmeye memur edilmiş ise bunu bildiren elinde belgesi olmak lazım geldiğinden, bunu temin etmek üzere Dersaadet'e dönmesi lüzumunun kendisine tebliği..."

* Yukarıdaki şekliyle aktaran: Bilâl N. Şimşir, *Atatürk ile Yazışmalar I (1920-1923)*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1981, s.58.
Bursa Valisi'nin Karamürsel'den Mustafa Kemal'e çektiği 5 Haziran 1920 tarihli şifreye göre, Ömer Aziz Bey adında biri gelerek İngilizlerin bir anlaşma zemini aradıklarını, bu nedenle Ankara'ya gitmek istediğini söyler. Mustafa Kemal 8 Haziran'da, Bursa'da 56. Fırka Kumandanı Bekir Sami Bey'e Ömer Aziz Bey'in İngilizlerden yetki alması için İstanbul'a gönderilmesini isteyen yukarıdaki telgrafı çeker. Bekir Sami Bey ise, aynı gün verdiği cevapta "kendisinin bir hafiye kırıntısı olduğunu anladım... ve kendisini iade ettim Efendim" diye bildirir. (Y.N.)

1 Belge yukarıdaki kaynakta yanlışlıkla "8 Haziran 1922" tarihiyle yayımlanmış. Yukarıdaki açıklamadan da anlaşıldığı gibi, Bursa Valisi'nin 5 Haziran 1920 tarihli şifresi üzerine yazıldığından, doğrusu 8 Haziran 1920 olmalıdır. Bkz. Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü III*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995, s.71. (Y.N.)

BURSA'DA 56. FIRKA KUMANDANI BEKİR SAMİ BEYEFENDİ'YE*

(8 HAZİRAN 1920)

Ankara
8.6.36 [1920]

Dakika gecikmesi doğru değildir.

Bursa'da 56. Fırka Kumandanı Bekir Sami Beyefendi'ye

Nihat ve Nurettin Paşalar Hazretleri teşrif buyurdularsa kendilerine halisane ihtiramlarımızı takdim eder ve vatanımıza gelecekte de büyük hizmetler yapmaya muvaffak olmalarına büyük bir samimiyetle dua ettiğimizi arz ederiz.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Türk Tarih Kurumu Arşivi'nde bulunan Bekir Sami Arşivi, 8. Defter. Eski yazı belge Dr. Derviş Kılınçkaya tarafından okunmuştur.

GENERAL GOURAUD'YA CEVAP*

(9 HAZİRAN 1920)

Siyasi
Kilikya

9 Haziran 336 [1920]

Bursa'da 56. Fırka Kumandanı
Miralay Bekir Sami Beyefendi'ye - Tel

General Gouraud'dan bize hitaben yazılıp, Brissot tarafından 8 Haziran 336'da [1920'de] zatıâlilerine verilen telgrafnameye tarafımızdan yazılan cevap aşağıdadır:

Bu cevabın Brissot vasıtasıyla General Gouraud'ya gönderilmesini rica ederim:

Mütareke tatbikatına ait görüşmelerin yalnız Binbaşı Şemsettin ve Kaymakam İrfan Beyler tarafından idare edilmesi ve muhtelif cephe kumandanlarının ayrıca talepler öne sürmemeleri için tarafımızdan tebligat yapılmıştır.

Bununla beraber, bu konuda muhtelif Fransız cepheleri kumandanlarına da tebligat yapılmasını rica ederiz.

Mersin cephesinde tarafsız bir bölge tahdidi hakkında Mersin Fransız Valisi'nin teklifini kabul edememekte Emin Arslan Bey mazurdur. Çünkü Mütarekename'de böyle bir madde yoktur. Bununla beraber, halen işgalimiz altında bulunan hattı muhafaza etmek şartıyla teklif edilecek tarafsız bir bölgeye tarafımızdan tecavüz vaki olmayacaktır.

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Adana'da 1. Fırka Kumandanı General Dofio imzasıyla yayımlanan beyannamede ateşkesin, Mustafa Kemal Paşa'nın talebi ve kendi tarafından Beyrut'a gönderilen delegelerin iltimasıyla yapıldığı bildirilmiştir. Hakikate muhalif olan işbu beyannamenin tekzibini ve Adana dahilinde çeteler bulunduğu bahanesiyle İslam ahaliye yapılmakta olduğu haber alınan baskılara nihayet verilmesini rica eylerim.

İsmet[1]

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*. E.U. Basımevi, Ankara, Aralık 1955, sayı 14, Vesika No: 370; Türk Tarih Kurumu Arşivi'nde bulunan Bekir Sami Arşivi, 8. Defter. *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*'ndeki eski yazı belge Ercüment Hüsnü Baki ve Ahmet Hezarfen, Bekir Sami Arşivi'ndeki ise Dr. Derviş Kılınçkaya tarafından okunmuştur.

1 Bekir Sami Arşivi'ndeki belgede "İsmet" imzası bulunmamakta, italik dizilen paragraf Mustafa Kemal'in telgrafının devamı olarak yer almaktadır. (Y.N.)

5. FIRKA KUMANDANI CEMİL CAHİT BEYEFENDİ'YE*

(9 HAZİRAN 1920)

Ankara, 9.6.336 [1920]

5. Fırka Kumandanı Cemil Cahit Beyefendi'ye[1]

C: 9 Haziran 36 [1920] tele

Zile'nin mutlaka silah kuvvetiyle geri alınması lazımdır. (Hiçbir şekilde ahalinin zarar görmesine meydan kalmamak üzere kasabayı terk etmeleri ve müfrezenin tahtı amanına iltica etmeleri[2] için haber gönderiniz. İcabet etmedikleri takdirde top ile kasabanın tamamen tahrip edeceğini ilan ediniz.) Zile'de mutlaka kati netice alınmak zarureti vardır. İcraatınızın neticesini bekliyorum. Kuvvetiniz miktarı ve topların ne zaman geleceği hakkında malumat verilmesini rica ederim.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Abdullah Kehale, "Milli Mücadele'de İç İsyanlar ve Cemil Cahit'in (Toydemir) Anıları", İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1996, s.185.

1 Cumhuriyet döneminde General Cemil Cahit Toydemir. Daha sonra 14.8.1941–10.9.1947 tarihleri arasında Milli Müdafaa Vekili. (Y.N.)

2 Güvenliği, koruması altına sığınmaları anlamında. (Y.N.)

BOLU MEBUSU TUNALI HİLMİ BEY'E*

(10 HAZİRAN 1920)

... Ereğli'den Fransızların atılması için ciddi tedbirlere girişilmiş ve her taraftan Kuvayi Milliye Bolu'ya çıkarılacaktır. O zamana kadar mahalli Kuvayi Milliye ile mukavemet edin...

1 Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi, Kl. 555, D. 26, F. 30'dan aktaran: Yrd. Doç. Dr. Ali Sarıkoyuncu, "Ereğli'nin Düşman İşgalinden Kultulmasında Atatürk'ün Rolü", *Silâhlı Kuvvetler Dergisi*, Temmuz 1992, sayı 333, s.98.
Kaynakta, Mustafa Kemal Paşa'nın, yöredeki milli teşkilatı örgütlemek üzere Ereğli'ye gönderilen Bolu Mebusu Tunalı Hilmi Bey'e 10 Haziran 1920'de, yukardaki telgrafla talimat verdiği belirtilmekte ve metne bu kadar yer verilmektedir. (Y.N.)

GENERAL GOURAUD'YA CEVAP*

(10 HAZİRAN 1920)

Siyasi
Kilikya

10 Haziran 36 [1920][1]

Bursa'da 56. Fırka Kumandanı Miralay Bekir Sami Beyefendi'ye - Tel

General Gouraud'nun 8 Haziran 36 [1920] tarihli telgrafnamesine tarafımızdan verilen cevap aşağıya alındı. Brissot vasıtasıyla kendisine iletilmesini rica ederim.

1. Esirler mübadelesi için İrfan ve Şemsettin Beyler, lüzumlu talimat almışlardır. Adı geçenlerin, Adana ve Kilis'teki Fransız generalleriyle bu konuda hiçbir şey kararlaştırmak istemedikleri hakkındaki yazınız açık değildir. Mütarekename hükümleri dahilinde kendilerine teklif olunduğu halde hallolunmamış meseleler ne ise, bildirilmesini rica ederim.

2. Mütareke hükümlerinin cephenin bazı kısımlarında tarafımızdan ihlal edildiği ve Fransız postalarına ateş edildiği hakkında hiçbir malumatım yoktur. Lüzumlu teşebbüslerde bulunabilmek üzere keyfiyetin mahal ve zaman belirtilerek açıklığa kavuşturulmasını rica ederim. Bilakis Osmaniye'de bizim kıtalarımız, ateşkesten sonra Fransız kıtaları ve Fransız otomobilleri tarafından taarruza uğramışlardır ki, bunu evvelce de zatıâlilerine arz etmiştim.

3. Doğrudan doğruya cepheyi teşkil etmekte ve kısmen bizim kıtalarımızın işgalinde bulunan şimendifer hattı üzerinde iaşe ve ikmal maksadıyla[2] şimendifer nakliyatı icrası bittabi mümkün değildir. Mütareke kararları arasında da böyle bir madde yoktur. Bu vaziyette olmayan nakliyat noktalarının[3] serbest olduğu şüphesizdir. Salih İsmet[4]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, E.U. Basımevi, Ankara, Aralık 1955, sayı 14, Vesika No: 371; Türk Tarih Kurumu Arşivi'nde bulunan Bekir Sami Arşivi, 8. Defter. *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*'ndeki eski yazı belge, Ercüment Hüsnü Baki ve Ahmet Hezarfen; Bekir Sami Arşivi'ndeki ise Dr. Derviş Kılınçkaya tarafından okunmuştur.

1 Bekir Sami Arşivi'ndeki eski yazı belge "11 Haziran 1920" tarihlidir. (Y.N.)

2 Bekir Sami Arşivi'ndeki eski yazı belgede, "şimendifer hattı üzerinde iaşe ve ikmal maksadıyla" sözcükleri yer almamaktadır. (Y.N.)

3 Belgede ifadenin aslı "nukat-ı nakliyatın". *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*'nde yanlışlıkla "nukata nakliyatın" diye okunmuş. (Y.N.)

4 Bekir Sami Arşivi'ndeki eski yazı belgede "Salih" ve "İsmet" isimleri yer almamaktadır. (Y.N.)

DEMİRCİ MEHMET EFE'YE*

(11 HAZİRAN 1920)

Ankara, 11 Haziran 1336 [1920]

Umum Kumandan Demirci Mehmet Efe Kardeşime,

Kahraman efelerinizi size gönderiyorum, Aydın'ın bu doğru özlü ve fedakâr evlatları, Bolu ve Düzce havalisinde memleketimizi gâvurların esaretine düşürmeye çalışan hainleri, pek kahramancasına ve fedakârane tedip[1] ettiler. Vatanımıza büyük hizmetler yaptılar. Allah, iki cihanda aziz etsin.

Kendilerine ve umum kumandanları olan zatıâlinize Büyük Millet Meclisi'nin kalbi ve samimi teşekkürlerini takdim eder, gözlerinizden öperim. Kardeşim efendim.

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: Turan Akkoyun, "Aydın Kuvâ-yı Milliyesinin Bazı Faaliyetleri ve Mustafa Kemal Paşa'nın Teşekkürü", *Tarih İncelemeleri Dergisi VI*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 1991, s.210-211. Ayrıca bkz. Kemal Özkaynak, *Efelerden Haber*. CHP Basımevi, Aydın, 1946. s.178. Eski yazı belge Sadık Perinçek ve Servet Bayoğlu tarafından okunmuştur.

1 Tedip: Cezalandırma, haddini bildirme, bastırma. (Y.N.)

ŞEMSEDDİN BEY'E*

(11 HAZİRAN 1920)

Kongre

Gayet aceledir.
Geciktirilemez.

12. Kolordu Kumandanlığı'na

Şemseddin Bey'e tebliği rica olunur. Vali meselesine temas etmeniz, mukavele icabınca on gün zarfında esirler mübadelesine başlanmış olmak üzere, evvelce bildirildiği gibi, ilk kafileyi süratle teslim ve karşılığında tutuklularımızı talep ediniz.

11 Haziran 36 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı İstiklal Arşivi, Klasör 593, Dosya 137, Fihrist 45'ten fotokopisiyle birlikte aktaran: *Askerî Tarih Belgeleri Dergisi*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Haziran 1997, sayı 104, Belge No: 2902. Eski yazı belge Ercüment Hüsnü Baki ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

KÂZIM KARABEKİR'E*

(11 HAZİRAN 1920)

Müdafaai Hukuk Cemiyeti'nden 8/9.6.1336 [1920] tarihli telgrafname ile adı geçenin[1] ahvalin gelişmesine kadar Trabzon'da bırakılması ve davetinden vazgeçilmesi rica edilmektedir. Özel bir maksat altında oradan ayrılmak istemediği, Trabzon muhitini de buna alet etmeye teşebbüs eylediği anlaşılan adı geçenin bırakılması sakıncalar doğuracağından, Rüştü Bey'in doğrudan doğruya vilayet işlerini vekâleten üstlenmesi lüzumunun kendisine emir buyurulması ve neticenin bildirilmesi rica olunur.

* Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1960, s.779. Ayrıca bakınız; Kâmil Erdeha, *Millî Mücadelede Vilâyetler ve Valiler*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975, s.195-196.
Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*'de, Mustafa Kemal Paşa'dan 11 Haziran 1920'de yukarıdaki telgrafı aldığını belirtmektedir. (Y.N.)

1 *Millî Mücadelede Vilâyetler ve Valiler*'de "adı geçenin" sözcüklerinin aslı olan "Mumaileyhin" sözcüğü yerine "Hamit Bey'in". (Y.N.)

FIRKA KUMANDANI BEKİR SAMİ BEYEFENDİ'YE*

(11 HAZİRAN 1920)

Ankara
11.6.36 [1920]

Fırka Kumandanı Bekir Sami Beyefendi'ye

C. 7.6.36 [1920]
Bursa Müdafaai Hukuk Cemiyeti Heyeti Merkeziyesi'ne yazılan şifreli telgrafname sureti aynen aşağıya çıkarılmıştır, Efendim.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

Suret

Büyük Millet Meclisi'nin devlet işlerine tamamen el koyduğu tarihten sonra dahi, Müdafaai Hukuk cemiyetlerinin hükümet işlerine müdahalelerinde devam ettikleri, o konudaki müracaattan anlaşılmıştır. Vaki olan müdahaleler, işlerin ve idarenin selameti bakımından katiyen doğru olmadığından, heyeti merkeziyelerin bölgelerinde teşkilata resen memur olan mülki ve askeri reislerle sıkı bir irtibat muhafaza etmekle beraber, mülkiye ve askeriye tarafına yardımcı olarak asil vazifelerinde devamları tensip edildiğinden, o suretle hareket edilmesi ehemmiyetle rica olunur.

11.6.36 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Türk Tarih Kurumu Arşivi'nde bulunan Bekir Sami Arşivi, 8. Defter. Eski yazı belge Dr. Derviş Kılınçkaya tarafından okunmuştur.

HEYETİ İCRAİYE KARARI
ANKARA VALİSİ YAHYA GALİP BEY'İN AZLİ*
(12 HAZİRAN 1920)

Adet
Karar
28 Mükerrer

Kararname

Ankara Valisi Yahya Galib Bey'in, adı geçen vilayetten azli kararlaştırılmıştır. İşbu kararın icrasına Vekiller Heyeti memurdur. 12 Haziran 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili İmza	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi İsmet	Dahiliye Vekili Adnan
Hariciye Vekili İmza (Mustafa Kemal)	Umuru Şer'iye Fehmi	Umuru İktisadiye Vekili İmza	Nafıa Vekili imzada bulunmamıştır
	Sıhhiye Vekili namına Adnan	Maarif Vekili Doktor Rıza Nur	Maliye Vekili

* Aslı TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 12.06.1920, 030.18.1.1 - 1.2.10, Ek: 71-5'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Dr. Derviş Kılınçkaya ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

EREĞLİ BELEDİYE HEYETİ'NE*

(12 HAZİRAN 1920)

Fransızlarla görüşmek maksadıyla kendileriyle temasa geçecek memur ve diğer kişiler vatan hainidir. Bu bakımdan muhakeme edilecek ve cezalandırılacaklardır.

Kaymakamlık, şehrin dışında tesis edilmiş olduğundan, ahalinin hükümetle ilgili işlerini Kaymakamlığa müracaat etmeleri lazımdır. Şehir dahilinde ve düşman işgalinde kalacak ahalinin korunması Belediye Heyeti'ne aittir.

* Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi, Klasör 594, D. 8, Fihrist 10-11'den aktaran: Ali Sarıkoyuncu, *Milli Mücadele'de Zonguldak ve Havalisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, s.163. Belge, yukarıdaki kaynakta "Mustafa Kemal, önceki emirlerine ilaveten Kastamonu Telgraf Başmüdürü Enver Bey vasıtasıyla gönderdiği 12 Haziran 1920 tarihli telgrafıyla Ereğli Belediye Heyeti'ne şu talimatları vermekteydi:" açıklamasıyla yer almaktadır. Buradaki Ereğli, Karadeniz Ereğli'dir. (Y.N.)

GENERAL GOURAUD'YA*

(13 HAZİRAN 1920)

13 Haziran 1336 [1920]

Tel
Fevkalade aceledir.
Makine başında verilecektir.

Bursa'da 56. Fırka Kumandanı Miralay Bekir Sami Beyefendi'ye

Aşağıdaki hususların General Gouraud'ya hemen keşide ettirilmek[1] üzere Kumandan Brissot'ya tebliğini rica ederim:

Kilikya'da ateşkesten sonra, Ermeniler tarafından İslam ahaliye karşı yapılan ve yapılmakta olan zulümleri ve faciaları aşağıda belirtiyorum; işbu vakalar bütün Kilikya İslam ahalisinin fevkalade galeyan ve heyecanına sebep olmuş ve bu heyecan, esirlerin teslimi için yaptığımız hazırlıkların tatbikine mani olmakta bulunmuştur.

İşbu facialara derhal nihayet verilmesi için ciddi teşebbüslerde bulunmanızı rica ederim. Aksi takdirde, bizim arzumuz ve emrimiz hilafında olarak orada vuku bulacak hadiselerden hiçbir mesuliyet kabul etmeyeceğimi beyan ederim. Bu ahval, harbin, bizim tarafımızdan tatil edilmesine rağmen, karşı taraftan devam ettirilmekte olduğunu göstermektedir.

Facialar özetle aşağıdadır:

1. 11 Haziran 1336'da [1920'de] sabahleyin, Hacıbayramkapısı'ndaki İslam mahallelerine hücum eden Ermeni göçmenleri, bütün İslamları cebren evlerinden sürüp çıkararak bütün eşyalarını gasp etmişlerdir. Neye uğradıklarını bilemeyen İslamlar, Kâhyaoğlu Çifliği ve Küçükdikili yoluyla göçe mecbur olmuşlardır.

2. 11 Haziran öğleden sonra saat üçte, bu biçare ahali yolda Kâhyaoğlu Çiftliği'ne vardıklarında, otuz silahlı Ermeni'den meydana gelen bir çetenin taarruzuna uğrayarak, bütün erkekler bir eve, kadınlarla çocuklar diğer bir eve doldurulmuş, kırk üç erkek, yirmi bir kadın ve miktarı tespit edilemeyen çocuklar kamadan geçirilmişlerdir. Ayrıca, dördü erkek ve on sekizi kadın olmak üzere yirmi iki yaralı vardır. Kadınların kollarını ve kulaklarını kesmek suretiyle bilezik ve küpelerini almışlardır.

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, E.U. Basımevi, Ankara, Aralık 1955, sayı 14, Vesika No: 372. Eski yazı belge Ercüment Hüsnü Baki ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

1 Keşide etmek: (Telgraf) çekmek. (Y.N.)

3. Adana'nın 10 kilometre doğusundaki İncirlik köyünde, 9 Haziran 336 [1920] günü Ermeni çeteleri, bütün köy halkını bir yere doldurup bomba ile berhava etmişlerdir.

4. 8/9 Haziran gecesi Ermeniler, Karaoğlan köyünde, Çerkes Hasan Bey'in çobanlarından dört kişiyi öldürmüşlerdir.

5. Adana'nın civarında Çotlu ve İkizce ve Gemisürek, Karaoğlan, Câmili ve Hergel köyleriyle, civarlarındaki çiftliklerin tekmil hayvanları Ermeniler tarafından gasp edilmiş ve Karaoğlanlılardan Çerkes Hasan Bey'in bin beş yüz koyununu gasp etmişler ve bu gasp ve yağmalar esnasında, Hergel'den bir ve Karaoğlanlı'dan altı kişi öldürülmüştür.

6. 11 Haziran'da Adana'dan gelen bir tren içindeki topla Kürkçü İstasyonu'ndan Kürtçü köyü[1] bombardıman edilmiştir. Ve bu bombardımanı müteakip Ermeniler, köyü abluka ederek eşyalarını tamamen gasp etmişler ve ondan sonra köyü yakmışlardır.

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

1 Belgede "Kürkçü istasyonundan Kürtçü karyesi" şeklindedir. (Y.N.)

KÂZIM KARABEKİR'E*

(13/14 HAZİRAN 1920)

"15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa'nın Doğu Cephesi Komutanlığı'na atandığı, Büyük Millet Meclisi Bakanlar Kurulu kararıyla tebliğ ve ilan olunur. Kâzım Karabekir Paşa, Doğu Cephesi'nde bulunan bütün sivil ve askeri makamlar üzerinde seferdeki ordu komutanlığı yetkisine haizdir."

"Harekâta geçmeden önce tarafımızdan Ermeni Komutanlığına hitaben, en yakın Ermeni askerî merkezine Türkçe bir mektup verilmesi ve bu mektuba cevap beklenmeyerek ve karşı tedbir alınmasına vakit bırakılmayarak harekâta geçilmesi uygun görülmüştür. Mektubun benzeri aşağıda yazılıdır. Bunu ulaştıracağınız tarihe dair sizden bilgi alır almaz İtilaf devletleri ve yabancı devletlere buradan tebligat yapılacaktır."

> "Daha önce harp tazminatına karşılık olarak verilmişken, Brestlitovsk Antlaşması ile Türkiye'ye geri verilen ve ayrıca Türkiye'ye ait olduğu Erivan Cumhuriyeti tarafından da kabul edilmiş bulunan Üç Sancak'taki[1] Türk halkı Ermeniler tarafından devamlı olarak katliam edilmektedir. Ermenilerin böyle hareket ettiklerini Avrupalılar da kabul etmektedirler. Uyruğumuz bu zulümlere karşı devamlı olarak feryat etmekte ve yardım istemektedir. Uyruğumuzun hayatlarını korumak maksadıyla memleketimizin parçası sayılan Üç Sancak içindeki gereken yerleri işgal altına almak zorundayız.
>
> "Kan akmasına meydan vermemek için hemen askerî kıtalarınızı[2] çekmenizi hükümetimden aldığım emir üzerine bildiririm."

* Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Arşivi, No. 4/6663, Klasör 710, Dosya 2, Fihrist 67 ve No. 4/6663, Klasör 710, Dosya 2, Fihrist 50'den yukarıdaki şekliyle aktaran: *Türk İstiklâl Harbi III ncü Cilt Doğu Cephesi (1919-1921)*, ATASE Yayınları, Ankara, 1995, s.99-100.
Belge, yukarıdaki kaynakta 15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa'nın 28 Nisan ve 6 Mayıs 1920 tarihlerinde, Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na, Doğu Cephesi Kumandanlığı kurulması hakkındaki tekliflerine, 13/14 Haziran 1920'de yukarıdaki cevabi telgrafı aldığı açıklamasıyla yer almaktadır.
Kaynakta, ilk paragraftan sonra, "... yukarıdaki 13/14 Haziran tarihli şifrenin 1 nci maddesinde;" denilerek ikinci paragrafa yer verilmektedir. Alıntı şeklindeki son iki paragrafın ise, "Erivan Cumhuriyeti Askerî Komutanlığı'na verilecek mektup" olduğu belirtilmektedir. (Y.N.)

1 Elviyei Selâse. Kars, Ardahan, Batum. (Y.N.)

2 Kaynakta "kıtalarımızı" denmiş. Doğrusu "kıtalarınızı" olmalı. (Y.N.)

HEYETİ İCRAİYE KARARI

AYINTAB OSMANLI BANKASI KASASININ AÇILMASI VE MUHAFAZASI*

(14 HAZİRAN 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Umuru Dahiliye Vekâleti'nin 10 Haziran 336 [1920] tarih ve 687 numaralı tezkeresi okunduktan sonra, Ayıntab'da Osmanlı Bankası'nda hiçbir memurun kalmadığı anlaşılmış olduğundan, kasalarda mevcut hisseler, tahviller ve diğer emanetlerin muhafazası için derhal kasaların Maliye ve Mülkiye memurlarıyla kâtibi adlin[1] dahi dahil olduğu emin bir heyet huzurunda açılmasıyla Maliye'ye ve eytam sandığına ait meblağların geri alınarak, Maliye Vekâleti'nden verilen emir dairesinde muamele yapılması ve bankanın diğer mevcudunun da mal sandığında ve her ihtimale karşı gayet emin bir vaziyette muhafaza altında bulundurulması kararlaştırılmıştır.

İşbu kararın icrasına Dahiliye ve Maliye Vekilleri memurdur.

14 Haziran 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili namına	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Celâlettin Arif	Konya'da bulunduğu

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 08.06.1920, 030.18.1.1 - 1.2.11. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 15, Karar No: 29" kaşesi basılıdır.

1 Kâtibi adl: Noter. (Y.N.)

HEYETİ İCRAİYE KARARI

ERZURUM VALİSİ AHMED REŞÎD PAŞA'NIN AZLİ*

(14 HAZİRAN 1920)

Karar
30

14.6.36 [1920]

Umuru Dahiliye Vekâleti'nin 8 Haziran 36 [1920] tarih ve 635 numaralı tezkeresiyle bildirilen Erzurum Valisi Ahmed Reşîd Paşa'nın yetersizliğinden dolayı bir daha devlet hizmetinde kullanılmamak üzere azliyle tekrar emekliliğe sevki kararlaştırılmıştır.

İşbu kararname hükümlerinin icrasına Dahiliye ve Maliye Vekilleri memurdur.

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili namına	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Celâlettin Arif	Konya'da bulunduğu

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* Aslı TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 14.06.1920, 030.18.1.1 - 1.2.12'de bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 16, Karar No: 30" kaşesi basılıdır. Eski yazı belge Dr. Derviş Kılınçkaya ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.
İmzalar eski yazı belgede bulunmamakta, belgenin çevrimyazısında yer almaktadır. (Y.N.)

HEYETİ İCRAİYE KARARI

MÜHİM VE ACELE OLMAYAN MESELELERİN TELGRAF YERİNE YAZIYLA BİLDİRİLMESİ*

(14 HAZİRAN 1920)

Karar
31

14.6.36 [1920]

Umuru Dahiliye Vekâleti'nin 10 Haziran 36 [1920] tarih ve 684 numaralı tezkeresi okunduğunda, şu sıralarda teati olunan telgraf haberleşmelerinin tafsilatlı ibarelerle yazıldığı anlaşıldığından, mühim ve acele olmayan meselelerin telgraf hatlarına yüklenmesi acil haberleşmelerin gecikmesine sebep olacağından, yazıyla yazılması icap eden hususları tafsilatlı telgrafnamelerle çekenlerden nakdi tazminat alınması kararlaştırılmıştır.

İşbu kararnamenin icrasına Vekiller Heyeti memurdur.

M. Kemal

Hariciye Vekili namına	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Celâlettin Arif	Konya'da bulunduğu

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* Aslı TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 14.06.1920, 030.18.1.1 - 1.2.13'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 16, Karar No: 31" kaşesi basılıdır. Eski yazı belge Dr. Derviş Kılınçkaya ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.
M. Kemal dışındaki imzalar eski yazı belgede bulunmamakta, belgenin çevrimyazısında yer almaktadır. (Y.N.)

HEYETİ İCRAİYE KARARI
SİVAS BÖLGESİNDEKİ FESAT*
(14 HAZİRAN 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Sivas bölgesindeki fesadın Karadeniz sahillerinden idare edildiği anlaşıldığından, söz konusu sahillerdeki bütün İtilaf devletleri memur, temsilci ve subaylarının tutuklanarak dahilde emin mahallerde muhafaza ve ikamelcri karar altına alınmıştır.

İşbu kararnamenin hükümlerinin icrasına Dahiliye, Adliye ve Müdafaai Milliye Vekilleri memurdur.

14 Haziran 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili namına	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Celâlettin Arif	Konya'da bulunduğu

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 14.06.1920. 030.18.1.1 - 1.2.14. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1. S. No. 17. Karar No: 32" kaşesi basılıdır.

HEYETİ İCRAİYE KARARI

POSTA MEMURLARININ KORUNMASI*

(14 HAZİRAN 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Posta ve Telgraf Müdürü Umumisi[1] tarafından posta ve telgraf memurlarıyla sürücülerin her türlü mahrumiyetten korunmaları ve istihkaklarının muntazaman verilmesi hakkındaki tezkeresi okunduktan sonra, sürücü ve müteahhitlerin harcketlerini tanzim için icap eden tedbirleri kapsayan projenin hazırlanmasıyla incelemelerin bu proje üzerine icrası ve keyfiyetin Dahiliye ve Maliye Vekillerine tebliği kararlaştırılmıştır.

14 Haziran 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili namına	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Celâlettin Arif	Konya'da bulunduğu

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 14.06.1920, 030.18.1.1 - 1.2.15. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 17. Karar No: 33" kaşesi basılıdır.

1 Posta ve Telgraf Genel Müdürü. (Y.N.)

HEYETİ İCRAİYE KARARI

MAHKÛMLARIN VE TUTUKLULARIN VATANİ HİZMET YAPMALARINI TEMİN*

(15 HAZİRAN 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Hüdâvendigâr Vilayeti İstinaf Müddeiumumiliği'nin[1] 6 Haziran 336 [1920] tarih ve 36 numaralı yazısına derkenar olarak mahkûmların ve tutukluların vatani hizmet yapmalarını temin ve kolaylaştırmak için yayımlanan geçici kanun hükümlerine göre, soruşturma ve muhakemelerinin ertelenmesi ve bunlardan işe yarayacakların fırka kumandanlıklarınca müddeiumumilerden[2] talep olunarak alınmaları hakkında Umuru Adliye Vekâleti'nin görüşleri heyetimizce konuşulduktan sonra aynen kabulü kararlaştırılmıştır.

15 Haziran 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili namına	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Celâlettin Arif	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 15.06.1920, 030.18.1.1 - 1.3.3. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 21, Karar No: 41" kaşesi basılıdır.

1 Bursa Vilayeti İstinaf Savcılığı anlamında. İstinaf Mahkemesi: Osmanlı yargısında ilk mahkemelerle Temyiz Mahkemesi arasında İstinaf Mahkemeleri bulunuyordu. (Y.N.)

2 Savcılardan. (Y.N.)

HEYETİ İCRAİYE KARARI
ZİVARİK NAHİYESİNİN TEŞKİLİ*
(15 HAZİRAN 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Merkezi Zivarik olmak, Develer, Sarinç, Küviç, Mertek, Çaldere, Kal'a-i Hoydus, Olmazı Hacı Nu'man, Obruk, Akviran köylerini ihtiva eylemek üzere bir nahiye teşkil edilmiştir.

Yayımlandığı tarihten itibaren yürürlükte olan işbu kararnamenin tatbikine Heyeti İcraiye Vekilleri memurdur.

15 Haziran 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili namına	Dahiliye Vekili namına	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Dr. Adnan	Memuren Konya'da bulunduğu	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 15.06.1920, 030.18.1.1 - 1.4.15. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 34, Karar No: 73" kaşesi basılıdır.

12. VE 13. KOLORDU KUMANDANLIKLARINA AYINTAP KUVAYİ MİLLİYE KUMANDANI RECEP BEY'E KAYMAKAM İRFAN VE BİNBAŞI ŞEMSETTİN BEYLERE*

(16 HAZİRAN 1920)

16 Haziran 336 [1920]
Şifre

12. Kolordu Kumandanlığı'na
13. Kolordu Kumandanlığı'na
Ayıntap[1] Kuvayi Milliye Kumandanı Receb Bey'e
12. Kolordu vasıtasıyla Binbaşı Şemsettin Bey'e
Ayıntap vasıtasıyla Kilis'te Kaymakam İrfan Bey'e

Siyasi
Kilikya

1. Fransızlar, ateşkes için kararlaştırılan mukaveleye riayet etmemiştir ve etmemektedirler. Mütarekeden maksatları, esirlerini kurtarmak ve aleyhimize yapmakta oldukları taarruz hazırlıklarını tamamlamak için vakit kazanmak olduğu tahakkuk etmiştir. Tarafımızdan ateşkesten sonra yüksek rütbeli memurlar ve eşraf ile birçok masum İslamları tutuklamaya devam etmeleri ve İslam ahaliye karşı Ermenilere katliam yaptırmaları ve iade ettiğimiz esirlere eşit sayıda tutuklu iade etmemeleri suretiyle, kararlara fiilen muhalefet etmişlerdir. Bundan başka bizim ateşkes yapmamızdan istifade ederek, ansızın Ereğli'ye[2] asker çıkarmış ve memleketimizin bir noktasını daha işgal etmişlerdir. Dolayısıyla, kendilerine tarafımızdan haber verilmesine imkân kalmamak üzere 19/20 Haziran 336 [1920][3] gece yarısından itibaren bütün Fransız cephesinde harp tekrar başlayacaktır. Şimdiye kadar tarafımızdan verilmiş olan esirlerden başka hiçbir Fransız esiri iade edilmeyecektir. Keyfiyetin derhal en ileri hatlarımıza kadar bütün cepheye tebliği ve kimlere ne zaman tebliğ edildiğinin süratle bildirilmesi temenni olunur. Hiçbir kumandan veya memur tarafından Fransızlara bir tebligat yapılmayacaktır. Tebligat, yalnız Ankara'dan icap edenlere bildirilmiştir. Alakadar kumandanlar mülki makamları haberdar edeceklerdir.

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, E.U. Basımevi, Ankara, Aralık 1955, sayı 14, Vesika No: 373. Eski yazı belge Ercüment Hüsnü Baki ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

1 Antep. (Y.N.)

2 Karadeniz Ereğli. (Y.N.)

3 Yukarıdaki kaynakta yanlışlıkla "18/19 Haziran 336" şeklinde okunmuş. (Y.N.)

2. 12., 13. Kolordu kumandanlıklarına, Ayıntap Kuvayi Milliye Kumandanı Recep Bey'e ve malumat için Kaymakam İrfan ve Binbaşı Şemsettin Beylere tebliğ edilmiştir.

İsmet

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

MECİDİYE (ÇİÇEKDAĞ) BELEDİYE REİSİ NECİP VE MÜFTÜ HAYRULLAH EFENDİLERE*

(16/17 HAZİRAN 1920)

Mecidiye (Çiçekdağ) Belediye Reisi Necip ve
Müftü Hayrullah Efendilere

Sağlamlık ve metanetinize ve memleketi muhafazada gösterdiğiniz sebat ve gayretlerinize teşekkür eder, orada itimat edilir kimselerden kâfi miktarda kaydediniz ve masraflarını mal sandığından veya mahalden ödünç alınız.

Kaymakamlığı biriniz üstlenip bildiriniz. Asilerin ne kadar kati bir surette tedip[1] olduğu bir iki saatte görülecek ve zatıâlileri Mecidiye büyükleri gibi tam bir metanet ile hareket edenlerin kadri ve şerefi anlaşılacaktır. Telgraf teli ile irtibatı muhafaza ederek, her altı saatte bir vilayete ahvalden malumat veriniz.

16/17 Haziran 336 [1920]

Erkânıharbiyei Umumiye Reisi
İsmet

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi, İstiklal Harbi Koleksiyonu, Klasör 2489, Dosya 115, Belge 4/11'den aktaran: Selahattin Durmaz, "Çiçekdağ (Mecidiye) Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Çapanoğlu İsyanı'na Karşı Gösterdiği Yararlılıklar", *Toplumsal Tarih*, Eylül 1997, sayı 45, c.8, s.49.

1 Tedip: Cezalandırma, haddini bildirme, bastırma. (Y.N.)

GENERAL GOURAUD'YA*

(17 HAZİRAN 1920)

4946
Siyasi
Kilikya

17 Haziran 336 [1920]

Bursa'da 56. Fırka Kumandanı Bekir Sami Beyefendi'ye

Kumandan Brissot'ya aşağıdaki Fransızca telgrafnameyi hemen tebliğ etmenizi rica ederim.

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Ankara, 17 Haziran 1920

Binbaşı Brissot eliyle Ekselansları General Gouraud'ya

Fransızlar, ateşkes anlaşmasına riayet etmemişlerdir. Tarafımızdan harbe ara verilmesinden sonra dahi Fransa tarafınca yüksek rütbeli memurlar ve eşraf ile masum Müslümanların tutuklanmasına devam edilmiştir. Tutuklanan şahıslar, tarafımıza iade edilmemiştir. Bunun yerine bu şahıslar tehcire[1] tabi tutulmuştur. Ateşkes yapıldığı sıralarda Adana ve Tarsus bölgelerinde Müslüman köyleri tahrip ve ahalisi katledilmiştir. Öte yandan tarafımızdan yapılan ateşkesten istifadeyle Fransızlar, kıtalarını Ereğli'ye sevk ederek bize ait toprakları işgal etmişlerdir. Yukarıda bildirilen esaslardan dolayı, Fransızlar, gayeye ulaşılmadan anlaşma maddelerini ihlal ederek imzalanan mütareke şartlarını geçersiz kılmışlardır.

Mustafa Kemal
Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, E.U. Basımevi, Ankara, Aralık 1955, sayı 14, Vesika No: 374-375. Eski yazı belge ve Fransızca metin, Ercüment Hüsnü Baki tarafından okunmuş ve Türkçeye çevrilmiştir.

1 Tehcir: Zorla göç ettirme. (Y.N.)

HEYETİ İCRAİYE KARARI

BATI KARAAĞAÇ MÜFTÜ VEKİLİ'NE MAAŞ VERİLMEMESİ*

(18 HAZİRAN 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Denizli Sancağı Mutasarrıflığı'nın 2 Haziran 336 [1920] tarihli ve 73 numaralı tezkeresi heyetimizce okunduktan sonra, Batı Karaağaç Kazası Müftüsü Hüseyin Hilmi Efendi'nin vekil ettiği zata adı geçenin yokluğu esnasında müftülüğe ait maaşından bir şey verilmeyeceği gibi, bu gibi zevatın müftülükle mebusluğu üzerlerinde toplaması doğru olamayacağından, adı geçen Hüseyin Hilmi Efendi'yle emsali hakkında da bundan sonra ona göre muamele yapılması kararlaştırılmıştır.

18 Haziran 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili namına	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Celâlettin Arif	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 18.06.1920, 030.18.1.1 - 1.2.19. Belgeye ait çevrimyazının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 19, Karar No: 37" kaşesi basılıdır.

HEYETİ İCRAİYE KARARI

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ ADLİYE ENCÜMENİ NİZAMNAMESİ*

(18 HAZİRAN 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Birinci Madde: İkinci mertebe[1] memuriyeti Müsteşarın riyaseti altında olmak üzere 4, Büyük Millet Meclisi Adliye Encümeni'nden alınca[2] iki zatla İstinâf Reisi ve Adliye Müfettişi'nden meydana gelen bir encümen tarafından seçilir.

İkinci Madde: İşbu Encümen üyelerinden beş zatın hazır bulunmasıyla toplanabilir ve bu konudaki kararlarını mutlak çoğunluk ile alır.

Üçüncü Madde: Alınan kararlar Umuru Adliye Vekâleti'yle Büyük Millet Meclisi Reisi'nce tasdik edildikten sonra yürürlüğe girer.

Dördüncü Madde: Cevazı istihdam kararları[3] işbu encümen tarafından alınır ve Umuru Adliye Vekili tarafından tasdik olunduktan sonra yürürlüğe girer.

Beşinci Madde: Birinci mertebe[4] memuriyetine ait seçim mazbataları dahi işbu encümence incelenir ve Umuru Adliye Vekili tarafından tasdik olunur.

Altıncı Madde: Encümeni İntihab Nizamnamesi'nin[5] işbu Nizamname'ye muhalif olan hükümleri kaldırılmıştır.

Yedinci Madde: İşbu Nizamname'nin icrasına Umuru Adliye Vekili memurdur.

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 18.06.1920, 030.18.1.1 - 1.3.4. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 22, Karar No: 42" kaşesi basılıdır.

1 Belgede "Mertebe-i sâniye". (Y.N.)

2 "alınan" olmalı. (Y.N.)

3 Atanabilme kararı. (Y.N.)

4 Belgede "Mertebe-i ûlâ". (Y.N.)

5 Encümen Seçimi Nizamnamesi (Y.N.)

Sekizinci Madde: İşbu Nizamname yayımlandığı tarihten muteberdir.

Umuru Adliye Vekâleti'nin İntihabı Memûrin Encümeni[1] hakkındaki yukarıdaki 16 Haziran 336 [1920] tarihli nizamnamesi heyetimizce okunduktan sonra aynen kabulü kararlaştırılmıştır.

18 Haziran 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili namına	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Celâlettin Arif	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	**İsmet**	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

1 Memur Seçme Komisyonu. (Y.N.)

HEYETİ İCRAİYE KARARI
ADLİYE ZABITASI NİZAMNAMESİ*
(18 HAZİRAN 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Madde 1. Tahsisatını Jandarma bütçesinden fakat Adliye memurlarıyla birlikte Maliye'den almak üzere her kaza müddeiumumisi[1] emrinde üç, her liva müddeiumumisi emrinde dört, her vilayet merkez müddeiumumisi emrinde üç ve istinaf[2] müddeiumumileri emrinde de üç jandarma istihdam olunacaktır.

Madde 2. İşbu jandarmalar okuryazarlardan olmak üzere Umum Jandarma Kumandanı'nın emriyle derhal tefrik edilecektir.

Madde 3. Adliye Zabıtası'nın tefrikinden sonra tebligat için mahkemeler, jandarma dairelerine evrak havale edemezler.

Madde 4. Adliye Zabıtası tebliğ memurları ancak resmi vazifelerde istihdam olunabilirler.

Madde 5. Adliye Zabıtası'nın Jandarma'dan tefriki müddeiumumilerin silahlı kuvvet talebine ait hak ve salahiyetlerini ihlal edemez.

Madde 6. Adliye Zabıtası memurlarından süvariler vazifeyle harice çıktıkları zaman yevmiye otuz ve piyadeler yevmiye 20 kuruş ayrıca ücret alırlar.

Madde 7. İşbu ücret Adliye bütçesinden verilecektir.

Madde 8. Hukuk davalarında alınacak kademe ücreti ve yevmiyelere karşılık olmak üzere mukabilinde pul yapıştırılarak Adliye bütçesine gelir kaydedilir.

Madde 9. Adliye Zabıtası memurları müddeiumumilerin sözlü ve fevkalade ahvalde yazılı emirlerini harfiyen icra ile mükellef olup bu emirleri icradan dolayı katiyen mesuliyete maruz kalamazlar.

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 18.06.1920, 030.18.1.1 - 1.3.5. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 22, Karar No: 43" kaşesi basılıdır.

1 Müddeiumumi: Savcı. (Y.N.)

2 İstinaf mahkemesi: Osmanlı yargısında ilk mahkemelerle Temyiz Mahkemesi arasında bulunan mahkeme. (Y.N.)

Madde 10. Adliye Zabıtası'na tefrik olunan jandarmalar, hiçbir sebep ve bahane ile başka vazifelerde istihdam edilemezler.

Madde 11. İşbu Nizamname yayımlandığı tarihten muteberdir.

Madde 12. İşbu Nizamname'nin hükümlerinin yürürlüğüne Adliye, Dahiliye ve Maliye Vekilleri memurdur.

Adliye Zabıtası tebliğ memurlarının tefriki hakkında Umuru Adliye Vekâleti'nden verilen yukarıdaki on iki maddelik Nizamname heyetimizce görüşüldükten sonra kabulü kararlaştırılmıştır.

18 Haziran 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili namına	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Celâlettin Arif	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

HEYETİ İCRAİYE KARARI

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ VEKİLLER HEYETİ İLE TEMAS İÇİN GELECEK YABANCILAR*

(18 HAZİRAN 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Büyük Millet Meclisi Vekiller Heyeti ile temas etmek üzere Anadolu'ya gelecek yabancılar yalnız Mudanya ve Antalya iskelelerinden kabul edilecektir. Bu iskeleler haricinde hiçbir taraftan ve kim olursa olsun bir yabancının girmesine müsaade olunmayacaktır.

Mudanya ve Antalya iskelelerinden gelecek yabancıların belgelerini inceleyerek hüviyetleri kabul etmek veya kabul etmemek hakkında Vekiller Heyeti'nce alınacak kararlara esas olabilecek malumatı hazırlamak vazifesiyle bir siyasi memur bulundurulacaktır.

İşbu kararnamenin icrasına Hariciye, Dahiliye ve Müdafaai Milliye Vekilleri memurdur.

18 Haziran 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi
M. Kemal

Hariciye Vekili namına	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Celâlettin Arif	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 18.06.1920, 030.18.1.1 - 1.3.20. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 29. Karar No: 58" kaşesi basılıdır.

HEYETİ İCRAİYE KARARI

ESKİ GÜMÜŞHANE MEBUSU ZEKİ BEY'İN GÜMÜŞHANE'YE GİTMESİ*

(18 HAZİRAN 1920)[1]

Muamelesi tamamlanmıştır.

Eski Gümüşhane Mebusu Zeki Bey'in yazılı olarak vaki olan müracaatı görüşüldü. Gümüşhane'ye gitmesi Vekiller Heyeti'nce kararlaştırılmıştır.

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili namına	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Memuren Konya'da bulunduğu	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 18.06.1920, 030.18.1.1 - 1.4.3. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 30, Karar No: 61" kaşesi basılıdır.

1 Belgenin TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan çevrimyazısı üzerinde tarih bulunmamaktadır. Ancak belge, aynı arşivde 18 Haziran 1920 tarihli olarak kayıtlıdır. (Y.N.)

HEYETİ İCRAİYE KARARI

ANKARA BÜYÜK MİLLET MECLİSİ POSTAHANESİ*

(18 HAZİRAN 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Posta Telgraf Müdiri Umumisi'nin Büyük Millet Meclisi telgrafhanesinde geçici olarak adi ve taahhütlü mektup kabul edilmesi ve "Ankara Büyük Millet Meclisi Postahanesi" ve "Ankara Büyük Millet Meclisi Telgrafhanesi" ibareleriyle bu merkez namına hakkedilecek[1] mühürlerin kullanılması hakkındaki teklif, Vekiller Heyeti'nce uygun görülerek o veçhile kararlaştırılmıştır.

18 Haziran 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili namına	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Memuren Konya'da bulunduğu	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 18.06.1920, 030.18.1.1 - 1.4.4. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 30, Karar No: 62" kaşesi basılıdır.

1 Hakketmek: Kazımak. (Y.N.)

HEYETİ İCRAİYE KARARI

LAZİSTAN SANCAĞI İLE ISPARTA LİVASININ BAĞIMSIZ LİVA HALİNE GETİRİLMESİ*

(18 HAZİRAN 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Trabzon vilayetine bağlı Lazistan sancağının Elviyei Selâse'ye[1] yakınlığı ve mevkii ve siyasi vaziyetinin ehemmiyet ve nezaketi ve merkezi vilayete de uzak bulunması hasebiyle ve yine Isparta livasının da vilayet merkezine uzak olmasından dolayı resmi muameleler vesairesinde müşkülata tesadüf edilmekte olduğundan bahisle bu iki livanın bağımsız liva haline getirilmesi hususundaki Dahiliye Vekâleti'nin yüksek teklifleri okunduktan sonra Burdur da dahil olmak üzere bunların bağımsız liva haline getirilmesi Vekiller Heyeti'nce kararlaştırılmıştır.

18 Haziran 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili namına	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Memuren Konya'da bulunduğu	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 18.06.1920, 030.18.1.1 - 1.4.5. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 31, Karar No: 63" kaşesi basılıdır.

1 Elviyei Selâse: Üç liva (Kars, Ardahan, Batum). (Y.N.)

HEYETİ İCRAİYE KARARI

ZONGULDAK'IN BAĞIMSIZ LİVA HALİNDE İDARESİ*

(18 HAZİRAN 1920)

Numara 39
Karar
64

Dahiliye Vekâleti'ne

Zonguldak'ın bağımsız liva halinde idaresi esasının kabulü hakkındaki yüksek teklifleri Vekiller Heyeti'nce görüşüldükten sonra uygun görüldüğünden, icabının icrası Vekiller Heyeti kararıyla tebliğ olunur, Efendim.

18 Haziran 336 [1920]

M. Kemal[1]

Hariciye Vekili namına	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Celâlettin Arif	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* Aslı TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 18.06.1920, 030.18.1.1 - 1.4.6'da bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 31, Karar No: 64" kaşesi basılıdır. Eski yazı belge Dr. Derviş Kılınçkaya ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

1 Mustafa Kemal dışındaki imzalar, belgenin TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'ndeki çevrimyazısında yer almakta, eski yazı belgede bulunmamaktadır. (Y.N.)

HEYETİ İCRAİYE KARARI

MÜLKİ HABERLEŞMELERDE LAKAPLARIN VE HÂTİMENİN KALDIRILMASI

(18 HAZİRAN 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Askeri haberleşmelerde olduğu gibi mülki haberleşmelerde dahi lakaplar ve hâtimenin[1] kaldırılarak sade ve kısa bir şekle sokulması bakımından 12. Kolordu Kumandanlığı'nın teklifi uygun görüldüğünden, dairelere ona göre tebligat yapılması Vekiller Heyeti'nce kararlaştırılmıştır.

18 Haziran 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili namına M. Kemal	Dahiliye Vekili Cami	Adliye Vekili Memuren Konya'da bulunduğu	Müdafaai Milliye Vekili Fevzi
Umuru Şer'iye Vekili Fehmi	Umuru İktisadiye Vekili Hakkı Behiç	Nafıa Vekili İsmail Fazıl	Maarif Vekili Dr. Rıza Nur
Erkânıharbiyei Umumiye Reisi İsmet	Sıhhiye Vekili Dr. Adnan	Maliye Vekili Hakkı Behiç	

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 18.06.1920, 030.18.1.1 - 1.4.7. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 31, Karar No: 65" kaşesi basılıdır.

1 Hâtime, bitiş demek. Buradaki anlamı, yazışmaların bitiş bölümündeki kalıplaşmış sözler. (Y.N.)

HEYETİ İCRAİYE KARARI

ERZURUM VE HAVALİSİNDE 305-316 DOĞUMLULARIN SİLAH ALTINA CELBİ*

(18 HAZİRAN 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Müdafaai Milliye Vekâleti'nin 13 Haziran 336 [1920] tarih ve 124 numaralı tezkeresi heyetimizce okunduktan sonra, 15. Kolordu tarafından görülen lüzum üzerine, geçici bir zaman için mıntıkası dairesi Erzurum ve havalisine ait olmak üzere Mükellefiyeti Askeriye Kanunu'nun seksen dördüncü maddesi icabınca 305-316 [1889-1900] doğumlu efradın silah altına celp ve davet edilmeleri ve keyfiyetin 15. Kolordu Kumandanlığı'na tebliği kararlaştırılmıştır.

18 Haziran 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili namına M. Kemal	Dahiliye Vekili Cami	Adliye Vekili Memuren Konya'da bulunduğu	Müdafaai Milliye Vekili Fevzi
Umuru Şer'iye Vekili Fehmi	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi İsmet	Sıhhiye Vekili Dr. Adnan	Umuru İktisadiye Vekili Hakkı Behiç
Nafıa Vekili İsmail Fazıl	Maarif Vekili Dr. Rıza Nur	Maliye Vekili Hakkı Behiç	

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 18.06.1920, 030.18.1.1 - 1.4.8. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 32, Karar No: 66" kaşesi basılıdır.

HEYETİ İCRAİYE KARARI

SAMSUN'A GELEN ŞÜPHELİ ŞAHISLARDAN SİVAS MEBUSU FETHİ BEY'İN İSTANBUL'A İADESİ*

(18 HAZİRAN 1920)

Samsun'a geldiği ve şüpheli şahıslardan bulunduğu bildirilen Sivas Mebusu Samih Fethi Bey'in Dersaadet'e iadesi Vekiller Heyeti kararıyla tebliğ olunur, Efendim.

18 Haziran 36 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili namına	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Memuren Konya'da bulunduğu	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 18.06.1920, 030.18.1.1 - 1.4.9. Belgeye ait çevrimyazının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 32, Karar No: 67" kaşesi basılıdır. Eski yazı belge Dr. Derviş Kılınçkaya ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur. Yukarıdaki karar, "Numara 36, Karar 67" kaydı ve "M. Kemal" imzasıyla, aynı tarihte "Umuru Dahiliye Vekâleti'ne" bildirilmiştir. Bu belgenin el yazısı örneği yukarıdaki belgeye eklidir ve fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. (Y.N.)

HEYETİ İCRAİYE KARARI

ELİ SİLAH TUTAN ERMENİLERİN SEYAHAT SERBESTİSİNİN MÜNASİP GÖRÜLMEDİĞİ*

(18 HAZİRAN 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Dahiliye Vekâleti'nin 14 Haziran 336 [1920] tarih ve 769 numaralı tezkeresi heyetimizce okunduktan sonra, dahilde bulunan Ermenilerin takım takım İstanbul ile bazı sahillere geçerek eli silah tutanların yabancılar tarafından silahlandırıldığı ve İslamlar üzerine musallat edildiği anlaşıldığından, bunlardan hiçbirinin seyir ve seyahat serbestisi münasip görülmemiş, keyfiyetin o veçhile tebliği kararlaştırılmıştır.

18 Haziran 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili namına	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Memuren Konya'da bulunduğu	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 18.06.1920, 030.18.1.1 - 1.4.10. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 32, Karar No: 68" kaşesi basılıdır.

HEYETİ İCRAİYE KARARI

TÜRKLERİN BOLŞEVİKLER ALEYHİNDE İNGİLİZLERLE İTTİFAK EDECEKLERİ PROPAGANDASININ TEKZİBİ*

(19 HAZİRAN 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Türklerin İngilizlerle birlikte Bolşevikler aleyhinde ittifak edecekleri tarzında Azerbaycan'da İngilizler tarafından Bolşevikler nezdinde propaganda yapılmakta olduğu 15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa'dan alınan telgrafname ifadesinden anlaşılmış ve keyfiyetin tekzibi için Propaganda Müdüriyeti'ne bırakılması kararlaştırılmıştır.

19 Haziran 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili namına	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Konya'da memuren bulunduğu	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 19.06.1920, 030.18.1.1 - 1.2.16. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. [okunmuyor], Karar No: 34" kaşesi basılıdır.

GEYVE'DE 20. KOLORDU KUMANDANI ALİ FUAT PAŞA'YA*
(19 HAZİRAN 1920)

19 Haziran 336 [1920]

Zata mahsustur.
Gayet aceledir.
Makine başında verilecektir.

Geyve'de 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa Hazretleri'ne - Şifre

Yarın 20 Haziran 336 [1920] akşamüzeri Ankara'dan Eskişehir'e hareket edeceğim. Orada zatı devletleriyle buluşmak ve bazı hususlar hakkında fikir alışverişinde bulunmak ve birlikte tekrar Ankara'ya dönmek arzusundayım.

Hacim Bey ile Bekir Sami Bey'in de zatı devletleriyle birlikte Eskişehir'de bulunması faydalı olacaktır. 20 Haziran sabahı zatı devletlerini ve karargâhını almak üzere Lefke'de hazırlanacak trene Bilecik'te Hacim ve Bekir Sami Beylerin de iltihaklarının temin buyurulmasını ve Bekir Sami ve Hacim Beylere keyfiyetin tarafı devletlerinden zati olarak tebliğ buyurulmasını ve makine başında cevabı devletlerini rica ederim.

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

* Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Arşivi, Dolap 9, Göz 5, Dosya 6'dan fotokopisiyle birlikte aktaran: *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Mart 1965, sayı 51, Vesika No: 1176. Eski yazı belge Ercüment Hüsnü Baki ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

BURSA VALİSİ HACİM BEY VE 56. FIRKA KUMANDANI BEKİR SAMİ BEY'E*

(19 HAZİRAN 1920)

Gayet Aceledir.

Bursa Valisi Hacim Beyefendi'ye - Şifre
Bursa'da 56. Fırka Kumandanı Bekir Sami Beyefendi'ye - Şifre

Yarın 20 Haziran 336 [1920] akşamüzeri Eskişehir'e hareket ediyorum. Orada Fuat Paşa Hazretleri'yle ve zatıâlileriyle buluşmak ve bazı hususlar hakkında fikir alışverişinde bulunmak arzusundayım.

Fuat Paşa Hazretleri'ni almak üzere 20 Haziran sabahı Lefke'de bir tren hazırlanıyor. Bu trene Bilecik'te zatıâlilerinin de yetişmelerini ve birlikte Eskişehir'e teşrif buyurmanızı rica ederim.

Keyfiyet, Fuat Paşa Hazretleri'ne de yazılmıştır. Haberleşerek birlikte hareket buyurulması ve hemen cevap verilmesi rica olunur.

Vali Hacim Beyefendi'ye ve Bekir Sami Beyefendi'ye yazılmıştır.

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

* Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Arşivi, Dolap 9, Göz 5, Dosya 6'dan fotokopisiyle birlikte aktaran: *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Mart 1965, sayı 51, Vesika No: 1176. Eski yazı belge Ercüment Hüsnü Baki ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

AYINTAP HEYETİ MERKEZİYE REİSİ ARSLAN BEY'E*
(20 HAZİRAN 1920)

20 Haziran 336 [1920]

Ayıntap[1] Heyeti Merkeziye Reisi Arslan Bey'e - Şifre

C. 13 Haziran, varışı 16 Haziran 336 [1920] tele; Fransızlarla tekrar muhasamat başlamış olduğundan,[2] cephe mücahitlerinin hasat vesaire gibi sebeplerle dağılmalarına meydan verilmemek ve her zamankinden daha ziyade azim ve kuvvetle mücahedeye devam edilmesini temin etmek lazımdır. Bu konuda Kuvayi Milliye Kumandanı Receb Bey'le de görüşerek, oraca yapılacak tedbirleri kararlaştırınız ve derhal tatbikine başlayınız, Efendim.

Büyük Millet Meclisi Reisi

* Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi, Kol.: İst., Klasör 593, Dosya 139, Fihrist 84'ten fotokopisiyle birlikte aktaran: *Askerî Tarih Belgeleri Dergisi*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Haziran 1997, sayı 104, Belge No: 2930. Eski yazı belge Ercüment Hüsnü Baki ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

1 Antep. (Y.N.)

2 Ateşkesin sona erip, savaşın başlaması. (Y.N.)

RUSYA SOVYET CUMHURİYETİ UMURU HARİCİYE AHALİ KOMİSERİ EFENDİ'YE*

(20 HAZİRAN 1920)

Ankara, 20 Haziran 36 [1920]
Şifre

Doğu Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri'ne

20 Haziran 36 [1920] tarihli Vekiller Heyeti kararnamesine ektir:

Trabzon'dan veya diğer bir mahalden motorla ve mümkün ise iki muhtelif vasıta ile Moskova'ya benim imzam ile aşağıdaki mektubun gönderilmesine Heyeti Vekile'ce karar verilmiştir.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

Rusya Sovyet Cumhuriyeti Umuru Hariciye[1]
Ahali Komiseri Efendi'ye

Rus Sovyet Cumhuriyeti Umuru Hariciye Ahali Komiserliği'nin 3 Haziran 1920 tarihi ile Türkiya Büyük Millet Meclisi Riyaseti'ne hitaben gönderdiği mektubun mealini memnuniyetle öğrendik. Cevaplarımızı aşağıda arz ile şeref duyarım.

1. Türkiya'yla alakalı olarak sekiz maddede bildirilen prensipler, esasen bizim samimi ve ciddi prensiplerimizdir. Bu prensiplerin tatbikine mani olan Batı devletleri aleyhine de bilhassa bu sebeple mücadele ediyoruz. Samimi ve amelî[2] vasıtaları temin ettikçe tamamen tatbik edeceğiz.

* Fotokopisiyle birlikte aktaran: *Atatürk'ün Milli Dış Politikası (Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1919-1923*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, c.1, s.162-166; *Hâkimiyeti Milliye*, 8 Temmuz 1920, No: 44, s.3; *Öğüd*, 18 Temmuz 1920, sayı 411, s.2. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.338-339; *Atatürk'ün Özel Mektupları*, Derleyen: Sadi Borak, Kaynak Yayınları, İstanbul, Mart 1998, s.164-166. *Atatürk'ün Milli Dış Politikası (Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1919-1923* adlı kitapta yer alan belge, Dışişleri Bakanlığı Arşivi'ndeki aslıyla karşılaştırılmıştır. Eski yazı belgeler Ahmet Hezarfen ve Kemal Şenoğlu tarafından okunmuştur.

1 Dışişleri. (Y.N.)

2 Pratik. (Y.N.)

2. Ermenistan ve Acemistan ile sınırlarımızı tayin için, Rus Sovyet Cumhuriyeti'nin aracılığını memnuniyetle kabul ve siyasi müzakereler ile müşkülatın halli yolunu tercih ederiz.

3. Ancak komşularımızın itiraz edilemez bir surette Türk[1] olan araziyi tahrip ve ahaliyi katliam ettiklerinden ve Batı emperyalistlerine has olan usullerle suni kitleler ve çoğunluklar vücuda getirmekte olduklarından şiddetle muzdarip ve şikâyetçiyiz. Buna nihayet verecek ihtiyat tedbirlerinden olmak üzere Elviyei Selâse[2] dahilinde bazı mevkileri işgal için askeri harekât icrasına karar vermek mecburiyetinde kalmış iken, mektubunuz üzerine harekâtı tehir ettik. Ahalimiz aleyhine, Ermenilerin tecavüzlerinin durdurulmasını ve aracılık için öne sürülecek teklifin süratle ortaya konmasını rica ederiz.

4. Rus Sovyet Cumhuriyeti nezdine fevkalade salahiyet ile gönderilen vekillerimiz yolda ve halen Erzurum'da beklemektedir. Sovyet Cumhuriyeti ile muntazam siyasi münasebetleri ve gelecekteki münasebetleri tanzim etmek vazifesini almışlardır. Komşularımızın, Sovyet Cumhuriyeti ile muvasalatımıza[3] mani olmaları sebebiyle temas gecikmektedir. Hızlandırılmasını büyük bir memnuniyetle arzu ettiğimiz bu temasların gerçekleşmesi için, Sovyet Cumhuriyeti tarafından da mümkün olan kolaylıkların yerine getirilmesini rica ve şimdiden salahiyettar Sovyet delege ve heyetlerini bekleriz.

5. Biz, Batı emperyalistlerine karşı yalnız kurtuluş ve bağımsızlığımızı muhafaza etmekle yetinmiyoruz. Aynı zamanda Batı emperyalistlerinin kuvvetleri ve malum olan her vasıtaları ile Türk milletini emperyalizme vasıta yapmak istemelerine de mani oluyoruz. Bu suretle, bütün insanlığa hizmet ettiğimize kaniyiz. Rus ve Türk milletlerini birleştirecek sağlam dostluk esaslarının ameli ve maddi bir surette semerelerini gösterebileceğinden ümitvar olmakla bahtiyar bulunuyorum.

Umuru Hariciye Komiseri Efendi, büyük bir samimiyetle izah ettiğimiz yukardaki beyanatımızla, Sovyet Cumhuriyeti ile tesis edeceğimiz münasebetlerde iki tarafın tam emniyet içinde bulunmasına ne kadar ehemmiyet verdiğimizi arz edebildiğimi ümit eder ve içinde bulunduğumuz mücadelelere gösterilen hayırhah alakanın, Türkiya Büyük Millet Meclisi ve Türk milletince heyecan ve sevinç ile karşılandığını iletmekle şeref duyarım.

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

1 *Atatürk'ün Milli Dış Politikası*'nda yanlışlıkla "terk" diye okunmuş. (Y.N.)
2 Kars, Ardahan ve Batum'u içine alan "üç liva". (Y.N.)
3 Muvasalat, ulaşma, yetişme, varma anlamlarına geliyor. Burada "ulaşım" anlamında. "Muvasalatımıza" sözcüğü, *Atatürk'ün Milli Dış Politikası*'nda yanlışlıkla "münasebatımıza" diye okunmuş. (Y.N.)

KÂZIM KARABEKİR PAŞA'YA*

(20 HAZİRAN 1920)

1. Talat, Cemal, Enver Paşaların Büyük Millet Meclisi namına hiçbir siyasi teşebbüse girişmeye salahiyetleri olmadığının ve bizim ile hiçbir haberleşme ve münasebetleri bulunmadığının kendilerine tebliği Heyeti Vekile kararı lüzumundandır.

2. Halil ve Nuri Paşalara yeni vazifeler verilmesi değerlendirilmek üzere bugüne kadar yaptıkları vazifeler hakkında birer raporun devletlilerinin vasıtasıyla Büyük Millet Meclisi Riyaseti'ne süratle gönderilmesi lazımdır.

20 Haziran 1336 [1920]

Mustafa Kemal

* Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Arşivi, Dolap 10, Göz 2, Dosya 114, Klasör 586'dan fotokopisiyle birlikte aktaran: *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, Mart 1966, sayı 55, Vesika No: 1262. Eski yazı belge Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.
Belge, yukarıdaki kaynakta Erkânıharbiyei Umumiye Reisi İsmet Paşa'nın "Rize'de Lâzistan Mebusu Osman Beyefendi'ye" gönderdiği 30 Haziran 1920 tarihli şifre telgrafta yer almaktadır. İsmet Paşa "Kâzım Karabekir Paşa'ya alakadarlara bildirilmek üzere tarafımızdan aşağıdaki tebligat yapılmıştır" açıklamasından sonra belgeye yer vermektedir. (Y.N.)

KÂZIM KARABEKİR PAŞA'YA*

(20 HAZİRAN 1920)

Suret

1. Rus Sovyet hükümetiyle ilk temasa tarafımızdan, Doktor Fuat Bey sözlü talimatla gönderilmiştir. Bundan sonra 26 Nisan 336 [1920] tarihli talimatımızı hamilen Rus Sovyet Cumhuriyeti nezdine İbrahim Bey gönderilmiş ve adı geçenin dönmesiyle vazifeleri son bulmuştur.

2. Rus Sovyet Cumhuriyeti ile Büyük Millet Meclisi namına ve fevkalade salahiyet ile müzakere ve mukavele yapmaya izinli olarak Hariciye Vekili Bekir Sami ve İktisat Vekili Yusuf Kemal Beyler ve Doğu Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa vazifelendirilmişlerdir.

3. Büyük Millet Meclisi namına Lâzistan Mebusu Osman Bey, Rus Sovyet hükümeti nezdine icap ederse deniz yoluyla Moskova'ya gönderilmek üzere şimdilik Rize'ye hareket ettirilmiştir. Rize'de bizden emir bekleyecektir.

20 Haziran 1336 [1920]

Mustafa Kemal

* Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Arşivi, Dolap 10, Göz 2, Dosya 114, Klasör 586'dan fotokopisiyle birlikte aktaran: *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, Mart 1966, sayı 55, Vesika No: 1262. Eski yazı belge Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.
Belge, yukarıdaki kaynakta Erkânıharbiyei Umumiye Reisi İsmet Paşa'nın "Rize'de Lâzistan Mebusu Osman Beyefendi'ye" gönderdiği 30 Haziran 1920 tarihli şifre telgrafta yer almaktadır. İsmet Paşa "Alakadarlara ve Rus Sovyet Cumhuriyeti'ne tebliğ edilmek üzere Kâzım Karabekir Paşa'ya aşağıdaki ikinci tebligat yapılmıştır" açıklamasından sonra belgeye yer vermektedir. (Y.N.)

SİNAN BEY'E*

(20 HAZİRAN 1920)

Adana cephesinin 41. Fırka Kumandanı emrine verilmesi hasebiyle istifa arzusunda bulunduğunuzdan bahis telgrafnamenizi büyük bir hayret ve üzüntüyle aldım. Ermenilerin zulümler yapmaya başlamaları ile ortaya çıkan şu buhranlı zamanda, şahsi hissiyata kapılarak müdafaa ile ilgili ve askeri tertibatı ihlale sebebiyet vermek, şimdiye kadar Kilikya'yı müdafaa için gösterilen bunca fedakârane mesaiyi tamamen neticesiz bıraktıracak ve düşmanların yapmak istediği fenalıktan daha büyük fenalık doğuracaktır. Bunu takdir edeceğinizi zannediyorum. Derhal ve tam bir itaatle, bağlı bulunduğunuz 41. Fırka Kumandanı'ndan alacağınız emirleri iyi kabul etmeye ve vazife yapmaya devam eylemenizi talep ederim. Aksi takdirde, bu hareketinizi vatani hıyanet kabul edeceğimi ve ona göre muamele yapacağımı kati olarak bilmenizi ve şimdiye kadar mesainizi ve mümtaz mevkinizi altüst edecek böyle bir gafletten sakınmanızı ihtar ve tavsiye eylerim. 11. Fırka Kumandanı'na bu cephenin eskisi gibi bu fırka emrinde kalması için müracaatta bulunduğunuzdan bahis bir telgraf çektiğinizi de haber aldım. Bu gibi hareketler, bir asker için en büyük bir kusur ve şımarıklıktır. Bu fuzuli müdahalelerden sizi kati surette men ederim.

* Genelkurmay Başkanlığı, Harp Tarihi Dairesi Arşiv No: 4/4450, Dosya No: 7'den aktaran: Kasım Ener, *Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi*, Türkiye Kuvayı Milliye Mücahit ve Gazileri Cemiyeti Yayınları, Ankara, 1970, s.77. Ayrıca bkz. Sinan Tekelioğlu, "Adana Cephesi Hatıraları", *Dirlik* gazetesi, 1 Ağustos 1965, sayı 644, s.3.
Sinan Tekelioğlu'nun "Adana Cephesi Hatıraları"nda, Mustafa Kemal'in emir suretinin tarihi, yazının üstünde 14 Haziran 1920, altında ise 16 Haziran 1920 olarak yer almaktadır. Belge, *Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi*'nde "Sinan Tekelioğlu, kendi adına Mustafa imzasıyla gönderilen dilekçesine karşılık alamayınca, doğrudan doğruya Mustafa Kemal Paşa'ya başvurdu. Ve istifasının kabulünü istedi. Mustafa Kemal Paşa'nın 20 Haziran 1920'de, 12 inci Kolordu eliyle verdiği cevap şöyle idi:" açıklamasıyla aktarılmaktadır. (Y.N.)

15. KOLORDU KUMANDANI KÂZIM KARABEKİR PAŞA'YA*

(21 HAZİRAN 1920)

15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri'ne

Şifre 21 Haziran 1336 [1920]

Vekiller Heyeti'nde Çiçerin'in mektubu incelenmiş ve 23 Haziran 36 [1920] tarihinde tarafımızdan hareket yapılmasının kararlaştırılmış olduğu hakkındaki devletlilerinin telgrafnameleri de öğrenilmiştir.

Vekiller Heyeti, tarafımızdan kararlaştırılmış olunan hareketin katiyen ertelenmesine ve evvelemirde yolda bulunduğu haber verilen Bolşevik Heyeti ile temas edilmesine karar vermiştir.

Çiçerin'e yazılan telgraf sureti ekte bildirildi. Bu telgrafnameyi aldığınızı ve tamamen anlaşıldığını lütfen bildirmenizi rica ederim.

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

* Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi 132/19543, s.34'ten aktaran: *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV.* Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.339-340.

HEYETİ İCRAİYE KARARI
YENİ BİR DİVANI HARBİ ÖRFİ TEŞKİLİ*
(23 HAZİRAN 1920)

Numara
44

Muamelesi tamamlanmıştır.

Müdafaai Milliye Vekâleti'nden verilen 23 Haziran 36 [1920] tarih ve 12/275 numaralı tezkere heyetimizce okunduktan sonra söz konusu olan Divanı Harbi Örfi'nin kaldırılması ile 24 Haziran 36 [1920] tarihli karara göre yeni bir Divanı Harbi Örfi teşkili ve keyfiyetin Müdafaai Milliye Vekâleti'ne tebliği kararlaştırılmıştır.

23 Haziran 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

Hariciye Vekili namına	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Bulunamadığı	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* Aslı TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 23.06.1920, 030.18.1.1 - 1.3.6'da bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 23, Karar No: 44" kaşesi basılıdır. Eski yazı belge Dr. Derviş Kılınçkaya ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

HEYETİ İCRAİYE KARARI
BATI CEPHESİ KUMANDANLIĞI'NIN ALİ FUAT PAŞA'YA VERİLMESİ*
(23 HAZİRAN 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Büyük Millet Meclisi Vekiller Heyeti kararı ile Batı Cephesi Kumandanlığı Ali Fuad Paşa Hazretleri uhdesine verilmiştir. 20. Kolordu ile 12. Kolordu ve İzmir Kuzey Cephesi Kumandanlığı, doğrudan doğruya adı geçenin emrindedir. Adı geçen, seferde ordu kumandanlığı salahiyet ve vazifesine sahip olduğundan, memleket müdafaasıyla ve genel asayişle alakalı hususlarda icabında mıntıkasında bulunan bütün vilayetlere ve livalara emir vermek salahiyetine de sahiptir.

23 Haziran 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili namına	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Celâlettin Arif	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 23.06.1920, 030.18.1.1 - 1.3.19. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 28, Karar No: 57" kaşesi basılıdır.

AYINTAP MÜDAFAAİ HUKUK HEYETİ MERKEZİYESİ'NE*

(23 HAZİRAN 1920)

Ankara
23.6.36 [1920]

Ayıntap[1] Müdafaai Hukuk Heyeti Merkeziyesi'ne

C. 19.6.36 [1920] şifreye

Cephenizde birlik ve intizamı temin için lüzumlu vasıflara sahip muktedir bir kumandan tayin olunacaktır. Aceleye mahal yoktur. Devam eden fedakârane ve güzide hizmetleri, içinde bulunduğumuz pek mühim ve nazik zamanda şahsiyet ile kaybetmek,[2] zarar vericidir. Heyetinizin, zamanın nezaketini ve vaziyetin ehemmiyetini takdiren şahısla kaim olmayan[3] vatani vazifede kuvvetli bir aşk ve iman ile fedakârlık göstereceğine itimatla sükûnet tavsiye ederim.

Büyük Millet Meclisi Reisi

* Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi, Kol.: İst., Klasör 593, Dosya 139, Fihrist 10'den fotokopisiyle birlikte aktaran: *Askerî Tarih Belgeleri Dergisi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, Haziran 1997, sayı 104, Belge No: 2931. Eski yazı belge Ercüment Hüsnü Baki ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

1 Antep. (Y.N.)

2 Belgede "izâa". (Y.N.)

3 Şahsa bağlı olmayan anlamında. (Y.N.)

HEYETİ İCRAİYE KARARI

ESKİŞEHİR MUTASARRIFLIĞI'NIN BAHSETTİĞİ GÖÇMENLERİN İSKÂNLARI*

(24 HAZİRAN 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Eskişehir Mutasarrıflığı Meclisi İdaresi'nden tanzim Dahiliye ve Sıhhiye ve Muâveneti İçtimaiye Vekâletlerinden verilen 7 Haziran 336 [1920] tarih ve 36 numaralı mazbata heyetimizce okunduktan sonra bahsedilen göçmenlerin sefalet ve perişanlıktan muhafaza edilerek tensip ve ihtiyar olunacak mahallerde münasip surette iskânları ve keyfiyetin Dahiliye Vekâleti'ne tebliği kararlaştırılmıştır.

24 Haziran 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili namına	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Konya'da memuren bulunduğu	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 24.06.1920, 030.18.1.1 - 1.2.20. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 20, Karar No: 38" kaşesi basılıdır.

TAMİM*

(24/25 HAZİRAN 1920)

24/25 Haziran 336 [1920]

1. Yeni teşkil olunan Batı Cephesi Kumandanlığı'na, seferde Ordu Kumandanı salahiyet ve vazifesiyle Ali Fuat Paşa Hazretleri tayin edilmiştir.

2. 12. ve 20. kolordularla, İzmir Kuzey Kolordusu namını alan İzmir Kuzey Cephesi, adı geçenin emrine verilmiştir.

3. İzmir Kuzey Kolordusu Kumandanlığı'na Miralay Kâzım, 20. Kolordu Kumandanlığı'na Miralay Bekir Sami ve 56. Fırka Kumandanlığı'na 10. Kafkas Fırkası Kumandanı Kaymakam Kemal Beyler tayin edilmiştir.

4. Adana cephesinde bulunan 41. Fırka, 12. Kolordu harp nizamından çıkarılmıştır. Bu fırka, askeri harekât bakımından şimdilik bağımsız olarak Erkânıharbiyei Umumiye Riyaseti'ne bağlı bulunacaktır. Fırka'nın idare ve iaşesi, eskisi gibi 12. Kolordu'ca temin edilecektir.

5. 12. ve 20. kolordularla, İzmir Kuzey Kolordusu'nun halen mevcut olan ahzı asker[1] bölgeleri, yine kolordular emrinde olmak üzere Batı Cephesi Umum Kumandanlığı'nın ikmal bölgesini teşkil edecektir.

6. Ankara'da doğrudan doğruya Müdafaai Milliye Vekâleti emrinde olmak üzere, Ankara Kumandanlığı teşkil edilecektir. Ankara'da halen mevcut bütün kıtalar ve müesseseler, Ankara Kumandanlığı emrinde bulunacaktır.

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Tebligat:
Ankara'da Batı Cephesi Kumandanı Ali Fuat Paşa Hazretleri'ne - tezkere
12., 3., 13. Kolordu kumandanlıklarına - Şifre
Doğu Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri'ne - Şifre

* Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Arşivi, Dolap 10, Göz 1, Dosya 17'den fotokopisiyle birlikte aktaran: *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Haziran 1965, sayı 52, Vesika No: 1189; "56. Fırka Kumandanlığı'na" başlıklı ve "24 Haziran 1920" tarihli örneği için bkz. Türk Tarih Kurumu Arşivi'nde bulunan Bekir Sami Arşivi, 9. Defter. *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*'ndeki eski yazı belge Ercüment Hüsnü Baki ve Ahmet Hezarfen, Bekir Sami Arşivi'ndeki ise Dr. Derviş Kılınçkaya tarafından okunmuştur.

1 Ahzı asker: Askere alma, askerlik şubesi. (Y.N.)

Soma'da İzmir Kuzey Kolordusu Kumandanı Miralay Kâzım Beyefendi'ye - Şifre

Bursa'da 56. Fırka Kumandanı Miralay Bekir Sami Beyefendi'ye - Şifre

Bursa'da 56. Fırka Kumandanlığı vasıtasıyla 10. Kafkas Fırkası Kumandanı Kaymakam Kemal Bey'e - Şifre

Müdafaai Milliye ve Dahiliye vekâletlerine - Tezkere

Nazilli'de Aydın, Menteşe ve Havalisi Umum Kumandanı Demirci Mehmet Efe'ye - Şifre

Konya, Ankara, Kastamonu, Hüdavendigâr vilayetlerine - Şifre

Bolu, Geyve, Karasi, Biga, Saruhan, Menteşe, Antalya, Burdur, İsparta livalarına, İskilip vasıtasıyla Refet Beyefendi'ye, Yozgat'ta Etem Bey'e - Şifre

İsmet

HEYETİ İCRAİYE KARARI

3. VE 12. KOLORDULARLA 56. VE 61. FIRKALAR DAHİLİNDEKİ 310-315 DOĞUMLULARIN SİLAH ALTINA ALINMASI*

(25 HAZİRAN 1920)

Mahalli asayişin temini için Mükellefiyeti Askeriye Kanunu'nun seksen dördüncü maddesinin bahşettiği salahiyete dayanarak, 3. ve 12. kolordularla 56. ve 61. fırkalar dahilinde bulunan üç yüz ondan üç yüz on beş [1894-1899] doğumlu fertlerin silah altına alınması ve masraflar olarak lazım gelen bir milyon liranın iki ay zarfında izni ayrıca Meclis'ten alınmak üzere Müdafaai Milliye fevkalade tahsisatı olarak sarfı için Müdafaai Milliye Vekâleti'ne izin verilmesi kararlaştırılmıştır.

İşbu kararnamenin icrasına Müdafaai Milliye Vekili memurdur. 25 Haziran 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili namına	Dahiliye Vekili	Adlıye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Memuren Konya'da bulunduğu	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* Aslı TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 25.06.1920, 030.18.1.1 - 1.2.18'de bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 19, Karar No: 36" kaşesi basılıdır. Eski yazı belge Dr. Derviş Kılınçkaya ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

MİRLİVA NURETTİN PAŞA'YA*
(25 HAZİRAN 1920)

25 Haziran 1920

Mirliva Nurettin Paşa'ya

24 Haziran 1920 tezkerei valâları cevabıdır:

Bahis buyurulan kumandanlık ve vilayet vazifeleri, henüz Müdafaai Milliye ve Dahiliye vekâletlerince resmen zatıâlilerine verilmemiş ve tebliğ edilmemişti. Dolayısıyla, ne tayininiz ne azledilmeniz vaki değildir. Yalnız, zatıâlinize vazife verilmesi tasavvur edilmiş ve bu hususta görüşünüz ve rızanız yoklanmıştı.[1] Keyfiyeti tayin henüz kararlaştırılmamış olduğu bir sırada, Erkânıharbiyei Umumiye vasıtasıyla öğrenilen fikir ve kanaatinizdeki tereddütleriniz üzerine, Heyeti Vekile'ce, tayininizden vazgeçilmesi kararlaştırıldı. Böyle bir kararı tespit için zan buyurduğunuz gibi, Büyük Millet Meclisi'nin Genel Kurulu'na keyfiyet arzı, mevcut kanunlar ve mevzua icaplarından değildir. Bursa'ya gitmeniz ve orada ikâmetiniz meselesine gelince; mensup bulunduğunuz askeri meslek dolayısıyla bu konuda, Müdafaai Milliye Vekâleti Celilesi'ne usulen müracaat buyurmanız lüzumu tebliğ olunur, Efendim.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Gazi Mustafa Kemal Tarafından, *Nutuk*, c.II, Devlet Matbaası, İstanbul, 1934, s.20; Kemal Atatürk, *Nutuk*, c.II, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1961, s.459.

1 İfadenin aslı "istimzaç edilmiş idi." (Y.N.)

HEYETİ İCRAİYE KARARI

İNZİBAT MÜLAZIMI EVVEL TÂHİR AĞA'YA TAKDİRNAME YAZILMASI*

(26 HAZİRAN 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Burdur hapishanesinden firar eden yüz seksen cani neferi, maiyetindeki müfreze ile takip ve bunlardan idama mahkûm birini bir çarpışmada maktulen ele geçirmek suretiyle fedakâr hizmetler gösteren İnzibat Mülazımı Evvel[1] Tâhir Ağa'nın ileride madalya ile taltif edilmek üzere, şimdilik vaki olan hizmetini takdiren kendisine bir kıta takdirname yazılması uygun olacağı kararlaştırılmıştır.

26 Haziran 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili namına	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Konya'da memuren bulunduğu	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 26.05.1920, 030.18.1.1 - 1.2.17. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1. S. No. 18. Karar No: 35" kaşesi basılıdır.

1 Mülazımı evvel: Üsteğmen. (Y.N.)

HEYETİ İCRAİYE KARARI

İDAREİ ÖRFİYE DİVANIHARPLERİNİN 24 KASIM 1919 TARİHLİ KARARNAME DOĞRULTUSUNDA TEŞKİLİ*

(26 HAZİRAN 1920)

Numara
39

İdarei Örfiye[1] divanıharplerinin 18 Eylül 35 [1919] tarihli İdarei Örfiye Kararnamesi ekine göre teşkili pek ziyade müşkülatı gerektirmekte olduğundan bahisle söz konusu divanıharplerin 24 Kasım 35 [1919] sene tarihli kararname hükümlerine göre, müddeiumumi[2] ve müstantik[3] bulundurulmaksızın teşkili lüzumuna dair Müdafaai Milliye Vekâleti'nin 23 Haziran 36 [1920] tarih ve 23/315 numaralı tezkereleri okunduktan sonra, söz konusu divanıharplerin 24 Kasım 35 [1919] tarihli kararname doğrultusunda teşkili kararlaştırılmıştır.

26 Haziran 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

Hariciye Vekili namına	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Konya'da memuren bulunduğu	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* Aslı TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 16.06.1920, 030.18.1.1 - 1.3.1'de bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 20, Karar No: 39" kaşesi basılıdır. Eski yazı belge Dr. Derviş Kılınçkaya ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

1 İdarei Örfiye: Sıkıyönetim. (Y.N.)

2 Müddeiumumi: Savcı. (Y.N.)

3 Müstantik: Sorgu hâkimi. (Y.N.)

HEYETİ İCRAİYE KARARI

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ TEKLİFNAMESİNİ RUS SOVYET HÜKÜMETİNE ULAŞTIRAN SUBAYLARA MÜKÂFAT VERİLMESİ*

(26 HAZİRAN 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Doğu Cephesi 15. Kolordu Kumandanlığı'nın 24 Haziran 336 [1920] tarih numaralı cevabi şifresinde Büyük Millet Meclisi'nin teklifnamesini Rus Sovyet hükümetine ulaştırmaya ve malumat elde etmeye muvaffak olan isimleri malum subayların Kolordu'ca münasip görülecek miktarda harcırahlarına ilaveten nakdi mükâfat ile taltifleri karara bağlanmıştır.

26 Haziran 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili namına M. Kemal	Dahiliye Vekili Cami	Adliye Vekili Konya'da memuren bulunduğu	Müdafaai Milliye Vekili Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili Fehmi	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi İsmet	Sıhhiye Vekili Dr. Adnan	Umuru İktisadiye Vekili Hakkı Behiç

Nafıa Vekili İsmail Fazıl	Maarif Vekili Dr. Rıza Nur	Maliye Vekili Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 26.06.1920, 030.18.1.1 - 1.3.2. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 21, Karar No: 40" kaşesi basılıdır.

HEYETİ İCRAİYE KARARI

OSMANLI BANKASI NAMINA MÜNASEBET VE MUAMELELERİN TANZİMİ VE YÜRÜTÜLMESİ*

(26 HAZİRAN 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Osmanlı Bankası namına cari olacak münasebetlerin ve muamelelerin tanzimi ve yürütülmesi hakkında Maliye Vekâleti'yle Ankara Osmanlı Bankası Müdür ve Müfettişliği arasında kararlaştırılmış yukarıda yazılı sekiz maddenin Vekiller Heyeti'nce aynen kabulü kararlaştırılmıştır.

(sekiz madde yoktur)[1]

26 Haziran 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili namına	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
		Celâlettin Arif	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 26.06.1920, 030.18.1.1 - 1.3.7. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 23, Karar No: 45" kaşesi basılıdır.

1 Belgede bu şekildedir. (Y.N.)

HEYETİ İCRAİYE KARARI

TEREKELERDEN ÇIKAN ALTIN VE GÜMÜŞÜN ZİRAAT BANKASI'NCA SAKLANMASI*

(26 HAZİRAN 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Terekelerden çıkan altın ve gümüşün Ziraat Bankalarına verilip orada altın ve gümüş olmak üzere saklanması kararlaştırılmıştır.

26 Haziran 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili namına	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Celâlettin Arif	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 26.06.1920. 030.18.1.1 - 1.3.8. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 23, Karar No: 46" kaşesi basılıdır.

HEYETİ İCRAİYE KARARI

TEMYİZ MAHKEMELERİ REİS VE ÜYELİKLERİNE SEÇİLENLERİN TASDİKİ*

(26 HAZİRAN 1920)

Karar Numara 47

Şer'iye Dairesi Riyaseti'ne: Erzurum Kadısı ve eski Mebusu Râif Efendi Hazretleri.

Hukuk Dairesi Riyaseti'ne: Eski Bursa İstinaf[1] Reisi ve Mebusu Hasan Fehmi Beyefendi.

Şer'iye Dairesi Üyeliklerine: Erzurum Kadısı Hacı Hurşîd Efendi.

Şer'iye Dairesi Üyeliklerine: Trabzon Kadısı Şevki Efendi.

Şer'iye Dairesi Üyeliklerine: Eski Bursa Kadısı Tâhir Efendi.

Hukuk Dairesi Üyeliklerine: İstanbul Sulh Hâkimliği'nde hizmette bulunmuş Eskişehir Mebusu Abdullah Azmi Beyefendi.

Hukuk Dairesi Üyeliklerine: Kastamonu Hukuk Reisi Yusuf Ziya Beyefendi.

Hukuk Dairesi Üyeliklerine: Ankara Adliye Müfettişi Gâlib Beyefendi.

Ceza Dairesi Üyeliklerine: Kastamonu İstinaf Müddeiumumisi Âsım Beyefendi.

Ceza Dairesi Üyeliklerine: Mamuretülaziz[2] İstinaf Müddei Umumisi Osman Remzi Beyefendi.

Ceza Dairesi Üyeliklerine: Antalya İstinaf Müddeiumumisi Yusuf Cemâl Beyefendi.

İstida Dairesi Üyeliklerine: Eski Sivas İstinaf Reisi ve Trabzon Mebusu Fâik Beyefendi.

İstida Dairesi Üyeliklerine: Konya Adliye Müfettişi Tevfik Fikret Beyefendi.

Baş Müddeiumumiliği Muavinliğine:[3] Bursa Merkez Ceza Reisi Hayri Beyefendi.

Baş Müddeiumumiliği Muavinliğine: Kastamonu Adliye Müfettişi Şevket Beyefendi.

Mahkemei Temyiz Reis ve üyeliklerine seçildiklerinin ve memuriyetlerinin tasdikini

* Aslı TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 26.06.1920, 030.18.1.1 - 1.3.9'da bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 24, Karar No: 47" kaşesi basılıdır. Eski yazı belge Dr. Derviş Kılınçkaya ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

Aynı dosyada yukarıdaki karamamenin yalnızca Mustafa Kemal tarafından imzalanan örneği de eklidir. (Y.N.)

1 İstinaf mahkemesi: Osmanlı yargısında ilk mahkemelerle Temyiz Mahkemesi arasında bulunan mahkeme. (Y.N.)

2 Elazığ. (Y.N.)

3 Başsavcılığı Yardımcılığı'na. (Y.N.)

ihtiva eden Umuru Adliye Vekâleti'nden verilen yukarıda yazılı zevatın memuriyetleri, Vekiller Heyeti'nce tasdik edilmiş ve adı geçenler tayin olmuşlardır.

26 Haziran 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

Hariciye Vekili namına	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
Mustafa Kemal	Cami	Celâlettin Arif	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	İktisat Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	İmza

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İmza	Dr. Rıza Nur	İmza

HEYETİ İCRAİYE KARARI

NİKÂHTAN EVVEL MUAYENEDE HALKA KOLAYLIK GÖSTERİLMESİ*

(26 HAZİRAN 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Sıhhiye Vekâleti'nden havale edilen ve Eskişehir Sıhhiye Müdüriyeti'nden gelen 12 Haziran 336 [1920] tarih 2436/246 numaralı yazı ve ekli bulunan Sıhhiye Müdüriyeti Umumiyesi'nin 14 Şubat 336 [1920] tarih ve 31388 numaralı tamim sureti Heyetimizce okunduktan sonra, nikâhtan evvel muayene usulünün kaldırılması takdirinde genel sağlığın tehdit altında bulunacağı izahtan vareste olduğundan tabip olmayan mahallerde ister istemez muayeneden vazgeçilmesi ve tabip bulunan merkezlerde eskisi gibi muayenenin devam olunması ve şu kadar var ki, genç kızların muayenesinin kadın tabiplere bırakılması şartıyla icrası ve bir de halka kolaylık olmak üzere, muayeneye tabi tutulanların gerek askeri ve gerek mülki memur olsun olmasın, istedikleri tabiplere kendilerini muayene ettirmek hususunda serbest bırakılmaları ve bu tabiplerin verecekleri raporların resmi mahkemeler ve dairelerce muteber sayılması ve resmi tabipler tarafından icra edilecek muayenelerden ücret talep edilmemesi, fakat özel meskenlere davet vukuunda ücreti azimet[1] alabilmeleri ve keyfiyetin Sıhhıye Vekâleti'ne tebliği kararlaştırılmıştır.

26 Haziran 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili namına	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Celâlettin Arif	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
Hakkı Behiç	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 26.06.1920, 030.18.1.1 - 1.3.10. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 25, Karar No: 48" kaşesi basılıdır.

1 Ücreti azimet: Gidiş ücreti. (Y.N.)

HÜDAVENDİGÂR VALİSİ HACİM BEYEFENDİ'YE*

(26 HAZİRAN 1920)[1]

Şifre

Hüdavendigâr[2] Valisi Hacim Beyefendi'ye

26.6.36 [1920] şifreye:

Sahil Rumlarından icap edenler tutuklanır. Genel bir tehcir sakıncalı görülmüştür, Efendim.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

1. İngilizler tarafından Mudanya'dan alınan sekiz kişiye karşılık on-on beş Rumun dahile sürülmesi.

2. Mudanya'da hazırlıklarda bulunan Rumların teşvikçilerinin dahile sürülmesi.

3. Silahların toplanmasında şiddet gösterilmesi.

* Aslı Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Vesika No: 2313'te bulunan belgenin fotokopisi için bkz. Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi. Eski yazı belge Ercüment Hüsnü Baki ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

1 Belgede, 26.6.36 [1920] tarihli şifrenin cevabı oluşundan başka bir tarih kaydı bulunmamaktadır. (Y.N.)

2 Hüdavendigâr: Bursa vilayeti. (Y.N.)

TAMİM*

(27 HAZİRAN 1920)

27 Haziran 1336 [1920]

TAMİM

1. Yeni teşkil edilen Adana Cephesi Kumandanlığı'na, Kolordu Kumandanlığı salahiyetiyle Miralay Selâhattin Adil Beyefendi tayin edilmiştir.

2. Adana cephesi, Mersin'den itibaren Fırat nehrine kadar uzanan Fransız cephesini ihtiva eder. Silifke, Niğde, Kayseri livaları ile Adana vilayeti ve Konya vilayetinin Ereğli kazası, Maraş, Ayıntap[1] livaları ikmal ve ahzı asker[2] bölgesi olarak Adana Cephesi Kumandanlığı'na tahsis edilmiştir.

3. Bu cephede bulunmakta olan Pozantı, Mersin ve Adana havalisindeki 41. Fırka ile Şar, Haçin ve Sis bölgesindeki Kilikya Kuvayi Milliyesi ve Maraş, Ayıntap ve İslahiye bölgesindeki Ayıntap Kuvayi Milliyesi doğrudan doğruya Adana Cephesi Kumandanlığı'nın emri altına gireceklerdir.

4. 3. ve 20. kolordulardan şimdiye kadar Kilikya cephesindeki Kuvayi Milliye'ye iltihak etmiş olan kıtalar, makineli tüfek ve toplar bulundukları yerlerde kalacak ve Adana Cephesi Kumandanlığı'nın emrine verilecektir.

5. Adana Cephesi Kumandanlığı, kendi bölgesinde vilayetlere ve bağımsız livalara, dahili asayiş ve askeri hususlarla alakalı hususlarda emir vermek salahiyetine sahiptir.

6. Adana Cephesi Kumandanlığı, askeri harekât ve dahili karışıklıklarla alakalı hususlarda Erkânıharbiyei Umumiye'ye ve idari işlerde Müdafaai Milliye Vekâleti'ne bağlıdır.

* Genelkurmay Başkanlığı Harp Dairesi Arşivi, Dolap 10, Göz 1, Dosya 26'dan fotokopisiyle birlikte aktaran: *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Ankara, Haziran 1965, sayı 52, Vesika No: 1190. Aynı belgenin "Müdafaai Milliye Vekâleti Celilesi'ne" başlıklı örneği için bkz. Genelkurmay Başkanlığı Harp Dairesi Arşivi, Dolap 10, Göz 1, Dosya 58'den fotokopisiyle birlikte aktaran: *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Ankara, Eylül 1965, sayı 53, Vesika No: 1212. Eski yazı belge Ercüment Hüsnü Baki ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

1 Antep. (Y.N.)

2 Ahzı asker: Askerlik şubesi. (Y.N.)

7. Adana Cephesi Karargâhı için lüzumlu subaylar, Müdafaai Milliye Vekâleti'nce tayin edilecektir.

İsmet

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Tebligat:
Erkânıharbiyei Umumiye Riyaseti'ne
Müdafaai Milliye Vekâleti'ne - Fevzi
Dahiliye Vekâleti'ne

İÇİŞLERİ BAKANLIĞI'NA*

(27 HAZİRAN 1920)

27.6.1920

İçişleri Bakanlığı'na,[1]

Kuvayi Tedibiye Komutanlığı'ndan gelen 25/26.6.1920 tarihli telgraf üzerine, eski Ankara Valisi Yahya Galip Bey'in hasta olduğu Fuat Paşa Hazretleri tarafından bildirilmiş olduğundan, 26.5.1920 tarihli cevap verilmişti. 26.6.1920 tarihinde aynı sorun üzerinde başka bir telgraf daha gelmiştir.

İlk telgraf ile cevabı ve ikinci telgraf örnekleri eklenmiştir. Yahya Galip Bey hakkında gereken yasal işlemin yapılması arz olunur.

Büyük Millet Meclisi Başkanı
Mustafa Kemal

* Cumhurbaşkanlığı Arşivi 14-15-9, D: 62, Fihrist 1-3'ten yukarıdaki şekliyle aktaran: Cemal Şener, *Topal Osman Olayı*, Ant Yayınları, İstanbul, 1992, s.181.

1 Kaynakta, "İçişleri Bakanlığı'na" diye sadeleştirilerek verilmiş. "Dahiliye Vekâleti'ne" olmalı. (Y.N.)

ALACA HAVALİSİ'NDE KUVAYİ TEDİBİYE UMUM KUMANDANI ETHEM BEYEFENDİ'YE*

(28 HAZİRAN 1920)

Alaca Havalisi'nde Kuvayi Tedibiye Umum Kumandanı Ethem Beyefendi'ye

28 Haziran 1336 [1920]

Son Arap Seyfi Boğazı'nda vaki üstün muvaffakiyetlerinizden dolayı canı gönülden zatıâlilerini ve kahraman arkadaşlarınızı tebrik eyleriz. Hezimete uğrayarak dağılan perakende asilerin bölgelerinde takipleri için Çorum'da Refet Bey'e, Zile'de Cemil Cahit Bey'e buradan da emir verildiği arz olunur, Efendim.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* *Çerkes Ethem'in Hatıraları*, Dünya Yayınları, 1962, s.71.

HEYETİ İCRAİYE KARARI

BOLU HADİSESİNDE ZAYİATA MARUZ KALANLARA TAZMİNAT VERİLEMEYECEĞİ*

(29 HAZİRAN 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Bolu hadisesinde asiler tarafından malları ve eşyası gasp edilen memurlar ile ahalinin bütün maddi zayiatının yedi milyon iki yüz seksen bin kuruşa ulaştığı ve bundan başka subaylara ait şahsi eşya ile askeri eşyadan vuku bulan zayiatın dahi dört milyon iki yüz otuz yedi bin dört yüz on bir kuruş tahakkuk ettiği Bolu Mutasarrıflığı'nın yazısı üzerine Umuru Dahiliye Vekâleti'nin 26 Haziran 336 [1920] tarih ve 1034 numaralı tezkeresi heyetimizce okunduktan sonra gerek bunlara ve gerek diğer mahallerdeki zayiata maruz kalanlara tazminat verilemeyeceği ve keyfiyetin Dahiliye Vekâleti'ne tebliği karara bağlanmıştır.

29 Haziran 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili namına	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Celâlettin Arif	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 29.06.1920, 030.18.1.1 - 1.3.11. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 25, Karar No: 49" kaşesi basılıdır.

HEYETİ İCRAİYE KARARI

MALATYA ŞEYH HÜSEYİN KÖYÜNDEN MUALLİM MÜSLİM EFENDİ HAKKINDAKİ KANUNİ SORUŞTURMANIN ERTELENMESİ VE TAHLİYESİ*

(29 HAZİRAN 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Umuru Dahiliye Vekâleti'nin 27 Haziran 336 [1920] tarih ve 1080 numaralı tezkeresine derkenar olarak Malatyalı Hâşim-Zâde Mehmed'in katli keyfiyetinden dolayı itham olunarak tutuklanan Şeyh Hüseyin köyünden Muallim Müslim Efendi hakkındaki kanuni soruşturmanın tevfikiyle[1] mühim bir şahıs ise ertelenmesini ve tahliyesini ihtiva eden Umuru Adliye Vekâleti'nden verilen ve 28 Haziran 336 [1920] tarih ve numaralı görüşü Heyetimizce okunduktan sonra Müslim Efendi hakkındaki kanuni takibatın ertelenmesi ve tahliyesi ve keyfiyetin Umuru Adliye Vekâleti'ne tebliği kararlaştırılmıştır.

29 Haziran 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili namına	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Celâlettin Arif	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 29.06.1920, 030.18.1.1 - 1.3.12. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 26, Karar No: 50" kaşesi basılıdır.

1 "Tevkifiyle" (durdurulmasıyla) olmalı. (Y.N.)

HEYETİ İCRAİYE KARARI

KUVAYİ MİLLİYE EFRADININ İŞLEDİĞİ SUÇLARIN TAKİBİ*

(30 HAZİRAN 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Kuvayi Milliye efradı tarafından işlenen suçlardan dolayı takibat icrasının adliye ve askeriye taraflarından hangisine ait olacağı hakkında Umuru Dahiliye Vekâleti'nin 28 Haziran 336 [1920] tarih ve 1108 numaralı tezkerelerine derkenar olarak bu konuda bir karar alınması hakkındaki Müdafaai Milliye Vekâleti'nin 30 Haziran 336 [1920] tarih ve numaralı görüşleri heyetimizce okunduktan sonra, Müdafaai Milliye emrinde bütün silahlı kuvvetler asker olup asker gibi kanuni muamele görecek ve bunun haricindeki silahlı efradın işledikleri suçların adliye mahkemelerince takip edilmesi kararlaştırılmıştır.

30 Haziran 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili namına	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Celâlettin Arif	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30.06.1920, 030.18.1.1 - 1.3.13. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 26, Karar No: 51" kaşesi basılıdır.

HEYETİ İCRAİYE KARARI

KUVAYİ MİLLİYE İAŞESİNDE KULLANILAN İANELERİN HALKA BASKI YAPMADAN TOPLANMASI*

(30 HAZİRAN 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Bazı mahallerde Kuvayi Milliye iaşesinde kullanılmak üzere oktruva[1] şeklinde ianeler toplandığı ve bazı suiistimallere sebep olduğu Dahiliye Vekâleti'nin 28 Haziran 336 [1920] tarih ve 1117 numaralı yazısı ile anlaşılmış ve icabının icrası görüşüldükten sonra genel olarak Müdafaai Milliye kuvvetlerinin birliği esasen alınmış karar icabından olup, ancak bunun fiilen tatbik ve icrası Muvazenei Umumiye Kanunu'nun tasdikine bağlı olduğundan, şimdilik belirtilen ianelerin halka baskı yapmayacak bir mahiyette toplanması ve suiistimallere meydan verilmemesi vasıtalarının teminine ait tedbirlerin alınması için, keyfiyetin Dahiliye ve Maliye vekâletlerine bildirilmesi görüşülmüştür.

30 Haziran 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili namına	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Celâlettin Arif	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30.06.1920, 030.18.1.1 - 1.3.14. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 26, Karar No: 52" kaşesi basılıdır.

1 Oktruva: Bazı mallar için şehirlerin girişinde alınan vergi; toprakbastı veya ayakbastı parası. (Y.N.)

KUVAYİ TEDİBİYE UMUM KUMANDANLIĞI'NA*

(HAZİRAN 1920)[1]

Kuvayi Tedibiye[2] Umum Kumandanlığı'na

Eski Vali Yahya Galip Bey hakkındaki emir ve yazınız üzerine[3] kendisinin derhal sevki lazım geldiği hakkında Dahiliye Vekâleti'ne emir verilmiştir.

Mustafa Kemal

* *Çerkes Ethem'in Hatıraları,* Dünya Yayınları, 1962, s.74.
1 Kaynakta, yukarıdaki telgrafın Haziran 1920 sonunda alındığı belirtilmektedir. (Y.N.)
2 Bastırma Kuvvetleri. (Y.N.)
3 Kaynakta "emir ve iş'arınız üzerine". (Y.N.)

KAYSERİ MÜDAFAAİ HUKUK CEMİYETİ HEYETİ MERKEZİYESİ'NE*

(1/2 TEMMUZ 1920)

Telgraf

Ankara
1/2.7.36 [1920]

Kayseri Müdafaai Hukuk Cemiyeti Heyeti Merkeziyesi'ne

Ankara'ya gönderilmek üzere Kayseri Heyeti Merkeziyesi namına gönderildiği Develi Müdafaai Hukuk Cemiyeti Riyaseti'nden bildirilen sekiz teneke benzin ile bir adet otomobil lastiğinin ilk emin vasıta ile hızla gönderilmesini ve keyfiyetin bildirilmesini rica ederim.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Aslı Cumhurbaşkanlığı Arşivi No: 111-3, Dosya 14, Fihrist 42-6, Vesika No: 911'de yer alan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Ercüment Hüsnü Baki ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

ESKİŞEHİR MUTASARRIFI FATİN BEYEFENDİ'YE*

(1/2 TEMMUZ 1920)

Telgraf

Ankara
1/2.7.36 [1920]

Eskişehir Mutasarrıfı Fatin Beyefendi'ye

Fiili vatani hizmetlerde her vakit öncü olan Eskişehir livası muhterem ahalisi ile öteden beri vatani hizmetleri fedakârane yerine getiren zatıâlilerine Yeşil Bayrak Müfrezesi'nin sevkinden dolayı teşekkür ederim, Efendim.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Aslı Cumhurbaşkanlığı Arşivi No: III-5, Dosya 16, Fihrist 3, Vesika No: 886'da yer alan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Eski yazı belge Necdet Kurdakul ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

ANTALYA'DA ALÂİYELİ AZAKZÂDE TEVFİK BEY'E*

(1/2 TEMMUZ 1920)

Ankara
1/2.7.36 [1920]

Antalya'da Alâiyeli[1] Azakzâde Tevfik Bey'e

Bir mektep tesis ve idaresinde kullanılmak üzere sekiz bin yedi yüz lira bağışladığınızı istihbar ettim. Milletimizin olgunlaşması ve ilerlemesi uğrunda gösterilen hamiyet ve cömertlik eserlerine teşekkür ederim, Efendim.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Aslı Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A: III-8-K, D: 35, F: 1-1'de bulunan belgenin fotokopisi Ahmet Hezarfen Arşivi'nden alınmıştır. Eski yazı belge Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

1 Alanyalı. (Y.N.)

ELAZİZ VALİSİ MAZHAR MÜFİT BEYEFENDİ'YE*

(1/3 TEMMUZ 1920)

Adet: 110

Elaziz Valisi Mazhar Müfit Beyefendi'ye

Çıkış yeri: Ankara
Saat: 7 Sonra

C. Verilen malumat memnuniyet vericidir. Vaki olan mesailerine teşekkür ederim. Daha sonra hakkında Maliye Vekâleti'ne yazıldığını bildirdiğiniz telgrafnamelerin gelmediği anlaşıldı. Bu konuda Maliye Vekâleti zatıâlilerine iş'aratda d[1]

1/3 Temmuz 36

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi, Kutu 93, Belge 15. Eski yazı belge Dr. Derviş Kılınçkaya ve Kemal Şenoğlu tarafından okunmuştur.

1 Eski yazı şifreli belgede bu şekildedir. (Y.N.)

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
İCRA VEKİLLERİ HEYETİ BEYANNAMESİ*

(2 TEMMUZ 1920)

Çıkış yeri: Ankara
Tarihi: 4
Saat: 23

Ordu Şube Riyaseti'ne

[...][1]

1. İstanbul'da bulunan İngiliz işgal hükümeti İstanbul gazetelerine verdiği resmi tebliğde Kuvayi Milliye'nin İzmit'e taarruz etmek suretiyle Mütareke hükümlerini yeniden ihlal ettiğinden dolayı Sulh Mü'temeri Kibrînin[2] Yunan ordusunu ileri harekete izinli kıldığı ve Alaşehir, Akhisar, Soma'nın işgal olunduğu bildirilmiştir. Hakikaten 22 Haziran'dan beri Yunan ordusu doğudan ve kuzeyden taarruza devam etmekte ve uzun müddetten beri topladığı kuvvetler sayesinde memleketimizin bazı mahallerini işgal eylemekte. Yunan ordusunun vazifesi ve evsafı farikası[3] Müslüman milletini soymak, tahkir etmek ve boğazlamaktan ibaret olduğundan, bu vazifeyi de büyük bir vakar ve hırsla[4] yerine getirmektedir. Beyannamede Mütareke hükümlerinin ihlalinden bahsolunuyor. Bir seneden beri İzmir'de Müslüman kanları dökülüyor. Mütareke'den sonra memleketimizin en mühim kısmı[5] işgal ve zulüm ve tahkir ile[6]

* Aslı, Necdet Kurdakul tarafından Kültür Bakanlığı'na verilen belgenin bir örneği Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'nde bulunmaktadır. Ayrıca bkz. Necdet Kurdakul, "Atatürk Sayfası", *Tarih ve Toplum*, Ağustos 1988, sayı 56, s.77-78; Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi Kutu 31, Belge 123; *Hâkimiyeti Milliye*, 5 Temmuz 1920; *Açıksöz*, 5 Temmuz 1920, No: 59, s.3; *Albayrak*, 12 Temmuz 1920, sayı 100, s.2; *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Hazırlayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1964, s.341-344. Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndeki eski yazı belge Necdet Kurdakul ve Ahmet Hezarfen; *Hâkimiyeti Milliye, Açıksöz* ve *Albayrak*'takiler Kemal Şenoğlu; TİTE Arşivi'ndeki ise Dr. Derviş Kılınçkaya tarafından okunmuştur.
Belge, Necdet Kurdakul tarafından, 1919 Temmuz'undan itibaren Ordu Askerlik Şubesi Başkanı olan babası Şehreminli Yüzbaşı Mehmed Salih Bey'in 1928 Temmuz'unda ölümü üzerine "harp çantası" içinde, 9 adet telgraf kâğıdına yazılmış olarak bulunmuştur. (Y.N.)

1 *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te burada "Telgrafhanelere çekilecek ve telgrafhaneler tarafından bütün Müdafaai Hukuk cemiyetlerine dağıtılacaktır. Gazetelere ve belediyelere ve ajanslara, mülki reislere ve askeri kumandanlıklara" kaydı yer almaktadır. (Y.N.)

2 Büyük Sulh Konferansı. Paris Versay'da toplanan ve 20 Temmuz 1920 günü Sevr Antlaşması'nı kararlaştıracak olan konferans kastediliyor. (Y.N.)

3 Ayırt edici vasfı anlamında. (Y.N.)

4 *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "vakar ve hırsla" sözcüklerinin aslı olan "vekar-ı hırsla" sözcükleri yerine, "kan hırsile"; *Albayrak*'ta "kan ve hırsile", *Açıksöz*'de "hürmetle". (Y.N.)

5 *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "mühim kısmı" sözcükleri yerine, "büyük kısmını". (Y.N.)

6 *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "tahkir ile" yerine "tecebbür ile" (kibirlenme, büyüklenme ile). (Y.N.)

bütün silah ve mühimmatımız gasp edildikten sonra halkımız Yunan bıçaklarına teslim ediliyor. Dahili ahvalimize müdahale, payitahtımız işgal, hilafet ve saltanat makamının bağımsız faaliyeti iptal, velhasıl bir milletin mukaddes[1] nesi varsa tecavüz edildikten sonra Mütareke hükümlerinden bahsolunabilmesi adalet ve insaniyetle cidden feci bir alay olduğu kadar, milletimizin ve hatta İtilaf devletleri milletlerinin[2] hakikati ayırt etmekten tamamen âciz olduğuna[3] yeni ve kati bir delildir. Bu ittihamın başka bir kıymeti söz konusu olamaz.

2. Hakikat ise İtilaf ricali, başta İngiliz idare reisleri olmak üzere milletimizin imhasını tasarlamışlardır. Barış antlaşması altında[4] İstanbul memurlarına verilen teklifleri tam bir senelik dahili bir nifak devresinden istifade ederek bilfiil tatbik ettiler ve hemen ardından ortaya çıkan müşkülat üzerine mukavemet vasıtalarımızın tamamıyla esassız[5] zaman kazanmak için araştırma heyeti vesaire suretinde milletimizi aldatmaya ve uyutmaya[6] teşebbüs ettiler. Gerçi bir seneden beri[7] kati çoğunluğunu aldatmak imkânı olmadığı tecrübe ediliyorsa da, her halde müdafaa vasıtalarımızı azaltmak hususunda mühim icraat yaptılar ve artık Türkiye idamının maskesiz icrası zamanı geldiğine hükmeylediler. Bu zaman 16 Mart 36'dan [1920'den] başlar. Bu tarihte İngiliz memurlarının tertip ettiği planın esas hatları evvela[8] milleti dahili nifaka düşürmek idi. Hakikaten dahili nifak vasıtasıyla milletin külliyen yıkılması ve bütün memleketin bir iki ay içinde esarete düşmesi ihtimalini ümit ediyorlardı. Bu sayede İngiltere İmparatoryası'nın[9] suni bir surette yetiştirmek istediği Büyük Yunanistan İmparatorluğu Rumeli'de ve Anadolu'da bütün memleketimize külfetsiz bir surette sahip olabilecekti. İstanbul'da örfi idare ve İngiliz divanıharbi tesisi ile İngiliz menfaatlarına[10] tabi olmayarak bağımsız olarak vatani menfaatlarımız dahilinde hareket etmeyi imkânsız bir hale getirmişler ve bununla da yetinmeyerek doğrudan doğruya kendi memurlarını başa geçirmişlerdir. Bu memurlar ister yürekten vatan hıyaneti sevkiyle olsun, isterse İngiliz imha politikasını ve Yunan istilasını göremeyecek ka-

1 *Albayrak, Hâkimiyeti Milliye*, Tite Arşivi ve *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "mukaddes ve masun". (Y.N.)

2 TİTE Arşivi'nde ve *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te, "milletimizin ve hatta İtilaf devletleri milletlerinin" ifadesinin aslı olan "milletimizin ve hatta düvel-i mu'telife milletlerinin" yerine, "milletimizin vahdeti düveli galibe milletlerinin". (Y.N.)

3 TİTE Arşivi'nde, *Hâkimiyeti Milliye*'de, *Albayrak*'ta ve *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "âciz zan olunduğuna"; *Açıksöz*'de "âciz olmadığına". (Y.N.)

4 TİTE Arşivi'nde, *Hâkimiyeti Milliye*'de, *Albayrak*'ta ve *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "namı altında". (Y.N.)

5 TİTE Arşivi'nde, *Hâkimiyeti Milliye*'de, *Albayrak*'ta ve *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "esassız" sözcüğü yerine, "imhasına". (Y.N.)

6 "ve uyutmaya" sözcükleri *Hâkimiyeti Milliye*'de, *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te yoktur. TİTE Arşivi'nde ise "aldatmağa uyuşmağa". (Y.N.)

7 TİTE Arşivi'nde, *Hâkimiyeti Milliye*'de, *Albayrak*'ta, *Açıksöz*'de ve *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "Gerçi bir seneden beri milletimizin". (Y.N.)

8 TİTE Arşivi'nde, *Hâkimiyeti Milliye*'de, *Albayrak*'ta, *Açıksöz*'de ve *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "olan". (Y.N.)

9 TİTE Arşivi'nde, *Hâkimiyeti Milliye*'de, *Albayrak*'ta, *Açıksöz*'de ve *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "İngiltere İmparatoryası'nın" sözcükleri yerine, "İngiltere Emperyalizminin". (Y.N.)

10 TİTE Arşivi'nde, *Hâkimiyeti Milliye*'de, *Albayrak*'ta, *Açıksöz*'de ve *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te, "İngiliz menfaatlarına" sözcüklerinin aslı olan "İngiliz menafiine" sözcükleri yerine "itilâf menafiine". (Y.N.)

dar basiretten mahrum olmaktan kaynaklanmış bulunsun, dini, milli, nakdi iktidarları elinde bulunan bütün kuvvetleriyle Osmanlı milletinin aleyhine kıyam etmişlerdir. Üç aydan beri bütün dünya, milletimizin yaşamak ve esir olmamak için gösterdiği milli ve toplumsal harikalara hayrandır. Dahili nifak yolunda çalışan bütün vasıtalar, insaniyet ve İslamiyet âleminin aşağılaması ve hor görmesi[1] önünde ve milletimizin azim ve sağlamlığı karşısında erimektedir. Dahili nifak oyunu kâfi derece işlendiğine kani olunduktan[2] sonra İngiliz reisleri Yunan ordusunun kullanılması zamanı geldiğine karar verdiler. Çünkü dahili nifaka galebe ettikten sonra Türk milletinin Yunan ordusunu perişan edebileceği muhakkak bir keyfiyettir. Dolayısıyla henüz dahili harekât sebebiyle kuvvetlerimiz cephelerden uzak bir vaziyette bulunur iken, Yunan ordusunu harekete getirmek icap ediyordu. Ve artık münafık kuvvetler vazifelerini yerine getirerek memleketi Yunan istilasına hazır bir hale getirmişlerdi. Bu izahattan anlaşılıyor ki, milletimizi imha planının ikinci tatbik safhası üzere[3] Yunan askeri harekâtı devri geldiğine kani oldukları için, galip İtilaf devletleri Yunan ordusuna yol vermişlerdir. Dolayısıyla İzmit meselesi gibi basit[4] meşru müdafaa hakkına dayalı zaruretten[5] ve her ne şekilde olursa olsun Mütareke hükümlerinin ihlalinden bahsetmek gülünçtür.

3. Türkiye'yi imha etmek için düşmanlarımızın tasarladıkları planın bundan sonra[6] diğer safhaları vardır. Sahillerimizin daha[7] bazı yerlerinden bize baskı yapmaları, iktisaden dahi abluka tedbirlerine girişmeleri ihtimal dahilindedir. Bu ihtimal bizce de göz önünde tutulmuştur. Her halde içinde bulunduğumuz mücadeleler ve mücahedeler lüzum ve tahammülümüzü kırabilmek emeliyle maddi ve manevi bütün tatbikatı peyderpey tatbik edecekler.[8]

4. Düşmanlarımızın tatbik mevkiine koydukları vasıtalara tevfikatı sübhaniye[9] ile mutlaka[10] galebe edeceğimize dair ilk gün beslediğimiz ümitlerde, bugün Yunan ordusunun kudurmuşçasına istilaya başladığını gördükten sonra daha kuvvetli, daha

1 Aslı "tezlil ve istikrahı". (Y.N.)

2 TİTE Arşivi'nde, *Hâkimiyeti Milliye*'de, *Albayrak*'ta, *Açıksöz*'de ve *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "kâfi derece işlendiğine kani olunduktan" sözcükleri yerine, "kâfi derecede işlediğine kani olduktan". (Y.N.)

3 TİTE Arşivi'nde, *Hâkimiyeti Milliye*'de, *Albayrak*'ta, *Açıksöz*'de ve *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "olmak üzere". (Y.N.)

4 TİTE Arşivi'nde, *Albayrak*'ta, *Açıksöz*'de ve *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "basit bir". (Y.N.)

5 TİTE Arşivi'nde, *Hâkimiyeti Milliye*'de, *Albayrak*'ta ve *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "zaruretlerden". *Açıksöz*'de ise "zaruretinden". (Y.N.)

6 *Hâkimiyeti Milliye*'de *Açıksöz*'de ve *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "sonra da". (Y.N.)

7 TİTE Arşivi'nde ve *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "Sahillerimizin daha" sözcüklerinin aslı olan "Sevahilimizin daha" sözcükleri yerine, "Sevahilimizin de". (Y.N.)

8 Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndeki belgede aslı "Her halde içinde bulunduğumuz mücadelat ve mücahedat lüzum ve tahammülümüzü kırabilmek emeliyle maddî ve manevî bütün tatbikatı peyderpey tatbik edecekler" olan cümle, *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te şu şekildedir: "Her halde içinde bulunduğumuz mücadelât ve mücahedatta azim ve tahammülümüzü kırabilmek zu'miyle maddi ve manevi bütün tazyikatı peyderpey tatbik edeceklerdir". (Y.N.)

9 Tevfikatı sübhaniye: Allah tarafından gösterilen doğru yol. (Y.N.)

10 "Mutlaka" sözcüğünün aslı olan "behemehal" sözcüğü *Hâkimiyeti Milliye*'de ve *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te yok. (Y.N.)

azimkâr bulunuyoruz. Milletimiz Anadolu gibi geniş ve verimli bir faaliyet muhiti içinde yalnız münafık Yunan[1] kuvvetleriyle istila ve imha edilemez. Düşmanın istilası ne kadar genişlik peyda ederse, yok oluşu da o kadar sürat ve katiyetle vuku[2] bulacaktır. Bütün ahalimizde münafıklara ve Yunanlılara karşı sönmez bir azim ve kin uyanmalı, Yunan ordusunun ilerisinde, gerisinde nerede kalırsa kalsın her Müslümanın vazifesi Yunan neferlerine hücum olmalıdır. Cenabı Hakk Yunan hayal binasının mahvını bize nasip edecektir.

5. Yaşamak isteyen milletimizin talebi bir kelimede[3] saklı ve gayet meşrudur: Bağımsızlık. Avrupa'nın idare reislerinden ve sermayedardan ayrı olan asıl milletleri bizim hayatımızı bize çok görmüyorlar. Eğer bugün Fransız milleti ile İtalyan milleti, hatta İngiliz milleti ile düşmanlık halinde bulunuyorsak, bu milletlerin seslerini işittirmemeleri[4] ve kendi idare reislerinin istila ve sermayeleri[5] için bizi imha etmelerine ses çıkarmamalarındandır. Fransızlarla samimiyetle tesis ettiğimiz mütarekenamenin uzatılmasına Fransız memurları mütareke esnasında ahalimize işkence ettirmek ve verilen söze muhalif olarak adamları tahkire[6] devam etmek, velhasıl ateşkesten istifade ederek memleketimizi yeniden işgale kalkışmak gibi ahval ile fiilen imkân bırakmadılar. Diğerleri de böyledir. Bu devir, Fransız ve İtalyan ve[7] milletler memurlarının İngiliz memur reisleri emrine itaat ettikleri, milletimizin fiilen[8] imhasını sermayedarların kendi menfaatlarına uygun zannettikleri devirdir. Bu devri atlayıp milletleri söylemeye davet etmek için yaşamaya haklı olduğumuzu ve hayatımızı elimizden almak için kendilerinin birçok hayatlarını feda etmek lazım olduğunu ispat edeceğiz. Bütün milleti anlaşmaya ve birliğe ve Yunanlıların aleyhine tam bir azim ile kıyama davet ederiz. Aydınlatma ve cihat, Yunan yok oluşunu gayet haklı[9] bir zamanda kolaylaştıracaktır.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

2 Temmuz 336 [1920]

1 TİTE Arşivi'nde, *Hâkimiyeti Milliye*'de, *Açıksöz*'de ve *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "münafık ve Yunan". (Y.N.)
2 TİTE Arşivi'nde, *Albayrak*'ta ve *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "husul". (Y.N.)
3 TİTE Arşivi'nde, *Hâkimiyeti Milliye*'de ve *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "basit bir kelimede". *Albayrak*'ta "işitememelerinden", *Açıksöz*'de "işittirmelerinden". (Y.N.)
4 TİTE Arşivi'nde, *Hâkimiyeti Milliye*'de, *Albayrak*'ta ve *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "işittirememelerinden". (Y.N.)
5 TİTE Arşivi'nde, *Hâkimiyeti Milliye*'de, *Albayrak*'ta ve *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "sermaye emelleri". (Y.N.)
6 TİTE Arşivi'nde, *Hâkimiyeti Milliye*'de, *Albayrak*'ta, *Açıksöz*'de ve *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "adamlarımızı tevkife" (adamlarımızı tutuklamaya). (Y.N.)
7 TİTE Arşivi'nde, *Hâkimiyeti Milliye*'de, *Albayrak*'ta, *Açıksöz*'de ve *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "ve diğer". (Y.N.)
8 TİTE Arşivi'nde, *Hâkimiyeti Milliye*'de, *Albayrak*'ta, *Açıksöz*'de ve *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*'te "filen ve muttariden" (fiilen ve düzenli olarak). (Y.N.)
9 Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV'te "gayet haklı" sözcükleri yerine, "inayeti hakla yakın". (Y.N.)

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ GİZLİ OTURUMUNDA KONUŞMA
DAHİLİ AHVAL HAKKINDA*
(3 TEMMUZ 1920)

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Ankara): Muhterem efendiler; Yunan ordusunun taarruzuyla hasıl olan vaziyetten bütün arkadaşlarımın fevkalade üzgün olduğunu takdir ediyorum. Bu üzüntülerin zorlamasıyla vaziyeti muhakeme ederken ve vasıtalar ve sebepler düşünürken, ortaya konulan görüşleri ve beyanları da nazarı dikkate alıyorum. Yalnız bir şey hatırlatmak isterim ki, felaketler başımıza geldikten sonra müdafaa vasıtaları vesaire düşünülmez. Bunlar felaket gelmeden evvel düşünülür. Dolayısıyla, bendeniz kabul etmek istiyorum ki, bu taarruz vaki olmazdan evvel Yunanlıların böyle bir taarruzu muhtemeldi ve vukuu, kuvvetli ihtimaller dahilindeydi ve hiç şüphe etmem ki, değerli arkadaşlar da bu noktayı takdir buyururlar ve buyurmuşlardır. Eğer alınmakta olan tedbirlerde kusur var idiyse, bunu daha evvel söylemek uygun olabilirdi. Bendeniz Heyeti İcraiye'yi veya arkadaşları toplu halde müdafaa etmek için söz söylemiyorum. Bütün arkadaşlarımın hakikat ve vaziyeti olduğu gibi görmeleri için maruzatta bulunuyorum. "Yunan ordusunun taarruzu karşısında ne için mukavemet edilmedi?" sorusuna hep beraber cevap vermek istiyorum. Kusur ve noksan nerede?.. Bu hususta zannederim İsmet Beyefendi'nin vermiş olduğu tafsilatlı izahatta kâfi esaslar bulabiliriz. Yunanlıların öteden beri işgal sahasında mevcut kuvvetleri beş altı fırka tahmin olunuyordu. Yunanlılar, Doğu Trakya'yı da sahip-

* *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, c.1, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985, s.68-74; *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*, Hazırlayan: Sadi Borak, Çağdaş Yayınları, İstanbul, Eylül 1977, s.94-114.

Atatürk'ün gizli oturumlarda yaptığı konuşmalar hazırlanırken *TBMM Gizli Celse Zabıtları* esas alınmış, Sadi Borak'ın hazırladığı *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'ndan da yararlanılmıştır. Sadi Borak'tan yararlanılan yerler dipnotlarda belirtilmiştir.

TBMM Gizli Celse Zabıtları'nda Mustafa Ünver, *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda ise Sadi Borak tarafından, zabıtların bazı yerlerine parantez içinde kimi sözcükler eklenmiştir. Bunlar da dipnotlarda belirtilmiştir.

Bu çalışmada, Sadi Borak'ın kendi el yazısıyla üzerinde düzeltmeler yaptığı ve sağlığında Kaynak Yayınları'na verdiği, halen Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'nde bulunan *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları* kitabından yararlanılmıştır. Bu kitabın yeni basımı için bkz. *Atatürk/ Gizli Oturumlardaki Konuşmalar*, Derleyen: Sadi Borak, Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 1997.

Yukardaki konuşma, Celâlettin Arif B. riyasetinde, 3 Temmuz 1920 Cumartesi günü yapılan 26. toplantı 3. celsede yapılmıştır.

Erkânıharbiyei Umumiye Reisi ve Edirne Mebusu İsmet (İnönü) Bey'in cepheler ve askeri durum hakkında ikinci celsede yaptığı açıklamalardan sonra üçüncü celsede kürsüye çıkan birçok mebus Yunan saldırısı karşısında duydukları üzüntüyü belirtmişler, bu konuda daha ayrıntılı bilgi istemişlerdir. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa yukarıdaki konuşmayı yapmıştır. (Y.N.)

leneceklerinden dolayı daha bir iki fırka hazırlamışlar. Fakat bu kuvvetler, İzmir sahasında bulunmuyor. Bizim öteden beri Yunan cephesinde bulunan kuvvetlerimiz, sanıldığı[1] gibi üç fırkadan fazla olmamıştır. Ve bu üç fırka tabiri de, son zamanlarda doğru değildir.

Bunlar doğrudan doğruya bir cepheyi tutan ve cepheye yakın bölgelerde bulunan memleketlerin gönderdiği evlatlarından meydana gelmiş birtakım kıtalardan ibaretti. Büyük Millet Meclisi'nin teşekkülü ve ondan sonra Heyeti İcraiye'nin ayrılmasıyla başlayan icraatta Doğu'da bulunan 23. Fırka tamamen cepheye sevk edilmek suretiyle kendi kuvvetiyle Kuvayi Milliye'yi birleşmiş ve Nazilli civarında bulunan fırka da bütün manasıyla Kuvayi Milliye içine girmiş ve bu suretle intizam kazanmıştı. Bunu daha evvel yapmaya imkân olmadığını hepiniz bilirsiniz. Çünkü daha evvel bu salahiyet, burada hiç kimsenin elinde değildi. Ve cephede meydana gelen kuvvetlerden bir kısmı da ayrılmıştı: sebepleri de hepinizin malumudur. Ancak bu ayrılan kuvvetler orada durmuş olsaydı acaba şimdiki taarruzu durdurmaya yetecek mi idi?..

Bu mesele sorulabilir. Fakat buna da evet veya hayır diye kati bir cevap verilemez. Bunun sebebini de hepinizce malum olan küçük bir misal dahilinde arz etmek isterim. Faraza, Akhisar cephesine düşman üç fırka ile taarruz etmiştir. Halbuki bizim orada. Akhisar cephesinde 1 500 kişimiz vardı. Bu belli cephe, 100 kilometrelik bir cephedir. Bu cephe üzerinde 1 500-2 000 veya 2 500 kişilik bir kuvvet var. "Bu kuvvet bu kadar büyük bir cepheyi müdafaa ve muhafaza etmeye mecburdur" diye nasıl denilir... Dünyanın hiçbir yerinde bu kadar büyük bir cephe, bu kadar bir kuvvetle müdafaa edilemez, mukavemet olunamaz. Böyle bir cepheden düşman taarruz ederse, o nokta delinebilir. Hiç kendinizi yormayınız. Filan noktada ve filan derede ve filan köydeki kuvvet, düşmanın geçmesine müsaade etmeseydi, bu felaket başımıza gelmezdi diye düşünmek doğru değildir. Tarihte, yarılmayan cephe yoktur. Yarılmayan cepheler, kuvvetli ve kuvveti denk olan dar cephelerdir. Böyle yüz kilometrelik bir cephe üzerinde ufak bir kuvvetin müdafaa etmesini kabul etmek bütün muhakemelerimizi hataya sevk eder. Dolayısıyla, kabul etmek lazım gelir ki, on fırkaya erişmiş olan bir orduya karşı bizim arz ettiğimiz kuvvetten başka kuvvetimiz yoktu. Hepimiz kabul ediyor idik ki, düşman, bu büyük cephenin neresine taarruz ederse orasını delebilir. Dolayısıyla, buna karşı tedbir bir mahalli deldirmemeye teşebbüs etmek değil, belki delinen noktayı derhal kapamaktan ibarettir. Halbuki Batı Anadolu, İzmir ve havalisi, Ankara ve havalisi dahil olmak üzere, Osmanlı Devleti'nin, milletimizin mevcut olan askeri kuvveti, hepinizce malum olduğu üzere, iki üç kolordudan ibarettir. Bundan başka askeri teşkilat yapmak için bütün şartları müsait gördüğümüz halde böyle bir teşkilat yapmak imkânı mevcut mu idi? Bu, askeri kuvvetlerin iyi kullanılmış olup olmamasıdır. Bursa'da bulunan bir fırkanın; İngilizlerin ve İngilizlerle beraber çalışmakta olan düşmanın, birlikte çalıştıkları sahayı bırakıp da, Bursa'yı terk edip de oradan ayrılması adeta mümkün değildi. Çünkü o fırka güneye gitseydi; ihtimal ki, büsbütün cephede bulunan Kuvayi Milliye'nin kırılacaktı.[2] Dolayısıyla, o fırka oradan kaldırılamazdı. Yalnız öteden beri sürüp giden olumsuz şart-

1 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda "sayıldığı". (Y.N.)

2 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "kırılacaktı" sözcüğü yerine, parantez içinde "imhasına sebep olabilirdi" eklemesi yapılmış. (Y.N.)

lardan dolayı bu fırkanın kâfi kuvvetini orada toplamış bulunmuyordu. Dolayısıyla, son zamanlarda, son günlerde Heyeti İcraiye'nin hakikaten mesai derecesi şu suretle sabittir ki, düşman kuzey cephesine taarruz edip Akhisar cephesine ilerledikten sonra birkaç gün gecikmeye mecbur edilmiştir.

Bu, bir de Bursa'dan gönderilen kuvvetlerin güneye yaklaşması ve taarruza geçmesi neticesidir.

Doğuya geçecek olursanız Adapazarı civarında 4. Fırka'ya tesadüf edersiniz. Bu pek mükemmel bir halde idi ve memleketin mühim bir merkezinde ve pek mühim mevcuda sahip bulunuyordu. Fakat hepinizce malumdur ki, bu fırka, başında kumandanı olduğu halde topuyla, cephanesiyle Adapazarı ve Hendek arasında mahvolmuştur. Fakat Heyeti İcraiye, Erkânıharbiyei Umumiye ve Müdafaai Milliye bu fırkayı yeniden canlandırmıştır ve bu fırka Adapazarı'nı ikinci ve üçüncü defada geri almaya muvaffak olmuştur. Fakat İstanbul'da bulunan hainler ve İngilizler düşmanı takviye ederek Adapazarı istikametinde tecavüze başlamışlardı. Dolayısıyla orayı terk edip de güneye ve başka bir yere gidemezdi. Bu fırka mecbur idi ki, temasında bulunan düşmanı def etsin ve püskürtsün ve öyle de yapmıştır. Bu kuvvet son zamana kadar Hendek'ten ayrılamamıştır.

Efendiler doğuda bir 11. Fırka'mız vardı; Yunan cephesi için hazırlamıştık. Fakat fırka Bolu isyanı için, isyanı bastırmak üzere sevk olundu ve Bolu isyanının yatıştırılmış olduğunu hepimiz gördükten sonra, o fırkayı oradan ayrılmaktan alıkoyan ikinci bir sebep çıkmıştır: Fransızlar Zonguldak'ı işgal etti ve oradaki halk heyecana geldi ve bu da bir sebep oldu.

Dolayısıyla görüyorsunuz: Bursa'da bir, Adapazarı'nda iki, Hendek'te bir. yani dört fırkamız, Yunanlılara karşı hazırlanan bu dört fırkamız, ne yazık ki, cepheye gönderilememiştir.

Bunlar nizamiye kuvvetleridir. Halbuki bunlardan başka birtakım kıymetli arkadaşlarımızın vücuda getirdiği kuvvetler de vardır. Vücuda getirilen bu kuvvetler belki beş fırkaya ulaşabilir. Bilhassa kıymeti itibariyle saydığım adette fırkalara tekabül eder bir kuvvettir. Bunların tamamı Batı cephesi için kullanılacak kuvvetti. Fakat. ne yazık ki, Etem Bey'in emri altında bir kuvvet, 5. Fırka Kumandanı'nın emri altında bir kuvvet; hepsi Zile, Tokat, Boğazlıyan ve Yozgat muhiti üzerinde asilerle meşgul olmaktadır. İşte bu kuvvetler Yunan cephesi karşısında bulunsa idi, o zaman düşman tabii bu ilerlemeyi gösteremezdi. Düşmanın taarruzdaki muvaffakiyeti esası bundan ileri gelmektedir.

Acaba bunun olmaması mümkün mü idi? Bunun için çok çalıştık, çok düşündük ve bilmem ki siz imkân tasavvur edebilmiş miydiniz? İnsanlar daima hata edebilir. Bunun aksini iddia etmek hiçbir vakit doğru değildir. Bununla beraber Kuvayi Milliye kumandanı, cephedeki kumandanlara emir vermiş ve vazifesinde tembellik gösterenler hakkında soruşturma yapınız ve neticesini bildiriniz, demiştir.

Bundan sonra ne yapılacağına dair olan görüşümü arz edeyim: İsmet Beyefendi "harbi sagir"den[1] bahsetti. Bazı arkadaşlarımız "harbi sagir" ifadesinde hafiflik gördüler. Zannederim lüzumu derecesinde ifade olunamamasından böyle bir zehapta bu-

1 Harbi sagir: Gerilla savaşı. (Y.N.)

lunulmuştur. Dolayısıyla bendeniz bu "harbi sagir"in mahiyetini bu sırada arz etmek isterim: Efendiler, bizim düşündüğümüz ve hepimizin düşüneceğimiz şey, hep memleketin faydasınadır. Bütün memleketlerimizi düşmana açmak hatıra gelemez ve mantıki bir şey değildir de... Her şeyden evvel ve her nerede olursa olsun düşmanı durdurmak bizim için kâfidir. Bunun için tedbirler aldık ve Fuat Paşa'yı kumandan tayin ettik.

Salahiyetini genişletmek hususunda da bir lüzum vardı; o kuvvetleri birkaç misli kuvvete ulaştırmak için muhtaç olduğu kaynakları da verdik. Mesela 14. ve 20. Kolordu mıntıkaları dahilinde ne kadar kuvvet varsa, bütün kaynaklara müracaat ederek o kuvveti azami dereceye ulaştırmak için izin verdik ve keza fırka kumandanı iken ona kuzey cephesi kumandanı, kolordu kumandanı salahiyetini verdik; sebebi de düşmana karşı müdafaa vasıtaları tedarikinde kolaylığa mazhar kılınması idi. Bu tayin ile umulan faydaların semerelerinin de derhal toplandığı görülüyor. Hakikaten, Fuat Paşa doğrudan doğruya Uşak cephesine gitti ve hemen düşmanla temas etti ve temas ettiği noktada düşmanın bugün için durdurulduğu görülüyor ve düşman üç günden beri Alaşehir cephesinde nereye kadar gelebilmiş ise orada durmuştur. Kumandan bizzat o cephenin başında meşgul olmaktadır. Dolayısıyla, demek ki, başkumandan olan zat başta olmak üzere kuvvetlerimiz, düşmanı tesadüf ettiği yerde durdurmaya çalışmaktadır ve Erkânıharbiye'ce verilen emirlerde, bütün resmi, gayri resmi vasıtalar ile düşmanı durdurmak; yalnız bugün için ve yalnız Yunan cephesi için değil, genel olarak bizim takip ettiğimiz maksadı elde edeceğimiz güne kadar, askeri bakımdan takip emri verilmektedir. Hiçbiriniz iddia edemezsiniz ki, bize hücum edecek düşmana karşı genel bir seferberlik yapacağız. Eğer böyle bir şey tasavvur ediyorsanız hata ediyorsunuz. Bunun mümkün olmadığını herkes takdir eder. Çünkü bu millet en parlak şanlı sayfasını göstermiştir. Harbi Umumi'de ordular vücuda getirdi ve belki ecdadımızın gittiği bölgelere kadar giderek ve dost sıfatıyla bizimle beraber bulunanların hayatına tesir edecek fedakârlıklar yaptı; bunu fukara millet, beş sene durmadan yaptı ve yıprandı.

Fakat sonra düşmanlarımız bizimle yaptıkları mütarekeyi, her vesileden istifade ederek bozdular ve milletin silahlarını, toplarını, cephanesini ve her şeyini aldılar. Bunu da pekâlâ biliyorsunuz ve elimizde kalmış olan miktarların neden ibaret olduğunu da kolayca takdir edebilirsiniz. Bununla beraber milletimizin her ferdinin bütün mevcudiyetiyle müdafaaya hazır ve amade olduğunu farz ediyorum. Buna mani olan, dahili ahval ve isyan vesaire gibi geçici şeylerdir; böyle olduğu halde de hayallere kapılmaya lüzum yoktur. Genel seferberlik yaparak ordular vücuda getirmek bir şeye bağlıdır; o da silah ve silahı devam ettirecek cephane ve para. Yoksa birbirimizi aldatmak için hiçbir mecburiyetimiz yoktur.

Eğer bugün Heyeti İcraiye, genel seferberlik yapmıyorsa, en kuvvetli sebep olarak işte bunu söyleyebilirim. Doğrudan doğruya benim namıma sayısız telgraflar gelmektedir: Muazzam muntazam kuvvetler sevk ediniz; şu kadar cephane gönderiniz, bunlar gelmezse burada mağlup oluruz, diyorlar. Demek oluyor ki, biz cephelerin ihtiyaçlarından gafil değiliz. Kardeşlerimiz vakanın ve ateşin içinde olarak bizi ikaz etmekte ve acı lisanla hallerini söylemektedirler. Fakat biz, ne yazık ki, hiç olmazsa onların manevi

kuvvetlerini sarsmamak için düruğ-i maslahatâmiz[1] ile karşılık veriyoruz. Heyeti İcraiye, 1314 ve 1315 [1898 ve 1899] doğumluların Batı cephesinde silah altına alınmasına karar vermiş ve görüyorsunuz ki, millet de kafile kafile icabet etmektedir.

Düşmanın taarruz eden kuvvetini dokuz on fırka biliyoruz. Bu harekâtta kuzey istikametinde üç Yunan fırkası yürümüştür ve onun gerisinde de iki fırka ve daha fazla kuvvet vardı. Bu taarruzu tutmak için ne lazım gelir? En aşağı, üç fırkayı durdurmak için bir fırka –hiç olmazsa– bulundurmak lazımdır.

Biz nizami kuvvetler diye, tasavvur ettiğiniz kuvvetleri, itaatkâr kuvvet olarak halimiz ile denk[2] görüyoruz. Ondan fazlası düşmanı durdurmaya çalışmakla beraber şayet şurada burada bu kuvvetlerimizi yine mağlup ederek yürümeye muvaffak olursa, bu kuvvetlerimizi de mahvettirmek doğru bir prensip değildir; mukavemetsiz ve müdafaasız çekilmek de doğru değildir. Çünkü bu kuvvetlerin vazifesi memleketleri muhafaza etmektir.

Bu muntazam kuvvetlerin eline verecek silah vardır, öteden beri halkın eline muhtelif sebep ve suretlerle geçmiş silahlar vardır. O civardaki arkadaşlarımız takdir eder ki, bütün cephe ve cephe gerilerinde ve bizim memleketimizin her tarafında, halkın elinde pek çok silah vardır. Eğer biz bu silahları toplamak imkânını bulabilsek çok iyi olur. Lakin halkın elinden silahını almak gayet müşküldür. O halde elinde silah bulunan halkı iyi kullanmak daha uygundur. Halkı ordu halinde toplayıp sevk etmek mümkün değildir. Olsa olsa halktan ufak ufak kuvvetler vücuda getirmek ve onları büyük hedeflerin iki tarafında kullanmak, yani yanlarına, gerilerine tecavüz ettirmek. İşte söz konusu olan "harbi sagir" de bundan ibarettir. Eğer elinde silahı olan halkı bu şekilde harbi sagire sevk edebilirsek elbette muntazam kuvvetlerin vazifesini kolaylaştırmış ve muvaffakiyetlerini temin etmiş oluruz. Harbi sagir, düşmanı pek müteessir kılabilecek bir vasıtadır. Dahili ahvalde görülen fenalıkların önüne geçmek için de birçok arkadaşlarımız faydalı nasihatlerde bulundular. Bunların hepsi doğrudur. İrşattan[3] bahsettiler: Seçim dairelerine[4] irşat heyeti gönderelim, irşadatta bulunalım, dendi. Buna itiraz eden yok. Hatta bayram münasebetiyle 25-30 gün kadar yaptığımız tatilin en birinci sebebi de, arkadaşlarımız seçim dairelerine gitsinler ve irşat vazifesi ile meşgul olsunlar içindir. Bunda kusur edilmiş değildir. Bilakis henüz bugüne kadar çoğunluğumuzun teşekkül edememesi, birçok arkadaşlarımızın seçim dairelerinde bulunmasından ileri gelmiştir. Her ne şekil ve suretle olursa olsun arkadaşlarımızın Meclis'te çoğunluk teşkil edilemeyecek[5] derecede, irşat ile meşgul olmalarına bendeniz şahsen taraftar değilim. Mutlaka milletin teveccüh noktası olan yüksek heyetiniz büyük bir azametle yerinde durmalıdır. Bakınız bir arkadaşımız diyordu ki: Düşmanı Ankara'ya kadar yürümeye teşvik eden şey, Meclis'in dağılmış olması rivayetleri idi. Dolayısıyla, eski usulde bütün memleket mukadderatını beş on kişiye bırakmak, düşmanlarımızın eline kuvvetli bir silah verecek mahiyettedir. Bu sebeple Meclis'in dağılması taraftarı değilim.

1 İşe yarayan yalan. (Y.N.)
2 Özgün sözcük "mütenasip". (Y.N.)
3 İrşat: Aydınlatma, uyarma. (Y.N.)
4 Seçim bölgelerine. (Y.N.)
5 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda "edemeyecek". (Y.N.)

Yine bir arkadaşımız dedi ki: Bugün bir hükümet mevcut ise, memleketimizi, milletimizi, mukadderatımızı idare edebilecek[1] kuvvet mevcut ise, o beş on kişiden ibaret insanlardan meydana gelmemektedir. Evet, siz beş on kişiye işleri bırakmış ve bu suretle siz mesuliyetten uzak olacak bir vaziyette değilsiniz. Her şeyi siz düşüneceksiniz ve vekillerinizin hareket tarzı ve düşünceleri, sizin düşüncelerinize tesir yaparsa, onların yerine başkalarını ikame edersiniz. Size hâkim olan hiçbir kuvvet yoktur; size hâkim olan hiçbir şahıs olamaz. *(Alkışlar.)* Onun için efendiler, Meclis'in çoğunluğunu muhafaza etmek hususunu bendeniz mühim görüyorum. Mümkün olan arkadaşlarımıza izin veririz. Onlar giderler seçim dairelerinde irşadatta bulunurlar.

Diğer bir mesele daha söz konusu oldu. Dahili karışıklıklar yüzünden cepheden kuvvet bölmeye mecbur oluyoruz. Acaba bunlara karşı burada üç bin kişi, beş bin kişi gönderecek kuvvetimiz yok mudur? Bu kuvveti geride teşkil etmek imkânı yok mu? Hakikaten bütün memleket içinde, Ankara'da, Sivas'ta üç bin kişi de, beş bin kişi de bulunabilir. Bizim kuvvetimiz yok değildir, tedibata[2] sevk ettiğimiz kuvvetin iki misli kuvvetimiz vardır. Ve bunların topu da, mitralyözü de, süvarisi de vardır. Başlangıçta, isyanın başlangıcında Gerede'ye, Adapazarı'na gönderdiğimiz kuvvetleri düşününüz. Oraya giden kuvvetler fırka idi, alay idi, tabur idi vesaire idi. Fakat bu hususta başka tıynette, başka mahiyette kuvvetlere lüzum olduğu sabit olmuştur. Kuvvetlerimizi dağıtmak için vaki olan teşebbüslere nazarı dikkatinizi çekerim.

Büyük Millet Meclisi'nin toplanmasından beri, İstanbul'daki hükümetin ve hükümete mensup olan Ali Kemal vesairelerin öteden beri yaptıkları planlar muntazam kuvvetleri dağılmaya uğratmak içindir. Bunun için muntazaman kararlar vaki oldu ve bu suretle muntazam kadrolar yapmaya bile muvaffak olamadığımız yerler olmuştur. Yani birçok efrat kaçmıştır ve o kaçanları getirip, o kuvvetleri canlandırmak lazım değil mi ve bunu yapacak jandarmalarımız değil midir?

Bu işi yapacak olan jandarmaların da bunu yapmadıkları veya bunu bir suiistimal vasıtası yaptıkları da hepinizce malumdur. Yani bu çürük ve fena vasıta ile bu işin yapılamayacağını kolayca takdir edersiniz. Buna dayanarak, Müdafaai Milliye'ce "seyyar jandarma" namı altında biraz itinalı bir kuvvet toplanmak istenildi. Bu teşekkül sebebi de yine yüksek heyetinizce birçok münakaşalara sebebiyet verdi. Teşekkül maksadı tamamen anlaşılamadı. Bu teşkilata karar verdiğimiz günden beri de çok bir zaman geçmemiştir. Yirmi şu kadar günden ibarettir. Bu müddet zarfında firari kuvvetleri toplamak ve istifade edilebilir bir hale koymak elbette mümkün olamaz.

Cephede daha faydalı istifade edeceğimiz kuvvetleri dahilde kullanmak mecburiyetinde kaldığımız, işte bu sebeplerdendir.

Propaganda meselesi arasında gazete de söz konusu oldu. Tabii ait olduğu makam ve mesul olan zevat tarafından bu mesele nazarı itibara alınmaktadır. Elde mevcut olan *Hâkimiyeti Milliye* gazetesi için bile kâğıdımız yok. Fakat bu yoklukları tatmin için[3] maddeten her türlü vasıtalara müracaat edilmiştir. Mesela Beyefendi biraderimiz bundan bahsediyordu. Zira *Hâkimiyeti Milliye*'ye en güzel makale yazan kendisidir ve bunun neden dolayı vücuda getirildiğini biliyorlar. Tabii arzuya değerdir ki,

1 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda "edecek". (Y.N.)
2 Tedibat: Cezalandırmalar, bastırmalar, haddini bildirmeler. (Y.N.)
3 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda "tazmin için". (Y.N.)

yalnız *Hâkimiyeti Milliye* gazetesi değil, 5-10 tane daha gazete çıkarılabilsin ve hatta yabancı gazeteler çıkarılsın. Bunlar arzuya değerdir. Bu hususta da mevcut ve mümkün vasıtalara girişilmemiş değildir.

Bir de Doğu'dan, yani Rus Sovyetleri'nden bahsedildi. Bir arkadaşımız da bu konudaki vaziyeti anlamak istiyor. Efendiler diğer bir defa daha maruzatta bulunurken, bu hususiaki görüşümü söylemiştim. Bizim için, milletimiz için, Bolşevik olalım olmayalım meselesi söz konusu değildir; illa Bolşevik olmak için bir mesele yoktur. Yine bu hususta kraldan ziyade kral taraftarı olanlar da var. Görüyorum ki, bazı arkadaşlar illa Bolşevik olalım gibi bir fikirdedirler. Biz bir milletiz, kendimize mahsus âdetlerimiz vardır, prensibimiz vardır ve biz bunların sadıkıyız. Biz Bolşeviklerden bahsettiğimiz zaman bir Bolşevik Rusya'sı, Sovyet Cumhuriyeti var ve onların vasıtaları var, kaynakları var ve bizim düşmanımızın düşmanıdır. Biz kendi maksadımızı kurtarmak için bunlarla birleşebiliriz. Yoksa kendi maksatlarımızı bırakıp da onlara köle olalım meselesi söz konusu değildir. Onun için bu nokta kayıtsız şartsız Bolşevik olalım demek değildir. Belki olmayıveririz ve evvelden olalım desek belki kabul etmezler. Onun için evvela, görüşümüzü bilelim. Ondan sonra dost olarak, bir kuvvet olarak kendilerine müracaat edebiliriz.

Efendim, Sovyet Cumhuriyeti ile öteden beri takip ettiğimiz temasın neticesini arz edeceğim: Bu siyasi temastan evvel onların askeri harekâtı hakkında malumat vereyim:

Yüksek malumunuz, Rus Bolşevik 11. Ordusu Bakû'ya gelmişti ve Azerbaycanlılar bunları iyi kabul etti. Ermeni ve Gürcistan sınırına temas ettiler. Biz bir an evvel Bolşevik Rusları ile teması hızlandırmak lüzumunu hissettik. Fakat ondan çok evvel, yani daha Erzurum'da bulunduğumuz sıralarda bu hususla meşgul olunmuştu ve özel olarak bazı arkadaşlarımızı memuren göndermiş idik. Fakat aylar geçti, gönderdiğimiz heyetten maddi bir cevap almaya imkân bulamadık. Dolayısıyla ikinci defa olmak üzere ve Bolşevik kuvvetleri Ermenilere temas etmiş bir halde iken; Bolşevik Cumhuriyeti'nin bize yapacağı yardım vesaireye dair olan vaziyeti anlamak lazım geliyordu. Yine bir heyet gönderdik. Gönderdiğimiz bu heyetin eline de benim imzam ile bir mektup verilmiştir. Bu mektup özetle şu noktaları ihtiva ediyordu: Bir defa onların gayesini biz nasıl görüyoruz, bunu anlattık. Emperyalist hükümetler aleyhine harekât ve onların tahakküm ve esareti altında bulunan insanların kurtarılması emrinde ve bu görüşten Bolşevik Ruslarla işbirliği harekâtını kabul ederiz. Ve yine demiştik ki; birleşebilmemiz için siz Gürcistan'ı kuvvetle, uyarıyla tarafsız bırakırsınız ve bizim Ermenilere karşı hareket etmemiz lazım ise, sizin mesainize iştirak etmek ve Ermenilere karşı bu hareketi yapmak ve bundan sonra da yapacağınız bütün harekâtta size yardım edeceğiz. Maksadımız vatanımızda bağımsız olarak yaşamaktır; her şeyden evvel gayemiz budur.

Bu heyetten de uzun müddet cevap alamadık. Diğer bir heyet gönderdik, en son gönderdiğimiz heyete daha ziyade salahiyet verilmişti. En son gönderdiğimiz heyet Erzurum'a ulaştığı zaman, ilk heyet Moskova'ya gitmiş bulunuyor ve ikinci giden heyet oradan aldığı cevaplarla Trabzon'a döndü. Şimdi getirilen cevapları arz edeceğim. Şöyle bir yerden başlıyorum: Mektubumuzu almışlar, memnun olmuşlar ve bizim hakkımızdaki düşüncelerini gayet açık ve kati bir şekilde bildirmişler. Müsaade bu-

yurursanız ufak bir tahlil yapalım: Türkiye bağımsızlığını bir defa tabii buluyorlar; sonra, Türk arazisinin bizde kalmasını, onu da uygun görüyorlar; sonra, Arabistan ve Suriye'nin –milli sınır haricinde– bağımsız bir devlet olmasını, bunu da kabul etmişizdir ve zaten bu ilan edilmiştir.

Yalnız pakt nasyonalde[1] ufak bir fark mevcuttur. O mevcut olan fark da, milli sınırımızın dahilindeki muhtelif ırklara mensup İslam ahalinin de oyuna müracaat edilmesi meselesidir.

Biz haddi zatında gerek Suriye ve gerek Irak'taki insanların bağımsız olmaları esasını kabul etmişizdir. Buna dair bir itirazımız yoktur. Sonra bizim kabul etmiş olduğumuz prensipler, incelemeden geçirilecek olursa, Rus Sovyet Cumhuriyeti, bazı şeyleri tabii buluyor. Mesela Ermenistan'daki insanların kendi mukadderatını kendi oylarıyla tayin ve tespit etmeleri; Erivan Cumhuriyeti'ni tesis ve teşkil eden Ermenilerin bağımsız olmalarını ve bu konuda arzuları her ne ise zaten kabul etmişizdir. Fakat Kürdistan, Lâzistan vesaire hakkında değil.

Genel olarak prensip şudur ki, milli sınır olarak çizdiğimiz daire dahilinde yaşayan muhtelif İslami unsurlar, yekdiğerine karşı ırki, muhiti, ahlaki bütün hukukuna riayetkâr özkardeşlerdir.

Dolayısıyla, onların arzuları hilafında bir şey yapmayı biz de arzu etmeyiz. Bizce kati olarak belli olan bir şey varsa, o da, milli sınır dahilinde Kürt, Türk, Laz, Çerkes vesair bütün bu İslam unsurların menfaatları ortaktır. Beraber çalışmaya karar vermişlerdir. Yoksa hiçbir vakit başka bir görüş yoktur. Vicdani arzu ile kardeşçe ve dindarane bir birlik vardır.

Dolayısıyla, hiç şüphe etmeyiniz ki, Kürt, Laz vesaire, oyu sorulduğu zaman bu oyu vereceklerdir.

Sonra mesela Doğu Trakya meselesi var: Yalnız şunu da hatırlatmak isterim ki, bize baskıyla yaptırmak istedikleri şeyleri Çiçeron[2] nazarı itibara almıştır. Çiçeron diyor ki, Trakya kendi mukadderatını kendi tayin edecektir. Bu hususta görüşümüz de hepinizce malumdur ve dolayısıyla bizim için çekinilecek bir nokta yoktur. Azınlıklar hakkında da, bütün medeniyet dünyasının kabul ettiği kanunları siz de kabul ediniz, diyorlar. Bu bizim için ehven bir şeydir ve biz bunu büyük bir memnuniyetle kabul etmişizdir.

Boğazlar meselesi için ortaya koydukları noktalar; Karadeniz sahilinde bulunan hükümetlerin –ki biz, Bulgar vesaire– Boğazlar'ın mukadderatını halletmek bu devletlere aittir.

Kapitülasyonlar hakkında da... Göç etmiş olanlar memleketlerine geleceklerdir. Yalnız, bunu arz edeyim ki, burada mesela silahtan vesaireden bahsolunmamıştır. Bu, bizim de nazarı dikkatimizi çekmiştir, anlamak istedik. Fakat bu bir mektuptur. Fazla bir şey yazmak istememişlerdir.

Müsaade buyurursanız buna cevaben bizim yazdığımız mektubu da okuyayım da, bir iki fıkra daha söyleyeyim: Cevabımızı Fransızcaya tercüme ettik, Fransızca yazdık; gecikmesin diye ve bundan evvel yine bu mealde Hariciye Vekâleti'nden bir mektup gönderilmiştir.

1 Misakı Milli'nin Fransızcası. (Y.N.)
2 Çiçerin. (Y.N.)

Bize yine oradaki delegelerimizin verdiği malumatta, bir Rus Sovyet delege heyetinin Erzurum'da bizimle görüşmek üzere yola çıktığını bildiriyordu. Vaat ettikleri paradan bir miktarını bizim delegemizle göndermek istemişler. Batum'dan geldiği için İngilizlerin eline geçer diye kendi delegelerine vermişlerdir; şimdiye kadar gelmesi lazım gelirdi. Gelmedi; biz gelemeyişini şu suretle tasavvur ediyoruz:

Bolşeviklere Azerbaycan'da muhalifler vardı. Onlar bir karşı hareket yaptılar kanaatindeyiz. Azerbaycan'da bizim kendi arkadaşlarımız vardı. O arkadaşlarımıza İngilizler dediler ki: Bolşeviklerle muharebe ediniz, Türkiye bizimle anlaştı ve orada bulunan arkadaşlarımız da ellerindeki kuvveti çarptırdılar ve tabii mağlup oldular. Mağlup olduktan sonra biz de işittik ve haber gönderdik, filan ettik... Halbuki Bolşeviklerle bu muharebe başlayınca İslam ahalinin katline başlanıldı. Ermeniler bundan istifade etti ve sınırlarda bulunan İslam ahali de bundan istifade etti ve sınırlarda bulunan İslam ahali de bundan istifade etti ve Olti taraflarına[1] taarruza geçtiler. Fakat birkaç günden beri bu yanlışlığın bir dereceye kadar düzeltildiğini görüyoruz ve iki üç gün evvel aldığımız haberde, Tiflis üzerinden geçmekte oldukları anlaşıldı ve bununla beraber, bu yanlışlığı bertaraf etmek ve hakikaten bu münasebetlerde samimi olduğumuzu anlatmak için teşebbüslerde bulunduk. Dolayısıyla Rus Sovyetleri'yle olan münasebetlerimizin en son noktası bundan ibarettir.

Bir mebus: Gürcistan Bolşevik olmuş mudur?

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri: Gürcistan'da çoğunluğun Bolşeviklerle birleşmeye müsait olduğu anlaşılıyor. Bizce kuzey ve kuzeydoğu sınırımız tamamen Ermenistan'la çevrilmiştir. Sonra Ermenistan dahilinde kendiliğinden teşekkül etmiş İslam şûraları var ve adeta Ermenistan'la bizim sınırımız arasında ufacık hükümetler var. Şimdi bu hükümetlerin en mühimi Aras hükümetidir ve bizim ile Azerbaycan arasında doğrudan doğruya teması yoktur.

Aynı zamanda Ermeni Cumhuriyeti'yle siyasi münasebetlere giriştik. Kendilerinin bu taarruzlarını protesto ettik ve biz hakikati söyledik. Onlar kabul etmediler.

Gürcistan dahi bizimle siyasi münasebetlere girişmiştir. Dolayısıyla karşımızda, Batum havalisinde Gürcülerden ziyade İslam ahalinin hâkim olduğu anlaşılıyor. Pek ziyade umulmaktadır ki, Rus Sovyet Cumhuriyeti bize, tasavvur ettiğimiz yardımları yapsın: Maddi, belki manevi... Efendiler, bütün vasıtalarımızla bu hususu temin için çalışacağız. Ancak diğer bir münasebetle de arz etmiştim. Biz kendi mevcudiyetimizi, yine kendi mevcudiyetimizle müdafaa ve muhafaza edecek tarzda hareket etmeliyiz ki, hiçbir suretle ümitsiz olmayalım.

Batı cephesindeki elim manzara da hiçbirimizi elemdar etmemelidir. İnşallah el birliğiyle memleketimizin bütün kaynaklarından istifade ederek düşmanlarımızı neticede mağlup edeceğimize kanaat edelim. *(Alkışlar.)*

Musul ile Cezre[2] arasında devamlı olarak İngilizlerle çarpışmaktadır.[3] En son aldığımız malumat neticesinde İngilizler mağlup olmuş ve İngilizlerden top ve mitral-

1 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "taraflarında". (Y.N.)
2 *Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları*'nda "Dizre". (Y.N.)
3 İngilizlere karşı Kürt hareketleri kastediliyor. *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda yanlışlıkla "çarpışmaktayız". (Y.N.)

yöz ganimet almışlardır ve bu mağlubiyetten sonra İngilizler Musul civarında tahkimata başlamışlardır. Arkadaşlardan birisi söylemişti ki, isyanı yatıştırmak ve söndürmek için kumandanların görüşünü alalım ve bir af yapalım. Biz, arada zaten bir anlaşmazlık yok dedik. Biz onları affedip kuvvetimizi dağıttıktan sonra, yine bize hücum ettiler. Bu defa dedik ki, tedibat ve tenkilat[1] [...][2] orada yapılacak [...][3] iyi takdir ederlerse derhal yapmak istiyoruz. Çünkü olabilir ki, henüz zamanı gelmemiştir ve belki af ile zayıf olduğumuzu görürlerse daha ziyade şımarabilirler. Yüksek malumunuz son vakaları İsmet Bey izah etmişlerdir. Oradaki arkadaşlarımız pek büyük muvaffakiyetle söndürmüşlerdir ve faaliyet halinde bulunan asilere de büyük darbeler indirmişlerdir.

Bir mebus: Dahildeki Rumlar hakkında ne düşünülüyor?

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Devamla): Efendim, yüksek malumunuz, Rumlar, bu tecavüz harekâtının vukuundan evvel İstanbul'a ve diğer mahallere göçe kalkışmışlardı. Biz bu göçe müsaade etmedik ve her türlü ihtimale karşı bunları elimizde tutmak istedik. O mesele üzerinde biraz müteyakkız bulunuyoruz ve her türlü vasıtaya teşebbüs etmeyi bir vazife sayarız.

Eskişehir'de imalathanede Ermeni olduğundan bahsedildi. Bunları mutlaka atmak taraftarıyız. Fakat Rum ve Ermenileri atmakla bütün makineler duruyor. Böyle bir zaruret yüzünden onları değiştirmek mümkün olamıyor.

Bunu da düşündük.[4] Yüksek malumunuz, Kâzım Karabekir Paşa'nın kuvveti, seferber halinde bir ordudur. Şimdi bu fırkalardan birisi Trabzon'dadır. Yani Trabzon'a karşı bir çıkarma, bir şey olacak olursa bu orada ihtiyattır. Biz Ermenilerle ve Bolşeviklerle anlaşmadan, Ermenilerin tecavüzünden Erzurum'u filanı istila etmesinden korkuyoruz. Doğu sınırımız tamamen emniyet altında görüldükten sonra, orada bulunan kuvvetin tamamına inşallah hacet kalmaz. Fakat hacet kalırsa istenilen yere sevk olunur. Nitekim bazı yerlerden Ermeniler tecavüz ettiler, müdafaa yapıldı ve atıldı. İhtimal Doğu'yu kurtarmaya çalışırken Batı'dan da yeni bir darbeye uğrarız. Başta İngilizler olmak üzere; barış şartlarını bize tatbik ettirmek için Yunan ordusunu icra vasıtası olarak sevk ediyorlar ve kullanıyorlar. Fakat asıl taarruzu yapan, İstanbul'daki Ferit Paşa ve hükümetidir.

En son aldığımız telgrafta Ferit Paşa ve kabinesi delege heyetinin üç gün evvel barış antlaşmasını imzaladıkları işitilmiştir. Yüksek malumunuz, Ferit Paşa zaten, barış antlaşmasını imza etmek için iktidar mevkiine gelmiştir. Fakat yalnız imza kâfi değildir. Onun tatbiki de lazımdır. Ferit Paşa'nın bütün dahili isyan teşebbüsleri neticesiz kaldı ve mağlup oldu ve İtilaf hükümetleri Ferit Paşa'ya dediler ki: İşte, barış şartlarını tatbik için istediğiniz kuvveti biz sana veriyoruz: İşte Yunan ordusu...

Dolayısıyla asıl düşman İngilizlerden evvel Ferit Paşa ve arkadaşları ve himaye edenlerdir. *(Kahrolsunlar sesleri.)*

1 Bastırmalar, tepelemeler, cezalandırmalar. (Y.N.)

2 Sadi Borak tarafından boş bırakılan yerde, *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda Mustafa Ünver tarafından parantez içinde "istiyorsanız bu, yapılır" eklemesi yapılmış. (Y.N.)

3 Sadi Borak tarafından boş bırakılan yerde, *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda Mustafa Ünver tarafından parantez içinde "tedibat ve tenkilatı" eklemesi yapılmış. (Y.N.)

4 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*'nda "Bunu da çok düşündük". (Y.N.)

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE KONUŞMA
SANSÜR HAKKINDA*
(4 TEMMUZ 1920)

Mustafa Kemal Paşa (Ankara): Efendiler, bendeniz meselenin halline yardımcı olmak için ikiye ayırmak istiyorum. Evvelen; sansür konulması lazım mıdır, değil midir? Devamı lazım mıdır, değil midir? İkincisi; bu lüzuma genel kanaat hasıl olursa, değerli mebusların bundan istisnası uygun olur mu, olmaz mı? Bir defa sansür, yalnız fesat erbabını kastederek, fesadı engellemek için konulmuş bir şey değildir. Memleketimizin dahili ahvalini nazarı dikkate alacak olursanız, tamamen iyi niyetli olmak üzere, bazı yerlerdeki malumatı, havadisi diğer yerlere nakletmek dahi zararlı olabilir. Mesela, Düzce'de isyan varken Yozgat havalisinde de gizli olarak birtakım fesat erbabı çalışmakta idi. Bu bozguncular, Düzce'deki vakalara diyelim havadis kabilinden olsun seri bir şekilde vâkıf olabilselerdi, Düzce isyanının vukuu sırasında Yozgat isyanı da vaki olurdu. Dolayısıyla, bazen bir tarafın malumatını diğer tarafa ulaştırmada da gecikmeyi icap edecek kati sebepler olabilir. Bundan dolayı dahilen sansür konulmasına Heyeti İcraiye lüzum görmüş ve bunu koymuştur. Bu lüzuma kani olduktan sonra değerli üyelerin bundan istisnası meselesi de nazarı dikkate alınmıştır. Bittabi hiç birbirimizden şüphe etmiş değiliz. Böyle bir şüphe ve tereddüt bizden uzak olsun. Yalnız değerli mebusların bu genel kaideden istisna edilmemesinin bir sebebi var. O da sansürü koyan vaka Heyeti İcraiye idi, yüksek malumunuz Heyeti İcraiye, Genel Kurulumuz namına vazife yapmaktadır. Dolayısıyla, sansürü koyan yüksek heyetiniz, kendisini bu kaideden istisna etmek isterse ve bunu izzetinefis meselesi ve itimat meselesi olarak kabul ederse, o zaman mülkiye memurlarının bütün yöneticileri, valiler, mutasarrıflar, kaymakamlar hepsi itimada değer insanlardır ve bütün memurlar ve bütün kumandanlar ve subaylar itimada değer insanlardır. Bunlara diyeceğiz ki, biz itimada değeriz, fakat bizden başka herkes şüphe edilecek insanlardır. Tabii böyle bir şey diyemeyeceğiz. Dolayısıyla, bu gibi şeyleri söyletmemek için, hiçbir kimsenin böyle itirazına mahal bırakmamak için, kendimizi de bu istisnadan hariç tutmayı uygun bulmamış idik. Eğer değerli mebuslar, memurların yöneticileri vesaireyi itimada değer bulup ondan gayrisine sansürü tatbik etmek isterlerse ondan gayri ne kalır? Millet fertleri, milletin asli kütlesi, demek ki kendilerine vekâlet ettiğimiz millet, itimada değer değildir. Böyle bir şey olamaz. Meseleyi izzetinefis meselesi yapmak doğru değildir. Sansürü devam ettirmek lüzumuna inanıyor-

* ***TBMM*** *Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.2, Hazırlayan: TBMM Zabıt Kalemi Müdürlüğü, 2. Basım, Ankara, 1940, s.152-153.

sanız, kendimizi istisna etmemeliyiz. Yalnız sansürün konmasından dolayı bazı sakıncaları bertaraf edecek tedbirler almalıdır. Arkadaşımız buyurdular ki; Konya'da şu kadar bin mektubun postanede yığıldığını görüyoruz. İşte takip edeceğimiz nokta budur. Sansür memuru vazifesini iyi yapmamış, neden o kadar mektubu biriktirmiş ve mahalline göndermemiştir? Bu noktayı araştırabiliriz. Diğer bir nokta dahi söz konusu olabilir; değerli mebusların mektuplarını sansür etmek mutlaka falan ve filan efendiye havale edilmiş bir vazife olması şart değildir.

İçinizden birkaç kişi seçilir. Onlar vasıtasıyla bu iş daha seri bir şekilde yapılabilir. Bunlar teferruattan ibarettir. *(Doğru doğru sesleri.)* Sansürün muhafazası henüz lazımdır kanaatindeyim. Bu kabul edildikten sonra hepimize eşit olarak tatbik edilmelidir. Sonra muamelenin hızlandırılması için tedbirler düşünelim.

(Alkışlar.)

(Kâfi, kâfi sesleri.)

Bir mebus: Mahalli memurlardan şikâyeti ihtiva eden mektupları kim sansür edecek? ... Memleketimizde memurların suiistimalinden ne suretle haberdar olacağız?

Mustafa Kemal Paşa (Ankara): Hakkında şikâyet edilmesi lazım gelen memurların, sansür şikâyetine mani oluyorsa buna da ayrıca bir tedbir düşünelim.

BURSA VALİSİ MUHİTTİN BEY'E*

(4 TEMMUZ 1920)

İstanbul'dan Bursa'ya gelen Genelkurmay İkinci Şube'den Kurmay Binbaşı Muzaffer Bey'in ilk vasıta ile Ankara'ya gelmesi gerektiğinden kendisine durumun tebliğiyle hareketinin bildirilmesini rica ederim...

* Belgelerle Türk Tarihi Arşivi (Kurtuluş Savaşı) AA/788-799'dan yukarıdaki şekliyle aktaran: Ertuğrul Zekâi Ökte, "Anadolu Harekâtına Kimler, Nasıl ve Ne Zaman Katıldılar", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Temmuz 1973, sayı 70, s.28.
Belgeye, yukarıdaki kaynakta "4.7.1920 günü, Bursa Valisi Muhittin Bey Ankara'dan Mustafa Kemal imzası ile acele kayıtlı bir telgraf alıyordu" açıklamasıyla yer verilmektedir. (Y.N.)

DOĞU CEPHESİ KUMANDANLIĞI'NA*

(5 TEMMUZ 1920)

Doğu Cephesi Kumandanlığı'na

Bolşevikler aleyhine isyan çıkararak vaziyetinizi müşkülat içine sokan Bahaeddin ve Nuri Paşa hakkında, işarı âlileri doğrultusunda tutuklama ve nezaret tatbiki uygundur.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi. A.1/4282, Kl. 586, D. 115/35, F. 3-1'den aktaran: Yavuz Aslan. *Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997, s.126.
Yukarıdaki kaynakta aktarıldığına göre, Kâzım Karabekir Paşa 3 Temmuz 1920'de Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği telgrafta, Bolşeviklere karşı Gence ve Karabağ'daki olaylara katılan Nuri Paşa ve birçok Türk subayı hakkında ne yolda muamele tasavvur buyurduğunu sorar ve bu durumun "Bolşevik ordusuyla ittisalimize mani olduğu. Bolşevik ordusunu müşkül duruma düşürdüğünü ve Bolşeviklerde Türk subaylarına karşı bir itimatsızlık hissi uyandırılmasına sebep olduğunu" belirterek, bu olaylara katılan Bahaeddin'in tutuklanarak divanıharbe verilmesini ve Nuri Paşa'nın da Erzurum'a getirilerek nezaret altında bulundurulmasını uygun gördüğünü kaydeder.
Mustafa Kemal Paşa bunun üzerine Kâzım Karabekir Paşa'ya 5 Temmuz'da yukarıdaki cevabı verir. (Y.N.)

DOĞU CEPHESİ KUMANDANI KÂZIM KARABEKİR PAŞA'YA*

(5 TEMMUZ 1920)

5 Temmuz 336 [1920]

Doğu Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri'ne

29 Haziran 336 [1920] tarihli şifreli telgrafnamelerinde ismi geçen Mustafa Suphi Efendi haris olmakla beraber, ahlaksız değildir. Sovyetler nezdinde mühim mevkii vardır. Kendinden istifade edilmek uygundur. Nazarı dikkati âlilerine arz ederim.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi. A.1/4282. Kl. 586. D. 115/35. F. 4'ten aktaran: Yavuz Aslan. *Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları. Ankara. 1997, s.267.

HEYETİ İCRAİYE KARARI

ADANA CEPHESİ KUMANDANLIĞI TELGRAFINDAKİ HUSUSLARIN HARİCİYE VEKÂLETİ'NCE TAKİBİ*

(6 TEMMUZ 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Adana Cephesi Kumandanlığı'nın Erkânıharbiyei Umumiye Reisliği'ne çektiği telgrafname heyetimizce konuşulduktan sonra, esas itibariyle Fransa ile kati surette münasebetlerin kesilmesi taraftarı olmadığımızdan bu hususun ehemmiyetle Hariciye Vekâleti'nce takip edilmesine ve lüzumlu teşebbüsler icrasına karar verilmiştir.

6 Temmuz 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili namına	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Celâlettin Arif	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. 06.07.1920, 030.18.1.1 - 1.3.15. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 27. Karar No: 53" kaşesi basılıdır. Belgenin "Erkânıharbiyei Umumiye Riyaseti'ne" başlıklı ve 7 Temmuz 1920 tarihli örneği için bkz. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Arşivi. Dolap 54, Göz 16. Dosya 8'den fotokopisiyle birlikte aktaran: *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Haziran 1964, sayı 48. Vesika No: 1123. *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*'ndeki eski yazı belge Ercüment Hüsnü Baki ve Ahmet Hezarfen tarafından okunmuştur.

HEYETİ İCRAİYE KARARI

GİRESUN'DA ESİR EDİLEN MOTOR MÜRETTEBATININ DAHİLE SEVKİ*

(6 TEMMUZ 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

Giresun Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyeti Riyaseti'nden Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesi'ne çekilen 2 Temmuz 336 [1920] tarih ve numaralı şifre heyetimizce konuşulduktan sonra, harp esiri edilen motor mürettebatının dahile sevki için mahalline emir verilmesi kararlaştırılmıştır.

6 Temmuz 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili namına	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Celâlettin Arif	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 06.07.1920, 030.18.1.1 - 1.3.16. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 27, Karar No: 54" kaşesi basılıdır.

HEYETİ İCRAİYE KARARI

ASKERİ VE MÜLKİ MEMURLARIN VATAN MÜDAFAASI İÇİN YERİNE GETİRECEKLERİ VAZİFELER*

(6 TEMMUZ 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

İdare meclisi ve belediye ve Müdafaai Hukuk Cemiyeti heyeti merkeziye ve idareleri ve ahzı asker reisleri ve vilayet encümenleri ve mahalli livaların en büyük mülkiye memurunun riyaseti altında birleşmiş olarak aşağıdaki vazifeleri yerine getireceklerdir.

1. Mıntıkasında bulundukları en büyük askeri kumandanın göstereceği lüzum ve ihtiyaca ve tertibata göre vatan müdafaasının gereklerini ve vasıtalarını temin etmekle mükelleftirler.

2. Ulema, fazilet sahipleri, eşraf, beldenin ileri gelenlerinden heyetler teşkili ile halkı aydınlatacak ve heyecanlandıracak[1] ve silahlarıyla memleket müdafaasına sevk ve ortak eyleyeceklerdir.

3. Ahaliden silah ve cephanesiyle memleket müdafaasına iştirak edemeyecek olanları da silah ve cephanelerini ordunun istifadesine vermeye mecbur edeceklerdir.

4. Vatanın müdafaası için silah altında bulunan ve şu anda silah altına celp edilmekte olan esnan erbabının[2] icapları ve doğruca kıtalara sevkleri hızlandırılacak ve temin edilecek ve kanuni olmayan istisnalara katiyen meydan verilmeyecek ve bu konuda müsamahası görülenler şiddetle cezalandırılacaklardır.

5. Büyük Millet Meclisi'nin yukarıdaki kararları bütün İcra Vekillerine ve bütün

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 06.07.1920, 030.18.1.1 - 1.3.17. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 27. Karar No: 55" kaşesi basılıdır.
Belgenin, "Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal" imzasıyla "Erzurum Müdafaai Hukuk Riyaseti'ne" gönderilen örneği için bkz. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi, Kutu 31, Belge 124. TİTE Arşivi'ndeki eski yazı belge Dr. Derviş Kılınçkaya tarafından okunmuştur. (Y.N.)

1 Aslı "irşad ve tehyiç". (Y.N.)

2 Askerlik çağında olanlar. (Y.N.)

mülki ve askeri memurlara ve Müdafaai Hukuk ve belediye heyetleri reislerine tebliğ edilmiştir.

6 Temmuz 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili namına	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Celâlettin Arif	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

BURSA VİLAYETİ'NE*

(6 TEMMUZ 1920)

Bursa Vilayeti Celilesi'ne

Ankara
Zata mahsustur
Şifre çözümüdür

Henüz mahiyeti malum olmayan Mudanya ve Gemlik çıkarmaları, Bursa'nın askeri kıtalarımız tarafından tahliyesini icap ettirebilir. Asker tarafından tahliyeden sonra düşmanın Bursa'yı işgal etmesi için de bir müddet geçmesi muhtemel olsa bile, her halde zatı devletlerinin askeri kıtalar ile Bursa'dan ayrılmaları zaruridir. Bu halde Bursa'da anarşi hasıl olmaması için şimdiden mahalli bir idarenin esasını sükûnetle tesis etmek ve emir ve iradeyi sükûnetle devretmek ve bırakmak lazımdır. Ondan başka para vesaire gibi kıymetli belgelerin Bursa'da bırakılmaması hususunda nazarı dikkati âlilerini celp ederim.

6 Temmuz 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Fotokopisiyle birlikte yayımlayan: *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Millîye Hatıraları (1919-1920)*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1967, s.272-273. Eski yazı belge Ahmet Hezarfen ve Dr. Derviş Kılınçkaya tarafından okunmuştur.

HEYETİ İCRAİYE KARARI

İLKÖĞRETİM ÖĞRETMENLERİNİN VE MEMURLARININ MAAŞLARININ TERCİHEN ÖDENMESİ*

(7 TEMMUZ 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

İlköğretim öğretmenlerinin ve memurlarının maaşları zamlarıyla beraber diğer devlet memurlarına tercihen ödenecek ve evkaf gelirinden yardım görecektir. Bu hususta Dahiliye, Maliye ve Şer'iye vekâletlerince şiddetli ve kati emirler verilecek, vermeyen memurları şiddetle cezalandıracaklardır.

7 Temmuz 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili namına	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Celâlettin Arif	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 07.07.1920, 030.18.1.1 - 1.3.18. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1. S. No. 28, Karar No: 56" kaşesi basılıdır.

HEYETİ İCRAİYE KARARI

NAZİLLİ-EĞİRDİR HATTI TELGRAF DİREKLERİNİN TAMİRİ*

(7 TEMMUZ 1920)

Muamelesi tamamlanmıştır.

1. Kuvayi Milliye hesabına işletilmekte olan Aydın hattından Nazilli-Eğirdir kısmının telgraf direklerinin tamiratı için sarfına lüzum görülen iki yüz direklik ağaç ile belirtilen hat tamirhanelerinde kullanılmak üzere sekiz bin kıyye[1] çam veya ardıç kömürü imaline lazım gelen odunun Memyon Dağı ormanlarından ücretsiz kesilmesi için Aydın Hattı İnşaat ve İşletme Müdüriyeti'ne izin verilmiştir.

2. İşbu kararnamenin hükümlerinin icrasına İktisat ve Nafıa Vekilleri memurdur.

7 Temmuz 336 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
M. Kemal

Hariciye Vekili namına	Dahiliye Vekili	Adliye Vekili	Müdafaai Milliye Vekili
M. Kemal	Cami	Celâlettin Arif	Fevzi

Umuru Şer'iye Vekili	Erkânıharbiyei Umumiye Reisi	Sıhhiye Vekili	Umuru İktisadiye Vekili
Fehmi	İsmet	Dr. Adnan	Hakkı Behiç

Nafıa Vekili	Maarif Vekili	Maliye Vekili
İsmail Fazıl	Dr. Rıza Nur	Hakkı Behiç

* TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 07.07.1920, 030.18.1.1 - 1.4.1. Belgeye ait çevrimyazısının fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir. Belgenin üzerinde "Eski Defter, C. No. 1, S. No. 29, Karar No: 59" kaşesi basılıdır.

1 Kıyye: Okka; dört yüz dirhemlik (1.28 kg) ağırlık ölçüsü birimi. (Y.N.)

20. KOLORDU KUMANDANI BEKİR SAMİ BEYEFENDİ'YE*

(7 TEMMUZ 1920)

Ankara
7.7.36 [1920]

20. Kolordu Kumandanı Bekir Sami Beyefendi'ye

1. Gerek Karacabey gerek Kirmastı istikametlerindeki düşmanla müdafaa ve Gemlik'e çıkarılan düşman kuvvetlerine karşı hareket suretiniz hakkındaki tasavvurlara ve kararlara vâkıfım. Bursa'nın düşman kuvvetlerine açık bırakılması zarureti anının pek büyük dikkat ve ehemmiyetle takdiri lüzumludur. Bursa şehri Kuvayi Milliye ve askeri kıtalar ve müesseseler vs. kâmilen mer şehriden tahliye olunmalıdır.[1] Düşman karşısında bulunan küçük ve büyük kuvvetlerimizin çekilmesi, bir askeri lüzum ve harbi zaruret üzerine vuku bulmalıdır. Gemlik'ten ve Bursa üzerine gelen yollar pek büyük ehemmiyetle nazarı dikkatte tutulmalıdır. İnegöl-Yenişehir-İznik hattı ancak bir baskıdan sonra müsamaha edilebilir.[2] İşbu görüşlerle Erkânıharbiyei Umumiye Riyaseti'ne, Batı Cephesi Kumandanlığı'na tebliğ ettim. Birkaç gün sonra bütün Edhem Bey kuvvetleri Eskişehir'e ulaşacaktır. Bu kuvvetlerin sizi takviye edebileceğini de hazire olarak sayarım.[3]

2. 20. Kolordu Kumandanı Bekir Sami Beyefendi'ye yazılan işbu şifre sureti, malumat için Erkânıharbiyei Umumiye Riyaseti'ne yazılmıştır.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Türk Tarih Kurumu Arşivi'nde bulunan Bekir Sami Arşivi, 9. Defter. Aynı telgrafın özeti için bkz. *Türk İstiklal Harbi II nci Cilt Batı Cephesi 2 nci Kısım*, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Ankara, 1965, s.219. Eski yazı belge Dr. Derviş Kılınçkaya tarafından okunmuştur.

1 *Türk İstiklâl Harbi*...'nde cümle şöyle: "Şehir milli kuvvetlerden, askeri kurumlardan hemen şimdiden boşaltılmalıdır." (Y.N.)

2 *Türk İstiklâl Harbi*...'nde cümle şöyle: "İznik-Yenişehir-İnegöl-Uludağ hattının boşaltılması ise, ancak düşman baskısı karşısında müsamaha ile karşılanabilir." (Y.N.)

3 *Türk İstiklâl Harbi*...'nde "bu kuvvetlerin sizi desteklemeleri mümkün görülmektedir". (Y.N.)

BATI CEPHESİ KUMANDANLIĞI'NA

(TEMMUZ 1920)

Aldığımız emir suretlerinden Bursa'dan icabında çekilecek kıtaların Bozüyük'e kadar geri çekileceği anlaşılıyor. Üstün düşman kuvvetlerine karşı muharebeden kaçınmakla beraber her bir geri çekilmede lüzumundan fazla arazi terki uygun değildir. Bundan dolayı Mudanya ve Bursa civarından çekilecek kıtaların Bilecik-Bozüyük hattına çekilmeden evvel İznik-Yenişehir-İnegöl hattında düşmanı durdurmak ve mukavemet etmek lazımdır. Buna göre tedbir alınması[1]

* Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Arşivi, No: 4/4478, Klasör 624, Dosya 3, Fihrist 133'ten yukarıdaki şekliyle aktaran: *Türk İstiklâl Harbi II nci Cilt Batı Cephesi 2 nci Kısım*, ATASE Yayınları, Ankara, 1999, s.289.

1 Kaynakta başlık, tarih ve imza belirtilmemekle birlikte, belgeye şu açıklamanın ardından yer verilmektedir: "Meclis ve Genelkurmay Başkanları, Bursa'nın düşman eline geçeceğini kestirmekle beraber İnönü mevzilerinin hazırlanabilmesi bakımından, gerekli zamanın kazanılması için Bursa'dan sonra İnegöl kesiminde de muharebelerin verilmesinin gereğine ısrarla işaret etmekteydiler. Bu konuda Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Batı Cephesi Komutanı'na şu telgrafı çekti:" Bkz. *Türk İstiklâl Harbi*.. aynı yerde.
Kaynakta, belgeye, 7 Temmuz 1920 tarihinde 20. Kolordu Kumandanı Bekir Sami Beyefendi'ye yazılan telgraftan sonra yer verilmektedir. (Y.N.)

SARUHAN MEBUSU CELÂL BEYEFENDİ'YE*

(7 TEMMUZ 1920)

Şifre
Makine başında

Ankara
7.7.36 [1920]

Saruhan Mebusu Celâl Beyefendi'ye

C. 7.7.36 [1920]

Bursa'da mahalli idareyi üstlenmek üzere seçilmiş bir heyetin şimdiden bilfiil vazife yapmaya başlaması uygundur. Vali Hacim Beyefendi'ye bu husus tebliğ edilmiştir. Kolordu Kumandanı taarruz eden düşman kuvvetlerine karşı bütün kuvvet ve vasıtalarıyla askeri icapları tamamen yerine getirmekle mükelleftir. Bu kumandana hareket tarzı hakkında talimat veriliyor. Yapılması oraca tasavvur edilmiş olan maddeler hakkındaki cevaplar Heyeti Vekile'ce aşağıda kararlaştırılmıştır.

1. Bursa şehri bütün askeri kıtalar ve Kuvayi Milliye'den tahliye olunmalıdır. Şehrin asayişi, mahalli idare tarafından, mahalli polis vasıtalarıyla temin edilmeli, şehirden çıkarılacak olan asker ve Kuvayi Milliye, kumandanın emredeceği düşman cephelerine sevk edilmelidir.

2. Gerek İngilizlerin ve gerek Yunanlıların şehre asker sokmaları ihtimalini doğuracak vaziyet karşısında kalındığı takdirde, mahalli hükümetin böyle bir hareketi doğrudan doğruya protesto etmesi lazımdır.

3. Mahalli idare tarafından İngilizlerle görüşmek için bir heyet göndermek ve bu hususta Fransız temsilcisini aracı etmek katiyen doğru değildir. Böyle bir hareket Fransızlar vasıtasıyla İngiliz himayesini talep etmektir ki, buna teşebbüs edeceklerin önünde sonunda Hıyaneti Harbiye Kanunu'na göre cezalandırılmaları muhakkaktır.

4. Bütün Bursa cephelerinde ateşkes için yine Fransız aracılığı ile İngilizlerden yardım istemek doğru değildir.

Aracılık ve himaye talebi girişiminde bulunanlar hakkında yapılacak muamele üçüncü maddede belirtilmiştir. Cephelerdeki hareket şekli ancak muharebenin icaplarına göre kolordu kumandanı tarafından emrolunur.

* Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Arşivi, Dolap 9, Göz 5, Dosya 36'dan fotokopisiyle birlikte aktaran: *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Aralık 1964, sayı 50, Vesika No: 1156. Eski yazı belge Ercüment Hüsnü Baki tarafından okunmuştur.

Ek: Vali ve kumandan beylerle mahalli idare heyetine tebliğ olunacak ve tebliğ ve tebellüğ edildiği alakadarlar tarafından makine başında bildirilecektir.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

BURSA'DA HÜDAVENDİGÂR VALİSİ HACİM BEYEFENDİ'YE*
(7 TEMMUZ 1920)[1]

Şifre
Makine başında.

Bursa'da Hüdavendigâr Valisi Hacim Beyefendi'ye

Muharebe icaplarına göre bütün vazifelerinizi serbest bir surette yerine getirebilmek için, Bursa'da mahalli idarenin seçilmiş bir idare heyetine şimdiden bırakılması ile adı geçen heyet üyelerinin ve reisinin haber verilmesi temenni olunur.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Arşivi, Dolap 9, Göz 5, Dosya 36'dan fotokopisiyle birlikte aktaran: *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Aralık 1964, sayı 50, Vesika No: 1156. Ayrıca bkz. *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Millîye Hatıraları (1919-1920)*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1967, s.273.

1 Telgraf, 7 Temmuz 1920 tarihli ve "Saruhan Mebusu Celâl Beyefendi'ye" başlıklı telgrafın devamına yazılmıştır. *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Milliye Hatıraları (1919-1920)* adlı kitapta da 7 Temmuz 1920 tarihlidir. (Y.N.)

BURSA'DA VALİ HACİM BEYEFENDİ'YE*

(7 TEMMUZ 1920)

Makine başındayım.
Bursa'da Vali Hacim Beyefendi'ye

7.7.36 [1920] şifreye

Yüksek telgrafnamenizin birinci maddesine kati cevap verilmek üzere evvela kolordu kumandanının en son raporlarına ve en sağlam istihbaratına göre bu andaki askeri vaziyetin bildirilmesini rica ederim.

7 Temmuz 36 [1920]

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Millîye Hatıraları (1919-1920)*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1967, s.275.

BURSA'DA VALİ HACİM BEYEFENDİ'YE*

(7 TEMMUZ 1920)

1399/
acele

Bursa'da Vali Hacim Beyefendi'ye

Vilayetiniz halkının pek ziyade telaşa düşerek panik yaptığı anlaşılıyor. Göçü yasaklamak ve göç etmeleri zaruri olanlar hakkında tedbirler almak hususunda Dahiliye Vekâleti'nce tebligat yapılmıştır. Her halde kamuoyunu yatıştırmak ve azami faaliyetin teminiyle düşmanın kolaylıkla ilerlemesine muhalefet vasıtalarının tamamlanmasını rica ederim. En son vaziyet hakkında yüksek tafsilat ve görüşlerinizi beklerim.

7.7.36 [1920] Mustafa Kemal

* *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Milliye Hatıraları (1919-1920)*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1967, s.275-276.

UŞAK'TA BATI CEPHESİ KUMANDANLIĞI'NA*

(7 TEMMUZ 1920)

Milli Savunma Bakanlığı'na;
Uşak'ta Garp Cephesi Kumandanlığı'na

1. İstanbul'dan gelen birçok subay ve yüksek rütbeli subaylar Ankara'ya gelmek üzere Eskişehir'e geldikleri haber alınmıştır. Vakit geçirilmeden bunlar doğrudan doğruya Garp Cephesi Kumandanlığı tarafından ihtiyaç olan yerlere gönderilerek görevlendirilecek, isimleri ve görev yerleri Milli Savunma Bakanlığı'na bildirilecektir.

2. Milli Savunma Bakanlığı'na ve Uşak'taki Garp Cephesi Kumandanlığı'na yazılmıştır..

Ankara, 7.7.1920

Büyük Millet Meclisi Başkanı
Mustafa Kemal

* Belgelerle Türk Tarihi Arşivi (Kurtuluş Savaşı) AA/788-799'dan yukarıdaki şekliyle aktaran: Ertuğrul Zekâi Ökte, "Anadolu Harekâtına Kimler Nasıl ve Ne Zaman Katıldılar", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 1973, sayı 70, s.28-29.

TOKAT MEBUSU NAZIM BEYEFENDİ'YE*

(TEMMUZ 1920)[1]

Tokat Milletvekili Nazım Beyefendi'ye
Eskişehir

5.7.1920 sayılı yazınızın cevabıdır.

Eskişehir'e gelen subaylar hakkında gereğinin derhal yapılması Garp Cephesi Kumandanlığı'na emredilmiştir, Efendim.

Mustafa Kemal

* Belgelerle Türk Tarihi Arşivi (Kurtuluş Savaşı) AA/788-799'dan yukarıdaki şekliyle aktaran: Ertuğrul Zekâi Ökte, "Anadolu Harekâtına Kimler Nasıl ve Ne Zaman Katıldılar", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 1973, sayı 70, s.29.

1 Kaynakta tarih belirtilmiyor. Mustafa Kemal, 5 Temmuz 1920'de Tokat Mebusu Nazım Beyefendi'nin telgrafını aldıktan sonra 7 Temmuz 1920'de Batı Cephesi'ne telgraf çekmiştir. Nazım Beyefendi'ye bu telgrafın çekildiğini haber veren yukarıdaki telgrafın ise en erken 7 Temmuz 1920 tarihinde çekilmiş olması gerekir. (Y.N.)

BURSA VALİSİ HACİM BEYEFENDİ'YE*

(7/8 TEMMUZ 1920)

7/8.7.36 [1920] tarihli şifre çözümüdür.

Bursa Valisi Hacim Beyefendi'ye

Vaziyet hakkında Bekir Sami Beyefendi'den bir malumat almadık. Adı geçen, askeri vaziyetin icaplarına göre hareket etmek emrini almıştır. Zatıâlileri de ona göre hareket buyurunuz.

Birdenbire Hamitler'e geldiği bildiriliyor. Düşman sanılan, köylüler veya bir keşif kolu da olabilir. Düşman hakkında sağlam ve açık malumat olmadıkça buradan bir karar verilemez. Vaziyeti açıklığa kavuşturmak için malumat edinilmesi hususunda kumandan beyle işbirliği yapılmasını rica ederim.

Zatıâlinizin vaktinden evvel Bursa'dan çıkmanız uygun değildir.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

* *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Millîye Hatıraları (1919-1920)*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1967, s.277.

DİZİN

Abat, 228, - silsilesi, 191.
Abbasi hilafeti, 127.
Abdulgafur Efendi (Balıkesir mebusu), 185, 238.
Abdullah Azmi Bey (Eskişehir Mebusu, Hukuk Dairesi Üyesi), 363.
Abdullah Paşa (Harbiye Nazırı), 43.
Abdurrahman Efendi, 186.
Abdülhalim Çelebi Efendi (Konya Mebusu), 28, 120, 121, 254, 257.
Abdülkadir Kemali Bey (Kastamonu Mebusu), 28, 54, 77, 150.
Âbidin Bey (Muhasebeci), 124.
Acemistan, 345.
Ada, 288.
Adalar Denizi, 83.
Adalet, 55, 71, 181, 189, 204, - prensipleri, 118.
Adana, 61, 67, 86, 105, 124, 127, 158, 167, 203, 250, 260, 262, 270, 289, 302, 305, 313, 325, 348, 354, 367, 368, - cephesi, 399.
Adapazarı, 87, 88, 89, 106. 161, 184. 196, 228, 235, 239, 240, 288. 289, 291, 386, 389.
Adapazarlılar, 106.
Âdil Bey (Dahiliye Nazırı, Ayândan), 47, 48, 260, 296.
Adli kuvvet, 70.
Adliye, 150, 174, - dosyaları, 26, - Encümeni, 234, 248, 277, 278, 279, 280, - Nizamnamesi, 327, - evrakı, 266, - mahkemesi, 373, - memurları, 329.
Adnan (Adıvar) Bey (Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekili, Dr.), 174, 177, 180, 181, 208, 210, 211, 220. 221, 222, 223, 224, 237, 238, 242, 243, 244, 245, 247, 266, 267. 283, 286, 291, 292, 293, 294, 295. 296, 310, 315, 316. 317, 318, 319, 320, 321, 326, 328, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 350, 351, 353, 356, 358, 359, 360, 361, 362, 364, 365, 371, 372, 373, 374, 399, 400, 402, 404, 405.
Af, 393.
Afrika, 202.
Afyonkarahisar, 28, 29, 48, 67, 49, 160, 161, 179, 230, 248.
Ahali, 44, 51, 52, 64, 68, 70, 80, 82, 85, 86, 100, 102, 106, 107, 108, 134, 138, 139, 159, 161, 162, 164, 166, 167, 175, 192, 228, 235, 272, 281, 290, 295, 298, 302, 303, 311, 312, 322, 325, 344, 345, 371, 377, 383, 391, 392, 401.
Ahlaki hukuk, 391.
Ahmed Efendi (Yozgat Mebusu), 28.
Ahmed Recâi Efendi, 293.
Ahmed Reşîd Paşa (Erzurum Valisi), 316.
Ahmet Akif Bey (Batum'daki İslam Cemiyeti üyelerinden), 230.
Ahmet Ferit (Tek) Bey (İstanbul Mebusu), 196.
Ahmet İzzet Paşa, 31.
Ahmet Remzi (Yüregir) Bey (Kilikya Müdafaai Hukuk Reisi), 140.
Ajans, 193, - haberleri, 33, -lar, 39, 42, 380.
Akdağ Madeni, 298.
Akdeniz, 202, - Boğazı, 182.
Akhisar, 179. 282, 290, 299, 380, - cephesi, 298, 385, 386.
Akşehir, 160.
Akviran, 321.
Âl-i İmran Suresi, 199.
Alaca, 370.
Alâiye (Alanya), 378.
Alaşehir, 282, 380, 387, - Kongresi, 95.

Albert Sarrou, 167, 168.
Ali Efendi (Yüzbaşı), 263.
Ali Fuat (Cebesoy) Paşa (20. Kolordu Kumandanı, Ankara Mebusu, Batı Cephesi Kumandanı), 28, 96, 109, 147, 170, 184, 239, 288, 341, 342, 351, 354, 369, 387.
Ali Fuat (Serkâtibi Şehriyari), 44.
Ali Galip Bey (Elâziz Valisi), 48, 49.
Ali İhsan Paşa, 35, 44.
Ali Kemal Bey (Dahiliye Nazırı), 36, 37, 38, 39, 243, 259, 260, 389.
Ali Nâdir Paşa (Yâver Paşa), 44, 243, 260.
Ali Rıza Paşa, 49, 50, 53, - hükümeti, 58, 203, - kabinesi, 49, 55, 62, 64, 65, 66.
Ali Rüştü Efendi (Adliye), 142.
Ali Şükrü Bey (Trabzon Mebusu), 152, 238.
Allah, 25, 89, 105, 125, 141, 163, 198, 199, 200, 201, 235, 239, 290, 306, 382.
Allenby (General), 43.
Alman, 271, - seferi, 271, - subay, 118, -lar, 56.
Almanya, 118.
Altın, 118, 362.
Amasya, 32, 55, 57, 153, 267, 276.
Amasya 2. Protokol'ü, 56.
Amerika, 86, 144, 176, 214, - hükümetleri, 144, - kamuoyu, 65, -lı, 65, -lı muhabir, 169, -lılar, 82, 258.
Amerikan Koleji, 290.
Amerikan mandası, 117.
Ana yurt, 203.
Anadolu, 27, 32, 34, 41, 43, 44, 47, 51, 56, 58, 61, 62, 65, 66, 67, 68, 69, 74, 86, 104, 105, 109, 111, 116, 118, 126, 127, 129, 159, 179, 200, 202, 203, 234, 237, 260, 281, 331, 381, 385, - fikirleri, 67, - halkı, 35, - kamuoyu, 68, - kuvvetleri, 204, - merkezleri, 68, - mukavemeti, 204, - toprakları, 126, 203.
Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti, 50, 55, 56, 130, 264.
Anadolu Kadınları Müdafaayı Vatan Cemiyeti, 140.
Analarımız, 203.
Anarşi, 37, 38, 69, 164, 403.
Anavatan, 105, 127, 227.
Anayasa hukuku, 72.
Ankara, 26, 27, 28, 46, 48, 63, 66, 67, 68, 69, 72, 76, 77, 78, 93, 95, 96, 97, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 107, 108, 109, 110, 113, 115, 116, 120, 126, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 141, 142, 143, 146, 147, 149, 158, 160, 161, 162, 163, 168, 169, 170, 171, 176, 177, 179, 181, 182, 184, 185, 188, 189, 190, 194, 196, 200, 206, 208, 209, 212, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 227, 232, 234, 235, 249, 254, 263, 267, 269, 274, 282, 284, 285, 287, 288, 291, 296, 298, 300, 301, 303, 306, 309, 310, 322, 325, 333, 341, 344, 352, 354, 355, 361, 363, 369, 376, 377, 378, 379, 380, 384, 385, 388, 389, 396, 403, 406, 408, 413, - İstasyonu, 68.
Anlaşma, 53, 69, 80, 194, 218, 254, 325.
Antalya, 29, 42 , 92, 105, 111, 136, 179, 192, 194, 198, 216, 229, 232, 238, 355, 378, - iskelesi, 331.
Antep, 61, 105, 118, 127, 166, 167, 175, 186, 192, 203, 212, 229, 250, 251, 252, 255, 256, 260, 265, 268, 269, 270, 289, 290, 315, 322, 323, 343, 352, 367.
Antlaşma, 116, 209, 217, 255, 380, 381, 393, gizli -, 54, - şartları, 182, -lar, 224.
Anzavur, Ahmet, 87, 228, 235, 240, 243, 260.
Anzavur, - harekâtı, 67, 158, 164, - meselesi, 166.
Arabistan, 79, 197, 391.
Arap Seyfi Boğazı, 370.
Arappınarı, 167.
Aras hükümeti, 392.
Ardahan, 82, 166, 176, 231, 287, 290, 314, 334, 345.
Arif Bey (Düzce), 232.
Arif Bey (Konya Mebusu), 186.
Arif Bey (Tedibiye Kuvveti Kumandanı, Kaymakam), 107, 161, 163, 168, 195, 227, - müfrezesi, 190, 191, 192.
Arnavutlar, 164.
Arslan Bey (Antep Heyeti Merkeziye Reisi), 343.
Asayiş, 85, 87, 124, 145, 160, 240, 246, 351, 356, 367, 408.
Âsım Bey (Kastamonu İstinâf Savcısı, Ceza Dairesi Üyesi), 363.
Âsım Efendi (Serkomiser), 124.

Asi, 204, 260, - kuvvet, 161, - reisleri, 273, -ce hareketler, 88, -ler, 88, 89, 106, 107, 159, 160, 161, 162, 163, 190, 191, 192, 196, 226, 228, 232, 235, 239, 240, 263, 289, 293, 298, 324, 370, 371, 386.
Asker, 88, 90, 106, 159, 163, 202, 203, 228, 229, 298, 322, 348, 373, -ler, 127, 138, 196, 199, 235.
Askerlik, 102, 143, 254, 255, 256, 265, 354, 367, 381, - çağı, 401, - hayatı, 45, - mesleği, 45.
Askeri, 27, 254, 387, - ciddiyet, 255, - çarpışma, 246, - çember, 164, - durum, 384, - düşünceler, 46, - eşya, 371, - haberleşme, 336, - harekât, 104, 113, 114, 170, 209, 272, 287, 345, 354, 367, 382, 390, - hareket, 271, - hayatım, 93, - heyet, 113, 272, - hizmet, 246, - hususlar, 32, 156, 367, - icaplar, 408, - işgal, 204, - kıta, 90, 107, - kıtalar, 183, 271, 287, 290, 314, 403, 406, 408, - kıyafet, 106, - kumandan, 401, - kumandanlar, 144, - kumandanlıklar, 380, - kuvvet, 385, - kuvvetler, 48, 193, 290, - mağlubiyet, 272, - makamlar, 47, 67, 69, 314, - mektuplar, 179, - memur, 179, - memuriyet, 40, - memurlar, 98, 180, 365, 401, 402, - merkezi, 314, - meslek, 357, - müfreze, 100, 107, 158, – reisler, 309, - rical, 204, - sağlamlık, 255, - tedbirler, 228, 229, - tertibat, 348, - teşkilat, 156, 385, - üyeler, 209, - vaziyet, 190, 272, 411, 415, - yardım, 117, 271, - yollar, 126, -ye, 309, 373.
Asya, 58, 115, 116, 118, 127, 202.
Ateşkes, 250, 252, 254, 265, 269, 284, 302, 305, 312, 322, 343, - anlaşması, 325.
Âtıf Bey (Kayseri Mebusu), 28.
Atina, 32, 60.
Avanos, 30.
Avrupa, 55, 58, 59, 60, 75, 86, 88, 116, 117, 118, 255, 273, 383, Entrikacı -, 68, - devletleri, 59, - kamuoyu, 65, -lı, 65, - lılar, 82, 255, 314.
Ayan üyeleri, 144.
Ayaş, 100, 101, 162, 163, 240.
Aydın, 34, 42, 61, 83, 164, 194, 218, 226, 230, 232, 267, 283, 306, 355, 405.
Aydınoğlu Tufan Bey (Doğu Kilikya Kuvayi Milliye Kumandanı), 250.
Ayet, 199, 200, -ler, 198.
Ayıntap bkz. Antep.
Ayrılıkçılık, 68.
Ayvalık, 164.
Azerbaycan, 81, 82, 114, 117, 171 , 231, 258, 271, 272, 273, 340, 390, 392, - Hükümeti, 113, 231, - kuvvetleri, 272, - Türkiye ittifakı, 231, -lılar, 82, 231.
Azınlıklar, 47, 391.
Aziziye, 160, 219, 229.

Babıâli, 39, 42 , 138, 139.
Bağdat, 81, 202.
Bağımsız, 32, 73, 79, 80, 86, 145, 155, 165, 229, 267, 290, 334, 335, 354, 381, 390, - yaşamak, 81, tam - 70, 182.
Bağımsızlık, 25, 31, 35, 40, 42 , 43, 44, 47, 51, 59, 61, 69, 70, 79, 81, 84, 85, 87, 90, 92, 108, 126, 127, 128, 164, 182, 196, 199, 201, 203, 205, 260, 345, 383, 391, - şartları, 82.
Bahaeddin Paşa, 397.
Bahriye, 54.
Bakara Suresi, 199.
Bakû, 113, 116, 117, 193, 272, 273, 390.
Balıkesir, 27, 87, 164, 195, 238, - Kongresi, 95.
Balkan Harbi, 54.
Balkan Muharebesi, 203.
Balyanbolu, 282.
Bandırma, 87, 179.
Banka, 315, 361, 362, -lar, 180.
Barbar, 39.
Barış, 31, 40, 56, 60, 65, 85, 115, 116, 118, 145, 194, 203, 204, 217, 219, 230, 239, 255, 272, 298, - antlaşması, 381, 393, - kararları, 65, - şartları, 64, 67, 118, 393, -çı tedbirler, 139.
Basra, 127, - Körfezi, 126,
Basri Bey, 185.
Batı, 123, 204, 214, 258, 326, 393, - Anadolu, 44, 47, 385, - cephesi, 351, 388, 392, 406, 407, 413, 414, - devletleri, 182, 271, 344, - emperyalistleri, 345, - memleketleri, 155, - sınırı, 46, -lılar, 258.
Batı Trakya, 79, 193, 290.
Batum, 82, 166, 176, 230, 231, 287, 290, 314, 334, 345, 392, - havalisi, 392.

Bayrak, 116, 127, -lar, 127.
Bekir Ağa, 29, 30.
Bekir Sami (Günsav) Bey (20. Kolordu Kumandanı, 56. Fırka Kumandanı, Miralay), 216, 269, 284, 300, 301, 302, 305, 309, 312, 325, 341, 342, 354, 355, 406, 407, 415.
Bekir Sami (Kunduk) Bey (Hariciye Vekili), 104, 174, 177, 180, 181, 206, 209, 211, 347.
Belediye, 32, -ler, 380.
Bennett (İngiliz Yüzbaşısı), 300.
Berat Gecesi, 207.
Bergama, 164, 282.
Besim Atalay Bey (Kütahya Mebusu), 28, 150.
Beyanname, 36, 50, 52, 55, 68, 69, 105, 198, 202, 302, 380.
Beypazarı, 89, 96, 100, 102, 107, 161, 163, 184.
Beypazarlılar, 101.
Beyrut, 168, 302.
Biga, 87, 166, 179, 194, 195, 260, 355, - havalisi, 67.
Bilecik, 28, 276, 341, 342, 407.
Birinci Dünya Savaşı, 54.
Bitlis, 186, 208.
Bodrum, 179.
Boğaz, 191, -lar, 54, 83, 182, -lar meselesi, 391.
Boğaziçi, 34.
Boğazköy, 228.
Boğazlıyan, 386
Bolşevik, 113, 118, 193, 392, - Cumhuriyeti, 390, - heyeti, 349, - ittifakı, 113, 114, - kuvvetler, 113, 114, 272, 390, -ler, 54, 82, 83, 101, 116, 116, 117, 176, 209, 214, 231, 257, 271, 340, 392, 393, 397, - ordusu, 272, 397, - prensipleri, 258, - Ruslar, 114, - Rusları, 390, - Rusyası, 390.
Bolşeviklik, 82, 257, - Rusyası, 258.
Bolşevizm, 82.
Bolu, 87, 88, 89, 149, 158, 159, 160, 161, 190, 191, 192, 193, 195, 228, 239, 240, 260, 273, 289, 290, 304, 306, 355, 371, - asileri, 196, - ayaklanması, 96, - isyanı, 386.
Bomba, 313, - depoları, 235.
Bombardıman, 313.
Bosna Hersek, 126, 203.
Bozkır, 286.
Bözüyük, 407.
Bresilof (Brasilov), 272.
Brestlitovsk Antlaşması, 314.
Brissot (Fransız Binbaşı), 269, 284, 302, 305, 312, 325.
Britanya, 117.
Bulgar, 391, -lar, 218, 290.
Bulgaristan, 144
Burdur, 28, 111, 119, 143, 334, 355, 358.
Bursa, 28, 29, 57, 87, 95, 96, 123, 131, 150, 168, 179, 195, 196, 213, 222, 229, 234, 260, 269, 284, 299, 300, 301, 302, 305, 309, 312, 320, 325, 342, 355, 357, 363, 366, 385, 386, 396, 403, 406, 407, 408, 410, 411, 412, 415.
Bükeler köyü, 108.
Bütçe, 329.
Büyük Britanya, 117.
Büyük Millet Meclisi, 25, 26, 28, 31, 72, 76, 77, 78, 93, 95, 98, 99, 100, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 110, 112, 113, 119, 120, 122, 123, 124, 125, 126, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 150, 151, 152, 155, 156, 157, 158, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 180, 181, 185, 188, 189, 190, 193, 195, 196, 198, 200, 201, 202, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 230, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 241, 242, 243, 244, 245, 247, 248, 249, 250, 251, 253, 254, 257, 259, 260, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 269, 270, 273, 274, 276, 277, 278, 280, 281, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 301, 302, 303, 305, 306, 307, 309, 310, 313, 314, 315, 316, 318, 319, 320, 321, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 330, 331, 332, 333, 334, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 364, 365, 366, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 376, 377, 378, 379, 380, 383, 384, 385, 389, 394, 397, 398, 399, 400, 401, 402.

403, 404, 405, 406, 407, 409, 410, 411, 413, 415, - Kanunlar Mecmuası, 174.

Cafer Bey (Milli Müfreze Kumandanı), 249.
Cafer Tayyar Bey (1. Kolordu Kumandanı), 27, 193.
Cami (Baykut) Bey (Dahiliye Vekili), 104, 174, 177, 180, 181, 208, 210, 211, 220, 221, 222, 223, 224, 236, 237, 238, 242, 243, 244, 245, 247, 266, 267, 283, 286, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 326, 328, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 350, 351, 353, 356, 358, 359, 360, 362, 364, 365, 371, 372, 373, 374, 399, 400, 402, 404, 405.
Cami, 90, 138, 402.
Câmili köyü, 313.
Canik, 32.
Cebel topu (Dağ topu), 190.
Celâl Bey (Saruhan Mebusu), 408, 410.
Celâleddin (Celâlettin) Arif Bey (Adliye Vekili, Erzurum Mebusu), 28, 103, 104, 108, 120, 136, 149, 150, 152, 153, 155, 157, 174, 177, 180, 181, 188, 190, 198, 208, 210, 211, 220, 221, 222, 223, 224, 227, 236, 237, 238, 242, 243, 244, 245, 247, 266, 267, 283, 286, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 326, 328, 330, 331, 335, 351, 361, 362, 364, 365, 371, 372, 373, 374, 384, 399, 400, 402, 404, 405.
Cemal Bey (Konya Valisi), 260, 296.
Cemal Paşa (Harbiye Nazırı), 53, 57, 58, 59, 64, 346.
Cemaleddin Çelebi Bey (Kırşehir Mebusu), 29.
Cemil (Topuzlu) Bey (Nafıa Nazırı, Dr.), 142, 243, 260.
Cemil Bey (60. Tümen Kumandanı Yb.), 218.
Cemil Bey (Kütahya Mebusu), 28.
Cemil Cahit Bey (5. Fırka Kumandanı), 298, 303, 370.
Cemil Halil Bey, 29.
Cemiyet, 32, 36, 37, 50, 51, 52, 53, 55, 56, 70, 122, 125, 126, 128, 130, 140, 142, 144, 148, 149, 165, 192, 230, 264, 287, 308, 309, 376, 380, 400, 401, - Heyeti Temsiliyesi, 56, - Nizamnamesi, 56.
Cenabı Allah, 25
Cenabı Hak, 105, 107, 128, 138, 200, 383.
Cephane, 226.
Cerablus, 192, 229, - köprüsü, 46.
Ceridei Resmiye bkz. *Resmi Gazete.*
Cevat Paşa (Erkânıharbiyei Umumiye Reisi), 34, 64.
Cevdet Bey (Kırşehir Mebusu), 29.
Cevdet Bey (Kütahya Mebusu), 28.
Cevdet Bey, 26, 28.
Ceyhan, 255.
Ceza Kanunu, 52.
Cezayir, 127.
Cezre (Dizre), 392.
Chicago Daily Tribune, 115, 169.
Clémenceau, 55.
Cumhuriyet, 54, 75, 113, 114, 314, 344, 345, 390, 392.

Çaldere, 321.
Çamlıca, 196.
Çanakkale, 194.
Çankırı, 28, 162.
Çarlık Rusyası, 54.
Çarşamba asileri, 190.
Çata, 27.
Çatalca, 27, 230.
Çeçen, 157.
Çerkes Hasan Bey, 313.
Çerkes, 46, 99, 157, 239, 391, -ler, 81.
Çerkeş, 96, 162, 163, 168, 184, 190, 191, 192, 232.
Çerkezistan, 81.
Çete, 312, -ler, 302, 313.
Çiçekdağ, 324.
Çiçerin (Çiçeron), 349, 391
Çiyaloya, 298
Çorum, 28, 29, 45, 48, 49, 77, 101, 106, 108, 112, 149, 160, 194, 231, 370.
Çotlu, 313.

d'Espercy, Franchet, 168, 193.
Dağıstan, 81, 83.
Dahili, - bağımsızlık, 25, 47, - siyaset, 156, 289.
Delege, 197, 217.
Demirci Mehmet Efe (Aydın, Menteşe ve Havalisi Umum Kumandanı), 164, 226, 306, 355.

Demirci, 282
Demiryolu cephemiz, 270.
Denikin kuvvetleri, 81.
Deniz, 347, - kuvvetleri, 57.
Denizli, 175, 267, 326.
Dersaadet, 32, 39, 40, 41, 43, 44, 60, 66, 67, 68, 113, 129, 179, 295, 300, 338.
Develer, 321.
Develi, 376.
Devlet, 31, 37, 38, 39, 40, 41, 43, 47, 51, 57, 58, 59, 64, 68, 70, 72, 74, 79, 80, 81, 83, 86, 145, 164, 176, 199, 248, 255, 258, 262, 271, 271, 309, 316, 318, 344, 385, - hazinesi, 246, - işleri, 75, - kuvveti, 64, - kuvvetleri, 69, 74, -ler, 33, 99, 113, 114, 144, 182, 199, 204, 391, - memurları, 404, - yöneticileri, 37, -in bağımsızlığı, 84, 164.
Devrek, 160.
Din, 31, 32, 43, 105, 116, 127, 198, 199, 202, 235, -daş, 68, 141, 183, -daşlar, 48, 49, 79, 82, 105, -daşlarımız, 81, - kardeşlerimiz, 205, - uleması, 204.
Dini, - aşk, 127, - bağlılık, 79, - esaslar, 258, - gerekler, 82, - içtihat, 38, - iktidar, 382, - lider, 117, - mübin, 199, 202, - mübinimiz, 198, - namus, 127, - vazife, 260.
Dindarane, 51, - birlik, 391.
Dinek (Dink), 286.
Diplomasi, 27.
Divanı Harbi Örfi, 350.
Divanı Harp, 35, 199, 397.
Divanı Temyiz, 242.
Divanıâli, 55.
Diyanet, 198, 200, - İşleri Başkanlığı, 198.
Diyarbakır (Diyarbekir), 252, 179, 196.
Dizre, 392.
Doğu, 113, 159, 206, 214, 231, 257, 258, 271, - cephesi, 314, 360, 397, 398, - harekâtı, 214, - sınırı, 46, 68, 230, 393, - vilayetleri, 36, 42 , 44, 51, 272.
Doğu Karahisar, 233.
Doğu Kilikya, 250.
Doğu Trakya, 193, 229, 290, 384, 391.
Doğu Anadolu, 43, 47, - vilayetleri, 46.
Doktorlar, 111.
Donanma, 59, -lar, 182.
Dörtler Meclisi, 39.
Dufieux (Fransız Generali, 1. Fırka Kumandanı), 194, 229, 270, 284, 302.
Dursun Bey (Çorum Mebusu), 149.
Duvazo (Fransız temsilcisi), 66.
Düfiö, Döfö bkz. Dufieux (Fransız Generali).
Dünya, 198.
Dürrüzade Aptullah Efendi (Şeyhülislam), 142, 243, 260.
Düşman, 35, 42 , 54, 59, 82, 90, 91, 115, 117, 126, 127, 132, 164, 202, 235, 262, 290, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 406, 407, 412, 415, - akınları, 203, - âlemi, 199, - arzusu, 64, - baskısı, 60, 105, - cepheleri, 408, - devletler, 199, - donanması, 59, - fetihleri, 127, - istilası, 105, 282, 383, - işgali, 282, 311, - kuvvetleri, 167, 406, 407, 408, -lar, 31, 32, 36, 39, 40, 41, 46, 58, 60, 63, 65, 70, 74, 79, 81, 87, 88, 89, 91, 92, 105, 123, 164, 194, 198, 204, 233, 249, 255, 256, 258, 260, 289, 348, 382, 392, -larla işbirliği, 79, -lık, 166, 176, 203, 383, - taarruzu, 290, - tehlikesi, 61, -ın istilası, 199, 233, -ın pisliği, 199, -la ittifak, 70.
Düveli İtilafiye Mümessileri, 68.
Düzce, 87, 89, 99, 101, 106, 158, 159, 160, 161, 162, 190, 191, 192, 228, 232, 239, 240, 260, 263, 273, 289, 306, - asiler, 228, 196. - ayaklanması, 96, - isyanı, 394, -liler, 106, - vakası, 88.

Eddai Hacıbektaşi Veli Dergâhı, 122.
Edime, 27, 29, 46, 110, 185, 186, 217, 230, 290.
Eğirdir, 405.
Elazığ (Elâziz), 48, 51,148, 208, 267, 363, 379.
Elviyei Selâse, 46, 82, 166, 176, 227, 231, 287, 290, 314, 334, 345.
Emin Arslan Bey, 302.
Emin Bey (Bursa Mebusu), 28, 196, 234.
Emin Bey (Erzincan Mebusu), 149.
Emin Bey (Eskişehir Mebusu), 29.
Emir Faysal, 79, 80, 197.
Emir Paşa (Sivas Mebusu), 157.
Emniyet tertibatı, 191.
Emperyalist, 113, - barış, 118, - hükümet, 113, - hükümetler, 114, 390, - kuvvetler, 113, 114, -ler, 82, 118, 345.

Emperyalist Ermeni Hükümeti, 114.
Emperyalizm, 113, 114, 176, 258.
Encümen seçimi nizamnamesi, 327.
Enver Bey (Amasya Muhasebecisi), 276.
Enver Bey (Kastamonu Telgraf Başmüdürü), 311.
Enver Paşa, 118, 155, 346.
Ereğli (Karadeniz), 297, 298, 304, 311, 322, 325.
Ereğli (Konya), 367.
Ereğli, 196.
Erivan, 82, - Cumhuriyeti, 314, 391.
Erkek, 127, -ler, 312.
Erler, 138, 240.
Ermeni, 113, 176, 314, 393, - ahali, 68, - binaları, 268, - Cumhuriyeti, 392, - çeteleri, 313, - göçmenler, 312, - hamisi, 85, - hükümeti, 82, 114, 176, - katliamı, 65, - kıtalı, 176, - komutanlığı, 314, - kuvvetleri, 68, 269, -ler, 53, 59, 64, 68, 81, 82, 85, 86, 118, 166, 167, 230, 231, 269, 270, 271, 272, 290, 312, 313, 314, 322, 339, 345, 348, 390, 391, 392, 393, -leri silahlandırma, 118, - mahallesi, 269, - ruhu, 203.
Ermenistan, 44, 51, 81, 117, 193, 230, 271, 272, 273, 345, 391, 392, - Cumhuriyeti, 54, - hâkimiyeti, 42, - sınırı, 214.
Ertuğrul bkz. Bilecik.
Erzincan, 39, 149, 186.
Erzurum, 28, 36, 39, 41, 44, 45, 46, 50, 63, 84, 103, 104, 120, 132, 133, 134, 149, 150, 152, 153, 179, 209, 213, 234, 249, 264, 281, 316, 337, 345, 363, 390, 392, 393, 397, 401, - halkı, 219, - Kongresi, 31, 46, 47, 50, 56, 168.
Esaret, 25, 32, 36, 69, 70, 74, 86, 93, 108, 113, 114, 127, 128, 137, 182, 198, 239, 260, 306, 381, 390, - boyunduruğu, 32.
Esir, 69, 70, 89, 117, 145, 203, 239, 270, 271, 272, 289, 322, 382, 400, -ler, 250, 252, 305, 307, 312, 322.
Eskişehir, 29, 67, 179, 216, 229, 288, 298, 341, 342, 353, 363, 365, 377, 393, 406, 413, 414.
Eşkıya, 42 , 87, 115, 203, 228, 246.
Eşme, 282.
Eşraf, 101, 106, 107, 325, 401.
Ethem Bey (Alaca Havalisi'ndeki Kuvayi Tedibiye Umum Kumandanı), 164, 235, 288, 298, 355, 370, 386, 406.
Ethem Bey (Mühendis), 270.
Evrenoszade Sami Bey, 260, 296.
Eytam sancağı, 315.
Eyüb Sabri Bey (Eskişehir Mebusu), 29.

Fago, 298.
Fahreddin (Rumbeyoğlu, Maarif Nazırı), 142, 243, 260.
Fahrettin (Altay) Bey (12. Kolordu Kumandanı), 111, 143, 225.
Fahri Efendi (Jandarma Kumandanı), 124.
Fâik Bey (Eski Sivas İstinâf Başkanı, Trabzon Mebusu, İstida Dairesi Üyesi), 363.
Fas, 127.
Fatımi hilafeti, 127.
Fatin Bey (Eskişehir Mutasarrıfı), 377.
Federatif, 80.
Fehmi Bey (Ertuğrul Muhasebecisi), 276.
Fehmi Bey (Umuru Şer'iye Vekili), 180.
Feke, 185, 250.
Felâhı Vatan Grubu, 168.
Ferid Bey (Çorum Mebusu), 29, 149.
Ferit Bey (İstanbul Mebusu) bkz. Ahmet Ferit.
Ferit (Damat) Paşa (Sadrazam ve Hariciye Nazırı ve Harbiye Nazırı Vekili), 32, 34, 40, 41, 42, 44, 47, 48, 55, 60, 66, 137, 142, 195, 234, 243, 255, 260, 296, 393, - hükümeti, 70, 84, 235, - kabinesi, 49, 51, 52, 53, 62, 67, 89, 234, 393.
Fethi Sabri Efendi (Makineli Tüfek Subayı), 263.
Fethiye, 179.
Fetva, 90, 260, -lar, 117, 204, 281.
Fevzi (Çakmak) Paşa (Harbiye Nazırı, Müdafaai Milliye Vekili), 90, 104, 109, 120, 121, 122, 129, 130, 138, 170, 174, 177, 180, 181, 185, 195, 208, 210, 211, 220, 221, 222, 223, 224, 236, 237, 238, 242, 243, 244, 245, 247, 254, 275, 298, 320, 321, 326, 328, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 350, 351, 353, 356, 358, 359, 360, 361, 362, 364, 365, 368, 371, 372, 373, 374, 399, 400, 402, 404, 405.
Fırat nehri, 252, 367.

Filistin, 126, 202.
Firar, 196.
Floyd Gibbons, 115.
Fransa, 54, 167, 325, 299, - hükümeti, 84.
Fransız, 67, 230, 269, - cepheleri, 302, - cephesi, 250, 254, 322, 367, - delege, 168, 255, - diplomatı, 85, 168, - esiri, 270, 322, - esirleri, 250, 252, - garnizonu, 252, - generalleri, 305, - işgali, 85, 127, - karargâhı, 229, - kıtaları, 250, 290, 305, - kumandanı, 252, - kuvveti, 67, 86, 192, 250, 290, - kuvvetleri, 167, 269, -lar, 56, 79, 79, 80, 83, 84, 85, 86, 87, 118, 166, 167, 168, 192, 193, 194, 229, 234, 250, 252, 254, 255, 256, 262, 265, 268, 270, 284, 289, 290, 297, 304, 311, 322, 325, 343, 383, 386, - lisanı, 179, - mandası, 230, - memurları, 383, - memuru, 168, - milleti, 383, - müfrezesi, 269, - ordugâhı, 250, 252, - otomobilleri, 305, - postaları, 252, 305, - subayları, 203, - tayyaresi, 229, - temsilcisi, 66, 408, - üniforması, 166.
Fransızca, 68, 138, 144, 145, 180, 325, 391, - mektuplar, 179.
Fuad Bey (Çorum Mebusu), 29, 45, 77, 108, 112, 194.
Fuat Bey (Bolu Mebusu, Dr.), 88, 347.

Gâlib Bey (Ankada Adliye Müfettişi, Hukuk Dairesi Üyesi), 363.
Galip Kemalî (Söylemezoğlu) Bey, 285.
Ganj, 202.
Gazete, 132, 389, -ler, 33, 65, 169, 179, 380, 390.
Gazino, 111.
Gebze, 130, 185.
Gekboza bkz. Gebze.
Gemi, 106.
Gemisüret, 313.
Gemlik, 403, 406.
Gence, 176, 193, 397.
Genç kızlar, 365.
Genel oy, 93.
Genelkurmay Başkanlığı, 155.
General Desperey bkz. d'Esperey, Franchet.
Gerede, 88, 161, 162, 190, 232, 260, 289, 389, -liler, 191.
Gerilla savaşı, 386, 387, 388.
Geyve, 67, 91, 147, 160, 161, 162, 163, 170, 184, 192, 239, 240, 291, 341, 355, - Boğazı, 89, 191, 226, 228, 235, 239, - İstasyonu, 239.
Giresun, 179, 274, 400.
Girit Müslümanları, 203.
Gouraud (Goro, General), 229, 269, 284, 302, 305, 312, 325.
Göç, 203, 290, 312, 325, 391, 412, -ler, 203.
Göçmen, 203, -ler, 312, -lerin iskânları, 353.
Göçebe, 234.
Gönen, 87, 166, 260.
Gördes (Gördüs), 282.
Göynük, 163.
Gümüş, 362.
Gümüşhane, 137, 332
Günan bkz. Gönen.
Güney Arnavutluk, 203.
Güney sınırı, 46.
Gürcistan, 81, 113, 114, 117, 193, 230, 271, 272, 392, - hükümeti, 82, - sınırı, 214, 390.
Gürcüler, 82, 230, 231, 392.

Haber, 33, 108, 141, 176, 196, 229, 231, 251, 298, 302, 303, 322, 342, 348, 349, 392, 413, -dar, 204, -ler, 115, 194, 201, 272.
Haberleşme, 27, 36, 39, 55, 67, 69, 89, 95, 107, 108, 109, 146, 158, 159, 161, 163, 180, 191, 192, 194, 195, 228, 229, 230, 250, 266, 295, 298, 317, 336, 346, - şebekesi, 66, - vasıtaları, 68, - yasağı, 179.
Hacı Hurşîd Efendi (Erzurum Kadısı, Şer'iye Dairesi Üyesi), 363.
Hacı Karib Ağa (Malatya Mebusu), 241.
Hacı Mehmed Efendi (Maraş Mebusu), 28.
Hacı Mustafa Efendi (Ankara Mebusu), 28.
Hacı Tahir Efendi (Isparta Mebusu), 29.
Hacıbayramkapısı, 312.
Hacim (Muhittin Çarıklı) Bey (Bursa Valisi, Karesi Mebusu), 95, 222, 341, 342, 366, 396, 408, 410, 411, 412, 415.
Haç, 203.
Haçin, 270, 367, - cephesi, 250.
Haçlı muharebesi, 78.
Haçlı Seferleri, 117.
Hafız İbrahim Bey (Isparta Mebusu), 29.
Hain, 202, 311, -ler, 105, 127, 306.

Hainane, 198, - teşebbüs, 36.
Hâkimiyet, 32, 42, 47, 52, 70, 80, 116, 144, 145, 278.
Hâkimiyeti Milliye, 72, 73, 74, 93, 105, 115, 126, 198, 202, 389, 390.
Hakkâri, 196, 208.
Hakkı Behiç (Bayiç) Bey (Umuru İktisadiye Vekili, Maliye Vekili), 104, 174, 177, 180, 181, 208, 210, 211, 220, 221, 222, 223, 224, 236, 237, 238, 242, 243, 244, 245, 247, 266, 267, 276, 283, 286, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 326, 328, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 350, 351, 353, 356, 358, 359, 360, 361, 362, 365, 371, 372, 373, 374, 399, 400, 402, 404, 405
Hakkı Behiç Bey (Kırşehir Mebusu), 29.
Hakkı Bey (Kaymakam), 108.
Halep, 46.
Halife, 25, 73, 74, 75, 79, 90, 105, 108, 116, 126, 128, 144, 199, 201, 203, 204, 260, - kuvveti, 163, - Ordusu, 260, -miz, 198, -nin halefi, 117.
Halil Bey (Ertuğrul-Bilecik Mebusu), 28.
Halil Hulûsi Efendi (Burdur Mebusu), 28.
Halil İbrahim (Gürsoy) Efendi, 98.
Halil İbrahim Efendi (Eskişehir Mebusu), 29.
Halil İbrahim Efendi (İzmit Mebusu), 28.
Halil Paşa, 272, 346.
Halis Turgut Bey (Müdafaai Hukuk Heyeti Kumandanı), 249
Halit Bey, 146
Halk, 35, 73, 74, 79, 89, 100, 102, 111, 126, 127, 159, 161, 162, 163, 167, 175, 191, 192, 199, 200, 203, 219, 228, 232, 238, 254, 273, 289, 312, 314, 365, 374, 386, 388, 401, 412, - hareketi, 117, - Hükümeti, 75, 285, -ın vicdanı, 31, - mücadelesi, 203.
Hamdi (Namık) Bey (İzmit mebusu), 231, 234, 281.
Hamdi Hoca, 260, 296.
Hamdullah Subhi Bey (Antalya Mebusu), 29, 92, 104, 105, 136, 192, 198, 238.
Hamid (Hamit) Bey (Trabzon Valisi), 148, 149, 172, 215, 274.
Hamidiye, 228.
Hamitler, 415.
Hanedan, 34.
Hapishane, 358.
Harbi sagir bkz. Gerilla savaşı.
Harbi Umumi, 46, 53, 64, 79, 82, 387.
Harbiye, - Nezareti, 36, - talebeleri, 196, - telgrafhanesi, 67.
Harekât, 48, 64, 65, 67, 70, 80, 83, 87, 104, 113, 114, 117, 141, 155, 158, 164, 167, 190, 199, 209, 214, 219, 227, 228, 233, 239, 240, 246, 257, 271, 272, 273, 278, 287, 289, 314, 345, 354, 382, 387, 390, 393, - birliği, 82, 114.
Harici, - bağımsızlık, 47, - siyaset, 156, 289, - tam bağımsızlık, 25.
Harp, 36, 113, 114, 118, 127, 155, 181, 183, 255, 258, 271, 290, 322, 325, 387, - âdetleri, 70, , - çantası, 380, - esiri, 400, - ilanı, 54, 55, 214, - tazminatı, 314, - vasıtaları, 199
Hasan Bey (Lâzistan Mebusu), 88.
Hasan Fehmi Bey (Eski Bursa İstinâf Reisi, Mebus ve Hukuk Dairesi Başkanı), 213, 363.
Hasan Lûtfi Efendi (Tabur Kâtibi), 263.
Hasan Tahsin Bey (Polis Umum Müdürü), 243, 260.
Hastane, 111.
Haşim Bey (Çorum Mebusu), 28, 101, 106, 231.
Hâşim-zade Mehmed Bey (Malatyalı), 372.
Hayati Bey, 181.
Haydar Bey (Bolu Mutasarrıfı), 88, 158, 159, 161.
Haydar Bey (Kâtip), 148, 149, 185, 278, 281.
Haydar Bey (Kütahya Mebusu), 28, 29, 277.
Haymana, 184.
Hayrettin Efendi (Mülazımı Evvel, Üsteğmen), 263.
Hayri Bey (Bursa Merkez Ceza Başkanı, Başsavcı Yardımcısı), 363.
Hayrullah Efendi (Müftü), 324.
Hazım Bey (Dahiliye Nazırı), 91.
Hazro, 235.
Hendek, 87, 89, 106, 289, 386.
Hergel, 313.
Heyeti Merkeziye, 165, 186, 193, 212, 217, 263, 264, 274, 309, 343, 352, 376, 401.

Heyeti Temsiliye, 27, 49, 50, 51, 53, 54, 55, 56, 62, 66, 70, 77, 113, 130, 185, 195, 264.
Hıristiyan, 145, - âlemi, 176, - hâkimiyeti, 116, - siyaseti, 78, -lar, 115, -lık âlemi, 83.
Hıyanet, 36, 42, 55, 108, 127, 234, 235, 296, 348, 381.
Hıyaneti Harbiye Kanunu, 408.
Hıyaneti Vataniye Kanunu, 137, 179, 180, 195, 234, 243, 260, 273, 296.
Hıyaneti Vataniye suçu, 260.
Hızır Bey (Düzceli), 158.
Hicaz, 202.
Hilafet, 31, 33, 35, 43, 57, 68, 69, 70, 73, 93, 101, 120, 127, 145, 198, 381, - hukuku, 42, 204, -in selameti, 75, - makamı, 25, 45, 48, 59, 60, 70, 74, 79, 89, 163, 201, - merkezi, 61, 90, 199, 202, 260.
Hindistan, 202, 203, 204.
Hint, 105, 204.
Hoca Rasih Efendi (Antalya mebusu), 238.
Hucurât Suresi, 200.
Hukuk, 31, 42, 50, 55, 56, 60, 61, 65, 68, 70, 122, 130, 140, 157, 165, 217, 234, 263, 264, 274, 309, 352, 376, 380, 391, 400, 401, 402, - davaları, 329, -i kayıp, 69, -i vaziyet, 70, - mevkii, 66.
Hulûsi Bey (Afyonkarahisar Mebusu), 28.
Hulûsi Efendi (Yozgat Mebusu), 28.
Hüdavendigâr bkz. Bursa.
Hükümdar, 43, 74, 117.
Hükümet, 31, 32, 33, 36, 37, 40, 42, 43, 45, 50, 51, 52, 53, 54, 56, 57, 58, 59, 61, 63, 67, 68, 69, 70, 75, 80, 82, 84, 88, 90, 91, 100, 103, 104, 113, 114, 116, 117, 128, 141, 145, 149, 162, 164, 165, 166, 167, 169, 171, 176, 195, 196, 197, 201, 203, 204, 224, 231, 233, 235, 238, 246, 278, 285, 290, 291, 298, 311, 314, 347, 360, 380, 389, 393, 408, - daireleri, 57, - emirleri, 41, 68, - haysiyeti, 31, - idaresi, 62, -imiz, 64, - işleri, 309, - konağı, 163, - kuvveti, 61, 64, -ler, 114, 144, 203, 390, 391, 392, - memurları, 250, - merkezi, 25, 57, 58, 60, - mevkii, 64, - muameleleri, 52, 60, - reisi, 72, 73, - ricali, 60, 65, - riyaseti, 74, - teşkilatı, 62, 72, 73, 74, 77, - ülküleri, 285, - vazifeleri, 61.
Hür, 25, 73, 117.
Hürriyet, 52, 59, 90, 127, 203, 296.
Hüseyin Hilmi Efendi (Batı Karaağaç Kazası Müftüsü), 326.
Hüseyin Hüsnü Efendi (Isparta Mebusu), 29.
Hüseyin Remzi Paşa (Ticaret ve Ziraat emekli Erkânıharp Feriki) (Nigehban Cemiyeti), 142.
Hüsnü (Hayri) Efendi (Erkânıharp Binbaşısı), 263.
Hüsrev (Gerede) Bey (Trabzon Mebusu), 88, 161, 239, 240
Hüsrev Sâmi Bey (Eskişehir Mebus), 29.
Hz. Muhammed, 200.

Irak Şeyhülmeşayihi Acimi, 122.
Irak, 80, 81, 168, 197, 202, 391, - halkı, 79, -lılar, 81.
Iraklı Sıtkı Bey, 197.
Irk, 46, 117, 258, -daş, 68, 183, -lar, 391.
Irki hukuk, 157, 391.
Islahiye, 167.
Isparta, 29, 334, 355.

İbadet, 198.
İbrahim Bey (Binbaşı), 163.
İbrahim Bey (Maraş Mebusu), 28.
İbrahim Bey, 347.
İbrahim Ethem Efendi (Cerrah), 263.
İcra Encümeni, 103, 104.
İcra kuvveti, 69.
İç Asya, 202.
İdam, 101, 235, 260, 358, 381.
İdarei Örfiye Kararnamesi, 359.
İhracat, 294, - serbestisi, 210.
İhsan Paşa, 42 .
İkinci Anzavur isyanı, 87.
İkizce, 313.
İktidar, 50, - mevkii, 47, 49, 66, 67, 393.
İktisadi, 85, - abluka, 382, - menfaatlar, 86, 294.
İktisat, 150, 174.
İlaç, 111.
İlahi aşk, 127.
İlhak, 209, 286.
İlköğretim öğretmenleri, 404.
İltica, 289, 290, 293, 303.
İltihak, 137, 216, 227, 228, 229, 298, 367.
İman, 32.

İmparator, 155.
İncirlik köyü, 313.
İnebolu, 179, 244.
İnegöl, 406, 407.
İngiliz, 204, 219, 380, 381, - amirali, 48, - askeri, 90, 106, - askerleri, 138, - casusları, 105, - cebri, 203, - Divanı Harbi, 381, - emri, 117, 204, - generali, 203, - hilesi, 118, - himayesi, 204, 408, - ihracı, 214, - imha politikası, 381, - kamuoyu, 118, - kanunları, 199, - kavmi, 83, - kıtaları, 67, - kuvvetleri, 83, 113, 114, -ler, 34, 35, 37, 38, 40, 42 , 43, 44, 45, 48, 53, 54, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 79, 81, 82, 83, 84, 86, 88, 89, 90, 91, 105, 106, 108, 138, 139, 158, 166, 168, 188, 194, 195, 195, 198, 199, 231, 235, 259, 291, 300, 340, 366, 385, 386, 392, 393, 408, -lerin parası, 87, -lerin silahı, 87, -lerin teşviki, 87, - maksatları, 139, - memur, 383, - memurları, 84, 381, - menfaatları, 381, - milleti, 383, - parası, 235, - polisi, 144, - reisleri, 382, - saltanatı, 202, - siyaseti, 203, - sömürgeleri, 203, - subayı, 68, - taraftarları, 108, - tebligatı, 67, - teşebbüsleri, 68, - üstünlüğü, 200, - zırhlıları, 34.
İngiliz İbrahim, 158.
İngiliz Muhipleri Cemiyeti, 32.
İngiltere, 32, 54, 115, 116, 176, 204, - Emperyalizmi, 381, - himayesi, 33, - İmparatoryası, 381.
İnönü mevzileri, 407.
İnsanlık hukuku, 65.
İnşaatı Bahriye, 54.
İntihabı Memurini Encümeni, 328.
İnzibat, 163, 262, 358, - teşkilatı, 235.
İrfan Bey (Antep Ahzı Asker Reisi, Kaymakam), 252, 268, 302, 305, 322, 323.
İrşad Encümeni (Propaganda Heyeti), 123.
İrtibat, 167.
İrticai teşkilatı, 219.
İskânlar, 353.
İskenderun, 46, 157.
İskilip, 355.
İslahiye, 367.
İslam, 58, 74, 107, 108, 127, 141, 198, 201, 204, 205, 272, 273, - ahali, 64, 80, 82, 85, 86, 139, 166, 167, 290, 302, 322, 392, - ahalisi, 312, 391, - âlemdarı, 127, - âlemi, 60, 61, 69, 79, 80, 90, 127, 157, 202, 204, 258, 271, - askeri, 90, - askerleri, 199, - birliği, 205, - Bolşevik Ordusu, 193, - Bolşevikleri, 176, - cemiyetleri, 230, - cihanı, 204, - dini, 116, 202, 204, - dünyası, 117, - düşmanı, 85, - gönüllüleri, 205, - idaresi, 193, - kahramanları, 127, - kardeşlerimiz, 202, - kardeşliği, 201, - kıblegâhı, 202, -lar, 48, 79, 198, 200, 234, 239, 260, 290, 322, 339, -lararası kardeşlik, 200, - liderleri, 117, - mahalleleri, 312, - Meclisi, 193, - memleketleri, 203, - milleti, 199, - milletleri, 79, - siyaseti, 198, - şûraları, 392, - unsuru, 32, - yurdu, 203.
İslami, - bölgeler, 81, - gaye, 79, - hilafet, 59, - hükümet, 290, - unsurlar, 46, 157, 391.
İslamiyet, 36, 64, 73, 74, 79, 198, 199, 203, - âlemi, 70, 258, 382, - siyaseti, 78.
İsmail Bey (Ahzı Asker Reisi, Miralay), 143.
İsmail Fazıl Bey (Nafıa Vekili), 28, 46, 174, 177, 180, 181, 208, 210, 211, 220, 221, 222, 223, 224, 236, 237, 238, 242, 243, 244, 245, 247, 266, 267, 283, 286, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 326, 328, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 351, 353, 356, 358, 359, 360, 361, 362, 371, 372, 373, 374, 399, 400, 402, 404, 405.
İsmail Hakkı Bey (Burdur Mebusu), 28.
İsmail Hakkı Bey (İnebolu Kaymakam Vekili, Binbaşı), 244.
İsmail Hakkı Efendi, 146.
İsmail Safa Bey (Mersin Mebusu), 234.
İsmail Şükrü Efendi (Afyonkarahisar Mebusu), 28.
İsmâil Fadıl (Nafıa Vekili) bkz. İsmail Fazıl.
İsmet (İnönü) Bey (Erkânıharbiyei Umumiye Reisi), 29, 104, 110, 170, 174, 177, 180, 181, 208, 210, 211, 220, 221, 222, 223, 224, 236, 237, 238, 242, 243, 244, 245, 247, 254, 262, 265, 266, 267, 283, 286, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 299, 302, 305, 310, 315, 316, 317, 318, 319,

320, 321, 323, 324, 326, 328, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 346, 347, 350, 351, 353, 355, 356, 358, 359, 360, 361, 362, 364, 365, 368, 371, 372, 373, 374, 386, 393, 399, 400, 402, 404, 405.
İstanbul, 25, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 41, 42, 47, 48, 49, 55, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 66, 67, 68, 70, 83, 84, 87, 90, 91, 99, 108, 113, 115, 116, 117, 118, 120, 121, 126, 127, 129, 131, 132, 137, 144, 145, 158, 164, 165, 166, 179, 182, 193, 194, 195, 196, 198, 199, 200, 202, 204, 213, 229, 230, 233, 235, 237, 259, 260, 263, 266, 269, 281, 295, 300, 338, 339, 380, 381, 386, 389, 393, 396, 413, - Boğazı, 230, - faciası, 68, 69, 70, - Hükümeti, 145, 169, 224, - işgali, 68, 69, 89, 103, 138, 146, 167, 278, 292, - matbuatı, 180.
İstanbul Sulh Hâkimliği, 363.
İstasyon, 68, 95, 163, 239.
İstifa, 30, 45, 49, 57, 61, 65, 143, 185, 203, 241, -name, 65.
İstihbarat, 411.
İstiklâl, 79, 80, 81, - Harbi, 271.
İstila, 46, 105, 126, 127, 182, 199, 201, 203, 233, 257, 282, 293, 381, 382, 383, 393, -cılar, 203, 204, - orduları, 203.
İstinaf, - Mahkemesi, 320, - Reisi, 327.
İsyan, 87, 88, 99, 100, 102, 105, 107, 127, 158, 161, 162, 184, 190, 191, 192, 200, 249, 260, 386, 388, 389, 393, 394, 397, -a teşvik, 162, - teşebbüsleri, 393.
İşgal, 25, 31, 42, 43, 51, 52, 56, 59, 60, 61, 63, 66, 67, 68, 69, 85, 88, 89, 90, 91, 103, 105, 106, 107, 113, 114, 126, 127, 138, 144, 145, 146, 160, 161, 163, 164, 166, 167, 168, 175, 190, 191, 196, 198, 199, 203, 204, 214, 217, 218, 219, 228, 229, 235, 248, 260, 268, 270, 278, 282, 287, 289, 290, 291, 292, 302, 305, 311, 314, 322, 325, 345, 373, 383, 384, 386, 403, - hükümeti, 380, - kuvvetleri, 59, -ler, 36.
İşkence, 383.
İtalya hükümeti, 298.
İtalyan, 68, 298, -lar, 66, 83, 86, 111, - milleti, 383.
İtilaf, 296, -çılar, 59, 60, - devletleri, 32, 33, 41, 43, 50, 52, 53, 54, 57, 59, 64, 66, 68, 69, 70, 144, 176, 214, 248, 255, 290, 314, 318, 381, 382, - donanmaları, 31, - heyeti, 69, - heyetleri, 31, - hükümetleri, 54, 64, 393, - kuvvetleri, 64, 67, 144, 166, - temsilcileri, 32, 41.
İttifak, 70, 116, 176, 231, 257, 340, -name, 214, 231.
İttihat ve Terakki Cemiyeti, 53.
İttihat ve Terakki mensupları, 54.
İttihatçılık, 53, 68, - düşmanlığı, 54.
İzmir, 32, 34, 42, 61, 105, 118, 127, 150, 158, 163, 195, 199, 230, 260, 282, 283, 351, 354, 355, 380, 385, - cephesi, 64, 67, 67, 290, - meselesi, 65.
İzmit, 28, 87, 88, 106, 158, 190, 196, 231, 234, 291, 380, 382.
İznik, 98, 291, 406, 407.
İzzet Bey (Ayândan Keçecizade), 260.
İzzet Efendi (Şebinkarahisar Mebusu), 279.

Jandarma, 59, 124, 158, 246, 247, 329, 389, - kumandanı, 162, - kuvveti, 88, 159, 160, -lar, 196, 330.

Kabile, 200.
Kabine, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 61, 62, 64, 65, 66, 67, 89, 90, 138, 139, 142, 156, 234, 393, - erkânı, 53.
Kadın, 122, 125, 127, 365, -lar, 140, 199, 312.
Kadınlar Cemiyeti, 125, 126, 128, 144
Kadri Bey, 229.
Kafkas, 127, 272, 354, 355, - milletleri, 272.
Kafkasya, 79, 81, 82, 84, 116, 127, 192, 193, 203, 231, 272.
Kafkasyalı Müslüman kavimler, 116.
Kahire, 202.
Kâhyaoğlu Çiftliği, 312.
Kal'a-i Hoydus, 321.
Kaman, 228.
Kâmil Bey, 158.
Kamu malları, 221.
Kamuoyu, 34, 65, 66, 87, 111, 118, 176, 260, 412.
Kandere, 106.
Kandıra, 196, 291.
Kângırı bkz. Çankırı.

Kanun, 75, 137, 150, 151, 173, 174, 179, 195, 245, 260, 337, 356, 374, 408, - hükümleri, 289, 320, - koyma, 73, -lar, 153, 199, 357, 391, - maddeleri, 156, 253, - maddesi, 169, - tanımayan, 69, - tasarısı, 152, 153, 246, - teklifi, 169, - yapma, 56, 64, 66, 69, 73, 74, 75, 152, 173.
Kanuni, - haklar, 47, - muamele, 373, - olmayan istisnalar, 401, - sorıştırma, 372, - takibat, 234, 243, 260, 296.
Kanunu Esasi, 49, 52, 75.
Kapitülasyonlar, 391.
Kara kuvvetleri, 57.
Kara Mustafa, 228, 229.
Kara Sa'îd Paşa (Harbiye Nazın), 142, 243, 260.
Karaağaç, 326.
Karabağ, 193, 230, 272, 397.
Karacabey, 406.
Karadeniz, 32, 298, 318, 391, - Boğazı, 182, - milletleri, 182, - sahilleri, 67.
Karadoğan, 191.
Karahisar, 107, 279.
Karahisarı Sahib bkz. Afyonkarahisar.
Karahisarı Şarkî bkz. Şebinkarahisar.
Karamürsel, 291, 300.
Karaoğlan köyü, 313.
Karasi (Karesi), 185, 222, 235, 282, 355.
Kardeş, 46, - milletler, 46, - yurtları, 202.
Kars, 82, 166, 176, 231, 287, 290, 314, 334, 345.
Kasaba, 101, 164, 250, 269, 303.
Kastamonu, 28, 77, 150, 157, 160, 162, 179, 196, 266, 311, 355, 363.
Katilane, 65.
Katliam, 64, 65, 272, 290, 314, 322, 345, - iftiraları, 66.
Katma, 46.
Kavaklı Ferik Fevzi Paşa bkz. Fevzi (Çakmak) Paşa.
Kayseri, 28, 124, 219, 367, 376.
Kâzım Bey (İzmir Kuzey Kolordusu Kumandanı, Miralay), 185, 195, 354, 355.
Kâzım Karabekir Paşa (15. Kolordu Kumandanı, Doğu Cephesi Kumandanı), 97, 113, 114, 135, 137, 141, 142, 146, 171, 176, 185, 186, 207, 209, 214, 215, 219, 271, 275, 287, 308, 314, 340, 344, 346, 347, 349, 354, 393, 397, 398.
Kâzım Paşa (Erkânıharbiye Reisi Sanisi), 195, 299.
Keçecizade İzzet Bey, 296.
Kefken, 106.
Kefki köyü, 106.
Kemal Bey (10. Kafkas Fırkası Kumandanı, 56. Fırka Kumandanı), 354, 355.
Kemaliye, 228.
Kerkük, 46, 157.
Keskin, 184.
Kılıç Ali Bey, 186, 192, 212.
Kırım, 203.
Kırkağaç, 282.
Kırşehir, 28, 29, 30, 123, 153, 185, 186, 194, 195, 198, 231.
Kız, 199, - kardeşlerimiz, 203.
Kızıl, 117, - bayrak, 116, - kuvvetler, 214, -lar, 116 - Ordu, 193, 214.
Kızılcahamam, 108, 162, 163, 184, 190, 191, 192, 227, 232.
Kiev (Kiyef) cephesi, 272.
Kilas (Kelas), 282.
Kilikya, 42 , 67, 68, 85, 86, 140, 166, 167, 168, 185, 251, 255, 256, 289, 290, 302, 305, 312, 322, 325, 348, - cephesi, 192, - Kuvayi Milliyesi, 367, - meselesi, 194.
Kilis, 252, 255, 290, 305, 322.
Kiraz Hamdi Paşa, 243, 260.
Kirmastı, 166, 406
Klemanso bkz. Clémenceau.
Koç Bey, 108.
Kolej (Amerikan Koleji), 290 .
Kolej, 265, 268, - binası, 269.
Komiteler, 32.
Konfederatif, 80.
Konferans, 36, 42, 50, 51, 52, 65, 66, 144, 176, 217, 230, 234, 380.
Kongre, 31, 36, 46, 47, 48, 49, 50, 53, 56, 62, 95, 115, 168, 193, 230, 264, 307, - Heyeti Temsiliyesi, 49, - üyeleri, 51.
Konya, 28, 66, 120, 122, 143, 150, 179, 185, 186, 192, 225, 229, 232, 236, 238, 251, 260, 267, 270, 273, 283, 286, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 298, 299, 315, 316, 317, 318, 319, 321, 332, 333, 334, 336, 337, 338, 339, 340, 353, 355, 356, 358, 359, 360, 363, 395, - isyanı, 184.

Korkuteli, 111.
Kozan, 185, 250, 255, 256, 289, 367.
Kozanoğlu Doğan (Kilikya Kuvayı Milliye Kumandanı), 185, 251.
Kozca, 235.
Köle, 40, 105.
Köprü, 46, 230, -ler, 111, 252.
Köy, 101, 106, 108, 161, 203, 372, 385, - halkı, 313, -ler, 111, 161, 203, 219, 228, 232, 255, 282, 325, -lüler, 204, 228, 415.
Kral, 116, 390.
Kudret, 34.
Kula, 282.
Kumbaşı, 228.
Kur'anı Kerim, 198, 199, 200.
Kurtaba, 202.
Kurtuluş, 43, 79, 81, 92, 113, 114, 127, 271, 288, 345, - cihadı, 204, - ışığı, 45.
Kuşadası, 179, 283, 294.
Kuşatma, 32.
Kuvayi Hilâfet, 163.
Kuvayi Milliye, 48, 49, 52, 61, 63, 95, 124, 137, 164, 165, 167, 185, 195, 196, 199, 204, 219, 221, 250, 251, 254, 259, 262, 294, 297, 304, 322, 323, 343, 367, 373, 374, 380, 385, 386, 405, 406, 408,
Kuzey Kafkasya, 81, 258.
Küçük Asya, 115, 116, 118.
Küçükdikili, 312.
Kürdistan, 48, 391
Kürkçü İstasyonu, 313.
Kürt, 157, 391, - hareketleri, 392, -çe, 132.
Kürtçü köyü, 313.
Kütahya, 28, 150, 186, 277.
Küviç, 321.

Lakapların kaldırılması, 336.
Layiha Encümeni, 149, 151.
Laz, 157, 391.
Lâzistan, 88, 239, 334, 346, 391.
Lefke, 341, 342.
Lehliler, 272.
Lenin, 114, 272.
Leon, 194.
Lobon, Labor (Binbaşı), 216, 229.
Londra, 64, 84, 90, 118, - kararları, 230.
Lyon, 56,

Maarif, 150, 174.
Mabetler, 127.
Macar, 118.
Macaristan, 127.
Madenler, 150, 174.
Mahalli hükümet, 149, 238.
Mahalli idare, 408, 409, 410.
Mahkeme, 260, 320, -ler, 329, 363, 365.
Mahkûmlar, 320.
Mahmut (Esat Bozkurt) Bey (Kuşadası Kuvayi Milliye Reisi, İzmir Mebusu), 294.
Mahmut (Nedim Hendek) Bey (24. Fırka Kumandanı, Yarbay), 89, 160, 161.
Mahmut Celâl Bey (Batum'daki İslam Cemiyeti üyesi), 230, 231.
Mahpushane, 188, 229.
Makedonya, 164, 203,
Malatya, 48, 241, 267, 372.
Mali, - antlaşmalar, 169, 294, - meseleler, 67, - müesseseler, 67, - vaziyet, 273,
Maliye, 150, 174, - memurları, 315.
Malta, 35, 90.
Mamuretülâziz (Elazığ), 51,
Manda, 117.
Manisa, 282.
Maraş, 28, 61, 85, 86, 105, 118, 127, 166, 167, 203, 212, 252, 260, 270, 367.
Mardin, 197, 255.
Marmaris, 179.
Masum milletimiz, 188.
Matbuat, 59, 127, 180, 203.
Mazbataları Tetkik Encümeni, 26, 28, 148.
Mazhar Bey (Aydın Mebusu, Dr.), 232,
Mazhar Müfid Bey (Hakkâri Mebusu), 196, 208.
Mazhar Müfit Bey (Elazığ Valisi), 379.
Mazlum millet, 32, 65.
Mebus, 25, 46, 76, 77, 101, 103, 110, 112, 120, 123, 137, 148, 149, 153, 156, 185, 186, 197, 198, 208, 222, 226, 231, 234, 239, 241, 248, 254, 257, 278, 304, 326, 332, 338, 346, 347, 363, 384, 385, 392, 393, 395, 408, 410, 414, -lar, 26, 28, 29, 56, 57, 61, 62, 63, 73, 82, 126, 137, 144, 188, 189, 204, 213, 394.
Mebusan, - seçimleri, 52, - üyeleri, 144,

Mecidiye. 162, 324.
Meclis. 25, 26, 28, 31, 46, 57, 58, 60, 61, 69, 70, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 82, 83, 87, 93, 95, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 110, 111, 112, 113, 114, 119, 120, 122, 123, 124, 125, 126, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147 148, 149, 150, 151, 152, 155, 156, 157, 158, 165, 167, 168, 169, 170, 171 , 172, 173, 174, 175, 176, 177, 180, 181, 185, 186, 188, 189, 190, 192, 193, 195, 196, 198, 200, 201, 202, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 230, 231, 232, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 241, 242, 243, 244, 245, 247, 248, 249, 250, 251, 253, 254, 255, 257, 259, 260, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 269, 270, 273, 274, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 301, 302, 303, 305, 306, 307, 309, 310, 313, 314, 315, 316, 318 , 319, 320, 321, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 330, 331, 332, 333, 334, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 364, 365, 366, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 376, 377, 378, 379, 380, 383, 384, 385, 388, 389, 394, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 409, 410, 411, 413, 415, - başkanı, 25.
Meclisi Mebusan. 31, 50, 52, 57, 58, 63, 65, 66, 69, 137.
Medeni. 68, - haklar. 260, - milletler. 144, - özellikler. 68, - teşkilat. 70, 165, - vazife. 68.
Medeniyet. 65, 70, - âlemi. 57, 91, - dünyası, 391.
Medine. 200.
Mehmed Ali Bey (Dahiliye Nazırı). 243, 260.
Mehmed Efendi (Eskişehir Mebusu). 29.
Mehmed Salih Bey (Şehreminli Yüzbaşı, Ordu Askerlik Şubesi Başkanı). 380.
Mehmet Akif (Ersoy) Bey (Burdur Mebusu, Şair). 143, 238.
Mehmet Bey. 235.
Mehmet Celâl Bey bkz. Mahmut Celâl.
Mehmet Edip Bey (Batum'daki İslam cemiyeti üyesi). 230.
Mehmet Şevket Bey (Sinop Mebusu). 278.
Mehmet Şükrü Bey (Afyonkarahisar Mebusu). 28, 48, 149.
Mehmet Şükrü Bey. 258.
Mektebi Tıbbiye talebeleri. 196.
Mektep. 378.
Mektup. 98, 114, 269, 298, 314, 333, 344, 345, 349, 390, 391, 395, -lar. 67, 179, 180, 219.
Melen. 196.
Memduh Efendi. 191.
Memleket. 27, 30, 32, 34, 36, 37, 38, 47, 48, 49, 50, 51, 54, 57, 63, 65, 66, 68, 69, 74, 75, 80, 81, 84, 86, 87, 90, 93, 103, 105, 108, 115, 124, 127, 132, 145, 148, 155, 156, 162, 164, 165, 166, 167, 175, 193, 195, 198, 202, 203, 204, 214, 217, 219, 227, 231, 233, 235, 239, 246, 255, 260, 262, 270, 271, 278, 285, 292, 306, 314, 322, 324, 351, 380, 381, 383, 386, 387, 388, 389, 392, 394, 395, 401, - idaresi, 69, 155, -imiz, 80, 82, -in kurtuluşu, 43, - in mamuriyeti, 47, -in menfaatları, 92, - kuvvetleri, 58, 60, -ler, 39, 117, 118, 126, 203, 385, 391 - menfaatları, 61, - mukadderatı, 77, 188, müdafaası, 401.
Memur, 30, 35, 159, 161, 168, 298, 311, 315, 318, 322, 328, 331, -lar, 52, 65, 67, 84, 85, 91, 98, 100, 134, 175, 179, 180, 250, 278, 319, 322, 325, 329, 330, 371, 381, 383, 394, 404, -ların suiistimali, 395.
Memuriyet. 38, 44, 45, 148, 278, 363, - vazifesi. 124.
Memyon Dağı. 405.
Menteşe. 185, 355.
Merkezi hükümet. 31, 32, 37, 43, 51, 62, 164, 165, 167, 197.
Mersin. 86, 167, 234, 250, 270, 302, 367.
Mertek. 321.
Merzifon. 51.
Meşru hükümetler. 204.
Meşrutiyet. 59, 60.
Mevlanzade (Molan-zâde) Rifat Efendi. 243, 260, 296.

Mezhepler, 150.
Mısır, 105. 203, 204.
Mihalıççık, 162, 163.
Milâs, 179.
Milen (Milne) hattı, 65.
Milis, 176, - kıtaları, 176, - kuvveti, 254.
Militan lider, 115.
Millet, 25, 26, 28, 30, 31. 32, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 53. 54, 55, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 74. 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 84, 85. 86, 87, 88, 89, 91, 93, 95, 98, 99, 100, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 110, 112, 113, 114, 116, 119, 120, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 150, 151, 152, 155, 156, 157, 158, 164, 165, 166, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 180, 181, 185, 188, 189, 190. 193, 194, 195, 196, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 230, 232, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 241, 242, 243, 244, 245, 247, 248, 249, 250, 251, 253, 254, 255, 257, 258, 259, 260, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 276, 277, 278, 280, 281, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 301, 302, 303, 305, 306, 307, 309, 310, 313, 314, 315, 316, 318, 319, 320, 321, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 330, 331, 332, 333, 334, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 364, 365, 366, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 387, 388, 389, 390, 394, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 409, 410, 411, 413, 415, - bağımsızlığı, 35, 47, 61, - birliği, 90, -daşlar, 48, - fertleri, 42, 51, 52, 58, 79, - harekâtı, 48, -imiz, 52, 68, 78, 83, - imizin âdetleri, 82, -in azmi, 35, -in bağımsızlığı, 32, 51, 64, 201, -in birliği, 87, 165, -in esareti, 69, -in fikirleri, 34, 62, -in görüşleri, 62, -in haysiyeti, 51, - in ilerlemesi, 47, -in itimadı, 34, -in kuvveti, 63, -in mevcudiyeti, 129, -in mücadele gücü, 35, -in namusu, 32, -in selameti, 93, -in sesi, 36, -in uyanıklığı, 34, - in vekilleri, 57, -in vicdanı, 50, - işleri, 73, 75, - kongresi, 36, - kuvvetleri, 64, 74, -ler, 71, 72, 73, 79, 182, -lerarası, 203, -lerarası hukuk, 70, - Meclisi, 108, 124, 137, 204, - menfaatları, 30, 61, - mukadderatı, 188, - selameti, 57, taş, 105, -taşlar, 47, 76, - ülküleri, 285. - vekilleri, 63, - vicdanı, 72, -vekilleri, 31, 76, 137, 144, 148.
Milli, 34, 200. - ahenk, 68, - bağımsızlık, 31, 33, 38, 42, 47, 69, 126, 198, 199, 260, - birlik, 31, 47, 53, 93, 132, - dayanışma, 47, - emeller, 49, 52, 53, 65, 66, 68, 82, 124, 237, 257, - erkân, 66, - esasları, 258, - faaliyet, 81, - hâkimiyet, 47. 52, 70, 75, 80, 260, 278, - haklar, 66, - harekât, 117, - hareket, 42, - harikalar, 382, - heyet, 36, 79, - hisler, 181, - içtihat, 38, - iktidar, 382, - irade, 32, 52, 56, 70, 72, 74, 75, 93, 173, - itimad, 93, - izzetinefsimiz, 31, - kahramanlar, 175, - kongre, 46, - kudret, 43, - kuvvet, 35, 43, 72, 167, - kuvvetlerimiz, 164, - maksat, 232, - mesuliyet, 93, - mevcudiyet, 32, 38, 51, 91, 214, - mukadderat, 73, - mücahede, 107, 125, - Müdafaa, 127, 156, - müfreze, 249, - namus, 127, - sınır, 46, 47, 80, 83, 157, 182, 255, 290, 391, - sınırımız, 78, - sınırlar, 69, 290, - tarih, 44, 126, - tarihimiz, 239, - teşebbüsler, 53, - teşkilat, 36, 39, 50, 52, 61, 63, 68, 304, 51, - teşkilat mensupları, 58, - topraklar, 113, - topraklarımız, 114, - varlık, 184, - vazife, 69, 73, - vaziyet, 45, - vicdanı, 32, 33, 35, 36, 43.
Milli Meclis, 50, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 188, 209.
Milliyet, 82, - esası, 47, -çi hareket, 116, -çi lider, 115, -çiler, 116, 117, -ler, 31, -perver, 61, -perverane, 81, -perverler, 259.
Misakı Milli, 391.

Misis, 167.
Mondros Mütarekenamesi, 31, 46, 59, 83, 117, 144, 175, 199, 302, 305, 380, - ilanı, 181, - hükümleri, 31, 43, 51, 64, 169, 66, 290, 380, 381.
Mora, 126, - Müslümanları, 203.
Moskova, 182, 211, 344, 347, 390, - Hükümeti, 114, - Sovyet Hükümeti, 114.
Mösyö Vilyams bkz. Williams, Paul (Amerikalı muhabir).
Muallim Mektebi, 95.
Mudanya, 195, 231, 299, 366, 403, 407, - iskelesi, 331.
Mudurnu, 162, 163, 184, 190, 191, 192, 219, 226, 228, 239, 240.
Muğla, 179.
Muhabere, 89, 158.
Muhalefet, 237, 260, - vasıtaları, 412.
Muhalif zevat, 66.
Muhammed, 202.
Muharebe, 78, 86, 102, 191, 192, 202, 218, 219, 228, 254, 270, 392, 407, 410, -ler, 202, 229.
Muhasebeci, 124.
Muhiddin Baha Bey (Bursa Mebusu), 26, 29
Muhiti hukuk, 391.
Muhittin Paşa, 48, 49.
Murad Bey (Kastamonu Mebusu), 28.
Mustafa Bey (Antalya Mebusu), 232,
Mustafa Bey (Doğu Karahisar Mebusu), 233.
Mustafa Efendi (Ankara Mebusu), 232.
Mustafa Fehmi (Gerçeker) Bey (Umuru Şer'iye Vekili, Bursa Mebusu), 28, 177, 174, 181, 208, 210, 211, 213, 220, 221, 222, 223, 224, 236, 237, 238, 242, 243, 244, 245, 247, 266, 267, 283, 286, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 310, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 326, 328, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 350, 351, 353, 356, 358, 359, 360, 361, 362, 364, 365, 371, 372, 373, 374, 399, 400, 402, 404, 405.
Mustafa Halil Efendi (Burdur Müftüsü), 119.
Mustafa Hilmi Efendi (Ankara Mebusu), 232.
Mustafa Nâtık Paşa (Divanıharp Reisi), 243, 260.
Mustafa Sabri Bey, 243, 260.
Mustafa Suphi Efendi, 398.
Mustafa Taki Efendi (Sivas Mebusu), 77, 230.
Musul, 46, 61, 157, 392, 393, - havalisi, 81.
Muvazenei Umumiye Kanunu, 374.
Muzaffer Bey (Genelkurmay İkinci Şube'den Kurmay Binbaşı), 396.
Müdafaai Hukuk Kadınlar Cemiyeti, 122.
Müdafaai Hukuk, 165, - Cemiyetleri, 149, 308, 309, 376, 380, 401, - Heyeti, 297, 402, - Heyeti Merkeziyesi, 217, 263, 264, 274, 352, - Teşkilatı, 165, -u Milliye, 36, 38, -u Milliye Cemiyeti, 32, 36, 37, 400.
Müdafaai Milliye, 150, 155, 166, 170, 174, 298, - Cemiyetleri, 148, - Encümeni, 149, - Teşkilatı, 221.
Müderris, 204.
Müfid Bey (Kırşehir Mebusu), 28, 29, 30, 123, 153, 185, 186, 194, 195, 198, 231.
Müfreze, 88, 100, 101, 102, 106, 107, 158, 160, 161, 162, 163, 190, 191, 192, 196, 219, 227, 228, 232, 235, 247, 249, 269, 290, 298, 303, 358, 377, -ler, 240, 246.
Müftü, 204.
Mükellefiyeti Askeriye Kanunu, 337, 356.
Mülki, 27, - haberleşme, 336, - hususlar, 32, - makamlar, 67, 69, 332, - merci, 291, - memur, 30, 179, 289, - memurlar, 91, 98, 180, 365, 401, 402, - reisler, 309, 380, - rical, 204, - tedbirler, 163,
Mülkiye, 309, - memurları, 315, 394.
Mümin, 199.
Mümtaz Bey (11 nci Tümen Komutan Vekili Yb.), 262.
Müslim Efendi (Muallim), 372.
Müslüman, 115, 116, 203, 239, 260, 383, - askerleri, 204, - ırklar, 117, - kanları, 380, - köyleri, 325, -lar, 25, 73, 105, 117, 119, 199, 200, 201, 203, 204, 250, 260, 325, -ların halifesi, 90, -lık, 199, - milleti, 380, - olmayan tebaa, 199, - olmayan unsurlar, 31, 47, 54, 58, 61, - unsurlar, 47.
Mütareke bkz. Mondros Mütarekesi.
Mütareke hükümleri bkz. Mondros Mütarekesi hükümleri.
Mütareke, 203, 254, 262, 270, 302, 322, 325, 387, - hükümleri, 305, -name, 255, 383.

Müttefik, 258, -ler, 115, 116, 118, 145, 298.
Müzakereler, 262.

Nadi bkz. Hacim Bey.
Nadir (Mustafa Kemal'in takma adı), 95.
Nadir Bey (Isparta Mebusu), 29.
Nahl Suresi, 198.
Nakdi iktidar, 382.
Nallıhan, 89, 101, 102, 162, 163, 168.
Namaz, 90.
Namus, 44.
Nazım (müteahhit), 228, 229, 289,
Nazım Bey (Tokat Mebusu), 103, 149, 232, 414.
Nazilli, 164, 226, 282, 355, 385, 405
Nebil Efendi (Afyonkarahisar Mebusu), 28, 230.
Necati Bey (Bursa Mebusu), 29.
Necip Efendi (Mecidiye, Çiçekdağ) Belediye Reisi), 324,
Nefer, 191.
Neşet Bey (Çankırı Mebusu), 28.
Niğde, 140, 251, 262, 367.
Nihat Paşa, 299, 301.
Nikah, 365.
Nizami kuvvetler, 388.
Nizamname, 55, 56, 62, 327, 328, 330.
Noel (Növil), Edward, 48, 49.
Noter, 315.
Nurettin Paşa (İzmir Valisi), 195.
Nurettin Paşa, 42, 44, 299, 301, 357.
Nuri Bey (Bolu Mebusu), 149.
Nuri Bey (Lahey Ataşemiliteri, Kaymakam), 273.
Nuri Paşa, 273, 346, 397.

Obruk, 321.
Odesa, 230, 272.
Olmazı Hacı Nu'man, 321.
Oltu (Olti), 392.
Ordu, 42 , 49, 155, 164, 165, 166, 176, 193, 203, 204, 260, 272, 380, 382, 384, 385, 393, 397, 401, - komutanlığı, 314, - kumandanlığı, 351, - kuvveti, 64, - merkezleri, 194, - Müfettişliği, 32, 39, -gâh, 268, 269, -lar, 117, 118, 126, 127, 203, 387, 388.
Orenburg İslam Hükümeti, 141.
Orman, 150, 174, -lar, 228, 405.
Orta Anadolu, 219.
Ortaçağ, 70, 202.
Osman Ağa (Giresun Müdafaai Hukuk Heyeti Merkeziyesi Reisi), 274
Osman Bey (Lâzistan Mebusu), 239, 240, 346, 347.
Osman Fevzi Efendi (Erzincan Mebusu), 186.
Osman Nuri (Özgen), 88.
Osman Nuri (Özpay) Bey (Bursa Mebusu), 213.
Osman Remzi Bey (Elazığ İstinâf Savcısı, Ceza Dairesi Üyesi), 363.
Osman Rıfat Paşa, 142.
Osmaniye, 269, 270, 305.
Osmanlı, 51, 145, - askeri, 138, - camiası, 27, 47, 51, 79, - delege heyeti, 217, - Devleti, 53, 64, 69, 70, 74, 79, 85, 385, - elemanları, 270, - hükümeti, 54, 250, - kanunları, 70, -lılar, 25, 58, - memleketi, 51, 80, - memleketleri, 27, 39, 260, 292, - meziyetleri, 199, - milleti, 71, 88, 144, 145, 382, - Müslümanlığı, 239, - Rumları, 32, - saltanatı, 58, - tebaası, 31, - vatandaşı, 61, - vatanı, 202, - yargısı, 320, 329, 363.
Osmanlı Bankası, 315, 361.
Otel, 111.
Otomobil, 269, 376, -ler, 305.
Oy, 29, 30, 73, 77, 93, 97, 152, 153, 154, 156, 241, 280, 391, -birliği, 243, 246, -lama, 148, -lar, 57,

Ödemiş, 164, 282.
Öğretmenler, 404.
Ömer Aziz Bey, 300.
Örfi idare, 199, 204, 229, 381.

Padişah Altıncı Sultan Mehmet Han, 25
Padişah, 25, 35, 38, 41, 42, 48, 52, 62, 66, 73, 74, 75, 79, 90, 94, 105, 108, 117, 120, 121, 126, 127, 128, 136, 138, 155, 201, 219, 228, 260, - kaymakamı, 74.
Pakt nasyonal bkz. Misakı Milli.
Para, 54, 87, 88, 113, 118, 158, 165, 171, 183, 188, 200, 235, 260, 374, 387, 392, 403, - meselesi, 166.
Paris Sulh Konferansı, 50, 51, 52, 65, 66, 84, 144, 176, 217, 230, 234, 380, - kararları, 42.

Paris, 34, 36, 39, 55, 85, 115, 217, 256.
Parlamento, 144.
Paşa Yakub Ağa (Maraş Mebusu), 28.
Payitaht, 25, 43, 45, 58, 59, 60, 62, 63, 67, 83, 84, 105, 144, 204, 381.
Pehlivan Kadri, 243, 260.
Pencap, 202.
Pendik, 87.
Peygamber, 119, 202
Picot, Georges, 84.
Piyade efradı, 246.
Polis, 59, 144, 260, 408.
Politika, 64, 78, 381.
Pontus, 32, 42 , - havalisi, 32.
Posta ve Telgraf Müdüriyeti Umumiyesi, 36, 66.
Posta, 124, 150, 174, 179, 180, 319, 333, -lar, 180, 252, 266, 305, - paketi, 180.
Postahane, 333, -ler, 179, 180.
Postane, 395, -ler, 67.
Pozantı, 167, 192, 250, 256, 268, 289, 367.
Prensipler, 73
Propaganda, 60, 123, 192, 340, 389, -cılar, 97, -lar, 58, 65, 89, 92.
Protesto, 60, 65, 66, 69, 144, 166, 248, 392, 408.

Ragıb Bey (Amasya Mebusu), 153.
Ragıp Bey (Kütahya Mebusu), 186
Râif Efendi (Erzurum Kadısı, Şer'iye Dairesi Başkanı), 363.
Rauf Bey, 99.
Rawlinson, 84.
Receb Bey (Antep Kuvayi Milliye Kumandanı), 322, 323, 343.
Reddi İlhak, 38, - Cemiyetleri, 37.
Refet (Bele) Bey, 164, 194, 226, 240, 355, 370.
Refi Cevad (Ulunay) Bey, 243, 260.
Refik Bey (Defteri Hakanî Emini), 260, 296.
Refik Bey (Konya Mebusu), 28, 150, 185.
Refik Hâlid (Karay) Bey, 243, 260, 296.
Refik Şevket Bey (Saruhan Mebusu), 152, 153, 154, 156.
Remzi Bey (Isparta Mebusu), 29.
Remzi Efendi (Kayseri Mebusu), 28.
Remzi Efendi, 131.
Remzi Paşa (Ticaret Nazırı), 243, 260.
Resmi Gazete, 169.
Reşad Bey (Maliye Nazırı), 142, 243, 260.
Reşit Paşa (Dahiliye Nazırı), 142, 243, 260.
Reşit Paşa (Sivas Valisi), 99.
Revlenson bkz. Rawlinson.
Reymon, 85.
Rıza Bey (Kırşehir Mebusu), 29, 30.
Rıza Efendi (Yozgat Mebusu), 28.
Rıza Nur Bey (Hariciye ve Maarif Vekili, Sinop Mebusu, Dr.), 74, 177, 150, 180, 181, 208, 210, 211, 220, 221, 222, 223, 224, 236, 237, 238, 242, 243, 244, 245, 247, 266, 267, 283, 286, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 310, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 326, 328, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 350, 351, 353, 356, 358, 359, 360, 361, 362, 364, 365, 371, 372, 373, 374, 399, 400, 402, 404, 405.
Rıza Tevfik Bey (Doktor), 260, 296.
Rifat Bey (Konya Mebusu), 28.
Rifat Bey (Tokat Mebusu), 281.
Rifat Bey, 158.
Rize, 346, 347.
Roma, 285.
Ruhi Bey (Feke Kuvayi Milliye Kumandanı), 250.
Rum Bey (Maarif), 142.
Rum, 53, 59, 393, - eşkıyası, 42, -lar, 32, 61, 68, 366, 393, -ların hâkimiyeti, 32.
Rumeli, 47, 50, 55, 56, 126, 130, 264, 381.
Rus, 182, - Bolşevik 11. Ordusu, 390, - donanması, 182, - ırkı, 258, - kuvvetleri, 193, -lar, 54, 113, 182, 183, 271, - milleti, 345, - Sovyetleri, 390, 392, - Sovyet delege heyeti, 392.
Rus Sovyet Cumhuriyeti, 113, 114, 345, 391, 392.
Rus Sovyet Hükümeti, 347, 360.
Rusya Sovyet Cumhuriyeti, 344.
Rusya, 54, 81, 82, 116, 257, 258, 272, 390.
Rüşdi Bey (Adliye Nazırı), 243, 260.
Rüşdü Bey (Kastamonu Mebusu), 28.
Rüştü Bey (Üçüncü Fırka Kumandanı, Miralay), 215, 275, 308.
Rüştü Bey, 191, 196.

Sabit Efendi (Kayseri Mebusu), 28.
Sabri Bey (Kastamonu Mebusu), 28.
Sadaret, 33, 37, 51, - mevkii, 67.
Sadık Bey (Kırşehir Mebusu), 29, 30.
Sadık Bey, 33.
Sadık Efendi (Hürriyet ve İtilaf Fırkası Reisi), 260, 296.
Sadrazam, 32, 34, 35, 42 , 49, 50, 57, 60, 142, -lık, 51.
Safer Bey, 240.
Saffet Bey (Erkânıharp Reisi, Binbaşı), 109.
Saffet Efendi, 260, 296.
Safranbolu, 96, 162, 184, 192.
Said Bey (Çankırı Mebusu), 28.
Saim, 228.
Sait (Sa'îd) Molla, 32, 142, 243, 260.
Sakarya Nehri, 196.
Salih Bey (Erzurum Mebusu), 213, 281
Salih Bey (Yaver), 91, 305.
Salih Niyazi Baba (Eddai Hacıbektaşi Veli Dergâhı Postnişini ve Türbedarı), 122.
Salih Paşa (Bahriye Nazırı), 55, 56, 57, 60, - hükümeti, 203, - kabinesi, 66, 139
Salihli, 164, 179, 299, 282, - cephesi, 161.
Saltanat Şûrası, 33.
Saltanat, 20, 25, 35, 36, 43, 45, 48, 57, 58, 62, 69, 70, 73, 79, 120, 126, 127, 138, 145, 381, - hukuku, 31, 68, - makamı, 3, 47, 74, 89, 90, 93, 199, - merkezi, 26, 33, 40, 198, 260.
Samih Fethi Bey (Sivas Mebusu), 338.
Samsun, 32, 51, 63, 179, 219, 230, 263, 338.
San Remo, 214, 230, - Antlaşması, 116.
Sanayi, 54, 174.
Sansür, 65, 179, 180, 394, - kararnamesi, 180, - memurları, 180, - memuru, 395, - merkezi, 180, - müfettişliği, 179.
Sapanca (Sabanca), 235, 240, - Boğazı, 191.
Sarıkamış, 272, - harekâtı, 273.
Sarıköy istasyonu, 163.
Sârim Bey (Avanos Tabibi), 30.
Sarinç, 321.
Saruhan, 154, 155, 156, 282, 355, 408, 410.
Savaş, 54, 115, 343, 386, 387, 388.
Seçim, 29, 56, 112, 137, 144, 148, 149, 150, 151, 152, 174, 185, 186, 195, 327, - bölgeleri, 388, 389, -ler, 30, 50, 52, 55, 58, 61, 70, 104, 173, - tarzı, 26.
Seçmek, 91, 97.
Selâhattin Adil Bey (Miralay), 367.
Selanik, 60, 116.
Selçuk Türkleri, 127, 203.
Sermaye emelleri, 383.
Sevr Antlaşması, 380.
Seyahat serbestisi, 339.
Seyyar jandarma, 389.
Seyyar müfrezeler, 246.
Sıddık Bey (Çorum Mebusu), 28.
Sıkıyönetim, 359.
Sınır, 47, 51, 68, 69, 78, 79, 80, 82, 83, 84, 116, 135, 182, 209, 214, 230, 255, 290, 390, 393, -lar, 41, 167, 202, 219, 345, 392, - meselesi, 157, - ortaklığı, 271.
Sınırdışı, 237.
Sırrı Bey (İzmit Mebusu), 106, 257
Sırrı Bey, 29.
Silah, 31, 54, 58, 64, 67, 85, 88, 92, 101, 105, 118, 123, 127, 163, 191, 219, 229, 246, 260, 290, 297, 303, 337, 339, 356, 381, 388, 389, 391, 401, - kuvveti, 258, -landırma, 85, -lanma, 199, 200, -lar, 100, 117, 158, 161, 199, 202, 203, 204, 235, 240, 250, 256, 366, 387, -lı, 138, 192, 373, -lı efrat, 165, -lı Ermeni, 312, -lı isyan, 107, -lı kuvvet, 329, -lı kuvvetler, 165, -lı tarafsızlık, 54, - meselesi, 256, -sız, 42.
Silifke, 167, 367.
Sinop, 25, 46, 78, 150, 179, 278.
Sis bkz. Kozan.
Sivas, 36, 37, 39, 48, 49, 51, 59, 62, 77, 84, 85, 99, 125, 140, 157, 167, 179, 219, 220, 223, 228, 249, 251, 267, 289, 318, 338, 363, 389, - Genel Kongresi, 53, - kıyamı, 273, - Kongresi, 36, 47, 49, 50, 56, 168.
Sivastopol, 230.
Siverek, 252.
Siyaset, 32, 44, 61, 78, 113, 114, 156, 167, 176, 198, 202, 271, 289.
Siyasi, 254, 298, - ahval, 158, - antlaşmalar, 169, - cemiyet, 165, - cevap, 80, - çember, 164, - değişiklikler, 217, - emeller, 81, - esaret, 69, - esaslar, 82, - faydalar, 255, - geçmiş, 116, - hayatım, 93, -

hisler, 181, - ihtiraslar, 31, 52, - maceralar, 32, - maksatlar, 54, - memur, 331, - memurlar, 52, 84, - münasebet, 258, 345, 392, - müracaat, 80, - müzakere, 211, 255, 345, - olaylar, 31, - partiler, 52, 58, 61, - tarih, 204, - temas, 390, - temsilci, 64, - teşebbüs, 287, 346, - vaziyet, 176, 190, 272, 334, - yön, 287.
Sofya, 144.
Soğanlı, 287.
Soma, 282, 355, 380.
Sovyet, 113, 114, - Cumhuriyeti, 344, 345, 390, 392, - delegeleri, 345, - heyetleri, 345, - Hükümeti, 117, 347, 360, -ler, 114, 398.
Sömürge, 85, 203.
Suat Bey, 158.
Subay, 118, 158, 159, 163, 191, 247, 269, 289, 397, 413, -lar, 66, 68, 175, 203, 240, 273, 318, 360, 368, 371, 394, 414.
Subhi Bey (Konya Valisi), 236.
Suikast, 66.
Sulh Konferansı bkz. Paris Sulh Konferansı.
Sulh Mü'temeri Kibrî bkz. Paris Sulh Konferansı.
Sulhname, 292.
Sultan Abdülhamit, 99.
Sultan Osman, 126.
Sultan, 116, 117, 144, 204.
Suriye, 79, 80, 81, 84, 85, 126, 166, 168, 194, 231, 255, 256, 391, - halkı, 79, -liler, 80, 81, 197, - milleti, 80, - Sultanı, 197.
Suruç (Sürüç), 192
Susurluk (Susığırlık), 166.
Süleyman Sırrı Bey (Yozgat Mebusu), 28, 186, 278, 279.
Süleyman Şefik Paşa, 196, 243, 260.
Süleymaniye, 46, 157.
Süreyya Bey, 29.
Süvari, 246.
Şaban Ağa, 260, 296.
Şahin Efendi, 186.
Şaki Mustafa, 289.
Şakir Bey (Ankara Mebusu), 28.
Şam, 202.
Şar, 270, 367.
Şebinkarahisar (Karahisarışarki), 279.
Şefik Paşa (Harbiye Hazırı), 47, 48.
Şehir, 100, 107, 229, 250, 252, 374, 408, -ler, 203, 290.
Şehit, 89, 106, 138, 158, 204, -ler, 204, -lik, 127.
Şemseddin Bey, 305, 307.
Şemseddin Efendi (Ankara Mebusu), 28, 29.
Şemsettin Bey (Binbaşı), 270, 302, 322, 323.
Şer'iye Encümeni, 123, 198.
Şerafettin (Şerefüttin) Efendi (Mülazımı Evvel, Üsteğmen), 263.
Şeriat, 198.
Şerif Bey (Sinop Mebusu), 25, 26, 46, 63, 78.
Şevket Bey (Kastamonu Adliye Müfettişi, Başsavcı Yardımcısı), 363.
Şevket Bey, 29.
Şevket Turgud Paşa (Harbiye Nazırı), 34, 39.
Şevki Efendi (Trabzon Kadısı, Şer'iye Dairesi Üyesi), 363,
Şevki Paşa, 42.
Şeyh Hüseyin Bey, 372.
Şeyh Servet Efendi (Bursa Mebusu), 28, 123, 150, 168.
Şeyh Seyfi Efendi (Kütahya Mebusu), 28.
Şeyhülislamlık, 204.
Şile, 106.
Şimendifer, 68, 167, 250, 273, 305, - hatları, 67, - ulaşımı, 66.
Şükrü Bey (Afyonkarahisar Mebusu), 248.
Şükrü Bey (Bolu Mebusu), 88.

Taarruz, 26, 64, 67, 68, 88, 107, 165, 176, 184, 191, 193, 194, 199, 214, 219, 228, 230, 235, 240, 254, 256, 260, 262, 269, 270, 290, 298, 305, 312, 322, 380, 384, 386, 388, 392, 393, 408, - hareketi, 214, -lar, 239.
Tabip, 365.
Tahir Ağa (İnzibat Üsteğmen), 358.
Tahir Efendi (Çankırı, Kângırı Mebusu), 28.
Tâhir Efendi (Eski Bursa Kadısı, Şer'iye Dairesi Üyesi), 363.
Talat Paşa, 346.
Talebeler, 196,
Tanrı, 74.
Taraklı, 162, 163.
Tarih, 34, 36, 37, 38, 39, 44, 204, 385.

Tarsus, 86, 270, 325.
Tayyar Bey (Posta ve Telgraf Müdürü), 124.
Tayyar Paşa, 260, 296.
Tecavüz, 31, 32, 64, 65, 68, 69, 85, 88, 116, 127, 135, 137, 144, 145, 163, 164, 166, 214, 248, 255, 260, 302, 381, 386, 388, -ler, 68, 81, 86, 345, - harekâtı, 393.
Tehcir, 181, 325, 366.
Tekelioğlu Sinan Bey, 262, 348.
Telgraf, 32, 36, 37, 38, 39, 42 , 44, 45, 48, 49, 53, 57, 66, 68, 100, 101, 102, 104, 106, 107, 108, 109, 111, 114, 115, 119, 123, 124, 136, 138, 150, 158, 162, 163, 168, 174, 175, 180, 185, 186, 191, 192, 194, 195, 196, 212, 219, 229, 239, 250, 252, 262, 268, 298, 300, 304, 311, 312, 314, 319, 324, 333, 346, 347, 348, 349, 369, 375, 376, 377, 380, 393, 396, 397, 405, 407, 414, - haberleşmesi, 66, 67, - haritaları, 66, - hatları, 66, 68, 89, 317, - merkezleri, 66, 67, -çılar, 67, -hane, 48, 68, 88, 89, 100, 102, 163, 333, 380, -lar, 48, 65, 67, 103, 122, 146, 179, 219, 255, 387, 388, -name, 39, 41, 44, 51, 68, 100, 101, 107, 108, 129, 136, 141, 175, 195, 207, 259, 269, 294, 302, 305, 308, 309 325, 340, 348, 379, 399, 411, -nameler, 32, 36, 271, 317, 349, 398
Temyiz Mahkemesi, 278, 280, 320, 329, 363.
Tesalya Müslümanları, 203.
Teşkilat, 32, 36, 39, 49, 50, 51, 52, 53, 56, 58, 62, 63, 68, 69, 70, 72, 73, 74, 77, 123, 149, 152, 156, 163, 165, 196, 219, 221, 227, 235, 254, 285, 304, 309, 385, 389, -ı esasiye, 70, - nizamnamesi, 55.
Tevfik Bey (Alâiyeli Azakzade), 378.
Tevfik Fikret Bey (Konya Adliye Müfettişi, İstida Dairesi Üyesi), 363.
Tevfik Paşa kabinesi, 61.
Ticaret, 142, 150, 174, 281, 298.
Ticari, 179, - antlaşmalar, 169, - haberleşme, 180.
Tiflis, 392.
Tokat (Tokad), 32, 103, 149, 219, 232, 267, 281, 289, 386, 414.
Toplum siyaseti, 198.
Toplumsal, 200, - esaslar, 258, - harikalar, 382.
Toprak bütünlüğü, 33.
Toros, 51, 234.
Trablus, 127.
Trabzon, 63, 84, 88, 137, 148, 149, 152, 172, 179, 214, 215, 219, 230, 238, 239, 263, 274, 275, 308, 334, 344, 363, 390, 393.
Trakya, 27, 42, 87, 193, 217, 218, 229, 230, 290, 384, 391, -lı vatandaşlarımız, 87, - Paşaeli Heyeti Merkeziyesi, 193.
Tren, 120, 196, 270, 313, 341, 342.
Tuna, 202.
Tunalı Hilmi Bey (Bolu mebusu), 193, 304.
Turanizm politikası, 78.
Tutuklama, 66, 68, 181, 204, 318, 325, 397.
Tutuklu, 181, 322.
Türk, 46, 48, 115, 116, 157, 234, 345, 391, - arazisi, 391, - askeri, 106, - barışı, 116, - çoğunluğu, 203, - halkı, 314, - hükümeti, 117, - karargâhları, 118, -ler, 58, 117, 118, 127, 203, 204, 340, -lük, 157, - meselesi, 116, - milleti, 345, 382, - nakliyecileri, 111, - payitahtı, 204, - sınırları, 116, - subayı, 397, - toprakları, 117, - vatanperverler, 116.
Türkçe, 144, 179, 180, 314.
Türkistan, 258.
Türkiya Büyük Millet Meclisi, 344, 345.
Türkiye Büyük Millet Meclisi, 75, 114, 255, 325.
Türkiye Havas-Reuter (Royter), 33.
Türkiye, 33, 64, 80, 81, 85, 113, 115, 116, 117, 118, 182, 183, 230, 231, 255, 272, 314, 381, 382, 392, - bağımsızlığı, 391, - Hükümeti, 114.

Ulaşım, 69.
Ulema, 123, 198, 219.
Uludağ, 406.
Ulukışla, 67, 270.
Umumhane, 111.
Umumi Harp, 54.
Umuru Şer'iye Encümeni, 112, 149.
Ural, 202.
Urfa, 61, 85, 86, 105, 166, 167, 192, 203, 252, 255, 260.
Usul-ü Muhâkemat-ı Cezaiye Kanunu, 260.
Uşak, 387, 413.

Üç Sancak, 314.
Ültimatom, 228, 272.
Üyeler, 29, 73, 76.

Van, 179.
Vasfi Bey (58. Alay Kumandanı), 168.
Vasfi Bey müfrezesi, 191.
Vasfi Hoca, 260, 296.
Vatan, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 41, 43, 44, 45, 46, 54, 61, 69, 72, 74, 75, 76, 84, 85, 87, 88, 93, 103, 105, 107, 128, 129, 137, 140, 144, 145, 155, 156, 168, 173, 175, 180, 188, 195, 196, 198, 199, 200, 202, 203, 235, 239, 260, 262, 301, 306, 390, -a hıyanet, 348, - haini, 311, - hainleri, 235, - hakları, 69, - hıyaneti, 381, -ı kurtarma, 57, -ı mahvetmek, 249, -ı müdafaa, 164, -ımız, 55, 78, -ımızın sınırı, 46, -ın kurtarılması, 199, -ın kurtuluşu, 288, -ın menfaatı, 42, -ın müdafaası, 401, -ın saadeti, 53, -i hamiyet, 40, 91, -i harekât, 199, -i hıyanet, 108, 296, -i hıyanetler, 234, -i hissiyat, 91, -i hizmet, 39, 320, -i hizmetler, 377, -i menfaatlar, 40, 68, 97, 195, 381, -i vazife, 35, 63, 69, 352, -i, 165, - müdafaası, 44, 45, 212, - sınırı, 46, -sızlar, 204.
Vatandaş, 61, 157, -lar, 87, 235, -lık, 234, 243, 260.
Vatanperver, 43, 116, 212, -ane, 40, 125, -ler, 167, -lik, 42, 124, - vazife, 260.
Vaymar bkz. Weimar.
Vehbi Bey, 185.
Venizelos, 58, 60.
Vergi, 228, 374, -ler, 150.
Versay, 380.
Vicdani kuvvet, 35.
Vitel (İngiliz temsilcisi) bkz. Whithall.

Weimar, 56.
Whithall (İngiliz temsilcisi), 66.
Williams, Paul (Amerikalı muhabir), 115, 169.
Wilson, 118, - Prensipleri, 115, 118.

Yabanabad bkz. Kızılcahamam.
Yabancı, 59, 144, 234, - baskılar, 70, - baskısı, 67, 204, - devlet, 68, 80, 83, 86, - devletler, 314, - esareti, 25, 74, 128, - gazeteler, 390, - general, 43, - işgali, 56, 68, 175, 270, - kanun, 69, - kayıtlar, 94, - kuvvetler, 25, 31, -lar, 35, 40, 52, 53, 58, 66, 78, 91, 165, 219, 235, 331, 339, -ların istilası, 201, - mahfiller, 60, - parası, 200, - tahakküm, 204, - tecavüzler, 69, - unsurlar, 145.
Yahya Galip Bey (Ankara Valisi, Defterdar), 177, 296, 310, 369, 375.
Yahya Paşa, 243.
Yakup Şevki Paşa, 35, 195.
Yargı hakkı, 59, 199.
Yargılama, 260, - hakkı, 70.
Yasin Bey, 186.
Yaver Paşa (Harbiye Nazırı), 43.
Yavuz Sultan Selim, 205.
Yemen, 202, - çölleri, 127.
Yenihan, 219, 228, 229, 249, 289.
Yenişehir, 406, 407.
Yeşil Bayrak müfrezesi, 377.
Yozgat, 28, 46, 186, 260, 278, 279, 355, 386, - isyanı, 394.
Yunan, 87, 203, - cephesi, 64, 385, 386, 387, - fırkası, 388, - istilası, 381, 382, - işgali, 61, 203, 217, 218, - kıtaları, 67, 290, - kuvvetleri, 164, 383, -lılar, 64, 65, 83, 86, 87, 118, 164, 194, 217, 218, 230, 290, 383, 384, 386, 408, - neferleri, 383, - ordusu, 67, 203, 380, 382, 384, 393, - payitahtı, 60, - saldırısı, 384, - uçakları, 381.
Yunanistan, 36, 164, - İmparatorluğu, 381
Yunus Nadi (Abalıoğlu) Bey (İzmir Mebusu), 150.
Yurt, 203, 204,
Yusuf Cemal Bey (Antalya İstinâf Savcısı, Ceza Dairesi Üyesi), 363.
Yusuf Kemal (Tengirşenk) Bey (Umuru İktisadiye Vekili, Kastamonu Mebusu), 157, 174, 182, 206, 209, 211, 347.
Yusuf Ziya Bey (Bitlis Mebusu, Kastamonu Hukuk Reisi, Hukuk Dairesi Üyesi), 186, 363.

Zatı şahane, 90.
Zekat, 200.
Zeki Bey (Gümüşhane Mebusu), 137, 332.
Zeki Bey (Sivas'ta 3. Kolordu Erkânıharbiye Reisi), 249.

Zengezor (Zengisur), 272.
Zeyn gazetesi, 132.
Zeynel Abidin (Konyalı), 243, 260.
Zile, 228, 289, 298, 303, 370, 386.
Ziraat, 142, 150, 174, - Bankası, 186, 362,
- Mektebi, 67.
Zivarik, 321
Zonguldak, 88, 99, 160, 229, 335, 386.
Zulüm, 107, 127, 204, 235, 290, 314, 380,
-ler, 25, 312, 348.

KİTAP